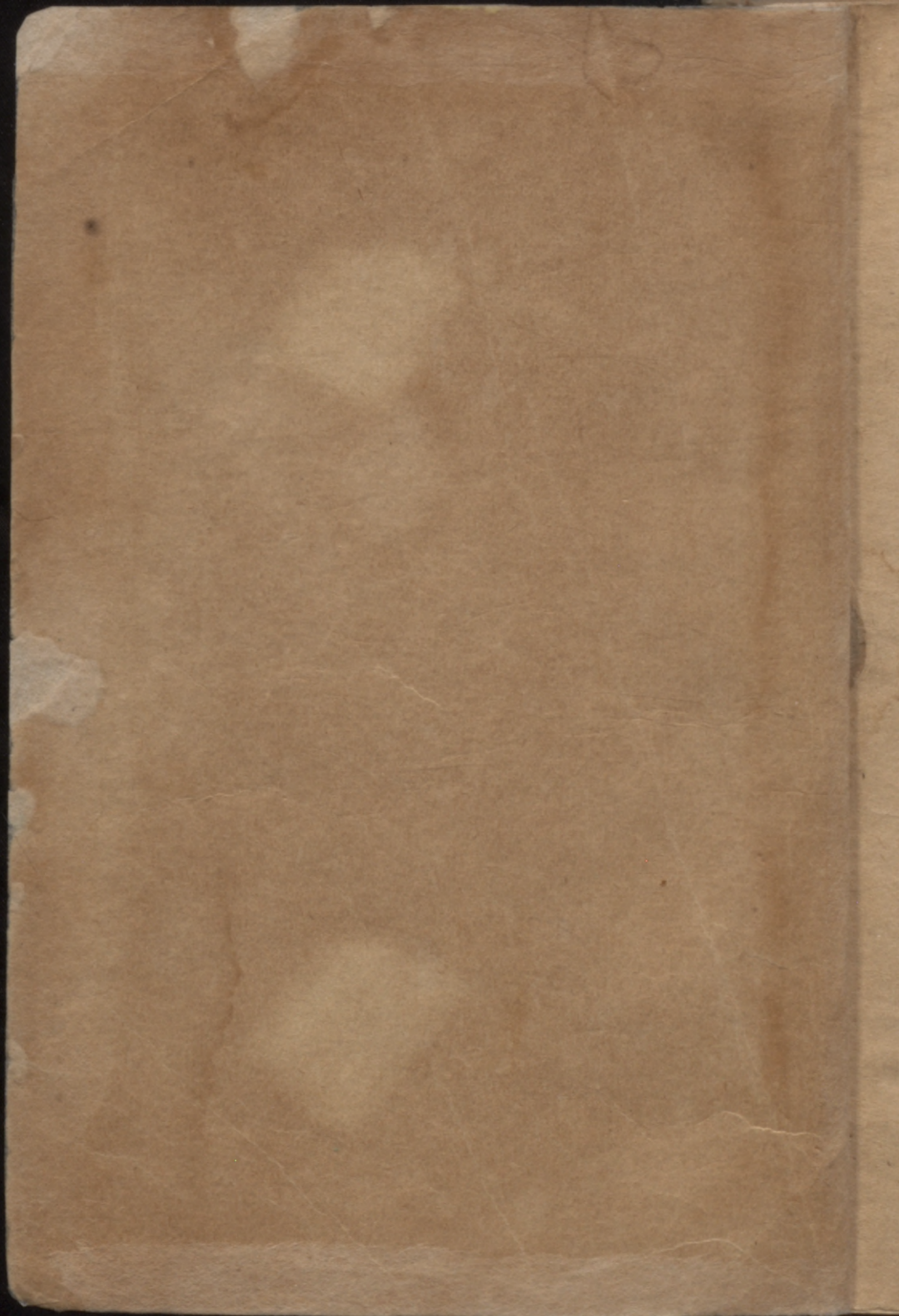

90-3
570

ruslan Zylits

DRUGS. GRAMATU DRAUGS° H. RUDZITIS

R, L

90-3

570

dubl. 7

310p

ANŠLAVS EGLĪTIS

HOMO NOVUS

ROMĀNS

V. Jānelseiņas ilustrācijas un vāks

APGĀDS „GRĀMATU DRAUGS”

H. RUDZĪTIS

K

LATVIJAS VALSTS
BIBLIOTĒKA

~~21~~ 21.310
030648470

Authorized by UNRRA

August 1946.

Druck: Formulardruckerel Salach.

Pulksten astoņpadsmitos četrdesmit Rīgas centrālstacijā pienāk divi vilcieni — no Parīzes un Vecgulbenes. 193... gada pirmajā septembrī no šiem vilcieniem izkāpa divi jaunekļi vienos gados un puslīdz vienā augumā.

Ātrvilciena Parīze — Berlīne — Rīga pasažieris, plandīdams uzkrītoši platstīrpainu mēteli, tik elastīgi nolēca uz perona, ka pat pelni nenobīra no cigaretēs, ko viņš eleganti turēja smalkā, Rīgā neredzētā caurumainā zivs ādas cimdā ietērtā rokā. Viņš pameta paviršu skatienu visapkārt un nicīgi savilka virslūpu, kuŗu greznoja šaura ūsu zimziņa, kā teikdams: — te nu mēs atkal esam vecajā, garlaicīgajā Rīgā. — Pat neatskatījies uz nesēju, kas stīvējās ap viņa somām, jauneklis kņāšiem soļiem devās uz izeju. Viņa gaitai, kustībām, skatienam piemita īpaša augstprātīga nevērība, kas radīja īgnumu, bet savādā kārtā arī valdzināja.

Tiklīdz atbraucējs iegāja stacijā, no sagaidītāju bara iznira neliels, apaļīgs, gadus trīsdesmit vecs vīrelis dzeltenu, viegli bakurētāinu seju kā siera riteni, arī it iznesīgi un glumi tērpies, kaut gan visnotaļ tikai tepat Rīgā pērkamās mantās.

„Bon žūr, mon šēr Eižēn!” sagaidītājs sauca, izstiepis abas rokas.

„Sveiks, vecais šakāli!” Eižēns atbildēja nekaunīgi skaļi, likdams blakus stāvētājiem atskatīties un, neievērodams izstiepto roku, gandrīz apvainojoši spēcīgi iezvēla apsveicējam ar plaukstu pa kamiesi, tā ka biezais popējums ieliecās ar dobi.

„Šēr musjē, šēr musjē,” aizgrābts šļupstēja apaļīgais, bet, tā kā viņa franču valodas zināšanas ar to bija galā, turpināja tālāk mūsu pašu mīļajā latviešu valodā:

„Nu tu esi bagāts!”

„Ej, vai tad jau esmu, es domāju, ka tikai būšu?”

„Var sacīt droši — esi. Šorīt saukuši mācītāju,” sacīja sagaidītājs, iekērdamies Eižēnam elkonī. Abi braši devās uz izeju.

No vilciena, kas pienāca no Vecgulbenes, lēni un apdomīgi iztuntuļojās labā pārstā vadmalā tērpies jauneklis. Siksna uz pleca viņam karājās liela krāsu kaste ar piesprādzētu saliekamo glezturi. Vienā rokā viņš nesa segu sāni, otrā prāvu nekrāsota koka lādi, kuņas plānais dzelzs rokturis nelādzīgi grauzās rokā. Pēc katriem divdesmit soļiem nešļavas vajadzēja likt zemē un pūtināt rokas. Ik reizes, kad drūzmā kāds uzgrūdās, jauneklis atvainotamies pasmaidīja biklu, iestingušu smaidu. Viņš kustējās tik skopi, cik vien iespējams — elkoņus turēja cieši piespiestus ķermenim, apkārt raudzījās tikai šķielēdams, kā neuzdrošinādams brīvi grozīt galvu. Šī biklība neļāva arī pilnīgi atliekt muguru, un tāpēc viņš gāja mazliet uzkūcies. Citādi slaidais un spēcīgais augums bija bez vainas un pašaurā, pakaulainā seja zem pelēku matu kušķa savā jauneklīgajā vīrišķībā ja ne taisni skaista, tad noteikti glīta.

Stacijas durvīs visi trīs nācēji sastapās.

„Eižēn, šeri, vai tu man atvedi jūrmalas kreklus ar zaļajiem astuņkājiem, kādus Doviļā, kā tu rakstīji, valkājis Šarls Bojē?”

„Ej nu, astuņkāji, kam tev septembrī jūrmalas kreklis... nolādēts pa gaisul” iesaucās Eižēns, iesperdamies ar savu neredzēti biezzolaino zilisarkano ziemišķa ādas kurpju purniem biklā iebraucēja lādes sānos, ko tas, rokas pūtinādams, atkal bija nolīcis zemē.

„Nesēj, ko guli!” viņam uzbļāva Eižēna pavadonis, un nabaga provinciāls, bailīgi atkāpdamies, skaļi nograbīnāja gar stacijas sienu savu krāsu kasti un glezturi.

Šinī brīdī drūzmā pavidēja kāda apaļa un sārtā, drusku mūsaina, vīzīgi smīnoša seja. Smīnēja viss — sārtie vaigi, mazais uzrautais deguniņš, šaurā, mazā bērna mutīte, un tikai spīvās, ļoti gaišās acis šajā vieglprātīgajā palaidņa pulkas ģimī liecināja, ka tās pieder nobriedušam vīram.

„Lēnām pa tiltu, Pušmucov,” sacīja sārtvaidzis, „kā jūs, antreprenieris un izstāžu rīkotājs būdams, neatšķīrāt gleznotāju no nesēja? Vai arī jūs viņam gribējāt paglaimot, uzrunādams kā kultūras nesēju?”

„Ak, atvainojiet, gleznotāja kungs. Sveiki, Kurcuma kungs, steigā nepamanīju,” samulsis murmināja Eižēna pavadonis.

„Tas piedodams, Pušmucova kungs, jo jūs patlaban esat ļoti bagāta mantnieka antreprenieris. Sveiki, Žibeikas kungs, jūs īstā laikā ierodaties Rīgā.”

Eižēns sašķieba lūpas ar tik aristokratisku nicināšanu, ka droši samulsinātu katru, tikai ne Kurcumu:

„Kurcuma kungs nav mainījis dabu un šļāc indi pa visām skriptām. Nekavējiet laiku, staidziet spodrināt savu visziņa slavu un iztaurējiet, ka Eižēns Žibeika ir klāt.”

„Hm, Eižēns Žibeika klāt, un Kaspars Žibeika prom.”

„Ko, tēvocis jau miris?” iesaucās Eižēns, aizmirsdams visu aristokratismu.

„Jā, šodien sešpadsmitos četrdesmit.”

„Apsveicu, tas ir, kondolējul” karsti čukstēja antreprenieris Pušmucovs. Viņš pamāja ormanim, palīdzēja Eižēnam iekāpt, un abi, tālāk neko nevaicādami, mudīgi aizbrauca.

Kurcums pašapmierināti sabāza rokas savu diezgan apbružāto svārku kabatās un, atgādinādams palaidņa puiku vairāk kā jebkad, ļāva gājēju straumei aiznest sevi līdz tuvākai tramvaja pietātnai. Aiz muguras viņam visu laiku kaut kas klabēja, dzerkstēja, sitās gar bruģi, un pēdīgi atskanēja arī daudz balsīga rāšanās:

„Ko jūs te maisāties visiem pa kājām? Drāžas kā negudrs, kur tik bliezāks! Pievāciet tos žuburus!”

Kurcums atskatījās un ieraudzīja neveiklo gleznotāju, kas, tikko vairs spēdams noturēt savu lādi un saini, klupdams krizdams mocījās uz pietātni. Krāsu kaste ar piesprādzēto glezturi bija sagriezusies pavisam šķērsu mugurai un bukņija gājējus pa labi un kreisi. Beldzot viņš nometa lādi un segu saini uz šaurā pietātnes trotuāra tieši blakus Kurcumam, atgrūda cepuri pakausī un, dziļi elsdams, berza samocītās plaukstas. Biklā un piepūlē idzīgā seja spīdēja vienos sviedros, pie pieres lipa garas matu šķipsnas.

Atelsies jauneklis pamatīgi nopētīja tramvaja gaidītājus un, nolūkojies kādu uniformētu vīru — pret uniformām province palaiķam jūt uzticību — sīki iztaujāja, kā un ar kuŗu numuru var aizbraukt līdz Pāvila baznīcai. Kad pietājās tramvajs, jauneklis sagrāba savas mantas un veicīgi metās pirmā vagona pirmajā platformā. Skaļi nosēkdami, viņš uzstīvēja savu smago lādi uz kāpnēm, bet gluži apjuka, kad konduktors viņam aizkrustoja ceļu un strupi raidīja projām. Nu jauneklis metās vagonam uz otru galu, bet arī tur viņu saņēma saucieni: „Ar mantām uz piekabināmo vagonu.” Tramvajs jau kustējās, kad, pēdējiem spēkiem smagās mantas vērēdams, jauneklis pusrāpus puskrišus ierausās kur norādīts. Kurcums ieinteresēts viņam sekoja.

Tikko jauneklis bija nokrāvis savus saiņus uz sola un pats, laimīgi nopūzdamies, atkritis blakus, uzbruka jauna nelaime — konduktors noprasīja lieku biļeti par saiņiem.

„Ko, par saņiem arī jāmaksā?” sašutis sauca jauneklis. „Kur tas redzēts? Kā tad vilcienos var vest, cik grib? Tad jau es labāk būtu ormanī braucis.” Bet konduktores neatlaidās, un jauneklis sapīcis samaksāja. Kurcums piesēdās viņam un smīnīgi iejautājās:

„Pirmo reizi Rīgā?” Jauneklis aizdomīgi pašķielēja un atcirta:

„Nezin' vis, vai pirmo.”

„Zin' gan,” atsmīnēja Kurcums, „citādi jūs zinātu, no kuŗa gala jāiekāpj tramvajā.”

„Nu, kad pirmo, tad pirmo,” noteica jauneklis, izbeigdams sarunu. Bet Kurcums neatlaidās:

„Varēja gan radiņi atnākt priekšā, nebūtu vienam jāmaldās un jāstīvējas ar saņiem.”

„Man Rīgā nekādu radu nav,” atbildēja jauneklis, aizstāvēdams neesošo radu godu.

„Nav?” brīnījās Kurcums, „pie kā tad braucat?” Jaunekļa acīs pazibēja bažas.

„Nu, tādi seni paziņas mātes māšai. Nemaz nezinu, vai vēl vecā vietā dzīvos.”

„Un ja nedzīvos, ko tad?”

„Tad... iešu uz... Centrāl viesnīcu,” teica jauneklis un novērsās. Bet no Kurcuma tik lēti nevarēja tikt vaļā. Viņš paklaudzināja ar pirkstu pie jaunekļa krāsu kastes un noprasiya:

„Uz akadēmiju?”

„Nē.”

„Uz kādu privātu studiju?”

„Nē.” Tad, paskatījies Kurcuma seļā, jauneklis saciya, galīgi izbeigdams sarunu:

„Es jau esmu nobeidzis Daugavpils mākslas skolu.” Bet veltas cerības. —

„Ko tad jūs Rīgā darīsyt?”

„Ko darīšu? Latviešu māksliniekiem taču ir tikai viens ceļš: uz Rīgu.”

„Oho! Tad jau jūs, kā sliktos romānos mēdz sacīt, taisāties iekāpt Rīgu. Es kļūstu liecinieks kādas slavenas karjēras sākumam. Cesvaine iekāpo Rīgu! Vēlu laimes!” sauca Kurcums, nebēdādams, ka blakus sēdētāji sāk jaunekli ziņkāriģi uzlūkot.

„Kā jūs zināt, ka esmu cesvainietis?” brīnījās jauneklis.

„Ās ešu viszinis,” atteica Kurcums mikstajā cesvainiešu izloksnē.

„Jūs arī no mūsu puses?” no sirds ieliksmots, sauca jauneklis, aizmirsis visas aizdomas, bet Kurcums dzedri atteica:

„Vai es tāpēc zīvs, ka māku peldēt?” Jauneklis samulsis atkal aplūsa.

Pēkšņi Kurcums izstiepa roku un satvēra skiču grāmatu, kas rēgojās jaunā gleznotāja ārējā svārku kabatā. Pārāk pārsteigts, lai ko iebilstu, tas noblīsināja tikai baltas acis. Ar vingrinātu roku Kurcums vienā mirklī izšķīrstīja albumu. Nozibēja vesela kaskāde seju, augumu, ainavu. Valšķa smīns uz brīdi nozuda no Kurcuma sejas, bet ūdensgaišās, žiglās acis piemiedzās. — Viņš bija gaidījis ko citu — iesācēja nevarīgos sikumojumus, bet šeit zibēja droši, gandrīz bezbēdīgi cilpotas līnijas, neparasti pretskati un savijumi. Viņš apstājās pie kāda zīmīga meitenes profila ar ēģiptiski pabiezu, saldkairu virslūpu. Drošās līnijas, brīžam izkudamas gaismas lāmās, brīžam pazudamas plašos ēnu plankumojumos, piešķīra zīmējumam tvirtumu un maigumu.

„Jums, vai zināt, ir ķēriens...” savādi silti sacīja Kurcums, bet steigšus piemetināja ar smīnu, „uz sieviešiem, es gribēju sacīt. Jums skaista draudzene.” To sakot, viņa balsi ieskanējās kas līdzīgs skaudībai.

„Āi, nē,” atteica gleznotājs, „profils nav zīmēts no dabas.”

„Tātad tikai sapņu tēls,” nopūtās Kurcums, aizvēra albumu un veikli iebāza atpakaļ īpašniekam kabatā. Labu brīdi viņš cieši lūkojās jauneklī ar savādu, gandrīz apvainojoši pētīgu skatienu kā ārsts jūras cūciņā, kuŗai tas taisās iešļircināt kādas pārbaudāmas zāles.

„Vai gribat, es jūs tūlīt ievedīšu pašā Rīgas gleznotāju cietoksnī? Nāciet līdz!”

„Nē, nē,” atcirta jauneklis, ar visu augumu piekļaudamies savām mantām, „es pats zinu, kur man jāiet.” Kurcums papīrdza nelidzenus zobus.

„Vai tad es izskatos pēc zemnieku ķērāja?”

„Visādi ir redzēti,” noteica jauneklis.

„Ar bailēm un aizdomām jūs Rīgā tālu netiksīt. Te ir jātver katra izdevība, bet katrā ķērienā ir risks. Ar to dūšu jums laikam ir tā kā ir.” Jauneklis neatbildēja, bet slepus piespieda roku krūšu kreisajai pusei.

„Nebaidieties. Maks vēl nav izcelts,” smējās Kurcums. „Es dodos uz mazām viesībām kādā darbnīcā. Tur būs vesels bars mākslinieku. Jūs vienā rāvienā nodibināsīt tādas pazišanās, kādas gadiem nesameklēsīt.”

„He! Tā tieši no ceļa ar visām mantām pie svešiem ļaudīm?” nicīgi iesmējās jauneklis.

„Ak ko, kas labs var nākt no Malienas,” norūca Kurcums un pagrieza jauneklim muguru.

Bet nebija tramvajs nobraucis ne pusi kvartāla, kāds viņu bīkstīja pie piedurknes.

„Iesim ar,” sacīja jauneklis ar mirdzošu skatienu.

„Un ja nu es nozogu jūsu pašautās sēgas un palagus un pievācu putraimdesas un karašas, kas droši vien slēpjas jūsu lādē?”

„Vai nu tik traki būs,” pasmaidīja jauneklis. „Vai jūs arī esat gleznotājs?”

„Es gleznotājs? Vai tad es izskatos tik visgribīgs? Bet nu mūdiģi laukā! Mēs jau esam nobraukuši labu gabalu garām.”

Jauneklis sagrāba savas mantas un ar lielu troksni un grabēšanu izklupa uz ielas.

„Vai tad jūs skaidri nezināt, kur jāiet?” viņš baģīgi jautāja.

„Zinu gan. Bet jūs jau vilcinājāties nākt līdzī.”

Pēc ceturtdaļstundas Kurcums ar jauno paziņu stāvēja kāda veca Marijas ielas nama kāpņu telpā, septītajā stāvā, bēniņu durvju priekšā. Pavisam aizelsies, gleznotājs nolika nešļavas un berzēja savilktais plaukstas.

„Kā jūs sauc?” jautāja Kurcums.

„Upenājs. Juris Upenājs.”

„Nu, tad svētā Juņa Uzvarētāja vārdā, uz priekšul” teica Kurcums, atvēra durvis un ienīra pilnīgi tumšā ejā. Oda pēc pelējumiem, simtgadu mūriem un putekļiem tik stipri, ka gribējās šķaudīt. Kaut kur dziļumā skanēja balsis. Ābi uzmanīgi taustījās uz priekšu, tvarstīdami gan skabargainus dēļus, gan visādas grabažas. Beidzot Kurcums sataustīja durvis, kuņģis iegulās ar visu svaru. Smagi berzēdamās gar grīdu, tās atvērās gaŗā, krēslainā gaitenī, kam vienā pusē pacēlās malkas grēda, otrā blīvējās audeklu un tukšu rāmju strēķis. Uz nelielā pakājamā bija sakabināts tik daudz mēteļu, ka tie kā kupla nasta aizsprostoja vai visu gaiteni. Cepures lielā skaitā mētājās uz malkas. Kamēr Upenājs novietoja pie malas savas mantas, Kurcums ierunājās ar īpašu, pirdzīgu patosu, kuņģis tomēr, kā Upenājam likās, pēdīgi ieskanējās arī kas sirsnīgs:

„Šī paspārne, Jurīti, kuņģā mēs tūdaļ ieiesim, ir viena no visvecākajām gleznotāju mītnēm Rīgā. To apdzīvojušas veselās mākslinieku paaudzes. Te ir mitinājušās studijas — pilnas čakliem un cerību pilniem jaunekļiem, te savas pēdējās dienas nonīkuši veci, aizmirsti, atstāti, sarūgtināti. Te ir slēpies dažs drosmīgs tradīciju lauzejis un spītētājs, dažs ģeniāla iedoma uzliesmojusi šinī šķīrbā un radies dažs slavens darbs, kas tagad grezno mūzeju sienas. Te vārguši neapdāvinātie, saluši un badojušies neveiklie, kaluši plānus intriganti, trakojuši un dziļojuši nesātīgie; pat ar pašnāvnieka asinīm ir slacīta šī šķīrbainā un izmīdītā grīda.”

Kamēr viņš, orātora pozē nostājies, tā runāja, atvērās durvis otrā gaitēņa galā, un parādījās neliels, apaļgalvains vīrs, platu un bezgala labsirdīgu smaidu sejā.

„Vesels, Bicēn! Tādu kā tevi es vienmēr iedomājos mākslinieka laimi — tuklu un smaidošu. Ej, laimīte, tu pa priekšu, mēs tavāsi pēdīnās,” teica Kurcums, uzlika Bicēnam abas rokas uz pleciem, spēji apgriezta to apkārt un sev pa priekšu iestūma darbnīcā.

Diezgan plašā, neganti piesmēķētā telpā ap vairākiem kopā sastumiem, nobružātiem galdeļiem sēdēja pulciņš ļaužu. Caur griestu logu svērtēniski atstarotā, karstā saulrieta gaisma svešādi, gandrīz rēgaini tos apgaismoja, likdama tumši noēnotajās sejās iemirdzēties apaļām pierēm, deguniem, virslūpām. Sapulci varētu noturēt par īstiem skatuves sazvērniekiem vai kontrabandistiem, ja vien neskanētu jautras čalas un smieklī. Uz galdiem kā daždien bohēmiešu dzīrēs stāvēja laba tiesa pudeļu, bet gaužam maz uzkožamā. Kurcumam un Upenājam ienākot, bars apklusā un atskatījās.

„Sveiki, ģenijil” sacīja Kurcums.

Viņam atbildēja vesels koris: „Sveiks, gudrelil Sveiks, ģirgoņā! Sveiks, viszinil”

Kurcums pašapmierināti smaidīja. „Iestiprinieties, iestiprinieties, draudzīņi, spēka jums vajadzēs,” viņš sacīja ar to pašu izaicinošo zobgalību, kā pirmīt stacijā bija uzrunājis Eižēnu un Pušmucovu.

„Ko tu tur par spēku muldies? Nāc priekšā! Lai samaļu tevi kā Jēkabul” dārdēja kāds milzīga auguma vīrs tuklu, uzpūstu ģīmi, kuņģa zemes pelēkā krāsa liecināja par daudzām dzīrēs pavadītām naktīm. Spuraina sarkanīgu matu kodeļa draudīgi purinājās pie katra vārda. Viņš runāja savādi, kā grūdieniem, īsiem, nesakarīgiem teikumiem.

Kurcums smīnēja: „Tavs spēks jau sen bļaušanā iztērējies, bet, lūk, te es atvedu konkurentu, kas jūs visus iebāzīs maisā.”

„Kur't šis ir, dod tik rokā,” dārdēja milzenis.

„Šel Svaigs un neizlietots. Mūsu labākā province,” sacīja Kurcums, izbīdīdams Upenāju, kas, pavisam satrūcies un liks, saduga iereibušā bara priekšā un krampjaini smaidīja savu bikli iestingušo smaidu.

„Āk, tad šitas tas maisā bāzējs? Ha, ha, ha!” taisni zvērigi smējās milzenis un viņam līdzī viss pulks. „Nu, dēliņ, panāc tu vāk, dod rociņu un saki, kā tad tevi sauc? No kuņģa puses?”

„Juris Upenājs no Cesvaines,” izdvēsa jautātais.

„Vai tad tu manis nemaz nepazīsti? Es jau esmu visus sabāzīs maisā, un tu ar savu tarbiņu nāc par vēlu. Es esmu Salutauris!” To teicis, milzīgais vīrs izslējās visā staltumā un iezvēla sev pa krūtīm, ka norībējās vien.

„Salutaurš,” nočukstēja Upenājs lielā bijībā, izdzirdis vārdu, ko patlaban daudzinaja visas avīzes un žurnāli par jaunās vai, pareizāk, vidējās paaudzes apdāvinātāko, sološāko un latviskāko gleznotāju.

„Bet, lūk, šis te ir lielais Posa,” sacīja Kurcums, uzlika roku uz sirds un komiskā pazemībā noliecās Salautaura kaimiņa priekšā.

Arī Posas vārdu Upenājs pazina. Ja Salutaurš bija daudzina-tākais, tad Posa sekmīgākais. Viņš ražoja un pārdeva neticami daudz. Viņa ainavas pušķoja greznuma telegrammas, pastkartes ar Posas raudošo vītolu attēliem rēgojās visu provinces grāmatveikalu logos. Mākslinieki Posu dēvēja par Vītolu Posu vai Rau-došo Posu, jo viņam nebija gandrīz nevienas gleznas, kurā kādā stūrī nesidrābotos rūpīgi frizēto vītolu palsenās cirtas. Posa bija īsts kungs — tuvu četrdesmitiem, nevainojamā, neuzkrītošā uzvalkā, apžilbinošu apkaklīti, sārts, svaigs, smaržīgs, pilnīgu vaigu, maķenīt iesirmiem deniņiem. Ar vēlīgu smaidu Posa pasniedza Upenājam savu miksto un kopto roku.

„Bet šie te,” Kurcums ar plašu žestu norādīja uz jaunekļu pulciņu ap Salutauru, „ir jauno instinktivistu vai, citiem vārdiem, salutauriešu deģenerācija... piedošānu, ģenerācija.”

Un Upenājs dzirdēja nosaucam daudz vārdu, kas viņam neko neteica. Beidzot Kurcums norādīja uz kādu ļoti kaulainu vīru, kas sēdēja, ielocījis savus garos locekļus visattālākajā divāna stūrī, un nesacīja ne vārda. Viņa asimetriskā seja bija zilganā pelēka tāpat kā lielās, šķībās lūpas. Liesā pierē tālu pārkārās pāri acīm, kas bija tik dziļi iekritušas, ka izskatījās kā tumsas pilni caurumi.

„Šis te ir sasmalcinātais, pardon, izsmalcinātais, pār-, iz- un caurvirtušais Parīzes netikumu upuris Veips.” Arī šo vārdu Upenājs bija dzirdējis kritikās minam kā franču skolas pārstāvi latviešu glezniecībā. Veipa zilganās lūpas sašķiebās pusironiskā, pussāpīgā, pusnogurušā un pusbezcerīgā smaidā. Šo sēro gurdēnības izteiksmi Veips paturēja vienmēr un visur, it kā mākslinieks būtu neremdināms cietējs, bet māksla visgaužākā mocekliba. Veselu gadu viņš bija nodzīvojis Parīzē un no tā laika izturējās kā tāds, kas visu dzīvē atzinis, līdz mielēm izbaudījis un apnīcis un tagad staigā ļaužu vidū kā noslēpumainas drupas vai drūms un baigi lielisks izdzisis vulkāns.

Bijības pārņemts, Upenājs sarāvās uz ļodzīgas kastes visklusākajā stūrī, mēms un mazs kā sīka sēne šo mākslas dižozolu pavēnī.

Bicēns pasniedza abiem atnācējiem pielietas glāzes. Upenājs ievēroja, ka Kurcums, ar labo roku vicinādams glāzi, ar kreiso slepus izvilka no vestes kabatas mazu kārbīņu, veikli atkabināja

vāciņu un izņēma tumšu zirnīti. Tāpat plātīdamies un runādams, viņš, it kā lūpas slaucīdams, iemeta to mutē.

„Ko tu tur mūžīgi tās zāles rij? Vai tev cērmes ir, vai?” iesaucās Salutaurš, kas arī bija pamānījis Kurcuma rīkošanos. Salutaurieši atbalstīja savu meistaru skaļiem smiekliem.

„Tās ir gudrības zāles. Vai tu ar negribi?” neapjukdams sacīja Kurcums un pasniedza Salutauram kārbīņu. Tas gluži instinktivi pastiepa roku, bet tad aprāvās.

„Aha!” sauca Kurcums, „tu jūti, ka vairāk prāta tev derētu gan, tikai negribi atzīties.”

Salutaurš dūsmīgi noblenza, bet neattapās neko sacīt. Kurcums pacēla glāzi un iesaucās:

„Nu, tad uz mana atradeņa veselību.”

„Lai iet,” nokliedza viss bars un iztukšoja glāzes.

Pēc tam visi atkal pievērsās galdam un pudelēm, bet Upenājam atlika laika aplūkot darbnīcu tuvāk.

Diezgan lielai, bet pavisam dīvainai veida telpai visas sienas bija iešķības, visādu iekaktu izrobotas. Slīpos griestus balstīja vairāki balķu stabi, starp kuņiem izvilktie audekla aizkari slēpa pajobeles. Sienas no vienas vietas bija nokārtas gleznām, zīmējumiem un asējumiem, griesti nosprausti izstāžu atīšām un visādiem plakātiem. Kur vēl rēgojās kāds plankums pelēkas sienas, tur bija sakricelēti dažādi uzraksti, karikatūras un emblēmas. Kādu kaktu aizsedza glezturis ar lielu, spodri baltu audeklu uz tā. Gar sienām stāvēja grāmatām un visādiem darbnīcas sīkumiem piekrauti plaukti un vecmodīga ofortu spiede, milzīga kā veļas rullis un tik smaga, ka grīda zem tās bija manāmi ieliekusies. No taupības krāsniņas pāri visai istabai kā varena stiepa stiepās norūsējusi skārda dūmu caurule. Tieši virs dzīvu galda, kur savienojās posmi, caurule bija tā ielīkusi, ka, likās, katru mirkli var atirt vajā un nogāzties.

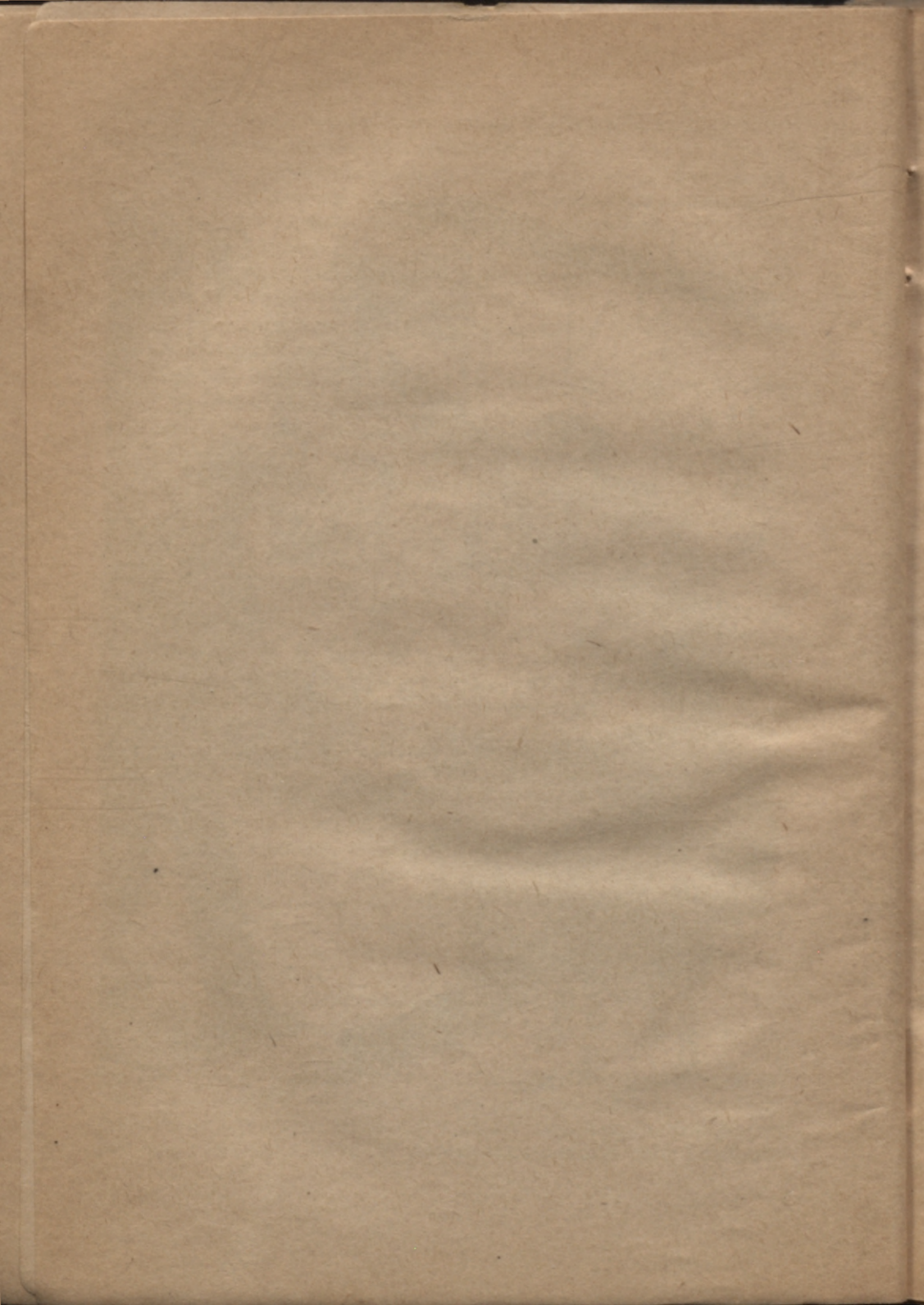
„Nu, kas par velnul!” ierūcās Salutaurš taisni neticami zemā basā, „kur tas redzēts, dzeļamā gana, bet zakuska jau cauri? Paklau, resnais Bicēn, kas tu par mājastēvu, ka nevižā nekā sagādāt. Ej pēc desām!”

„Kur nu vairs vakarā pēc desām,” noņurdēja Bicēns.

„Kad es tev saku, tad ej! Skaties, kāds kucēns, vēl runās pretim.”

Piekritēju pulks bija Salutauru izlutinājis; viņš necieta pretimrunāšanas. Bārties un pamācīt viņš prata kā neviens, bet izrāt namatēvu allaž turēja par sevišķu pienākumu. Vispār, tā bija pati par sevi saprotama lieta, ka ikviens, kas baudīja lielā Salutaura

sabiedrību, maksāja par ēdienu un dzērienu un parādīja viņam visādu godu.

„Bicēn,” piebilda Kurcums, „vai tad tu vēl nezini, ka ģenijs kaprīze ir mazgara likums?” Bet Bicēns neturēja sevi ne par mazgaru, ne par salautaurieti ne jau nu protesta gara dēļ — viņš izskatījās pārāk miermīlīgs, lai pret kādu saceltos, bet vienkārši savas laiskās un nekustīgās dabas dēļ negāja un negāja lejā pēc uzkožamiem.

Lai nezaudētu cienību, Salutauris gribot negribot taisījās noskaisties ne pa jokam. Dažu labu reizi draugiem un nedraugiem viņš šādā reibuma iedomībā visu iedzīvi bija otrādi apgriezis. Upenājs nemaz nenojauta, līdz kādam spriegumam stāvoklis jau bija nobriedis, un brīnījās, kāpēc Kurcuma acis iedegās tik sprāga ziņkāre un tas, uz priekšu saliecies, ne mirkli nenovērsās no Salutaura, kā baidīdamies palaist gaļām visniecīgāko viņa kustību vai vārdu.

Salutauris saslējās aiz galda liels un varens, atspiedās ar milzīgām plaukstām pret galdu un nikni sapurināja sarkanbrūnās krēpes. Viņa acis nemierīgi šaudījās pa telpu, meklēdamas kam pieķerties, bet Bicēns vēl arvien spītīgi klusēja.

Šini brīdī Upenājam kas iešāvēs prātā. — Āk, es nerris, viņš gandrīz balsi iesaucās, kā man tas visu laiku neienāca prātā. —

„Kungi,” viņš sacīja, „ja jūs atļautu, es iedrošinātos piedāvāt uzkožamo no savas puses. Es nupat iebraucu no laukiem, un man šis tas ir līdzī...”

„Nu, ko tad tu to agrāk neteici, piķamice? Krauj galdā!” sauca Salutauris gluži priecīgs, ka šoreiz lielā izbāršanās atkrit: viņš vēl nebija pietiekami iereibis un pārlietu gribēja ēst. Upenājs ienesa savu koka lādi un ar zināmu piepūli uzcēla uz galda.

„Man gan ir gluži vienkāršas mantas...” sacīja Upenājs, drēbēdams no laimes, ka var pakalpot tik izmeklētai sabiedrībai.

„Es gribu ēst, nevis klausīties priekšvārdus, saņņo vaļā!” viņu pārtrauca Salutauris.

Atvēris lādes vāku un noņēmis audekla drāniņu, Upenājs norausa labu gubiņu ābolu, kuņģus daudzās rokas izķēra tik steigīgi, ka tie nemaz nepaguva sasniegt galdu. Tad izritināja vairākus lielus putraindesas likumus.

„Skaties, desas! Nu saki viens cilvēks, tomēr desas! Ei resnais,” Salutauris uzsauca Bicēnam, „iekur veicīgi uguni, nu tik būs cepšana!”

Pa tam Upenājs izcēla vairākus varenus kviešu plāceņus, platus un apaļus kā spilvenus, un lielu kluci sviesta.

„Bicēn, naži, akmesseri, mudīgil” kļiedza Salutaurš un, dabūjis prasīto, ar varenu vēzienu nogremdēja to plāceni.

Pēc tam no lādes izriņoja Jāņa siera ritenis un, nebeidzamu gaviļu apsveikta, cepta pīle. Tagad Upenājs iemeta lādē atpakaļ drāniņu un dzīrās to taisīt ciet, bet Salutaurš iesaucās:

„Paga, paga, tur tak vēl kaut kas palika.” Un, ielaidis savu milzīgo ķepu lādē, izvilka vēl otru ceptu pīli, saini ar žāvētiem asariem un lielu, svaigi nokūpinātu kumpi, ko apdomīgais provincietis acīm redzot bija nolēmis pataupīt sev pašam.

„Ak tu rakaril!” dārdēja Salutaurš savā diakona balsī, „paskaties, kāds prakvasts, pašu labāko gribēja paslēpt. Nekā, brat, ja tu taisies draugus cienāt, tad cienā par visu laudul! Nu, puikas, nažus šurp, dakšas šurp, lai dzīvo provinces māksla un viņas gardēdīgais pārstāvis Gubenājs vai Pūpenājs, kā tak tevi, velns, tur sauc!”

„Upenājs,” gluži kļuši noteica jauneklis. Nelūkojoties uz visu godu pārdināt mākslas varenos, viņam bija žēl sava kumpja, kuŗa būtu pieticis vai līdz Ziemsvētkiem, un sevišķi žāvēto asaru, kas tam pārlieku garšoja un kuŗus bija pašrocīgi pieķēris un nožāvējis mazais brālītis.

Pa tam Bicēns jau bija iekūris savu taupības krāsniņu. Drīz vien lielā dūmu caurule sakarsdama sāka baigi knikšķēt, un caur prāvo savienojuma plaisu varēja redzēt, kā iekšā virpuļo dzirksteles. Kurcums jautāja:

„Saki man, Bicēn, kad tu pēdīgi salabosi un atsiesi pie grieskiem to cauruli? Vienreiz tā nogāzīsies tev uz kūkuma.”

„Ja tā netīrīta un neatsieta četrdesmit gadu savā vietā nokalpojusi, tad droši nokalpos arī otrs četrdesmit,” atteica Bicēns ar savu miermīlīgo un miegalno smaidu.

„Bet nu, puiši, rausim gan, kamēr Bicēna māja sausa,” atkal sauca Salutaurš, ar plašu vēzienu iemeta glāzi degvīna un norēcās tik baismīgi, ka viņš varētu apskaust jebkuŗš lauvu.

„Nedzeriet vis, draudzīņi, visu laukā, pataupiet arī dāmām,” sacīja Kurcums, kas visu laiku bija tikai vērojis un smīnējies.

„Dāmām!” iesaucās daudzas balsis. „Tādas šovakar nav paredzētas.”

„Ieradīsies neparedzētas. Šodien Eižēns Žibeika atbrauca no Parīzes un šovakar apskries ar savu adjutantu visu Rīgu. Saprotais, viņš uzodis arī mūs, un tad jau bez dāmām nepaies.”

„Nu, tūlīt pirmajā vakarā taču viņš neskraidīs apkārt,” iebilda Posa.

„Taisni pirmajā vakarā, lai pierādītu, ka viņam atbraukt no Parīzes nenožīmē vairāk kā Veipam ierasties no Krāslavas.”

Jo vilku piemin, vilks klāt. Tikko Kurcums bija to pateicis, priekšnamā atskanēja soļi, un mirkli vēlāk durvīs parādījās Eižēns un aiz viņa „adjutants”, kas nebija neviens cits kā antreprenieris Pušmucovs.

„Sveiki, latvieši!” iesaucās Eižēns.

„Ho, hol!” Sveiks, mecenāti! Sveiks, pasaules braucēji! Sveiks, antreprenieri!” atbildēja gleznotāju koris. Eižēns lēnām nocēla ļoti zemu, dīvaini ielocītu, gaišu platmali no savāda pelēkplankumaina kā pūces pavēdere filca ar resnu zīda auklu lentes vietā, nometa to redzamā vietā uz galda, tad ar nevērīgām filmu stara kustībām novilka dīvainos zivs ādas cimodus, iesvieda tos platmalē, atrāva mēteli, pie kam izrisa varen skaists un košs Parīzes kaklauts, un, iespriedis rokas sānos, palika stāvam. Posa neuzkrītoši piecēlās un piebīdīja savu krēslu viņam.

„Ko tad jūs te, bārenīši, dzejat?” jautāja Eižēns, tikko pametis ar galvu Posam par viņa laipnību. „Zirga šņabi vai divukaulu konjaku? Te jums būs viens armanjaks, ko dzēra musketieri, kad posās duelēties par savām dāmām. Īsts armanjaks! Šakāli, liec galdā!” viņš uzsaucā Pušmucovam, kas tūdaļ izvilkā no mēteļa iekškabatas lielu vēderīgu pudeli un nolika galdvidū.

Viss bars skaļi uzgavilēja. Nu sākās sasaukšanās un sarokošānās. Lielāko daļu mākslinieku Eižēns, likās, labi pazina, un darbnīcā viņš jutās kā mājās.

„Tu, brālīt, laikam vēl od pēc Parīzes, panāc nu tuvāk,” sauca Salutāurs, kas jau reizes piecas bija sataisījies braukt uz Parīzi, bet vienmēr, dzerdams atvadības no Rīgas, sataupīto naudu notērēja, „klāj nu vaļā par Parīzi un parizietēm.” Veips atgāza galvu, izpūta skaļu, grūtsirdīgu nopūtu, bet Eižēns sauca:

„Ko jums līdz par parizietēm stāstīt, kad nevienas mūsu pašu meitenes neesat ielūguši? Kas tad te notiek, nelegāla sapulce vai sazvērestība? Puikas! Man te patīk, bet tā tas neiet! Bicēn, kur tālrūnīs?”

Bicēns pacēla kādu aizkaru, kas maskēja savādu greizu ierobu sienā, kur karājās aparāts. Eižēns uzgriezā numuru un, puscilus atmeties pret galdu, sāka runāt, šad tad šķelmīgi pamezdam ar acīm dzirnīkiem.

„Ahā! Pati, ko? Labsvakariņš. Esmu klāt. Jā, jā, taisnā ceļā no Parīzes. Astoņpadsmitos četrdesmit iebrāucu. Posies tik šurp. Ko, tu gribi iet agri gulēt? Nu, vai zini, gan atpūtīsimies kapā, bet šovakar nāc veicīgi pie manis.” Tad Eižēna seja sāka aptumšoties un pēdīgi apmācās pavisam. „Nenāksi, ko? Bet te taču ir visi dižgari kopā. Salutāurs Lielais. Netikumīgais Veips. Skaistais Posa. Neinteresē? Ko tad tev vēl vajaga? Nu, paklausies, negurķojies

vismaz šo vienīgo reizi. Eh, nu ar labu nakti!" Un Eižēns sapīcis nosvieda klausuli.

„Jā, nedomā vis, ka mūsu zeltenes kaut kādas pasaucamas parīzietes," svarīgi sacīja Salutaur, kam varen patika, ka augstprātīgais Eižēns izgāzies.

„Šakāli!" sacīja Eižēns Pušmucovam, nemaz neatbildēdams Salutauram, „ņem taksi, brauc pie Mildiņas, paķer viņu un brauc pie šās," viņš parādīja uz tālruni, „un dabūjiet par abiem viņu šurp. Gan jau nāks. Palūdziet tikai kā nākas." Un, uzmaucis Pušmucovam pār acīm katliņu, viņš izstūma to pa durvīm. Tad lēnām novilkā mēteļi, lai visi varētu apbrīnot viņa rūtaino pusmēteļa gašo un sānos iešķelto sporta žaketī, kādas toreiz Rīgā redzēja vēl tikai amerikāņu filmās, un, nosēdies krēslā, ko Posa vēl visu laiku viņam glabāja, teica:

„Un tagad pastāstiet, kā iet pa mūsmājām. Vai Posa daudz bilžu pārdevis?"

„Tik, cik pajaudā uzkrāsot," viņa vietā atbildēja Kurcums.

„Un tu, Salutaur, kad tev būs izstāde?"

„Tas nolādētais augļotājs Pušmucovs solās, solās, bet nerīko. Manas gleznas neviens nepirkšot, un viņam neienākšot procenti Vai tu, Eižēn, nevari pateikt, lai viņš neākstās?"

„Nu, rīko pats."

„Pats? Lai Dievs pasarga! Kad es iedomājos vien par visām tām atļaujām, ielūgumiem, katalogiem, redakcijām un reklāmām, man galva sāk džinkstēt. Bet šitas pīslis, šitas puteklis pie manām kājām, šitā slimā ūdens vabule Pušmucovs ņemsies mani pamācīt. Mani, Salutauru! — Lai es uzgleznoju vismaz 20 mazākas gleznas — ainavas, gaišākās krāsās un gludāku virsmu, lai būtu ko pārdot. Nu, velns ar ārā! Vai es neesmu Salutaur? Vai es neesmu saņēmis divus gadus no vietas mākslas veicināšanas godalgu? Vai tu esi vienu sliktu vārdu par mani lasījis? Vai mūzeji mani nepērk? Bet tas skriemeļkodējs nekaunas man teikt acīs — tik jau ar tad pērk kā mūzeji: divus darbeļus par gadu; kritikas labas, bet skatīties neviens nenāk. — Samalt tādu kā Jēkabul!"

„Ar Salutaura izstādi iekrišana droša," sacīja Kurcums. „Viņš jau glezno gandrīz vienīgi mēslu vēšanu un ārdīšanu un pie tam uz milzīgiem plostiem. Kuŗš pilsonis tad tādus skatus kārs savās istabās? Palūk, kā Posa glezno — pīslis un pārtikušas mājas aiz vītolu ceriem un gatvēm. Viņam izstādes nemaz nav jāriko, darbus izķer no darbnīcas gluži mitrus."

„Ak tu naudas kleķeri, visu pīlsētu tu pārpludini ar saviem pastkaršu skatiņiem..." sauca Salutaur, gluži piesarcis.

„Mieru, mieru, zēni!” iejaucās Eižēns, kundzīgā žestā izplētis rokas pret abiem. „Kad es ierīkošu savu jauno dzīvokli, tad katru istabu uzdošu izgleznot citam māksliniekam. Tev, Salutaur, vislielāko — viesistabu.”

„Gaidi vien, ka tev tēvocis ļaus tā ar naudu ķēzīties,” norūca Salutaur.

„Ir jau atļāvis...” sacīja Eižēns klusām.

„Ej, vai tad?” jautāja Salutaur.

„Pagalam gan,” ciniski nobeidza Kurcums.

Eižēns pamāja ar galvu. „Līdzjutībul līdzjutībul” atskanēja visos kaktos, un brīdi pieklājības pēc valdīja klusums.

„Ciemalda taču dzīvo tepat tuvumā. Vajadzētu jau būt klāt,” sacīja Kurcums it kā pie sevis.

„Ciemalda?” spīvi čukstēja Posa, gluži satrūcies, „Ciemalda nāks šurp?”

„Vai tad jūs nedzirdējāt, ka Eižēns zvanīja?”

„Vai tad tā bija Ciemalda? Man jāiet, man jāiet,” murmināja Posa un pietrūkās, lai ietu.

„Kurp tad nu tik steidzīgi?” sauca Salutaur, „vai tad pasūtījumi jau pat nakts laikā jāķer?”

Posa metās gaitenī, bet tūdaļ izsprāga atpakaļ: priekšnamā jau skanēja soļi, un mirkli vēlāk darbnīcā ienāca Pušmucovs ar divām jaunavām — tumšu un blondu. Tiši aizsprostodams ceļu Posam, kas gribēja nošmākties ienācējiem garām, Kurcums piesteidzās dāmām un sauca:

„Lūk, kā mums trūka šīnī tumšajā alā — ideālul No strīdiem par mākslu mūs atpestī mākslinieces. — Sieviešu nīdējs Posa jūs sveicina.” Posa skābi pasmaidīja un palocījās. Visi pietrūkās kājās. Eižēns kā triumfēdams iznāca plānvidū un noliecās dāmu priekšā ceremoniālā reveransā.

„Nu, pasaules ceļiniek, kāds tad tu tagad izskaties?” jautāja tumšmate un, mazliet pavilcinājusies, noskūpstīja Eižēnu uz vaiga.

Kaut gan Upenājs gluži labi zināja, ka bohēmiešu sabiedrībā skūpstam netiek piedēvēta nekāda lielā vērtība, šī Eižēna pagodināšana viņam likās lieka un nepiedienīga. Jau no paša pirmā mirklī stacijā iznesīgais Parīzes braucējs viņam nepatika, bet tagad sāka likties pat derdzīgs un nīstams.

Viešņām steidzīgi ierādīja labākās vietas uz briesmīgi nolietotā divāna. Tika nesti jauni trauki, griezts, ziests, laužts, drupināts, sildīts, pildīts un piedāvāts. Bars pudzēja, smējās, runāja; tikai trīs cilvēki sēdēja rāmi: Kurcums, Posa, ko viņš, neļaudams aizbēgt, ar vienu roku turēja apskautu ap vidu, un Upenājs. Viņi klusēdami raudzījās viešņās.

Pirmā dūrās acis staltā un padruknā gaišmate. Spilgti un uzkrītoši ģērbusies, viņa smējās, klaigāja un vervelēja vienā laidā un ar visiem reizē, strauji purināja un atmēta kuplcirtaino galvu; visas kustības viņa izdarīja ar īpašu plastiku, it kā atrazdamās uz skatuves. Īsti nevarēja zināt, vai viņa tikai tēloja bohēmietes valību un temperāmentu vai arī tas viņai patiesi piemita, bet šajā sabiedrībā viņa jutās īsti teicami. Tumšmate, slaida, ļoti taisniem, vīrišķiem pleciem un samērā mazu galvu, izskatījās lielāka. Viņa izturējās ļoti rātni, runāja maz un vienmēr tikai ar vienu noteiktu ciltvēku. Viņas vasarā pamatīgi iedegušās sejas pareizajos vaibstos varēja saskatīt zināmu divkosību. Reizē sievišķu maigumu un gandrīz augstprātīgu stingrību. Ja pavēsās, pelēkās acis zem brūnās angļu platmales iemirdzējās bikli, tad tūdaļ lūpās iestīnga salta, nicīga līnija; ja uzacis savilkās pētījoši asi, to skarbumu tūdaļ mīkstināja meitenīgi milīgs smaidis. Labs novērotājs būtu saskatījis, ka viņa dara visu, lai iekļautos šajos ļaudīs, lai būtu laipna un neuzkrītoša, bet ka šī sabiedrība nebija tā, ko viņa cienītu vai mīlētu. Bet ar tik asu aci no klātesošiem varēja lepoties vienīgi Kurcums.

Pēc brītiņa Upenājs pamanija, ka viņi visi trīs vēro tikai tumšmati — Posa ar bailēm, Kurcums ar savādu ironisku grūtsirdību, bet viņš pats ar degošu interesi, jo viņas profils ar drusku uz mesto virslūpu pārsteidzoši atgādināja to meitenes profilu, ko viņš sapņodams un fantazēdams tik bieži zīmēja.

Vienā no tiem dīvainajiem klusuma brīžiem, kas iestājas pat trokšņainākajās dzīrēs, Kurcums nopūtās taisni tik skaļi, ka viešņas viņu varēja sadzirdēt:

„Āk Posa, Posa, cik tu savā ziņā esi laimīgs, tev ir atmiņas.” Posa saviebās kā indi iedzēris, bet Kurcums turpināja: „Bet bijušie laimes brīži ir kruķi, ar ko var lēkt uz priekšu arī tad, kad kājas jau pārsistas.”

Posas tuklie un jau mazliet noslīdējušie vaigi sāka savādi lēkāt.

„To jūs, Kurcum, pieminēsīt,” viņš spīvi iešņācās, izrāvās no Kurcuma apskāvienu un pārsēdās otrpus galdam. Tumšmate lēnām pieliecās Kurcumam un klusu jautāja:

„Kāpēc jūs viņu kaitināt?”

„Tāpēc, ka viņš iedrošinājies pacelt acis uz jums, daiļā Cie-malda.”

„Kas jums sacījis, ka viņš to darījis?”

„Mani taču dēvē par viszini. Un vai citādi viņš bēgtu no jums kā no uguns?”

„Vai viss, ko zina, tūlīt jāizklāsta?”

„Bet kā tad citi zinās, ka es to zinu?”

„Vai tas tik svarīgi?”

„Tas ir viss. Ar to taču cilvēks atšķiras no lopa, ka viņš var pateikt to, ko zina. Piemēram, es jau zinu, ka jūs ļoti patīciet arī manam jaunajam draugam,” sacīja Kurcums, norādīdams uz Upenāju, kas nosarka kā izplīkēts. „Dārgais malēnieti”, viņš skaļi turpināja, „jums neder uzlūkot sievietes un jo sevišķi tēlnieci Ciemaldu. Jūs esat apjozies, lai kaļotu par Rīgu, nesāciet kaļot par sievieti. Cilvēks nespēj apmierināt vairāk kā tikai vienu lielu kaislību. Ja viņš sāk izdabāt vairākām, tad nepanāk ne nieka.” Visi skatījās Upenājā un smējās labsirdīgiem reibuma smiekliem. Upenājs sarāvās dūrītē un briesmīgi sapika.

„Neklausies vis Kurcumā,” rūca Salutaurš, cīnīdamies ap cep-
tās pīles krūti, un nodeklamēja ritmā: „Es pieveicu Rīgas pili ar visiem sieviešiem.”

Kurcums iesmējās pēkšņi, smalki un griezīgi: „Bet — sieva tevi dancināja uz karstiem ķieģeļiem. Iekaļo vispirms savu pavardu, tad parunāsim par Rīgu.”

„Vai tu zini, Kurcum, ka es ņemšu un gāzišu tev vienreiz...”
iesaucās Salutaurš un dzīrās izrauties no sava aizgaldā.

„Eižēn, pastāstiet par Parīzi,” sacīja Ciemalda, lai pārtrauktu ķīviņu. Eižēns acumirkli iespraudās starp strīdniekiem un sauca: „Par Parīzi? Bet es biju arī Nicā, Monako, Doviļā, šķērsoju visu Vāciju un salaidu pa banku Copotas kazino!”

„Ai, pasaulē ir tikai divas skaistas pilsētas, par kuŗām vērts runāt,” sapņaini sacīja Veips.

„Kuŗas tad?” sauca barā.

„Parīze un Krāslava”, atteica Veips, kas bija dzimis krāslavietis. Visi smējās.

„Nu, par ko jums pastāstīt”, sauca Eižēns, „par revijām, par kabarejiem, ķīniešu kvartālu, par tirgus rajona prieka namiem?”

„Par Sfingu, uz kurieni rīdzinieki joŗ vispirms,” sacīja Veips ar visās negantībās iesvētīta vīra seju.

„Pastāstiet par mākslu,” sacīja Upenājs.

„Ko tad tu no mākslas saproti?” uzbļāva viņam Salutaurš, kam tomēr kaut kur vajadzēja izgāzt dusmas. „Tu vēl neesi ne zēlā gadus nobeidzis. Tavs darbs ir gādāt mums zakusku un šņabi un turēt muti. Stāsti vien, Eižēn, par tiem zaņķiem. Bet tu, puika, pienāc rīt vai parīt pie manis darbnīcā, es tev ierādīšu, kuŗā rokā jātur ota.”

Visiem par to bija gardu gardie smieklī.

„Parīzes mākslinieki ir pavisam cita suga nekā jūs,” iesāka Eižēns, „viņi visi ir speciālisti. Viņi izvēlas noteiktas temas, no-

teiktas krāsas un glezno tikai to vien. Izstādē vai salonā katrs pircējs tad viņus var viegli atšķirt vienu no otra. Markē, piemēram, glezno zaļus ūdeņus ar melnām laiviņām. Vijārs punktē raibi tērptas sievietes uz raibu tapēšu fona, Utrillo tēlo tikai kaļķainas vecpilsētas ieliņas...

„Skaties, cik tas Posa moderns ar saviem vītoliem,” piezīmēja Pušmucovs.

„Vai tad Salutaurš ar saviem mēslu ārdītājiem nav tikpat moderns?” piebilda Kurcums.

„Kas tad par jēgu atkārtot jau reiz uzgleznoto?” jautāja Upenājs, kam negribējās palikt gluži neievērotam, „tad jau mākslinieks paliek par tapsētāju — dzīvokļu izdaļotāju...”

„Vai te nav neviena, kas tam puikam muti aizbāž?” kļiedza Salutaurš, „vai kāds ir dzirdējis vēl briesmīgāku muldēšanu? Varbūt šitas rumpausis teiks, ka arī es esmu tapsētājs? Saproti, izjūta, krāsas, spars ir no svara, nevis tas, ko tu glezno, bala-mutel”

„Dažs labs modernais lielmeistars visu mūžu glezno tikai divas reņģes un bumbieri, bet redz', kas par slavul' pamācīja arī Veips.

Kurcums skatījās Upenājā un smīnēja. Un, ak vai, arī Cie-malda skatījās viņā un smīnēja. Bet ne ilgi. — Visi saspiedās ciešāk ap Eižēnu, kas sāka klāstīt savas Parīzes dēkās.

Upenājs sadrūma. — Skaistā Rīga, lepnie rīdzinieki — nodoma — nebūs te viegli. Redzēdams, ka viņu neviens neievēro, pasniedzās pēc kādas pudeles, ielēja sev lielu glāzi degvīna, pagrozīja to pirkstos, paoda, vienā vilcienā izdzēra un, nejauki viebdamies, atgriezās savā vietā.

„Vai kož?” viņš izdzirdēja zobgalīgu balsi pie paša pleca — Cie-malda bija piesēdusies blakām. Visa provincieša ķermeni piestrāvoja spējš karstums — laikam no degvīna. Ausīs vēl noshkanēja mātes vārdi, ko tā izvadot sacīja: Uzmanies gan, dēls, ar tām Rīgas meitām. — Viņš gribēja dūšīgi saslieties, bet atbilde iznāca itin bikla:

„Stiprs gan.”

„Laikam maz vēl mēģināts?”

„Tā ir... taisnību sakot, es vēl ne reizes neesmu īsti piedzēries.”

„Un to jūs gribat panākt šonakt? Salutauru jau tikpat nepār-spēsīt.”

„Nu, es varu vienu daļu turēt.”

Cie-malda pavērās Upenājā gandrīz mātišķi maigi.

„Vai tad Malienā nebija nevienas meitenes, kas jūs pievāktu un neļautu šitā vienam pa pasauli mētāties?” Upenājs smaidīja.

„Man vēl nemaz nav īsti atlicis laika ar viņām noņemties.”

„Ko tad jūs visu laiku darijāt?”

„Gleznoju.”

„Nabaga zēns,” sacīja Ciemalda un pārlaida roku pār viņa matiem, „pierīte gluži slapja.” Viņa izņēma autu un pārvilka Upenāja pieri. Viņš pagalam sakaunējās. Bet Ciemalda, ieskatījusies viņam ciešāk sejā, atliecās atpakaļ un jautāja:

„Sakiet, cik jums īsteni gadu?”

„Divdesmit četri!”

„Un es domāju — kādi astoņpadsmit.”

„Jau liels dēlietis, kā mūsu pusē saka,” vēl vairāk nokaunējies, smaidīja Upenājs.

Ciemalda domīgi izņēma no somiņas papīrosu kārbu un aizsmēķēja. Tad kā atcerēdamās piedāvāja arī Upenājam.

„Es nesmēķēju, paldies,” viņš atteica.

„Pat nesmēķējat!” izsaucās Ciemalda. „Nu, vai zināt, jūs esat pārāk vesels, lai būtu mākslinieks.”

Kamēr Ciemalda sarunājās ar Upenāju, Eižēns jau dažu labu reizi šķielēja uz viņu pusi un tagad pēkšņi pārtrauca stāstīšanu un piecēlās.

„Diezgan,” viņš teica, „kājas gluži notirpušas. Bicēn, uzliec kādu plati!” Pēc mirkļa kaut kur stūrī, aiz grabažām paslēpies, ietarkšķējās aizsmacis patafons.

„Nāc dejot, Ciemiņ,” sauca Eižēns.

„Es negribu,” sacīja Ciemalda.

„Es tev parādīšu jaunos Parīzes soļus,” plijās Eižēns, bet Ciemalda kratīja galvu.

„Rets mirklis, kungi, uzmanību!” skaļi sauca Kurcums, „Parīze cīnās pret Cesvaini.”

„Kurcum, Kurcum, ka jums tas viss vienreiz neatriebjas,” klusi sacīja Ciemalda. „Es nedejošu, Eižēn. Un tu arī varēji pieminēt savu tēvoci.”

„Taisni tāpēc taču viņš dejos,” sauca Kurcums, „Uzvaras danci.”

Eižēns, garā ceļojuma nogurdināts, acīm redzot bija iereibis vairāk nekā pašam likās. Viņš sacīja rūgti:

„To tik tu zini, kā man spītēt.”

„Vai tad es neatnācu?”

„Pēc tādas lūgšanas. Un tagad tu sēdi, lai mani kaitinātu, ar visādiem svešiem puikām... un nenāc pat dejot. Vai nesadzersi

vēl tu-brālību ar šito... tavu jauno draugu?" viņš nobeidza itin dzēlīgi.

Ciemaļdaī Eiļēna neiecietība reizē glaimoja un likās apvainojoša. Daži dzīrinieki jau bija sarunā ieklausījušies. Ciemaļdas lūpās ievilkās tikko manāms, bet ļoti ironisks smīniņš:

„Var skūpstīties arī bez visām brālībām,” viņa sacīja, pieliecās Upenājam un noskūpstīja uz mutes. Pārsteigts, sabiedēts, pietvīcis Upenājs sabruka sēdekļī, bet Kurcums un viņam līdzī pārējie sāka plaušķināt un arjāvot. Upenājam par glābiņu pēkšņi knādu pārskanēja varens prieka brēciens:

„Āhā, mīlīši, pēdīgi es jūs atradul Lūk, kur sabēguši! Baložu būdā!” Visi atskatījās.

Aiz citu mugurām Upenājs nekā nesaredzēja, sajuta tikai, ka viņam rokā iespieda degvīna glāzi, un dzirdēja Kurcuma čukstu:

„Pēc stipriem pārdzīvojumiem vienmēr der malks sīvā.”

Izdzēris glāzi, Upenājs piecēlās. Darbnīcas vidū grozījās diezgan apdilis vīrs jau pāri pusmūžam, bet šis apstāklis nebūt nebija iespaidojis viņa dzīves sparū un prieku. Viņa druknais, cilindriskais ķermenis kustējās kā atspole, piepildidams vai visu telpu. Viņam bija ļoti liela galva, kāpēc brašie pleci izskatījās šauri. Pilnīgi kailais galvaskauss atgādināja nevērīgi saspaidītu sārta māla piku, bet platais ģimīs, kas nobeidzās ar milzīgu zoda cibu, kvēloja taisni purpurīgi sarkans kā brīdinājuma signāls. Ieslīpi starp kukulīgajiem vaigiem nemītīgi stāipījās un vaibstījās biezas mēli tumšsarkanās lūpas, atklādamas skriptainas zobu rindas, kuņģis nozīlējuši un nobrūnējuši zobi mainījās a zelta. Strupā, resnā deguna nāsis raudzījās skatītājam tieši preti kā bērniem, kad tie palaidnodamies piespiež sejas loga rūtij. Melnās, viltīgās ačeles, ietūkušas šaurās spraudziņās, nemītīgi šaudījās aiz zelta acenēm. Dzirotāji uz rāvienu atdzīvojās. Visi sasēdās gar istabas malām, atbrīvodami plānvidu atnācējam, kas virpuļoja, žestikulēja un svaidījās no viena istabas kakta otrā kā apsēsts. Šī vīra sejā patiesībā nemaz nebija tik viegli ielūkoties, tā nemītīgi vaibstījās un pārvērtās; te pavērsās plats zelta smails, te ģimīs saraucās un sakrokojās niknā vieplī, te vērtās iedvesmoti lepnis un zelta aceņu starošanā ķēnišķīgi lie-
lisks un žēlīgs.

„Ahā, Žibeikas kungs jau laimīgi mājās,” viņš iesaucās, pamanijis Eizēnu, „vai Romā arī bijāt?”

„Nē, tikai Parīzē, Berlīnē...” sacīja Eižēns, bet ienācējs viņu pārtrauca:

„Kas Romu nav redzējis, nekā nav redzējis. Es biju tur pirms 15 gadiem, bet viss vēl kā dzīvs stāv man priekš acīm. O, mū-

žīgā pilsētai Jūs taču pazīstat manas Romas miniatūras, vai ne!"
Viņš nostājās iedvesmotā pozē, pieskārās pirkstiem pierai un sāka jo izteiksmīgi deklamēt:

„Uz Via Appia
Bij jādzeļ kapija;
Pēc tam iekš Tivoli
Mēs kļuvām frivoli.
Un tad pret Pēteri
Mēs blenzām Ēteri
Kā angļu seteri,
Kas glūn uz teteri...”

To teicis, viņš nopūtās un brīdi sajūsmā grozīja galvu. Šo pārtraukuma mirkli izmantoja Kurcums, izbīdīdams plānvidū Upenāju un saukdams:

„Lielais Orfej, diženais Faust, cēlais simt mākslu mākslinieku, svētī mūsu jaunuzņemto mākslas mocekli Cesvaines Juri ar savu simt mākslu mākslinieka svētību, tāpat kā to nule darija Cie-malda ar savu samaitājošo skūpstu.”

„Ak, tu esi jauns gleznotājs?” sacīja divainais ienācējs, „es tevis gan nepazīstu, bet uz kollēgu lūgumu varu nosvētīt.”

„Uz ceļiem, stīvā mugura, uz ceļiem, Malienas pikstuli,” klie-dza Salutauris, nospiezdams Upenāju uz ceļiem. Pametis visap-kārt žiglu skatienu un ieraudzīdams ap istabu veselu girdandi smejošu, sasarkušu seju, nabaga jauneklis ar sparū un dusmām gribēja uzrauties kājās, bet Salutauris uzbļāva: „Kverpi! Ne-kusties! Pentokā saspiedišū!” Un uzgulās viņa pleciem ar visu svaru. Upenājs sagrīļojās, bet tomēr noturējās. „Paskaties, cik sprauns. Nemaz kopā neļimst,” brīnījās Salutauris. „Nu, Orfej, svētī veicīgi, lai var atkal iet pie glāzēm!”

Par Orfeju dēvētais izstiepa pār Upenāja galvu ļoti biezu un struppirkstainu plaukstu un sacīja:

„Tu jērs, kas grāsies sevi upurēt uz mākslas altāra, apdomā vēl pie laika, ko gribi darīt! Mūzas ir briesmīgas sievietes. Tās nenosit vis uz reizes, bet izvelk dzīslu pa dzīslai, nodirā sloksni pa sloksnei. Bet, ja nu tu nepāvisam neatkursti un lec kā apdullis tarakāns uz pannas, tad ievēro un nepiemirsti, ka tevi tavam martīrijam svētī pats Orfejs Fausts! Ko tu blisinies, jaunekli?” Iejautājās Orfejs, pamanīdams iesvētāmā nesaprašanas pilno skatienu. „Varbūt tu esi tāds tumsonis, ka manis nemaz nepa-zīsti? Orfejs Fausts ir mans pieņemts vārds, jo neba neapzinīgiem vecākiem, bet tikai dailniekam pašam ir tiesība un pienākums sevi kristīt. — Orfejs par zīmi tam, ka dziedu vissaldāk un vis-maigāk, vienalga, vai dzejā, vai mūzikā, vai gleznā, un Fausts

— par to, ka mūžam un nerimstīgi meklēju jaunas atziņas, ceļus un idejas. Dzeja ir tikai viena mana talanta šķautne, viens putrainiņš. Ja es gribētu, es jau sen būtu starptautiski slavens dzejnieks, gleznotājs, vijolnieks, komponists, bet es vēlos, es veidoju ko daudz augstāku, neredzētu, nerasniegtu, es radu visu mākslu mākslu — savienotās mākslas. Tā diena nav tālu, kad Rīga tiks pārsteigta ar varenu, mirdzošu, brīnišķīgu un pravietīgu savienoto mākslu parādi. Rīga taps pirmā starp pilsētām — Bābele, Memfisa, Atēnas, Roma, Florence, Parīze — arvienu uz ziemeļiem pārvietojas pasaules kultūras sēdekļis, un Orfejs Fausts un neviens cits to pārcels uz Rīgu.”

Darbnīcā sacēlās elļišķīgs troksnis, visi aplaudēja, daudzija kājām grīdu un kļiedza — bravo, Orfeļ! Lai dzīvo Fausts! Lai dzīvo Rīgal Orfejs paklanijās. „Glāzi šurp!” sauca Salutaurs, sniegdams viņam degvīna glāzi, „stiprinies, pravietil Sēsties pie galda.” Tikpat ātri, kā nupat runājis un kustējies, Orfejs atkrita krēslā un sagrāba nažus un dakšiņas.

„Ā, žāvēti asarī, tas ir lieliski,” viņš jūsmoja, „šīs mirdzošās zvīņas man sauc atmiņā jaunību, pirmo mīlas nakti...” Viņš uzdūra asari un deklamēja:

„Pie loga gardīnes,
Bet galdā zardīnes...
Un tad kā piķiepi
Mēs dzērām likieri.
Un zuda kaunība,
Āi karstā jaunība...”

Saldsērīgi pakratījis galvu, viņš vairāk nekavējās, bet naski ķērās pie ēdieniem un nerunāja vairs ne vārda. Redzēdams, ka Orfejs norimis, piecēlās Kurcums:

„Klausaities, jūs dāilraži, vai negribat būt par lieciniekiem kādai lieliskai sensācijai?” Saprotams, visi gribēja.

„Tad nāciet parīt pulksten desmitos visi uz apgabaltiesu.”

„Parīt desmitos atvērs mana tēvoča testāmentu. Notārs par katru cenu pieprasa, lai to nolasa apgabaltiesā,” teica Eižēns izbrīnījies.

„Taisni to es domāju.”

„Nu, kas tad tur ko redzēt?” jautāja Orfejs Fausts ar pilnu muti.

„Ir gan kas. Ja nu vecais Žibeika, piemēram, novēl visu mantu tev kā savienoto mākslu pravietim? Dzirdējis taču par tevi viņš būs diezgan.”

„Vai zināt, tas gan būtu smalki. Tad es jūs visus ielūgtu uz labām pusdienām.”

Sacēlās atkal varena brēkšana; visi zināja, ka Orfejs ir bezgala skops.

„Nepārspilē vis. Varbūt tu mums visiem kopā atnestu pudeli alus, bet varbūt arī tikai zelteri,” novīpsnāja Kurcums.

„Nē, tādā reizē es gan no tiesas izmaksātu,” sacīja Orfejs, nemaz nesamulsdams.

„Šā vai tā, es jums apsolu, ka testamenta atvēršana būs sensacionāla,” atkārtoja Kurcums. Eižēns Žibeika bažīgi viņā palūkojās, gribēja ko jautāt, bet tad atmeta ar roku. Piepeši atskanēja negants Salutaura blāviens:

„Ej, pie velna, kas tad te? Kur tad visa zakuska palikusi?” Vai tu, Orfej, Post, jau visu noēdi? Tad ta rijalka!”

„Ko brēc? Es tikai trīs mazus desas luņķišus noēdu un pāris asarišu.”

„Bet kur tad tas kumpis palicis? Kur sviests? Tepat tak visu laiku bija. Vai lai es pliku karašu gremoju? Ej, Bicēn! Ej, tu jaunais sprukstiņ! Gādā vēl ēsmul”

Kurcums steidzīgi iespieda Upenājam atkal glāzi rokā. „Iemetiet, iemetiet, Cesvaine, nepalaidieties!” viņš čukstēja, un Upenājs dzēra.

„Nav nekāda dzeršana, kad es ar tevi runāju!” bārās Salutaurš. „Par mākslu gribi plāpāt, bet goda neproti parādīt. Es tevi vis vēl neesmu iesvētījis. Kā ņemšu vētīt, tā prauli vien pajuks. Desas galdā!”

„Dzeriet, dzeriet,” čukstēja Upenājam Kurcums, piegādādams atkal jaunu glāzi.

„Kurcum,” paklusu sacīja Ciemalda, „jūs cenšaties nevietā. Kas jums tiks, ja piedzirdīsīt to zēnu?” Bet zēns, to saklausījis, sirdīgi savīcināja glāzi pret Ciemaldu un ielaida saturu rīklē, ka noklunkšķējās vien. Viņš juta, ka locekļi sāk dzīvot jau patstāvīgu dzīvi, rokas vicinājās pašas no sevis. Ar katru mirkli viņš jutās ērtāk un vaļīgāk. Pēdīgi dūša uzvārijās jau itin liela. — Kas tad te galu galā būs? Vienmēr apakšā palikt taču nevarēja. Provincas gods jāaizstāvi! Kaut kas jāsariko. Ja ne citādi, tad ņems un apgāzīs galdu. — Ar mokām viņš vēl novaldījās un atkrita krēslā. Viss jaucās kā pa sapņiem. Likās, ka darbnīca ruc un duc un griežas kā dzirnavas. Kā no tālienes viņš dzirdēja Salutaura baurojošo balsi, bet dižā vīra krēpainā galva iznīra Upenāja priekšā kaut kur pavisam tuvu. Bet cik dīvains viņš izskatījās. Upenājs pielēca kājās, izberzēja acis un spīvi ieskatījās Salutauram tieši sejā. „Ko nu boķē, svinaci,” tas sauca, bet Upenājs piesteidzās glezturim, uz kuŗa stāvēja liels, metrus divus

plats balts audekls, pagrāba no paplauktiņa laba ikšķa resnu ogles gabalu un veikliem vēzieniem rāva to pār audeklu.

„Trakais, nemaitā mantul!” sauca Bicēns un skrēja glābt savu īpašumu, bet jau pusceļā pārsteigts iecirtās. — No audekla blenza milzīgs pietūcis bulļa purns. Upenājs pameta acis atpakaļ uz galda pusi un rāva atkal pār audeklu, ka virkšķēja vien. — Pārādijās biezās zirga pūslas, piepes deguns, greizas acu spraugas zem nolukušām spuru uzačīm. Viens plakanisks ogles rāviens virs un starp ragiem uzbūzināja varenas sumbra krēpes. Smieklu pērkons piedārdēja telpas. „Salutaur! Salutaur!” visi sajūsmā brēca, jo attēls bija izdevies pārsteidzoši līdzīgs.

„Redzi nu, Salutaur, kāds āpis tu patiesībā esi!” sauca Orfejs Fausts, sizdams plaukstas sev pa brangajām ciskām.

„Ak tu Gulbenes bifeli!” kļiedza Eižēns un, briesmīgas smieklu lēkmes pārvarēts, sagrāba Pušmucovu un iemīcīja divānā. Upenājs nobijies un apjucis atkāpās plānvidū, smaidīja savu biklo, iestingušo smaidu un grozīja ogļu putekliem notraipītos pirkstos glāzi, ko Kurcums jau bija paguvis viņam iespiest. Upenājs nezināja, ka instinktīvistu un salutauriešu pulkā, kas gleznodami domāja tikai par krāsu sulīgumu un zviediena sparū, nebija neviena, kas spētu ātri uzzīmēt līdzīgu ģimetni vai karikatūru. Zīmējuma panākumi viņu pašu pārsteidza pārlieku. Viņš pameta tīri palepnu mirkli uz Ciemaldas pusi. Bet nu attapās arī samulsušais Salutaur.

„Puika, tu te āksties par daudz!” viņš ierūcās un sāka dauzīt ar dūri pa galdu tik stipri, ka pudeles džinkstēdamas deļoja. „Laidiet, lai es viņu nopeļu!” viņš aizsmacis iekliedzās un rāvēs ar visu sparū ārā no aizgaldā. Seja tam pietūka tumši sarkana, pierē sapampa dzīslas resnas kā sliekas, mati saslējās pilnīgi stāvus. Upenāja prieka reibums pārvērtās spējās izbailēs. Apakšžoklis nokārās kā trīekas sist. „Neliēn!” viņš iebrēcās nelabā balsī un sagrāba krēslu. „Pazūdi, spoks!” viņš sauca un ar izmisuma drosmi atvēzēja krēslu pret Salutauru.

Un, lūk — milzenis, kam balss un bramanība bija daudz lielākas nekā dūša, negaidītā pretuzbrukuma pārsteigts, atkrita atpakaļ aizgaldā.

„Ujā, dullais!” viņš sauca, aizsargādams rokām seju, bet bija jau par vēlu.

Neveiklā vēzienā Upenājs pacēla krēslu par augstu un nevilus aizkāra resno dūmu cauruli pie griestiem. Posmi atdalījās un, nodārdēdami pa dzirnieku galvām un mugurām, nogāzās uz galda. Milzīgs karstu kvēpu, kodīgu dūmu un dzirksteļu mākonis pajuka telpā, aizraudams visiem elpu un aizmiglodams skatus.

Brēcieni un ķērcieni, kāju dipoņa, mēbeļu klaboņa un gāšanās
piepildīja telpu. Nobrakšķēja durvis, švikstēja priekšnams, visi,
kas spēja, metās bēgt no četrdesmit gadu krāto kvēpu mutuļa.
Upenājs vēl redzēja zibam melnus, sprauslojošus un šķaudošus
ģimjus, manīja snaikāmi spocīgas, melnas rokas, dzirdēja
lāstus, sēkšanu un Bicēna vaimanas. — „Ūdeni, ūdeni, apdzēsiet
krāsnī!” Tad viss spēji sagriezās, un Upenājs krita kaut kur bez-
galībā. Vēl pusnemaņā viņš ķērās it kā pie rāmja un audeklu
blāķa, kas juka un bruka, it kā pie aizkariem, kas trūka un
plandījās, un sapīnīs nogāzās zemē. Kā pa sapņiem ap viņu vēl
dipēja soļi un brakšķēja durvis, bet tad pēkšņi palika brīnum
jauki un labi. Kāds maigs vilnis viņu šūpoja augšup lejup, aug-
šup lejup, un visa pasaule un esība izdzisa tīksmā nemaņā.

Upenājs pamodās ar sāju garšu mutē un svina dullumu galvā. Ar pierastu kustību viņš traucās ārā no gultas, bet kājas sapinās, un pāri sejai nokrita kaut kas melns. Izbijies, ar sparū un grabēšanu uzrāvās sēdus un sastinga plati ieplēstām acīm un vaļēju muti. Viņš gulēja vecu rāmju kaudzē, sapīnies norautos aizkaros, un atradās visdīvainākā telpā, kādu jebkad redzējis, fantastiskā istabā, pilnā visādu grabažu, galdu, apgāztu krēslu, bet viss tas bija melns, grīda, galdi, pat sienas. Beidzot viņš atjēdzās, vakardienas notikumi kā pa murgiņiem atausa atmiņā. Tā bija Bīcēna darbnīca pēc kvēpu nelaimes. Bet kā tad tas bija beidzies? To viņš neatcerējās. Un kāpēc viņš guļ šeit kautā audeklu un rāmju kaudzē? Un kur ir pats Bīcēns?

Upenājs uzmanīgi iztinās no melni nokūpējušiem audumiem un piecēlās. Pie katras mazākās kustības no visām malām cēlās melni putekļi. Grīdu klāja bieza kvēpu kārtā, tik dižciltīgi melna kā granda mētelis, un Upenājs labu brīdi vēroja, cik skaisti tajā iekūst gaismas no logiem un ēnas, ko meta priekšmeti. Kvēpos neredzēja neviena pēdas, tie klājās šķīsti un neaizkarti kā pirmais sniegs. Bet tas nozīmēja, ka viesi, baidīdamies notraipīties, jau naktī bija aizmukuši, tikai viņš vienīgais piedzēries palicis guļam. Liels riebums pret sevi un bažas par visu notikušo pārņēma Upenāju ar savu smelgšanu. — Tad tāds bija viņa pirmais rīts Rīgā, iecerētajā un iesapņotajā Rīgā. Tāda bija viņa pirmā parādīšanās un uzstāšanās mākslinieku vidū. Drusku savādāk viņš to bija iedomājies! Pavēries sānis, ievaidējās: kautā no gleztuļa blenza milzīgs un riebīgs bulļa vieplis. Ko viņš bija izdarījis? — Apsmējis lielo, daudzīnāto Salutauru, viņš, nepateicīgā un neprātīgā niecība, kam bija bijusi tik nepelnīta un nēcerēta laime jau pirmajā vakarā iepazīties ar tik slavenu vīru. Viņš ieķērās ar melnajām rokām briesmīgi piekūpējušos matos un kunkstēja, birdinādams kvēpus veseliem mākoņiem.

Bet Upenājs pēc dabas bija darbības, nevis apceres cilvēks. Atzinis un nožēlojis, ka viss noticis tik nejauki un neglīti, cik vien iespējams, vēltīgi neizsamisa, bet sāka pārlikt, kas būtu

glābjams. Viņš bija darbnīcu piegānījis, tātad jāgādā par tīrību un pie tam tūlīt. Vispirms viņš nodzēsa zaimojošo zīmējumu, tad viegliem soļiem pārcilpoja pār melno grīdu gaitenī un palūkojās virtuvē. Durvis uz šīm telpām bija bijušas cietī, un kvēpu tur nemanīja. Upenājs aplūkoja savu tērpu — bikses un svārku apakšdaļa, ko pa nakti bija seguši norautie aizkari un audekli, likās itin tīri. Tad uzmanīgi noģērbās peldu biksītēs, izpurināja uzvalku un rūpīgi ietinā papīros, pievāca un apslaucīja savu mantu lādi, sameklēja virtuvē spaini un slotu un devās atpakaļ darbnīcā.

Lielie griestu logi nebija virājami, totiesu Upenājam izdevās atraut mazu, šauru logeli tieši pie pašiem griestiem. Pa to atklājās lielisks skats uz Rīgas jumtu jūru. Sajūsmināts Upenājs būtu skatījies vai stundu, bet, ievērojis, ka saule stāv jau krietni pusdienā, posās atkal pie nelaimīgajiem kvēpiem.

Milzīgā dūmu caurule, divos gabalos pāršķēlusies, gulēja zemē. Upenājs izkratīja atlikušos kvēpus spainī un savienoja abus posmus atkal kopā. Sameklējis stieples, iesita griestos naglas un iekāra cauruli stingrās cilpās atpakaļ pie griestiem. Vienam to izdarīt nebija vis viegli, jo, līdzko vienu caurules galu iestiprināja nākošajā posmā, otrs tūdaļ gāja vaļā, bet Upenājam bija veiklas amatnieka rokas, un pusstundas laikā sarežģītā apkures ierīce bija salabota tik pamatīgi, ka šoreiz varēja kalpot ne tikai 40, bet droši visus 80 gadus.

Tālāk Upenājs ar papes gabaliem un slotu sarauca kvēpu lielumu spainī un, apģērbies kādā vecā ķitelī, nonesa lejā. Grūtākais vēl bija priekšā. Pēc lielas meklēšanas viņš virtuvē atrada vecu maisu, atārdīja to vaļā, samērcēja un ķērās pie grīdas mazgāšanas. Tas bija velnišķī grūts darbs. Ja Upenājs ķēra kvēpus ar savu slapjo maisu — tie tūdaļ uzlidoja gaisā; ja viņš tos mēģināja apslacīt — ūdens savēlās skaistās, nespodrās asarās, kas izrīpoja pa grīdu kā satrūkusi melnu pārļu virkne. Upenājs izlēja un atkal saslaucīja neskaitāmus spaiņus, pie kam viņu gauži kavēja nelāgais ūdenskrāns: tas brīžiem tikai krāca un šņāca, nerasinādams ne piliena, brīžiem atkal šķieda ūdeni ar tik pārmērīgu strūklu, ka nošķakstināja viņu gluži slapju. Tā tiešām nebija nieka lieta apmazgāt vai apslaucīt visas gleznas, rāmjus, papīra rullus, pudeles, Latgales krūzes, otu pušķus, gravieža šticheļus un kasīkļus, visus tos tūkstošniekus, kas pilda mākslinieka darbnīcu. Stenēdams Upenājs izstīvēja uz kāpnēm un izdauzīja arī veco divānu, kuŗa izsēdētās atsperes kāpņu klusumā nejauki džinkstēja un vaidēja.

Viss lielums jau bija padarīts, kad piepeši vienā sienā sakustējās un atdalījās daži tapētēm neapklāti dēji. Izrādījās, ka tās ir zemas, garenas lūkasveidīgas durvis uz tumšu paspārni. Pa tām lēnā garā sēkādams un tusnīdams izkūpojās neviens cits kā darbnīcas saimnieks Bicēns, salicis, saviebies un stipri notraipījis kvēpiem. Viņš apsēdās uz kāda ķebļa un labu brīdi, šņākdams un acis mirkšķinādams, lūkojās apkārt.

„Ak, tad tu pats esi, kas te nēmas,” viņš beidzot sacīja, „šitā tu man sagāzi visu darbnīcu.”

„Es visu iztīrīšu,” steidzīgi apliecināja Upenājs, „tā nelāgi iznāca... nelaime.”

„Nelaime...” rūca Bicēns, „ko dzer, ja nevari turēt?”

„Nu, tā iznāca... tas... Kurcums vienmēr lēja...”

„Velna Kurcums, ja tas pulkā, tad katru reizi iznāk tracis.”

Ieskatījies, ka darbnīca tiešām jau stipri vien piekopta un pat dūmu caurule izlabota, Bicēns palika laipnāks. —

„Vai tad tev galva nemaz nesāp?”

„No rīta tāda smagāka bija, bet tagad, kad izkustējos, pār-gāja.”

„Tad tev ir stiprs pauris. Man plēš vai pušu.”

„Šī gan ir pēdējā reize, kad es tā piedzeļos,” cieti noteica Upenājs.

„Jā, tādiem, kas no šņabja trako, neder dzert pār mēru,” piekrita Bicēns.

Pamazām arī viņš sāka piepalīdzēt pie kopšanas darbiem, un, raugi, pievakarē darbnīca laistījās vien.

„Rīt es atnākšu un vēl pārmazgāšu,” sacīja Upenājs, „tad tev māja būs galīgi tīra.”

„Ko tur vairs pārmazgāt, diezin kad te tik tīrs bijis kā tagad. Nudien, es nemaz nezinu, ko būtu iesācis, ja tevis nebūtu.”

Tad arī kvēpu nebūtu — gribēja sacīt Upenājs, bet neteica.

„Kā tu te īsti uzklīdi?” Bicēns beidzot jautāja.

Upenājs nu ņēmās stāstīt visu no gala. Bicēns domāja un grozīja galvu.

„Es jau domāju. Atkal Kurcums. Kur tu dzīvo?”

„Pagaidām nekur. Es tūlīt došos meklēt savus paziņas.”

„Varēji jau nakti pārnīkt tepat,” teica Bicēns, vērodams caur griestu logu vēlās pēcpusdienas debesis.

„Nē, nē!” atteica Upenājs, „tādas kavēšanās vairs nebūs.” Un, sameklējis savā lādē divieli un ziepes, ķērās pie mazgāšanās. Viņš izskatījās tiešām briesmīgs — kails un gluži melns. Noziepējies no galvas līdz kājām, noputojies ar biežām melnām

putām, pagrieza viltīgo krānu, un taisni tagad tas atkal tikai šņāca un krāca. Bicēns smējās pilnā kaklā.

„Cik reižu man pašam tā agrāk neizdevās! Tagad, pirms mazgāties, es vienmēr drošības pēc ielaizu ūdeni bļodā. Mans krāns strādā tikai tad, ja pa ceļam apakšējos stāvos neviens ūdeni neņem. Tagad ir kafijas laiks, un tu dabūsi pamatīgi pasalt. Sāc jau pie laika dancot.”

Tiešām, nekas neatlika kā paklausīt Bicēna padomam. Taču gals pienāk arī gaidīšanai, ūdens beidzot sāka sprauslodams un šļakatodams plūst, un abi mākslinieki nomazgājās un sapošanās. Upenājs sakravāja savu lādi un sarīkoja citus saiņus.

„Vai tu man nevarētu pateikt, kur tā Vārnas iela ir?” viņš iejautājās, pūlēdamies visu mantību ar reizi saņemt rokās un sakārt plecās.

„Ar trešo tramvaju līdz Pāvila baznīcai. Tad pa kreisi maza šķērsielīņa. Vai nekad neesi bijis pie tiem... paziņām?”

„Esmu pirmo reizi Rīgā,” Upenājs atbildēja drusku idzīgi.

„Bet dzīvoklis tak cieti sarunāts?”

„Kas par cieti Nemaz nezina, ka esmu atbraucis.”

„Kast' šie tādi ir?”

„O, no mūsu pagasta, bet jau veci rīdzinieki. Atraitne ar dēlu. Senāk turējusi avižu kiosku, tagad skolniekus un studentus. Vai nu tai vietas trūkst.”

„Skolnieku turētāja...” novilkā Bicēns diezgan nicīgi, „nu, aizej, aizej. Mantas gan līdzī nevazā. Kamēr aizbrauksi, sameklēsi.”

Upenājs klusēja, nevilšus piespiezdams saiņus sev ciešāk klāt. Bicēns to ievēroja un, sirsnīgi uzjautrināts, iesmējās:

„Liec vien droši stūrī, neviens neaiztiks.” Provincietis pārlika: lādei bija salūzusi atslēga. Bet Bicēns patiesi neizskatījās pēc blēža, un, drusku nokaunējies, Upenājs nokrāva mantību kur norādīts.

Aiziedams viņš ar istu zemnieka viltību slepus uzmeta uz lādes vāka skaidiņu, legaumēdams tās stāvokli. — Atgriezies, skaidri zinās, kas Bicēns par cilvēku; ja nebūs krāvājies pa viņa lietām, tad tam varēs uzticēties droši.

Tomēr, tramvajā sēstoties, Upenājs ar bažām jūta, cik ļoti galva pilna pagāru dulluma, prāts aizdomu un sirds nemiera. — Pirmais iebrauciens daudzdzīvotajā Rīgā bija noritējis kā pa murgiem. Upenājs nesapieta, kā bija tik lēti padevies pirmā gažāmgājēja, Kurcuma, pāvedinājumam. Daugavpils skolas biedri viņam allaž pārmeta aizdomību un neuzticību, bet mājinieki „lielu galvu”, tas ir — patstāvību un pašgudrību. Kur bija

palikušas šīs īpašības, ar kuņām viņš slepeni lepojās? Un tad — piedzerties un sacelt traci! Nekad un nekur viņš nemēdza tā uzvesties. Laikam jau Rīgas gaiss bija provinciešiem bīstams. Kā gan lai citādi izskaidro neskaitāmos nostāstus, ka krietni un godīgi lauku saimnieki, Rīgā iebraukuši, pilnīgi pārvēršas un gluži nesaprotamā kārtā dara visādas nelādzības, sapinas ar šaubīgiem svešniekiem, apdzežas, iztērē milzu naudas gluži par neko? Bet, ka viņš pats zaudēs galvu, to gan nekad nebūtu ticējis. Cik lieliski viņš bija sevi ieteicis Rīgas māksliniekiem. —

Piepeši Upenāja sagrauba tik karstas un nelabas aizdomas, ka pat sviedri apbīra, lai gan pēcpusdiena likās it padzestra. — Vai tikai arī viņš nebija kritis blēžu bandas nagos? Vai šis trokšņainais, balamutīgais „mākslinieku” bars nebija vienkārši rezgaļi — zemnieku ķērāji? Vai blaurais, izspurušais milzis maz varēja būt laikrakstu daudzīnātais, apdāvinātais, daudzsološais Salutauris? Tiesa gan, par mākslinieku un bohēmas ālēšanas Upenājs bija lasījis diezgan, bet allaž to uzlūkojis par romānistu izdomu vai arī par tālās, svešās zemēs notiekošām dīvainībām. Iemeta jau arī daugavpīlieši, bet tuvu paziņu pulkā tas notika pavisam citādi. Lielos, slavenos māksliniekus Upenājs allaž iedomājās kā nosvērtus, nevainojami tērptus kungus vidējos gadus, stingrām, angliskām sejām. Saprotams, tie runāja tikai par mākslu, ik uz soļa kaisīja aforismus un dziļas atziņas, stāvēdami augstu pāri dzīves kņadai un sīkumiem. Bet šis viltus Salutauris negribēja par mākslu ne runāt. No Eižēna, kas nule bija ieradies no pašas gleznotāju Mekkas Parīzes, viņš neprasīja vis svaigākās mākslas ziņas, bet krogus dēkas! Patiesi, patiesi, kaut kas nebija kārtībā ar šo mākslinieku baru. Un sievietes! Ciemalda ņem viņu, pilnīgi svešu cilvēku, un bučo visu klātbūtnē! Labi vēl, ka viņš nebija tāds nērrs, kas no nieka skūpstā iedomātos diez ko. Lai nu kā, īsti laba sieviete viņa nevarēja būt, kaut gan nenoliedzami glīta, piemīlīga un visādi citādi kļūsa un pieklājīga. Pie tam viņa taču mēģināja atturēt Upenāju no piedzeršanās. Patiesībā žēl, ka viņai kaut kas bija ar to pīnīti Eižēnu. — Upenājs saberzēja karsto pieri. — Pretrunu netrūka. Ja nu šī no tiesas bija neliešu banda, vai tai atmaksājās rīkot tādu lēmbastu, lai mantotu nieku ēdamā un sauju ābolu? Visas citas mantas bija palikušas veselās, pat maks kabatā, kaut gan nekas nebūtu bijis vieglāk kā to izraut, kamēr viņš gulēja tik nežēlojami pakritis kvēpos un rāmju kaudzē. — Laikam jau būs vien mākslinieki. —

„Pāvila baznīcā” sauca vagona pavadonis, pārtraukdams Upenāja pārdomas.

Vārnas iela un pazīstamie kādās lielās mājas pagrabā atradās ātri. Ieejot virtuvē, pretim sitās smacīgs tvaiks. Plānvidū stāvēja divi skārdā toveji, kuņģos liela, stipra sieva, posdamās veļu mazgāt, taisīja sārmu. Upenājs ar pūlēm sazīmēja viņa brašo kaimiņmāju meitu, ko atcerējās no bērnu dienām.

„Ak, no Cesvaines! No Upenājiem!” viņa iesaucās, „kā nu neatcerēšos! Ak, tad Rīgā gan! Ko māte? Ko brālis?” Viņa pažņaudzīja rokas, taisīdamās pārtraukt darbu un nodoties ciemiņam, bet tad kā pārdomājusi sāka atkal strādāt tālāk. Pat balss, Upenājam likās, kļuva it kā dzedrāka: tas nepatīkami aizkāra. Cesvainiešos ciemiņu vienmēr aicināja iekšā, sēdināja, cienāja. Bet tad viņš atskārta, ka atnācis tukšām rokām, bet laucinieks, kas apciemo pilsētas paziņu bez kukuļa, jau nekādu goda pārādīšanu nevarēja gaidīt. Tā viņš te Rīgā bija sajaucis un aizmirsis visus labos tikumus un parašas. Viņš paskumīgi izstāstīja par apstākļiem mājās, kur pēc tēva nāves saimniekoja nepilngadīgais jaunākais brālis un neko spoži negāja.

„Un ko vecais Zuitiņš?” Zuitiņš bija atraities brālēns, kaimiņu māju saimnieks, kas nepavisam neatzina Upenāja darbošanos ar mākslu. Šinī Latvijas stūrī ļaudis ir kodīgi un asprātīgi. Uzgājis Upenāju gleznojām kādā lauku stūrī vai pļavmalē, vecis nevarēja vien beigt vingrināties izsmiešanās. Viņa iemīļotā izteika, ar ko allaž iesākās viņa rāšanās: „Stiprs un vesels cilvēks, darbu darītājs, un šitā ākstās!” staigāja no mutes mutē pa visu pagastu, un Upenājam veci nepavisam negribējās atcerēties. Kad bija pavēstītas arī Zuitiņa gaitas, atraities prātoja:

„Ak, tad par saimnieku vis negribējāt dzīvot? Nu, jā, zemes darbs jau nav no vieglajiem. Vait' Rīgā uz palikšanu?”

„Tā iznāk.”

„Kur tad strādājat?”

„Darba gan vēl nav. Vispirms jāsameklē apmešanās.”

„Ahā”, novilkā atraities, tomēr atstādamās no baļļām un vedinādama ciemiņu dziļāk. Istabas viņai bija glītas un kārtīgas, tikai kā jau pagraba stāvā patumšas. Pēc katras sienas redzēja pa gultai.

„Tā, tā, tā, pajumtes lieta. Man jau arī pilna māja laucinieku. Divi ģimnazisti, viens students, un viens tepat iet darbā. Pašai arī vēl tāds zepers, puika. Saspiesta dzīvīte, bet ko darīsi? Jāizpalīdz cilvēkiem. Satiekam labi. Vait' jums no laukiem daudz iesūta?”

„Iesūta? Ko tad?”

„Prasa kā nezinātājs. Ko tad no laukiem sūta? Taukumu, sviestu, miltus, olas. Manējie visu nodod man. Es atkal padodu

ritos kafiju, vakaros tēju. Ar pusdienām kā norunā. Vēl jau vienu gultiņu varbūt varētu ievilkt...”

Upenājs pastāstīja, ka nolēmis visādā ziņā iztikt bez palīga no laukiem. Upenāji bija mazas mājas ar parādiem. Savu manojuma tiesu viņš jau bija notērējis skolojoties, un brālim vajadzēja ļaut tikt pie rocības. Atraitne nopūtās.

„Nu, skola arī laba lieta,” viņa teica, kaut gan bez sajūsmas. „Kas tad būsīt? Techniķis? Skolotie labi pēlna. Te viens no mājniekiem pie būvēm strādā. Drusku tikai vajagot piemācīties, tūlīt pavisam cita alga.”

„Mācījos glezniecību,” teica Upenājs diezgan nedroši, „par mākslinieku.”

„Par mākslinieku?” iesmējās atraitne, izrunādama mākslinieka vārdu ar vizīgu uzsvāru, „tad nu gan bāda maize gaidāma. Mākslinieku Rīgā Dieva svētība. Pilnas akadēmijas un konservātorijas. Kam netik strādāt, tas par mākslinieku. Ja naudas diezgan, tad cita lieta. Bet šitā...” viņa noplātīja rokas, „pie manis pašreiz lielas jēgas nebūs. Paši divi, četri lieki, rītos un vakaros ne apgriezties. Ak, tad Upenāju Juris arī mākslinieks?” Mākslinieku nievāšana Zuitiņiem, liekas, sēdēja jau asinīs.

Upenājs sadrūma. Atraitne runāja taisnību. — Ja naudas diezgan. — Māksla bija lutināma lieta. Mākslai vajadzēja brīva laika, labu telpu, bezrūpīga gara. Ja viņš apmestos šinī pagrabā, kur tad gleznotu? Kur ņemtu darbnīcu? Beigti bija jaukie mākslas skolas gadi, kad vajadzēja tikai pajumtes, kur pārļaut nakti, visu dienu varēja pavadīt un strādāt skolā siltumā un gaismā. Turpmākā Rīgas dzīve sāka likties arvienu sarežģītāka. Varēja saprast, kāpēc tik daudzi mākslas skolu beigušie, Rīgā pabijuši, atgriezās provincē par skolotājiem vai ierēdņiem, mākslu drīzi vien aizmirsā un pat kaunējās no tās. Dodamies uz Rīgu, Upenājs nebija izveidojis nekāda noteikta plāna, nebija sīkāk pētījis apstākļus — lai nenobītos pirms laika. Rīga bija latviešu mākslinieku vienīgais ceļš. Ja gribēja pie mākslas palikt, to vajadzēja iet. Upenājs bija nolēmis to darīt vai lūzt, vai plīst. Par atkāpšanos nevarēja būt ne runas. Apstākļi? Grūtības? Vai nabaga Van Gogs nekāvās ar visbriesmīgākiem un nožēlojamākiem apstākļiem un tomēr uzvarēja savā mākslā. Upenāja ideāls gan bija pavisam cits, — mākslinieks labietis kā senos, labos renesansa laikos, kad Itālijas pilsētās svarīgākie ļaudis bija valdošais hercogs, bīskaps un — daudzīnātākais gleznotājs. Bohēmas vagabundus vai gaudenos sapņotājus, mākslas mocekļus, Upenājs necienīja. Tie viņam allaž likās it

kā drusku nepilnīgi, nožēlojami, gandrīz vai nicināmi. Jociņi tikai, ka šīs lepnās pārdomas modināja smagais sārma tvaiks, jo viņi bija atkal iznākuši atpakaļ virtuvē.

Atraitne, redzēdama ciemiņu nopietnu un klusu, drusku atmaiga:

„Kur tad piemetāties?”

„Pie drauga.”

„Vai tad ilgāk netur?”

„Nē, tur biju tikai pa nakti.” Upenājs noprata, ja labi palūgtos, atraitne apmešanos nelieltu; galu galā viņš taču tomēr bija no Cesvaines Upenājiem. Bet viņš pazina arī to cesvainiešu sugu, kas prata sniegt mazu atbalstu kā lielu žēlastību. Un vārda „mākslinieks” dienīškā nicīgā laužišanā viņam arī netiktos klausīties. Tāpēc, neļaudams atraitnei neko tālāk prāt,ot, viņš strupi atsveicinājās un gāja.

Salīdzinot ar šo sīksto rēķinātāju, vakardienas nesavaldīgie liksmotāji sāka likties daudz patīkamāki. Vismaz viņiem bija sava bezbēdība un vērīens. — Ek, derēja uzlaist atraitnei Salutauru kaklā, tas parādītu, kas ir mākslinieks! — Upenājs nodomāja un pasmaidīja. Taču tagad viņam atlika tikai viesnīca, vispretīgākais no visiem mājokļiem, jo, nepiederēdams nevienam, ir bez sejas un veida. Pie tam vēl — samērā dārgs. Šī atziņa lika viņam atkal kļūt nopietnam.

Ar drūmajām domām kaudamies, Upenājs nemaz nemanīja, ka tramvajs, nobraucis garām Bicēna namam, iegriezās apstādījumu rajonā. Pār pilsētu jau krita zila novakara krēsla, šur tur, vēl cīnīdamās ar dienas gaismu, sāka iedegties ugunis. Šīs zilās krēslas stundas Rīgā mēdza būt sevišķi burvīgas rudenos, kad saradās skolu jaunatne un visa pilsēta likās sakustamies jaunai, rosīgai un priecīgai dzīvei. Čalojošo laužu pilnās ielas, mirdzošie, greznie skatu logi, uzpostās, lielās celtnes ierāva arī viņu svētdienīgajā noskaņā. Tik skaistā pilsētā nemaz nevarēja iet ļauni. Un vai daudz kas neatkarājās no cilvēka paša, no viņa nostāšanās pret apkārtni? Kas visur redz tikai trūkumu, kavēklus, ļaunprātību un postu, tas pats tur arī paliek, vienalga, vai krāj un taupa savus nabaga grašus, vai arī skauž, nievā un nīst visu. Kas nabags jūtas, par tādu kļūst. Upenājs atcerējās kaut kur lasījis viltīgu padomu, ka trūkumā vajaga mēģināt justies kā miljonāram, kas piemirsis maku mājās un tikai acumirkli nevar nopirkt visu to, ko redz un tiko. Un šis padoms viņam likās ja ne labs, tad vismaz uzjautrinošs.

Rīga jauno mākslinieku sajūsmināja. Tā bija bagātās Latvijas brīvvalsts lepnā un greznā galvaspilsēta, toreiz svešu varu

nenomākta un neizpostīta, senā, jautrā latvju Rīga, ko tik bieži dzirdēja dēvējam par „Ziemeļu Parīzi”. Upenājs ļāva tramvajam vest sevi caur apstādījumiem, gar spoži balto operas namu, gar starmešiem apgaismoto smailo un zvaigžņoto Brīvības pieminekli, gar vecai skotu pilij līdzīgo gāzes iestādi, kas spoguļojās domīgajā kanālī, gar Nacionālo teātri, caur pievakarē dižciltīgi kluso un tukšo banku iecirkni, gar prezidenta pili, virs kuŗas resnā torņa starmešu gaismā plīvoja standarts, pa bulvāroto Daugavmalu, kur platajā upē atmirdzēja neskaitāmas kuŗu un tiltu ugunis. Viņš bija patikami pārsteigts, ka, apbraucis lielo apli, tramvajs atkal devās pa veco ceļu atpakaļ uz Bicēna māju pusi.

Pēc pastaigas Upenājs jutās daudz mierīgāks un jautrāks. Pāris mēnešiem viņam naudas bija. Pa tik ilgu laiku varēja iekārtoties pat džungļos. Un viņš atcerējās teicienu, ko reiz viens provinces svētdienas gleznotājs-savādnieks bija uzrakstījis uz vienas savās gleznas: „Uzmanības dēļ pasaule iet bojā!” Tikai tagad viņš saprata šo domu. Nekad un nekur nekas nevar sekmeties, ja sāk kauties ar bažām pirms laika.

Patiesībā viņa iebraukšana bija izdevusies necerēti laimīga. Kurcumam taisnība — viņš uz rāvienu bija iekļuvis pašā Rīgas gleznotāju cietoksnī. Ar visu šo baru viņš tagad bija pazīstams, neviens to nevarēja noliegt, un viņa pirmais darbs būs iepazīties un izpētīt šos mākslas laudis labi pamatīgi, sākot ar pašu Salutauru. Gan jau atradīsies iemesls viņam tuvoties, nelūkojoties uz visu kvēpu nelaimi un ķildu. Varbūt, tieši pateicoties visam tam. Vajadzēja tikai gribēt.

Bicēna dzīvokļa durvis joprojām bija neaizslēgtas. Vai nu Bicēns domāja, ka viņa mītnē zaglim nebūs ko mantot, vai arī Rīga nemaz nebija tik pilna blēžiem, kā to laukos stāstīja. Skaidrā uz Upenāja lādes gulēja neaiztikta, darīdama sirdi pavisam vieglu.

Bicēns izplēties gulēja vecajā zvilnī. Viņš pievērsa ienācējam tikai acis:

„Nu, kā veicās?”

„Tur nu nekas neiznāca.”

„Tā jau domāju”, nožāvājās Bicēns.

„Es tūlīt iešu uz viesnīcu,” teica Upenājs, „kur te ir kāda lētāka pa rokas?”

„Vai radiņi cienāja arī?”

„Nebija jau ēdiena laiks.”

„Vai nu cienastam laika vajaga? Būs vien jāpadzeŗ tēja mums pašiem. Man jau arī Rīgā radu netrūkst. Domā, slikti cilvēki?”

Labu labie. Bet kā aiziesi, pirmais vārds: kad sāksi kārtīgu darbu strādāt? Kad meklēsi vietu? Tikai pavaidi, tūlīt ieliks tevi par kādu skrīveri vai pārdevēju. Un tā ir, labāk es sitos pats kā redzēdams un eju ciemos labi ja reiz par gadu, lai jau pavisam par mežoni nenotur."

Tā mēlodams, Bicēns uzvārija tēju, salūkoja maizi un sviestu. Varbūt citā reizē Upenājs būtu apdomīgāks, bet šovakar viņš jutās tik pacilāts, ka lepni cēla galdā žāvētu kumpi, zivis un ceptu pili. Bicēns ieplēta acis.

"Ej, ej! vai tad mēs vakarnakt' visu nenoēdām? Salutauram tak nepietika... un tāpēc vēl viss tas tracis izcēlās."

"Kad tas Fausts iesāka ālēties, es pa burzmu šo to pievācu. Sak', kur tu Rīgā tik drīzi pie gaļas tiksi? Un vai nebija labi? Še, ņem pili. Kūles un spārnus gan pagāni bija norāvuši," sacīja Upenājs, piebīdīdams Bicēnam pili. Bicēns norūca kaut ko par zemnieku viltību un ar skubu vien ķērās pie ēdmaņas.

Pēc krietna darba un gaļas dienas branga ēstgriba. Labu lai-ciņu abi cinījās klusēdami. Bicēna apaļais ģimīs palika arvien smīnīgāks.

"Vai zini, dulns tu esi, bet lāga ar'," viņš sacīja, pirkstus lai-zīdams, „arpmeties pagaidām pie manis."

Šāda iespēja arī Upenājam bija iekritusi prātā, tikai viņš nekad nebūtu pirmais par to runājis. Priecīgs, ka Bicēns uzminējis viņa domu, provincietis pateicīgi pacēla gaišās acis.

"Nebūsi jau ne pirmais, ne pēdējais, kas pie manis tā dzīvo," Bicēns piemetināja, lauздams pīles krūškaulu.

"Paldies", teica Upenājs sirsnīgi, „bet vai es varēšu arī gleznot? Es celšos labi agri, tūlīt ar gaismu. Pēc šitādiem griestu logiem es visu laiku esmu ilgojies."

"Glezno cik uziet. Un, ja nav audekla, tad paņem no tiem mazajiem tur stūrī. Vēlāk atdosi. Man tagad labu laiku nebūs vaļas gleznot. Jāgravē visādi ekslibri, vizītkartes, jātaisa etiketes — ar vienu vārdu sakot, jāpelna maizīte."

"Tad tu esi grafīks?"

"Nē, nē," atvairījās Bicēns, it kā būtu nodēvēts pavisam ne-labā vārdā, jo grafīki palaikam kāro arī gleznotāju laurus, „es esmu gleznotājs. Ar grafiku nodarbojos tikai tā, peļņas pēc. Bet redzi, man ir pašam sava spiede, un es taisu visu ko. Un tagad," viņš sacīja, atstumdams šķīvi, „iesim pie miera. Kur tu gulēsi — paspārnē vai tepat uz modeļu lāvas?"

Paspārnē Upenājam negribējās līst, kaut gan tur bija ierīkots ītin mīksts midzenis.

„Tur nemaz nav slikti,” apgalvoja Bicēns, „cik reizes, kad šitā pie manis sanāk draugi, bet man sagribas gulēt, es paklusām tur nolienu. Šie nemas tikai tālāk un nemaz nemana, ka pietrūcis paša saimnieka.”

Tomēr Upenājs labāk izvēlējās cieti popēto lāvu, kas ligojās uz augstām izskrūvējamām staklēm — lai modeli varētu pacelt un nolaist vēlāmā augstumā.

Upenājs atraisīja savu segu saini un izritināja resnu apgleznotu audeklu rituli. Tie bija viņa labākie darbi, vairums šovasar gleznotu. — Vai parādīt Bicēnam? — Viņš domāja, bet tad atmeta ar roku. — Pagaidām ne. Jo vairāk tāpēc, ka Bicēns, kaut gan visādi laipns un vēlīgs, par viņa mākslas nolūkiem un sasniegumiem pat neiejautājās.

Uzklājuši gultas, abi jaunie draugi apgulās. — Nabaga modeļi, nodomāja Upenājs, grozīdamies uz cietās lāvas — nav viņiem viegla maize. — Bet šai guļas vietai bija arī necerēts jaukums — cauri griestu logam varēja lūkoties zvaigznēs.

„Vai zini ko, Bicēn?” Upenājs jautāja.

„Nu?”

„Vai tu zini, kur dzīvo Salutaurs un Posa?”

„Zinu. Ko tu no viņiem gribi?”

„Gribu aiziet un atvainoties par vakardienu.”

„Ko tur nu. Diezin kas dzērumā nenotiek. Salutaurs jau pats bija vainīgs.”

„Nē, tā nevar. Viņi ir ievērojami vīri un slaveni mākslinieki. Diez, ko viņi par mani domā?”

„Droši vien ir jau aizmirsuši,” atteica Bicēns, „bet kāpēc tu negribi atvainoties arī Veipa, Orfeja Fausta, Eižēna, Ciemaldas un visu citu priekšā?”

„Eižēns jau, cik nopratu, nemaz nav gleznotājs, Veips par daudz plētās ar savu Parīzi, Orfejs Fausts vairāk darbojas ap mūziku, un Ciemalda...”

„Ko tad Ciemalda? Braša sieviete, vai ne?” Upenājs brīdi klusēja.

„Vai viņa ir māksliniece?”

„Jā, tēlniece.”

„Žēl.”

„Kāpēc?”

„Viņa likās ļoti lādzīga. Bet varbūt arī tikai tāda iztaisījās.”

„Vai tad mākslinieces nevar būt lādzīgas?”

Upenājs atkal labu brīdi pārlika un tad spēji izgrūda:

„Nu, kad ciemojies pie Rīgas māksliniecēm, tad atstāj maku mājās!”

„Ko tu tur muldi?” iesaucās Bicēns un pietrūkās pat pussēdu.

„Nemuldu vis. Šitā pat mūsu kaimiņš, vēl man tālīna rada iznāk, reiz iebrauca Rīgā pirkt labības pļāvēju. Ko domā, saticis turpat stacijā tādus zinātniekus, kas ņem un aizved šo pie kādām tur māksliniecēm. Iedzē, uši, uzdejojuši un, skaties — otrā rītā naudas vairs nav.”

„Diez ar kādām Avotielas hipesņīcām tavs radiņš ņēmies. Šitās ir — dāmas.”

„Nu, savējos varbūt neaiztiek...”

„Tu laikam domā, ka mēs te esam īsta zagļu banda?” noprasīja Bicēns itin nīgri.

„Nē, nē! Salutauru, Posu, Veipu es pazīstu no avīzēm jau sen.”

„Nu, tad tev vajadzēja Ciemaldu arī zināt.”

„Nebūšu ievērojis. Par Ciemaldu jau es nekā nesaku, bet tā otra, tā gan likās tāda... pašaubīga.”

„Pats tu esi šaubīgs,” norūca Bicēns un, apgriezies pret sienu, pieminēja, „ja es pats reiz nebūtu šitāds laukis bijis, tad tevi uz vietas izmestu laukā. Un tagad ļauj man gulēt.”

Jau otrā dienā no paša rīta Upenājs saposās savām atvairošanās gaitām. Vispirms viņš nolēma apmeklēt Salutauru kā pašu ievērojamāko un daudzīnātāko. Gan Bicēns vēl nopūlējās viņu atrunāt, bet veltīgi. Upenājs gribēja būt džentlmens.

Salutaura darbnīca atradās vienā no vislepnākajām Rīgas mājām bulvāņu rajonā. Pilārotās ieejas lieliskums un kāpņu greznība Upenāju gluži nomāca. Ar atvieglojumu viņš redzēja, ka pēc pēdējā dzīvokļu stāva kāpnēs pēkšņi sarūk šauras un netīras, uzvijas bēniņos, nobeidzamās pie nobružātām durvteļēm. Šķērsām pāri dēļiem, ar zaļu eļļas krāsu un platu otu uztriepts, rēgojās viens vienīgs vārds:

„Salutaurš”

Pieklauvējot, tikai pievērtās durvis atsprāga, atklādamas garu, siltumnīcai līdzīgu telpu, kurai viena garā siena un griesti laistījās vienos stiklos. Upenājs nesaprašanā apstājās uz sliekšņa. — Vai šī bija apdzīvota telpa? — Nobružātās mēbeles, audeklu, papīra ruļļu, drānu un visādu krāmu blāķi atradās tik juceklīgā nekārtībā, grīda bija tā piedrazota, it kā būtu plosījušies laupītāji, kaut gan, spriežot pēc mantu izskata un vecuma, iedzīvoties varētu tikai lupatlaši. Vienā kaktā pacēlās īsts salauztu mēbeļu, rāmju un apkleķētu drānu kalns, kuŗa virsotnē veca ģitara un bezstīgu čello valbīja iedauzītos vēderus. Visam pāri kā pelēka nicības sarma klājās bieza putekļu kārtā. Vienīgais, kas iepriecināja aci, bija milzīgais un krāsainais pudeļu krājums gar visu stikla sienas palodi: zilas, zaļas, brūnas, baltas, apaļas, kantainas, rievotas tās saulītē mirguļoja kā briljantu krautuve Aladīna mantnīcā. — Varbūt Salutaurš pārvācies un šeit atstājis tikai lūžņu? Taču nē: darbnīcas dziļāko galu novērotājam aizsedza divi milzīgi iegleznoti audekli, iestiprināti divos varenos gleztuŗos, īstos daudzkleķainos ceļamos krānos. Turpat uz pussalauztiem krēsliem un kāpnēm, kas bija nepieciešamas, strādājis pie tik

lielām gleznām, mētājās paletes, otas un krāsas tādā stāvoklī, it kā meistars nupat būtu piecēlies no darba. Tak jau pa gabalu varēja redzēt, ka rīkus, tāpat kā visu, kas atradās šinī darbnīcā, klāja biezi putekļi kā silts peles kažociņš. Pa gabalu pret glez-
tuļiem atspeļu ragus un jūras zāļu bārdas slaistīja sadriskāts ādas atzveltnis, nolikts tā, lai mākslinieks strādājot šad tad varētu atkāpties, atkrist krēslā un aplūkot savu darbu pa gabalu.

Par šo posta un panīkšanas ainu caur stikla sienu un baložu nosēdētiem griestiem triecās nežēlīgi skaudra un kaila gaisma. Nebija neviena krēslaina stūriša, kur varētu patverties kāda il-
lūzija, kāda darbnīcas romantikas palieka. Kā uz delnas izcē-
lās katra skrandā, katrs lūzums, katrs traips un katra putekļu vērpete, kas maigi kamolojās plānvidū.

— „Kā gan iespējams strādāt tik spalgā un nenorēgulētā gaismā?” — prātoja Upenājs, acīm meklējams aizkarus. Bet to vietā plandījās tikai zirnekļu tīkli.

Drusku atguvies no pirmā pārsteiguma, Upenājs pievērsās audekļiem, kas tāpat nelerāmēti šķībi un greizi karājās gar sienām vai bija atslieti pret mēbelēm. Daudzināto Salutauru Upenājs pazina tikai pēc laikrakstu un žurnālu rakstiem un re-
produkcijām. Te nu viņš bija viss un pilnā augumā šis nesaval-
dāmais titāns, kā labvēlīgā kritika viņu dēvēja.

No dziļas un telpiskas pelēkzaļas tumsas, no biezo un plato otas triepienu jūkļa, kas pārsteidzoši atgādināja darbnīcas no-
putējušās skrandas, iznira stūraini, sakārņaini tēli milzīgām
ķeistām rokām, blūķa kājām un nīgri saraukti pirmcilvēku
viepļiem. Katra kustība, katra grimase bija pārspīlēta līdz pē-
dējai robežai. Plāvējs vēza savu izkapti tik draudīgi, it kā viņam
nebūtu vis jāgriež zāle, bet jāsatric bruņots pūķis. Mēslu ārdītājs
vandīja mēslus ar tik nešpetnu niknumu, kā mēģinādams uz-
sviest tos aiz mākoņiem. Sieva nāca no laidara tik izmisīgi skrie-
dama un piena spaiņus plandīdama, it kā pats nelābais dzītu
viņai pēdas. Jaunsaimnieki pie jaunceltnes ālējās ar darba rī-
kiem kā indiāņi kaŗa dejā, bet viņu sejas bija pārvērstas kā ār-
prātīgiem.

Bet, lūk, mazāki darbi, ģimētnes. Kēnišķīgā atzveltnī atgāzies
tronēja kāds draudīgs satraps ar lauvas krēpēm un baziliska
acīm... bet kaut kas pazīstams vidēja baismīgajos vaibstos. —
Patiesi, tas taču bija Pušmucovs, līdzīgais antreprenieris — izstāžu
rīkotājs, un greznais tronis bija šī pati darbnīcas noplūkusī mē-
bele. Un kas bija tā vampīrīgā Spīdola, kuŗas pārbagātās miesas
formas spīlēt spīlējās cauri visām villainēm? Vai tiešām Plāvāre,
druknā gaišmate no Bīcēna dzīrēm? Un greznās, izrakstītās dra-

pērijas, kas plandījās un pūšļojās ģimetņu fonos, bija tās pašas izbalējušās skrandas, kas gulēja putekļos uz galdiem un pagaldēs.

Dziļi domās nogrimis, Upenājs stāvēja un vērās gleznās. Salutaura nevaldāmās alkas pēc lieliskuma, pēc galīgā un vistrakākā izteiksmes spēka viņu pārsteidza. Runāt pusbalsī vai pārliecināt šis vīrs neprata nemaz — tikai kliegt un draudēt.

„Kas tur ir?” kā uzminējis Upenāja domas, kāds iedunējās darbnīcas viņā kaktā, ko aizsedza gleztuļi.

„Es...” nostostījās Upenājs, pagalam satrūcies.

„Vai šņabi atnesi?” jautāja tālāk dobja balss, un šoreiz nebija šaubu, ka tā pieder Salutauram, tikai tā likās vēl daudz zemāka un rūcošāka nekā dzīrēs pie Bicēna.

„Neē,” nedroši sacīja Upenājs un gāja uz viņu galu. Soļu saceltais vējš lika pašķīst putekļu vērpetēm kā žurku barām uz visām pusēm. Stūri, ko no ienācēja skatiem norobežoja gleztuļi ar lielajiem audekliem, atradās ādas dīvāns, tikpat vecs kā jau aplūkotais atzveltnis, un uz tā gulēja pats Salutaurš, briesmīgi izpūris un bārdains, apsēdzies ar mēteli, gabalu nebalināta audekla un šādiem tādiem citiem kankariem. Pašā stūrī pie sienas stāvēja augsts plaukts, piekrauts ar visādiem sīkumiem un izplucinātām grāmatām, kas visas krita ārā no vākiem, ja tādi viņām vēl bija.

Salutaurš paslējās uz elkoņa, pārvilka melnu delnu pāri sejai, uz kuņģa vēl manīja kvēpu pēdas, piemiedza sarkanās acis un jautāja:

„Kas tu tāds esi?”

„Juris Upenājs,” atbildēja jautātais.

„Kas par Juri, velns ar ārā?”

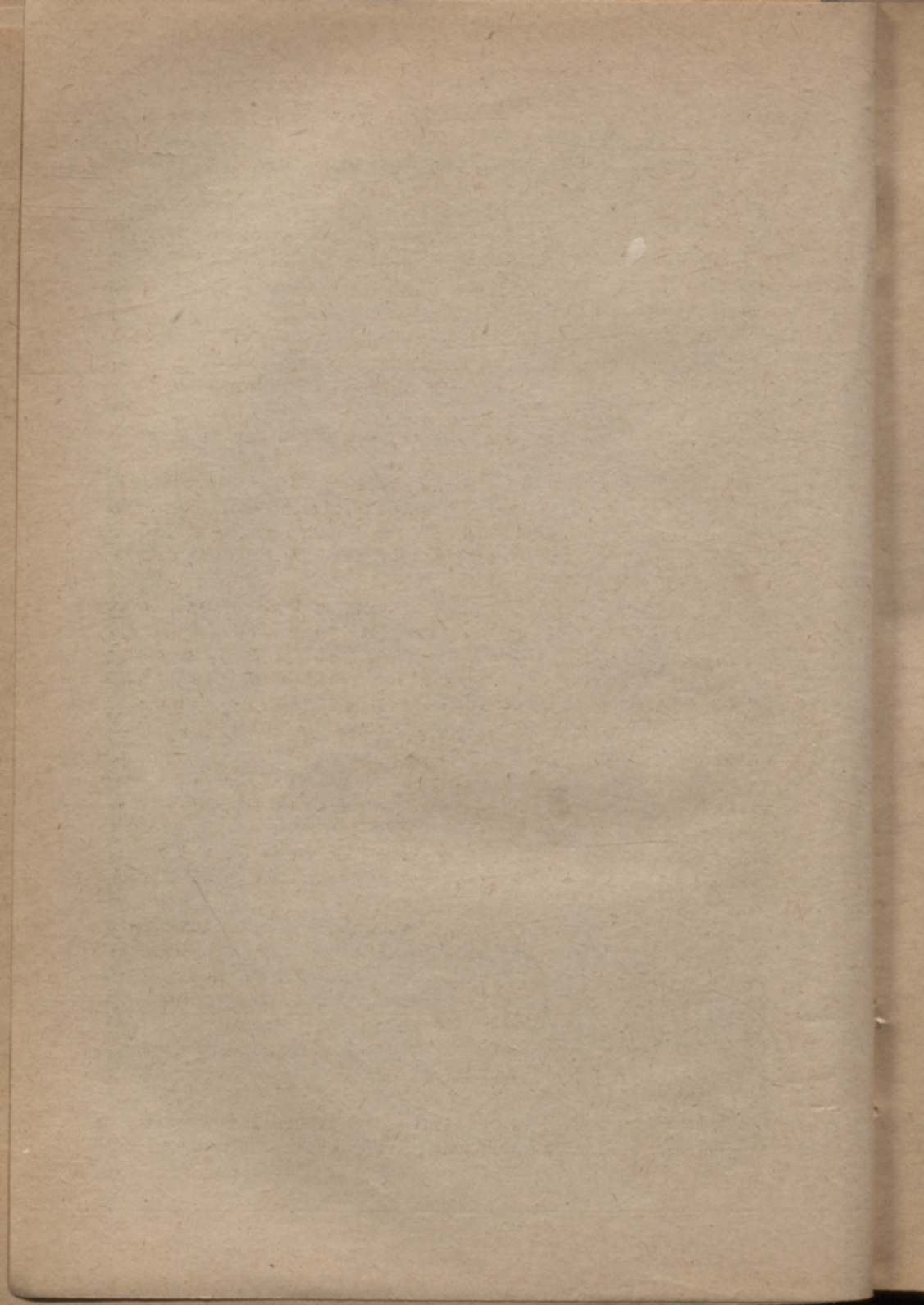
„Upenājs... es... mūs iepazīstināja pie Bicēna, kur... atvainojiet... lūdzu...”

„Ē, kur viss šītais iesākās. Nu, ko tad tu nenes šņabi? Vai domā bez kukuļa ciemoties?”

Upenājs neatbildēja. Viņš labi atcerējās sava vectēva — ilggadīga pagasta vecākā - padomu. - Kad nokļūsti neērtā vai neskaidrā stāvoklī — klusē. Tas nekas, ka tevi noturēs par vieniņiem vai pastulbu. Lai runā, lai cenšas, lai skaidrojas tie citi. Tu nogaidi, un jau drīz vien tu pārliecināsies, cik aplama būtu bijusi tava vaļsirdība. —

„Ko nu blisinies, ja jau neesi atnesis, tad neesi,” norūca Salutaurš un ar sparu rāvās sēdus. Tas izdevās tikai ar trešo vai ceturto reizi, jo dīvānā bija iegulēta dziļa bedre. „Paskaties, vai

tur tajā blaškē uz galda vēl nav kas iekšā?" Upenājs palūkojās, bet pudele bija tukša.

„Redzi, puis', kā Rīgā dzīvo! Nedēļu dzeļ! Saproti tu, sienāža sēklai!" Salutāurs uzslējās kājās, bet atkal sabruka atpakaļ divānā.

„Vai t' iesi pēc šnabja, vai ne?" viņš iegrvās tā, ka visa darbnīca nodrebēja. „Nu, tad tu sasodīts prauls!" viņš lādējās, stenēdams pielocījās plauktam, norāva kādam papīru sainim sterbeli un uzrakstīja kaut ko uz tās.

„Še zīme. Nones tepat lejā krogū, lai dod ko pagiras salāpīt."

Upenājs paņēma zimi un žigli noskrēja lejā. Nama pagrabā bija neliels restorāns. Bufetes vīrs pagrozīja Salutāura vēstījumu un pasmējās.

„Šitāduš papīrus viņš mums sūta katru dienu. Lai maksā vien ragā."

Upenājs domāja, domāja, pēdīgi vilka pats savu zutni laukā. Bet viņš gluži apstulba, ka par pudeli, pērkot restorānā, vajadzēja maksāt divas reizes dārgāk nekā dzērienu veikalā. Taču atkāpties vairs nevarēja. Nopīrcis dzērienu, Upenājs steidzās atpakaļ uz darbnīcu.

„Ak, tad iedeva gan?" Salutāurs lepni norēcās, izsīzdams pudelei korķi, „baidās, žurķi, no manis. Nu še, ieņem tu arī". Viņš pasniedza pudeli Upenājam. Bet Upenājam prāts vairs nemaz nenesās uz dzeršanu, un viņš tīri labi vēl atcerējās solījumus, ko, Bicēna darbnīcu tīrīdams, bija pats sev devis, un atteicās.

„Ak tu ģilka! Kā tu šitāds domā bīdes krāsot? Baptists! Aknu vajaga, saproti? Nu, ko lūri? Še, salabo labāk rāmi." Salutāurs piestūma ar kāju Upenājam platu, biezu rāmi ar pusizgāztu gleznu. „Vakar tumsā nogāzu. Vej, pat audekls izbadījies. Sumpurņas, ko auž tik šķidru!" Viņš pēkšņi iebļāvās un tad piebilda, grūti nopūzdamies: „Šitā, kad tā papulkāk dzerts un mazāk strādāts, nemaz negribas iet mājās. Sievieši jau mūs, māksliniekus, nesaprot."

Upenājs aplūkoja rāmi. Viens stūris bija vaļā, zeltītās listītes atplisušas. Viņš apskatījās grabažu kaudzēs pēc rīkiem un drīz vien sameklēja vaserīti, naglu kasti, krīta kārbu, pernicas pudeli un ar iedzimto amatnieka veiksmi, kas piemīt visiem lauku zēniem, ķērās pie darba.

Salutāurs iegāzās divānā, ieņēma šad tad pa guldzienam, nokodās no sapelējuša siera gabala, ko nez kur bija sameklējis, un runāja:

„Jā, lūk, amatnieks, tas tu esi. Redzi, kā āmuriņš pats no sevis tekā. Šitāda darba man priekš tevis netrūks, vari pienākt vai

katru dienu, tikai šņabi neaizmirstil Bet ko tu mākslu? Tur vajag cita vīra. Es jau redzu, kā tu strādā — ek, uzber kritiņu, piepilina pernicu, sajauc tepīti. Ne piedurknīte nelemērcās, ne pirkstiņš neaplipa, un acumērs kā aptieķniekam, taisni tik, cik šķirbās salīda. He hē, es būtu visu stongeli izgāzis un ar kritu nojaucies kā melderis. Šitā, brālīt, jāglezno — žlirkt vienreiz pa visu audeklu, žlirkt otru reizi un tad, ja ir, tad ir, ja nav, tad nebūs!”

Upenājs strādāja un domāja. Salutaura lielmanība sāka viņam krimsties. Vai tik viņš bija tik varens, ja to mūžam pašam vajadzēja uzsvērt? Upenājs pameta šad tad pa mirklīm uz gleznām. — Salutaurš iesāka gan jo daudzas gleznas, bet neviena neizskatījās isti nobeigta. Bija uzvesti tikai galvenie vilcieni, sīkāk izgleznotas sejas, vietām foni, bet visas grūtākās vietas, kur bija nepieciešama pētīšana un sīvs darbs, tikai šā tā aizmudžinātas, paslēptas vai noēnotas. Visām figūrām roku vietā rēgojās neveikli ķekši, visur, kur tērpi mākslīgāk sakrokojās, redzēja tikai samurksnītus triepienus. Krāsas bija iežuvušas, brīžam saplaisājušas, brīžam nevietā un pārmērīgi salietas ar laku, audekli pūšļaini; arī amatu Salutaurš diez cik labi neprata. Bet visvairāk Upenājam nepatika vienmērīgi biežā krāsa, ar ko bija nopikoti visi audekli no vienas vietas. Salutaurš pavisam nemācēja izcelt biezo uz plānā un tā pastiprināt zviediena spēku, pēc kuŗa visvairāk centās. Beidzot Upenājs sev jautāja — ja iestātos pie Salutaura par mācekli, ko viņš varētu gūt? Un, kad ierīvēja mīkstajā tepē bronzas puteklus, padarīdams gluži neredzamas visas plaisas un skrambājumus, pats sev atbildēja — neko.

„Nu, redzi nu,” teica Salutaurš, „rāmītis gatavs. Paskaties, tur kaktā vēl laba čupa salauztu... bet papriekšu iznes mēslu spaini!”

„Bet Salutaura kungs... man... man...”

„Ko? Kas man? Es tevi te pieņemu par zelli, bet tu... man! Vai nezini, ka mālderpuikam jāsāk no darbnīcas slaucīšanas. Un ko meistars dara, ja puika neklausu? Pa ļeckul! Pa ļecku un vairāk nekā! Sapraši, Malienas pikstuli, tu? Tas tev nesamērīgs gods, ja tu vari pakalpot pašam Salutauram. Spaini rokā un veicīgi zemē! Paraugi, kā smird.”

Tas nu bija taisnība. Upenājs jau visu laiku brīnījās, no kā darbnīcā ceļas šī nelāgā dvinga. Viņš paņēma spaini un devās lejā.

Kad, to iztukšojis, viņš atkal apstājās uz darbnīcas sliekšņa un pārlaida acis Salutaura darbiem, Upenājam likās, ka beidzot ir pārkodis Salutaura mīklu. Salutaurš bija sists ar briesmīgām

slāpēm pēc varenības. Mākoņos viņš gribēja ieaugt, spīdekļus noraut no debesīm, un tāpēc sieva, kas steidzās no kūts, nesa mēneša atspogus savos piena spaiņos. Katrai kustībai, ko izdarīja Salutaura tēli, vajadzēja atbalsoties visā pasaules ēkā: tiem vajadzēja būt pārcilvēciskiem un liktenīgiem. Bet Salutaurš gribēja rotaļāties ar svaru, ko nespēja vēl pacelt, viņš rāva to sev plecos... un gāzās atkal atpakaļ savā džinkstošajā dīvānā un sauca:

„Nu, tu spaiņa vīrs, kur paliki? Puse draņķa vēl aizdurvē sabērt!”

Bet ko lai viņš, Upenājs, šeit darītu? Viņš savu pasauli gribēja redzēt priecīgu, dzidru un skaistu. Kam viņam zvaigžņu kari un pasaules izmisums, viņam daudz vairāk gribējās uzgleznot maigās ēnas, ko siltenā vakara gaisma, pārslīdēdama Ciemaldas matiem, meta uz viņas viegli viegli brūnīgsnēja vaiga. Šinī darbnīcā viņam nebija ko darīt. Un, uzmanīgi nolīcis spaini, viņš klusiem, bet žigliem soļiem devās pa kāpnēm lejup.

Iznācis no Salutaura nama, Upenājs labu laiku klejoja pa bulvāriem, pārdomādams piedzīvoto. Vēl bija diezgan agri pēcpusdiēna. — Kad zinātu pie šī paša gājiena aiziet arī pie Posas? — Tā nolēmis, Upenājs pielika soli.

Viņš apstājās Pulkveža Brieža ielā nelielas divstāvu koka ēkas priekšā. Eliza Posa bija rakstīts zem numura — tātad „paša nams”. Tas bija ļoti cienīgs, nopietns un pilsonisks ar visām aristokratiska savrupnama īpašībām — mazu, augstā sētā iestāgtu dārziņu, pilārotu nojumi virs ieejas, ar plakanām koka viltus kolonnām garām abiem stāviem un grezniem jumtiņiem virs logiem. Vienīgi ēka bija no koka un blakus citiem mūra savrupnamiem izskatījās drusku pēc iebūvieša starp vecsaimniekiem.

Pavelkot zvana gredzenu, nograbēja garā stieple, un kaut kur tālu dzīvokļa iekšienē nevarīgi un sekli iešķindējās zvans. Pēc ilgāka laika veca kalpone spodrā strīpainā priekšautā atvēra durvis un lūdza tai sekot otrā stāvā. Tur Upenāju saņēma cienīga, sirma kundze un nesteigdamās vērīgi nopētīja. Varēja just, ka vērtējums nebija nekāds augstais.

„Ko tad jūs gribat mākslinieka kungam teikt? Viņš ir ļoti aizņemts. Viņš patlaban strādā.”

„Es... ceru, ka pārāk netraucēšu, es jau pats arī esmu... gleznotājs.”

„Tā? Gleznotājs?” sacīja kundze, kļūdama vēl aizdomīgāka. „Vai jūs labāk neatstātu vēstulīti? Mākslinieka kungs patlaban veic ļoti svarīgu pasūtījumu Dzirnāvnieku savienībai... māksli-

nieka kungu nedrīkst izklaidēt." Bet, kad Upenājs vēl miņājās un stomijās, kundze sacīja: „Nu pastāstiet man, kas par lietu, vai jūs nākat no kādas organizācijas? Atkal kāda ziedojumu lieta? Jubileja? Šoreiz gan nekas neiznāks... Varbūt jūs gribat ņemt stundas? Privātstundas? Bet jūs taču nevarēsīt samaksāt." Viņa bēdīgi nobeidza, aplūkodama Upenāja vadmalas tērpu.

„Laid iekšā, mamma,” pēkšņi atskanēja Posas balss no iekštelpām, „dažas minūtes es varu ziedot.” Balss bija klusa un svaidīta, bet tomēr skaidri sadzirdama cauri divējām durvīm, kurās kundze negribīgi pavēra Upenāja priekšā.

Viņš iegāja lielā istabā. Svaigi vaskotais parkets spodri laistījās. Skaisti, kupli aizkari aizsedza logus. Uz palodām stāvēja sakārtotas rūpīgi koptas puķes. Istabas vidū vairāki ērti, gaišzaļu zīdu pārvilkti atzveltni, un tieši tiem pretī smalks maģonkoka glezturnis balstīja greznu zeltmirdzošu rāmi, kurā pagaidām vēl glezna nebija ielikta. Istabas viņā galā cieši viens pie otra rindojās trīs vienkāršāki gleztuņi, uz kuriem stāvēja trīs gluži vienāda lieluma audekli, arī zelta rāmjos. Pie tiem uz augsta izskrūvējama sēdekļa sēdēja pats Posa, gludi noskūts, glīti sasukājies, melnā samta mākslinieka vamzī ar paleti un otām koptajās rokās.

„Labdien,” sacīja meistars, cieši ieskatīdamies ienācējā. „Ā, atceros gan! Es domāju, ka nāk kāds kautrīgs pircējs, bet pati mācīties kārā province apmeklē mani. Nāciet, nāciet tuvāk, apsēdieties,” Posa norādīja uz cietu ķebli, kas pazemīgs stāvēja zidā mirdzošo atzveltni ēnā.

— Labākam kungam labāks krēsls — nodomāja Upenājs un apsēdās uz ķebļa.

„Tovakar gan drusku cirtām pāri stripai,” sacīja Posa, „otrā dienā galva sāpēja. Jā... stāsta, ka beigās pie Bicēna esot iznācis varens tracis. Apgāzuši krāsni vai ko tamlīdzīgu. Ak, šī bohēma! Es aizgāju tūlīt, kā atnāca tas Orfejs Fausts. Man šis cilvēks nepatik.”

Posas aiziešanu Upenājs nebija pamanījis. Tātad arī šis nāciens patiesībā bija veltīgs. Bicēnam taisnība. Upenājs sēdēja un klusēja.

„Ar ko varu pakalpot?” jautāja Posa, vērodams Upenāju. „Vai jūs tāpat vien, iepazīties? Nu apskatieties, apskatieties. Laika gan man neko daudz nav. Patlaban es strādāju Dzirnāvnieku savienībai. Trīs gleznas: direktora kabinetam, sēžu zālei un vestibilam. Jūsu tēvs jau arī būs kāds... gruntnieks? Pagastā droši vien visādas biedrības, skolas. Uz laukiem man jau daudzās gleznas aizgājušas. Jūs laikam brīnāties, ka es tā trīs ga-

balus uz reizes? Tā ir tehnika, jaunais cilvēks, tā nāk ar gadiem. Redziet — ar vienu krāsu jaukumu — visām trim gleznām debesis, visām trim tāles, krūmi, zāle... Reizēm, kad man bijusi sevišķa steiga, esmu pat desmit gleznas reizē darinājis. Bet tā ir jau akrobatika, augstākā mākslas pilotāža."

Tā mēlodams, Posa palaikam nokāpa no augstā ķebļa un piedūra otu pirmajai, otrai, trešajai gleznai un tad atkal pirmajai, otrai, trešajai, vienmēr stingrā kārtībā. Otas kātiņš, ko viņš turēja baltajā rokā, bija gluži tīrs, un sari iemērkti krāsā tikai līdz pusei. Arī paletes bija spodras kā tikko no veikala plaukta nākusi. Gabaliņu no malas, lai nekādi neaptraipītos drēbes, to šķērsoja rūpīgi uztupinātu krāsu piciņu virkne, pakāpeniski sarindotas no baltās krāsas līdz vistumšākajai. Krāsu tūbiņas kā tīri nokopti, apaļi zidainiši dusēja skaistā riektu koka krāsu kastē, un, cik no viņām bija izspiests krāsas, par tik otrs gals rūpīgi pielocīts. Nekur neviena traipa. Mākslinieks Posa strādāja anti-septiski kā chirurgs.

Upenājs pacēla acis uz gleznām. Priekšplānā sidraboja lieli, veci vītoli, tālāk pacēlās bērzaīni un ozolaini pakalni, starp kuriem mirdzēja zilās mežu tāles. Debesis vērās dzidras, bez neviena mākonīša, koki un zāle zaigoja priecīgi zaļi. Vītoliem jo rūpīgi bija izvilkti katrs zariņš. Ainavas likās gluži vienādas, ja neņēma vērā, ka vienā vītolu puduris atradās kreisajā pusē un spoguļojās diķī, otrā — labajā pusē un atspīdēja upītē, bet trešajā — pašā vidū un neatspoguļojās nekur.

„Nu, kā patik?” jautāja Posa, bet, kad Upenājs, nezinādamas ko atbildēt, klusēja, piemetināja, „kā jums liekas, ja šito ozolu no vidus pārceltu vairāk uz malu?” Un Upenājam par lielu pārsteigumu Posa satvēra kāda pakalna rotu, kas izrādījās izgriezta no papīra, un pārcēla uz citu pakalnu gleznas malā. „Un ko jūs sacītu par dažiem pļāvējiem? Tie ļoti atdzīvina laukskatus.” Un, izņemis no kādas kārbīņas raibi izkrāsotas papīra figūriņas, mākslinieks Posa tās ielipināja vienā otrā pļavu stūrī. Šur tur aiz pakalniem un arī mežu tālēs viņš ielipināja arī dažus sarkanus un pelēkus jumtus un dzeltenas mājiņas. Pāris reizes pārvietojis figūriņas no vienas vietas otrā, viņš atkāpās un sacīja: „Nu, ko jūs sakāt? Tā var atstāt, vai ne?” Atzīmējis vietas, viņš dažas figūriņas noņēma un sāka ar smailām otītēm tās iegleznot no tiesas. Bet Upenājs manīja, ka figūras Posam nepadevās tik lēti kā koki un krūmi. Galvas mūžīgi uzvilās par lielām, roķeles par īsām.

„Šis ir ļoti teicams paņēmieni, ko es esmu izgudrojis,” Posa pamācīja provinciāli, „tas ārkārtīgi atvieglina darbu. Piemē-

roju, noskatos un tad tikai gleznoju. Nekad nav nekas nedz jāizkasa, nedz jālabo un jāpārglezno." Posa atliecās atpakaļ, piemiedza acis un teica: „Bet vītoliu gatvē derētu dažas tautu meitas ar vainadziņiem un ziedu klēpjiem rokās... Žēl, nav neviena paraudziņa... Nu, kas ir, jaunais mākslinieks?" Posa sacīja ar viltīgu smīnu, „izmēģiniet roku — tur uz rakstāmgalda ir bločiņš, uzzīmējiet man pāris tautu meitas.”

Upenājs paņēma bloku un sāka zīmēt.

„Jā, šī figūru zīmēšana...” prātoja Posa, „tā vis nav viegla lieta, retais to māc, parasti tikai uzgrūž kaut ko plankuma dēļ. Man ir vairāki draugi ainavnieki, kas nezina ko dotu par labi izzīmētām figūrīnām savos laukskatos, tās pircēji ļoti ciena... ko, jau gatavas?” viņš pārsteigts iesaucās, kad Upenājs pasniedza savus uzmetumus.

„Skaties, un nemaz nav slikti... samēri pareizi, sejas, rokas, kājas... viss kārtībā. Jūs esat veikls zēns.”

Posa jau nezināja, cik daudz zīmējumu un skiču Upenājs bija savā laikā darinājis, klejodams pa Cesvaines laukiem. Sliņķa un sprukstiņa slavu pa visu novadu viņš bija izpelnījies, jo mūžīgi klimta līdz darbiniekiem pa pļavām un druvām, bet tikai gaužām reti cilāja izkapti vai grābekli.

Pa tam Posa ar smalkām, likām nagu griežāmām dzirkliņiem figūrīņas izgriezta, tāpat ar eļļas krāsu uz ātru roku izkrāsoja un pielipināja zem vītoliem.

„Primā!” viņš sacīja, labi apskatījis kopainu. Tad piepeši pavērās Upenājā, piegāja pie kādas varen garai pūra lādei līdzīgas mēbeles, kas stāvēja sienmalā, un atrāva izbīdāmās durvis.

Tā bija gleznu krātuve, sadalīta vairākās cieši piebāztās nodalās.

„Lūk,” sacīja Posa, „te jūs redzat vairāku gadu darbu.”

„Viss gleznots uz neizturīgajām papēmi!” izbrīnījies iesaucās Upenājs.

„Jā,” atteica Posa, „tikai. Pape ir lētāka, vieglāka un nav jāstiepj uz rāmja. Pie tam pircēji jau parasti nemaz neinteresējas, uz kā mēs gleznojam. Es darīnu tikai trejādu lielumu gleznas. Jūs, protams, saprotat, kādu ērtību tas nozīmē ielogojojot un visādi citādi. Šinī nodaļā man ir, kā teikt, kabinetformāts — 50 cm plati darbi — ko dāvināt jubilejās skolotājiem, ko izgreznot vasarnīcas, ar vienu vārdu sakot, ko bez pūlēm var samaksāt vidējs ierēdnis, ja vēlas iegūt ko skaistu... Otrā nodaļumā ir jau 80 cm plati darbi, piemēroti turīgāku pilsoņu viesistabām, direktoru dzīvokļiem. Trešais un lielākais formāts sa-

sniedz jau pilnus 110 cm un domāts reprezentācijas telpām, un to sevišķi ciena iestādes, biedrības, skolas."

"Es gleznoju divus motīvus: priecīgo — vītolus uz saulainas ainavas fona un elegisko — raudošos vītolus uz zilām ilgu tālēm..."

"Bet vai tad jums nekad neiegribas gleznot arī ko citu, kādu seju, augumu, kaut vai apmākušos dienu?" atkal nevarēja no-
ciesties Upenājs.

"Apmākušos dienu?" pārprasīja mākslinieks Posa. "Nē. Publika nemīl neko apmākušos. Arī jums es neieteiktu gleznot nomākušās dienas. Mūsu laiks prasa prieku, optimismu, sauli. Augstākais, ko var atļauties, ir vieglas saldskumjas — raudoši vītoli. Saprotams, es varu gleznot visu. Bet kam tas vajadzīgs? Vai jūs uzticiaties ārstam, kas ārstē visu? — Nē. Jūs ejat pie acu, ausu, ādas ārstiem — pēc vajadzības. Savā speciālitātē es esmu nepārspējams. Kas var uzgleznot sidrabainākus vītolus? Kas zilākas tāles? Kas dzidrākas debesis? Nevienš! Šīs lietas Rīgā pazīst un daudzina liels un mazs."

Bridi ar labvēlīgu pārākuma apziņu skatījies Upenājā, kas klusēja, pavisam sadudzis uz sava ķebļa, Posa turpināja:

"Un šīnī pēdējā nodalījumā atrodas mani jaunības darbi. Piecus gadus es vingrinājos vienīgi vītolu gleznošanā." To dzirdēdams, Upenājs saduga vēl vairāk. "Šajos darbos nav nevienas figūriņas, bet bez tām gleznas ievērojami grūtāk pārdot. Redziet," viņš izvilka un atplēta kā vēdekli savas desmit-divpadsmit ainavas, "kā zem šiem raudu vītoliem derētu pa jaunavai, pa ganiņam, pa vientuļam, nogurušam ceļiniekam. Iegleznojiet tos jūs. Es maksāšu latu par stundu. Redzat - es jums pilnīgi uzticos un esmu ar mieru līgt nevis uz gabaliem, bet uz laiku. Lats stundā nav maz, jaunais cilvēks. Operas dekorātoru palīgi saņem tikai 60 un pat 55 santimi stundā. Un pie manis jūs strādāsiet slavena mākslinieka vadībā, saņemsit vērtīgus aizrādījumus, tās būs tikpat kā privāttundas gleznošanā. Patiesībā daudzi zeņķi no mākslas skolas man maksātu brangu naudiņu klāt."

Upenājs tik tikko vairs elpoja.

"Jūs esat pārsteigts? Tāda sadarbība mākslinieku starpā taču nav nekas jauns. Paša Rubensa gleznās svešzemju zvērus un putnus gleznoja Samta Brēgels."

Posas priekšlikumu tonis nepielaida ne mazāko iebildumu; viņa laipnībai piemita īpašs lipīgs uzmācīgums. — Kā tikt no šīs ķezas ārā — domāja Upenājs. Viņš bija nācis pie mākslinieka, bet iekļuvis bilžu rūpnīcā. Un šis bija tas lielais Posa, ko daudzi kritiķi minēja ar cienību un atzinību. Šis bēdīgais amatnieks, kas

visu mūžu atkārtoja savus vītolus un sapņu tāles. Krāsot figūriņas? Tad gan labāk lāpīt Salautaura salauztos rāmjus. Piepeši viņš sajuta, ka Posas spodrība un laipnība viņu taisni slāpē nost. — Pietiek, laidiet mani laukā, — viņš gandrīz iesaucās, kad viegli iegrabējās durvis un telpā ielidoja Posas mātes satrauktais čuksts:

„Pircējs... no komercbankas.”

„O, acumirkļīti, lūdz minūtīti uzgaidīt, tūlīt, tūlīt,” sauca Posa. „Jūs mani atvainosit, vai ne? Pienāciet rīt, tad visu norunāsim. Tikai — lai tas paliek starp mums. Nestāstiet nevienam.”

Upenājs nekavējās. Izskrējis uz ielas, viņš ieņēma dziļu elpu un kāriem skatiem apglāstīja dzeltošās liepas, apmākušās debesis, pelēkos namus un pelēko ielu, kas tālumā atdūrās rudnīgās dūmakas ietītajā Strēlnieku dārzā. Viņam briesmīgi iegribējās gleznot.

Paradis laikus celties, Upenājs uzmodās ar gaismu un trūkās tūlīt arī augšā. Bicēns, ielocījies vecajā divānā, šņāca cietā miegā. Dziļš miers valdīja namā un arī pilsētā. Mazais logs bija atvērts, bet pa to ieplūda tikai dzestra, klusa rudens rīta vēsma. Upenājs iegāja virtuvē un pārbaudīja viltīgo krānu — ūdens tecēja. Laikam rīdžinieki ceļas vēl. Nomazgājies paņēma vienu no audekliem, ko Bicēns bija atvēlējis. — Hm — noslīpēts gluži gluds. Tas Upenājam nepatika — krāsas daudz labāk pieķēras neslīpētam pamatam, kaut gan uz tāda nejauki ātri nodila otas. Tad pamats likās pārlietu biezs, jo aizsedza audekla graudu. Upenājs piedūra audeklam mēli — arī krīta pārāk daudz — šāds pamats, iesūkdams eļļu, darīja krāsas nespodras. Upenājs piecēla audeklu pie auss un pārvilka kreisajai pusei ar nagu. Atskanēja smalka sprakstoņa. Audekls bija arī pārlīmēts un tāpat trausls. Upenājs pabrīnījās. Viņš allaž bija domājis, ka šādas vienkāršas lietas slīpētie rīdžinieki zinās un ievēros pulka labāk nekā viņš. Nogulējies gan audekls šķita pamatīgi, spriežot pēc nodzeltējušā rāmja koka, žuvis vismaz desmit gadu. Te Upenājam atkal iznāca ko brīnīties. Kā var mākslinieka darbnīcā desmit gadu patverties neapgleznots audekls?

Upenājs iestiprināja audeklu glezturī, atvēra savu krāsu kasti, izkravāja otas. Taisni nagi niezēja gleznot. Bet ko? Upenājs aplaida ātru skatu darbnīcai. Bicēns smagi pūta savā divānā, atmeties augšpēdus, aizlicis roku aiz pakauša. Mute viņam bija vaļā, seja sārtā, mati izpūruši. Ists svētlaimīga miera un atpūtas iemiesojums. Upenājs daudz neprātoja, klusām pievilka glezturī tuvāk, saspieda krāsas uz paletes un ķērās pie darba. Iemērcis otu krāsā, viņš mirkli sastinga. Pirmo reizi pieskarināt otu spodri baltam audeklam ir bauda, ko pazīst un izjūt tikai gleznotāji, bet tās dēļ ir vērts viņus apskaust. Krāsa tad gulstas neredzēti spoža, dzidra un skanīga. Tikamam siltumam izskriejot cauri locekļiem, Upenājs nodomāja — tāpat ar Dieva palīgu pirmais otas vilciens Rīgā — un ar slaidu likumojumu izvilka Bicēna apaļās sejas kontūru. Mirkli vēlāk viņš jau bija visu aiz-

mirsis un aizgājis savā saskaņū, krāsu un veidu pasaulē, līdzīgi teiksmainajam ķīniešu gleznotājam Vu-dao-cze, kas, uzgleznojis noslēpumainu grotu, paņēma savas smalkās otas un iegāja tajā, pazuzdams uz visiem laikiem. Viņš nedzirdēja, ka lejā uz ielas sāka spalgi rībēt piena rati, dārdēt tramvaji, kā pamazām sāka vārtīties un kūstāt pilsētas dienas kņada. Viņu netraucēja pat zvirbuļi, kas uz saulē iesilušā jumta sāka skaļi čivināt pie paša loga. Darbs jau bija gandrīz pusē, kad Bicēns, smagi notusnīdams, apgriezās uz mutes un ierakās ar seju spilvenā. Upenājs uzmanīgi saņēma Bicēnu aiz pleciem, atgriezta atpakaļ uz muguras un tikpat uzmanīgi atlika arī roku aiz pakauša. — Tavu traku miegu, — Bicēns gulēja tālāk kā blukis. Taču nebija Upenājs ne piecas reizes pieskāries audeklam, kad Bicēns atkal apsviedās uz mutes. Arī šoreiz izdevās viņu apvērst augšpēdus, bet, liecot roku aiz pakauša, Bicēna apaļās zilās acis lēnām atvērās.

„Ko tad tū?” viņš noņurdēja ar platu, miegainu smaidu, „glezno? Jau no paša rīta?” Kad Upenājs lūdzās, lai Bicēns papozē, tas sastinga norādītajā stāvoklī un tūlīt aizmiga. Bet līdzko viņa elpa kļuva vienmērīga un šņācoša, tas veikli apmetās mutup, un Upenājam viņu atkal vajadzēja modināt. Pēc pāris tādām iemigšanām Bicēns tomēr atžirga un, ģudru seju vērodams griestus, palika norādītajā stāvoklī un nekustējās vairs ne par matu. Upenājs tiši neko neteica, gribēdams zināt, cik ilgi Bicēns izturēs. Beidzot pēc labām divām stundām viņš jautāja:

„Nu, vai vari vēl ciesties?”

„Es?” atbildēja Bicēns, „cik uziet.”

„Vai tev neapnīk? Es lektu no gara laika vai gaisā.”

„Kā tad var apnīkt gulēt? Es atpūšos.”

„Un pārdomā, vai ne?”

„Kāpēc jādomā? Es skatos griestos. Es jūtos ērti, silti un labi. Es labprāt tā, nogulētu visu dienu, tikai, redzi, nevar jau. Jāstrādā.”

Pēdīgi Upenājs piekusa pats. Pulkstenis jau arī bija pāri deviņiem.

„Nu, tagad iekodisim un tad iesim,” sacīja Bicēns.

„Iesim? Uz kurieni?” jautāja Upenājs, nolikdams otas, bet vēl joprojām raudzīdamies iesāktajā darbā.

„Nu, vai? neatceries, ko Kurcums teica? — Uz tiesu.”

„Kas tad tur var būt? Kurcums droši vien jokojās. Es labāk pastrādāšu.”

„Ne, ne. Ja viņš ko piesaka, tad vienmēr kas notiek. Tu redzēsi, kas tur būs puīšu. Un Ciemalda droši vien arī.” Bicēns piemiedza aci. „Tikai — pieturi maku.”

Upenājs nodūra galvu un, neiebildis vairāk ne vārda, sēdās pie brokastīm. Tās nevilcās ilgi.

Aizslēdzis darbnīcu, Bicēns noglabāja atslēgu kādā redelānās bēniņu sienas šķirbā. Durvis uz bēniņiem nekad nenoslēdza, un Bicēna darbnīcu varēja apmeklēt katrs, kas tikai zināja atslēgas glabātuvī. Šādu zinātāju netrūka, jo Bicēns ļaudīm uzticējās. Bieži vien, atgrieždamies mājās no dienas gaitām, viņš atrada priekšā ciemiņus, visbiežāk dzīvoņus, kurus sievas vai mātes bija padzinušas no mājām un kas nu meklēja vietu kur piemesties. Bet Bicēnam, kas citādi dzīvoja vientulīgi, šādi pārsteigumi patika.

Nepagāja ilgi, kad abi jaunie draugi ienāca Tiesu pils jaunajā apgabalities zālē. Tā bija plaša, krēslaina telpa ar skatuvesveida paaugstinājumu vienā galā. Kailās sienas, kurās nebija neviena loga, klāja granīta paneļi un rupja akmens rustika, bet gaisma ieplūda caur stikla griestiem, kas bija tik blāvi nomatēti, ka zālē valdīja svinīga puskrēsla kā baznīcā.

„Kas par varenu gaismu, kas par darbnīcu,” čukstēja Upenājs Bicēnam, „skaties, cik brīnišķīgi apaļojas galvas un veidojas ļaužu sejas.”

Solos sēdēja krietns pulciņš klausītāju. Upenājs tūdaļ ievēroja Salutaura sarkanās krēpes un Orfeja Fausta spožo galvaskausu. Pašā priekšā sēdēja Eizēns koši brūnā, spilgti svītotā uzvalkā un Pušmucovs. Pavisam tuvu paaugstinājumam, pie sienas atspiedies un rokas uz krūtīm sakrustojis, stāvēja Kurcums tā, lai labi varētu pārrēdzēt visus sapulcējušos. Viņa ūdensgaišās acis raiti skraidīja no vienas sejas pie otras, bet uz sātā vaiga rotājās parastais izaicinošais visziņa smails. Upenājs gribēja tūdaļ nobēgties pie malas, bet Kurcums viņu jau bija ieraudzījis un lieliem dejojošiem soļiem piecīlpoja klāt.

„Sveiks, Juri Uzvarētāj vai, pareizāk, Izkvēpinātāj!” viņš sauca. „Jūs pārspējāt visas manas cerības. Jau pirmajā dienā izkvēpināt slavenu mākslinieku līdzu. Tas ir ko vērts. Jūs tālu tiksit. Nekāds reklāmas šefs jums vairs nav vajadzīgs — redziet, visi jau zina, kas jūs par varoni.”

Upenājs pavērās sēdētājos. Tiešām, daudzi lūkojās viņā, smējās, sačukstējās. Viņš pietvīka un, neattāpies Kurcumam nekā sakarīga atbildēt, klusu nometās nomaļā solā, pūlēdamies sarauties pēc iespējas mazs. Bet kur tad Ciemalda? Upenājs staipīja kaklu un snaicījās, bet Ciemalda nebija nekur saskatāma. Viņš ievēroja, ka arī Pušmucovs pastāvīgi cilājās savā vietā, lai pārlūkotu pūli. Te tas pieliecās Eizēnam pie auss un tad tecīņus laidās uz ieejas pusi. Ciemalda un Pļavāre patlaban

ienāca. Pušmucovs goddevīgi apsveicinājās un taisījās viņas vest uz priekšu, kur blakām Eižēnam bija dažas brīvas vietas, taču Ciemalda apsēdās pēdējā solā netālu no Upenāja.

Upenājs sagrieza galvu atpakaļ, cik vien to kakla skriemeļi atļāva, kādu brītiņu skatījās Ciemaldā, pagaidīja, kad tā viņu pamanīs, un paklanījās. Ciemalda viņu pazina un tikko redzami pamāja galvu.

Jau mājās Upenājs bija nolēmis viņai pieiet, bet tagad nevarēja un nevarēja sadūšoties.

„Ko tu didies? Sēdi rāms,” rājās Bicēns, bet Upenājs neklaušījās. Viņš jau simto reizi domās atkārtoja — Pagaidām vieta pie Ciemaldas sāniem ir brīva, bet cik ilgi? Un, kad durvis parādījās vēl viens ienācējs, Upenājs pietrūkās un steigšus piesēdās tēlniecei. Tā viņu izbrīnījusies uzlūkoja, bet Pļavāre piebikstīja kaimiņienei ar elkoni.

„Piedodiet... cienītā Ciemaldas jaunkundze...” Upenājs stostījās, „es gribēju atvainoties par viņreizējo... neveiklību ar tiem kvēpiem.”

„Atvainoties man? Atvainojieties taču Salutauram, kuŗam jūs uzgāzāt cauruli tieši uz galvas, vai Bicēnam, kuŗa darbnīcā tas notika.”

„Ar Bicēnu mēs jau salīgām. Es palīdzēju viņam nokopt māju. Bet tie kvēpi bija briesmīgi. Es baidos, ka arī jūs nokūpējāt.”

„Mums abām laimējās tūdaļ iemukt gaiteni,” sacīja Ciemalda, bet Pļavāre piemetināja gluži dusmīgi: „Es gan dabūju mājās pamatīgi tīrties. Kā nu var tik mulķīgi piedzerties un ālēties?”

„Tā iznāca nejauši svešā vietā...”

„Un tā jūs uzstājāties pirmo reizi Rīgā! Fuil” nerimās Pļavāre. Tomēr, atcerēdamās lielo traci, abas jaunavas nespēja ilgi noturēt nopietnas sejas, un beidzot Upenājam par lielu prieku atskanēja smiekli.

„Salutaurš gan nepiedos, ka jūs iedrošinājāties stāties viņam pretī,” teica Pļavāre, bet Ciemalda paraustīja plecus:

„Tā vajadzēja. Citādi jūs būtu pilnīgi par nerru padarīts. Un — galu galā — reklāma paliek reklāma. Vismaz visi par šo traci runā. Savā ziņā jūs esat dienas varonis.”

„Tas gan viss notika aiz ballēm un dzēruma,” atzinās Upenājs.

„Es jūsu vietā apgalvotu, ka ar gudru ziņu.”

No tālākas tērzēšanas nekas neiznāca, jo uz skatuvesveidīgā paaugstinājuma atvērās durvis un ienāca trīs cēli vīri garos ķiršu sarkanos talāros un beretēm galvās. Mākslinieki krīnīnāja un sarosījās uz skatīšanos un klausīšanos. Amata vīri

sasēdās greznajos atzveltnos aiz plati sarkanu galddrānu pārklātā galdā, kas stāvēja uz paaugstinājuma, un brīdi sačukstējās. Varēja manīt, ka viņi brīnījās par lielo klausītāju pulku.

Priekšsēdis paziņoja sēdi par atklātu, atvēra lielu zilu mapi, izņēma no tās vairākas lapas un piecēlās. Zāle apklusā. Tiesnesis nobīdīja acenes gandrīz līdz pašam deguna galam, vēlreiz pāri papīra lapai pārlaida klātesošiem svinīgu skatienu, nokrekšķinājās un iesāka sausi, griezīgi, bet ļoti skaidri:

„193... gada augusta mēneša divdesmit devītajā dienā es, Rīgas notārs Toms Sērmulis-Sērmokslis, tiku aicināts pie man personīgi pazīstamā un likumīgi pilntiesīgā Latvijas pilsoņa Kaspara Krustiņa dēla Žibeikas, un viņš personīgu liecinieku sētnieka Reiņa Bērtuļa dēla Urpuļa un viņa sievas Mades Matīsa meitas Urpules klātbūtnē pasacīja, ka viņš, Kaspars Žibeika, būdams pilnā prātā un skaidrā samapnā, atradis par labu pie laika noņemt par savu mantu un taisa sekojošu testamentu:

Dieva Tā Tēva, Dieva Tā Dēla un Dievā Tā Svētā Gara vārdā. Ar šo es atceļu visus savus līdzšinējos testamentus, kuņos par manu pilnu mantinieku zīmējās mana nelaika brāļa dēls Eižēns Žibeika...”

Eižēns, kas visu laiku sēdēja solā, omulīgi atgāzies, spēji izslējās taisns kā svece.

„... kas ar savu palaidnīgo un nesātīgo dzīvi savam vārdam nav godu darījis. Lai zēns pagalam neaizietu postā, bet caur sūriem darba pūliņiem savas palaidnības par labu grieztu, atrauju viņam visus līdzšinējos pabalstus, bet piešķīru savu lauku īpašumu Cesvaines pagasta Sprīzdēnu mājas bez tiesībām tās pārdot, iekļāt un parādiem apgrūtināt. Cieši piekoduinu pamest pilsētas izlaidīgo dzīvošanu, apmesties Sprīzdēnos, precēt krietnu sievu un dzīvot tikušu dzīvi. Visu savu pārējo kustamo un nekustamo mantu, lai tā atrastos kur atrazdamās, būtu kas būdama, tiklab mantu, kas man tagad ir, kā arī to, ko es turpmāk varētu iegūt, es novēlu par pilnu īpašumu pilsētas pārvaldes Mākslas nodaļai, uzliekot sekojošus noteikumus.”

„Tas vecis ir traks!” iesaucās Eižēns, pieturcies kājās un pieskrējis paaugstinājumam, „tas ir ārprāts, tas nevar būt...” Tiesnesis mēmi izstiepa kalsnu dzeltenu plaukstu pret viņu, pavēlēdams klusēt. Pušmucovs satvēra Eižēnu pie rokas un atvilka atpakaļ solā. No otras rindas izstiepās divas milzīgas rokas un, smagi noguldamās uz Eižēna pleciem, nospieda viņu sēdus. Tas bija Salutauris. Mākslinieku bars, kas visu laiku sēdēja kā stinguma pārņemts, tagad spēji sakustējās un sačalojās. Tiesnesis atkal izstiepa savu dzelteno plaukstu un, brītiņu pagaidījis, turpināja:

„... uzliekot sekojošus noteikumus: Tā kā mana vientuļā mūža pēdējos gadus priecinājusi vienīgi skaistā bilžu gleznošanas māksla, tad es lūdzu augsto Mākslas nodaļu izlietot manu mantu tās veicināšanai, un proti - sekojošā veidā: pa katriem trim gadiem izsludināt sacensību jauniem glezniekiem un bilžu cirtējiem. Tam, kas darinās visskaistāko darbu, piešķirt piecus tūkstošus latu, kas jānotērē, mācoties Parīzes, Romas un Antverpenes pilsētās. Otrus piecus tūkstošus izmaksāt, kad mākslinieks atgriežas dzimtenē, lai viņam būtu ar ko jauno dzīvi iesākt. Šo goda algu būs nosaukt „Kaspara Žibeikas novēlējums...”

„Vecuma trakums... nēlgas godkāriba...” atskanēja atkal Eizēna balss, bet Pušmucovs viņu apklusināja.

„Bet tā kā es savā mūžā esmu gana pieredzējis, cik daudz ne taisnības valda mākslas darboņu starpā, tad nosaku: pie goda algas izspriešanas lai netop pielasts nevienš mākslinieks, kritiķis vai Mākslas nodaļas amata vīrs, bet lai to piespriež goda vīri no tautas vidus, jo māksla ir nevis rakstu mācītājiem, bet tautai: Es nosaku piecus tiesnešus. Pirmāis: lai viss notiktos likuma robežās un ne valsts, ne ticības, ne tikumība netiktu pūlgota, sēdes jāvada un ar pilnu balsi jāpiedalās tā policijas iecirkņa priekšniekam, kuŗā atrodas mans nams. Otrs: lai Mākslas nodaļa uzaicina vienu krietnu amata meistar, viena alga, galdnieku, drēbnieku, kurpnieku vai citu arodnieku, nesodītu un no cienījamākiem manā iecirknī. Trešāis: lai Mākslas nodaļa aicina vienu īstenu zemes strādnieku no mana dzimtā Cesvaines pagasta, kas visu mūžu laukos pavadījis un zemi kopis. Ceturtais: es savas dienas aplami bez sievas esmu nodzīvojis un zinu, cik neauglīgs ir vīra darbs, ja to neapstāv sievietē ar savu maigumu, tāpēc lai ceturtais tiesnesis ir sieviete un lai viņa ir jauna un skaista un ne no tādām, kas bailēs un rātņībā ne vārda nedrīkst iebilst. Lai viņa ir kauču vai aktrise, vai dejotāja. Tad arī vīriem tā sēdēšana labāk tiksies, un spriešana nebūs tik cieta. Piektais: pie visām izlemšanām, lai tās būtu cik stingras būdamas, gadījumam ir liela daļa. No tā nebūs veltīgi vairīties, bet gan tieši un tiši ņemt palīgos. Piektais tiesnesis lai ir, tas, kas, sēdi slepeni atklājot, pirmais noiet gar namdurvīm. Vienīgi tam jābūt latvietim, nesodītam un pie pilnas samaras.

Lai tad šie pieci tiesneši rūpīgi un bez steigas apsver un balsodami izlemj no priekšā celtiem darbiem to labāko. Lai pa spriešanas laiku tiesnešiem pasniedz labu maltīti un dzērienus ar mēru un par zaudēto laiku un ceļošanu dubulti atlīdzina.

Tā kā pulka mākslinieku ar prastiem peļņas darbiem nocīkstās un nepatop pie viena darba ilgi pūlēties, tad četrus trūcīgus

un spējīgus sacensoņus pēc Mākslas nodaļas rūpīgas izvēles lai noņemtu mana nama bēniņā izbūvētās četrās darbnīcās, bet ne ilgāk par sešiem mēnešiem, kādā laikā sacensības darbi jāpaveic. Esmu pieredzējis, ka lielu pabalstu un pāragru pensiju saņēmējiem strādāšana maz vien tikai vairs rūp. Tie savu naudu un laiku kafijas mājās, pie krogus letēm, uz luģēm šļūkdami, ar mušām makšķerēdami un bumbas sizdami, notērē; tāpēc lai mana nama iemītniekiem ne grasi uz rokas nedod, bet audeklu, krāsas un otas, cik vajaga, paēst un padzerties, cik gribas, un, ja nepieciešams, vienu kārtu drēbju mugurā. Par šito apkalpošanu ar Mākslas nodaļas ziņu lai gādā un rūpējas mana nama sētnieks Reinis Urpulis un viņa sieva Made, kuņiem paliek mūža dzīvoklis un maize manā namā. Mana nama divi apakšējie stāvi, kur šobrīd mitinos es pats, lai paliek ar visām tur savāktām mākslas mantām allaž par brīvu visiem apmeklējami un tiek turpmāk dēvēti par „Kristapa Žibeikas mūzeju”. Turpat lai notiek goda algas izspriešana un tiek novietots katrs godalgotais darbs, bet ja tas būtu tik liels, ka pa durvīm neieiet, tad ar mākslinieka roku darināts mets. Pēdīgi es griežos pie visām valsts pārvaldīšanas un tiesu iestādēm ar lūgumu šo manu pēdējo gribu uzturēt spēkā un tās izpildīšanu aizsargāt. Manu testamentu piekodu nolasīt atklātā tiesas sēdē. Amen.

Šī testamenta projekts Kaspāram Krustiņam dēlam Žibeikam tika dzirdami priekšā lasīts. Kad viņš to atzina par pareizu un apliecināja, ka saprot tā nojēgu un nozīmi un labprāt vēlas šo aktu noslēgt, to ierakstīja aktu grāmatā, no kuņas tas no jauna tika priekšā lasīts un tādā pašā kārtā par pareizu atzīts. Kā liecinieki pie šī testamenta taisīšanas klāt bijuši un ar savu parakstu apliecinājuši, ka Kaspars Krustiņa dēls Žibeika pilnā prātā un skaidrā samana pateica, ka testaments ir labi taisīts un ka tas ir viņa testaments, zīmējas Reinis Bērtuļa dēls Urpulis un Made Matīsa meita Urpule.”

„Pie pilna prāta... pilnā viņš ir bijis!” iesaucās Eižēns, un atkal Pušmucovam vajadzēja satvert viņu pie rokas.

Lasīšana bija galā. Mākslinieki sakļāvās ap Eižēnu un Pušmucovu, un šis ļaužu murksulis pamazām virzījās uz durvīm. Ciemalda laiciņu palika sēžam solā, lai gan Pļavāre to vairākkārt mudināja iet citiem līdzi. Bet Ciemalda vairījās no bara un tiši gaidīja, lai zāle iztukšojas. Arī Upenājs palika sēžam viņai blakus un nelikās redzam Bicēna mājienu. Kādu laiciņu gudrojis, kā atjaunot valodas, viņš sacīja:

„Tas nu gan Eižēna kungam briesmīgs trieciens.”

„Iespējams, ka taisni tas viņam nāks par labu,” domīgi atbildēja Ciemalda, bet Pļavāre sasīta plaukstas:

„Par labu? Tas nu gan bija teiciens! Atņem naudu un par labu! Mums, māksliniekiem, gan tas nāks par labu. Bet Eižēna man vienkārši žēl.”

Beidzot trijotne piecēlās un devās ārā. Tūlīt gaitenī viņiem pievienojās Kurcums.

„Neskumstiet, Ciemalda,” viņš sacīja, „gan jau Eižēns atkaņos māksliniekiem savu naudiņu. Viņi ar Pušmucovu tūlīt ierosinās prāvu. Testāmentu atcels, ja tikai viņi pierādīs, ka vecais Žibeika nav bijis pie pilna prāta. Un tas neesot nemaz tik grūti, vecais dzīvojis galīgi noslēgti, saticies tikai ar savu sētnieku, nelaidīs sev klāt neviena ārsta un vispār uzvedies kā savādnieks.”

„Vai jūs tiešām domājat, ka Eižēns apstrīdēs sava tēvoča pēdējo gribu? Tēvocis taču viņu visu laiku uzturēja un... arī testāmentā paredzējis viņam veselās lauku mājas,” vaicāja Ciemalda.

„Nebaidieties, viņš cīnīsies kā lauva.”

„Kas tad man tur ko baidīties, lai viņš dara, kā zina.”

„Hm, hm. Vai jums tas pilnīgi vienalga?”

„Saprotams”.

„Tā, tā. Līdz šim gan visi vai vismaz daudzi domāja, cerēja un runāja, ka... jūs savienosit savu talantu ar Eižēna... mantu...”

„Ļoti bēdīgi, Kurcum, ka jūs klausāties plāpās, un vēl bēdīgāk, ka izplatāt tās,” atteica Ciemalda aizkaroši vienaldzīgi. Kurcums drusku pietvika. Viņa gaita kļuva savādi lēkājīga. Varēja manīt — viņš labi apzinājās, ka saruna izvērsās nelādzīga, bet kaut kas viņu dīdīja runāt un runāt:

„Es izplatu plāpas? Nebūt. Nekādā ziņā. Es tikai domāju, ka jūs interesē... vispārības domas. Bet varbūt tiešām viss tas ir nieki. Es redzu, jums jau ir jauns pavadonis... Vai ne, šim zepķim piemīt sava pievilcība? Viņā gluži aizkustinošā kārtā pārojas liela dūša un pašapziņa ar pilnīgu nevarību,” Kurcums runāja tik nepiespiesti, it kā Upenāja nemaz nebūtu klāt, „es pats uzķēros uz šī āķa. Bet... Eižēnu taču viņš nespēs atvietot. Lai gan, ko var zināt, šī svaigā province... Un ja Eižēns tiešām zaudē...”

Ciemalda pagriežās pret Kurcumu un sacītu ko ļoti asu, ja pēkšņi neiekleptu starpā Orfejs Fausts:

„Šoreiz gan tu, vizini Kurcum, pamatīgi izgāzies. Tu teici, ka vecais Žibeika arī man ko novēlēšot? Bet redzi, viss aizgāja Mākslas nodaļai.”

„Vai tad tas nav tikpat kā tev?” brīnījās Kurcums. „Atsevišķai personai taču neērti tā ziedot. Bet godalgu tu katrā laikā vari iegūt.”

„Vai tad tu nedzirdēji, ka godalgu piespriedīs tikai tēlojošai mākslai?”

„Prātiņ, nāc mājās. Tavās savienotajās mākslās taču ietilpst visas mākslas, arī tēlojošā.”

Orfejs iesita sev pa cēlo pieri.

„Āk, es vientiesis! Nu skaidrs, ka ietilpst. Bet vai godalgošanas komisija gribēs nākt uz izrādi?”

„Kāpēc tad ne? Piesūti tikai labi skaistus ielūgumus un brīvbiļetes.”

Orfejs Fausts smiedamies berzēja rokas.

„Tas tikai būs smalks joks. Šie Salutauri un Posas lēks vai no ādas ārā, kad es viņiem nocelšu godalgu no deguna gala. Vai zini, es tūlīt ķeršos pie izrādes sagatavošanas.”

Orfejs aizskrēja. Kurcums palūkojās gan uz Ciemaldas pusi, bet, laikam nolēmis, ka šoreiz sarunu labāk neturpināt, pavicināja tāpat pa gabalu roku un pievērsās citiem. Bulvārī tiesas nama priekšā vēl arvien pulcējās mākslinieki. Testāmenta lieta visus bija satraukusi. Baumu murdēja bez gala. Skaidrs bija tikai viens — ka Mākslas nodaļa ar mieru novēlējumu pieņemt. Salutaurš ducināja vareno balsi, daudzzinādams veco Žibeiku par velna zelli. Daudzi jau sprieda par nākošām intrigām, kas višoties ap „Kristapa Žibeikas novēlējumu”, un minēja pat vārdu, kam godalga piekritīšot, un apgalvoja, ka veiklais intrigants jau mācoties vācu, franču un itāļu valodas, lai pilnā mērā izmantotu paredzamā brauciena jaukumus. Kāds kritiķis, pagalam noskaities, skaļi izskaidroja, ka, nōdodot godalgas izlemšanu nevis kritiķu, bet nemākuļu rokās, novēlējums esot uzlūkojams par plīķi visas sabiedrības vaigā, un uzaicināja māksliniekus sacensību boikotēt. Bija ļaudis, kas zināja stāstīt, ka Eižēns ar Pušmucovu jau paguvuši iesniegt pretsūdzību, kas pieņemta, un testāmenta atcelšana paredzama tuvākās dienās. Daudzas acis vērsās uz Kurcumu, bet tas staigāja pūlī, nebilzdamš ne vārda, kā sārts un smaidošs noslēpums un uz visiem jautājumiem atbildēja tikai ar šķelmīgu acu piemiegšanu. Tomēr šā vai tā, visi jutās pacilāti — mākslai un līdz ar to mākslinieku šķirai bija parādīts gods; vairākos pulciņos jau sprieda par to, kurā krogū šo gadījumu labāk nosvinēt, un dalībnieku vervētāji šaudījās pa labi un kreisi. Ciemalda visus piedāvājumus noraidīja, un Pļavāre, kas gan acīm redzami labprāt būtu kur gājusi, no draudzenes tomēr nešķīrās. Upenāju neviens nekur neaicināja, un viņš joprojām mīņājās turpat abu dāmu tuvumā. Ievērojusi, ka Kurcums visu laiku viņus novēro, Ciemalda pamāja Upenājam:

„Uz kuŗu pusi jums? Mēs ejam mājās.”

Pļavāre saviebās, bet pacieta arī to.

Saprotams, ka Upenājam bija pa ceļam. Viņi gāja, un Kurcuma gaišās, spīvās acis viņus pavadīja tik ilgi, kamēr tie nozuda aiz stūpa.

Upenājs kaut ko prātoja. Viņš vairākkārt nopētīja Ciemaldu no galvas līdz kājām un sevišķi pamatīgi aplūkoja viņas rokas, ietērtas smalkos gaišbrūnos antilopes cimdos.

„Nu, ko tad jūs pēdīgi sacīsit?” jautāja Ciemalda, ievērojusi šo pētīšanu.

„Jūs esat tēlniece, vai ne? Bet kā jūs, trausla sieviete būdama, tiekat galā ar akmeņiem? Tie taču ir rupji un smagi, bet jūsu rokas tik smalkas un baltas. Es tās labi aplūkoju jau tiesas zālē. Ar lakotiem nadžiem taču nevar veseļi cilāt.”

„Vai jūs neesat ievērojis,” atbildēja Ciemalda, „ka dūšīgākie kaļavīri bieži vien ir gluži sīki vīreļi. Akmens jau neklausā tikai spēkam.”

„To es zinu. Ar akmeņiem es esmu tuvos rados. Mans tēvabrālis, akmeņkalis, apgādāja Cesvaines, Liezeres un Kārdabas draudzes ar krustiem un pieminekļiem. Viņš bija sauss un slimīgs vecuks. Reiz, atceros, viņš pieņēma zelli, īstu milzi, resnām rokām vienās muskuļu klimpās. Kā tas nabags, akmeņus kaldams, mocījās. Belza ar vissmagākajiem veseļiem pa kaltu, bet sitiena vietā akmens tikai samiltojās balts, un jau pēc pāris sitieniem trauslais, norūdītais kalta gals bija nolūzis. Tad sīkais tēvabrālis sminēdams devās viņu pamācīt. Viņš apglaudīja akmeni, palūkojās graudos pret gaismu, pameklēja kalta galam vietu un kā rotaļādamies skaldīja nost milzīgas šķembas. — Arī akmens grib, lai to glauda pa spalvai — viņš mēdza sacīt savam zellim, kas, muti ieplētis, raudzījās meistara darbā. Bet stiprinieks amatu tā ir neiemācījās. Meistars sacīja, ka pie akmeņiem vajagot aci kā dakterim un roku kā zeltkalim.”

„Nu redzat. Bez tam mēs, „mākslas tēlnieki,” gandrīz nemaz paši nekaļam. Kad strādnieki visu tēlu pēc meta izveidojuši, mēs apstrādājam tikai pašu virsmu.”

„Tāpēc jau mākslas tēlnieki tik slikti pazīst akmeņus. Pērk par dārgu naudu, ved šurp no Zviedrijas un Somijas, bet mūsu pašu akmeņiem neskatās ne virsū. Mans tēvabrālis bija īsts akmeņu zinātnieks. Pilns pagalms, pilns ābeļdārzs bija piekrāts ar vareņiem granīta blukiem no apkārtnes purviem un mežiem. Ai, kas par akmeņiem — gan gluži melni, gan gaiši kā griķu putraimi, gan košā rūsas krāsā un visādi skaisti dzīsloti. Caurām dienām es sēdēju pie tēvoča, raudzīdamies, kā viņš sadzen akmeni velsu rindu mazu tērauda ķīlišu un kā vareņais blukis, tikai drusku pa ķīļiem iesitot, pēkšņi pāršķeļas pušu, atvērdamas taisnu, gludu

un mirdzošu lūzumu. Taisni pārskaldīt akmeni nav nekāda māksla, bet mans tēvabrālis prata izķīlēt arī liektu, ieapaļu plaisu. Ar plēšanu vien jau nevarēja iztikt. Plānie krusti bija jā sazāģē. Bluķi pavēla zem augstām sastatnēm, kuņās šūpojās akmens zāģis — pabieza tērauda plāksne bez zobiem. Divi vīri dienām un nedēļām zāģēja akmeni ar šo sloksni, kamēr pārdeldēja pušu. Kad krusta žuburi bija izzāģēti, meistars ķērās pie pulēšanas. Vispirms viņš apstrādāja akmeni ar rupjām tērauda vilēm, tad arvien smalkākām galodām un pēdīgi ar smalkiem, asiem putekļiem apkaisītu filcu. Un tad nespodrais, patsais akmens pēkšņi ieguva brīnišķīgo, tumšo spodrumu un dziļumu, kuņā zaigoja visi košie graņīta graudi un dzīslas. Meistars pulēja ar bezgalīgu rūpību. Vēl šobaltdien es neesmu viņa krusts un plāksnēs pamanījis neviena nespodra plankuma, kamēr citu kalēju pieminekļus sen sašķiedro spraugas, kuņas ūdens un saule plēš arvien plašākas, kamēr pulējums kļūst rupjš, zvīnains un beidzot pārvēršas atkal pelēkā, neizskatīgā laukakmenī.

Vecais ne labprāt šķīrās no saviem kalumiem. Bieži vien viņš ne no šā, ne tā pameta visus darbus un brauca uz otru draudzes galu aplūkot, kā klājas viņa kaltajiem pieminekļiem. Bet, ja viņš padzirdēja, ka kaut kur atrasts kāds viņam vēl nezināms akmens, tad nekas to vairs nevarēja aizturēt mājās. Viņš bakstīja velēnu ar dzelzs iesmu, lai noteiktu akmeņa lielumu, un, ja nebija iespējams to izrakt un pārvest mājās, tad vismaz nosita prāvu šķembu un paņēma līdzi. Šādus neizraktus akmeņus viņš dēvēja to saimnieku vārdos, uz kuņu zemes tie atradās. Es bieži viņu pavadiju klejojumos pa mežiem un purviem.

„Redzi, kur tup vecais sarkanais Spārviņš,” viņš sacīja, rādīdams rudu akmens stūri, kas rēgojās kādā pakrūmē, „tas ir liels kā māja. No tā varētu izkalt pieminekli pašam pagasta vecākam. Un redzi, tur zem tā ciņa ir Gremu tēvainis. Tas ir nejauki dziļi iegrimis, bet tik skaisti zaļganmelns ar sidraba dzirksti, ka vienreiz jau nu būs jārok laukā.”

Vecais smalki pazina visus novada akmeņus. Daudzus, vis-skaistākos, viņš nevienam nerādīja. Un daudzus es vairs nevarēju atrast, lai gan šovasar izklejoju visas tās gravas un purvus. Un kad vecajam akmeņkalim pienāca pēdējā stundiņa, viņš zūdījās, ka visvairāk esot žēl šķirties no labajiem akmeņiem, kuņu piekrājis vai trim mūžiem.”

„Vai šis divainais vīrs bija precējies?” jautāja Pļavāre.

„Nē.”

„Nu redziet, cik tālu var noiet cilvēks, kas aizraujas ar akme-

ņiem. Klausies, Ciemalda, ka tik tev arī tāpat neizdodas. Eižēns gadiem plijas tev vīrsū, tik brašs vīrietis..."

Ciemalda slepus uzmeta Pļavārei dusmīgu mirkli, bet viņa to pārprata.

"Āk tā, tu domā, viņš savu bagātību neatdabūs?" bet, pamanijsi, ka Ciemalda skatās uz viņu vēl dusmīgāk, apklusā.

"Kāpēc jūs neesat tēlnieks, ja tā mīlat un pazīstat akmeņus?" jautāja Ciemalda.

"Tikpat labi varētu prasīt, kāpēc es neesmu sarkanmatis. Vienkārši tāpēc, ka man ir pelēki mati. Tēlniecība man liekas pārāk abstrakta, pārāk auksta, tā rāda it kā tikai lietu idejas. Bet es mīlu lietas ar visām to krāsām, smaržām un siltumu."

Viņi bija apstājušies pie kādām durvīm. Ciemalda pavilcinājās un teica:

"Nu, ja jau esam tik tālu, tad ieiesim pie manis."

Upenājs paklanījās. Iestingušais smaids, kas visu laiku nenozuda no viņa vaiga, izplūda pāri visai sejai. Viņi izsoļoja cauri namam šaurā pagalmā, kas tālāk izvērtās vienā no tiem jaukajiem, kuplajiem un Rīgai tik raksturīgajiem dārziņiem, kurus līdzīgi kalnu aizām no visām pusēm iežogo augsti un kaili mūri. Visvairāk Upenāju pārsteidza vecās ābeles un ļoti augstais bumbieris, kas visi bija pilni augļu. Ceturto daļu no dārza aizņēma garāžai līdzīga vienstāvu bezloga celtne ar smailu stikla jumtu. Tā bija Ciemaldas darbnīca. Viņi iegāja priekšnamā un no tā diezgan plašā dzīvojamā istabā. Pirmais, kas Upenājam dūrās acīs, bija neredzēti biezs un mīksts paklājs uz zaļas grīdas, milzīgs spogulis, kas aizņēma vai veselu sienu, un kamīns. Vienu telpas stūri aizpildīja leņķī veidota zema tachtā. Arī galdiņš tās priekšā un dažī klubkrēsli bija pavisam zemi.

"Bet kur tad jūs strādājat?" izbrīnījies jautāja Upenājs, vērodams neparasto un samērā grezno iekārtu.

"Darbnīcā, bet tā nav sakārtota," atteica Ciemalda, pamezdam ar galvu uz istabas galu, ko aizsedza smagi safrāna krāsas priekšdari, un Upenājs saprata, ka tik augstu vēl nav novērtēts, lai drīkstētu tur ieiet. Gar vienu sienu stāvēja garš grāmatplaukts galda augstumā. Uz tā bija sarindotas vāzes, dažas statuetes un liels terrakotas krūšu tēls, kurā Upenājs ar nepatiku pazina Eižēnu. Lai gan Eižēns tiešām bija, kā Pļavāre sacīja — brašs vīrietis — tēlā viņam bija piešķirts vēl sevišķs cēlums un dziļš domīgums. Upenājs mirkli pārlika, kā labāk sakārtot teikumu, un tad jautāja:

"Vai jūs tiešām saskatāt Eižēnā Sullas cienību un Alkibriada noslēpumainību?"

„Mami daudz vairāk interesē tas, kas cilvēks varētu būt, ja viņš izmantotu visas sevī paslēptās iespējas, nekā tas, kas viņš patiesībā ir,” atbildēja Ciemalda, rindodama kafijas tasītes uz zema, inkrustēta un stiklu klāta galda, ko kāju vietā balstīja resnas, vītas matstikla spuldzes.

„Reizēm pietiek tikai maza nieka, lai neizteiksmīga seja pārvērstos tipiskā, divainā, varenā. Tā tas ir ne tikai mākslā, bet arī dzīvē; vajag tikai zināt, ko pasvītrot. Ļaudis, kas to māc, ir tā dēvētie interesantie cilvēki.”

„Vajag ievērot, kas labāk pietāv,” papildināja Pļavāre gudru seju, „man piederas tikai spilgtas krāsas, Ciemaldai lauztas. Veiklais Eižēns pašautā vadmālā izskatītos pēc īsta čabatas, jums, Upenāj, tā piedien tīri labi.”

Upenājs visiem spēkiem pūlējās apspiest tvīkumu, kas kāpa vaigos. Ciemalda steldzās palīgā:

„Nepiedien vis. Vadmālai pašai par sevi nekas nekait, tā plestāvētu arī Eižēnam, bet svārki nav labi pašūti. Pleci noļekuši, mugura krokaina, apkakle atkaras. Panāciet šurp pie spoguļa.” Upenājs nedroši piecēlās, Ciemalda ar dažiem veikliem tvēriem savilka viņa svārku plecus uz augšu, ieknieba kādu kroku sānos, sarāva ko ciešāk un teica:

„Paskatieties pats, vai nav glīts uzvalks? Kas kait vadmālai?” Upenājs pa mākslinieka paradumam vērodams piemiedza acis un drusku piegāza galvu. — Tiešām, spoguļi vīdēja šmaugs, jā, taisni — elegants siluets. Arī Pļavāre sasīta plaukstas:

„Pavisam cits cilvēks! Nudien, Kurcumam būs vēl taisnība. Glīts puika! Saki nu, ka drānas nedara cilvēku.” Ciemalda palaida saņemtās krokas, un glītā žakete atkal pārvērtās laucinieka maisīgajā svārkā.

„Bet kā jūs to izdarījāt?” pārsteigts jautāja Upenājs. Ciemalda piedūrās šur tur Upenāja augumam:

„Seit jāieņem, tur jāsaveik, te jāiepopē... bet tagad labāk padzersim kafiju.”

Brīdi Upenājs nerunāja ne vārda, pūlēdamies cieši iegaumēt, kur īsti jāieņem, kur jāsaveik un kur jāiepopē. Kad likās viss iedabāts, viņš pievērsās kafijai, kas bija ielieta mēļi un zaļi lāsotās tāsītēs.

„Cik skaistas tasītes,” viņš iesaucās, „kur tādas var dabūt? Nekad neesmu redzējis šādus divainus, pāršķeltas olas veida traukus.”

„Tādas var dabūt tikai pie Ciemaldas,” sacīja Pļavāre, un Ciemalda apstiprināja, ka keramika viņai esot vēl mīļāka nekā skulptūra. Viņa parādīja Upenājam vairākas majolikas galvas ar

savādu kā saziēdējušu, kā saputotu un tad akmeņi sacietējušu virsmu. Upenājs priecājās, priecājās, bet tad piezīmēja — vai tikai šāda divaina virsma neesot vairāk piemērota greznuma traukiem nekā galvām, kas izskatoties kā spitālīgas. Ciemalda tūlīt pievāca savas galvas un, kad Upenājs lūdza parādīt vēl kaut ko, itin nevērīgi pateica, ka vairāk nekā neesot. Tad arī Upenājs iedomājās, ka jālepojas pretim. Viņš piecēlās un pasludināja:

„Tīri grēks tā visu priekšpusdienu nonīkt. Būtu laiks iet.”

„Tik steidzīgi?” jautāja Pļavāre, kas acīm redzot bija cerējusi uz pamatīgāku izsmiešanos, „laikam tā stiprā kafija jūs pieveikusi.”

„Kas tur nu cigoriņā par stiprumu,” ar gribētu nevērību atcirta Upenājs, bet Pļavāre sāka smieties pilnā kaklā:

„Ciemalda, Ciemalda, nu tu gan dabūji. Ko nu līdz visas tavas dārgās un smalkās kafijas šķirnes, ja tās var noturēt par cigoriņiem?” Ciemalda diezgan indīgi pasmīnēja, bet, kad Upenājs, skumdams par savu neattapību, steidzās atvadīties, jautāja, it kā ko piemirstu atcerēdamās:

„Jā, ko es gribēju jums teikt? Kur tad palika tie akmeņi, ko jūsu tēvabrālis savāca?”

„Vecajā ābeļdārzā. Iegrimuši zemē un tā aizauguši zālēm, ka tikko var vairs atrast. Darbnīca un dzīvojamā ēka bija tik vecas, ka vajadzēja noplēst.”

„Vai šis ābeļdarzs tālu no stacijas?”

„Trīs kilometri.”

„Ceru, ka mēs vēl kādreiz tiksīmes,” sacīja Ciemalda un izvadīja viņu laukā. Uz ielas Upenājam pēkšņi sametās pavisam vientulīgi un skumji. — Pag, pag, vai tas nebija Kurcums, kas tur žigli apmetās ap stūri? Kaut vai ar šo smējēju viņš labprāt pārmitu kādu vārdu. Bet Kurcums žigli vien nozuda drūzmā, un Upenājs palika viens ar savām pārdomām. — Tātad Ciemalda viņu ieaicināja darbnīcā un bija laipna tikai akmeņu dēļ. Bet galu galā labi vēl, ka tā. Vismaz viņam nebūs jāgudro visādi mulķīgi iemesli, lai Ciemaldu atkal apmeklētu. Cik labi, ja cilvēkam ir krietns akmens, pret kuņģi atsperties, nevis irdās iedomu smiltis. Ja vajadzēs, šie akmeņi pārvērtīsies veselā leģendā. O, viņš nemaz nav tāds vientiesis, par kādu viņu šie rīdzinieki tur. Viņš nolēma tūdaļ aizrakstīt brālim uz Cesvaini, lai noskalda skaistākiem balķiem pa šķembelītei un atsūta paraugam. Ziemā nebija nemaz grūti ievēlēt kādu mazāku kluci ragavās, aizraut līdz stacijai un atsūtīt uz Rīgu.

No Ciemaldas viņš neatlaidīsies. Ciemalda viņam likās visvērtīgākā no visiem laudīm, ar kuņģiem bija Rīgā iepazinies. Tieši

Ciemaldai un nevienam citam piemita tās īpašības, kuŗu viņam trūka. Un viņas mītne — no visām redzētajām mākslinieku darbnīcām bija visjaukākā. Tur nebija bohēmiski nevižīgās peticības, ko Upenājs neko vis necienīja, ne arī pilsoniskās rātības kā pie Posas. Tur nebija arī grezno, apšaubāmo un salasīto stila mēbeļu, ar kuŗām dažs mākslinieks tik labprāt piekrauj savu darbnīcu. Vecas un sagrabējušās tās čikst un ļogās, un uz tām nevar ne godīgi atsēsties. Ciemaldas mītnēi piemita kāds īpašs, nekur neredzēts vilciens. Soļodams mājup, Upenājs daudzreiz nopūtās, ka velti salepojies un tik drīzi aizskrējis no šīs patīkamās vietas un no — Ciemaldas.

Bicēns jau bija pārnācis mājās un sēdēja, pārlicies pār savu gravieŗa galdu. Viņš izklāstīja veselu vezumu plāpu par Žibeikas testamenta būšanām. Bet Upenājs klausījās izklaidīgi. Beidzot Bicēns jautāja:

„Kur tad tu tā aizbizināji no tiesas?”

„Iegāju pie Ciemaldas.”

„Nestāsti niekus!”

„Kā tad! Padzērām kafiju. Bet tad bija gan laba. Sevišķi smalka un dārga šķīme. Es tev saku, smaržīga kā... vīrāks.”

„Vai viņa tev kāda radiniece?”

„Nē.”

„Hm,” prātoja Bicēns, „kāpēc Ciemalda mani nekad neaicina ciemā? Akadēmijas biedrene lai. Un manā darbnīcā jau vairākas reizes bijusi.”

„Paklau, cik viņai gadu?” jautāja Upenājs.

„Hm. Būs savi... divdesmit seši, septiņi.”

„Nevar būt!” iesaucās Upenājs, pagalam izbijies. Bicēns pārbrīnījās par drauga uztraukumu un sāka prātot:

„Ej nu ar saziņi. No tiem sievietēm jau nekā nevar saprast. Akadēmijā viņa iestājās krietni vēlāk nekā es, bet beidzām reizē. Vispār, viņa beidza ļoti ātri, piecos vai pat četros gados. Man ir divdesmit septiņi. Var jau būt, ka viņai ir tikai kādi divdesmit pieci vai četri. Kam tev tas jāzina? Vai taisies par brūtgānu?” Upenājs sapīka:

„Ciemalda ir pavisam citas sugas. Visi skuķi, ko es pa Cesvaini vai Daugavpili pazīnu, tādas švikasteles vien bija, uz ķīķināšanos. Bet ar Ciemaldu var aprunāties pa draugam.”

„Ar to Rīgas mākslinieci?”

„Jā. Tie Rīgas mākslinieki jau ir lepni kā dievi. Saluturs vai Posa. Kоди viņi vairāk ievēros nekā mani. Bet Ciemalda, tas ir cilvēks.” Pēc brīža viņš iejautājās:

„Vai tu man nevari vienai pastaigai aizdot kādus vecus svārkus?”

„Tev tak svārki mugurā.”

„Tie jānes labot.”

„Tīri jauni svārki jānes labot? Runā kā drudzī.”

„Tu nemaz nezini, kas viņiem par vainu — jūk no iekšpuses ārā.”

„Rādi šurp, vai nevaram paši salabot?”

Bet Upenājs nerādīja. Bīcēns, būdams lāga vīrs, piedāvāja savus svētdienas svārkus. Kaut gan tie Upenājam bija par īsiem un šauriem un piedurknes sniedzās tikai līdz pusdelmiem, viņš tūdaļ steidzās uz Marijas ielu sameklēt kādu drēbnieku, jo baidījās, ka Ciemaldas svārku labošanas padomi un pamācības var aizmirsties vai sajukt.

Eižēns cēlās no vecas Vidzemes saimnieku ģints, kuŗas pirmsdzimtie dēli allaŗ turpināja savu tēvu tēvu zemkopju amatu, palikdami mājās, bet jaunākie izklīda meklēt laimi pilsētā un pasaulē. Eižēna tēvs bija kaŗa jūrnieks un kalpoja cara flotē. Kā minu laivas „Bistrij” vecākais virsnieks viņš pasaules kaŗā ar savu kuģi nogrima Rīgas jūras līcī. Eižēna māte, kādreiz daudzīnāta Rīgas skaistule, pusaktrise, pusbohēmiete, palikusi viena pati ar gluŗi mazo Eižēnu, izcieta gaŗus trūkuma un posta gadus. Pēc kaŗa viņai laimējās: dzimtenē atgriezās viens no vīrabrāļiem Kaspars Žibelka, kas kaŗa laiku bija pavadījis Amerikā, kļuvis kuģa īpaŗnieks un kapteinis. Būdams vecpussis, viņš bez vārda runas uzņēmas rūpes par brāļa ģimeni un pēc kāda laiciņa sāka izrādīt tādu devību un augstsirdību, ka ļaudis tūdaļ samelsa romantiskus iemeslus. Un tieŗām, drīz vien kapteinis bildināja brāļa atraitni, bet saņēma noraidījumu. Atraitne vēl bija diezgan jauna un skaista sieviete, bet kapteinis jau pāri pusmūŗam, ļoti mazs augumā un stipri neglīts no vaigŗa, ko jūras vēji bija pārklājuŗi ar briesmīgi rupju un asu šagrēnādu. Un tā kapteinis neapmetās vis krastā un nekļuva par rēderi, kā bija nodomājis un kā to parasti bagāti kļuvuŗie kapteiņi mēdz darīt, bet līdz sirmam vecūmam braukāja pa visām pasaules jūrām, nelegriezdamies dzimtenes ostās pa pieci un vairāk gadiem. Savu pabalstu kapteinis Eižēna mātei neatrāva, kaut gan ar gadiem sāka prasīt arvien sīkākus norēķinus. Bijusī aktrise, kas grūtajos kaŗa un vientulības gados savu seno bohēmietes un demimondēnes mākslu izdot naudu bija pavisam aizmirsusi, pārsteidzoŗi ātri to atkal atguva un pie tam vēl daudz krāŗņāku nekā senāk. Kapteinis neskopojās, ja vien izdevumiem bija kāds jēdzīgs attaisnojums, bet tādos apķēŗīgajai kundzei nenācās grūti sagādāt vīram, kas Latvijas apstākļus pazina un atcerējās tikai pavirŗi. Jau savu pamatdevu kapteinis apŗēķināja mārciņās, raudzīdamies pēc Anglijas vai Austrālijas apstākļiem. Tur 300 mārciņu gadā nozīmēja tikai ļauru iztiku, bet ņeit Rīgā tas bija 600 latu mēnesī — departamenta direktora alga. Un kur tad vēl visas piedevas Eižēna skoloŗanai un citām lietām.

Eižēns savu bērību pavadīja jautrā, skaļā mājā, kur allaž pulcējās ļaudis un allaž kaut ko svinēja. Kad jautrajai atraitnei sāka uz mākties gadi, tad skaļumu viņas namā savukārt uzturēja Eižēna draugi un draudzenes. Dēlu, kas vērtās arvien brašākā, iznesīgākā jauneklī, māte dievināja; katru viņa soli attaisnoja un katru iegribu, cik vien spēdama, izpildīja. Eižēns bija apdāvināts, vismaz, kur pielika roku, guva ātras sekmes. Bet ilgi nodarboties ar vienu lietu viņam nepatika. Vienmēr no pašas bērna kājas burzīdamies pieaugušo vidū, viņš apbrīnojami ātri nobrieda un, vēl ģimnazijā iedams, uzvedās un iznesās kā pieaudzis jauneklis. Viņu aizrāva mākslas.

Vispirms gribēja kļūt gleznotājs un melnā samta vamzī Rafaēla ķereti galvā stāvēt pie gleztuļa greznā, tornīgi augstā darbnīcā. Gar sienām mirdzētu dārgas drapērijas, uz galdiem kristalla vāzes ar dienvīdu augļiem, skaistas un vieglprātīgas sievietes un jautri mūzu dēli pulcētos pie viņa; viņš, jautrība, asprātības šļāktos kā ūdenskritums pār karaliski spožo un tomēr bohēmisko darbnīcu. Tikai šad tad, kā izdabādams viesiem, meistars Eižēns, mācekļu ielenkts, ar iedvesmotu roku uz mestu uz audekla kādu daudzīnātas skaistules seju vai bakchantes kairo augumu, un slava tūdaļ pārklātu viņu ar savu purpura mantiju... Pēc kāda laika viņam iepatikās teātris: cik lieliski bija aizraut un valdzināt milzīgo zāli ar savu vaibstu un vipsnu draudīgo spēli, kad uz pilnīgi tumšās skatuves žilbīgs starmetis izgaismo vienīgi viņa bālo un liktenīgo seju. O, tēlot Donžuānu, kas droši sit saujā spokam komandoram, vai jauno, skaisto Faustu, kas vienā mirklī apbuž Grietiņul! Un Eižēns iestājās dramatiskosursos. Bet vēl varenāk, ja aizrāvīgo spēli papildina skaista dziesma, kaisla ārija, kas visām daļām skatītājam liek sarautes saldus krampjos, gaviļēt un sist plaukstas līdz ārprātam. Uz afišām tad greznos: pasaules slavenais tenors Eižēns Žibeika — grāfs Almoviva, hercogs Rikardo, pusdievs Lohengrīns. Un Eižēns sāka mācīties dziedāt. Bet jau pēc īsa laika viņam sāka likties, ka aktieris, lai cik slavens, un pat tenors, lai cik daudzīnāts, patiesībā ir tikai komēdianti. Cita lieta diriģents, kas vada visu izrādi pēc savas patikas. — Kad visi zvani jau noskanējuši un publikas nepacietība sasniegusi augstāko pakāpi — pie pulsts parādās pirmklasīgā frakā tērpies džentlmens. Nevēriģs piesitiens ar taksis zizlīti — un lielajā zālē top kluss kā kapličā pīramidas serdē. Un tad diriģents pēc izvēles liek brāzmot orķānam vai smelgt visvārīgākajām sirdstīsām. Un kad viss ir galā un zāle trako, tas ir diriģents, kas panāk uz priekšu un saņem aplausus. Ja grib, viņš nevēriģi parāda ar roku arī uz

orķestra pusi, ja grib, var arī nerādīt. Un Eižēns gandrīz iestājās konservātorijā.

Taču drīz vien Eižēns jau tiecās ārā no šaurajiem operas un teātru mūriem. Cik ļaužu šie krātiņi varēja ietvert — tūkstoša pusotra, trīs, vislielākais piecus tūkstošus, bet Eižēns alka pēc daudz skaļākas slavas, pēc varenāka uzgavilētāju pūļa. Stačiona viņam vajadzēja ar daudziem desmitiem vai pat simtiem tūkstošu skatītāju.

Māksla vingrajam jauneklīm sāka likties tikai miegaina jutināšanās, lūk, sports, bruņnieciskā cīņa, kuņā viss ķermenis, beidzamā dzisliņa tika sasprindzināta līdz pēdējai iespējai, tā bija pavisam cita lieta, tā bija modernā māksla, modernā reliģija. Un Eižēns pievērsās sportam. Viņš izmēģinājās visu ko — skrēja, lēca ar ieskriešanos, ar kārti un no vietas, meta disku, šķēpu, veseri un svaru, spēlēja kājbumbu, bendiju un hokeju. Taču vieglatlētikā vajadzēja pārlietu daudz trenēties, bet komandu spēlēs bija grūti vērst skatītāju uzmanību tikai uz sevi vien. Pamazām Eižēns pievērsās aristokrātiskākiem sporta veidiem — tenisam, paukošanai, zēģelēšanai.

Eižēna sportista tērpi, saprotams, veidoja nodaļu par sevi. Viņš bija Rīgā nerasniegts un neapstridēts sporta tērpu modes noteicējs. Ja mēs šodien pazīstam jauniešu sugu, ko dēvē gan par vienaldzīgiem, gan svinga un stila zēniem, tad, lūk — Eižēns bija viņu ciltstēvs. Vēl vidusskolā iedams, viņš pats pirmais Rīgā pašuva sev filmās noskatītās angļu brecches. Un nevis kaut kādas, bet krēma krāsā, milzīgi platas. Plecos viņš uzmeta smilšu krāsas sporta žaketi, kas allaž plandījās jo plaši atsista, lai būtu redzams avenu krāsas pulovers. Pēc kāda laika šim pulloverim parādījās koši zaļa apmale un, kad Eižēns pievērsās zēģelēšanai, milzīgs zaļš enkurs uz krūtīm. Viņš valkāja briesmīgi platas, koši sarkanās kurpes ar baltas ādas izgreznojumiem. Viņa galvas segu kolekcija bija neizsmeļama, sākot no dažādām jachtsmeņu cepurēm un amerikāņu jūrnīeku micēm līdz pat tropu korķa ķiveri, ko viņš ar mātes palīdzību izkaulēja no labā tēvoča. O, tas bija lielisks skats, kad karstā vasaras dienā Rīgā pa Brīvības bulvāri pastaigājās baltā līnu uzvalkā tērpies, brūni iededzis Singapuras plantātors vai kādas Indijas provinces vicegubernātors ar istu tropu ķiveri galvā.

Drusku ilgāk kā pēc tropu ķiveres Eižēnam nācās pacīnīties pēc savas jachtas: viņš negribēja vis kaut kādu, bet ar kajīti vismaz četriem gulētājiem, jo nebūt nedomāja apmierināties tikai ar braucieniem pa Daugavu vai Ķīšezeru. Bet viņš dabūja arī jachtu un nokristīja to „Pirāts” un lika draugiem, kas vēlē-

jās vizināties, sevi saukt tikai par admirāli. Kā par nelaimi laivinieki un enkurnieki, pa gabalu burtodami laivas nosaukumu, allaž aplami izlasīja „Pīrāgs”, tā ka admirālim nekas cits neatlika kā pārdēvēt savu flagkuģi par „Happy Days” — laimīgās dienas. Tiešām, šis nosaukums vislabāk piederējās Eižēna jachtai un jaunībai.

Ziemā Eižēns slēpoja. Kas aprakstīs viņa slēpotāja tērpus? Ja pirmās sezonas sacīkstēs Eižēns skatītājiem imponēja kā elegants, bet drūms tumšzils norveģu meistarskrējējs, tad nākošajās viņš uzstājās gan kā dendijs no San-Moricas miljonāru slēpošanas laukiem, gan kā visraibākā franču slalomista papildināta un izpušķota kopija. Eižēna slēpes un slēpju zābaki bija veselas burvju mašīnas ar tērauda atsperēm zolēs un krāsainu siksnu un saišķu režģiem. Viņš pirmais izrakstīja no Zviedrijas alumīnija spieķus, pirmais ar draugu palīdzību izbūvēja mazu tramplīnu un sāka lēkt. Toreiz, kad slēpju sports bija vēl gluži neattīstīts, vienu ziemu viņš ieguva pat Latvijas meistara godu.

Eižēns paukoja. Baltais tērps, isās biksītes, milzīgais popētais cimds uz labās rokas viņam lieliski piestāvēja. Arī šīnī mākslā viņš reiz ieguva Latvijas meistaru, bet, līdzko citi konkurenti, siridīgi un diendienām trenēdamies, taisījās viņu pāraugt, sacīkstēs vairs nepiedalījās.

Bija vērts aplūkot arī Eižēna istabu. Lielu stūņa logu viņš lika izbūvēt ieapaļu ar liektiem stikliem. Visas mēbeles bija viņa paša zīmētas, tāpēc krēslu augstās, hercoga kroņiem greznotās atzveltnes neērti slējās pāri sēdētājam kā ieslīpi jumtiņi un lika saknupt. Galdiem gar apakšu slaistījās visādi izgreznojumu žuburi, pie kuņģiem nezinātāji un bieži vien arī pats saimnieks sāpīgi nodauzījās. Purpursarkano, sevišķi pasūtīnāto mēbeļdrānu greznoja ieauisti hercoga Jēkaba ģerboņa melnie vēži. Vienā telpas stūrī pacēlās ģerboņu cilpiem pušķots kamīns, liels un plats kā senajās Francijas pilīs. Taču visvarenākais šajā istabā, kas tika apgaismota vienīgi ar svecēm daudzžuburainos lukturos, bija milzīgā freska uz lielākās sienas, ko pēc Eižēna norādījumiem uzgleznoja kāds izveicīgs akadēmijas audzēknis. Uz bordo krāsas fona, kājas ieplētis, stāvēja pats Eižēns pārdabīgā augumā, greznā hercoga Jēkaba musketiera tērpā. Rokās viņš vicināja asiņainu rapieri un dunci, bet visapkārt mētājās nocirstas nēģeru galvas. Aiz briesmīgā musketiera muguras peldēja vesela fregašu un brīgu flote ar sarkanām vēža karogiem mastos.

Pienāca kara dienesta laiks. Likās, ka Eižēna jautrajam dendijs dzīvei vismaz uz laiku būs gals. Nebūt. Kā Eižēns tika galā ar savu zemāko priekšniecību, tas paliek viņa noslēpums, bet pulka

komandierim viņš bija sportists, kas armijas sacīkstēs allaž spēja pulkam iegūt uzvaras slēpošanā, paukošanā, šaušanā. Atvaļinājumu treniņiem un citādu brīvēstību viņam netrūka. Saprotais. Eižēns kalpoja jātniekos. Uniforma? Milža pleci, mucas krūtis, lapsenes viduklis bija popēšanas mākslas kalngali. Pats kaŗa dievs Marss, iedomājies pašūt sev modernu kavalerista mūndieri, neizgudrotu nekā iespaidīgāka. Pietiekami labu ziemišķa ādu, ko iešūt Eižēna bikšu dibenā, mūsu nabadzīgajā zemītē nemaz nevarēja sadzīt un to vajadzēja izrakstīt no Ungārijas. Eižēna jātnieka zābaciņus apskaustu visizlepušākais poļu dragūnu karodznieks, un viņa sudraba piešu šķīdoņu varēja sadzirdēt vai par kilometru. Ieraugot šādu visdārgākās haki drānas mūndieri, izdaiļotu ar veselu nozīmju lēveni, un par teicamu šaušanu piešķīrto akselbantu pinekļus, cik bieži dažs kaprālis un pat izklaidīgāks virsnieks viņu nenosveicināja pirmais. Saprotais, draugi drīkstēja Eižēnu saukt tikai par kolonelu.

līdzekļi Parīzes apstākļiem nebija nekādi plašie, dažos lokālos, sevišķi tajos, kurus apmeklēja bagātās amerikānietes, viņš bija kļuvis diezgan populārs. Diemžēl par de Žibeikā kungu sāka interesēties Latvijas sūtniecība, un jaunceptais aristokrāts gandrīz nokļuva sprukās. Pamatīgi pārdomājis stāvokli, Eižēns atzina, ka bonvivana amats ārzemēs, ja vien negribējās noslidēt līdz vienkāršam avantūristam un amerikāniešu uzjautrinātājam, prasa lielākus līdzekļus, nekā māte spēja sagādāt. Turklāt lielpilsētā viņš pazuda pūlī, bet Rīgā viegli varēja būt pirmais. Tāpēc de Žibeikā kungs gudri nolēma pārvērsties no aristokrāta atkal vienkāršā mirstīgā, atgriezties dzimtenē un tikai laiku pa laikam uz kādu mēnesi vai pusotra izlaist pa likumam pa Eiropu, lai „neierūsētu”. Par nākotni nevajadzēja raizēties. Viņš bija Kaspara Žibeikas vienīgais mantinieks.

Pa ārzemēs pavadīto laiku daudz kas bija mainījies. Vecais tālbraucējs kapteinis pēdīgi bija pametis klejotāja-jūrnika dzīvi, pārvērtis kuģi skaidrā naudā, noguldījis to bankā, nopircis Rīgā savrupnamu un apmeties tur mierā pavadīt vecumdienas. Klejodams pa visām pasaules malām, viņš bija piekrājis veselu lēveni gan viltotu, gan īstu tālo austrumu un okeanijas mantu, ķīniešu porcelānu un bronzu, indiešu audumu, polinēziešu ieroču. Eižēns jau izplānoja, kā pēc tēvoča nāves no mantotās kolekcijas ierīkos džungļu istabu ar atkaraino piķu un baismo daudzstaraino metamo dunču vēdekli istabās vienā galā, bet tiģera ādu un tropu cepurī virs sakrustotām divstobrenēm otrā. No ķīniešu un Indijas mantām savukārt varēja ierīkot kaut ko līdzīgu mājas templītim, pilnu noslēpumainiem Budām un mistiskiem pūķiem.

Pēdējos gados vecais kapteinis krāja arī gleznas. Kaut gan Eižēnam pašam mākslas un greznība bija tuvas un mīļas lietas, šī tēvoča kaislība sāka uztraukt. Galu galā vecā manta taču bija viņa, Eižēna, manta. Labi, lai vecis nopērk vienu otru glezniņu, ja tik pārlicēgi gribas. Lai tiek vecam cilvēkam savs prieciņš. Bet kapteinis sāka šķiesties pāri katram mēram. Velti Eižēns pūlējās atrunāt. Vecis neklausījās un beidzot nelaida vairs savā namā nemaz iekšā.

Kamēr dzīvoja Eižēna māte, viss noritēja gludi. Bet, kad tā nomira, Kaspars Žibeika, sarīkojis krāšņas bēres un uzlicis lepnu pieminekli, pasludināja Eižēnam, ka samazina viņa uztura naudu līdz maza ierēdnīša algas apmēram. Nevis skopuma vai cietsirdības dēļ — tā vecais paskaidroja, bet lai pamudinātu Eižēnu strādāt un beidzot nostāties uz savām kājām. Pēc tam arī šos ubaga grašus kapteinis solījās maksāt tikai vienu gadu, kuŗa laikā Ei-

žēnam vajadzēja sameklēt nodarbošanos.

Eižēna sašutums bija milzīgs, bet darīt tur nevarēja nekā. Paldies Dievam, kapteiņa veselība likās pagalam slikta. Smagas reimatisma, lumbago un visādu kaulu sāpju lēkmes viņu mocīja vienā gabalā. Kaut gan grūtajā un nesātīgajā jūrnieka dzīvē kapteinis bija savācis tikpat daudz slimību kā ieroču un gleznu, spītīgi nesauca palīgos ārstus. Tos viņš ienīda un lamāja kā prazdams, un šo tēvoča kaprisi Eižēns atbalstīja cik varēdams. Pēdējā gadā mazais, bet allaž staltais, cietsejainais un sparīgais kapteinis bija sakritis par liku, ļenganu večuku, kam izkaltušās sejas āda nokarājās garās krokās kā tarba. Ilgs dzīvotājs viņš vairs nebija. Vajadzēja tikai paciesties. Un vienīgais mantinieks cietās.

Ļaudis, kuŗu vidū Eižēns vismīļāk pavadīja laiku, bija tie paši vecu vecie bohēmieši, mākslinieki, no kuŗiem bija cēlusies viņa māte un kas jau sen gadus pulcējās viņu namā. Šajā barā viņš satika Pušmucovu, izstāžu rīkotāju un gleznu pārdevēju-starpnieku. Parīzes gleznu tirgotājs-maršāns bija Pušmucova ideāls, un daudz ceļojušam un pieredzējušam Eižēnam viņš pieķērās ar suņa uzticību. Arī Pušmucovs saprata, ka vecais kapteinis ilgi dzīvību nevilks, un līdz tam laikam laipni nodeva Eižēna rīcībā savu maku, saprotams, par pienācīgiem procentiem. Savā ziņā tas likās pat ienesīgāks veikals nekā tirgošanās ar gleznām.

Šajos pašos ļaudīs Eižēns sastapa arī tēlnieci Ciemaldu, vienīgo, ko neapžilbināja viņa dendija spožums un ceļotāja slava. Vēl vairāk, Ciemalda atlāvās pat smīnēt un zoboties par viņu. Nozvērējies atriebties, Eižēns uzbruka Ciemaldai ar visiem pavēdēja āķiem un paņēmieniem gan izmēģinātiem, gan noskatītiem, gan iecerētiem, bet drīzi vien manīja, ka Ciemalda redz visiem trikiem cauri un izprot viņu, varbūt, vēl labāk nekā viņš pats sevi. Nu viņš sāka meklēt Ciemaldas draudzību no tiesas un beidzot bildināja. Ciemalda izsmējās, bet neteica ne jā, ne nē. Tā tas palika. Viņi satikās ļoti bieži, un Eižēns tik neatlaidīgi visiem un visur centās parādīt, ka viņam pie Ciemaldas priekšroka, ka draugu bars sāka tos uzlūkot par nākošo pāri.

Nupat Eižēns bija izlaidis pirmo no nodomātajiem ikgadīgajiem neierūsēšanas likumiem pa Eiropu, un Pušmucova telegramma par tēvoča slimību bija ceļojumu pārtraukusi. Trakā kapteiņa negaidītais belziens Eižēnu pamatīgi apstulbināja. Visi plāni un nodomi, visa turpmākā, tik skaisti domātā dzīve sabruka pišļos. Savā mūžā Eižēns vēl nebija nopelnījis ne santima. Vai tiešām viņam būtu labākā jaunība, skaistākie gadi jānogremdē nožēlo-

jamā, pelēkā maizes darbā? Tas nedrīkstēja notikt. Vecais Žibeika bija vienkārši ārprātīgs. To vajadzēja saprast katram, kam darbojās kaut kripata smadzeņu. Arī Pušmucovs bargi pārbijās. — Viņš, kas savu mūžu bija pavadījis sīvos cīņos pēc grašiem un tiešām šo to jau paguvus ietaupīt, lielāko daļu no saviem krājumiem bija aizdevis Eižēnam.

Divas dienas un divas nakts abi vīri ierakās papīros, dzēra melnu kafiju, rakstīja, laboja un atkal rakstīja. Trešajā dienā pretsūdzība bija gatava, ietverta īsos, bet satriecošos vārdos.

„Nu, šakāli, lasi priekšā,” sacīja Eižēns, atzvēlies sarkanajā, ar hercoga kroni greznotajā dižkrēslā, sakārtodams savu zīda rīta svārku laistīgās krokās.

Pušmucovs pagāja istabas vidū un, turēdams izstieptā, tinti notraipītā rokā palieļu lapu, lasīja:

Rīgas apgabaltiesas 3. civīlnodaļai
Eižēna Žibeikas, dzīvojoša Rīgā,
Muitas ielā 6, lietā ar Pilsētas
pārvaldes mākslas nodaļu
prasības sūdzība.

Laipni lūdzu Augsto Tiesu izsludināt mana tēvoča Kaspara Krustiņa dēla Žibeikas 193... gada divdesmit devītajā augustā taisīto testamentu par spēkā neesošu un saskaņā ar priekšpēdējo testamentu iecelt mani par testatora mantas pilnu īpašnieku prasītāju. Šo prasību pamatoju ar sekojošiem 6 punktiem, kas pierāda testatora ārprātu un pilnu nesamaņas stāvokli.

1. Nelaimīgais pārmet savam vienīgajam likumīgajam mantniekam Eižēnam Žibeikam nesātīgu un palaidnīgu dzīvi, kurpretim vesela rinda sevišķā rakstā uzdotu liecinieku var apgalvot, ka augšminētais visnotaļ nodevies sekmīgām tautsaimniecības zinātņu studijām Heidelbergas, Jēnas, Grenobles un Parīzes augstskolās un vēlāk darbojies kā artists-interesents pie vairākām filmu sabiedrībām Francijā un Vācijā.

2. Slimais kapteinis ieteic augšminētajam Eižēnam kā zemes strādniekam apmesties uz laukiem, kurpretim pēdējais speciāli izglitojies pilsētas mākslas dzīvei.

3. Testaments ar aplamo novēlējumu sastādīts tikai divas dienas pirms miesīgi un garīgi grūti slimā testatora nāves, kad tas, atrazdamies agonijas stāvoklī, nevarēja būt pie pilna saprāta.

4. Slimības nosaukums un gaita nav zināmi tāpēc, ka testators jau no laika gala, būdams savādnieks, lepojās, ka nekad savā mūžā neesot baudījis ārsta palīdzību, neatļāva aicināt ārstu arī, slimojot pēdējo reizi. Šī atturība norāda tikai uz nevēlēšanos iz-

paust savu slimību, kas dod pietiekamu pamatu pieņemt, ka tā būs bijusi trakajos jūrnieku gados iegūta slikta kaite, kuņas iznākums ir plānprātība.

5. Visvairāk testatora ārprāts parādās noteikumos Departamentam, it īpaši prasībā, sastādīt tiesnešu kollēģiju nevis no lietpratējiem, bet galīgiem nesaprašām, ieteicot vienu no tiem saķert uz ielas.

6. Arī testatora liecinieki — sētnieks Reinis Urpulis un viņa sieva Made nekādā ziņā nevar baudīt tiesas uzticību, jo, būdami verdziski padevīgi savam kungam, tie noliecinās, ko vien testatora ārprāts neliktu."

"Braši kaukts, veco šakāli! Nauda ir mana. Sniedz iekšā!" sacīja Eižēns, parakstīdams dokumentu.

"Ātliek vēl viena lieta," smaidīja Pušmucovs, „izlūgties no tiesas nabadzības apliecību — testimonia paupertatis — lai iepriekš nebūtu jāsamaksā tiesas izdevumi."

"Nabadzības apliecību?" sašutis kļiedza likumīgais mantinieks. „Es, Eižēns Žibeika, lai lūgtu nabadzības apliecību! Vai tu esi plānā prātā tāpat kā vecais Kaspars?"

"Jā, bet tā ir liela summa. Sanāks desmit tūkstoš latu."

"Un kas par to? Uzvara ir droša. Maksā iekšā."

"Ko? Es lai maksāju? Atkal?"

"Nu, kas tad cits. Es taču neiešu pa bankām vazāties, aizdevumu nabagojot. Vai tev ar dubultiem procentiem nepietiek?"

"Bet vai jūs zināt, cik jau esat man parādā?"

"Desmit tūkstošu jau vēl nebūs."

"Daudz vis netrūkst."

"Nu, līdz divdesmit var iet bez bēdas."

"Bet jums taču vajadzēs arī kārtējam tēriņam."

"Saprotams. Bez pieci simti mēnesī ne kust."

"Bet tad man skaidras naudas uz rokas nepaliek tikpat kā nekādas."

"Nieki. Ko pirmo izstādi sarīkot pietiks. Un tad tu atkal noplēsi."

"Bet ja nu mēs prāvu zaudējam?"

"Pilnīgi izslēgts."

"Bet ja tomēr... pieņemsim teorētiski."

"Teorētiski? Nu, tad es praktiski apprecēšu bagātu sievu."

"Hm, hm. Vai jums ir jau kāda padomā? Rezervi arvien vajag turēt gatavu. Jūs tagad tikai ar to Ciemaldū."

"Ja es esmu bagāts, tad taču es varu precēt, ko gribu, vai ne, tu bizāmšakāli?"

"Bet viņa jau jūs, cik liekas, neko negrib."

„Tie ir sieviešu graži. Viņām patīk parādīt varu. Nekur jau nepaliks. Tu vispār turi muti un māksā ragā. Vairāk no tevis nekā neprasu.”

„Labi. Es samaksāšu,” pēc brītiņa sacīja Pušmucovs, „bet... jūs saprotiet... jūs neļautosieties... mazu vekselīti, dažus parakstīņus...”

„Labi, labi, sataisi papīrus. Bet tagad, zini, man nāk miegs.”
Antreprenieris un mantinieks sadevās rokas un šķīrās.

Divas dienas, kamēr šuvās svārki, Upenājs. neatstāja darbnīcu un cītīgi gleznoja Rīgas jumtu ainavu pa šauro loģeli. Tā kā tas atradās stipri augstu sienā, pats gleznotājs bija pakāpies uz viena galda, bet saliekamais glezturis ar audeklu stāvēja uz otra. Bicēns savukārt dienas lielāko daļu pavadīja pie gravējamā galda. Tā abi draugi strādāja un sarunājās. Tās nebija nekādas straujās sarunas. Te viens, te otrs izmeta pa jautājumam, pie kam atbilde reizēm sekoja tikai pēc laba brītiņa.

„Vai tu esi bagāts?” vienreiz iejautājās Bicēns.

„Visa manta mugurā, bagātība vēderā.”

„Vai nu tik traki būs? Vecāki tak saimnieki.”

„Tēvs miris, bet māte ar brāli piedzīvo pie radiem. Par sava mantojuma tiesu viņa mani izskoloja. Tagad jārauga pašam, kā tikt pie naudas.”

„Un iekrāts?”

„Mēnesim pietiks.”

„Kāpēc tad tu pērc tik dārgas krāsas? Tikai vislabākās ārzemju?”

„Neviens krietns galdnieks nestrādās ar neasām ēvelēm.”

„Bet kad tu šitā vingrinies, tad taču vari gleznot arī ar sliktākām krāsām.”

„Es nekad nevingrinos. Ja man nav apziņas, ka es patlaban gleznoju savu labāko darbu, tad nestrādāju nemaz.”

Šo atbildi Bicēns gremoja ilgu laiku.

„Ej nu sažini, varbūt, ka tā ir pareizāk, man gan, lai saņemtos izstādes darbam, jātaisās un jādūšojas mēnešiem.”

„Vai tu savus gravējumus izstādēs nerādi?”

„Ko tu man ar gravējumiem? Vai neteicu, ka esmu gleznotājs un gravēju tikai naudas dēļ? Nāc, paskaties!”

Bicēns izvilkā no paspārnes, kuņģī bija pārlaidis kvēpu nakti, lielu, plakanu lādi un, atslēdzis vairākas slēdzenes, atvāza smago vāku. Upenājs rōkas vien sasita. Kastē atdusējās katra gleznotāja kvēlākie sapņi. — Glīti nokoptas, kā izstādei sarindotas, daudzās papes kārbās gulēja vislabākās un dārgākās eļļas

krāsas, kādas vien ražoja pasaules slavenās Lefranka vai Vindzora & Nutona rūpnīcas. Lielākā daļa krāsu bija sevišķi izrakstītas, jo visdārgākās markas veikalos neturēja. Gluži neviļus Upenāja roka pašāvās noglāstīt pietūkušo tūbiņu vēsos alvas vēderus. Un otas! Tur bija vesels klēpis visbrīnīšķīgāko sareņu, gan apaļu, gan plakanu, gan smailiem, gan strupiem galiem. Un kur tad maigās matu otas šķidrai krāsai no rudām caunas spalvāmvisos lielumos un veidos līdz pat izpūrušajām pusripas veida fleicām, ar kuņām izplūdina lazūras. Visas gluži jaunas, spodriem kātiem, rūpīgi ietītas cellofanā un pārkaisītas ar naftalīnu, lai nesaēstu kodes. Vēl rēgojās vairākas gluži neskartas paletes — milzīgi rieksta koka pusemēneši, izbalansēti un atsvāroti kā pulksteņi, lai velti nenopūlētu rokas, un labs žūksnis paletes nažu, tērauda un kaula, gan cietu, gan lokanu kā atsperes, gan smailu, gan platgalainu kā lāpstīņas. Raibām etiketēm aplīmētās kantainās pudelēs skalojās labākie franču šķīdinātāji, rektificētie terpentīni, dzidri kā kristalls, dzintarainas lakas, valriekstu eļļa, ar ko vismiļāk gleznojis Leonardo, kodīgi smaržojošā neļķu eļļa, kas, tikai drusku piepilināta krāsai, daudzas dienas kavē to sažūt, biezais flāmu sikatīvs, kas, tikpat skopi piepilināts, nožāvē krāsu jau dažās stundās, un sabiezinātā lineļļa, par kuņu lielais gleznošanas amata meistars Čenīno Čenīni teicis, ka pasaulē neesot nekā labāka. Bīcēns labu laiku tīkšminājās ap Upenāja pārsteigumu un kārajiem skatiem.

„Nu, vai tu vēl sacīsi, ka es esmu grafiķis? Redzi, kas man sakrāts pa šiem gadiem. Kad likšos klāt pie gleznošanas, tad tikai redzēsi velnu.”

„Nu, tad rausim vaļā!” sajūsmā iesaucās Upenājs. Bet Bīcēns žigli aizcirta savu dārgumu lādi.

„Netiek jau pie mierīga darba. Bet pagaidi tikai, kad nobeigšu šīs vizītkartes, saziņmēšu etiketes, uzgravēšu pasūtītās grāmatu zīmes, tad gan ķeršos pie otām.”

„Es nesaprotu, kā tu vari novaldīties? Ja man būtu tādi rīki, es laistu visas etiketes gar paksi.”

„Un ko graužtu?”

„Vai tad tu mūžam strādā? Tāpat dažu dienu noslaisties kā nule pa tiesu.”

„Tā nevar. Lai gleznotu, vajag pilnīga miera, nekādu rūpju.”

„Nekāda miera nevajag, tikai gribas!” Tas izskanēja kā pārmetums, un Bīcēns brīdi klusēja.

„Nu labi,” viņš atkal atsāka pēc laiciņa, „bet ja tev nav naudas, ko tu īsti domā darīt?”

„Līdzko būs svārki gatavi, meklēšu peļņu.”

„Kādu?”

„Rīga ir liela, te mākslu vairāk patērē nekā Daugavpilī.”

„Drusku lēnāk, puis'! No mākslas Rīgā varbūt tikai kādi pieci gleznotāji pārtiek. Tas ir, no mūsējiem, no jaunās paaudzes.” Upenājs pārsteigts nolaida otas. „Visi strādājam ko citu,” turpināja Bicēns, „daudzi ir zīmēšanas skolotāji, citi tup kantoņos, vesels pulks strādā operā par dekorātoru palīgiem, citi zīmē ilustrācijas un vākus grāmatām. Es vienu laiku strādāju litografijā kā pārvedējs. Tā ko nu kuņģis.”

„Nē, lai lūzt vai plīst, es gleznošu vismaz piecas dienas nedēļā,” sacīja Upenājs, „man daudz nevajag, to nopelnišu divi dienās un pa vakariem.”

„Pamēģini,” atteica Bicēns žāvādamies un staipīdamies, „bet labāk es tev jau pie laika parādišu, kur Rīgā dabū vislētākās pusdienas. Es paredzu, ka tev neies labāk kā man sākumā.”

„Tavos īsos svārkos gan es negribētu daudz apkārt staigāt.”

„Tur, kurp mēs dosimies, var iet, maisā ietinies. Pagaidi — es iegravēšu vēl pēdējo burtiņu.”

Kādu laiku draugi klusēja. Upenājs vēroja, kā Bicēns, dziļi pārliecies pār pusplaukstas platu vaļa plāksnīti, caur stipru lēcu skatīdamies, bezgala uzmanīgi un bezgala lēnām dzina ar sticheli spožajā metālā sikas, smalkas vadziņas. Labā roka, kas turēja sticheli, Bicēnam gandrīz nekustējās. Plāksnīte gulēja uz smilšu spilventiņa un, ja gravējamai linijai vajadzēja mainīt virzienu, tad kreisā roka plāksnīti veikli izgrozīja.

„Un tā tu notupi veselām dienām,” brīnījās Upenājs, „tev ir necilvēcīga pacietība.”

„Bet it nemaz. Tas ir visjaukākais darbiņš, kāds vien var būt. Nāc, paskaties caur stiklu.” Upenājs pieliecās — jā, tā šī lieta izskatījās daudz interesantāka. Stichelis, resns, neveikls pulķis, vagoja metālu viegli kā irdenus mālus, izceldams treknu, sarkani vizuļojošu skaidu. Tad Bicēns paņēma pulējamo adatu, kas zem lēcas izskatījās kā resna, saskrāpēta milna, un — tavu brīnumu — aizgrūda vagu atkal ciet, it kā vaļš tiešām būtu māli. Upenājs nobīdīja lēcu — dziļās vagas kā tikko saredzamas svītriņas, kā smalki mati izlocījās pa vaļa spoguļi. Bet palielinājumā viss tas bija vesela divaina, burvīga, karsti vizoša pasaule.

Kamēr Bicēns tika ar „pēdējo burtiņu” galā, graciozu, dejojošu „s”, pagāja tepat vesela stunda. Vēl arvien Bicēns atrada kādu tikai lēcā saredzamu punktu vai smailīti, ko vajadzēja pielabot. Kad viņš iekarsās, tad kļuva kā apsēsts, nekas to nevarēja atraut no viņa vaļa brīnumpasaules un tikai, kad Upenājs jau desmito reizi kratīja viņu pie pleca un sauca, ka no bada kuņģī vai

krampji metoties, beidzot nopūzdamies cēlās augšā un posās pusdienot.

Bicēns aizveda Upenāju uz veco Rīgas staciju, izgāja tai cauri un pa kādām sānu durvīm laukā. Tad, pametis acis visapkārt, veikli nozuda kādā gluži neapņemtā pagraba caurumā. Uzmanīgi taustīdamies, Upenājs viņam sekoja.

Izmīdītas koka kāpnes nozuda biezā tvaiku mutulī, kas gardi smaržoja pēc skābiem kāpostiem. Kad abi draugi bija izgājuši cauri garaiņiem, tie atradās ļoti plašā, bet zemā telpā, ko pa vidu šķērsoja gaŗa lete. Gar vienu sienmali kurējās gaŗa rinda lielu pavardu, ap kuŗu varenajiem, kūpošajiem katliem locījās un snai-cījās balti tērptas virtuves. Virtuves kādreiz baltie griesti un sienas bija pamatīgi nokvēpuši, bet bedrainais kuls nobērts ar biezu zāģa skaidu kārtu. Vienā telpas stūrī bija galds, pie kuŗa sēdēja resna, vecīga kasiere.

„Lūdzu man cepeti, zupu un saldo divas reizes,” sacīja Bicēns, norīdams siekalas un nolikdams uz galda vienu latu divdesmit santimu.

„Dzelzceļnieks?” jautāja kasiere.

„Jā,” droši atbildēja Bicēns.

„Un tas otrs arī?” pratināja vecā.

Upenājs nokāsējās, gribēdams atzīties, ka ne, bet Bicēns steidzīgi iesaucās:

„Kā tad, kā tad, strādā uz līnijas.”

Kasiere pašķielēja ar baltu aci un pameta Bicēnam sešus skārda ripulīšus, ik uz diviem bija iespiests: zupa, cepetis, saldais. Tagad Bicēns ieveda Upenāju pagalam piekūpējušā un apsūbējušā pagrabā, kuŗu vāji apgaismoja maza elektriska spuldzīte. Uz zāģu skaidotās grīdas stāvēja vairāki gaŗi, pagalam veci nekrāsoti galdi, kuŗu šķiedras no pastāvīgās beršanās bija izdiluŗas tik nevienādām vagām, ka ne šķīvi nevarēja taisni nolikt. Pie ņiem galdiem uz daŗādiem salasītiem krēsliem un soliem — īstām sīkumtirgus grabaŗām, sēdēja ap divdesmit vīru un strēba no milzīgiem šķīvjjiem milzīgas porcijas. Vispār, viss te bija milzīgs. Svaigas, smarţīgas rupjmaizes rikas, biezas kā kūdras šķēles, lielās kaudzēs pacēlās uz katra galda, un tās varēja piekost, cik gribējās tāpat bez maksas; rupja sāls, uzbēŗta uz apakštasītēm, sinepju podi labu konserva bundŗu lielumā. Draugi apsēdās un nometa savas rīpiņas redzamā vietā.

„ņeit ēd to paŗu ēdienu, ko pasniedz augšā 1. klases bufetē,” paskaidroja Bicēns, „bet četras reizes lētāk un divas reizes lielākās porcijās. Izsniiedz tikai dzelzceļniekiem un tāpēc pie kases nestomies. Un nevienam nestāsti, citādi te saskries visi un sāks

prasīt apliecības. Šo vietu mēs zinām tikai kādi pieci vai seši, to uzoda pats Salutāurs. Reiz iedzēries bija pārskatīties durvis, iemaldījies te un tā pacienāts, ka gadiem nāca šurp ēst, kamēr neapprecējās."

Tiešām, te pasniedza tik milzīgas porcijas, ka pat abi mākslinieki ar savām vilku ēstgribām nevarēja visu noveikt, un Upenājs aprēķināja, ka, piekožot bagātīgi maizi, šeit varēja līdz kaklam pieēsties no zupas vien un tas maksāja tikai 15 santimu. To, ka šī ēdnīca bija neciešami karsta, tik pilna tvaikiem, tā ka sienas un griesti rasoja kā Staburags, un ka te viss izskatījās tik nožēlojami noplucis un piekvēpis, varēja viegli pieciest.

Pēc divām dienām svārki bija pašūti. Tie gan neizskatījās gluži tik eleganti kā Ciemaldas rokās, tomēr to maisīgi neveiklais veids bija pazudis. Un, kad Upenājs nopirka melnu kakla saiti ar dzeltenām šķērssvītrām un iebāza krūšu kabatā dzeltenu lakatiņu, tad pat Bicēns atzina viņa izskatu nevien uzlabotu, bet pat smalku.

Bet nu bija pienācis pats pēdējais laiks apskatīties pēc kāda ienākuma. Nākamās dienas Upenājam iedalījās šādi: no agra rīta līdz deviņiem viņš gleznoja. Līdz pusdienas laikam skraidīja pa skolām un izdevniecībām un pēc pusdienām stacijas pagrabā dažas stundas pavadīja Rīgas mūzejos. Bicēns bija sakrājis labu tiesu vērtīgu grāmatu: bija ko lasīt un skatīties arī pa māju.

Dažu vakaru kopā ar Bicēnu viņi aizgāja uz teātri vai kino; bet parasti Upenājs jau laikus devās pie miera, kā Bicēns sacīja — ar vīstām — lai otrā rītā varētu pamosties svaigs.

Jau pēc nedēļas Upenājs bija apstaigājis visas skolas, izložnājis Skolu pārvaldi un Tautas apgaismošanas ministriju no pagriba līdz bēniņiem un pārliecinājies, ka visas zīmēšanas skolotāju vietas jau aizņemtas, aizrunātas vai apsoltas. Izdevniecībās ar gluži nepazīstamu mākslinieku neviens negribēja runāt, bet operas dekoratora palīgu skaits sen bija pilns. Kādu rītu, kad Upenājs atkal dzīrās doties savās gaitās, Bicēns sacīja:

„Sēsties labāk blakus pie etiketēm. Kad pierod, nav nemaz tik neinteresanti. Neticu, ka tu saklausīnāsi labāku darbu."

Vairākas dienas Upenājs citīgi noņēma ap etiketēm. Tie bija uzraksti liķieŗa pudelēm. Zīmēt ananasu cerus ananasu liķierim, bananu zarus bananu liķierim, ķiršus ķirsim un plūmes plūmju liķierim vēl likās diezgan patīkami, un Bicēns priecājās, ka Upenājam piemītot īpaša veiksmē iecerēt etiketes kopainu. Bet viena lieta Upenājam nemaz negribēja paveikties: burtu zīmēšana. Viņš ķērās pie tās ar lielu dūšu, bet jau drīz noprata, ka tā ir grūta kabalistika. Viņš redzēja, ka katram šriftam ir sava noteikta seja

un stils, ko nedrīkstēja pārkāpt vai sajaukt, ka ikvienam burtam atsevišķās daļās ir tikpat stingri samēri kā cilvēka ķermenim. Bet viņa burti ļodzījās kā piedzēruši. Rinda te sablīvējās bieza, te izīra reta, un gandrīz katrs burts ar pārdrošu asti vai lieku loku pārkāpa kādu neaizkāpamu stila likumu. Arī Upenāja zīmētāja roka, kuŗu viņš pats uzlūkoja par diezgan stingru, burtu rakstīšanai šķita par drebelīgu. Ar skaudību viņš vēroja, cik ātri un cik neticami taisni un asi Bicēna ota izvilka visus stūrišus un visas līpiņas un kā viņa burti kārtojās skaistās, samērīgās rindās kā pērļu virknēs.

„Nekā, brālīt, šītai mākslai es vēl esmu par zaļu,” pēdīgi sacīja Upenājs, piebīdīja zīmēšanas galdam glezturi un sāka gleznot Bicēnu, pārliekušos pār zīmējumu. Tā bija pavisam cita lieta, likt otai brīvi skraidīt pa audeklu, nekā mērīt, skaitīt un vilkt ar lineāliem, trīsstūriem un cirkuljiem. Bicēns pārmetoši grozīja galvu:

„Vēl vienu padomu es tev varu dot — aizej pie Kurcuma. Ja viņš tev vienreiz palīdzēja, lai palīdz otru reizi.”

„Saki man, kas tas Kurcums īsti ir?”

„Prasi labāk, kas viņš nav. Man liekas, nav neviena amata, kam mazākais sakars ar mākslu, ko viņš nebūtu izmēģinājis. Tas tev zina pēdējo šķirbu un, ja vien gribēs, droši izgādās kādu darbiņu.”

„Ej nu sameklē viņu. . .”

„Nekā nav vieglāka. Katru dienu pulksten vienā viņš sēž kafejnīcā „Timbuktū”. Tev sen tur vajadzēja aiziet. Tā jau ir tikpat kā mākslinieku birža.”

Upenājs pamatīgi apcerēja šo padomu. Kas bija pamudinājis Kurcumu viņu, gluži svešu cilvēku, vest uz mākslinieku dzīrēm? Vai tiešām tikai vēlēšanās sagādāt sev un šai sabiedrībai jaunu jokdari? Upenājam kremtās mazs īgnums pret šo mūžam smīnošo, zobgalīgo sārtvaīdzi, bet no otras puses viņš juta arī pateicību — dēkas iznākums taču bija labs. Viņš bija ieguvis draugu, teicamu apmešanās vietu, vienu otru vērtīgu pazišanos. Kaut vai Ciemaidas. Nezin kāpēc Upenājam ļoti negribējās iet uz „Timbuktū”. Kafejnīca viņam likās vēl samaitājošāka vieta nekā krogus. Labi ļaudis tie nevarēja būt, kas tur sēdēja un nīka pašā dienas vidū — karstākajā darba laikā. Bet varēja paredzēt, ka ar kafejnīcu viņam tā kā tā reiz būs jāiepazīstas, tad jau labāk darīt to vajadzības pēc. Un, turēdamies pie otra laba padoma, ko allaž dziedināja Upenāju dzimtā — ja ko dari, tad dari drīz, jaunais gleznotājs tanī pašā dienā pirmo reizi mūžā izgāja cauri Rīgas lielākās kafejnīcas virpuļdurvīm, apdomīgi uzkāpa uz nedrošajām slidošajām kāpnēm un ļāvās uzvzināties otrā stāvā. Telpa viņu satrie-

ca ar milzīgumu. Blīvās ļaužu rindas izgaiss kaut kur bezgalībā. Tikai pēc laba mirkļa viņš apķērās, ka zāles sienas noklātas spoguļiem, kas, cits citā atspoguļodamies, rada neizmērojamās telpas un drūzmas iespaidu. Dunošā kņada, kas gandrīz nomāca gaudulīgo orķestra melodiju, raibais karmina lūpu, platīna matu kaleidoskops, neskaitāmās pētīgās acis, kas cauri zilajai tabakas dūmu miglai saurbās ienācēja neveikli un bailīgi saliektajā augumā, apmulsināja un apmāja. Viņš pētīja un pētīja baru, likās, ka tas vilņojas un grīļojas neizpētījams un neapjaužams. Gājēji stumdīja viņu, apteksnes ar paplātēm rokās snāja cieši garām. Pavisam negaidīti pašā augumu mudžekļa vidū iznira Ciemaldas šaurā, nopietnā seja. Viņa sēdēja viena pati. Upenājs priecīgi pļēstaidzās.

„Vai ir labi?” viņš jautāja, plecus sagorīdams.

„Kas labi?” brīnījās Ciemalda.

„Nu, svārki.”

Sapratusi, kas par lietu, Ciemalda sāka sirsnīgi smieties:

„Patiesām jūs esat centīgs cilvēks. Pagrozieties drusku. Ne tik uzkrītoši. Nekas, katrā ziņā ir labāk. Plecus tomēr varējāt uzpopēt drusku taisnākus.”

„Likšu pārpopēt.”

„Ievērojiet — ja ko dara, tas jādara droši, pusratā vienmēr iznāk slikti.”

„Tur es jums pilnīgi piekrišu. Un ja ko gribi zināt, tad jautā droši. Vai ne?”

„Tikai tā.”

„Kāds ir jūsu kristītais vārds?”

„Kāds tam sakars ar popēšanu?”

„Ar popēšanu ne, bet ar to drošo jautāšanu. Jūs visi sauc tikai par Ciemaldu, un vārda pat Bicēns nezina.”

„Ragnija.”

„O”, drusku pārsteigts, iesaucās Upenājs, „tas jau skan kā ragana.”

„Sievietei vajag būt drusku raganai, vai jums tā nelielas?”

„Nē, nē,” steidzīgi pretojās Upenājs, kuņģam mājās dzirdētie nostāsti par Rīgas hipespicām uzliesmoja galvā kā dzīvi. Bet viņš tūdaļ saņēmas: „Un cik jums gadu?”

Nu bija Ciemaldas reize sacīt „O”. „Vai jūs gribat mani precēt, ja tik sīki iztaujājat?”

Šis belziens arī drošajam jautātājam Upenājam nāca pārāk negaidīts. Viņš piesarka un neattapās neko atbildēt.

„Redziet nu. Šo lietu jūs neesat pietiekami pārdomājis,” smīnēja Ciemalda, „patērzesim par to citu reizi.”

„Kā jūs tā varat runāt, Ciemaldas jaunkundze,” sacīja Upenājs ar rūgtumu, „es tikai tāpat vien gribēju zināt. Jūs man arī tūlīt noprasījāt gadus. Visā Rīgā es tikai ar jums varu draudzīgi parunāties. Zināms, izņemot Bicēnu. Bet tas jau ir tādas pašas sugas kā es.” No Ciemaldas smaida pamazām izzuda ironija.

„Es nekā ļauna nedomāju,” viņa sacīja kā mierinādama un jau pavēra lūpas, lai nosauktu savus gadus, kad brīvajā krēslā pie galdiņa ar sparū iebrauka Pļavāre.

„Paskaties tikai, draugi atkal kopā! Mūsu laucinieks ar katru stundu pieņemams pilsētnieka izskatā. Nudien, Ciemalda, viņvakar pie tevis viņš man likās daudz ļaunīgāks...” Upenājs saslēdās pavēstīt, ka vainīgi būs pēc Ciemaldas norādījumiem pārsūtītie svārkī, bet laikā pamanīja Ciemaldas mājienu klusēt.

„Kas tās jums par zīmēm man aiz muguras?” drusku apvaiņotā, jautāja Pļavāre.

„Sava zināšana,” vīzīgi atteica Upenājs. Kad viņi bija laiņi tērzējuši, Ciemalda pēkšņi iejautājās:

„Vai jūs kādu meklējat?”

„Kurcumu.”

„Viņš ir tur parastajā vietā pie loga,” viņa pamāja dziļāk zālē. Upenājam neatlika nekas cits kā iznesīgi atsveicināties un iet. — Veca viņa nevar būt — nodomāja Upenājs, aplūkodams spoguļa sienā Ciemaldas profila atspogu, kas izskatījās brīnumvārīgs un smalks. Kādā nišā Upenājs pamanīja Veipa pelēko un gurdēno seju. Melancholiski un greizi saviebis lielo muti, gurdēnos plakstus nokāris, viņš klusēdams klausījās, ko ātri un strebelīgi stāstīja kāda greznī un raibi tērpā dāma. Aiz kāda pilāra sēdēja Salutārs ar Pušmucovu un, skaļi sarunādamies, plātījās rokām. Ap viņiem bija salasījies labs pulciņš gleznotāju.

„Divdesmit gleznas, divdesmit gleznas,” rājās Salutārs, „vai tu mani reiz neliksi mierā? Es tādas blēņu lacītes nekrāsošu. Es gleznoju tikai dižgleznas. Kompozīcijas. Un ja tev nekā prātīgāka nebija ko teikt, tad nevajadzēja mani traucēt. Vai neredzi, ka es strādāju?” Salutārs pastiepa rokas, tiešām, tās bija vienas krāsu traipos, Pušmucovs pieliecās un sāka ko dedzīgi čukstēt, bet Upenājs parāvās sāpus, jo pēc pēdējās reizes viņam ar Salutāru negribējās tikties. Beidzot viņš ieraudzīja Kurcumu. Tas sēdēja pie loga, noslēpies aiz laikraksta. Uz galdiņa atradās tikai minerālūdens pudele ar uzrakstu „Vichy”. Upenājs pieņāja un neziņā apstājās.

Kurcums pašķīelēja pāri lapai ar gaišu gaišu aci, kuņas kaktiņos iemiedzās smīns, kas lēnām izplatījās pāri visai sārtajai, mūsainajai sejai.

„Ā, Juris Iekārotājs jebšu ar svešvārdu Konkvistadors. Kā tad veicas? Pagaidām heroldi jums pa priekšu vēl neskrien. Nu, tas nāks ar laiku.”

Upenājs stāvēja miklas priekšā. Kurcums acīm redzot viņu izsmēja, bet kaut kas viņa smaidā iedvēsa uzticību.

„Piesēdieties,” turpināja Kurcums, patiksmīnājies ap viņa mulsumu, „ar vienu vārdu sakot, lādiņa, ko es jums, toreiz pie stacijas sastapdams, ieliku, nepietiek?”

„Tā ir,” atteica Upenājs. „Es apmeklēju Salutauru, Posu, bet...”

„Nu, stāstiet vaļā!” iesaucās Kurcums ar tādu sajūsmu un ziņkāri, ka Upenājam nekas neatlika kā sīki, jo sīki izklāstīt savas gaitas. Kurcums bija meistars izvilkt visus sīkumus, visus iespaidus, un tikai, nobeidzis stāstu, Upenājs apķērās, ka bijis galīgi un pārāk vaļsirdīgs. Kurcuma seja tviktin tvika apmierinājumā un smīnos. Viņa skatliens izklaidīgi klaiņāja telpā — smadzenes pārstrādāja dzirdēto anekdotos un aforismos. Viņš lēnām ielēja sev minerālūdeni, izvilka skaistu, plakanu pudelīti, noskrūvēja vāciņu, noskaitīja saujā trīs oranžus graudiņus, iemeta mutē un noskaloja ar krietnu malku.

„Tā,” viņš ļoti apmierināts sacīja, gandrīz pateicība vīdēja viņa skatienā, „un ar ko es Jūrim izkvēpinātājam, Uzvarētājam un Iekārotājam varētu pakalpot?”

„Varbūt... ar padomu,” atbildēja Upenājs.

„Tas Rīgā dārgs.”

„Liekas gan. Esmu darījis visu ko spēdams, bet...”

„Pie naudas netiek un netiek?”

„Tā ir,” atteica Upenājs diezgan sakaunējies, „man nevajag daudz, trīsdesmit latu mēnesī dzīvei, otru 30 krāsām.”

„Tiešām, mērenas prasības.”

„Bet vismaz pusdienai jāpaliek manā rīcībā. Man jāglezno.”

„Tas jau grūtāk. Tātad Rīgas iekārošanas pirmais posms nobeidzies. Rezerves izsmeltas un tagad pēc taisnības būtu jādo-
das atpakaļ uz laukiem vai jāmet māksla pie malas. Es negribētu sev laupīt prieku novērot jūs tālāk. Iekārotāji mūsu dienās kļuvuši reti.” Kurcums nogrima domās: „Kur un kas būtu jums visnepiemērotākais amats?... urā, atradu. — Knabenava meiteņu ģimnazijā! Man tur ir dažas matemātikas stundas un, cik atceros, vecais zīmēšanas skolotājs dabūja vietu pilsētas ģimnazijā... vai jums papīri kārtībā?”

„Papīri kārtībā, bet Knabenava skolā arī viss kārtībā. Es tur jau biju un runāju ar pašu direktoru: viņš teica, ka pieteikušies vairāki kandidāti, iestrādājušie skolotāji, pat pazīstami Rīgas mākslinieki, tā ka man neesot ne mazāko izredžu.”

„Vairāki kandidāti? Kas tad to nezina? Tādas vietas nemaz nav un nekad nebūs, uz ko necerētu vairāki kandidāti? Ievērojami mākslinieki? Blēņas? Šo skolotāja vietu mēs dabūsim. Vēltais Knabēnavs neieredz mani ne acu galā tāpēc, ka es viņam runāju pretim, bet padzīt mani arī nedrīkst, baidīdamies, ka ko nesabrūvēju skolu valdē. Man to stundu jau sen nevajag, tās mani tikai kavē, bet, juzdams, ka esmu viņam kā skabarga acī, es vienkārši nespēju aiziet. Tā mēs abi netiekam ne uz priekšu, ne atpakaļ... Klausieties — rīt tieši 9 ierodieties skolas kancelejā.”

„Bet es taču esmu jau vienreiz noraidīts.”

„Es gādāšu, lai jūs nenoraida.”

„Vai Knabēnavs klausīs, ja esat naidā?”

„Vai gribat derēt? Rīt taisni deviņos! Bet nenokavēt, provincel Sveikil!”

Neļaudams Upenājam ne vārda iebilst, Kurcums iespieda viņam rokās cepurī, ko provincietis piesardzīgi nebija nodevis ģērbtuvē, un pamāja roku sveicienam. Kurcuma gaišās acis zibēja kā vanagam, meklēdamas drūzmā pazīstamos. Mutē viņam kvēloja jaunās ziņas, kādas patlaban nāca modē, jaunās apbrātības.

Iziedams Upenājs pārlaida skatienu kafejnīcai. Pie Ciemaldas galdiņa sēdēja Eižēns atkal citā, šoreiz gaiši mēļā uzvalkā, kvēlojošu kakla saiti un neredzēti un neticami garu cigarešu iemuti zobos. Viņš kaut ko ātri vervelēja, nicīgi krokodams pieri, svaidīdams iemuti no viena mutes kakta otrā. Šad tad viņš veiklā žestā pameta plaukstu, nozibēja gredzeni un spožā baltmetalla rokas pulksteņa aproce. Apspiedis ignumu, Upenājs pagaidīja, kamēr Ciemalda viņu pamana, paklanījās un devās laukā.

Nolikātā laikā tuvodamies Knabenava skolai, Upenājs jutās pagalam nelādzīgi. — Kā lai prasa vietu turpat, kur vēl aizvakardien viņu tik noteikti noraidīja? — Bet, piedzīvojis dažu labu pārsteigumu, Upenājs sāka pieradināties pie domām, ka „Rīgā viss citādi”, un, saņemis drošu dūšu, spērās kancelejā iekšā. Tā bija pilna laužu, gan skolnieču, gan pieaugušo. Kādā stūrī Kurcums grozījās vairāku pavecu dāmu vidū, cik noprotams, tās visādi smīdinādams. Ieraudzījis Upenāju, zīmīgi piemiedza aci, un viņa viegli mūsainā seja veselu mirkli pilnīgi atgādināja viltīga runča purnu.

Upenājs izspraucās cauri barām un nostājās pie milzīgi platā un garā rakstāmgalda, aiz kuŗa, papīru grēdās ieracies, sēdēja pats direktors Knabenavs, tukls, platsejains vīrs jau labi piec-desmitos.

„Labdien,” teica Upenājs, nolikdams direktora priekšā savas apliecības. „Lūdzu atvainojiet, vai jums te nebūtu brīva kāda zīmēšanas stunda...” Direktors pacēla galvu un pāri acenēm pamatīgi nopētīja jautātāju.

„Paklausieties, jaunais cilvēk,” viņš sacīja, manāmi saīdzis, „vai jūs pie manis jau reiz nebijāt un vai es jums neteicu, ka stundu nav? Parīt sākas mācības, te iet viss pa galvu pa kaklu, bet jūs mani vēl traucējat.”

„Bet... bet...” stostījās Upenājs, „vai par mani neaizrunāja.”

„Pie manis nekā nevar aizrunāt!” pārtrauca direktors itin pikts. „Es neievēroju nekādas protekcijas. Mana ģimnazija ir pirmklasīga iestāde. Šeit strādāt ir gods. Es varu izvēlēties katram priekšmetam vislabākos meistar skolotājus. Slaveni mākslinieki piesakās uz manām zīmēšanas stundām. Ar Rīgas mākslas akadēmijas diplomiem. Bet jums bija tikai... tikai...”

„Daugavpils mākslas skolas...”

„Jā. Provincas skoliņas apliecība. Kā jūs varat iedomāties, ka es jūs pieņemšu savā ģimnazijā? Jūs, kas vēl nekur neesat strādājis? Pilnīgs iesācējs? Lai es jūs te izmācu?”

„Bet... bet...” pēdējos spēkus saņemis, stostījās Upenājs.

„Nekādu bet! Jaunais cilvēks! Nekādul Netraucējiet mani, vai neredzat, kas man darba.”

Bet, pārāk krasi noraidīts, mūsu provinciālais pēkšņi sajuta sevī uzkūšājam dusmas. — Atkal viņam pārmeta provinci šie iedomīgie rīdzinieki. Un Kurcums, — tas viņu vienkārši muldāja. — Viņš piesarka un skaļi teica:

„Daugavpils skola ir laba skola, atļausiet apgalvot! Un jūsu slavenie Rīgas mākslinieki dažs labs neprot uzzīmēt ne kājas, ne rokas, jā, pat ne godīga apaļa poda viņi nemāk izvilkt, un jūsu ilggadējie skolotāji ir tā savu darbu apnikuši, ka tup uz katedrām pusaizmiguši skolniekiem par apsmieku.”

Direktors ieplēta acis. Bet pārsteigums īsti iedarbojās tikai pēc laba mirkļa. Viņš smagi atkrita atzveltnī, brangie vaigi un smailā, sirmā bārdiņa sāka drebēt. Upenājs, kam dūša jau bija noplakusi, redzēdams, ka tūdaļ saņems īsti direktorisku rājienu, pārlika, vai labāk nemukt pie laika un bez ardievām prom, kad tieši pie pašas auss izdzirdēja Kurcuma balsi, izaicinoši griezīgu un skaļu:

„Kungs direktor! Atļaujiet mazu piezīmi — ja jūs pieņemat savā ģimnazijā par skolotājiem pilnīgi nepazīstamus pulkas, tad nopietniem mācības spēkiem te arī kas sakāms. Manuprāt direktoram jā rūpējas ne tikai par mazām algām, bet arī par sabiedrību skolotāju istabā.”

Upenājs neticēja savām ausīm. No Kurcuma varēja sagaidīt aizmāršību, pat apzinātu nevērību, bet tik nirdzīgu ļaunprātību — nē, tas bija par daudz. Tik tikko asaras neiesprāga viņam acīs.

„Kurcuma kungs, laipni lūdzu neiejaukties manās kompetencēs!” sauca direktors, pēkšņi pavisam pārskaities. „Ja jums nepatīk sabiedrība skolotāju istabā, jūs nekas nekavē... nekavē.”

„Atstāt jūsu ģimnaziju, direktora kungs? Un to jūs sakāt man, kas upurē jums savus labākos spēkus un dārgo laiku...”

„Es neko nesaku!” kļiedza direktors,

„Bet domājat gan! Un darāt visu, lai man sariebtu. Bet šoreiz es protestēju.”

Upenājs, zobus sakodis, sarausa savus papīrus un grasījās doties uz durvīm. Pēkšņi direktors trieca ar plaukstu tik spēcīgi pa galdu, ka visa istaba noskanēja un Upenājam pat cepure izkrita no rokām.

„Pagaidiet! Kurcuma kungs, kādi ir jūsu iebildumi pret šo jaunekli?”

„Provincietis.”

„Tas nav iebildums. Daugavpils mākslas skola ir nopietna iestāde.”

„Taču ne Knabenavā ģimnazijai.”

„Vairākās Rīgas skolās strādā daugavpīlieši.”

„Tur tos ieproتهējuši augsti onkuļi. Vai jūs nezināt, ka ar latgaliešiem Rīgā apietas kā ar jēlām olām?”

„Tās ir jūsu personīgās domas.”

Pagaldes ēnā Upenājs taustīja pēc savas cepures. Vai nu noliecoties svaigas asinis saplūda viņam galvā, vai apskaidrība nāca kādā citā ceļā, bet, kad viņš, cepuri piedurknē slaucīdams, atkal piecēlās, tad lūkojās Kurcumā pilns apbrīnas un gandrīz baiļu. Beidzot viņš bija sapratis Kurcuma taktiku.

„Direktora kungs,” runāja Kurcums gan neatlaidīgi, bet jau rāmāk, „jums ir daudz krietnāki kandidāti... pazīstamais mākslinieks Veips, un kur tad vēl vecais Cunābels ar divdesmitgadīgu praksi...”

„Jā, bet Veips nepārvalda zīmējumu, viņš nevar uzzīmēt savām figūrām ne roku, ne kāju; jā, pat kārtīgu apaļu podu viņš nemāk izvilkt, šis „modernists”. Un Cunābels ir savu darbu tā apnicis, ka puscizmīdzis kūko uz katedras. Jūs zināt, cik grūti valdāmas mūsu meitenes. Kāda tur būs disciplīna?”

„Tā, un jūs pieņemsit iesācēju, kas vēl nevienu stundu nav bijis klasē? Tas ir tiešām kas jauns šinī ģimnazijā.”

„Kaut kur taču ir jāiesāk, Kurcuma kungs, vai ne?”

„Dariet kā zināt, bet es jūs brīdinu. Ja jūs šo jaunekli pieņemsit, tad... man tiešām būs labi jāpārdomā, vai es varēšu pie jums palikt.”

„Man būtu neizsakāmi žēl, Kurcuma kungs, ja jūs mūs atstātu...” teica direktors, pūlēdamies ar liekulīgu smaidu apslēpt launo prieku, „bet... ļoti nožēloju, šoreiz jums izpatikt nav iespējams. Jaunais cilvēks... kā jūs... hm, hm...”

„Upenājs,” izdvēsa uzrunātais, nedrīkstēdams paskatīties ne pa labi, ne kreisi.

„Upenāja kungs strādās manā ģimnazijā kā zīmēšanas skolotājs.”

„Ārprāts!” vienkārši noteica Kurcums un aizgāja.

„Labs matemātiķis, bet šausmīgi iedomīgs un kildīgs cilvēks,” sacīja direktors Knabenavs. „Es viņu ciešu savā ģimnazijā tikai aiz labsirdības. Es būtu laimīgs, ja viņš mūs atstātu. Bet jums, Upenāja kungs, jāsaņemtas, ļoti jāsaņemtas. Tā ir, es jums atklāti pasaku, ārkārtīga laime uzreiz iekļūt manā ģimnazijā. Tas ir nelkdiensīšs gadījums. Gods. Bet es ceru, jūs centīsities attaisnot cerības.”

„Direktora kungs, es darišu visu, kas manos spēkos,” karsti apliecināja Upenājs.

Knabenavs vēl nolasīja veselu lekciju par skolotāja pienākumiem un savas skolas priekšrocībām un ilgi nopulējās ap stundu sarakstu, ko pārgrozīja tā, lai Kurcumam, kam stundas bija tikai divas reizes nedēļā, allaž būtu jāsatiekas ar ienīsto jauno zīmēšanas skolotāju.

Kad Upenājs pēdīgi atstāja kanceleju, viņa solis bija kļuvis manāmi gaŗāks un kūkums mugurā gluži izzudis. Nu viņš varēja sevi uzlūkot par istu un pilntiesīgu rīdzinieku ar drošu ikmēneša ienākumu 67 lati. — Pieci lati Bicēnam par dzīvokli, 30 latu iztikai, vēl atlika veseli 32 lati citām vajadzībām, — vairāk nekā pietiekami. Un jāstrādā bija tikai trīs dienas nedēļā. Nelūkojoties uz labsajūtu, Upenājam brīžiem tomēr kļuva gandrīz baigi. — Vai tikai Rīgas paņēmieni tikt uz priekšu būs viņam pa spēkam? Šis bija tikai sākums, un tas pats pagājis kā pa murgiem. Un Kurcums? — Ar viņu viss paveicās, bet kaut kas Upenājā runāja: sargies pārāk sasaistīties ar šo vīru. Vajadzētu vienreiz par visu izrunāties ar Ciemaldu. Gan tad nāktu pie skaidrības. Un par jauno amatu arī viņai derētu pavēstīt.

Mājās pārnācis, Upenājs apsēdās blakām Bicēnam un kādu laiku raudzījās, kā tas lēni un uzmanīgi milimetru pēc milimetra dzen sticheli plāksnītē.

„Kas tad tevi uz mutes sitis? Kāpēc neuzskaiti atkal savas neveiksmes?” beidzot Bicēns jautāja.

„Uz priekšu tev nāksies ar mani lietot daudz godbijīgāku valodu. Vai tu arī zini, kas es tagad esmu? Virsskolotājs Knabena gimnazijā.”

„Kur? Kur? Pie Knabena? Ak tu pasaulīte! Grūti audzināmo meiteņu skolāl” smējās Bicēns. Upenājs gluži nobālēja. Viss kropls vai nenormāls viņu biedēja.

„Ko tu saki? Grūti audzināmo?”

„Tā jau šito skolu reizēm dēvē. Tur salasās bagāto pilsoņu izlutinātie skuķi, kas nevar izturēt valsts un pilsētas skolu stingro kārtību. Nu tu gan esi istā vietā iekūlies.”

„Ak, tik vien tās nelaimes!” atviegloti nopūtās Upenājs un sāka kravāties ap krāsām un iesāktiem gleznojumiem.

Visu gaŗo rītu pirms savas skolotāja debijas Upenājs nespēja nekā strādāt. Stunda iekrita pati beidzamā ap pulksten diviem. Visu laiku Upenājs sēdēja kā uz adatām. Kas radija šis nelabās, urbjošās bažas, kur jābūt vienīgi lepnums un gandarijums? Meiteņu vidū Upenājs jutās gluži labi. Pagastā un Daugavpilī viņu uzlūkoja par veiklu deļotāju un tērzētāju. Tomēr — pagastā viņš bija iedaudzināts mākslinieks, Daugavpilī viens no sekmīgākajiem mākslas skolas audzēkņiem, bet kas viņš bija šeit Rīgā? Un

Rīgas meitenes likās pavisam cita slaka nekā provincietes. Arī Bicēns, sēdēdams pie sava graviera galda, zināja stāstīt dažu anekdotu par šīm meitenēm, un viens otrs izklausījās pavisam neticams.

Bet, visu pamatīgi pārdomājot, Upenājs atzina, ka jābažijas nav. — Skolotājam vienīgam klasē pieder vara, bet skolnieces, lai cik izlaistas, tomēr ir tikai nevarīgi bērni. Viņš pārlūkoja atmiņā savas ģimnazista gaitas. Cik nožēlojami sašķīda visi skolēnu dumpji un sacelšanās skolotāju nesatricināmās varas priekšā. Lai Rīgas meitenēm neierādītu, ka viņš ir šāds vai tāds lauku neveiklenis, Upenājs apkopās sevišķi rūpīgi, izgludināja bikses, nospodrināja kurpes kā spoguļus, apvilka svaīgu virskreklu, jo rūpīgi apsēja viskošāko kakla saiti un pa ceļam uz skolu iegāja pie bārdskuvja, lai apcīrptu un ieeļļotu matus, noskūtu un nopūderētu vaigus.

Tuvojoties ģimnazijai, jau pa gabalu pārsteidza ārkārtīgi skaļā kņada. Kaut arī bija brīvstunda un tikai otrā darba diena jaunajā skolas gadā, tā nedrīkstēja pietrokšņot visu ielu. Upenājs cieši apņēmās no savas puses darīt visu, lai šādu nebūšanu novērstu. Kad viņš vairākas reizes parāva parādes durvju misiņa rokturi, uz reizes neapķerdams, vai tās vejamas uz iekšu vai ārū, aiz muguras atskanēja skaļi smiekli. Atskatīties Upenājs ieraudzīja dažas meitenes, kas, pārkāpdamas aizliegumu, skraidīja pa ielu. Pilns skolotāja varas apziņas, Upenājs grasījās ņemt smējējas cieti un sodīt, bet attapās, ka viņu vēl nepazīst. Stādīties priekšā uz ielas likās drusku smieklīgi. Meitenes, vērodamas sastomīšanos, sāka smieties tik skaļi, ka, iegājis priekšnamā, Upenājs rūpīgi pārbaudīja savu apģērbu, jo tik negantus smieklus tomēr nejutās pelnījis.

Gaitenī uz skolotāju istabu vormot vormoja smejošas, skrejošas, dejojošas meitenes, veseliem vilpiem plūzdamas te uz lielo aktu zāli, kas arī murdēja pilna, te lejā uz dārzu, te atkal atpakaļ. — Kāds lērums seju, augumu, kustību! Upenājs soļoja ļoti lēni, slepus, bet kāri vērodams savas nākamās audzēknes, ar labpatiku pakavēdamies pie glītākām. Neviena viņu neievēroja un nesveicināja. — Nekas, gan mācīsies pazīt un godāt. Pie kādas klases durvīm, uz kuņģam rēgojās liels cipars 1., stāvēja slaida, jaunkundzīga meitene — dežurante, raudzīdamās, lai starpstundas laikā neviens nekavētos klasē. Ieskatījusies Upenājā, viņa sasita plaukstas, iespurķšķējās un kā vējš aizdrāzās garām uz aktu zāli acīm redzot pasludināt biedrenēm, ka ieradies jaunais zīmēšanas skolotājs. It iepriecināts par šādu ievēribu, Upenājs iegāja skolotāju istabā.

Pirmais, ko viņš ieraudzīja, bija Kurcums, kas, stundas nodevis, posās mājās. Iesmējies viņš sacīja savā valšķa veidā:

„Aha, virsskolotājs Juris gatavs pirmajam ripķim.” Tad, atkāpies divus soļus un aplūkojis Upenāju pa gabalu, piebilda: „Cik skaists, smaržīgs jauneklis. Liekas, jūs dodaties meitenes nevis mācīt, bet bildināt. Pamēģiniet, varbūt izdodas! Vecākajā klasē ir daudzas labas partijas, un ne pirmo reizi šinī ģimnazijā skolotāji velk labus lomus. Tikai... šitāds piekaunējies un nosarcis jūs labāk patiktu mātēm nekā meitām.” Un, pirms Upenājs paguva ko atbildēt, Kurcums jau aizcirta durvis.

Kurcuma piedauzības izcēla kā no virām Upenāja cienīgo virsskolotāja stāju. Viņš nobijies šķielēja pa labi un kreisi. Varbūt arī citiem skolotājiem, šīm vecajām dāmām, kas lūkojās tik aizdomīgi, Kurcums bija viņu notēlojis kā ligavas medinieku. Brīnums tas nebūtu. Direktors aplūkoja viņu tikpat pētīgi kā Kurcums:

„Tā. Tūlīt jūs dosities klasē. Sevišķas zīmēšanas telpas mums nav. Bet tas nekas. Es ieiešu līdzī un stādīšu jūs priekšā. Cerēsī, ka viss noritēs labi. Man patīk, ka jūs esat tik mierīgs. Jauni skolotāji pirmajā stundā bieži nervozē, uztraucas, skaišas... es patiesībā ļoti bažījos. Jūs nupat runājāt ar Kurcuma kungu...”

Upenājs pietvika. Ko nu? Vai tiešām jau pieķerts? Bet direktors turpināja:

„Teicami. Es redzu, jums ir takts. Taisni tā jaunam cilvēkam vajag darīt. Sniegt roku pirmajam. Jūs redzējāt, Kurcums jutās drusku neērti, viņš atbildēja ļoti laipni, pat smaidīja. Man liekas, jums veiksies.”

Atskanēja zvans, vēl daudzkārt pavairodams jau tā skaļo kņādu lielajā gaitenī. Tā vairs nebija skolas bērnu čalošana, bet drīzāk tatāru ordas rēķšana. Brīnums, kā trauklās un taurenīgās meitenes spēja sarīkot tik ellišķīgu jandāliņu? Upenājs atcerējās savas gaitas Cesvaines ģimnazijā. Jā, arī viņi tricināja vareno granīta pili, bet, salīdzinot ar šo dunoņu, tā Upenājam likās tikai kakla skalošana pret Niagaras ūdenskritumu.

Pamazām troksnis tomēr pierimās, atskanēja otrs zvans skolotājiem.

„Nu, ar Dieva palīgu,” sacīja direktors un veda Upenāju klasē, virs kuŗas durvīm rēgojās pirmīt ievērotais lielais cipars 1.

Ja Upenājs cerēja ieraudzīt kā parasti 20 vai lielākais 30 skolnieču, tad gauži vilās, klasē sēdēja mazākais 50 meiteņu. Taupības vai telpu trūkuma dēļ Knabenavs necentās atvērt parallēlklases. Redzot piecdesmit acu pārus spēji saurbjamies sevī, Upenāju pārņēma dīvainā nedrošības sajūta. Sienas sašķobī-

jās, svaigi ieelotā grīda piepeši šķita bīstami gluma. — Ka tikai nepaklūpu — iešāvās prātā, un viņš spēra soļus visai piesardzīgi. — Ka tik nebūtu mati izpūruši vai kakla saite nošķibusies — iešāvās otra doma, jo ar visām bažām nebija patapis pārbaudīt savu izskatu skolotāju istabas spogulī. Kā pa sapņiem dzirdēja, ka direktors nosauc viņa vārdu un zvērina meitenes uzvesties rātni.

Kamēr direktors runāja, Upenājs vēroja, ka viņa mācekles neko vis neizskatās pēc biklām skolniecēm. Vairums likās jau istas jaunkundzes, viena otra krietni pāri parastajam skolas vecumam. Dažas varēja saukt par ļoti glītām, sevišķi vienu šaursejainu tumšmati pašā pirmajā solā. Bet taisni tā kā par spīti kravāja grāmatas un pat nepalūkojās uz jauno skolotāju.

Direktors izgāja. Upenājs ieņēma dziļu elpu. Pirmajā stundā bija ieradies klasē tukšām rokām un gribēja smalkjūtīgi apjautāties par savu priekšgājēju, vēlīgi palūgt, lai audzēknes parāda zīmējumus, paslavēt tos, iztīrāt, ar ko ērtāk zīmēt — ar zīmuli, ogle, krītiem vai akvareli un pastāstīt dažu skaistu vietu no mākslas vēstures, ko pārzināja labāk nekā jebkurš Daugavpils mākslas skolas absolvents. Bet jaunais skolotājs nepaguva ne mutes atdarīt, kad pār viņu pašu nobira vesela jautājumu krusa un, jo Upenāja seja vērtās drūmāka, jo jautājumi kļuva nekaunīgāki:

„Tātad jūs esat no Daugavpils?”

„Vai Latgalē ir skaistākas meitenes?”

„Vai mūsu skolā jūs mācīsities par skolotāju?”

„Laikam Rīgā pietrūcis skolmeistaru.”

Un klasei pāršalca nelabi smieklī.

Apaļu minūti Upenājs stāvēja kā sasalis. Visu ko, bet tik zaimojošu necienību viņš gan nesagaidīja. Tās jau nebija meitenes, bet gatavās katordznieces. — Nu, lai piesargās! — Upenājs sauca skaļi un bargi:

„Par manu izcelšanos te nevienam nav jāspriež, un savu amatu es protu pietiekami, lai jūs mani klausītos...”

„Oho!” taisni ierēcās klase, un pāri Upenājam pārvēlās tāds starpsaucienu, smieklu un spieģšanu vilnis, ka viņš sagriļojās un, kā glābiņu meklēdams, pieķērās katedrai.

„Mierā!” viņš sauca. „Klusum! Pie kārtības! Ko tas nozīmē?” Bet troksnī tikko spēja sadzirdēt pats savu balsi. Viņš sauca vēl un vēl, pacēla rokas, vicināja un māja. Vērodamas meitenes pa mirklīm pierimās, bet tūda! atkal sekoja jaunas smieklu un jautrības eksplozijas. Upenājs apjuka. Ko tad nu?

Te piepeši tumšmatainā meitene pirmajā solā pagriezās pret klasi un iesaucās:

„Klusāk, te taču nevar strādāt!” Klase aprāvās. Silts vilnis pārvēlās Upenājam, pateicības pilnām acīm viņš uzlūkoja negaidīto sabiedroto un... ieraudzīja, ka meitenes priekšā ir burt-nīca un atvērta grāmata, no kuņas viņa steidzīgi kaut ko raksta. Īgnums sagrāba Upenāju ar divkāršu spēku.

„Paklausieties,” viņš sacīja, „esiet tik laipna un pievāciet ne-piederīgās burtnīcas.”

Meitene izbrīnījusies pacēla galvu.

„Kāpēc? Vai es jūs traucēju?” Un atkal nogrima darbā.

„Dariet, ko jums liek,” sauca Upenājs sapīcis un uztraukts, „tagad ir zīmēšanas stunda.”

„Nav jau nekā ko zīmēt,” viņa atbildēja, galvu nepaceldama.

„Jums jāuzklausā, ko skolotājs stāsta.” Piecdesmit meiteņu sirsnīgi smieklī pārklāja viņa balsi.

„Nu, tad stāstiet, Upāna kungs!” sacīja tumšmate ar izaici-nošu mieru.

„Pirmkārt, mans vārds nav Upāns, bet gan Upenājs, lūdzu ievērot...”

„Un otrkārt?” sauca meitenes, locīdamās no smieklīem.

„Otrkārt, es neesmu arī latgalietis, kaut gan pret šo novadu man nav nekādu aizspriedumu...”

„Un treškārt?”

„Jums jāšēd klusul!”

„Zīmēšana taču nav nekas nopietns, vairāk atpūta nekā darbs,” prātoja tumšmate.

„Tad sagatavojieties uz divnieku!” sauca Upenājs, galīgi sa-šutis.

„Man divnieku?” tumšmate jautri iesmējās un ar īsti kun-dzisku kustību pasvieda Upenājam kādas ģipsa galvas zīmēju-mu, „cik liksit par šo?”

Upenājs paņēma lapu un aplūkoja. Meistardarbs tas nebija, bet Daugavpils mākslas skolā pirmajā kursā kaunā nepaliktu. Kā goda virs Upenājs varēja sacīt tikai: „Pieci.”

„Nu, tāpēc,” noteica meitene un pievērsās savam darbam. Klase no prieka nezināja, ko darīt.

„Malacis Astrīdel! Tā viņam vajadzēja, tam malēnietim!” sau-ca meitenes, nemaz vairs nekaunēdamās.

„Kas to teica? Kas iedrošinājās?” kļiedza Upenājs, bet jautā-jums izkusa klases gaviļēs. Sviedri aprasināja virsskolotāja pieri.

„Nebļaujiet taču kā trakas!” viņš brēca, pilnīgi izmisis, „pat

blakus klasēs vairs nevar strādāt." Bet tikpat labi varēja apsaukt vētru. Upenājs uzlēca katedrā un daudzīja to dūrēm un savā vientiesībā draudēja atstāt klasi.

„Ejiet!” cauri kņadai atskanēja skaļš padoms. Velti, svētu dusmu sagrābts, Upenājs pieprasīja, lai vainīgā piesakās pati, velti viņš kā sadzelts skraidīja pa klasi, tvarstidams balamuti, drīzāk varēja sagūstīt vilni liedagā. Gan viņš apelēja pie skolnieču goda, gan veselā saprāta, gan sauca: „Kauns! Kauns!” Meitenes jau vairs neuzjautrinājās, bet vienkārši ālējās. Kamēr viņš plosījās, aiz muguras ietrimšķējās spalga metāliska skaņa, tūda! atbalsodamās visos kaktos. Upenājs to pazina. Kamēr vien pasaulē būs skolas un skolnieki rakstīs ar tērauda spalvām, šī skaņa nezudīs. Viņš pats vēl necik sen bija spraudis spalvas pasolē un tā strimšķinājis. Vismaz šos mūzikantus viņš notvers! Pieskrējis kādam solam, viņš kampa pagaldē. Nekā. Viņš ķēra vēl un vēl — atkal nekā. Beidzot skaņa iespindzās tieši blakām. Žibēnātri Upenājs grāba ar gluži pārliecinātu roku. — Atkal nekā! Apjucis viņš ar plaukstu norausa sviedrus no pieres. Briesmīgs smieklu viesulis pārbrāzās klasei. Nelabas nojautas pārņemts, skolotājs palūkojās uz pirkstiem — tie bija notraipīti ar tinti, ar ko meitenes bija notriepušas pagaldi. Viņš izrāva iesmaržoto mutautiņu un berza pieri. Meitenes vairs negavilēja, bet vienkārši auroja. Klase bija pārvērtusies nesavaldīgā barā. Visas kā apsēstas vicinājās rokām un didijās solos. Lūk, viena negantniece, skaļi no sola uz solu lēkdama, pārskrēja pāri visai klasei. Otrā stūrī kāds pulciņš jau uzvilka dziesmu. Pāri klasei kā sniega pikas lidoja papīra vīstokļi, un dažs labs no tiem ķēra arī skolotāju. Apjucis, iztrūcināts un izmisis Upenājs apriņķa. Viņš jutās pilnīgi nevarīgs šī trakojošā pūļa priekšā. Kaut kas viņā rūgti iesmeldzās. — Nē, viņam nebija dots būt par skolotāju. Viņam nebija apskaužamās iedzimtās mākas valdīt un vadīt pūli, radīt cienību pret sevi. Vismaz šeit pilsētā ne. Atspiedies pret katedru, ļāva klasei pilnīgu vaļu. Viņu sagrāba kādas pazīstamas, briesmīgi karstas ilgas — ak, jā — pēc zvana, jābā, atpestošā zvana, kas paglābtu no šī apkaunojošā, mocošā stāvokļa, visriebligākā, kādā vien viņš savā mūžā atradies. Nejaukā, neapklusināmā, nemitīgā, neremdināmā, apdullinošā kņadoņa skalojās pār viņu kā nebeidzama bangotne, un nebija vairs ne spēka, ne drosmes sacelties. Viņš saguma un klusēja. Skatīens nolaidās atkal pirmajā solā. Āstrīde, beigusi rakstīt, nopuļēja nadziņus, sakopās spoguļīša priekšā un tagad grozījās kā atspole, smiedama, mādama un saukdama uz visām pusēm. Varēja noprast, ka viņai klasē piekrita izcila loma. Viņā klausī-

jās, viņā skatījās. Astrīdes vārds jo bieži lēkāja no mutes mutē. Un patiesi, viņas kustībām piemita kāds īpašs valdzinājums, reizē meitenīga un tomēr valdonīga grācija. Skolnieces tērpu bija darinājusi izgudrināta meistaršuvēja, tas izcēla visu viņas augumam vēl piemītošo bērnišķību, bet tanī pašā laikā kļāvās ap vidukli un traušajiem locekļiem ar viltīgu un kairu tīksmi. Upenājs piepeši sajūtās viņas priekšā briesmīgi neveikls un neapētēsts, bet nevarēja atraut acu. Lūk, baltās, koptās rociņas izvilka dārgu, dzeltenu cūkādas portfeli un sāka iekravāt grāmatas un burtnīcas. Uz manikīrētā pirkstiņa — Upenājs neticēja savām acīm — mirdzēja gredzens ar paprāvu briljantu. — Jā, tādas bija viņa audzēknes, bet viņš nabagojās par katru grasi.

„Atlaidiet mūs mājās. Tikpat nekā nav ko darīt,” uzaicināja Astrīde ar dzēlīgu lietišķību, kas Upenājam dūrās kā iesms.

Bet stāv rakstīts: kad nelaime visbargāka, Dieva žēlastība vistuvāk. Kad Upenājs, rūgtas siekalas rīdams, bija pavisam aizmirsis, ka pasaulē vēl ir atpestīšana, atskanēja zvans. Troksnis, ko tas izraisīja, pārspēja katru iedomu. Meitenes savas mantas bija savākušas un līdz ar pirmo skaņu brēkdamas un ķērkdamas kā indiāņi bruka uz durvīm. Upenājs noskatījās vien. Dažos mirkļos klase bija tukša un klusa. Salauzts, pievīlies, pazemots Upenājs aizvilkās uz skolotāju istabu. Vecās skolotājas, nicinoši sačukstēdamās, vēroja, kā viņš saglauda izpūrušos matus, slaucīja tintes notraipīto un sviedriem pārplūdušo seju. Beidzot viena no viņām izmeta:

„Kas notiek jūsu klasē, gar to mums nav nekādas daļas, stāviet tur kaut uz galvas, bet tik daudz jums jāprotas, lai vismaz otrā stāvā var strādāt. Vēl pāris šādas stundas, un pēdīgā disciplīna mūsu skolā būs sagrauta.”

„Novāciet taču tās astes, kas jums karājas pie svārkliem,” piemetināja otra.

Ak vai, ar saliektu kniepu palīdzību pie Upenāja svārkstērbelēm bija sakabināts vesels žūksnis cakotu un izlocītu papīra strēmeļu. Kamēr viņš tās nolasīja, pienāca mazs, ļoti kustīgs un izveicīgs skolotājs, smīnīgi blenzdams caur lielām raga acenēm:

„Jā, jā. Mūsu skolā nav viegli strādāt. Skolotāja vara maza. — Meitenes izlaidušās. Knabenava skola jau desmitiem gadu apkalpo veselu rindu vecpilsoņu dzimtu. Nāk meitas, māsīcas, draudzenes. Direktors nekad skolotāja dēļ nenīdīsies ar šādām ģimenēm. Meitenes zina, ka var atļauties diezgan daudz. Pie mums spēj noturēties tikai sava aroda meistari.”

Bet tas Upenāju vairs nesāpināja. Viņš meklēja direktoru, cieši nolēmis atteikties no nelaimīgās, nelāgiem viltus līdzekļiem iegūtās vietas — zagta manta augļus nenes. — Bet direktors jau bija aizgājis. Arī mājās viņu nevarēja sazvanīt. Pagaidām nekas neatlika kā, kolēģu un apkalpotāju nožēlojošo skatienu pavadītam, doties mājup ar nenomesto skolotāja godības nastu plecos.

Izgājis uz ielas, Upenājs ar šausmām atskatījās uz stalto pelēko namu. Ne mūžam viņš nespers tur savu kāju. Tūkstošreiz labāk grauzt sapelējušu maizi un zīmēt Bicēna etiketes. Pa ielu vēl pastaigājās dažas skolnieces. Pamanījušas Upenāju, tās sabāza galvas kopā un smējās. Gabaliņu tālāk dāmīgā modes mētelī soļoja Astrīde, raita un viegla kā spāre. Ietnes malā stāvēja spodri dzeltens sporta auto. Astrīdei tuvojoties, nožilba glāzu durvis, viņa iekāpa, un mašīna aizripoja. Savas niecības pārņemts, Upenājs sakoda zobus un lieliem soļiem devās projām.

Pēc bargās stundas neveiksmīgais skolmeistars devās pusdienot uz Bicēna ierādīto ēstuvi. Skaistā skolotāja aldziņa nu bija vējā; laiks atkal domāt par taupību. Upenājs nopirka tikai zupas talonu par piecpadsmit santimiem un apsēdās vistumšākajā pagraba stūrī. Nokvēpušās, norasojušās sienas, zāģu skaidu grīda, nekrāsotais galds šoreiz lieliski saskanēja ar viņa nožēlojamo garastāvokli. Viņš jutās tik vientuļš, pamests un pazudis kā dzīvs aprakts. — Juŗa lekaŗotāja bēdīgā izgāŗanās. — Kurcumam būs atkal brangs stāstinŗ, ar ko pacienāt kafejnīcas dīkdieŗus. Pilns ŗēlabu un dusmu Upenājs uzbruka milzīgajam ŗķīvim ar skābo kāpostu zupu.

Vai tas bija kāpostu sīvums, pārceļojis jaunā skolotāja dzīslās, vai paēduŗa cilvēka sava svara un dūŗas apziņa, bet tas vairs nebija pirmītējais Upenājs, kas pēc laiciņa pacēla pietvīkuŗo seju no tukŗā ŗķīvja. — Nē, tā to lietu nevarēja atstāt! Viņŗ nepadosies pēc pirmās neveiksmes! Viņŗ vēl parādīs ŗim Kurcumam un ŗai Astrīdei, ka nav gluŗi ar plīku roku ŗemams. Zaudēt vairs nekā nevarēja. Galu galā arī citi skolotāji bija tikai cilvēki un tomēr tika galā ar ŗim nolādētājām meitenēm. Tikai ŗoreiz viņŗ nelēks kā circenis uz pavarda bez apdoma, bet nobruŗosies un sagatavosies kā nākas. Nekavējoŗi jāpārliŗ kara plāns. Ar paŗa gudrību vien nepietika, bet kas palīdzēs? Varbūt Kurcumam atkal būtu padomā kāds velniŗķīgs stīķis, bet ŗoreiz Upenājs nolēma iztīķt bez ŗi smīniķa palīdzības. Viņŗ atlaidās ļodzīgajā krēslā un, viļinādamŗ pa galdu rupjmaizes loŗi, nogrima pārdomās.

Tajā paŗā gadā, kad viņŗ beidza Cesvaines vidusskolu kā visjaunākais audzēķnis, tikko 17 gadu vecs, skolu atstāja arī latvieŗu valodas skolotājs sīrmāis Kamaldiņķ tēvs, izgāja pensijā un pārnāca dzīvot uz Rīgu pie dēla, kas arī bija skolotājs. Labāka padomdevēja nevarēja vēlēties. Nekavēdamies vairs ne mirķli, Upenājs devās uz prefektūras adreŗu galdu un, izzinājis adresi, tālāķ uz Pārdaugavu pie Kamaldiņķ tēva.

Vecais skolotājs viņķ sapēma izplēstām rokām.

„Nu, paskaties tikai, paskaties, veco Kamaldiņu, tie jaunie tevis neaizmirst,” vecais vīrs iesaucās jaukajā cesvainiešu izloksnē, un dzimtenes valoda aizgrāba Upenāju gandrīz līdz asarām. Tikai tagad noprata, cik ļoti viņu bija samocijusi un pazemojusi šī pirmā zīmēšanas stunda. Bet viņš saņēmās un tūdaļ ķērās pie lietas.

„Ak, tu arī esi skolotājs?” teica vecais. „Redzi, cik skaisti. Tad jau mēs esam tā kā kolēģas. Nu, saki, vai nav viena jauka lieta? Jā, skolā tu, cilvēks, vienmēr jūties jauns un stiprs. Ai, šīs ziņkāres un uzticības pilnās bērnu acis, kas raugās tevī kā augstākā būtnē... Ak, trokšņo, tu saki? Jā, kuŗa klase savu reizi nepatrokšņo? Ak, tik stipri, ka nevar ne runāt? Nu, tad bērni jānomierina. Kā es to daru? Pavisam vienkārši. Kad troksnis kļūst traucējošs, es aplustu un brīdi sastingstu. Klase to tūdaļ ievēro un arī aplust. Tad es pārmetoši pakratu savu sirmo galvu un jautāju: „Vai tagad driksu turpināt stundu?” Tad nolaižas visi nerātņie skatiņi, kļūst klusu kā dienasvidū, un līdz pat stundas beigām man klase vairs ne reizes nav jāapsauc.”

Tas bija teicams padoms. Upenājs gluži labi atcerējās, kā viens vienīgs šīs sirmās galvas mājiens un labsirdīgo, veco acu skatiens aplusināja lielākos nerātņus. Bet ko tas līdzēja, ja viņam, Upenājam, nebija ne sirmās galvas, ne labsirdīgo acu?

Pēc kāda laika pārnāca Kamaldiņa dēls, kas mācīja ķīmiju kādā vakarskolā. Tas bija varens vīrs, milzis augumā, platu, atklātu cikstoņa seju, vareniem pleciem un plaukstām kā karašām. Izdzirdis par Upenāja likstām, viņš gardi smējās, un viņa smieklī rībēja kā kaujas rati.

„Jūs esat istā palaidņu skolā. Tak vakarskolās iet vēl trakāk. Bet nieki vien, lai tikai pamēģina manās stundās pekstiņus taisīt. Kad es ienāku klasē un netop kluss uz vietas, es, spēru ar žurnālu pa galdu šitā,” milzenis trieca ar plaukstu pa smago ozola galdu tā, ka trauki palēcās, un sauca: „Kas te būs? Gada tirgus vai šaujambūda? Miers!” Jaunā Kamaldiņa balss plīsa tik skaļi, ka stikla piekari pie griestu spuldzes žēli ietinkšķējās, bet viņa labsirdīgā seja saviebās tik draudīgā grimasē, ka Upenājs taisni satrūkās.

„Un, ja tad vēl kāds iesmilkstas,” zobus griezdam, rūca Kamaldiņš, „es nolecū no katedras un gāžos viņam virsū — tu rezgalīl suņu sitēj! Es saku, — muti ciet! Kapsētu es gribu, ne klasi! — Un tad lai pamēģina kāds pīkstēt!”

Tiešām, arī Upenājs neuzdrošinājās pīkstēt, ieraudzījis brūkam pār sevi jaunā Kamaldiņa milža augumu un draudīgi izšaujамies burkāna pirkstu, kas apstājās tikai puspēdu no viņa

acu starpas. Jā, tas bija taisni lielisks paņēmieni, bet tur vajadzēja krāsns augumu, spaiņa galvas un vēša balss.

„Vai jūs tāpat apejaties arī ar meitenēm?” jautāja Upenājs.

„Mazākās klasēs jā,” atteica Kamaldiņš, „bet vecākajās, kur kā daždien vakarskolā visas jau lielas meitas, tā gluži negribas. Ja kļūst nemierīgas, aizrādu, ka tādas izlaistenes neviens neprecēs, un kā garāmiedams apceru dažus paņēmienus, kā tikt pie vīra. Tad klasē paliek tik kluss, ka es pats sabīstos un viņas nemaz nepamana, ka jau atkal esam atgriezušies pie ķīmijas.”

Upenājs nešaubījās, ka šo līdzekli it sekmīgi varētu lietot arī Knabenava ģimnazijā, bet tad vajadzēja papriekš pašam apprecēties un kļūt vairāku bērnu laimīgam tēvam kā jaunajam Kamaldiņam vai arī iegūt tāda siržu lauzēja slavu kā Eižēnam.

Tā, jauki izciemojies, Upenājs atgriezās mājās tikpat gudrs kā agrāk.

Bicēna nebija mājās. Upenājs vairākkārt mēģināja lepnī ieliet istabā, triekt grāmatu pret galdu un saukt: „Mieru! Kapsētu es gribu, ne klasi!” Bet pat tukšajā darbnīcā tas neskanēja diez cik iespaidīgi. Pārmetoši galvu purināt viņš nemaz nemēģināja, un tā drīz vien kļuva skaidrs, ka svešu ļaužu paņēmieni nederēs un ka nepieciešams izgudrot kaut ko, kas piederēja viņa vecumam, augumam, balsij, neprecētam stāvoklim un iesācēja mazai cieņībai. Tā varēja būt vienīgi ļauna un indīga čūskas viltība. Viņš nepurinās galvu un arī nerāsies skaļā balsī, neiztīrās precību lietas, bet indīgi un noslēpumaini iešņāksies, kā nelabu slazdu gatavodams, un liks bagātīgi saprast, cik viegli skolotājs savas mācekles var iepīt visnejaucākajās nepatīkšanās, samaitāt liecību, traucēt vecākus, dažādi sodīt un pie labas gribas panākt pat izslēgšanu no skolas ar vilka pasi. Tā pārdomās un mēģinājumos pienāca vēla nakts. Upenājs ilgi grozījās uz cietās un garējainās modeļu lāvas un iemīga tikai pret rīta pusi, kaut gan otrā dienā viņu sagaidīja nevis viena vien, bet veselās piecas stundas visās ģimnazijas klasēs un spēka vajadzēja briesmīgi daudz.

Upenājs piecēlās itin kareivīgā garastāvoklī, bet, līdzko iegāja skolā un viņu apņēma apreibinošā un apdullinošā stundās kņada un apdvēsa biezais, nogurdinošais skolas gaiss, sirds sāka sist tik nemierīgi, un viņš pats jutās tik nevarīgs, ka bija jāsažņaudz dūres un jāsakoz zobi visā spēkā, lai daudz maz cēli un mierīgi izietu cauri meiteņu rindām.

Skolotāju istabā viņš aprobežojās ar kopēju sveicienu un tūdaļ nolīda pie malas; viņa neveiksme, saprotams, nebija noslēpums: visās sejās zibēja smīni.

Atskanēja zvans kā sāpīgs pātagas cirtiens. Kā par nelaimi pirmā stunda iekritu atkal tieši vakarējā klasē. Sīkos drebuļos kratīdamies, Upenājs uzslējās kājās un — ieraudzīja savā priekšā Kurcumu ar visvīzīgāko un pašapmierinātāko smīnu sartaļā sejā.

„Nu Dāniēli lauvu bedrē? Meitenes jūs vakar esot pagalam sakāvušas?”

„Tā ir” atteica Upenājs, nemaz nemēģinādams mazināt savu neveiksmi.

„Trokšņoja?”

„Taisni neizturami.”

„Tas ir dabīgi. Viņas izmēģina jaunu skolotāju kā nule nopirkto velosipēdu - cik lielu slodzi tas iztur. Kāpēc neapsaucāt?”

„Tur jau vajadzēja ar lielgabalu šaut.”

„Hm. Vai tik jūs neklīdzāt visai klasei uz reizes?”

„Kā tad citādi?”

„Āplami. Kolektīvs nav salaužams. Izvēlieties vienu un uzbrūciet tikai tai. Noskatieties tādu klusāku, vārgāku, nav svarīgi, vai viņa patiesībā trokšņo vai ne. Rāijiet tikai viņu vien, draudiet, kauniniet un, galvenais - izsmejiet ļauni un bez žēlastības. Neļaujiet viņai ne vārda pretim runāt un pēdīgi padzeniet no klases. Ar to jūs sasniegsit divus labumus — vienkārt, klasei būs izrāde un pa to laiku klusums, otrkārt, redzot, cik jūs netaisns un ļauns, no jums sāks baidīties. Bet bailu otrs nosaukums ir — cienība.”

To teicis, Kurcums pievērsās citiem, bet Upenājam patiesi atsvīda gaisma. Skaidrs, pretinieks jāsakauj pa daļām, tas taču bija vecu vecais kaņavadoņu, politiķu un kāpēc arī ne skolotāju papēmiens?

Atskatot otram zvanam, Upenājam pienāca direktors Kna-benavs.

„Tā,” viņš nokrimšķinājās, „sākums slikts. Šī gan ir visnemierīgākā klase. Es viņas vēlreiz norāju, bet uz svešu palīdzību daudz neceriet. Katram jātiek galā paša spēkiem. Mēģiniet, varbūt šoreiz veiksies labāk.”

Direktora balsī tomēr nemanīja ticības, un Upenājs skaidri noprata, ka nākamā stunda izšķirs, vai viņš būs nodrošināts pil-sētnieks ar 67 latu lielu mēneša ienākumu vai tikai Rīgā ieklidis neveiksmīgs provinciālis.

Viņš piegāja pie zīmēšanas mantu skapīša un uz labu laimi paņēma pirmo izbāzto putnu, kas gadījās pa rokai — lielu gārni, stipri noplukušu un briesmīgi pieputējušu. Tas bija gluži vien-alga, vai viņš savu izšķirīgo cīņu izcīnīs Dantes ģipsa galvas vai veca izbāzta gārņa ēnā. Spēkošanās no tam nekļūs vieglāka.

„Turies, Juri. Turies, Juri!” viņš sev kala, dodamies uz klasi.

Nebija vēl pa krietnam atvēris durvis, kad pretim jau šalca smieklī, bet, kad meitenes ieraudzīja viņa rokās veco gārni, tās gandrīz apraudējās no jautrības. Bet Upenājs šoreiz bija apņēmies un nokapāja septiņus lielus, vīrišķīgus soļus pa glumo, eļļoto grīdu līdz savai glābšanas salai — katedrai. Nolicis uz tās gārni un žurnālu, viņš pētīgi lūkojās klasē.

Meitenes nemaz nepūlējās viņu apsveikt ar piecelšanos. Daudzas vāca nost no galdiem papīrus un citas mantas, kā posdamās uz varenu izrādi. Visām acis mirdzēja kā kaķiem. Tūlīt sākās saucieni:

„Ko jūs ar to veco putnu darīsīt, tam jau pakulas lien ārā.”

„Kancelejas jaunkundze stāstīja, ka jūs nemaz neesot dāvgavpiliētis, bet malēnietis. Vai tas taisnība?”

„Nevar būt, tad viņš nebūtu tik...” Pēdējais vārds padzisa vispārējā kņadā.

Krājiet vien, krājiet grēkus — domāja Upenājs un vērās meitenēs, izraudzīdamies upuri. Klusāko un vājāko ieteica Kurcums. Lūk, tur ceturtajā rindā pie loga sēdēja bāla, klusa, izstīdējusi meitene, un viņai vienīgai atradās uz galda zīmēšanas piederumi pilnā kārtībā. — Hm, to es salauztu itin lēti, — bet viņa galvenais dusmu un pazemojuma iemesls sēdēja tepat pirmajā solā ar dārgu gredzenu pirkstā. Atrīde atkal rakstīja un nelikās par viņu ne zinīs.

— Lai notiek kas notikdams — nolēma Upenājs. — Es ķeršos pie pašas galvenās un bīstamākās. Būt vai nebūt! — Un, ieņēmis dziļu elpu, viņš skaļi sauca, pārkliegdams čalu:

„Vai visām papīrs, zīmuli un dzēšamās gumijas sagatavotas?”

Viņam atbildēja smieklī un saucieni: „Ko? Papīrs? Ko ar to dara? Jūs mums nekā neesat teicis? Mēs domājam, ka jūs zīmēsīt uz tāfeles.” Bet Upenājs neklausījās. Viņš piegāja pie pirmā sola, pie Astrīdes un teica:

„Vai dzirdējāt, ko es teicu?”

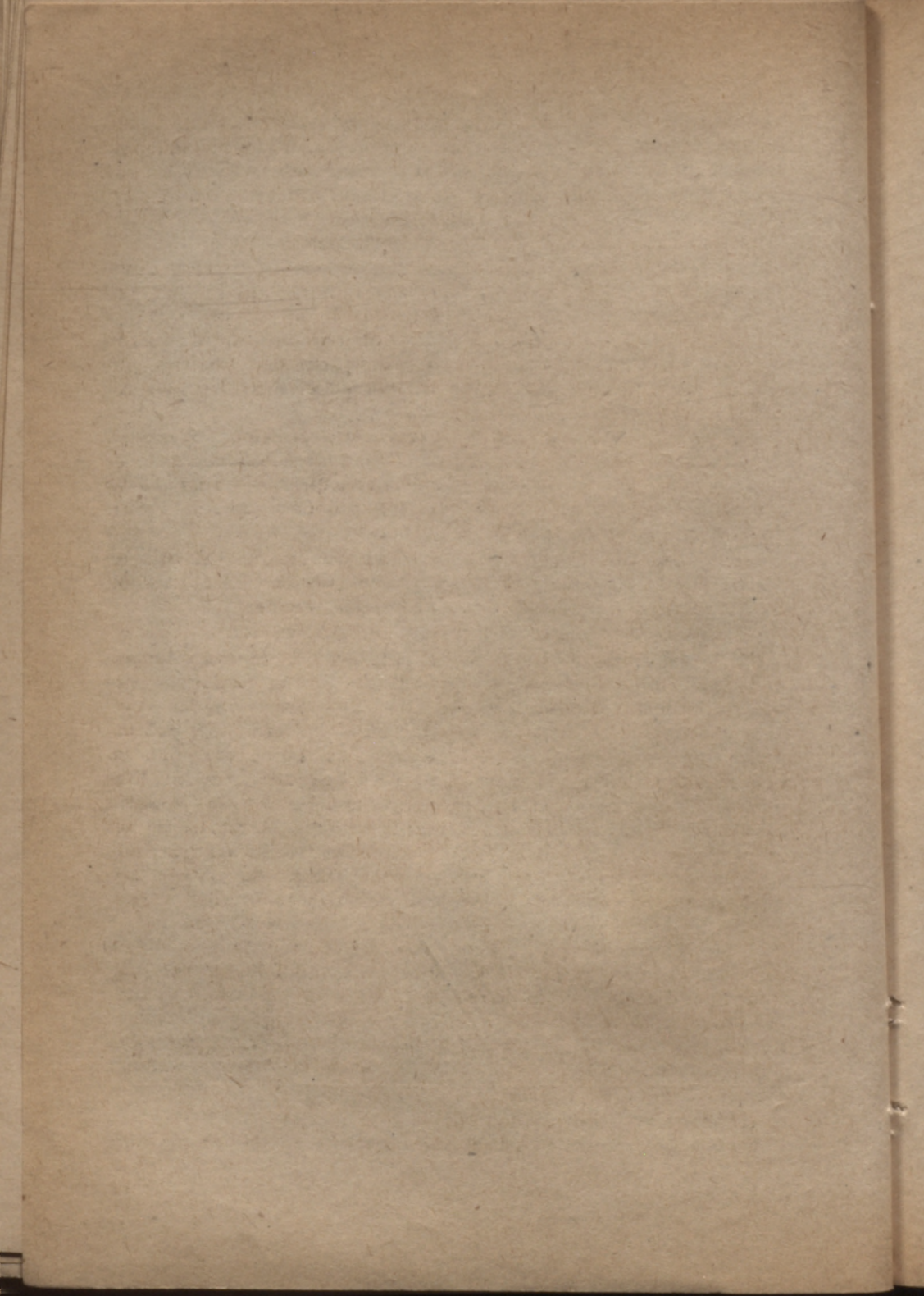
„Nē,” atteica viņa, galvu nepaceldama. Klase ieinteresēta apklusā. Mirkli bija dzirdama tikai Astrīdes spalvas čirkstēšana uz papīra. Pārsteigta par pēkšņo klusumu, viņa pavērās augšup.

„Piecelieties, kad runājat ar skolotāju!” piepeši asi izmeta Upenājs.

Astrīde gluži automatiski pietrūkās kājās, bet tad, piesarkusi par savu pārsteidzību, lēnām, muguru gar sola atzveltni slidinādama, laidās atkal sēdus.

„Saprotams, ja pie skolas durvīm gaida auto, tad ir neērti stāvēt tāda skolotāja priekšā, kas iet mājās kājām...” Astrīde

pietvīka vēl vairāk; tas nebija kauna, bet dusmu sārtums. Viņa nostājās frontē kā kareivis pilna izaicinājuma un nicināšanas. Klase aizturēja elpu. IZRĀDE SĀKĀS. Launa iedvesma nāca pār Upenāju, un viņš turpināja cik mācēdams pirdzīgi un nicinoši:

„Es redzu, jums klasē ir izcils stāvoklis...”

„Pirmā skolniece,” atskanēja vairākas balsis.

„Skaistā un bagātā Astrīde, pirmā skolniece — tā jūs te dēvē. Saprotams, ja vesels bars mājskolotāju pūlas apkārt, tad pat putnu biedēkli var iztaisīt par pirmo skolnieci. Skaistā? Dārgs mētelis paslēpj greizu muguru tikpat labi kā sporta mašīna līkas kājas un briljanta gredzens netīru roku,” nobeidza Upenājs, pamanijis mazu tintes plankumiņu uz citādi ļoti tīrās Astrīdes rociņas.

Tas bija drusku par daudz. Izaicinošā izteiksme nozuda no Astrīdes sejas, savāds bažu, apvainojuma un baiļu jaukums ieplūda viņas vaibstos, pierīte sāpīgi sakrokājās — jaunkundzes maska nokrita, un īsu mirkli zem tās pavidēja apjucis bērns. Upenājs steidzās izmantot šo zelta mirkli:

„Pie manis tiks vērtēts un cienīts tikai tas, ko cilvēks pats ar saviem spēkiem paveic. Par to, ko dažam vecāki var dot vairāk nekā citiem, drīzāk vajag kaunēties nekā lepoties...”

„Kaunēties?” iesaucās Astrīde gluži svešādā balsī.

„Mēs visi zinām, kas par vīru ir jūsu tēvs...” Upenājs pacēla strostējoša sprediķotāja balsi un atvilka elpu, lai turpinātu, „bet jums jāgādā, lai arī jūs pati kas kļūtu” — bet te notika pavisam dīvaina lieta, Astrīde ievaidēdamās apklāja seju rokām, asaras taisni šķīdin pašķīda pa smailo pirkstiņu starpām, un viņa sabruka solā nevaldāmās, gandrīz krampjainās raudās. Klasē kļuva klusu kā tuksnesi. Brīnišķīgās asaras! Kā tās veldzēja un aplaimoja Upenāju. Viņš gandrīz neticēja savām acīm un savai laimei. Jau gatava! Tikko jaudādams apspiest gandarījuma un uzvaras smīnu, Upenājs cēls un cienīgs lēni uzkāpa katedrā un svarīgi nosēdās kā zemessocijs tiesneša krēslā. — Skatieties, lūk, mani darbi — viņam gribējās uzsaukt klasei, bet tā viņu saprata arī bez vārdiem un izplēstām acīm uzlūkoja kā istu varmāku. Apakšā pirmajā solā, pieri pret galdu atspiedusi, dīvainās, neskanīgās elsās raustījās Astrīde, nevarēdama un nevarēdama norimties. — Nē, tā nebija izlikšanās. Bet ko tas nozīmēja? Ko viņš tik sevišķu bija pateicis? — Taču pārdomām neatlika laika — Rīgā viss notika citādi. Viņš žēlīgi pamāja Astrīdes blakus sēdētājām:

„Izvediet viņu, lai nomierinās.”

Kaimiņienes saņēma Astrīdi pie elkoņiem un izveda tik salī-

kušu un saknupušu, ka katram, tikai ne Upenājam, to redzot, būtu iesāpējusies sirds. Izslēdies visā augumā, viņš turpināja skaļā balsī, ielikdams visu bardzību, uz kādu vien bija spējīgs:

„Un tagad jūs man zīmēsīt dzērvī.”

Šo stundu līdz pat zvanam klasē dzirdēja tikai papīra čaukstēšanu, zīmuļu drāšanu, dzēšamās gumijas šņākšanu un retu pavisam iztrūcinātu čukstu. Bet pietika viena vienīga nikna skatiena, lai apklustu arī tie. Ja arī daudzas acis noraudzījās viņā igni un naidīgi, ja arī laba puse klases tikai spītīgi izlikās, ka zīmē, tad tomēr valdīja miers un kārtība.

Noturējies meitenes klasē labu brīdi pēc zvana, Upenājs devās uz skolotāju istabu, pieņēmis tik izklaidīgu un garlaikotu izskatu, cik vien spēja. Visi skolotāji jau bija sanākuši.

„Teicami, Upenāja kungs!” sacīja direktors, „teicami! Stundas otrā pusē es biju nolēmis doties jums palīgā, bet pieēju pie durvīm — meitenes sēž kā pelītes. Taisni brīnums, pat mēs, vecie skolotāji, nespējam viņas tā norāt.”

„Ar ko jūs viņas tā?...” jautāja mazais skolotājs, kuņam, kā rādījās, pašam kārtības uzturēšana klasē sagādāja gaužas raizes.

„Es, ziniet, paskatos viņām acīs un saku. — Tagad — pietiks supus sist! Mieru! Kapsētu es gribu, ne klasi! — Un lai tik iedrošinās vēl kāda pīkstēt.”

Skolotājs pagrozīja galvu, bet neteica nekā.

„Mans padoms derēja, vai ne?” jautāja Kurcums.

„Lieliski.”

Nākošās stundas Upenājam noritēja gludi. Vai nu skolā jau bija izplatījusies ziņa par varmācīgo skolmeistaru, vai arī, uzvaras spārnots, Upenājs iemantoja īsta pavēlnieka stāju, bet ar visiem trokšņiem un dumpjiem viņš ātri un noteikti tika galā. Tikai, mājās ejot, pa I klases durvju šķirbu divas naida un nicināšanas pilnas acis viņu pavadīja cauri visam gaitenim. Uz ielas namu tālāk gaidīja dzeltenā mašīna.

Kādu gabalu Upenājs gāja kopā ar Kurcumu.

„Mana skolotāja karjēra nesākās daudz labāk kā jūsējā,” stāstīja Upenāja labvēlis, „arī es sākumā nevarēju dabūt meitenes pie kārtības. Man tas likās gluži mistiski — kā tas iespējams — es, nobriedis un visādi izgudrināts vīrs, netieku galā ar bērniem? Jau pēc pirmās dienas nolēmu lietu pamatīgi izpētīt. Es mācīju tāpat kā jūs visās klasēs. Nolēmu katrā izturēties savādāk, lai atrastu īsto veidu. Atzīmēju, lai pašam nesaļuktu, grāmatīnā — V klasē nekad nesmaidīju, biju nikns un nesaudzīgs, IV klasē taisni otrādi, lūkoju visur izlīdzēties ar jokiem un lab-

sirdīgi smējos vienā gabalā. III klasē allaž pirdzu ironisks un dzēlīgs. II klasē uzņēmos visgrūtāko un nepateicīgāko lomu — raudzīju izdabāt, izkalpoties un līst, aprunāju un spiegoju pārējos skolotājus. I klasē tuvināju sev klases barvežus. Jūs zināt, katrā klasē ir savi varoņi, sava aristokrātija. Tos es izcēlu un turēju gandrīz sev līdzīgus, bet par to viņiem vajadzēja pildīt žandarmu vietu. Un viņi vai, pareizāk — viņas to veica labāk nekā var iedomāties. Šo metodi kā ērtāko tagad lietoju visur.”

Upenājs klausījās un brīnījās. Šim Kurcumam laikam nekas visā pasaulē nelikās nopietni ņemams. Bet tomēr — nupat taču viņš runāja ar īstu pētnieka aizrautību, ne mazākā vīpsna nepavidēja viņa sejā un balsī nejuta ne vēsts no ironijas. Bet, pamanijs Upenāja vērojošo skatienu, Kurcums spēji pārvērtās.

„Kuru jūs šoreiz ņemāt priekšā?” viņš iejautājās atkal pavisam vieglprātīgi.

„Astrīdi.”

„Ko?! Astrīdi Daģi? Pašu Astrīdi? Tas ir vislabākais joks, ko esat palaidis, kamēr kaņojat par Rīgu. Un jums laime atkal — pats Daģis iepinies nelabā prāvā par muitas likumu apiešanu un pagaidām staigā uz brīvām kājām tikai pret drošību. Tāpēc patlaban viņš neko netrakos. Citādi jūs izlidotu no skolas kā pimberis.” Vēl joprojām smieklos kratīdamies, Kurcums pameta Upenājam ar roku un nogriezās tuvējā šķērsielā.

— Nabaga Astrīde. — Nu Upenājs saprata viņas raudāšanu. Nelāgi izdevies, bet darīt tur vairs nevarēja neko.

Kad Upenājs vēl tajā pašā vakarā pastāstīja Ciemaldai savas skolotāja gaitas, par Astrīdi gan neminēdams ne vārda, tēlniece viņam ieteica vēl vienu veidu kā izturēties klasē, ko Kurcums bija piemirsis:

„Uzvedieties, it kā jūs ciemotos smalkā un nopietnā namā.” Un tiešām, pārbaudīts šis veids izrādījās vislabākais.

Gleznotājs Salutaurs gulēja savā darbnīcā tramīgu grēcnieka miegu. Pēdīgi viņš bija padevies Pušmucovam. Lai sarīkotu jau izsludināto izstādi, vajadzēja vēl veselu 20 gleznu, un tās viņš bija apsolījis uzgleznot. Bet draugi nāca, dienas gāja, un audekli stāvēja neskarti. Beidzot līdz izstādes izsludinātai atklāšanai atlika tikai dažas dienas. Kaut kam vajadzēja notikt.

Ap pašu gaismas svīdu viņu iztraucēja nežēlīga dauzīšanās pie durvīm.

„Dzīvais tevi ārā! Kāds ķēms tur ākstās?” Salutaurs bārās, rausdamies laukā no mīgas un taustīdamies gar darbnīcas grabu grēdām uz durvju pusi.

„Vai mitēsies, lempi? Es jau ejul” viņš sauca un atrāva durvis. „Nu tu velna pušelniek, kas tevi trenc melnā naktī pa fassauli plīties?” viņš pārsteigts iesaucās, pazinis Pušmucovu melnajā kamolā, kas pārvēlās sliekšnim.

„Pie darba, mākslinieki! Viss sagatavots. Ormanis gaida lejā ar audekliem un krāsām. Tūlīt jādodas ceļā un jāķējas pie aiņavu gleznošanas,” dvēsa Pušmucovs, vēl gluži aizelsies no kāpšanas.

„Šitādā naktī? Piķamice, tul Vait' var ko saredzēt?”

„Kamēr sarīkosimies, būs gaišs. Un vai nevar uzgleznot arī vienu „Mēnesi pār Rīgu?”

„Rungu pār tavu muguru!” ierūcās Salutaurs, liels un spocīgs baltajās biksēs un kreklā. „Dzeļamais būs?”

„Būs, būs,” steidzīgi atsaucās Pušmucovs, baidīdamies, ka neapbrīnāmais Salutaurs no tiesas nesāk apstrādāt viņa muguru.

„Tā kā piešpicē melno balzamu,” piekodināja Salutaurs un sāka ģērbties. Drēbes bija ievīkstījušās segā, ieņurcījušās vecā dīvāna bedrēs tā, ka pagāja labs laiks, kamēr visus gabalus, jo sevišķi likākos, sadabūja rokā. Caur glāžu griestiem jau lauzās ass rīta zilums, apliedams visas Salautaura darbnīcas mantas ar rēgainu, aukstu spīdumu. Ja Pušmucovs būtu vērīgāks, viņš no-

prastu, no kurienes Salutaurš ņēma savu gleznu salto, spokaino gaismu, kas tā nervozēja kritiķus un tiem līdzī Pušmucovu.

Beidzot mākslinieks bija gatavs. Paņēma paleti, sāgrābās otu un kopā ar Pušmucovu devās lejup.

Pie vārtiem uz savas bukas kūkoja ormanis. Ratos bija iekrauts labs blāķis metru garu vienāda lieluma audeklu. Lai nākošie darbi nenotraitītos viens gar otru, katram audeklam gleznas pusē visos četros stūros bija piesisti korķi, kas atdūrās pret blakus gulošā rāmja spraišļiem. Ratos vēl atradās saliekams glezturis un divas kārbas. Viena ar krāsām — šoreiz Pušmucovš tiešām nebija skopojies — un otra ar uzkožamiem.

„Vai tu mani par odu turi?” gremdās Salutaurš, sataustīdams tikai divas pudeles, „divi kortēliši visai dienai? Pušmucov, velna pušelnīek, gādā klāt!”

Pušmucovš apsolījās pusdienas laikā Salutauru apmeklēt un lūkoties, lai visa kā būtu gana. Vēlreiz un jo rūpīgi antreprenieris iedabāja brauciena maršrutu ormanim.

Salutaurš izcēla vienu pudeli, izsita korķi, ieņēma labu guldzienu un uzsauca: „Ej dā! Zirga virs! Sukā vajā!”

„Nedzeriet, nedzeriet tūlīt no agra rīta tukšā dūšā, tas domāts pusdienām,” bažīgi sauca Pušmucovš, skriēdams līdzī ratiem, bet zirgs tomēr izrādījās ātrāks.

Visai lietpratīgi izstrādātais brauciena plāns paredzēja pilsetas centru, kur dienā drūzmējas gājēji, gleznot rīta agrumā. Vispirms ormanis apstājās pie Vienības laukuma.

„Brauc virsū!” sauca Salutaurš, „es neiešu ar visiem krāmiem apkārt vazāties.”

„Nedrīkst, kungs. Pa laukumu braukt aizliegts,” atbildēja ormanis.

„Pa tumsīgu neviens nepamanīs. Šē!” teica Salutaurš, pasniedzams ormanim pudeli.

Un tiešām, jau pēc dažiem guldzieniem ormanim radās cita dūša, un, pabraukušies kādu gabalu tālāk no bulvāja, rati mīkstī uzripoja uz smilšainā laukuma.

„Kam šitādi circeņa kauļi der?” rājās Salutaurš, pūlēdamies ap saliekamo glezturi. Pieradis pie milzu darbnīcas gleztoņiem, viņš trieca trauslās saskrūvējamās kājiņas zemē ar tādu sparū, ka viena no tām salūza. Nikni paspēris samaitāto rīku pie malas, Salutaurš iesēdās atpakaļ ratos, atspieda audeklu pret celi un satvēra otas.

„Tu pikis!” viņš prātoja, „ko lai krāso? To nolāpīto mūzeju, kas tik reti pērk manas gleznas, vai to krievu popu bunkuru? E, raus abus kopā!” Un tā radās šis dīvains Rīgas skats, uz ku-

ra pareizticīgo katedrāle un pilsētas mūzeja ēka brālīgi stāvēs pie sāna.

„Vaļai tālāk!” pēc pusstundas Salutaurš uzsauca ormanim. Abi iekampa no pudeles, un rati ripoja uz nākošo pieturas vietu pie kanāļa tilta, kam pāri varēja redzēt operas balto un pilāroto namu. Pārmērīgi šķiezdami, Salutaurš jau pie pirmās gleznas bija paguvis iztērēt visu līdzpaņemto eļļu un terpentīnu. Pie tam lielākā tiesa otu, darbnīcā pa tumsu sagrābstītas, izrādījās nemazgātas un sakaltušas cietas kā iesmi. Salutaurš tvēra pēc paletes naža, bet tas bija piemirsies.

„Vadzi, vecais,” uzsauca Salutaurš ormanim, „ar ko tu nogriez desu?”

„Ar nāzi,” atbildēja ormanis pussnaudā.

„Dod šurp.”

Un, saņēmis pamatīgu, vecu galda nāzi, ko vecais izvilka no bukas apakšas, Salutaurš sāka triekt krāsas ar to, un viņam veicās it labi.

„Lūk, pareizais cietums, istie paletes nāži visi par mīkstiem un lunkaniem,” viņš sacīja, vēzēdamies visā spēkā.

„Vai kungs, kā jūs mantu ķēzat. Tik skaista nobalsināta drēbe, to jau varēja pie sienas likt vai uz galda klāt,” sacīja ormanis, vērodams Salutaura gleznošanu.

„Tā ir māksla, vai saprati?” atcirta Salutaurš.

„Kas tā par mākslu? Glīti nolāķierēt ratus, tā ir māksla, bet šitais, kungs, ir tikai tādi kungu niķi.”

„Ak tu tumsoni! Tavā grabažu kalešā dzimst mūžīgs mākslas darbs. Ceļos tev vajag gulēt un cepuri zobos turēt.”

Ormanis neskanīgi smējās. „Kungam patīk jokot. Un ar manu veco gēlzi...”

„Tavās rokās tas nogriež tikai desu, bet manās — met mākslas zibeņus, kas apžilbinās nākošos gadsimtus, kad tu jau sen būsi sapuvīš.”

Nākošā pieturas vieta bija Centrāltirgus, bet, braukdams gar Romas pagrabu, Salutaurš iesaucās:

„Ko, vai t' Rīgas krogus nemaz negleznosim? Pieturi, brālīt, šepati!” Un nepagāja ne divdesmit minūtes, kad glezna bija gatava un rādīja Romas pagrabu, rīta asiņainās ausmas apmirdzētu.

Pie Centrāltirgus gleznotāju apstāja liels zīpkārīgo bars, bet meistaru tas nebūt netraucēja.

„Kundzīt, jūs ar to grozu, panāksit tuvāk; ej jūs pintiņi, skolas ausaiņi, šurpul! Drošāk, drošāk, es uzgleznošu arī jūsu pērtiķu

smeceres. Kad skolmeistars jūs vedīs uz mūzeju pamācīt, tad jūs pie šitās bildes varēsīt sacīt: (Salutāurs iesmilkstējās smalkā balstiņā) „Skolotāja kungs, redziet, kur es arī esmu.” Un, tiešām, zem tirgus ēku varenajiem lokiem Salutāurs pazvieda melnu ļaužu masu un iebakstīja tajā veselu riekšavu siku sarkanu ģimīšu.

Tad Salutāurs lika ormanim nobraukt klusākā nostūrī, un viņi abi iebrokastoja. Uzkožamais bija labs — krietna dūmu desa, nēgi, žāvēts zutis.

„Šitāds brauciens man gaužam pa prātam,” sacīja ormanis, maigi noglāstīdams pudeli, „un māksla varbūt nemaz nav tik slikta kā izskatās, ja ar to var tikt pie krietna malciņa un kumosa labas desas.”

„Pie simt desām un tūkstoš malciņiem es tieku ar mākslu!” atsaucās Salutāurs. „Nedomā, ka tu nieka vīreli vadā. Mākslas milzis sēž tavos ratos! Šauj tam kraķim pa sāniem, lai lobj tas lops, mums šodien vēl daudz ko darīt.” Bet nebija vēl vecais ne īgā pātāgu savīcinājis, kur ne, ratos ieklupa Pušmucovs. —

„Nu, kā veicies?” viņš sauca. „Ko? Jau četras gleznas rokā? Āpsveicu, meistari!”

„Sveicini tu mani ar pāris pusstapiem,” atcirta gleznotājs, „tukšas plāpas man derdzas. Pats redzi — pirmais ir cauri.”

Šoreiz Pušmucovs neiebilda ne vārda. Vienā rāvienā viņš bija semeklējis nesēju, kam uzdeva gatavās gleznas nogādāt mājās, lai tās, ratos kratīdamās, nesabojātos, un mudīgi sagādāja arī degvīnu un vēl šo to ko uzkost. Novēlējis labas sekmes un apsoliņies pusdienas laikā braucējus atkal uzmeklēt, Pušmucovs pa galvu pa kaklu atkal aizdrāzās.

„Nu tumsoni, vai redzēji, kas ir māksla? Izrāva man no pirkstiem kā siltus kriņģeļus. Pakustīnu tikai roku, pusstapi un desas klāt ar blāķi.”

„Kungs, jūs esat velns,” atzinās ormanis no sirds un uzšāva zirgam.

Pie tiltiem Salutāurs atkal nonāca nesaprašanā.

„Sasodīti garš dzelzs grausts. Kāds vilks to lika tik traki izstiept? Kā lai tādu uzglezno. Tur jau vajag verstī gaļa audekla.” Un pēdīgi viņš nerada cita padoma kā uzvelvēt tiltu lokus augstus kā torņus, bet pašu Daugavu saraut šauru kā Gauju.

„Šķūtniek, brauc uz priekšu!” viņš uzsauca ormanim. „Šitās dzelzu lūžņas man nepatīk. Nemsim priekšā Iekšrīgu.” Un līdz pat pusdienām viņi nocīnījās pa Vecrīgu, kur Salutāurs nogleznoja Melngalvju namu, Pēterļa torni un Doma baznīcu. Taisni div-

padsmītos Pušmucovs atkal bija klāt un pievāca nākošos četrus darbus.

Tagad ceļojošā gleznotava pārbrauca pāri Daugavai, un krastmalas ošu pavēnī Salutauris ar vedēju ieturēja pamatīgas pusdienas un pabaļoja arī zirgu.

„Kungs, māksla man sāk patīkt arvien vairāk,” sacīja ormanis, atdodams Salutauram tukšu pudeli, „es tikai to lāga nesaprotu.”

„Kas tur ko saprast? Mākslu vajag sajust.”

„Sajust? Sajūta man, kungs, laba.”

„Nu, tad kraties tālāk.”

Sāka smidzināt smalks rudens lietutiņš. Ormanis norausās no bukas uzcelt kulbu.

„Vai kungs, ko jūs esat pastrādājis? Nu mani rati pagājam!” viņš vaimanāja, ieraudzījis, ka viss sēdeklis, ratu iekšpuse un bukas mugura notraipīti raibu raibās krāsās.

„Nekauc! Nem iekšā! Šeku šelķins! Tas mazais žurķis visu samaksās. Rauj tik kulbu augšā.” Kad jumts bija uzcelts un ormanis satuntuļojās uz bukas, Salutauris ķērās pie Rīgas panorāmas un ostas skatu gleznošanas, tikai šad tad pašaudams galvu no kulbas apakšas.

„Ek ostiņas, ostiņas, gleznotāja atpūta un prieks!” runāja Salutauris, sevī smaidīdams. „Ne par velti puikas tik labprāt tās glezno. Žviukt ar nazi vienreiz — pelēkas debesis, žviukt ar nazi otru reizi — pelēki ūdeņi. Un tad — tip tip tip — mazi melni kuģeliši, un tad atkal tip tip tip — atspogi ūdenī. Un tad vēl šitā!” Viņš izbrauca ar ikšķi resnu dūmu grūsti virs dūmeņiem. „Un glezna gatava, krauj tikai strēķi.” Pēc katra metiena abi vīri, saprotams, stiprinājās no pudeles, un šinī cēlienā Salutauris dubultoja savas sekmes, pārvērzdams par ostas skatiem veselus astoņus audeklus. Kad jau labi pavēlu pēcpusdienā mākslas rati pārbrauca atpakaļ Rīgas pusē, abi braucēji bija itin ļautrā prātā.

„Vai redzi, kur atkal tavš sprukstiņš dzied?” ormanis teica Salutauram, rādīdams ar pātagas kātu uz Pušmucovu, kas, nesēja pavadīts, steidzās viņiem pretim.

„Šitādu rokas puišu man ir dučiem,” lielījās Salutauris, „pāsvelpju tikai, un šie tikai nes ko katrs — šņabi, desas, naudu, meitas...”

„Āk tu mīlais, ir gan tā māksla varena lieta!” brīnījās ormanis.

Pušmucovs sapņema gleznas, bet dzeramā šoreiz vairs negribēja dot.

„Tagad pietiek, jūs jau esat galīgi pilni.”

„Kas ir pilni, tu gleznu ķirmi? Orman, kāp nost no bukas, vilksim šito mākslas kaupiņu uz Daugavu slīcināt. Patiltē mēs tevi iebāzīsim, rij tad mencu galvas, kas no tirgus atpeld.” Un Salutaurš grasījās rīkoties tik skaļi, ka Pušmucovs tecīņus vien laidās pēc degvīna. Uzņēmusi jaunu kravu, mākslas rati ripoja tālāk. Salutaurš sāka snauduļot. Kad rati apstādamies viņu uzmodināja, tas gribēja naski ķerties pie darba, bet atklāja, ka ir pilnīgi tumšs.

„Nakts klāt! Brauc mājās!” viņš sauca ormanim.

„Nebļaujiet, kungs, nebļaujiet,” atsaucās ormanis, ar pūlēm norausās no bukas un nolaida ratu kulbu.

„Kungs,” viņš teica šļupstēdams, „vēl ir itin gaiša novakare. Vēl var labu strēķīti braukāt.”

Lietus sen bija pārstājis. Rati stāvēja pašas Rīgas pils priekšā.

„Nekur nebrauksim. Stāvi rāms,” teica Salutaurš un saslējies ķērās atkal pie darba.

„Cik pasaule gan ir dīvaina, ka tu nezini viņā ne gala, ne malas,” viņš prātoja. „Viens tārps, piemēra dēļ, slimā slieka varbūt ir svarīgāks par ķēniņu zelta kroni...”

„Nu gan kungs muld,” atsaucās ormanis no bukas.

„Bet vai tu neredzi, ka tā ir un ir? — Kas tu pats esi? — Leska, žūpu Bērtulis un zirgu vīrs, vecs, nevienam nevajadzīgs, bet, paraug, tu sēdi tā, ka es aiz tevis pils nesaredzu. Vai saproti, pili, Rīgas pili tu man aizsedz ar saviem kankariem!” Tā kā prātniecība pēc savas dabas ir sausa, mākslinieks un vedējs to šād tad iemitrināja ar dažiem malkiem.

Tālākās gaitās mākslas pajūgs apstājās pie citadeles, aiz kuņas debesis zvēroja degošā rietā, tad pie Andreja ostas, pār kuņu gulās zils mijkrēslis.

Meistara rokas, darba un dzērienu nogurdinātas, kustējās arvien lēnāk. Bija stipri patumšs, kad Salutaurš levilka Andreja ostas ainavā pēdējos vilcienus. Viņš smagi nopūtās:

„Redzi, vecais, — suns viņu sažina, kas tā māksla īsti ir. Redzi — es velku un triepju, bet kāpēc tā ir māksla? Varbūt tā nemaz nav māksla?”

„Vai kungs, kā nu var tik dumi runāt? Es gan zinu, kas ir māksla... es tikai nevaru tā izrunāt... tā māksla ir man iekšā, tā ir varena lieta, kungs, tas ir, ko cilvēks ieņem, uzņem un saņem, cilvēks izput, māksla paliek, un cilvēks paliek māksla...”

„Brauc mājās, bulduri,” drūmi ierūcās Salutaurš.

„Kungs, vēl tak var redzēt!” atsaucās ormanis un lika ierīpot ratiem tumšajā Viesturdārzā.

„Bet te ir tik tumšs, it kā es būtu norijis nēģeri. Rādi uguni, zirga vīrs, lai var sākt gleznot!” sacīja meistars. Ormanis nokūņojās no bukas un iededzināja ratu lukturi.

„Nebāz ģīmi, nebāz savas spuras starpā!” pukojās Salutaurš, kad ormanis griļojās un svērās māksliniekam gandrīz klēpī.

„Ir gan tev deguns taisni luktura vietā,” smējās Salutaurš, ievērojīs veča dīvaino degunu. Patiesi tas bija neredzēts izaugums — neticami liels, izburbējis kā sūceklis, bezveidīgs kā celmu sēne un luktura gaismā kvēloja kā pārbriedusi milzu zemene.

„Ā brālīti, piedesmit vasaras, piedesmit ziemas uz bukas nosēdēt nav joks. Ziemelis rauj vai ādu pār acīm. Ko darīs? — Šņabi iekšā! Ek, ja visu to šņabīti, ko esmu nodzēris, gāztu ar joni te pāri... aizskalotu mūs ar visu ķēvi.”

Bet Salutaurš neklusījās. Trīcošām rokām plīvojošā sveces gaismā viņš jau bija ietriepis pēdējā audekla vidū cinobera pikuci, parāvis zem tā baltas, padegunē nodzeltējušas ūsu spuras un vēl zemāk nīrdzīgu, šļupstošu, bēzzobainu muti, melnu un tukšu kā bedri. Tad Salutaurš apzvieđa ap degunu raupjos vaigus, kas šajā pusgadsimtenī bija norepējuši brūni kā krijas, un uzvilka pieri grumbainu, bālu un vecu. Dievs vien zinā, ko Salutaurš gleznoja šajos mirkļos, vai viņš piedzērušajā veci bija ieraudzījis pats sava neapvaldītā un sajukušā mūža gaiu vai iešķieda šajā ķēmīgajā vieplī visu žulti, dusmas un izmisumu, ko bija sakrājis nesātīgajā dzīvē kā dienās Rembrants, kas tik bieži gleznoja sevi kā nīrdzīgu veci, bet šajā darbā Salutaura talants uzliesmoja vēl neredzētā, kaislīgā kvēlē. Un tā todien pēc veselas kaudzes bēdīgu triepumu un dažām diezgan ciešāmām skicēm radās šī aizraujošā galva, kas paglabāja Salutaura vārdu nākamajām paaudzēm. Kad pēc daudziem gadiem un dīvainām gaitām glezna nokļuva mūzejā, tad visi gudrie un mācītīie eksperti to atzina par pašportretu, kas darināta dzīves pēdējos gados, kad mākslinieks bija pazaudējis visu un tāpēc varēja smieties par visu un visvairāk pats par sevi. Un, tiešām, šī sabrukušā veča ģīmetnei bija savādi neizprotama līdzība ar zaļoksno Salutauru.

Pašā darba karstumā Salutaurš pēkšņi atkrita sēdekli.

„Pietiek,” viņš izdvēsa, „rausies bukā, braucam mājās.” Milža Salutaura spēki bija galā. Glezna grabēdama nokrita ratu dibenā, bet liktenis vēlējās, lai tā tik laimīgi atdurtos uz saviem korpkiem, ka ne mazākā drīksniņa neierautos un neviens puteklītis nepieliptu pie svaigās krāsas.

„Kungs, kungs, es nevaru tikt uz bukas...” satrūcies šļupstē-

ja vecais, „piecdesmit gadu es braucu un dzēru, bet šoreiz nevaru, pirmo reizi nevaru...”

„Nu, tad nāc pie kunga, tu vecais grēka gabals,” ierējās Salutaurš piesmakušā balsī, izspēra no ratiem gandrīz iztukšoto krāsu kārbu, tukšās pudeles un, sagrābis veco aiz paltrakiem, ievilka ratos.

„Vai tu zini, vecais sakārnī, kas ir tavs kungs?” kļiedza Salutaurš. „Kungu kungs! Mākslinieku mākslinieks! Viņš šodien ir sitis visus rekordu rekordus — uzgleznojis divdesmit gleznu vienā dienā. Kas vēl to var?” Kungs un ormanis apkampās, atgāzās sēdekļi un uzvilka dziesmu.

Noprazdams, ka tagad jāpalaižas tikai uz paša spēkiem, zirgs sāka lēnā riksī klimst uz māju pusi.

Velti Pušmucovs tovakar apskraidīja Daugaymalu un Viesturdārzu, velti meklēja Salutauru viņa darbnīcā. Tikai otrā dienā viņš atgādās iet uz ormaņa mitekli Duntē ielā. Abi vakardienas varoņi krāca salmos stallaugšā, bet četras pēdējās gleznas gulēja ratos, kas no augšas līdz apakšai bija nomūrēti visās varavīksnes krāsās.

Nedēļas sākums Upenājam bija brīvs. Viņš stāvēja pie gleznu ja un no paša gaismas svīdā. Četras stundas nostrādājis, viņš taisījās sēsties blakus Bicēnam pie brokastgalda, kad ietarkšķējās tālrunis.

„Sveiks, Juri Iekārotāj! Te Kurcums”, skanēja klausulī. Upenājs nelabā nojaukā sarāvās.

„Vai zināt, jums ir īsta iesācēja laime,” runāja Kurcums. „Iedomājieties tikai... nē, taisni apbrīnojami, jums par godu vai visa Rīga pārvērtusies Lejputrijā. Vistieknākā zoss peld tieši mutē, protiet tikai saņemti.”

„Kas par zosi?”

„Iesvaidiet sevi ar visdārgākajām eljēm un smārdiem, tērpjieties svētku drānās no sārta damasta un zeltu caurausta parķa, lai jūsu balss kļūst kā ūbeles nopūta, dvaša kā vīrāks, miesa kā paradīzes ābols, un steigieties šurp uz skolu.”

„Vai man pielikta alga?”

„Ak jūs nelaimīgais provinces sīkmani, te vairs netop runāts par grašiem, pati laime sniedz jums savu gredzenoto roku. Gavilējiet, ak, gavilējiet, jūs Cianas bērns — Astrīdes mamma, pati lepna un godātā Daģiene, ir skolā, un nelaimīgais direktors trīc un lokās viņas priekšā, nezinādams, kā aizbildināt sava zīmēšanas skolotāja bezdievīgos zaimus par Astrīdes daiļumu.”

Upenājs nobijās pavisam:

„Ko nu? Es gan neiešu ne traks.”

„Kas tad jūs būsit par Juri Uzvarētāju, ja muksit, tikko padzirdējis par pūķi? Nē, jums jāsteidzas šurp, cik ātri vien varat, citādi — Daģiene piespiedīs veco Knabenavu pie sienas, un jūs izsprāgsit kā korpis no mūsu burvīgās ģimnazijas.”

„Žēlīgais Dievs...”

„Turieties, konkvistador! Dzīve ligojas kā sievietes krūtis — augšup lejup, augšup lejup; melta jūs neapgāza, vai tiešām mātē, vecs cilvēks, to iespētu? Patiesībā nevis jūs, bet es esmu šoreiz tas nelaimīgais...”

„Kā tad tā?”

„Man tieši ir stunda, un es nevarēšu būt par jūsu un Daģa kundzes iepazīšanās liecinieku...”

Upenājs sakoda zobus. Tātad atkal ķezas un, jo tālāk, jo sliktākas. Gudrot neatlika laika. Tālrunis zvanīja atkal, un šoreiz pats direktors Knabenavs sauca viņu uz ģimnaziju izskaidroties priekš sava un bargās Daģa kundzes vaiga. Upenājs pa galvu, pa kaklu metās mazgāties un pārgērbties, un, tā kā viņa elegances, paldies Dievam, bija vēl visai vienkārša, tad jau pēc sešām minūtēm viņš varēja izdrāzties no darbnīcas.

Jā, dzeltenais auto stāvēja šoreiz piebraukts pie pašām ģimnazijas durvīm. Ieskrējis skolā, Upenājs brīdi pakavējās kāpnēs, lai atelpotos un saņemtos.

Bija stunda. Skolotāju istabā sēdēja tikai direktors. Knabenavs un Daģa kundze, vidēja auguma, ļoti kupla dāma, kas likās saģērbusies kā karnevālam. Fantastiska, aptiklota mēļa cepure, smaile un augsta kā viduslaiku zvaigžņu skaitītājiem, savādi kontrastēja ar viņas gluži apaļu, nobalsināto seju, kurā brūnās acis vidēja kā rozīnes baltmaizes klaipā. Neredzēti gaŗspalvainas un divaini izpūrušas melnas ādas apmetnis sedza viņas lāša krāsas ielas tērpā ieņņaugto augumu. Ģar Upenāja apzīlbušām acīm nozībēja mežonīgi sarkani, izbužināti mati, zili auskari, zīda kaklauta košās un laistīgās krokas, melnas un baltas mežģīnes, vairākas pērļu virknes, ametista un rubīna adatas, gliemežvāka veida sudraba un perlamutra pogas, pulkstenis ar melnu ciparnīcu pēc pašreizējās modes kā ordenis piesprausts pie krūtīm. Viens no platatlokainiem, savādi pumpainiem un sacaurumotiem tumšsarkanajiem ādas cimdiem bija novilkts, lai cauri piedurknes mežģīnēm ļautu mīrdzēt emaljas un cizelētām rokas sprādzēm. Apaļīgie, gredzenotie pirksti ar viņa sarkanajiem nadziņiem nervozi knibināja zeīta lornetes kātiņu un plūkāja gaišzaļu mutautiņu, vieglu kā elpa. Kundzes rokas soma bija pavisam divaina: tā atgādināja pāresnu dūmu desu, kas vērās vajā visā gaŗumā un bija valkājama aiz mākslīgi samurskuļota ādas pinekļa labas tauvas resnumā. Ģaut Ģan Upenājs nebija apmeklējis Parīzes, Berlīnes un Briseles lielos modes preču namus, kur šādas mantas kā sevišķas speciālitātes par mīlzu cenām piedāvā amerikāņietēm un Eiropas jaunbagātniecēm, kas slimo ar oriģinālitātes un ekstravagances maniju, viņa mākslinieka acs tūdaļ sajuta šo krāsu un formu pārmēribu un nesaķaņu.

Upenājs lēniem soļiem tuvojās abiem sēdētājiem, kas kā bargi bruģu tiesneši mēmi viņā nolūkojās. Nākdams viņš bija nodomājis vienkārši atzīties, ka noticis nožēlojams pārratums,

un no sirds atvainoties, bet, ieraugot kundzi, pārlēma: šī ļaužu suga bija gluži sveša. Viņš nojauta, ka te vientiesīgais nodoms nederēs. Bet kas un kā jādara, to viņš nezināja un tāpēc atkal sekoja labajam vecā tēva padomam - godbijīgi sveicinājis kundzi un direktoru, klusēja.

Ieraudzījusi grēku nožēlotāju, kundze nesakustējās ne par matu, bet viņas poze kļuva vēl valdonīgāka un bargāka. Acīm redzot turēdama zem sava goda runāt ar tik niecīgu būtni kā Knabenava zīmēšanas skolotāju, viņa pievērsa jautājošu skatienu direktoram. Tas sarosījās savā krēslā, nokrekšķējās un sāka:

„Upenāja kungs, es esmu bez valodas... es nesaprotu... es gaidu paskaidrojumus.” Upenājs klusēja.

„Vai neņogiežat, ka tas ir apvainojums visai skolai, apvainojums direktoram, kas jums uzticējies un jūs pieņēmis?” sauca Knabenavs, ko Upenāja klusēšana sāka uztraukt. Nelaimīgā zīmēšanas skolotāja smadzenes drudzaini mala kā tukšas dzirnavas. Viņš gan juta, ka pietvikst arvien vairāk, ka galva sakarst un deg, bet padoms neradās. — Beigas, — viņš nodomāja un, nonācis pie šīs atziņas, sajūtās atkal drusku žirgtāks. Pārlaida skatienu skolotāju istabai, lielajam burtnīcu apkrautajam galdam, daudzajiem skapjiem ar fizikas instrumentiem, dažādiem preparātiem stikla burkā, globiem, milzīgai izjaukamai stikla acij, kas blenza runātājos ar lielu, nespodru radzeni. Savādi, vēl vakar likās, ka visas šīs lietas būs diendienā līdz apnikumam jāskata, ka tā būs viņa apkārtne, iespējams, pat vairākus gadus, bet viss atkal bija iznācis citādi. Un gluži divainā kārtā viņam kļuva žēl šīs lielās izjaukamās acs, izbāzto putnu skapī un pat veco, noputējušo palmu uz palodēm.

Nesagaidījis atbildes, direktors bargā nesaprašnā noplātīja rokas:

„Kundze, patiesībā esmu vainīgs es pats. Kad šis jaunais cilvēks atnāca pie manis tik pazemīgs un noskumis un lūdza vietu, vienīgo reizi, kamēr esmu direktors, padevos līdzcietības jūtām. Es viņu pieņemu nepārbaudījis.”

„Es nesaprotu tikai vienu,” sacīja kundze, kuŗas pilnīgā seja sāka trīcēt smalkās, sīkās trīsās, „kā šis cilvēks iedrošinājās ķerties pie manas meitas?”

Aiz Upenāja muguras atvērās skolotāju istabas durvis.

„Direktora kungs, man pietrūka krīta,” priecīgi un rotaļīgi ieskanējās Kurcuma balss. „Cienītā kundze brīnās, kāpēc jaunais skolotājs uzbrucis tieši viņas meitiņai? Kāpēc Astrīdei? Bet apžēlojieties, kuŗai gan citai? Ja jūs ieiesit 1. klasē un pārlaidīsīt

acis visam baram, kas duļas acīs? — Astrīde? Iedzimta grācija, mantota elegances, figūra, manieres... Rase, cienītā kundze, tā ir rase! Astrīdei neviens nevar paiet garām. Ticiet man, kundze," viņš savilka šķelmīgu kaķa grimasi, „dzīvē jūsu meitiņai nemaz neies vieglāk kā jums pašai... viņai būs jāatsit daudzi uzbrukumi... ļoti daudzi..." Kurcums grūti nopūtās. „Daiļums vienmēr ir par piedauzību."

Kundze glaimota smaidīja, bet Upenājs, gluži apstulbis, prātoja, kā gan tas izskaidrojams, ka aizstāvis gadījās taisni pašā pēdējā un izšķirīgajā brīdī. Vai tiešām Kurcums būtu klausījies aiz durvīm? Direktors Knabens bija pašrocīgi sameklējis krita kārbu, bet Kurcums skatījās tikai kundzē.

Kundzes smails tomēr drīz nodzisa:

„Bet šis cilvēks Astrīdi izsmējis kā neglītu. Iedomājieties, publiski apkaunojis visas klases priekšā, sacīdams, ka viņai kupris mugurā, likas kājas un... un... netīras rokas!"

„Bet, dārgā kundze, vai tad jūs gribat, lai jauns skolotājs publiski visas klases priekšā saka jūsu meitiņai: jūs esat skaista, jums ir burvīga figūra, skaistas kājas un brīnišķīgas rociņas? Nē, kundze, daudz, ja viņš var aizrādīt tikai uz šīm lietām vispār. Gan jau tad katrs pats redz, kādas tās patiesībā ir. Kundze, vai jums vīrieši nekad nav sacījuši un taisni acīs: jūs esat šausmīga sieviete? Bet tas taču nozīmējis — jūs esat nepieejama, stingra, ironiska, daiļa, iekārojama..." Direktors savā galda galā ieklepojās, bet kundze atkal atplauka. Viņa pazagšus uzmeta skatienu Upenājam, kas pētīja kundzes greznā apģērba bagātīgās sīkdaļas.

„Un mākslinieki," turpināja Kurcums, „tā ir pavisam savādāka ļaužu suga, kundze!" Viņš pieliecās tuvāk un čukstēja, bet pietiekami skaļi, lai dzirdētu arī Upenājs: „Palūkojieties šajā sapņojošā jauneklī tieši tagad, kad izšķiras viņa liktenis — vai krist atpakaļ nabadzībā, vai palikt pie labās skolotāja algas, viņš apburts un klusēdams vēro, kundze, kā rotaļājas gaismas jūsu matos, kā briljantu dzirkstis velti sacenšas ar jūsu acu mirdzumu, kā elpa viegli cilā jūsu tērpu, kā..." Direktors atkal ieklepojās, šoreiz jau it paskaļi. ... „Un mākslinieka sirdī nolaižas iedvesma, viņa dzimst jauns mākslas darbs, noslēpumainas dāmas tēls, mūsu dienu Monna Liza Džioconda..."

„Ak, tik jaunā māksliniekā vēl nekā nevar dzimt. Tēli rodas tikai māksliniekos ar vārdu... Cita lieta, ja te sēdētu profesors Dūnikers..."

„Kundze! Atļaujiet šoreiz nepiekrīst. Mākslinieks ir kā sieviete. Uzplaucis zieds ir greznas, reibinošs, pazudinošs, bet pum-

purs... kundze, pumpurs ir dzeja, mūzika, sapnis... Krāšņi un cēli ir meistara tēli, tiem uzgavilē katrs, bet kas gan spēj nojaust tās vārīgās un trauklās vizijas, kas plaukst topoša dailnieka iedomās? Kas atklāj jaunus māksliniekus? Kritiķi? Ha ha ha! smēja Kurcums necilvēcīgi neķitrus un ļaunus smieklus. „Nekad! Tik smalkas nojaudas piemīt tikai sievietēm. Bet...” viņš piebilda ar nerātņu smīnu un liekulīgu nopūtu, „viņas tos arī samaitā.”

Kundze tiksmi iesmējās viņas vecumam neparastiem dūdojošiem smiekliņiem, pieliecās Kurcumam un čukstēja: „Bet kas par garantiju, ka arī šīnī pumpurā paslēpta orchideja?”

„Kundze,” iesaucās Kurcums, atlēcis soli atpakaļ un plaši izplētis rokas, „vai esmu jums kādreiz ieteicis ko sliktu? Vai Parīzes lokāli un preču nami, kuņģus es jums norādīju, nebija īstie? Vai manas viņu markas bija sliktas? Vai jūsu buduāra iekārta, ko es sameklēju, nebija dārga?”

„Nu labi, ja jūs sakāt, ka tas jauneklis ir pumpurs, es viņam piedodu,” viņa teica un sniedza Upenājam roku. To saņēmis, viņš pārsteigts sajuta stipru grūdienu pakausī — Kurcums vienkārši pielieca viņu pie kundzes gredzenotās rokas, tā ka neatlika nekas cits kā to noskūpstīt.

„Un par sodu,” iesaucās Kurcums, „mākslinieks Upenājs uzglezņos jūsu dēla ģimetni — ā la troņmantinieks — zilā matroža uzvalkā, cepuri rōkā...”

„Esmu nolēmusi likt to gleznot Veipam... franču garā...”

„Vai zināt, kundze, man ir lieliska ideja — lieciet gleznot abiem — lai sacenšas — trūdošā, samaitātā Parīze un svaigā, neskartā Cesvaine.”

„Tiešām, tā ir ideja,” sauca kundze un sasita plaukstas. „Bet vispirms,” viņa uzrunāja Upenāju, „jums jādod manai meitai gandarījums visas skolas priekšā.” Direktora vaigs aptumšojās:

„Cienītā Daģa kundze, no pādidarījuma piešķirt tik lielu nozīmi... Varbūt jūs apmierinātos ar atvairinošanos klases priekšā?”

Kundze nepatikā savilka uzacis:

„Es vēlētos tomēr pilnīgu gandarījumu.”

„Kundze,” kā noslēpumu pauzdams, čukstēja Kurcums, „labāk nodarīt šādas lietas klusāk — klasē 50 meiteņu, puse no tām Astrīdi nāviģi apskauž. Paklīdis vēl tenkas, ka Astrīdei tiešām ir kāda vaina pie miesas... jūs nemaz nezināt, cik tādiem skuķiem asas mēles. Lai Upenājs atvairinot direktora un mūsu klātbūtnē.”

Padomājusi, kundze piekrita Kurcuma padomam. Nākamajā

starpstundā četrotne iegāja kādā tukšā klasē un lika ataicināt Astrīdi.

Knabenavs ar svinīgiem svētnieka mājieniem nostādīja Upenāju un Astrīdi vienu pret otru. Kundze saņēma rokas, bet Kurcums, atkāpies dažus soļus aiz direktora un Daģa kundzes mugurām, savilka ne vairs šķelmīga runča, bet īsta nīrgas fauna grimasi.

Upenājs rīja rūgtas dusmas.

„Kas man būtu jāsaka,” viņš jautāja, acis nepaceldams.

„Ka esat aplami runājis par manas meitas augumu,” atbildēja kundze.

Upenājs ieskatījās Astrīdei sejā. — Tātad par jaunāko — tēva aizkaršanu, viņa mātei nemaz nebija sūdzējusies. Zīmīgi. — Astrīdei acis dega kā ogles. Viņa varonīgi izturēja Upenāja ilgo, pētījošo skatienu un nikni iekoda apakšlūpā, kad tā sāka nodedīgi drebēt. Upenājs pameta acis uz Kurcumu. Tas drošības pēc atkāpās vēl soli, pārgrieza acis, atplēta platu muti un kratiņa plecus un galvu kā neskanīgu smieklu lēkmē. Pēkšņi arī Upenājam visa šī lieta izlikās tik muļķīga un jocīga, ka gluži spēji un gandrīz jautri viņam izlauzās:

„Astrīde Daģis, lūdzu mani atvainot par pārskatīšanos. Jūsu mugura ir taisna, kājas ļoti glītas un uz rokām nav pat ne tā mazā tintes traipiņa kā toreiz.”

Palūkojies viņas rokās, Upenājs redzēja, ka šoreiz gredzena nebija.

Gandarītā Astrīde, ne vārda nebildusi, aizskrēja. Kundze likās ļoti apmierināta.

„Es jums paziņošu, kad ierasties gleznot,” viņa teica un piebilda ar valšķīgu smaidu, „pēc kuņas es vairāk izskatos, pēc Monnas Līzas vai Džiokondas?”

„Pēc Kumas Sibīlas,” atbildēja Upenājs, dziļi paklanīdamies.

„Bravol” teica Kurcums, kad kundze, direktora Knabenava pavadīta, izgāja, „jūs sākat vingrināties asprātībā. Patiesību sakot, ir pēdējais laiks. Jūs ieejat lielajā pasaulē.”

Skolmeistara amatā Upenājs iedzīvojās diezgan ātri. Viņš sekoja Ciemaldas padomam izturēties ar skolniecēm kā lielām jaunkundzēm, un, kad klase pierada pie viņa mīkstās cesvainiešu valodas, darbs veicās itin gludi. Ja kādreiz tomēr vajadzēja lietot stiprākus līdzekļus, tad Kurcuma padoms uzbrukt tikai vienai un pat mazāk vainīgai allaž izrādījās pareizs. Bet Upenājs tagad rājās daudz saudzīgāk un uzmanīgāk. Āstrīdi viņš neaiztika. Tā sēdēja viņa stundās kā sastingusi, un, kaut gan tas bija dusmū vai pat nicināšanas stingums, atziņu, ka sadursme ar Upenāju Āstrīdi iespaidojusi un pat pārvērtusi, klase iegramatoja jaunajam skolotājam par labu. Cienību pret sevi kā amata meistaru viņš ieguva gluži necerētā veidā. Labodams zīmējumus, bieži vien darīja to, stāvēdams ar muguru pret zīmējamo priekšmetu, un turēja lapu ačgārni, — lai skolniecei būtu ērtāk sekot. Šāda ačgārņa zīmēšana meitenēm likās neaizsniedzama akrobatika. Tagad, ko stāstīdams vai skaidrodams, viņš dažu labu reizi priecīgs vēroja interesi un nopietnību savu audzēkņu skatienos. Sajūsma, par kādu runāja vecais Kamaldiņa tēvs, tā gan nebija, bet, salīdzinot ar pirmo stundu nelaimēm, Upenājs jutās pilnīgi kā varonis.

Kādu dienu, kad Upenājs pēc nobeigtām stundām kavējās skolotāju istabā, ienāca Āstrīde un ar pirkstu galiem pasniedza garu, šauru aploksni no gaužam bieza, grubuļaina mēļa papīra. „No mātes,” viņa strupī sacīja un tūdaļ aizgāja.

Aploksne bija pavisam īss paziņojums, ka nākamajā dienā pulksten 12 jāierodas gleznot Daģa kundzes dēls Kurts Roberts. Par audeklu jau esot gādāts. Rītdiena Upenājam tiešām bija brīva. To Daģa kundze varēja izzināt tikai no Āstrīdes. Upenājam patika, ka lepnajai un spītīgajai meitenei gribot negribot vajadzēja nodarboties ar viņu. Šī gleznošana, par ko atkal vajadzēja pateikties Kurcumam, pacēlās Upenāja priekšā kā nelāgs un bīstams rēgs. Savā ziņā bija interesanti palūkoties, kā dzīvo bagātie Rīgas pilsoņi. Tikai nelāgā atvairināšanās lieta meta visam pāri nepatīkamam ēnu. Tomēr pavēle palika pavēle,

un noliktā laikā Upenājs ar krāsu kasti pār plecu, saliekamu glezturi rokā zvanīja pie grezna Raiņa bulvāra nama durvīm.

Isbruncīga istabene ar baltu mežģiņu saiti matos ievēda viņu plašā, patīkami krēslainā zālē, kuņas logus klāja vairākas kārtas aizkaru, bet grīdu milzīga persiešu grīdsega. Vienā stūrī blāvoja piesliets prāvs balts audekls, acīm redzot nolemts viņam. Ar nepatiku Upenājs ievēroja, ka tas ir parastais smalkgraudainais, ar sīkstu, eļļainu pamatu klātais audekls, kādus pārdeva Rīgas krāsu veikali. Savām vajadzībām Upenājs tos nekad nelietoja. Arī ķīļu rāmis, uz kuņa audekls bija uzstiepts, likās drusku sagriezies. Šie sīkumi sabojāja jau tā mazo Upenāja dūšu. Pievērsies gleznām, kas lielā skaitā pušķoja sienas, viņš ievēroja Posas, Veipa un vēl dažu citu mazāk pazīstamu meistaru darbus. Daudz viņš tomēr nepaguva izpētīt, jo pašķīrās brokāta aizkari un ienāca mājas kundze, vedama pie rokas gadus 10—11 vecu puīšeli garbiksainā matroža uzvalkā. Kundze bija tērpusies valīgā kimono, ko rotāja ragaini un nagaini ķīniešu pūķi.

Mēļais, zelta izšuvumos mirdzošais tērps tik labi izcēla kundzes matu sarkanumu un sejas bālumu, ka Upenājs no tiesas nožēloja, ka nav aicināts gleznot pašu kundzi. Bet viņš vēl nebija diezgan attapīgs, lai to pateiktu.

„Mamma, tas tak nav nekāds puika. Tas ir liels cilvēks,” sacīja Daģis jūniors, durdams ar pirkstu uz Upenāju, „Veipa kungs sacīja, ka viņš esot tīrais puika.”

„Kuš, Kurt Robert. Ar pirkstu rādīt ir nepieklājīgi,” norāja viņu māte.

„Kāpēc Veipa kungs negrib gleznot reizē ar viņu? Man jau galīgi apnīcis sēdēt.”

„Veipa kungs saka, viņš varot pilnīgi nodziļināties radīšanas darbā tikai vienatnē ar modeli...” paskaidroja kundze, bet Kurts Roberts viņu pārtrauca:

„Nē, mamma, Veipa kungs sacīja, ka tas neesot viņa cienīgi strādāt kopā ar pulkām.”

„Veipa kungs reizēm ir tāds jocīgs, kā jau mākslinieks,” sacīja atkal kundze.

„Man no viņa bail,” stāstīja puika, „viņš gleznodams griež zobus.”

„Ko lai dara, ja tu esi tik nemierīgs?”

Kundze nostādīja Kurtu Robertu Gansboro slavenā Zilā zēna pozē — viena kāja skaisti izsperta uz priekšu, kreisā roka lepni iesprausta sānos, bet labā ar cepuri brīvi nolaista gar sānu. Starpība tikai tā, ka Zilajam zēnam drānas bija gaišzila laistīga

atlasi un bikšeles isās, bet Daģis jūniors valkāja tumši zilu vilnas matroža uzvalku ar gaŗām biksēm.

„Fonā, mākslinieka kungs, iegleznojiet kaut ko jūrniecīgu, vislabāk jachtu regatu,” sacīja kundze, ar gandarījumu aplūkodama dēlēnu.

„Ko? man vajadzēs kājās stāvēt? Lika drusciņ pagaidīt,” sauca zeņķis un viebās uz raudāšanu. Sākās cīņiņi un stīvēšanās bez gala. Māte lūdās, draudēja, rājās, solīja visādus kārumus un beidzot pat naudu. Bet puika tiepās, ka neies mocīties, un aizrādīja, ka visieteicamāk esot gleznot pa to laiku, kamēr viņš guļot. Upenājam bija vēl vienas bažas.

„Kundze,” viņš teica, „lai zēnu gleznotu visā augumā, viņam jāpakāpijas uz kāda paaugstinājuma, vislabāk galda, bet, cik noprotu, to viņš nepavisam nevarēs.”

„Nevarēšu nostāvēt uz galda? Cik tik uziet!” iesaucās Kurts Roberts.

„Jau pēc maza laiciņa tev noreibs galva un tu nogāzīsies,” sacīja māte arī baŗīgi.

Nu zeņķis tik karsti iedegās stāvēt uz galda, ka nevarēja ne atkauties. Viesistabas mijkrēslis Upenājam nepatika, un viņš izlaisto garbikscaini daudz mīļāk gleznotu nevis uz ainas fonā, bet bērnistabā. Taču kundze dēla ģimeitni bija iecerējusi pēc slaveniem paraugiem un nepiekrita. Āpteksne ienesa nelielu galdiņu, uz kuŗa puīselis tūdaŗ gaviļēdams uzlēca un sāka visādi vingrināties. Upenājs ātri sarīkojās gleznot.

„Cik maksāsi par stāvēšanu?” zēns jautāja mātei, „vai būs lats par stundu?” Upenājam mute vien ieplētās. — Tā bija viņa skolotāja alga.

„Piecdesmit santīmu,” solīja māte.

„Nē, tad es tūlīt lecu zemē.”

„Piecdesmit un plāksnīti šokolādes.”

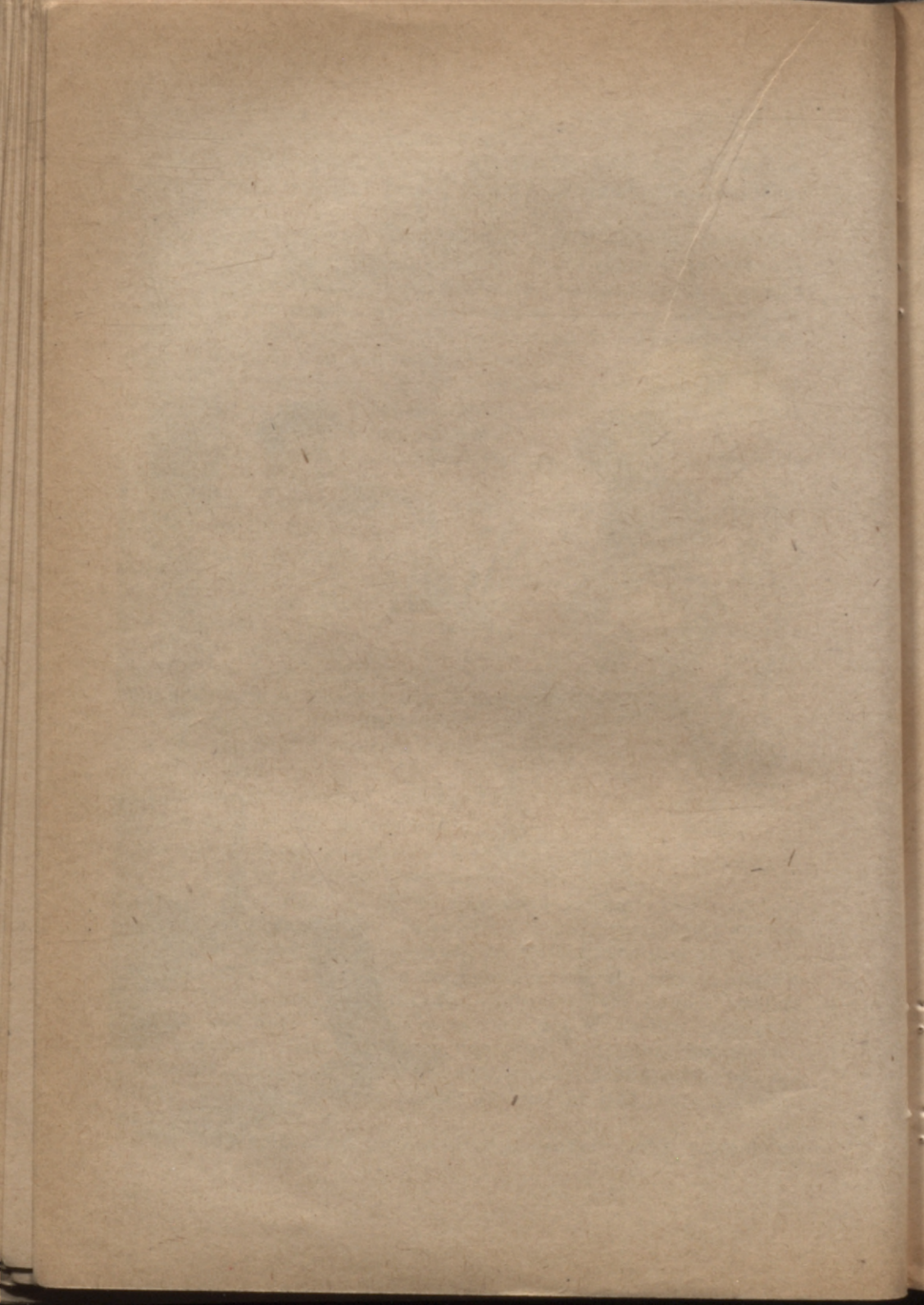
„Nē, latu un plāksnīti šokolādes.”

Puika nenolaida, un mātei vajadzēja prasīto apsolīt un pat izmaksāt latu uz priekšu. Nokārtojusi atalgojumu, Daģa kundze uzsmaidīja jaunajam gleznotājam un atstāja vienatnē ar modeli.

Kurts Roberts, iespraudis roķeli sānos, stāvēja braši izplēstām kājām. Galvu viņš bija drusku atgāzis, tā ka mikstā istabas gaisma lija tieši sejā, izgaismodama acu dobumus, padeguni, lūpu kaktiņus, visas tās vietas, kas parasti ģimeitnēs grimst ēnā. „Palieciet tāpat,” iesaucās Upenājs, patiesi ieinteresēts, un, nopratis, ka šoreiz vajadzēs strādāt sevišķi ātri, lika oīai raiti skriet pa audeklu.

Bet, kad viņš atkal pacēla acis uz modeli, glītā, gaišsejainā

zēna vietā ieraudzīja kroplīgi saknupušu un nejauki saviebušos rūķīti. Pēc mirkļa rūķītis baigi pārgrieza acis, piepūta vaigus, sarāva degunu plakanā sivēna špukurā un izkarināja mēli. Tad atgāzās atpakaļ un, nejauki pie visām miesām drebinādamies, grieza zobus, ka nīrkstēja vien.

Upenājs gluži satrūkās, bet zeņķim to tikai vajadzēja. Nu viņš sarīkoja uz galda īstas mošķu spēles. Viņš rēja un blēja, tarkšķēja un parkšķēja, kladzināja un žadzināja, locījās, šķobījās, vaikstījās un ākstījās tik neganti, ka Upenājs rokas vien plātīja. Par lielu lūgšanu zeņķis reizēm nostājās gleznojāmā pozē, bet nepagāja ne pilna minūte, kad uz galda pērtiķojās atkal neiedomājams ķēmeklis.

„Tā es nekā nevarēšu uzzīmēt,” sacīja Upenājs, gluži apjucis.

„Ja nevarat, nezīmējiet,” atcirta mazais.

„Vai jūs Veipa kungam arī šitā ākstāties?”

„Veipa kungs mani liek mierā. Viņš glezno no fotogrāfijas, un es varu pa to laiku darīt, kas patīk. Es jums arī atnesīšu, gribat?” un zeņķis dzīrās lēkt no galda zemē.

Bet šoreiz palaidnis pievīlās. Upenājs no laika gala necieta gleznošanu pēc fotogrāfijām. Tā likās vienkārši viltošana vai, labākā gadījumā, meistara pazemošanās, un Kurtam Robertam vajadzēja palikt uz galda. Saprotams, viņš ākstījās vēl trakāk.

Ar laiku puika pagura un šķobījās tikai tad, kad Upenājs skatījās. Aiz audekla malas paslēpies, Upenājs šad tad viņu notvēra arī mierīgu. Taču tā nebija nekāda strādāšana. Ar augumu vēl varēja šā tā galā tikt, bet sejā nevarēja un nevarēja ievilkāt ne mazākās līdzības. Zēna olas ģimī nebija nekādu raksturīgāku iezīmju. — Ačeles kā rozīnes, degunelis kā podziņa, mutele gluži apaļa. Un viss tas kustējās un mainījās. Tagad puika bija izgudrojis īpašu niķi, kas viņam pašam ļoti patika un arī neko nepiēpūlēja: viņš nostājās stingri un nopietni. Tad iesīta sev ar vienu roku pa skaustu un tajā pašā mirklī izšāva mēli, it kā trieciens to būtu izsitis. Tad pavilka kreiso ausi un pašķieba mēli uz labo pusi, satvēra pakakli un ierāva mēli atpakaļ mutē.

Upenājs grūti nopūtās. Ko darīt? Šo neizveidoto ģimīti varēja nogleznot, tikai ļoti vērīgi ieskatoties. Puiku vajadzēja dabūt pie miera par katru cenu.

Vienu līdzekli Upenājs zināja. Viņš pats bērnībā bija bijis liels nemiera gars, taču vecāmāte, kad vajadzēja, viņu allaž dabūja rāmu. Bet šis līdzeklis nebija nekāds labais. Tā sekas Upenājs juta ilgi, vēl būdams liels skolas zeņķis. Bet ko viņam bija darīt? Daģis jūniors sita ārā un rāva atkal iekšā savu mēli tik

metodiski, kā darīdams cienījamu un neaizstājamu darbu. Upenājs nokrimšķinājās un jautāja:

„Vai jūs zināt, kas ir velns?”

„Velns ir mulķis,” bez apdomāšanās atbildēja jaunais Daģis.

„Un kad viņš naktī pielien un ar saltu roku saķer zem segas kāju?”

„Tad es izsperšu viņam visus zobus un kliegšu, lai Astrīde nāk palīgā.”

„Bet velna acis tumsā bolās tik baismīgi zaļas, ka jums neviena skaņa nenāks pār lūpām.”

„Tad es šaušu ar pistongām. Man ir simtreiz šaujams revolveris.” — —

„Bet velns uzpūtis savu elpu, un jums sastings visi locekļi.”

„Fui, tāda velna nemaz nav,” noskurinājās mazais.

Upenājs vairs neatlaidās un tēloja velnus un velnu izdarības tik šaušalīgas, cik vien spēja. Un, raugi, kaut mazais pilsētnieks bija nobruņojies ar drošu dūšu un simtreiz šaujamu pistoli, vecu vecās bērnu biedētājas — riju, tukšo baznīcu un veco kapsētu baismas, lika viņam sastingt un vērīgi jo vērīgi klausīties. Upenājs stāstīja un gleznoja. Kā par postu velnu pasaku drīz pietrūka. Tad Upenājs atsvaidzināja atmiņā raganas, pestelus, vilkāčus, ar gudru ziņu atstādams neaizkaļamā rezervē miroņus, spokus un visādus nāves rēģus nākošajiem seansiem. Divas stundas paskrēja kā nemanītas. Zēns stāvēja gaužam rāms, tikai pēdējā pusstundā pārāk bieži raudzījās atpakaļ, kur zāles dibena pakrēsli noslēpumaini krokojās biezie brokāta priekš-kari. Ar pastrādāto Upenājs varēja apmierināties. Kad Daģa kundze koši svītrotā ielas tērpā ienāca viņus apraudzīt, tā nevarēja vien nobrīnīties par labo saskaņu gleznotāja un modeļa starpā:

„Jūs, mākslinieki, esat gan meistari. Arī Veipa kungs labi sapratās ar Kurtu Robertu. Sākumā bija pa ķildai, pat raudāšana, bet pēdējos seansos es dzirdu vairs tikai smieklus. Iemāciet arī mani tikt galā ar šo palaidni.”

Palaidnis pieprasīja savu modeļa algu. Māte samaksāja atlikušo latu un pasniedza plāksnīti šokolādes. Izcēlās sīvs strīdiņš — māte apgalvoja, ka viena plāksnīte domāta visam seansam, puika pieprasīja divas, jo esot skaidri nolīdzis — stundā latu un plāksnīti. Kad Daģa kundze nepalaidās, zēns spēra kāju pie zemes, skaļi kļiedza un, dūrītes vicinādams, tik tikko nedzīrās pārmācīt māti darbiem. Nabaga kundzei neatlika nekas cits kā piekāpties.

Pēc tam abus mākslas censoņus aicināja pusdienās. Paši mā-

jas kungi bija paēduši, un galdu klāja tikai trim ēdējiem — Upenājam, Kurtam Robertam un Astrīdei, kas nule atgriezās no skolās. Bet, izzinājusi, kas jaunais galda biedrs, Astrīde neparko nenāca ārā no savas istabas. Gan izsaucās pati Daģa kundze, gan izbārās brālis, Astrīde nerādījās. Upenājam šāda bērnu patvaļa likās dīvaina, tak, daudzkārt piedzīvojis, ka Rīgas apstākļi visai atšķiras no lauku būšanām, neteica ne nieka un pievērsās pusdienām, kas likās garšīgas, kaut ne tik bagātīgas kā stacijas pagrabā. Pa pusdienu laiku kundze sīki jo sīki iztaujāja Upenāju par vecākiem, par līdzšinējām gaitām, par Daugavpils mākslas skolu. Kaut gan Daģa kundzes tērps arī šoreiz bija raibs un rotu netrūka nedz ausīs, nedz ap kaklu, nedz rokām, mājas apstākļos viņa Upenājam patika daudz labāk nekā pirmo reizi ģimnazijā. Vienīgi viņas urbīgais skatiens, kas gandrīz ne mirkli neatrāvās no Upenāja sejas un auguma, likās pārāk neatlaidīgs. Atvadījās kundze sevišķi laipni un pasniedza roku tik cēli, ka nekādi nevarēja to nenoskūpstīt.

Nākamie seansi nesagādāja nekā jauna. Upenājs cītīgi klāstīja briesmu stāstus, zēns gluži bāls stāvēja kluss kā cirslītis un pēc katra šausmu gabala klusu jautāja:

„Pastāstiet vēl kaut ko.” Un Upenājs piepūlēja atmiņu, līdz galīgi izsmēla visu, ko vien bija dzirdējis, lasījis un īpaši šai stāstīšanai saklaušīnājis par vampīriem, vurdalakiem, sukubiem, inkubiem, golemiem, džiniem, šaitāniem un citiem tēliem, kādos parādās nešķīstie spēki. Kaut gan modelim vairs nevarēja nekā pārnest, prāvo ģimetni Upenājs gleznoja ar lielām mokām un piespiešanos. Mākslotā Gensboro poze nepatika, zāles krēsla likās iemidzinoša un, kad viņš iedomājās regatu vai jachtklubu, ko vajadzēja gleznot fonā, tad noskuma pavisam. Kādu dienu Kurts Roberts atpūzdamies ieaicināja viņu savā istabā, kas bija piekrauta pilna ar visādām spēļu lietām — jājamiem zirgiem, velosipediem, automobili, kuŗu iekšāsēdētājs varēja kustināt uz priekšu, mīdams īpašus pedāļus. Labs tūkstotis sīkāku mantu mētājās pa visiem kaktiem. Miniātūras tvaika mašīnas, veselas dzelzceļu sistēmas, kuģi, lidmašīnas, tanki, kas, uguni spļaudami, brauca uz īpašām gumijas ķēdēm, milzīga armija sakropļotu alvas kareivju, mikroskops, liela kārba tērauda normāliju, no kuŗām varēja izkonstruēt vissarežģītākās celtnes... Upenājam apžilba acis. Daudzas no mantām likās tik interesantas, ka tikko varēja noturēties, neķēries pats klāt.

Savās mājās zenķis tūdaļ uzmauca galvā zeltītu kasku ar baltu astru sultānu, apjozās ugunsdzēsēju cīrvīti un sāka rinķot pa prāvo istabu uz trīsriteņu velosipeda kā īsts akrobāts. Lūk,

te bija puikas istā pasaule. Upenājs uzmeta veselu virkni akvareļu, kas tēloja Kurtu Robertu gan ar kasku galvā, gan šūpojamies uz zirga, gan braucam automobilī. Un šeit viņu varēja pierunāt pozēt arī bez visiem briesmu stāstiem. Pаметis Kurta Roberta istabu, Upenājs ķērās pie lielās gleznas ar jo lielāku nepatiku. Bet jānobeidz tā bija.

Kundzes laipnība pieņēmas. Kādu dienu viņa iedāvināja Upenājam smalku zīda virskreklu, kādu viņš bija tikai lielo modes veikalu logos apbrīnojis; citreiz kundze pasniedza biezu un smaga zīda kakla saiti ar gaužam košu pāva astei līdzīgu rakstu. Pamazām kundze sāka uzticēt viņam vienu otru savu rūpi — ka vīrs esot galīgi vienaldzīgs pret daiļām mākslām un dzīvojot pilnīgi savu dzīvi, ka Astrīde kļūstot arvien noslēgtāka un nerunīgāka, bet Kurts Roberts, kuŗu citi mājinieki saukāja vienkārši par Kurtiņu vai Robčiku, neizprotamā kārtā sācis baidīties no tumsas un nevarot iemigt citādi kā vien gaišā guļamistabā un kalpones klātbūtnē. Pacietīgi uzklausaīdams kundzes valodas, Upenājs iemantoja viņas labvēlību augstā mērā un, kad glezna tuvojās nobeigšanai, saņēma ielūgumu uz mākslinieku kafiju. Tajā pašā dienā Upenājs piedzīvoja notikumu, kas itin patīkami pakutināja viņa patmīlību. Atvadījies no kundzes, viņš, apteksnes pavadīts, cienīgi soļoja cauri priekšnamam uz izeju. Stūrī kaut kas iečabējās: Upenājs ieraudzīja sēžam Pušmucovu, kas skatījās viņā kā parādībā. Viņi apsveicinājās. Pušmucovam dega jautājums uz mēles:

„Ko jūs, mākslinieka kungs, pie Daģiem darāt?” viņš čukstēja — lai istabene nedzirdētu.

„Gleznoju Kurtu Robertu Daģi,” izmeta Upenājs ar rūdīta modes gleznotāja nevērību. Šo to viņš Rīgā jau bija iemācījies.

„Ak tā? Jā, jā. Vai pašu kundzi arī satiekat?”

„Ojā! Katru dienu kopā pusdienojam.”

„O. Un šodien arī?”

„Kā tad!”

„O, ol Un man teica, ka kundzes neesot mājās. Es gaidu jau veselu stundu.”

„Un ko jūs te gribat?” itin bargi jautāja Upenājs, kam kunga loma sāka iepatīkties.

„Naudiņu. Tikai sava paša naudiņu. Esmu vairākas gleznas kundzei pienesis. Pirkst pērk, bet nemaksā mēnešiem. Jā — Veīps, tas gan māc naudu izspīest. Viņš izkaulē par ģimētnēm uz priekšu un tad — mēnešiem neglezno. Bet es tā nemāku,” nopūtās Pušmucovs un pazemīgi apsēdās stūrī, kamēr Upenājs, cēli pamājis istabenei, izsoļoja laukā.

Drīz pienāca diena, kad Upenājs, mazliet satraukts, zvanīja pie Daģu durvīm ne vairs kā samaksāts gleznotājs, bet aicināts viesis uz kundzes mākslinieku kafiju.

Apteksne ar baltu stērķelētu mežģiņu diadēmu matos pieveda viņu pie zāles durvīm un pašķīra brokāta portjēras. Zālē valdīja miksta dzeltenīga puskrēsla. Nevis elektrība — lielās kristallspīguļainās lustras apgaismoja plašo telpu, bet tikai daži piec- un septiņžuburaini Latgales māla svečtuļi ar krāsainām svecēm. Tā bija pašreizējā sveču un Latgales māla mode. Viesības, kas gribēja būt modernas un šikas, drīkstēja apgaismot tikai ar svecēm. Bet, ieskatījies viesistabas tumšajos kaktos, Upenājs samulsa — tā jau nebija nekāda kafija, bet gan pamatīgas viesības, gandrīz uz katra sēdekļa kustējās kāda ēna. Kaklu pastiepis, Upenājs sāka pētīt, kur namamāte, bet, paldies Dievam, viņa, meitenīgi īsi un gaiši tērpta, pielidoja klāt pati, un Upenājs varēja parādīt savu rokas skūpstīšanas māku, kuŗā bija diezgan vingrinājies.

Kundze viņu pieveda pie apaļa galda, uz kuŗa spurājās asteru klēpis Latgales krūzē un dzirkstuļoja garējainas kristalla vīna glāzes. Ap galdu vainagā sēdēja dāmas namamātes gadus, viesību tērpos, apmetušas sudrablapsas vai citas greznas ādas, kuŗas Upenājs nemācēja saukt vārdā. Krēslā skaisti mirguļoja dāmu dzintari un pēc senlatviešu rotu paraugiem kaltās sidraba rokas sprādzes un gredzeni, kas pašreiz līdzīgi māla traukiem bija cieņā. Upenājs paklanījās un apsēdās uz trausla gobelēna krēsla, gaužam norūpējies, ko darīt, ko runāt. Bažas izrādījās veltas. Dāmas tūdaļ saslēdzās ap viņu, piebīdīja pilnu glāzi brīnišķīgi smaržojoša, bet, kā Upenājam likās — pagalam skāba vīna, piedāvāja cigaretes un uzdeva reizē desmit jautājumu. Dejojošā sveču gaisma darīja sejas dzīvas, mainīgas, noslēpumainas, un Upenājs jutās kā labu laumu ielenkts. Vienīgais, varēja vēlētles, kaut laumas būtu drusku jaunākas.

Šis bija otras viesības, ko Upenājs pieredzēja Rīgā. Kāda starpība! Darbnīcā troksnis, brammanīga valība, šeit rātņa, pie-

klājīga murmuļošana. Likās, grīdsegas, daudzie aizkari un portjēras uzsūca katru skaļāku vārdu. Pamazām cigarešu un papirosu dūmi izvilka cauri zālei smalku zilpelēku plīvuru, un tas vēl vairāk nodzēsa balsis, soļus, paņ kristallu ieskanēšanos. Apteksne pasniedza kundzei kārbīņu, tā izņēma un aizdedzināja pie sveces savādu stiebriņu, kas, ilgi gruzdēdams, lieliski kūpēja un izplatīja virākam līdzīgu smaržu.

Pēc laiciņa Upenājs bija tik tālu iedzīvojies, ka uzdrošinājās pamatīgāk palūkoties, kas notika pārējos zāles kaktos. Ap vairākiem galdiem sēdēja līdzīgi dāmu pulciņi, un katra vidū bija tikai viens vai, augstākais, divi vīrieši. Pie viena galda vizēja Veipa smokinga baltā krūts, izdevīgi izceldama viņa tumši pelēko seju. Pie trešā galda prezidēja Eižēns. Vēl šur tur locījās daži glumi un eleganti jaunekļi, kuņus Upenājs nepazina.

Kā pēdējais viesis, spēji noplandīdams portjēras, lieliem soļiem iekājoja Kurcums, smaidošs, apaļš un acīgs. Melnais uzvalks, gan gluži jauns, arī šoreiz nelikās isti pa kaulam pašūts. Bet patrūcīgie svārciņi un slikti izgludinātās bikses savādā kārtā tik labi saderējās ar viņa ne visai samērīgo augumu un pakukušajiem bezkrāsas matiem, ka bija grūti iedomāties Kurcumu, tērpušos citādi. Viņam parādoties, dāmas sačukstējās, acīm redzot viņš visām bija labi pazīstams. Zāles vidū Kurcums apstājās, izslēja degunu un ar troksni ievilkā gaisu.

„O!” viņš iesaucās, „kāds pietvīcis, vircots gaišs — viņa, sievietes un vīrāka, jebšu reibuma, mīlas un altāņa smaržas. Kas tiek audzēts šinī siltumnīcā? Vai treknie flirta šampiņoni? Kā tad, katrā stūrī pa vienam.” Viņš izsaucās un skatīja dāmu ielenktos kungus: „Viens, divi, trīs, četri, pieci.”

Pusdejodama uz samērā tievām, vēl diezgan glītajām kājām, kuņus rādīja vietā un nevietā, mājas kundze pienesā Kurcumam savu drukno augumu. Roku uz sirds uzlicis, Kurcums zemu paklanījās, tad atsprāga pāris soļus un, sajūsmā plaukstas sasizdams, sauca:

„Ai cēlais lotoszieds! Ai gaišā ēna! Ai nemirstīgā jaunība! Un vēl zibens nav nospēris tenkotājus, kas tēlo jūs kā baigu tinteszīvi, kas ar katru taustekli žņaudzot pa sirdij!”

„Ko, vai tad tiešām tā runā?” kundze iesaucās priecīgā sašutumā.

„Ojā, un vēl daudz sliktāk. Apsveicu vārda dienā! Ziedu, kā redzat, man nav. Es joprojām nespēju sevi piespiest uz tādu nepieklājību.”

„Kā tā nepieklājību?” iesaucās reizē kundze un vairākas viešņas.

„Nu — pasniegt sievietei ziedus, kas nav nekas cits kā stādu ģenitālījas...”

Dāmas iesaucās fui un ach, bet dubultoja uzmanību, lai tikai nepalaistu garām kādu Kurcuma piedauzību.

„Jūsu šausmiegie aforismi ir taisni... taisni...” kundze nespēja atrast īsto vārdu. —

„Taisni caurvējš jūsu flirta siltumnīcā? Nebaidieties, šie stādiņi ir ziemcieši,” teica Kurcums, mādams uz kungu pusi. „Ak tā, patiešām, vienu mēs varam apsaldēt. Labi, būšu uzmanīgs. Vai esat iepazīstinājušas Upenāja kungu ar flirta likumiem? Nē? Kā tad tā? Upenāj! Vai jūs zināt, kas ir flirts? Nē? Tā ir spēlīte, kurā skaitās zaudējis tas, kas sāk lietu ņemt nopietni.”

„Ņemiet paraugam Veipa kungu, viņš sievietes uzskata par jūras cūciņām un eksperimentē,” smīnēja mājas kundze.

„Bet sievietes uzskata viņu par kāpostgalviņu un apgrauž,” papildināja Kurcums.

Redzēdama, ka Veips saviebjas, bet Kurcums tikai meklēt meklē ieganstu kādam uzbrukt, mājas kundze sasita plaukstas un iededzināja lustras pilnā spožumā, likdama visiem piemiegt acis.

„Dārgie viesi,” sacīja kundze, „noturiet mazu tiesas sēdi a la Žibeikas novēlējums.” Divas aptekšnes ienesa Veipa un Upenāja Kurta Roberta ģimenes. Pats nogleznotais svaigi izgludinātā matroža uzvalkā braši iesoļoja pa priekšu, nostājās starp abām ģimētnēm un atdeva kareiviski godu. Dāmas sajūsmā aplaudēja.

Upenājs gandrīz ievaidējās. Viņa darbs gluži jaunā, jēli mirdzošā zelta ielogā likās vienkārši šausmīgs. Tā nebija tikai ieloga vaina. Stīvā, mākslotā poze, uzvalka vienmuļīgais zilums, nejēdzīgā regātas ainava, kas nemaz nesaistījās ar figūras apgaismojumu, darīja viņam taisni sāpes. Vienīgi seja, bāla un drusku iztrūcināta, ar izgaismotiem acu dobumiem, šķita kaut cik nopietni ņemama. Par laimi Veipa apmēros mazā ģimēne arī nešķita nekāds šedevrs. Tajā Kurts Roberts bija attēlots saknupis, bāls un sīks kā zirnekļītis, lielām, iztvikušām acīm, nokārušos muti kā briesmīgi vecas un pagalam izvirtušas augstmaņu dzimtas pēdīgā gaudenā atvase. Neviļus Veips bija piešķīris Kurtam Robertam kaut ko no sevis paša, jebšu pareizāk, no tā, kas viņš vēlējās būt. Skatītāji brīdi klusēja. No dibenistabas, roku rokā satvērušās, iznāca Astrīde un Ciemalda. Abas stipri līdzīgās tafta kleitās. Astrīde apkļautajā tērpā izskatījās gluži kā dāma, bet Ciemalda taisni otrādi, daudz meitenīgāka nekā parastajā angļu žaketē, kas tai piešķīra zināmu dzestru stīvumu. Bet tieši šis meitenīgums iemeta Upenājā aizdomu dzirksteli —

vai tikai Ciemalda nav krietni vecāka nekā viņam bija licies un — vecāka par viņu pašu. Tas viņu noskumdināja, jo Ciemalda nu šķita daudz tālāka un neaizsniedzamāka.

Mājas kundze panācās uz priekšu un paskaidroja:

„Šo ģīmetni gleznojis...”

„Cst!” Kurcums viņu pārtrauca, „ļaujiet mums minēt.” Kurcumam, saprotams, nebija ko minēt tāpat kā ikvienam, kas kaut cik sekoja glezniecībai. Veips gleznoja pavisam viegli atšķiramā manierē.

„Vai mazajā ģīmetnē Robčiks neizskatās pārāk vecs?” iebilda kāda dāma.

„Saprotams,” sacīja Kurcums, „bēni strauji aug. Drēbes jāšuj gaŗākas, ģīmetnes jāglezno vecākas.”

„Bet viņš ir arī pārāk tievs, kā rachīta slims.”

„Glezna, cienītā kundze, pirmā kārtā tēlo cilvēka dvēseli. Dvēsele ietelp miesās. Dabiski — ja dvēseli izvelk no miesas maksts ārā, tā ir apmēros mazāka par miesām.”

„Nē, nē. Man tomēr daudz labāk patik lielā glezna,” iebildēja rādīja uz Upenāja ģīmetni, un viņai piebalsoja vēl dažas dāmas. Kurcums pamāja Āstrīdei, kas visu laiku rātņi stāvēja pie durvīm:

„Ko saka jaunība?”

„Tur nav ko spriest. Veipa kunga darbs ir daudz mākslinieciskāks,” atteica Āstrīde.

„Pareizi. Glezna ir pats mākslinieks; jaunatnei patik piedzīvojis dēkainis, bet piedzīvojušām dēkainēm — jaunatne.”

Kurcums šķelmīgi pablisināja uz Upenāja pusi, kas izmisis pūlējās nenosarkt. Dāmas drusku sastomījās, pirmā strīdumniece sacīja:

„Jā... Upenāja kunga glezna ir jauka... skaisti tēlotas drānas, laiviņas fonā un viss pārējais, vienīgi pati seja... kāpēc tā tik nelīdzena, kraupaina? Palūkojieties — zēnam tik gludena, tīra āda, bet gleznā — biezi krāsu piki.”

„Tas, kundze, izturības dēļ,” paskaidroja Kurcums. „Tāpat kā kurpēm reizēm paliek dubultzoles, mākslinieks pielicis dubultvaigus.”

„Bet es vēlos skaistumu, nevis izturību,” nepiekāpās kundze.

„Laukos pirmā vietā vienmēr izturība. Ļaujiet Upenājam pādzīvot pilsētā, un viņš gleznos tikpat plāni kā Veips.”

Kad viesi bija diezgan strīdējušies par mākslu, mājas kundze lika pašķirties aizkariem otrā zāles galā un aicināja viesus blakus istabā pie galda. Patiesībā sen vairs nebija kafijas, bet vakariņu laiks.

Upenājs par lielu brīnumu pie garā galda neatrada neviena sēdekļa. Viesi sastājās rindā apkārt un tērzēdami sāka rīkoties ap šķīvišiem un dzērienu glāzēm. Izmantodams mazo burzmu, Upenājs gribēja piestāties blakus Ciemaldai, bet to pamanija Āstrīde un tūdaļ aizveda Ciemaldu uz viņu galu. Sapīcis un juzdams stipru ēstgribu, Upenājs pievērsās galdam. Skaistās virknēs rindojās lērums greznu trauku, izrakstīta porcelāna, kristalla, sudraba un, sekojot modei, arī Latgales māla, no kuņiem dažs labs skaistās krāsas un lāsojuma dēļ varēja sacensties ar viscēlākajiem materiāliem. Katrā bļodā gozējās pa šņaucienam cepumu, cukuroti pulķīši, apmandeļotas ripiņas, sīciņi, magoņsēklām nokaisīti kriņģelišu, kanēli apbārstīti kluciši. Divās prāvākās bļodās bija sviestmaizes. Bet Upenāja roka sastinga pusceļā uz tām. Tās jau bija gatavās dievmaizītes, labi ja sudraba divlata lielumā! Kā par izsmieklu katra jo rūpīgi apziesta ar plānu sviesta kārtiņu un izpušķota vai nu ar dažām melno un sarkano ikru asarām, laša, nēģa krikumiņu, indīgu siera blīgziņu vai pastētes pickiņu. Lai paēstu no šīm hostijām, Upenājam vajadzētu piebērt divas cepures. Viņš salika četras maizītes stabiņā un ielaida mutē, bet tūdaļ pārbijās: viesi pa labi un kreisi rīkojās pavisam savādāk: uzdūra maizītes pa vienai zelta dakšiņā, pārlīka uz sava šķīvja un tad ar nazi un dakšiņu pārgrieza vēl uz divām vai pat četrām daļām un ēda pa kumosiņam veselu pusstundu. Viņš bija pamatīgi izgāzies. — Ko nu darīt? Vai ķerties pie naža un graizīt maizītes tāpat kā kaimiņi? To tik nē. Tad jau viņš pats atzītos par nelgu un neprāsu. Taisni otrādi, viņš atkārtos šo neveiklību, lai viesi domā, ko grib. Galu galā viņš arī ir mākslinieks ar savu tiesību un savdabībām. Un Upenājs, sataisījis visvienaldzīgākos un izklaidīgākos vaibstus, atkal saņēmās četras dievmaizītes, salika vienu uz otras, pasvārstīja rokā un, pašķielējis pa labi un kreisi, mierīgi ielaida mutē. Kādā šķīvi bija speķa pīrādziņi pirksta panta lielumā. Upenājs paņēma četrus un reizē iebāza mutē. Tad ķērās pie saldaļiem veģiļiem. Taču pārāk trakot vis nevarēja; vircotās maizītes samodināja tik nešpetnu ēstgribu, ka droši varētu apēst visu, kas bija galdā. Vajadzēja valdīties. Par nelaimi, kā daždien ciemos posdamies, viņš bija atnācis tukšā dūšā. Arī kājas no neierastās stāvēšanas sāka pagurt. Apteksne apnēsāja kafiju, vīnu un konjaku. Maz ēdušam, Upenājam jau pāris glāzītes iekāpa galvā. Kļuvis drošāks, viņš piegāja Kurcums.

„Kā jūtaties augstākā sabiedrībā?” jautāja Kurcums.

„Jūs, rīdzinieki, jau nu gan visās lietās esat par mums, lauciniekiem, gudrāki, bet šitādu kājās stāvēšanu es nesaprotu. Vai nevarēja atnest krēslus — zālē palika cik uziet.

„Vai jums prāts, jaunekli!” čukstēja Kurcums, „šis taču ir aukstais galds, a la furšet. Pēc valdības un sūtniecību rautu parauga.”

„Varbūt tādos rautos tik daudz ļaužu, ka tiešām nav kur sēdināt, bet te vietas diezgan.”

„Jā, bet tad nebūtu tik smalki.”

„Ja gribēja tik aplam smalki, vajadzēja sataisīt augstākus galdus kā pultes. Vai Daģiem naudas trūkst? Šitā, kamēr uzceļ dzejamo līdz mutei, var noliekt visas baltās krūtis,” tiepās Upenājs.

„Īsti pareizi jau nu nav,” piekrita Kurcums, „kafiju tikai šinīs mājās liek stāvus dzert.”

„Laikam, lai mazāk pagūst ieēst,” prātoja Upenājs, „cik ilgi tā cilvēks var nostāvēt. Bet vai pēc visas taisnības pēc šitāda uzkožu galda nevajadzētu nākt kārtīgam siltam un sēdamam? Kā pie mums uz laukiem godos.”

„Nu, draugs, par augstu ķeŗat. Tik lepnas viesības pat visbagātāko valstu sūtniecības reti atļaujas.”

„Kā tas nāk, jo cilvēki smalkāki, jo skopāki?” brīnījās Upenājs.

„Paprasiet to namamātei,” apnicis atcirta Kurcums un pievērsās kaimiņiem.

Upenāja skatiens nolaidās lejup. Nejauši viņš ievēroja Kurcuma rokas. Pirksti, kaut tievi, bija mezglaini un no virspuses apauguši pabiezu, gaišu spalvu. Ja šie pirksti būtu otrtik resnāki, bet plauksta divas reizes platāka un biezāka, tā būtu īsta lielceļa laupītāja roka. Tagad tā niecīga un ļengana karājās pie gluži tieva un trausla delma kaula. Rūpīgi ieslēpts garā virskrekla piedurknē, ap rokas kauliņu vīdēja apsiets sarkans dzīpārs. Piepeši bālajā sarkanplankumotajā delnā pazibēja sidraba papīri ietīts rullītis. Tumši mēļi un apaļi kā riekstu čaumalas nagi veikli to atrotīja, izvēla pelēku ripiņu un gribēja nemanot iemest viņa glāzē. Eižēns to pamanīja:

„Skatiet, skatiet! Kurcums ieņem asprātības tabletes. Jau desmit minūtes viņš klusēja. Tagad mūs pārsteigs vesels joku fontāns. Novērosim zāļu iespaidu.”

„Tas būs mazs,” teica Kurcums, domīgi skalinādams glāzi un kausēdams ripiņu, „bet vienreiz visjaukākajās dzīrēs es iemetīšu savā glāzē dzeltenu cukurgraudiņu. Izdzeršu, apsēdišos krēslā un klusēšu. Bet jūs smiesities un jokosit ap mani. — Lūk, — jūs sauksit, — lielais balamute aizrunāts, viņam vairs nav ko sacīt. Viņš spēj tikai smaidīt. Un kāda jautra meitene, sacīsim Astrīde, pieskries un parastīs mani aiz deguna. Es sagrīļošos

savā krēslā un nogāzišos. Mans smaids būs pārvērties nīrgā. Un manos sakrampētos pirkstos jūs ieraudzīsīt melnu pudelīti ar miroņgalvu un sakrustotiem kauliem uz etiketes. — Kāds pārsteigums! — jūs sauksit. Un tas būs mans pēdējais." Kurcums pacēla viņa glāzi ar izkausēto rīpiņu. „Kas var galvot, ka tas nenotiek jau šoreiz? Prozīt!”

Viņa balss savādi ietrīcējās. Dziļotāju čalas apklusā.

„Cik jūs riebīgi runājat!” sauca Astrīde. Arī citi viesi noskurinājās. Kundze māja apteksnēm pieliet glāzes. Pagāja labs brīdis, kamēr omulība atgriezās.

Ievērojis, ka Veips un Eižēns nebūt nenogaida, kamēr apteksnēs viņus apkalpo, bet piepilda savas glāzes paši, arī Upenājs ķērās pie kādas slīpētas un sudrabu apkaltas karafes.

„To neņemiet,” atskanēja viņam aiz muguras Kurta Roberta balss. Zeņķis visu laiku maisījās viesiem pa kājām. „Tur ir salastītās visādas paliekas. Pagaidiet, es atnesīšu tikko iesāktu pudeli.” — Hm — domāja Upenājs — viņa paliekas viesiem? Tā jau mēdza arī paskopākās lauku saimnieces izdarīties. Un brīnums, vai tas bija malks labā viņa, ko Kurts Roberts atnesa, vai kas cits, bet Upenājam pēkšņi radās pavisam viegla dūša. Satraukto, uzmanīgo spraugumu ņēma kā ar roku nost. Viņš slaidi sniecās pēc uzkožamā. Mazais labvēlis viņu atkal pamācīja:

„Maizītes ar lasi labāk neēdiet, tās virtuvē izbīra zemē. Bet no saldiem cepumiem vislabākie ir... ir... bet... to nemaz nav uz galda. Mamma būs pati apēdusi, tie viņai ļoti garšo.” Puikas mēļošānu izdzirdusi, kundze piesteidzās un bargi aizrādīja, ka viņam sen laiks gulēt, un piesauca apteksnī, lai mazo plāpu aizved. Kurts Roberts sāka lūgties:

„Tu, mamma, šovakar esi tik skaista, ļauj man palikt ilgāk.” Kundzes sirds atmaiga. Bet līdzko māte atgāja nost, jau Robčiķis plātījās ar savu panākumu: visa māksla esot tikai pasacīt, ka mamma skaista, tad varot panākt visu. Par nelaimi kundze arī šoreiz viņu sadzirdēja, un nu vairs nelīdzēja nekādi glaimi, vīreļim bija jāiet gulēt. Viņš vēl izmēģināja pēdējo līdzekli un sāka raudāt. Tas nelīdzēja.

„Bet es negribu iet gulēt,” viņš kļiedza itin padikti.

„Vai dzirdēji, ko es teicu, Kurt Robert?”

„Es turēšos pretim!” Kurts Roberts kļiedza vēl skaļāk.

„Kā tu drīksti kliegt savai mātei? Tūlīt atvainojies,” sauca māte, šoreiz saskaitusies no tiesas.

„Es atvainojos!” iebļāvās Kurts Roberts pilnā kaklā un iemuka blakus istabā. Tur, cik varēja nomanīt, viņu nogrāba apteksnēs un, nelūkojoties uz sīvo pretošanos, aizrāva dziļāk dzīvojamās telpās.

Pēc redzētā un dzirdētā Upenājs sajutās pavisam labi un droši piegāja Ciemaldai.

Astrīde raustīja tēlnieci pie elkoņa un čukstēja ausī, vedinādama projām, bet, kad Ciemalda negāja, uzmeta lūpu un aizsteidzās pati.

„Ko jūs esat Astrīdei nodarījis?” Ciemalda jautāja, „jūsu vārdu nedrīkst ne pieminēt.”

„Nelāga lieta. Skolā. Muļķīgs pārpratums. Bet vīzdegunīga viņa ir jau no dabas.”

„Drusku. Bet tas meitenēm pietāv. Citādi viņai nekas nekait.”

„Neko vis neticas.”

„Es viņu labi pazīstu. Divi gadi mācīju veidošanu un zīmēšanu.”

„Ak, tad jūs ierādījāt galvas zīmēt, ko viņa man tik lepnī cēla priekšā klasē. Saprotams, pēc tādas skolotājas kā jūs Astrīdei nevar būt cienības pret iznīreli no provinces. Vai jūs vēl joprojām viņu mācāt?”

„Nē. Šovasar viņa sāka jūsmot par teātri, un es paredzu, ka Eižēns iestāstīs, lai viņa brauc uz ārzemēm un izmēģina filmu zvaigznes karjēru.”

„Nu, redziet pati, cik vieglprātīgs skuķis.”

„Jauni visi svaidīgi. Tas pieder pie lietas. Vai jūs zeņķa gados netaisījāties kļūt par boksa čempionu vai slavenu vieglatlētu?”

„Tikai mazā mērā un pavisam zaļos gados,” norūca Upenājs. — „Bet kā jūs iepazīnāties ar šo namu?” viņš pēkšņi iejautājās.

„Mani ieteica Kurcums...”

„Tā jau man likās. Taisni tāpēc es jautāju. Atkal Kurcums. Vai viņš nav šeit levedis arī Veipu un Eižēnu?” Ciemalda mirkli pārdomāja:

„Veipu — jā, vairākus gadus atpakaļ. Eižēns šad tad Daģa kundzei veda no Parīzes modes sīkumus, liekas — arī uz Kurcuma ieteikšanu.”

„Sakiet, kas Kurcums īsti ir?”

„Mākslas teorētiķis... tā viņš pats sevi dēvē un — viszinis, tā viņš grib, lai viņu sauc.”

„Bet izcelšanās, vecāki, no kurienes viņš?”

„To es nezinu. Neesmu pētījusi,” sacīja Ciemalda, acīm redzot nevēlēdamās par šo lietu tālāk runāt.

Upenājs ielaida roku kabatā un sataustīja brāļa sūtiņas akmens šķēpeles. Tās viņš taupīja šādai reizei, kad pārtrūktu saruna vai citādi kas klizmētos. Šķēpelīte ar robiņu galā bija

no viņa sarkanā porfirīta, paša skaistākā akmens. — Patiesi, to ieraugot, Ciemaldai acis iezibējās vien. Porfirīts viņai iepatikās pārlieku. Upenājam bija sīki jāizstāsta, cik akmens liels un kādā stāvoklī. Par postu Upenājs tieši par šo akmeni nekā nevarēja atcerēties, stāstīja uz labu laimi, bet tāpēc jo tekošāk. Akmeni Ciemalda gribēja dabūt rokā, lai maksātu ko maksādams, un Upenājs nosolījās rakstīt brālim, lai ar pirmo sniegu nogādā akmeni stacijā.

„Vairāk paraugu jums nav?” prasīja Ciemalda.

„Nav. Bet brālis solījās atsūtīt.” Upenājs atbildēja ar gudru ziņu, lai velti neizšķiestu iemeslus apmeklēt Ciemaldu. Lai akmeņu šķēpelītes kabatā nodevīgi neiegrābētos, viņš paslepus ievīstīja tās mutautiņā.

Eižēns vairākas reizes šķielēdams pagājās viņiem garām, bet Ciemalda nelikās redzam. Upenājs par saviem panākumiem bija gluži sajūsmināts. Atskanēja radio valsis. — Dejoj? Jā, tā atkal bija lieta, ko Upenājs domājās protam. Viņš paklanījās Ciemaldas priekšā.

„Ejiet, izdanciniet namamāti,” sacīja Ciemalda, un Upenājs paklausīja.

Kundzes druknais augums izrādījās visai kļāvīgs, elpa jo karsta, un dejojot viņai patika pārlieku. Bet viņa smagi vēlās partnerim virsū un paklausīja nevis valša, bet neatminamam un visnotaļ ugunīgam pašas ritmam, tā ka Upenājs beidza deju pagalam piemocijies. Atskanēja aplausi. Citi viesi tišu prātu nebija nemaz dejojusi, bet, puslokā sastājušies, noskatījās. Kundze pateicās ar dziļu reveransu, Upenājs sarka un pīka.

Atskanēja cita deja. Plānvidū parādījās Astrīde un Eižēns. — Kas tad tā bija par indiāņu deju? — Abi dejojāji, turēdamies viens no otra tik tālu, cik atļāva satvertās rokas, dīvaini mīņājās, gorījās, kāpa, salēcās. Tad atlaida rokas vajā un, galvas atmetuši un plecus purinādami, riņķoja viens ap otru, atkal saķērās, šūpojās, samījās un gāzelējās. Upenājam šī lieta likās tik ķēmīga, ka viņš skaļi iesmējās. Acumirkli blakus izauga Kurcums ar konjaka glāzi.

„Uz dejojāju veselību,” viņš teica. Un Upenājs iedzēra. Bet tagad bija piecēlušies vēl daži kungi, pati namamāte un dažas citas dāmas; arī viņi sāka lēkāt un šūpoties, kaut gan ne tik spēji un aizrautīgi kā Eižēns ar Astrīdi. Bet kas abiem jauniešiem iznāca kaut jocīgi, tomēr ar grāciju un slaidumu, tas dāmu tumīgajiem augumiem nepiestāvēja nemaz. Upenājs lieliski uzjautrinājās. Kurcums aizsteidzās pēc jaunas konjaka glāzes. Kāds Upenājam pieskārs. Ciemaldas balss sacīja:

„Vai arī šeit jūs gribat krāsni sagāzt?”

Tas bija padoms vietā. Upenājs tūdaļ nolika glāzi.

„Tas ir svings, ko viņi dejo. Nesmejieties pārāk skaļi, citādi visi nodomās, ka jūs tiešām redzat to pirmo reizi,” turpināja Ciemalda. Upenājs kļuva nopietns.

Daģa kundze pārlietu mīlēja visādas ceremonijas un izdarības, pasludināja dāmu valsi un grasījās lūgt Upenāju, te, kur bijusi, kur ne, meita pašāvās mātei priekšā. Kundze pagrezoja Astrīdei ar pirkstu, bet jaunieši aizvirpuļoja. Upenājs jutās patīkami pārsteigts un glaimots. Iedomīgā meitene pievarēta! Gribēdams arī no savas puses rādīties smalks, viņš, cik mācēdams laipni, mēloja par visu, kas nāca prātā. Astrīde ar smaidu klaušījās, bet divainā kārtā neatbildēja ne vārda. Aplusa arī Upenājs. Tā bija brīnišķīga deja. Dārgie dzērieni miesas svaru bija gluži izgaissinājuši, un Astrīde dejoja kā cīrulis gaisā. Plašie valša vēzieni Upenāju iešūpoja istā reibonī, visa istaba ar spīguļojošām lustrām un gaišajām svecēm šāvās riņķī kā zeltainu dzirksteli mākonis. Tas bija valsis, kādu gadās piedzīvot reti. Kad deja beidzās, viņš sajūsmināts un apskurbis skatījās savā skolniecē. Astrīde paklanījās zemāk nekā pienācās un čukstēja:

„Es deju ar jums tikai tāpēc, lai netraucēti varētu pateikt, ka jūs nicinu.”

— Ak tavu riebīgu radījumu! — nozūdījās Upenājs, stulbi skatīdamies, kā brīnumvijīgais Astrīdes augums nozūd viesu barā. — Sacīt tik bezdievīgas lietas savam skolotājam? — Lai viņa piesargās... jā — bet ko viņš varēja Astrīdei padarīt? Labā un vieglā sajūta bija vējā. Upenājs pēkšņi sajūtās svešos, naidīgos ļaudīs. Nelīdzēja nedz Daģa kundzes uzmudinošais smaidis, ne Ciemaldas pārslidošais, bet vērīgais skatiens, ne Kurcuma šķelmīgā vīpsna. Upenājs izgāja priekšnamā un gudroja, kā ar godu pazust.

Brīdi viņš vientulīgi kūkoja tumšajā stūrī. Tad pēkšņi aizkari pie Upenāja pleca sakustējās. Kāds stāvēja aiz tiem. Nočirkstēja šķiltaviņas, aizcirtās metalla portsigārs.

„Jūs tagad vairāk ar Astrīdi? Ciemalda otrā plānā?” atskanēja apspiests čuksts; pēc īpašās puslīdzzinātāja, pussmējāja pieskaņas Upenājs pazina Kurcumu.

„Ko niekus! Es Astrīdi nemaz negribu,” atcirta Eižēna balss.

„Kad noraidīs jūsu pretsūdzību, tad gribēsīt.”

„Mana lieta ir droša. Esmu runājis ar vairākiem advokātiem.”

„Vai advokātiem var būt kas nedrošs? Honorāru viņi saņem abos gadījumos.”

„Bet šoreiz katrs muļķis redz...”

„Mulķis ir tas, kas nenodrošinās pie laika. Un... pie Ciemaldas jums radies konkurents.”

„Ko? Kas par blēņām! Kas tad?”

„Upenāja kungs.”

Eižēns nicīgi iesmējās.

„Daģienes jaunais luteklis? Par zaļu.”

„Sievietēm patīk atradeņi.”

„Kundzēm — jā, bet nav dzirdēts, ka jaunas meitas pieņemtu atradeņus. Jā, Daģienei ir deguns. Kur viņa izmakšķerēs šitādu puikas?”

„Vai tikai deguns nav puikam pašam? Brīnieties labāk, kur viņš izmakšķerējis Daģieni.”

„Viņš neizskatās pēc makšķernieka. Tas ir īsts lauku nelga vadmalas oriģināliesaiņojumā. Vai neredzējāt, kā viņš pie galda uzvedās? Rija četras maizītes uz kumosa.”

„Jā, labi nospēlēja lauku zaļknābi. Viņš zina, kādi vecākām kundzēm patīk.”

„Es tam neticu.”

„Neticat? Vai šitāds viņš varētu ieviesties Knabenava ģimnazijā?”

„Tas gan,” šoreiz Eižēna balss nodica it domīgi, „Astrīde stāsta, viņš klasē esot īsts skalpu mednieks. Bet saki, kur viņš tik pēkšņi uzradās?”

„Atbrauca reizē ar jums, vai neatceraties?”

„Bet kā iekļuva Bicēna darbnīcā? Tur viņam visi bija sveši.”

„Ja vajadzēs, viņš ielīdīs pie paša ministra. Un, ja neuzmanīsities, Astrīde jums noies gar degunu.”

„Astrīdei viņš riebjas.”

„Nav no svara, ar ko ieeljo mīlas mehanismu, ar mirrēm un balzamu vai maitas taukiem; galvenais, ka tas sāk kustēties.”

„Vai zināt, es to puiku paņēmu zem mikroskopa.”

„Ieteicamāk ņemt tūlīt uz grauda. Citādi jums Veipa liktenis nodrošināts.”

„Kas Veipam vainas?”

„Vai jūs domājat, viņš Daģiem varēs vēl kādu gleznu pārdot? Un Daģienes draudzenes? Vai tās pacels to, ko draudzene noņem? Veips vēl nemaz neapzinās, ka viņa modes gleznotāja karjēra karājas mata galā, lai neteiktu, ka ir jau pagalam.”

„Stop! Šitam zēniņam mēs nocelsim ragus...” Pēkšņi abi vīrieši izplūda komplimentos — acīm redzot pienāca kāda dāma. Upenājs klusu izslīdēja no sava stūņa. Viņš bija nejauki noska-

ties. — Jau rīt viņš uzmeklēs šo jaucēju Kurcumu un noprasīs skaidri un atklāti, ko viņš īsti domā šitā darīdamies. Šovakar gluži neparko viņš bija uzlaidis viņam uz kakla divus ienaidniekus.

Mājās pārnācis, apgulties uz gairstaklainās lāvas, Upenājs jautāja Bicēnam:

„Paklau, vai Ciemalda taisās precēt Eižēnu?”

„Tā runā.”

„Tā būtu ķibeles.”

„Kāpēc ķibeles?”

„Es vairs nevarētu ar viņu tikties.”

„Kāpēc tev ar viņu jāsatiekas?” jautāja Bicēns iesmiedamies.

„Tāpēc, ka vajagal” atcirta Upenājs un likās uz auss.

Dostojevska romānu dīvainos pagrimteņus, kas mitinās teiksmainā Ist-enda labirintos vai Pēterpils Vasiļa salas pamestībā.

Piepeši vīrs saslējās. Saskumušajā sejā ielēca vīzīgs smīns, izdzisušās acis iegailējās, un Upenājam par jo lielu izbrīnu šīs cilvēcā drupas pārvērtās smaidīgā Kurcumā.

„Ā, iekaņojošais izkvēpinātājs vai izkvēpinošais iekaņotājs,” viņš iesaucās neparasti liksmi, „šoreiz jūs nākat istā laikā. Man bija šausmīgs garastāvoklis. Visi ļaudi un visvairāk es pats likās tikai galvanizētas vārdes, ko rausta kāriību un bailu strāvas uz Dieva Tā Kunga vivisekcijas galda — pasaules.”

„Pie Daģa kundzes jūs pats vienu otru grasījāties stiept uz vivisekcijas galda un izskatījāties kā pati liksmība.”

„Vai nezināt, ko dzejnieks saka: Par malku prieka maksa — bēdu jūra?”

Nemaz nemulsdams, ka sastapts tik nelādzīgā tērpā, Kurcums caur gaņo gaiteni ievēda viesi lielā, ēnainā istabā. Nebija viegli noteikt, vai te dzīvo mietpilsonis, zinātnieks vai mākslinieks. Logus pilnīgi aizsedza augstas sastatnes ar neskaitāmiem puķu podiem, kas izplatīja ne visai patīkamu zemes smaržu. Pinkaino kaktusu un visādu staipekņu pakrēsli stāvēja isti mietpilsonīgi vecmodīgs pliņa divāns un vairāki tikpat neērti atzveltni, kuņiem cēna lietotu mēbeļu tirgotavā būtu grasis.

Starp tiem, graciozi nometies uz smailajām kājiņām, spulgoja ar perlamutru, bronzu apklāts inkrustēts īsts ampīra galdiņš, kas varētu greznot katru mūzeju. Galdiņš vai lūza no milzīga greznu grāmatu blāķa. Tur redzēja visus jaunākos, dārgākos izdevumus, visu svaigo, kas parādījās pie mums un kaimiņvalstīs, lielāko daļu greznajos, numurētos bibliofilu eksemplāros uz dārgiem kubla papīriem. Otrpus istabas stāvēja apdriskāts rakstāmgalds. Grāmatu un lokšņu jūklī bija izbrīvēts laukumiņš rakstāmmašīnai un neglītai spuldzei — iestiprinātai norūsējušā trīscollīgā granātā no pasaules kara laikiem. Pāri galdam griestu ēnā izslējās baigs Latgales krucifiks, ko ķirmji bija saēduši kā bakas vai spītāliba.

Pie galda stāvēja neredzēts, metalla spirālveida atsperēs iekārts atzveltnis, kuņā varēja šūpoties un lodzīties visos virzienos. Istabā vēl atradās trīs skapji. Balts ar lielu uzrakstu „Venēna”, acīm redzot agrāk lietots kā zāļu vitrīna kādā aptiekā vai slimnīcā, grezns izzeltīts porcelāna skapītis un Dancigas skapis, milzīgs kā klēts, ar varenu trīsstūņa dzegu un lielām koka lodēm kāju vietā. Visi skapji bija piebāzti ar neiesietām grāmatām līdz pēdējai iespējai. Grāmatas šajā istabā mētājās visur — uz skapj-
augšām, galdiem, krēsliem un vienkārši blāķos uz grīdas.

Upenājs vēroja tās kārām acīm un nolēma, ja vien izdosies ar Kurcumu iepazīties tuvāk, daudzas izlūgties lasīšanai.

Visievērojamākās tomēr bija istabas sienas, no vienas vietas nokarinātas glezniņām, zīmējumiem, plakietēm un šķīvjiem. Ieskatījies parakstos, Upenājs lielā godbijībā atskarta, ka uzmetumi ir slavenu gan mūsmāju, gan svešzemju mākslinieku darbi. Pavisam aizmirsis, kāpēc nācis, Upenājs kāri sāka visu pārlūkot, bet Kurcums skaidrot. Kurcums bija ceļojis, valodas prazdams, visur iekļuvis un iepazīnies, viss vairums zīmējumu bija šā tā pa draugam iegūti. Daudzi meti tēloja Kurcumu pašu; tie bija vieglu roku uzvilkti gan uz kafejnīcu papīra servjetēm, gan izstāžu katalogu vākiem, gan teātru programmām, kur nu kuŗo reizi Kurcumam bija gadījies ar šiem māksliniekiem būt kopā. Visas lapas, rūpīgi kā relikvijas apkoptas, karājās glīti ielogotas.

Upenājs ievēroja, ka Kurcums sevišķi cienīja dīvainības. Viņš ar lepnumu rādīja gleznotāja Tones spalvas zīmējumu un apgalvoja, ka Tone savā mūžā neesot vairāk neviena spalvas zīmējuma darinājis. Tāpat viņš lepojās ar mazu grafiķa Vidberga eļļas gleznojumu, ko šis spalvas meistars nejausā mirklī niekodamies bija uzmetis. Skulptoru akvareļi, gleznotāju skulptūriņas, dekorātoru miniatūras, portretistu dekorāciju skices, pazīstama karikatūrista sentimentāla ainaviņa, zvērīnāta naturālista nevilšs mēģinājums kubismā, futūrista gluži reālistiska detaļas studija — bija lietas, kas Kurcumu valdzināja visvairāk. Daudziem zīmējumiem viņš zināja stāstīt interesantas vēstures — dažu paklīdis mākslinieks krogū uzzīmējis par degvīna malku, citus pārdevuši palaidnīgi bērni vai zaglīgi kalpotāji, vēl citi pēc autora nāves pelējuši bēniņos vai malkas pagrabos, staigājuši caur neprašu rokām, mētājušies sikumu tīrgū, līdz tos Kurcums gluži nejausi vai arī, viltīgi pakalpojot, bija uzodis un ieguvis. Uzmeklēt pamestas un paklīdušas vērtības bija Kurcuma lielākais prieks.

Kāds šaurs, bet ļoti garš logāts ietvēra virkni sīku uzmetumu grāmatu zīmei. Varēja nolasīt veselu vēsturi, kā mākslinieks dažādi mēģinājis, labojis un pārvietojis formas, kamēr atradis īsto sakārtojumu.

„Cik savādi,” sacīja Upenājs, pārļaidzams acīs kolekcijai, „jūs saista tikai sīkdaļas, meti — solījumi, dīvainības, es neredzu neviena darba, kas būtu sevī noslēgts un pabeigts.”

„Sīkdaļas...” nepatīkami pārsteigts, murmināja Kurcums, „vai tiešām tikai sīkdaļas?” Viņš nervozi nosoļoja gar visām četrām sienām. „Detaļas... vai zināt, jums tomēr ir acs. Man tas nebija iekritis prātā... Ahā. Bet šitie?” viņš iesaucās, norādidams uz

diviem priezu ciekuru rāmišiem, kas karājās starp Parīzē iegūtām slavenā franča Šaplēna Midi un nesen modē nākušā itaļa Korbellīni skicēm. Tās bija pavisam neveiklas, nemākulīgas, bet toties bezgalīgi rūpīgas un sīkas Vidzemes saimnieku sīkģimetnes.

„Tie ir sevi noslēgti un nobeigti darbi. Nopirku no kādas vecenes Trikātas nabagu mājā. Tas ir kāds diletants, kas braukājis pa muižām tajos laikos, kad Latvijā fotografiju vēl nepazīna. Viņa vārdu es izdibināšu. Līdzīgi darbi bijuši Ērgemes krodzniekam. Tiklīdz atliks laika, es braukšu turp un izokškerēšu visas pažobeles.”

„Vai šie gleznojumi tādu pūļu vērti?”

„Kā tā var jautāt? Skatieties, cik tie aizkustinoši vientiesīgi. Ievērojiet nejēdzīgos samērus, milzīgās galvas, vardulēnu ķermeņus un bezgalīgo rūpību katras sīkākās krociņas veidošanā. Kas ir diletantisms? Aklums pret kopiespaidu un iemilēšanās sīkumos. — Šeit tas novests līdz pilnībai, sava veida meistarībai. Un krāsas — paraugaites, skaņotas smalki. Vai jūs nekā neesat dzirdējis par franču autodidaktiem muižnieku Ruso, grāvraci Bombuā, zarnu tirgotāju Bojē?”

„Kā nu ne,” atbildēja Upenājs, kas mākslas vēsturi zināja labi, bet pirmo reizi dzirdēja, ka šie gleznotāji bijuši vēl arī muižnieki, grāvraci un zarnu tirgotāji.

„Nu, lūk. Vai šis meistars nav viņiem brālis? Vai tikai frančiem drīkst būt šādi tautas meistardilientanti?”

„Tomēr, kaut kas netikami kroplīgs piemīt viņiem visiem. Maizes darbs viņus nokaussējis, viņi būs gleznojuši tikai pa vaļas brīžiem. Nelaimīgi mākslinieki.”

„Laimīgi mākslinieki! Taisni tāpēc viņi ir lieli. — Īstā māksla rodas tikai nozagtos brīžos un grūtos apstākļos. Profesionāli ražo vairumā. Bet seriју precei slikta slava pat amatniecībā.”

„Nē,” pretojās Upenājs, „daļi darbi rodas tikai labos apstākļos.”

„Kam ir tik varens raksturs piespieties labos apstākļos pie nopietna darba? Ar glezniecību ir kā ar medībām. Jo dārgākas trīsstobrenes, jo vairāk dzinēju, jo vairāk uzkožamo līdzī, jo nožēlojamākas medības. Īstais meistars ir skrandainis malu mednieks, kas mežu un zvērus pazīst kā savu kabatu un šauj ar tik vecu bisi, ko jūs baidītos rokā ņemt. Vai Bicēns jums nav rādījis savas krāsas?”

„Jā. Brīnīšķīgas mantas. Ar tām tikai var strādāt!”

„Ar tām nevar strādāt! Ar pārāk dārgām krāsām, kuŗas bail izniekot, ir tāpat kā ar pārāk cēlu sievieti, ko baidāmies apkampt. Cilti turpina neglītās un palaidnīgās.”

„Jūs protat pārliecināt,” domīgi sacīja Upenājs, „bet tomēr es centīšos pēc labiem apstākļiem, strādāšu tikai ar labām krāsām un...”

„Turpināsīt cilti ar cēlu sievieti?”

Lieliski uzjautrināts, nobeidza Kurcums. „Ak jūs trīskārt laimīgais — jaunības, provinces un vientiesības vārdā. Kad jūs būsīt tik vecs un tikpat izkurtējis kā es, kad barosit savus nervus ar fitinu, asinis ar arsēnu, kuņģi ar mākslīgu pepsīnu, kad jūs pirsīt naktsmieru ar neodormīnu vai veronālu,” viņš atrāva kādu atvilktņi pilnu ar medikamentu kārbīnām, „tad jūs zināsīt, ka māksla tāpat kā lilijas visšķīstāk zied uz mēslu kaudzēm.”

„Tomēr nē,” tiepās Upenājs, „mākslas darbam vajaga labas vielas un cildenas saturības. Tēlnieks var veidot bronzu, krietnus mālus, varbūt viņš var šo to salīpināt arī no dubļiem, bet no mēsliem neiztaisīs nekā, tikai notraipīsies par riebumu sev un citiem.”

„Jūs jau esat glezniecībā nomaldījies mācītājs,” iesaucās Kurcums.

„Bet jūs, Kurcuma kungs, mācīšanā apmaldījies...”

„Sakiet vien droši — uzdzīvotājs vai izvirtulis, līdz māksliniekam jau jūs mani nepaaugstināsīt. Hm. Jums tomēr ir asprāta iedīgļi. Žēl.”

„Kāpēc?” izbrīnījies iesaucās Upenājs.

„Asprāts un sprieduma elegances attīstās tikai uz pārliecības un ticības rēķina tāpat kā lokanība un grācija uz ķermeņa stiprības rēķina. Bet es cerēju, ka jūs būsīt īsts lauku stiprelis, kas tic un iet savu ceļu, nevis prāto un spriedelē.”

Kurcums izņēma skūšanās piederumus, atnesa karstu ūdeni un turpat Upenāja priekšā sāka rīkoties uz skūšanos. Varēja no-manīt, ka Kurcums nonācis sevišķi pacilātā garastāvoklī un mājās vairs nevarēja rīmties.

„Ceru, jūs neļautosities, ka skujos šepat, man negribas sev laupīt labi domājošās jaunatnes atjaunojošo sabiedrību.”

„Man nav aizspriedumu...” sacīja Upenājs.

„Nav aizspriedumu?” izbījies iesaucās Kurcums, pametis bārdas otu, „nelaimīgais, tad jūs neesat nekas; tikai aizspriedumi noteic un veido cilvēka gaumi, uzskatus, ar vārdu sakot — personību.”

Upenājs nedrīkstēja vairs neko runāt. Kurcums žigli saposās, iedzēra vairākas šķirnes zāļu un tad telca:

„Tagad uz Timbuktū. Trīs dienas neesmu izgājis, būšu pavisam dzīvei atpalicis. Vai nāksīt līdz?” Upenājs gāja.

„Zināt ko?” Kurcums mēloja pa ceļam, „man patīk, ka jūs neizskatāties pēc mākslinieka; ka neesat nopinkājies, nevalkājat ne bakenus, nedz neglīto melno platmali noļekušām malām, nedz pušķi sietu kakla saiti, nerunājat arī vienā laidā rupjības vai nejēdzības, kā to dara puskokalēcēji, kas par vari grib kļūt ievēroti. Nekas nav tik daudz kaitējis mākslinieka amata slavaī kā šādas nelādzības. Labs mākslinieks mierīgi var atļauties izskatīties pēc kārtīga ierēdņa un, ticiet man, beigās to viņam ierēķinās par krietnu plūsu.” Upenājs pabrīnījās par sirsniību, kas atkal reiz pavīdēja šī smējēja balsī. „Jums ir viena laba īpašība,” turpināja Kurcums; „jūs nerunājat daudz par sevi. Ar to jūs tālu tiksit. Uzrakstiet, piemēram, kādam vēstuli tikai par sevi, jūs gaidīsīt atbildi mēnešiem. Bet runājiet par adresātu kaut vai gluži tukšus niekus, atbilde būs tūdaļ klāt: lūdzu vēl! Reizēm kļūst taisni baigi, redzot, cik dzīves mechanisms ir vienkāršs”.

Kafejnīcās burzmā Kurcums ienīra ar acīm redzamu tiksmi. Vienā mirkli viņš pārzibināja gaišās acis pūlim un metās kā vānags uz laupījumu uz galdiņu, pie kuŗa sēdēja Salutāurs un Pušmucovs, abi gluži sarkani nostrīdējušies.

Jaunatnācēji klusu piesēdās un brīdi klausījās ķildā. — Pēc trīm dienām vajadzēja atklāt Salutāura izstādi; visas atļaujas Pušmucovam bija rokā, telpas noīrētas, afišas un katalogi nodoti spiestuvē, laikraksti apstaigāti. Arī Salutāurs no savas puses bija darījis visu, pat neiespējamo — uzgleznojis divdesmit pārdodamās gleznas. Tikai viena lieta vēl nebija izšķirta: kas maksās par pasūtīnātiem rāmjiem. Pušmucovs domāja, ka rāmis kā nedalāma gleznas sastāvdaļa jāgādā pašam māksliniekam, bet Salutāurs ar lielām dūsmām un sirdību paskaidroja, ka mākslinieka lieta ir dot tikai plīkas gleznas, bet visu pārējo gādā un maksā antreprenieris, par ko saņem izstādes ieejas maksas un ceturto daļu no pārdoto darbu vērtības.

„Saproti beidzot, nolādētais augļotāj,” gluži aizsmacis, bārās Salutāurs tik skaļi, ka apkārtējo galdiņu sēdētāji varēja sekot strīdam, „es tos rāmjus nevaru izpirkt. Man naudas nav. Bet vajaga kā ēst. Parādi uz kakla.”

„Uz rokas naudas nemaz nevajaga. Parakstiet tikai šo vekselīti, lai es varu iekasēt summiņu no pārdoto gleznu summām.”

„Paraksti pats savas blēža zīmes!” kļiedza Salutāurs, „žīds, ar tevi salīdzinot, ir kristīgs cilvēks! Ak tu viltus rakstnieks!”

„Salutāura kungs,” atbildēja Pušmucovs pazemīgs, bet apcietinājies, „vissliktākajā gadījumā, ja jūs gleznas nemaz nepirktu un naudas neienāktu, jums tomēr palīks slava un morālisīki pānākumi. Bet ko es mantošu, samaksādams šos rāmjus? — Ban-

krotu un izsmieklu, un jūs pats būsit pirmais, kas priecāsies par manu nelaimi."

"Nu, tad nerunā tik daudz, bet maksā!" sacīja Salutāurs kā parasti, nemaz neņemdamas vērā pretinieka iebildumus.

"Nēvaru," nopūtās antreprenieris.

"Nolāpītais rīkļu cirtēj, vai tu no vienas vienīgas izstādes gribi bagāts kļūt? Nemauc cilvēkam ādu pār acīm." Salutāurs pievērsās Kurcumam un teica, mādams pāri plecam uz Pušmucova pusi: "Vai nav kustonis?"

"Tādā garā nav iespējams debatēt, Salutāura kungs," apvainoti atteica Pušmucovs.

"Debatēt? Kas ar tevi, naudas pūķi, grib debatēt? Maksā, to es gribul" Tikai tagad Salutāurs pamanīja Upenāju un tūlīt uzdeva arī viņam savu tiesu: "Ko tu, puika, jau pa kafijas mājām sāc staigāt? Ko nenāc rāmjus labot, kā es pavēlēju? Abi ar Pušmucovu varētu sataisīt, ne būtu kas jāmaksā nekā."

Iekāms Upenājs paguva ko atbildēt, Pušmucovs indīgi iesmējās:

"Upenāja kungs apmeklē nevien kafijas mājas, bet arī tādus namus, kuŗos jūs, Salutāura kungs, velti meklējaties iespīesties." Salutāurs sagrāba Pušmucovu pie elkoņa.

"Ko tu teici, varde? Kādos namos es nevaru iekļūt?"

"Vai, nespiediet! Laidiet!" vaidēja Pušmucovs. "Nu, pie rūpnieka Daģa, kam es vedu jūsu „Mēslu ārdītājus”, kuŗus kundze nevien nepirka, bet vēl izsmēja."

"Klausies, tev nepietiek, ka tu krāp, vilto un zodz, tu vēl gribi nozāimot pašu mākslu manā personā? Kā tava negausīgā mute veŗas salīdzināt mani ar šīto mazgadīgo? Kas man daŗas, kur viņš ielien un ko viņš tur dara? Vai zini, man ar šīto pašu tevis pietiek. Ej ratā! Sapūsti ar savām izstāžu telpām un rāmjiem. Nevienu manu gleznu tu neredzēsi." Un, nokratījis Pušmucovu, kas izmīsis kampa pēc meistara stērbelēm, Salutāurs uzrāvās kājās un izdrāzās no kafejnīcas.

"Sakiet, ko lai es iesāku ar šīto... šīto... mākslinieku?" gaudās Pušmucovs. "Tā viņš mani vārdzina katru dienu. Taisni gals priekš acīm. Man vajadzēs atkal vesēlu dienu meklēt viņu pa visiem Rīgas krogiem, maksāt tēriņus un lūgties, uz ceļiem metoties. Velns viņu būtu parāvis," iešņacās Pušmucovs ar kaislīgu ienaidu.

"Kāpēc jāmeklē? Kāpēc jālūdzas?" jautāja Kurcums, tēlodams nesaprašanu.

"Kāpēc? Šīni izstādē esmu ieguldījis visu brīvo naudu."

"Nu, nu, vai tik vien bija?"

„Pārējais bija jāiemaksā, lai varētu sākt Eižēna prāvu. Viņš neparko nevēlējās no tiesas lūgt nabadzības apliecību. Ja izstāde nenotiek, esmu pagalam. Es iešu. Varbūt viņš nebūs nekur tālu aizskrējis.” Un Pušmucovs pietrūkās uz iešanu.

„Paklausieties. Salutauru derētu pārmācīt. Sadabūjiet viņa vietā citu mākslinieku.”

„Nudien, pusi mūža, pusi izstādes peļņas es atdotu par tōdu joku,” karsti dvēsa Pušmucovs, „bet kur lai ātrumā ņem otru tikpat slavenu?”

„Lūk, še viens sēd,” Kurcums ar plašu vēzienu norādīja uz Upenāju.

Upenājam aizrāvās elpa, bet Pušmucovs atkrita atpakaļ sēdekļī.

„Bet... vai tad Upenāja kungs ir slavens?”

„Viņš ir vairāk nekā slavens, viņš ir — nezināms. Nav nekā īenesīgāka kā atklāt nākošo slavenību. Es domāju, to jūs pats gluži labi saprotat, Pušmucov. Un ka viņš būs slavens, to jūs redzējāt pie Daģiem.” Ja Kurcums gribēja kādu pārliecināt, viņš runāja pavisam nevērīgi, it kā par visiem sen zināmu un pašu par sevi saprotamu lietu. Un tas allaž atstāja iespaidu.

Pušmucovs labu brīdi sēdēja sastindzis, neglīts kā Bāli salas elks. Vienīgi pierē te sarāvās tūkstoš grumbās, te atlaidās. Matu kušķis pret pieri un abas atļukušās ausis kustējās līdzī. Viņa smadzenes mala jauno ideju ar pilnu jaudu.

„Jā,” viņš pēdīgi izdvēsa, „ja Upenājs glezno Daģus, tad viņam visi ceļi vaļā.”

„Tātad pie lietas!” iesaucās Kurcums ar visu spraigumu, uz kādu bija spējīgs. „Dosimies pie Upenāja un sāksim kārtoties izstādei. Tūlīt piezvaniet spiestuvei, lai pārmaina afišu tekstu un aptur kataloga iespiešanu.”

„Paga, paga... lai es apdomājos... Upenājs... Upenājs...! bet laikrakstos jau bija aizrādījumi par Salutauru...”

„Niekil Izsludināsim: Neparedzētu apstākļu dēļ Salutaura izstāde nenotiks. Tās vietā publikai sagatavots pārsteigums — jauns atradums, jauns talants u. t. t. Saprotiet, tikai tas ir īsts mākslas tirgotājs, kas atklājis vismaz vienu slavenību. Jūs visu mūžu paliksīt tikai sīkbodnieks, ja neuzdrošināsīties riskēt. Tikai drošam pieder pasaule! Vai Eižēns jums nekā nav stāstījis par Parīzes maršānu pārgalvību un pasakainajām peļņām?”

„Jā, bet... vai...” stomījās Pušmucovs, piesarcis un strauji elpodams. Ācis tam dega kā drudzī, varēja manīt, ka viņā nikni cīnījās avantūrists ar iedzintu, sīkstu krājēju.

„Nekādu bet,” sauca Kurcums. „Jauns, skaists, cerību pilns jauneklīs, Daģa kundzes favorīts, pēkšņi uzpeld Salutaura vietā.

Tā taču ir sensācijal Publika gāzīsies šajā izstādē kā ūdenskritums!"

„Bet kritika?"

„Taisiet labi skaļu reklāmu, kritika taurēs līdzī."

„Bet rāmji?..."

„Rāmji! Nelaimīgais! Kad būsīt atradis, parādījis un izcēlis vienu mākslinieku, tad nākošie desmit klupdami piemaksās par katru rāmi dubulti."

„Nu, vai zināt, riskēsim... bet, bet es gribētu tos darbus vēl aplūkot."

„Upenāj Uzvarētāj! Uz darbnīcu," iesaucās Kurcums, pietrūkdams kājās.

„Bet... bet... es nezinu... tas iznāks tik neglīti, ja es Saltauru tā..."

„Ko, arī viņš beto?!" kļiedza Kurcums. „Laime pati brūk klēpī, bet viņš sten un stomās. Vai es jums esmu ko sliktu ieteicis? Nē? Es domāju! Uz priekšu!"

Sagrābuši Upenāju pie elkoņiem, Kurcums un Pušmucovs to raušus izrāva no kafejnīcas. Kaut antreprenieris viebās, Kurcums pasauca ormani un lika steidzīgi rikšot uz Bicēna darbnīcu Marijas ielā.

Bicēna nebija mājās. Gan Upenājs izrāva istabas atslēgu no slepenās šķirbas ļoti veikli, bet Kurcums pamanīja.

„Labi," viņš sacīja, „nu es arī zināšu, kā te var iekļūt. Bet tagad klājiet vaļā visu, kas vien jums ir gatavs, negatavs, iesākts un iecerēts." Un Upenājs klāja arī. Pēdējos mēnešus viņš bija krietni strādājis. Vairāki audekli rādīja Bicēnu gulošu, pārliekušos pār gravējamo dēli, virtuvē, atspiedušos pie nenovākta azaida galda, dažādos apgaismojumos, visādās gammās. Bija nogleznoti arī daži Bicēna draugi, kas mēdza kavēties viesmīlīgajā darbnīcā, un sētnieces meitene, kas šad tad apciemoja Bicēnu ar dažādiem vēstījumiem un īres kvītīm.

„Kas tad tas?" iesaucās Kurcums, kādā plašām, vizmojošām gaismēnām uzvestā audeklā ieraudzīdams pats sevi sarkanu, mūsainu, gaišacainu, ar laikrakstu rokās, atgāzušos pret kafejnīcas galdiņu.

„To es gleznoju pēc atmiņas," paskaidroja Upenājs samulsis un gribēja paslēpt audeklu. Kurcums iztvēra to viņam no rokām.

„Vareni, Pušmucov, ko jūs teiksīt?" sauca Kurcums sajūsmināts un nemaz neskumdams par to, ka ģimēne bija diezgan dzelīga. Nekas Kurcumam tā nepatika kā redzēt sevi, kaut vislaunprātīgākajā karikatūrā.

Bet Pušmucovu šīs gleznas nemaz nesajūsmināja.

„Ko mēs iesāksim ar ģimetnēm? Kas tās pirs? Vai jūs domājat, ka visā Rīgā atradīsies ģekis, kas karinās pie sienas svešu ģīmi? Glītas sievietes attēlu, to es vēl saprotu, bet šitos razbainiekus? Nē! Vai jums cita nekā nav?”

Upenājs iztina prāvu rituli, ko bija atvedis līdzī no laukiem. Tur bija kūts iekšskats, kur krēslainā aizgaldā, ausis nolaidušas, tupēja milzīgas cūkas. Otrs liels audekls tēloja tumšu ratnīcu, kuŗā nupat iejūdza zirgu; ratu un zirga lietu apkalumi un jūdēja sirmā bārda spocīgi vizēja telpiskajā tumsā. Vēl bija linu mērcējs mārķā, cūkas svilināšana, biteniek pie dravas, vēžotāji ar kritiņiem upmalā.

„Tos es vasarā gleznoju,” skaidroja Upenājs, bet Pušmucovs palika pavisam tramīgs:

„Ko mēs ar lopiem iesāksim? Tos nepirks ne tik. Vai zināt, jūs esat vēl slimāks kā Salutaurš. Kas tā par traku indevi gleznot tik neglītas lietas, cūkas, mārķus, un pie tam tumsā un miglā?”

„Bet palūkojieties, cik šīs figūras labi zīmētas,” aizrādīja Kurcums. „Jūs redzat, lai gleznotu, kā kritiķi saka, gleznieciski, nemaz nevajaga zīmējumu pamest novārtā vai kropļot.” Bet Pušmucovs atmēta ar roku.

Nākamās gleznas bija klusās dabas. Pētīdams gaismēnu rotaļas, krāsu saskaņas un dažādus īpašus gleznošanas paņēmienus. Upenājs nebija rūpējies par priekšmetu izvēli. Krūze ar otu pušķi, lupatas, noputējušas pudeles, gleznošanas piederumi, kāds ābols, ar vārdu sakot, kas gadījies pie rokas. Kurcums skatījās ar lielu interesi. Viņš redzēja, ka jaunais gleznotājs cīnās par ļoti noteiktām lietām. Viņš tiecās izskaust no saviem darbiem tumšās, tukšās vietas, centās gleznot ēnas tikpat dzidrās un spožās krāsās kā apgaismotās vietas. Tas nebija nekāds neparasts uzdevums, visa modernā franču glezniecībā tiecās pēc tā paša, tikai franči upurēja krāsai visu un labprāt atsacījās no apjomu tēlošanas, un viņu gleznas atgādināja košus, apžīlbinātus paklājus. Upenājs turpretim nopūlējās ievēidot savos darbos tomēr arī telpu un apjomus.

„Redziet, Pušmucov,” mēloja Kurcums, „ja kāds krāsas uzsvars mirdz it kā pilns iekšējās gaismas, ja dzeltenais kvēlo dzeltenāk par dzeltenu, baltais deg baltāks par baltu, tad var sacīt, ka mākslinieks jau kaut ko nojauz par brīnumainajām lietām, kādas var iespēt ar šiem nožēlojamiem krāsu pulveriem, iejauktiem duļķainā linsēklu eļļā... bet ko nu ar jums, jūs jau ne klausīties, ne saprotat...”

Pušmucovs patiesi neklausījās, bet nervozi staigāja no viena darba pie otra, un viņa dzeltenā seja kļuva arvien dzeltenāka

un garāka. Beidzot Upenājs izvilka mazu audekliņu, kurā bija gleznota aizgriezta karaša, kumpja gabals un ceptas pīles atliekas tā, it kā ēdējs nupat būtu atstājis azaida galdu.

„Tas ir vienīgais darbs, kas kaut kam der,” sacīja Pušmucovs ar nopūtu, „bet pilsonis savā ēdamistabā to tomēr nekārs. Varbūt kāda viesnīca, alus pagrabs vai korporācija izgreznotu kādu intīmu stūrīti, bet arī tie labāk vēlētos asins desas vai žāvētu cūkas galvu. Jā, Upenāja kungs, pirms gleznošanas derēja aprunāties ar kādu dzīves praktiķi, piemēram, mani. Taisni sirds sāp par pūlēm, kas izšķiestas, lai tik skaisti uzgleznotu nosmulētas papīra tūtes, iedauzītus podus, reņģu asakas. Kur jums galva? Ak mākslinieki, mākslinieki, tiešām jūs dzīvojat teiksmu pasaulē. Uz priekšu — ievērojiet reizi par visām reizēm — gleznojiet skaistas puķes nevis vecās cibās, bet glītās porcelāna vāzēs. Zem pušķa palieciet spilgtu šķīvi, grezni iesietu grāmatu, glīti sakrokotu zīda šalli. Vēl labāk — gleznojiet košus un sulīgus dienvidu augļus — banānus, ananāsus, vinogas, apelsīnus. Tādas lietas ķertin izķer. Bet kur tad jūsu ainavas?”

Upenājs izvilka divus lielus, acīm redzot pēc studijām gleznotus laukskatus, kas tēloja kalnaino apvidu starp Kraukļu un Grašu pagastiem, kur pāri divainajiem paugurojumiem allaž redzamas birztaļu virknes, bet tīrumi noslīd tik stāvu gravās, ka nemaz nevar saprast, kā tos iespējams apstrādāt. Silta vakara gaisma plūda no rūsganiem rieta mākoņiem, lija pār oranžiem rudzu laukiem, pār mēļiem griķu un spalgi zaļiem kartupeļu laukiem. Trešā glezna bija Rīgas jumtu jūra, ko Upenājs gleznoja caur mazo darbnīcas logeli.

„Un tas viss?” pagalam vilies, vaicāja Pušmucovs. „Ar trim gleznām nevar rīkot izstādi.”

„Man ir vēl sikas studijas, ko es gleznoju vasarā, bet tās nekad neesmu domājis izstādīt...”

„Ko, jums ir studijas? Rādiet šurp!” sauca Pušmucovs, atkal iededzies cerībās.

Upenājs iznesa no paspārnes krietnu saiņi, un Pušmucovs ar Kurcumu kāri tvēra pēc nelielajiem audekliņiem. Drīz vien visa darbnīcas grīda bija noklāta no vienas vietas.

„Urā, mēs esam glābt!” gaviļēja Pušmucovs un skrēja pie telefona. „Hallo, spiestuve? Vai mūsu afixas jau iespiestas? Nē? Paldies Dievam! Atstāt visu kā ir, tikai mākslinieka vārdu rakstiet Juris Upenājs. Jā, jā. Juris. Saprotat? Jelgava, Ugāle, Rīga, Irlava, Saikava... pareizi. Un apturiet kataloga salikšanu.”

Kurcums pa tam siki pētīja mazās studijas. Te bija tie paši dzidro un spožo krāsu meklējumi kā klusajās dabās un ģimetnēs, bet viņš saskatīja arī ko citu. Upenājs negleznoja interesantus stūrīšus, viņš tīkoja darināt it kā apvidus ģimetnes, vienkāršoti, bet raksturīgi atveidojot zemes virsus savdabīgos vaibstus. Ja cilvēks pats tikai reti pazībēja ainavās, tad cilvēka roku darbs allaž noteica to kontūras. Vesela glezniņu virkne tēloja vecsaimniecības. Neviena zemkopis visā plašā pasaulē nav pratis tik jauki iekļaut savā pakalnainajā zemes gabalā mājas, tik skaisti izrotāt tās kokiem, tik jauki izklāt visapkārt augļu dārzus kā vecie Vidzemes saimnieki. Šo brīnišķīgo ornamentiku Upenājs pētīja redzīgi un apzinīgi. Bet viņš negleznoja sīkumaini, zviedieni plūda plaši, un pāri visam valdīja krāsa.

„Arī jūs esat pilnīgi krāsas traks kā visa mūsdienu glezniecība,” sacīja Kurcums. „Tas ir labi. Tā ir veselīga cīņa pret grieķu skulptūras ieviesto pārmērīgo mīlestību uz zīmējumu, kas tik briesmīgi bremsēja Eiropas glezniecības attīstību. Ja renesansē būtu atrasti nevis marmora tēli, bet Mikēnu freskas, tad Matiss piedzimtu reizē ar trecentistiem, un baltās rases glezniecība būtu attīstījusies par varenu krāsu maģiju, nevis par krāsainu fotografiju, par kādu tā tagad pārāk bieži pazemojas.”

Pušmucovs bija sazvaniņš nesējus, kas ieradās ar veselu kravu rāmju listu un arī gataviem rāmjiem, kas bija paredzēti Salutaura darbiem. Ātaicināja galdnieku un zeņķi no ielogošanas darbnīcas. Ātnesa lielu rituli papes, cibu bronzas, vairākas pa eiņas ar pasakaini plānajām metalla lapiņām zeltīšanai un sudrabošanai. Vīri nometa svārkus, apvilka ķiteļus, sāka klaudzēt āmuri, šņākt zāģi, dvingot svaigi uzvāritā līme. Neviena no Salutaura rāmjiem nederēja Upenāja gleznām. Tos vajadzēja zāģēt īsākus, papildināt ar listēm un visādi piemērot. Darbnīcā gāja kā istā rāmju rūpnīcā, kad atnāca Bicēns. Veselu pusstundu viņam vajadzēja skaidrot, kas par lietu. Beidzot viņš apjēdza un, gluži satriekts, iegāzās savā vecajā dīvēnā.

„Desmit gadu es taisos uz savu izstādi un netieku tālāk par gudrošanu. Un tu...”

Viņš atmeta ar roku un izlamājās. Bet, redzēdams, ka logotāji daudz ko pēc viņa prāta dara nepareizi, meta svārkus nost un ķērās palīdzēt. Pušmucovs rakstīja katalogu, skraidīja no vienas gleznas pie otras ar grāmatiņu rokā, mērīja, pētīja un pastāvīgi apgrūtināja Upenāju ar jautājumiem:

„Kā sauksim šito? Atkal ainava? Nē, tas neiet!”

„Rīta kāvi pār Kārdzabul” Un šito? „Laukskats”? Muļķības — „Sapnis pusdienas tveicē.” Un šo? — „Bālā krēslas teiksma”. Bet

šo lielo ģimetni? Gulošo Bicēnu? „Gulētājs”? Nē, nē! vismaz — „Mākslinieka atpūta”... vai varbūt „Meditācija”?

Bet, jo skaļāks un liksmāks kļuva Pušmucovs, jo klusāks un domīgāks Kurcums. Galdnieki un mākslinieki skraidīja, sasauca, klaudzināja, antreprenieris bija pārvērties pilnīgi atspolē, bet Kurcums, domīgi atspiedies pret glezturi, skatījās kņadā un nebilda ne vārda. Upenājs brīnījās — gleznu kristīšana — kas varēja būt teicamāka izdevība kaisīt asprātības un pārgudrības? Un, kad Upenājs reiz pacēla galvu, lai palūkotos, ko Kurcums dara, viņa darbnīcā vairs nebija.

Abas dienas un nakts pagāja vienā darbā. Kad atklāšanas dienas rīts blāvi iespīdēja kādreizējās auto pārstāvniecības un tagadējā Pušmucova mākslas salona augstajos logos, Upenājs, tikko turēdamies kājās, apstaigāja savu izstādes plašo zāli, kur kādreiz bija greznojušies lepni limuzīni un sporta mašīnas, bet tagad, pavērti katrai ziņkārīgai acij, rindojās visi Upenāja nolūki, sapņi un tieksmes. Vairākas sievas locījās, slaucīdamas telpas, un kāds vīrs ar lielu suku pie kājas melancholiski dejoja, spodrinādams parketu, bet Upenājs pelēku, izvārgušu seju, pajukušiem matiem kā mēnessērdzīgs klīda gar savu gleznu klāstu. Tikai tagad, kad tās, apkoptas, pārlakotas un rūpīgi ierāmētas, ērti un plaši izdalītas, rindojās gar sienām, Upenājs īsti ieraudzīja un novērtēja savu darbu. Viņš jutās satriekts. Kādus niekus un sikumus viņš bija savācis. Cik baigi daudz paviršību, nolaidību un vienkārši kļūdu viņš tagad redzēja. Cik daudz vienaldzīgi piekrāsotu vietu. Viņš tvēra pēc otām un krāsām, kas katram gadījumam bija papemtas līdzī, un raudzīja vēl šo to saglabāt. Bet, līdzko aiztika vienu vietu, tūdaļ likās, ka vajaga pārgleznot visu gleznu, un rokas nolaidās nevarībā un bailēs. — Kā varēja tiktāl apmulsť un ielaisties šajā nelaimīgajā dēkā? — Viņš gluži izmisis sev jautāja un arī atbildēja — tāpat kā bija darījis tik daudzas lietas, paklausīdams pirmajam padomam. Kurcums izdarījās ar viņu pēc patikas, nostādīja viņu visnelāgākos apstākļos, lai priecātos, kas iznāks, kā viņš izkulsies. Tā tas tālāk vairs nedrīkstēja iet. Kā Kurcuma stāstu un anekdotu varonis viņš jau bija ieguvis apšaubāmu popularitāti. To visu vēl varēja laist pār galvu, turpretim izstāde bija nopietna lieta. Negatavu darbu, neizdomātu domu, neuzgleznotu gleznu nodošana kritikas un atklātības rokās varēju kļūt liktenīga. Kas viņu vairs ņems nopietni? Ko sacīs Ciemalda? Un, ja reiz sabiedrība uzlūko kādu par sprukstiņu un vieglprāti, tad cienījams vārds un stāvoklis atgūstams tikai ar milzu pūlēm pēc desmitiem gadu visrūgtākā un nopietnākā darba. Šī izstāde vispār nemaz nedrīkstēja notikt.

Upenājs izskrēja priekšnamā un norāva afišu, kas greznoja ieejas durvis, izskrēja uz kāpnēm; lūk, pāri visai Merķeļa ielai plivinājās platā audekla strēmele ar milzīgu sarkanu uzrakstu „Juņa Upenāja gleznu izstāde”. Nost ar tol — Bet pa tīri nomazgātiem pakāpieniem gar lauru koku podiem jau steidzās augšup Pušmucovs, iesmaržots, noskūts un glums, aiz viņa, grezna un raiba kā musketieris, veselā smaržu mutulī ietinusies, smaidošā Pļavāre, kas bija uzņēmusies kasieres piepākumus.

„Ko? Jūs vēl darba drānās? Neskūts, nopinkojies?” sauca Pušmucovs, „pēc stundas sāks nākt skatītāji, steidzieties mājās apkopties.”

Upenājs sašļuka atkal. — Nē, te nebija vairs nekas glābjams; izstāde notiks, viss ies savu gaitu. Pušmucovs, nometis mēteli, jau plivinājās pa zāli varen garā, gluži jaunā ketovejā un zibināja gaišpelēkās bikses un spoguļspodrās kurpes.

„Nu, lieliskil Vareni!” viņš sajūsmināts sauca, „lai es palieku par pelniem, ja šo izstādi neizpērk pirmajā nedēļā.” Sakārtojis balto neļķi pie krūtīm, viņš atkal uzbruka Upenājam: „Mājās, mājās, Dieva dēļ ātrāk, jums atliek tikko viena stunda.” Un Upenājs gāja. Pa ceļam viņš satika Bicēnu, kas devās uz izstādi. Ārī tas jau pa gabalu sauca:

„Pasteidzies, Juri, citādi nokavēsi izstādes atklāšanu, bet tas ir trakāk nekā nokavēt savas kāzas.”

Uzkāpis darbnīcā, Upenājs manīja, ka ir pagalam noguris. Viņš vairs nejutās nemaz kā cilvēks no miesas un kauliem, bet kā bezmiesīgs sapņu tēls, ap kuru notikumi pludo un šalko kā miglas virpuļi. Vienaldzīgs un necerīgs viņš atsēdās uz savas garstaklainās lāvas drusku atvilkt elpu. Ātgāzās pret sienu, un šis stāvoklis izlikās tik bezgalīgi ērts, ka neparko negribējās izkustēties. Pāris reizes visa istaba it kā izdzisa viņa acīs, tad atkal atplaiksniņās, līdz beidzot pazuda pavisam, un Upenājs iegrima dziļā un ilgā miegā, ko nespēja iztraucēt daudzie griezīgie telefona zvani, kas atskanēja vai katru pusstundu.

Sastrīdējies ar Pušmucovu, Salutaurš nokāpa turpat „Timbuktū” pagraba restorānā, lai antreprenierim, steigzoties nožēlot grēkus un piedāvāt samaksu par rāmjiem, nebūtu pārāk tālu jāmeklē. Piestājies pie bufetes, gleznotājs pasūtija kausu alus. Kamēr viņš to izdzēra un pasūtija otru, tukšajā krogū ienāca pats uzticamākais Salutaura domu biedrs instinktivists Mintauts Brička, gandrīz tikpat liels, resns un dūšīgs. Sīrsnīgi apsveicis savu meistarū mākslā un arī dzīvē, viņš cienības pilns piestājās blakus un pasūtija divus kausus tumšā. Brička nupat ar rīta vilcienu bija ieradies no vasaras atpūtas tēva mājās Rīgā, pirmo reizi izskrējis paostīt Rīgas gaisu un tūdaļ saticis pašu Salutauru. Tāpat kā meistarš arī māceklis mūžam kāvās ar naudas badu, bet rudenī katram ir kaut kas iekrājies, un tik lielisku satikšanos nevarēja atstāt neatzīmētu.

Arī Salutaurš patiesībā bija teicamā omā. Kārtējā izķīvēšanās ar antreprenieri nevarēja to samaitāt. Visu iepriekšējo nedēļu, gatavodamies izstādei, viņš bija strādājis no agra rīta līdz vakaram. Dažu dienu viņš nemaz neatstāja darbnīcu un pusdienās iegrauza tāpat sausu maizīti. Vesela rinda vecu, sen iegleznotu darbu bija sekmīgi pabeigta un atlikušais padarāms vienā vai divās dienās. Izstādes klāsts bija sagatāvots. Kas nekaitēja pēc veiktiem darbiem drusku pavaļoties pie kausa vēsa, laba alus un pamērcēt lūpas putās? Kas par to, ka bija gaiša priekšpusdiena? Kas cēlies ar gaismu un darbojies līdz brokastīm, tam sirdsapziņa tīra. Krogus bija tik kluss, ka varēja dzirdēt tikšam pulksteni lielā bufetes pudeļskapja cekulā. Resnais, sārtais bufetes vīrs starot izstaroja paēdušu omulību. Aiz logiem pa Aspazijas bulvāri mīksti aizdīpa automobiļi, aizšalca tramvaji, ielas troksnis skalojās kā tāli vilņi, bet abi mākslinieki labajā kuģī „Timbuktū” klusēdami saskatījās, sasmaidījās un saskandināja. Vārdi bija lieki.

Uz letes zem stikliem kā milzīgi gaŗā lecekti varavīkšņojās brīnumkrāšņa un raiba maizīšu kolekcija. Gluži svaigas kā no

virtuves nākušas tās izelpoja vēsas un skaudras sīpolu, sāliju-
ma, sēņu, žāvētas gaļas, skābētu gurķu un sieru smaržas.

„Kā būtu, ja mēs paņemtu katrs pa Havajas puķei?” jautāja māceklis, ievērojis, ka meistara acis ar labpatiku kavējas pie lielākām sviestmaizēm, ieslavētas „Timbuktū” pagraba speciālītātes. „Havajas puķes”, kuplus lociņu cerus izbozušas, citu mai-
zišu starpā izskatījās pēc zālainiem ciņiem. Bet, kad šo cini pa-
šķirstīja, tad atklājās vesels lēvenis apslēptu labumu: gabaliņš
žāvētas karbonādes, pārklāts mārutku skaidiņām, šķēlīte teļa
cepeša ar brūnu recekļa asaru virsū, cīpsliņa auksta putna,
drusku laša, struķis nēģa, picka pastētes, sviesta rozīte, spā-
niešu sīpola un tomāta ripas, ola kā dzeltens ordenis ar sudrab-
rožainu ķilavas lenti pāri tam, siera strēmeles un pat zili pelēka,
gluma baraviciņa.

„Vai zini, uzsītīsim ar' pa to krupi,” atsaucās Salutaurš, un
kuplās sviestmaizes pārceļoja uz gleznotāju šķīvjiem. Bet nu iz-
rādījās, ka alus pie šiem vircotajiem un sāļajiem kārumiem sāk
garžot gandrīz tā kā par sāju, kā ūdenainu. Te derēja kas stip-
rāks. Un māceklis mēmi parādīja bufetes vīram divus kurzem-
niekus.

Cik jauki nosvīda glāzes. Cik asi guldziens nosmeldza pār
smaganām. Un cik brangi bija to aizkost ar sīvu kumpja šķēlīti.

Tuvojās pusdienas laiks. No virtuves iznesa sešus mirdzošus
katliņus un novietoja sildāmā kastē — citu citam blakus kā re-
likviu šķirstiņus. Tie izgaroja tik tiksmu un siltu smaržu, ka
abiem maizišu ēdējiem siekalas ar šalti saskrēja mutē. Jau mā-
ceklis grāsījās pamāt bufetes vīram, kad krogū ienāca Veips.
Nepamanījis ne Salutaura, ne Bričkas, tas devās tiešām pie silto
pusdienu tvertnēm. Salutaurš ar mācekli saskatījās un sabikstī-
jās. Veips jautāja bufetes vīram:

„Kas jums no siltā?”

„Nierītes, ribiņas, strogonovs, līdaka, desiņas, paģiru bro-
kastis,” noskaitīja bufetnieks, pie katra teiciena paceldams viena
katla vāku un palaizdams brīvībā pa baltam garžīgu garaiņu
mutulim.

„Hm, hm,” prātoja Veips, „nieres par taukām, strogonovs par
sīvu, līdakai asakas, desiņas apnikušas. Vai tās paģiru brokastis
ir labas? No kā viņas īsteni taīsa?”

„Timbuktū” pagrabs bija pirmklasīgs un izdaudzzināts resto-
rāns, kas nekad neatļāvās pasniegt viesiem kādu otrā svaiguma
vai vakardienas mantu, tāpēc sātā bufetnieka vaigs aptumšo-
jās, tas apvainoti paraustīja plecus un sacīja:

„No visādiem atkritumiem.”

„Hm, hm,” nelāgi pārsteigts, nodurstījās Veips, „nu, tad dosi man tās.”

Nevajaga nekāda lielā joka, lai krogū sirsnīgi izsmietos. Veipa lēmumu izdzirduši, Salutaurš ar Bričku rēktin ierēcās no smiekliem.

„Pareizi, Veip, jo lielāks gardēdis, jo trakāku draņķi rij iekšā,” Salutaurš sauca, aizrīdamies smieklos. Nu sākās sarokšanās un sišana uz pleca. Parasti Salutaurš Veipu neko vis necienīja, bet šoreiz oma bija tik laba, ka pat ienaidnieks liktos draugs un brālis. Uz letes parādījās trīs pāgīru brokastis un trīs kurzemnieki.

Salutaurš pastāstīja par savu strīdu ar Pušmucovu, un visi gardi smējās un slavēja labo iedomu paslēpties tepat „Timbuktū” pagrabā, kamēr nelaimīgais antreprenieris droši vien, matus plēsdams un vaimanādams, bizo apkārt, izokšķerēdams pēdīgās Rīgas pašobeles. Izstāde minā uz papēžiem, varēja iedomāties, kas tie viņam bija par uztraukumiem!

Veips paēda un aizgāja, bet abi palicēji nolēma saldā ēdiena vietā uzkost pa silķu tītenīšam un šoreiz lika sataisīt degvīnu ar melno balzamu. Gluži nemanot, krogus bija palicis skaļāks. Galdiņi gar sienmali piespletoja pilni ļaužu, visa telpa patikami čaloja un sanēja. Pie griestiem atdzīvojās skaļrunis, kas atskaņoja pēcpusdienas mūziku no „Timbuktū” kafejnīcas. Daudzi paziņas iegriezās krogū, piestājās pie Salutaura un Bričkas, iekoda, iztukšoja kādu kausu, noklausījās Salutaura stāstu par Pušmucova negalu un atkal gāja.

Resno un sārto bufetnieku sen bija nomainījis cits vēl resnāks un gluži sarkans. Dažbrīd arī meistars ar mācekli sarosījās iet, bet bufetes vīrs viņiem ieteica nomēģināt nule ienesto kāpostu pīrāgu vai svaigi sataisītās tatāru maizītes un pārbaudīt, vai tikai angļu rūgtais negaršo pie degvīna labāk nekā balzams. Uz vakaru, kad pie bufetes sākās īsta drūzmēšanās un splešanās, bufetnieks allaž uzmanījās, lai viņa uzticīgākajiem viesiem netrūktu ne nieka: nekad tiem nebija veltī jāvicinās rokām, viņu saucienus bufetnieks sadzirdēja pat, aizgriezies visattālākajā letes galā. Pēc pusnakts drūzma noplaka. Ap vieniem tikai dažī stāvi vēl līkņāja pa kaktiem, bet divos bufetnieks jau varēja izbērt savā priekšā lielu kaudzi sīknaudas un, neviena netraucēts, izskaitīt. Beidzot tukšajā krogū viena pēc otras sāka apdzist spuldzes, un bufetnieks laipni jo laipni lūdza abus izturīgos viesus šķirties līdz rītam.

„Ko? Vai jau divi?” brīnījās abi iekodēji. Piecpadsmit stundas bija aizritējušas kā piecpadsmit minūtes. Bet, kad pamīņājās,

varēja just, ka no ilgās stāvēšanas kājas gluži stīvas un pēdas pat nelāgi sāp.

„Tā ir ar to krogu,” filozofēja Salutaurš, „ieej, pagrozies un, skaties, jau apnīk ārā nākt.” — Bet ko tad nu? Vai tiešām viss beidzies un jāiet mājā? Nebūt nē! Rīgā ir liela un draugu daudz. Katrs no tiem ar lielāko prieku apsveiks viņus kā savus viesus un patērēs kādu stundiņu pie glāzītes. Saprotais, tikai stundiņu, ne vairāk. Lai notiek! Uz kurieni? — Pie kritiķa Atkašūna! Cik jauku stundu nav ar viņu pavadīts kopā, jau sākot no pašas mākslas akadēmijas laikiem, kad Atkašūns vēl posās ainavu gleznotāja karjērai. Tikai pēdējā laikā viņš palicis tāds kā aturīgāks. Apsievojies, apbēroņojies. Bet nekas. Taisni tāpēc vecā draudzība jāatsvaidzina. —

Draugi atkabināja elkoņus no bufetes, pret kuŗu visu laiku bija balstījušies, un pēkšņi atstreipuloja līdz puslūgum un iegrudās galdiņos. — Ko, vai tiešām tas mazumiņš iekāpis galvā? Tas tikai būtu joks! — Abi, sirsnīgi smiedamies, atsitās vairākas reizes viens pret otru, ieskrēja abās stenderēs un iztenterēja uz bulvāŗa. Bet vīri nebija pirmo reizi ar cigāru pulvērnicā, viņi cieši saķērās rokās un itin brašā, stingrā solī devās pa pustumšām ielām taisnā ceļā pie „Masu Balss” glezniecības kritiķa, bijušā ainavu gleznotāja Franciska Atkašūna.

Klusajā šķērsielā viņi labu brīdi saukāja naktssargu, kas kā parasts bija kā ūdenī iekritis. Beidzot Salutaurš laida vaļā savas bazūnīgās balss varenāko reģistru, un jau pēc pirmā paņēmiņa tumsā sāka šķindēt atslēgas un šļūkāt vecišķi nevarīgi soli.

Drīz vien abi ciemiņi bija sameklējuši Atkašūna dzīvokļa durvis un zvanīja bez pārtraukuma. Tas viņiem bija jādara neaprotami ilgi. Tikai, kad Salutaurš sāka rībināt durvis ar savu mīļā dūri, pavērās neliela šķirba, un izbāzās Atkašūna izpūrušā galva.

„Hei, vecais! Sveiks, čūskal! Lec biksēs iekšā un cel mucipiņus uz steķiem!” jūsmīgi sauca Salutaurš.

Atkašūns savieba seju skābenā smaidā un aicināja viesus dziļāk. Ar lielu troksni izstreipulojuši cauri priekšnamam, abi gleznotāji iegāzās kritiķa kabineta divānā; atspere novaidējās vien. Gar kabineta sienu plētās gaŗš grāmatu skapis, divaini sārrobots visādiem plauktiņiem un skapišiem. Atkašūns atslēdza vienu no tiem un izvilka pusizdzertu konjaka pudeli. Gan viņš piesardzīgi tikai mazliet pavēra durvīņas, gan sagrieza augumu šķirbai priekšā, taču Salutaura asā acs ievēroja plauktiņa tumsā vēl citas pudeles, un viņš iegavilējās: „Ho, ho, tev jau tur vesels arsenāls, ko tad nu bēdāt!”

Kad bija izdertas dažas glāzītes plika konjaka un viesi ar vaibstu spēli parādījuši, cik ļoti vēlams kāds uzkožamais, Atkašūns vilcinādamies un stomīdamies izgāja guļamistabā. Virtuvē sāka šķindēt trauki, un pēc brītiņa Atkašūna kundze, smaidīdama ne mazāk skābi kā vīrs, ienesa nakts viesiem maizi, sviestu, šprotes un kafiju.

Ja Atkašūns domāja atpirkties ar puspudeli, tad gauži maldījās. Gan viņš ielēja viesiem tik reti, cik vien iespējams, bet nespēja kavēt Salutauru apkalpoties pašam. Drīz vien, spiezdams pudeles kaklu kā izžņaugot lupatu, Salutaurš izpilināja pēdējo konjaka pilienu, ar zīmīgu vēzienu nolika to namatēvam priekšā, paskaidrodams, ka divas lietas viņam derdzoties: izēstas olas un tukšas pudeles. Gribot negribot Atkašūnam vajadzēja atkal iet pie skapīša. Šoreiz galdā nāca liķieris, tas bija gan dārgs, bet samērā vājš, un to viesi iztempa pavisam žigli.

„Ver vien savu pagrabu vaļā,” smējās Salutaurš, „ja gribi pacienāt viesus, tad nežņaudzies. Velc laukā labāko.” Un Atkašūns vilka ārā igauņu murakas, leišu krupņiku, franču šartrēzus un apelsīnsmaržīgo kuantro, ko sieva taupīja tikai iebaudīšanai dāmu kafijās, un meta vai, pareizāk, lēja tos iereibušajiem viesiem priekšā kā nektaru cūkām. Sarkani, izpūruši un blauri negausīgie viesi atvēra savas nerīkles kā milzīgus sarkanus krāteņus un norīja tādus šķidruma daudzumus, ka Atkašūnam un visnotaļ viņa kundzei smaidi pagalam nozuda no vaigiem.

Salutaurš turpretim jutās lieliski.

„Nu, Brička,” viņš sauca, sizdams savam pavadonim pa gurnu, „vai nav labi būt par manu mācekli? Ej, kur gribi, dzer, cik gribi, viss par brīvu, tikai pasauci! Tu tak esi mans māceklis? Atzīsties!”

„Esmu jau esmu, atzīstos,” piekrita Brička.

„Tāda valoda man patīk. Kas ir, tas ir. Es esmu visu jūsu tēvs. Visi jūs esat mani mācekļi. Vai ne, Atkašūn? Vai ne?”

„Nezin' vis,” šaubījās Atkašūns, „rakstīt tu mani neesi mācījis.”

„Ak tu ķīnā! Bet mākslas izpratni? Mākslas gaumi? Vai es esmu vainīgs, ka no tevis gleznotājs neiznāca? Vai es vainīgs, ka tu krāsas nejūti? Ka nevari nekā uzzīmēt? Vai es vainīgs, ka tev cits nekas neatlika kā par kritiķi palikt? Bet mācījis es tevi esmu!”

„Jūs taču akadēmijā bijāt abi skolas biedri, jūs mācījāties viens no otra,” Atkašūna kundze mēģināja aizstāvēt savu vīru.

„Ko? Viens no otra? Es būtu mācījies no šitā leskas? Viņam nav dabas dāvanu ne tik, cik kaķis uz astes aiznes. Vai zināt,

kā viņu akadēmijā saukāja — Ciskal" Kundze acis vien ieklēta, uzzinājusi, ka viņas vīra skaisto vārdu Francisks var saīsināt tik nejaukā veidā.

„Kāpēc viņš vispār akadēmijā iestājās? Mākslas dēļ? Pavispol Plikas meitas skatīties! Un, kad redzēja, ka nekas no gleznošanas neiznāks, vai viņš izstājās? Ne prātā! Trenkāja modeļus, kamēr nespējības dēļ mešus izmeta.”

„Esmu, jau esmu tavš mācekli. Še, iedzer, še, iedzer,” izmisis sauca Ātkasūns. Salutauram bija nelāgs paradums reibumā izkladzināt visu, ko vien par saviem draugiem zināja sliktu, aizdomīgu vai slēpjamu. Ar sevišķu prieku viņš uzsildīja visnelabākās un aizmirstākās tenkas, celdams visu priekšā kā svētu patiesību. Ātkasūns tūdaļ iespraucās starp viņu un savu sievu, lai neļautu iečukstēt kaut ko pavisam nelabojamu, un nepārtaukti vicināja glāzīti savam bīstamajam meistaram pie pašas sejas. Tomēr apturēt Salutauru neizdevās.

„Jā, jā, kundze,” Salutaurš skaidroja, „neviens skuķis nebija drošs. Pastāvīgi viņš rīkoja visādas bičkas un saiešanas. Tajā pašā darbnīcā, kur tagad Bicēns dzīvo, kas tur viss netika darīts? Ai, ai, ai! Ja tās sienas varētu runāt... kundze, tās aizrītos! Bet nebija slikti. Āpnīk strādāt — pasauc tikai Cisku. — Kas ir ar vienu danču vakaru? To tik Ciskam vajaga, — grāmatīņu laukā un pie tālruņa klāt. Nu tu brālīti, bija ar' viņam pazišanās!”

„Meistar, meistar, iemet,” izmisis sauca Ātkasūns, bet kundze nomērija viņu ar niknu skatienu.

„Kas to bija domājis?” viņa sacīja, „man likās, sievietes Franci neko neinteresē.”

Nu atspruka valā istās smieklus slūžas:

„Neinteresē!” taisni aizrījās Salutaurš. „Iedomājies, Brička, neinteresē! Cisku neinteresē sievietes! Glābiet! Palīgā!” un meistarš ar mācekli elsodami iekrita viens otram rokās. Kundze piecēlās un nozuda. Ātkasūns bažīgi noskatījās viņai pakaļ un drūmi ķērās pie glāzītes.

„Vai zināt, draugi,” viņš teica, „man vairāk nekā nav, ko jums dot...”

„Nemelo!” vienā balsī iesaucās abi viesi.

„Dievs sodi, nav. Un mājās slimš bērns. Redziet, viņam vajaga miera...”

„Kas ir slimš bērns pret tavu meistaru? Lai paciešas!” aizrādīja Salutaurš.

„Vai zināt, iesim pie Veipa. Viņam vienmēr dzejamais mājās,” Ātkasūns izmeta beidzamo makšķeri. Tā līdzēja. Viesi sāka aplaudēt.

„Vot galviņai! Nu kā tad, pie Veipa! Parādīsim viņam velnu!” viņi sauca un sāka stampāties uz durvju pusi. Pie durvīm Ātkāšūns nīgrī paskatījās uz guļamistabas pusi, kur nenovēršami draudēja izskaidrošanās ar sievu, atmeta ar roku un devās līdzi draugiem.

Tā sākās viens no daudzzinātajiem Salutaura „maratona skrējieniem”. Āp sešiem visi trīs dzīrotāji ieradās pie Veipa, pārsteigdami to pašā saldākā atmieģā. Līdz brokastlaikam viņi ņēmas pa Veipa darbnīcu, izdzēra to sausu un tad četratā devās uz kādu klusāku kaktu kroģeli. Tur līdz pusdienas laikam dzīrotāju draudze pieauga vēl par dažiem vīriem. Tā viņi staigāja no viena kroģus uz otru, no trešā drauga pie ceturtā, dienu, nakti, atkal dienu un nakti. Puse Rīgas zināja, ka Salutaurš atkal reiz veic gaŗo gabalu, un daŗš labs piebiedrojās tikai ziņkārības dēļ. Daŗbrīd dzīrotāju bars auga strauji kā lavīna, reizēm sadīla pavīsam bīstami. Vienreiz bija atlikuŗi atkal tikai Salutaurš ar savu uzticamo no uzticamākiem — Briŗku. Pēdējās iespējas likās izsmeltas, visi draugi apmeklēti, visa nauda notērēta — jāiet mājās. Bet vīriem vēl bija spēks kauļos. Rokrokā saķēruŗies, viņi jau labi patumŗā pievakarē lēnām grīļojās gar mazo Vērmanes parku, gudrodami, kur ņemt kaut vienu vienīgu latu, lai tikai pusstundiņu vēl pakavētos siltajā, gaiŗajā kroģū. Piepeŗi abi dzīrotāji ieradūdzīja iznākam no restorāna profesoru Dūnīkeru. Daudzinātais ģīmetņu gleznotājs skatījās nīks instīktīvistu ienaidnīeks. Citu reizi abi salutaurīeŗi pāietu profesoram gaŗām izaīcīnoŗi paceltām galvām, bet řoreiz vērodami apstājās. Cīenīgais sīrmgalvis acīm redzot pēc labām vakariņām teīcamā omā prātīgi tipīnāja mājup.

„ŗītam naudas kā kartupeļu mīzu. Bet gaidī, kad izmaksās,” nopūtās Briŗka.

„Lepns pārlīeku tas izbāztais lauva. Grib, lai visi priekŗ viņa zemojas,” draudīgi rūca Salutaurš, tad pēķŗņā iedomā pagrīda Briŗku uz priekŗu, „ej, pielūdŗ viņu kā Dievu, droŗi latu atmetīs.” Briŗka tūlīt paskrēķās Dūnīkeram priekŗā, īekampa cepurī zobos un turpat bulvāŗa aleķas krēslīnāķā pavēnī nokrīta ceļos un izstīpa salīktās plauķstas pret profesoru.

Daudzinātais ģīmetņu gleznotājs satrūkās, bet tikai mīrkli. Tūdaļ viņŗ izrieķa krūtīs tik lepni, cīķ vien gaŗī atļāva, un, vēlīgi lejup skatīdamies, ļautāja:

„Kas tu esi?”

„Mīntauts Briŗka.”

„Ko tu gribī, Mīntaut Briŗka?”

„Es tevī pielūdzu.”

„To es redzu, bet ko tu gribi?” atvaicāja profesors, būdams labs cilvēku pazinējs.

„Vienu latu.”

„Še divi.” Un profesors ar sinjora žestu iemeta divlatu Bričkas cepurē.

Profesors aiztipināja, draugi nokaunējušies, bet priecīgi steigās krogū.

„Ātri gan norisies,” skuma Salutaurš, pieripinādams naudu bufetes vīram, „kāpēc mums nav kakli gaļi kā žirafēm, tas baudu paildzinātu?” Bet Salutaura bažas izrādījās veltas. Gluži necerēti viņi satika kādu Gulbenes koku brāķeri, vecu jaunības paziņu, un aizklīda uz tādām vietām un šķirbām, kur pat Salutaurš savu mūžu nebija bijis, un tā „maratons” paildzinājās par veselu nakti un dienu.

Katrai lietai reiz pienāk beigas. Kur un kā pāršķēlās dziļotāju kodols, to vēsture laikam nekad neizdibinās, bet pēkšņi Salutaurš atgādās, ka stāv aklā, miklā rudens naktī uz ielas gluži viens pats.

Atspiedies pret sienu, viņš dziļi ievilka elpu un pacēla acis pret debesīm. Šoreiz beigas. — Varenas dziļības, varens paņēmiens! Bet nu no tiesas vairāk nejaudāja arī pats Salutaurš. — Lēnām viņš aiztaustījās līdz savai darbnīcai, kas par laimi atradās turpat tuvumā. Dievs vien zina, kā atdabūja vajā parādes durvis, jo bija tik briesmīgi aizsmacis, ka naktssargu nespēja pasaukt, bet rokas svaidījās tik patvaļīgas, ka par atslēgas cauruma atrašanu nevarēja būt ne runas. Tomēr, kāpņu telpā viņš iekļuva, savā darbnīcā arī un gluži slābans iegāzās vecajā divānā, acumirkli iemigdams īstā nāves miegā.

Bet šai naktī Salutauram miers nebija nolemts. Cik ilgi viņš nogulēja, nav zināms, bet daudz tas nevarēja būt, jo, kad, drebuļu kratīts, atkal atdarīja acis, darbnīcā joprojām bija tumšs, kā ar pirkstu acis duļams. Meistars jutās sastindzis gluži stīvs un ciets kā sieksta. Bija oktobris, laiks jau krietni pavēss un darbnīca vairākas dienas nekurināta. Salutauram briesmīgi nepatika rausties augšā no guļas vietas, bet nekas nelīdzēja — ja gribēja miera, vajadzēja siltuma. Viņš piecēlās, izstiepa uz priekšu garās rokas un sāka taustīties un grābstīties caur tumsu. Elektriskās gaismas viņa darbnīcā nebija. Tiesa, ievilkt viņš posās jau vairākus gadus. Bet tā likās tik nolādēti sarežģīta un garlaicīga padarīšana — vajadzēja pieteikt pilsētas valdē skaitītāju, sagādāt vadus, spuldzes, aizsargus, sameklēt montieri, kas visu to pierīko pie sienām un griestiem, un, galvenais, paciest, ka svešs cilvēks, ņemdamies pa darbnīcu, nokavē viņam veselu darba

dienu. Galu galā kādam velnam vajaga elektrības? Salutāurs gleznoja tikai dienas gaismā, bet ar draugiem pasēdēt varēja arī pie svecēm. Taču šoreiz, uzgrūzdamies glezniekiem, apgāzdam gleznu, ko pirms trim dienām, brokastīs dodamies, bija pametis šur tur piesietas, Salutāurs rūgti nožēloja brīnišķīgās elektriskās gaismas trūkumu. Tad pietiktu aizmocīties līdz vienai sienai, gar to taustoties, viegli atrastu kontaktu un gaismu. Bet tagad — ej, sameklē sērkokļus plašajā telpā.

Šoreiz viņam laimējās. Gluži nejauši viņš sagrābstīja sērkokļus uz kāda krēsla. Malkas nebija. Meistars piegrūda uguni ar krāsu apziestajiem papīru mudžekļiem, ar ko bija piestampāta vecā skārda krāsns, un drīz vien tā dega rūkdama un gaudodama kā bazūne. Bet papīri drīz izdega un siltuma nemanīja. Tad meistars sameklēja pa kaktiem vienu otru puslauzta krēsla vai galda gabalu un ietaisīja pamatīgu krāsni. Cietās Vīnes krēslu kājas un pulētās galdu drumslas negribēja un negribēja iedegties. Salutāurs pūta, pūta un vēdināja, līdz pēdīgi pavisam pagura. Viņš nolaidās uz dīvāna atelsties. Tikai vienu īsu, sīku nemanās mirklīti viņam aizvērās acis, un viss pazuda saldā nebūtībā. Tad kāds nezināms, dīvains spēks viņu pēkšņā rāvienā uztrieca sēdus. Istabas vidū dejoja skaista dzirksteļu strūkļa kā ugunīgs kadiķu krūmiņš.

„Ak nelaime, nu gan reiz esmu piedzēries, jau pirkstis birst no acīm.” Pabrīnījis meistars grūti notosās un pagriezās uz otriem sāniem.

Pēc laiciņa viņš pamodās atkal. Elpot bija palicis savādi smagi, un kaut kas kasīja rīklē. Viņš pacēla galvu: kas tad tas — ne vairs strūkļa, bet vesels uguns stabs pacēlās līdz pašiem darbnīcas griestiem. Uz reizes Salutāuram iebelza it kā ar rungu pa galvu — Deg! — Viņš pielēca kājās un klupa pie krāsns. Smalkā pulētā un lakotā malka pa nepievērtām durvītiņām bija izbirusi uz grīdas un gruzdēja ar gaišu liesmu. Grīdā bija izdeģis caurums, un pagrīdes caurvēji vai savādākais gaisa spiediēns lika augstu uzplīvināties mirdzošiem dzirksteļu spietiem. Nu Salutāurs grāba no savām kaudzēm lupatas, sita liesmas un smacēja, ieskrēja virtuvē, nesa un lēja ūdeni spaiņiem un spaiņiem, kamēr vien izdeģušais caurums ņēma pretim. Tikai tad bīstamā pagrīdes zemdega likās apdzēsta. Krāsns priekšā kā pieogļota spēle žāvājās plats caurums labas mazgājamās bļodas lielumā. Parakņājis mantu kaudzēs, Salutāurs saraudzīja niķelēta skārda gabalu, kas gan bija visai plāns, bet toties skaisti spožs, un apsedza ar to neglīto robu. Ar visām uguns briesmām darbnīca bija itin brangi iesilusi, dūmi turējās vairāk

pie griestiem, tā ka Salutaurš beidzot varēja saldi jo saldi iegrozīties starp dīvāna atspeļu bedrēm un ciņiem. Svīda gaisma, bet nekas visā pasaulē meistaram nelikās jaukāks par miegu. Ai, gulēt divpadsmit, astoņpadsmit stundas, pat vēl ilgāk... viņš nodomāja, saldi mīgdams.

Tomēr īsti iemigt nemaz neizdevās — atskanēja nešpetna dauzīšanās pie durvīm. Meistars izverda veselu lāstu lavīnu un atvēra durvis: tas bija sētnieks ar malkas nastu.

„Mākslinieka kungs, es domāju, jūs salstat, bet darbnīca silta. Vai, vai, dūmiņus gan jūs esat pielaidis. Paga, paga, atrausim jušku platāk. Lūk, tas man patīk, ka īrnieki taupa grīdu.” Sētnieks nopriecājās, pamanijis spožo skārdu krāsns priekšā. Ar sparu viņš nosvieda uz tā savu malkas nastu. Bet plānais skārds sagriezās kā tāss, un pagaļu blāķītis līdz pusei iegrima grīdā. Sētnieka laipnie vaibsti acumirkļi pārvērtās. Viņš pieliecās caurumam.

„Dedzis? Vai jūs traks esat palicis? Māju gribat nodedzināt? Tūlīt iešu pie saimnieka.” Un sētnieks veicīgi vien devās uz durvīm. Salutaurš tik tikko viņu noķēra aiz stērbelēm.

„Ko tu ļļauj! Vai tev kāda nelaime? Tu tak dzīvo pagrabā. Līdz tevīm jau nenodegtu.”

„Kā nenodegtu? Ja visa māja, nodegtu, arī pagrabs būtu pagalam.”

„Tak apdzēstu ļļaul Pasauktu ugunsdzēsējus, pulkas ar šļūtenēm un cirvīšiem...”

„Laidiet mani... es iešu pie saimnieka, lai jums uzteic dzīvokli...”

„Nu, tad še tev šņabis, velns ar ārā, kur tu ļļoz!” sauca Salutaurš, un sētnieks mītējās raustīties. Bet par nelaimi visas pudeles izrādījās tukšas. To redzēdams, sētnieks atkal traucās uz durvīm.

„Nu, še tev desmit latu skaidrā naudā uz rokas!” atkal sauca Salutaurš, valdīdams sētnieku, bet arī kabatas izrādījās tukšas un pa visām nesanāca ne desmit santīmu.

„Nu, ka Dievs debesīs, tiklīdz būs, nonesīšu ļļejā un pirmā iemešanā tevi saukšu augšā,” dievojās Salutaurš, un sētnieks beidzot ļļāvās pierunāties.

Bet, līdzko, pagalam nokausēts, sasarkušām un aizzilējušām acīm Salutaurš atkal reiz iegāzās guļas vietā, pie durvīm dauzījās no ļļauna. Šoreiz — apakšējā dzīvokļa īrnieks, kam, uguni dzēšot, patērētais ūdens bija sabojājis griestus un aprasinājis mēbeles. Veselu nolādētu stundu Salutaurš nopēmās ar sirdīgo

vīreli, kamēr iegulvoja, ka pārplisīis ūdensvads un nule sētnieks nācis to salabot.

Aizvēris aiz nelūgtā viesā durvis, Salutaurs, pavisam piekusis, atspieda pieri pret aukstajiem durvju dēļiem. Beidzot, beidzot senkārotais miers! Bet vēl ieilgotās atpūtas saldmes priekšnojauta nepāguva izplūst cauri viņa novārdzinātām miesām, kad tieši pret pieri kāds otrpus durvīm atkal spēcīgi velēja pa dēļiem. Nu meistarū pārņēma āprāta niknums. Briesmīgi zaimodams, viņš ar kāju atspēra durvis un izšāva dūres augstu gaisā, nepārprotami draudēdams nolaist nelūgto nācēju pa kāpnēm atpakaļ. Šoreiz aiz durvīm stāvēja vesels bars, vai visa viņa instinktīvistu draudze. — Ko, atkal sadzeršana? Nē! Šoreiz nē! Projām! — Bet instinktīvisi neatkāpās, viņi kļiedza un sauca un uztraukti vicinājās rokām. Salutaurs sāka ieklausīties. — Jā, pareizi — izstāde! To viņš bija pavisam piemirsis. Kas par dienu un datumu? Ko? Pirmdienā? Bet izstādi taču vajadzēja atklāt jau vakardien! Tā bija sludināts. Bet visas gleznas, lūk, tepat darbnīcā. Ko tas Pušmucovs, šis bezdievīgais karātavu putns, gan domā? Apgriezt viņam kaklu kā slimam cālim. — Ko? Ko? — Tas bija kas gluži neticams, ko Salutaurs dzirdēja. Viņš sita sev ar plaukstu pa pieri, lai aizdzītu murgus. Viņš piemiedza un atkal atvēra acis — nē, tie bija ļaudis no miesas un kaula. Viņš tomēr bija nomodā un dzirdēja visnejēdzīgāko vēsti, kāda vien jebkad aizsniegusi cilvēka ausis: viltus antreprenieris, dižblēdis un virsbandīts Pušmucovs, viņa izstādes vietā bija sarīkojis citul

„Kam tad, Veļpam, Posam?...” minēja Salutaurs. „Kam? Kam? Upenājam? Šitam Kvēpu Jurim? Šitam mazbērnā, puszīdainim? Izstādi? Veselu izstādi? Kur tad viņam darbi?”

Pārsteiguma pārvarēts, Salutaurs atkrita uz ķebļa un brīdi kā apstulbis blenza savā priekšā. Viņš juta, ka noguruma vietā stājas briesmīgs niknums. Tā apvainot viņu, lielo Salutauru, modernās mākslas celvedi, ko visi jaunās paaudzes gleznotāji, ja tikai viņiem kā pienākas uzplījās, atzina par savu meistarū? Tā to nevarēja atstāt! Bez tam šī izstāde viņam bija gluži nepieciešama — vajadzēja naudas, vajadzēja uzspodrināt slavu un, galvenais — ar šīs izstādes peļņu Salutaurs bija nolēmis beidzot apceļot Vakareiropu, pirmā kārtā Parīzi. Lai neviens kritiķis nevarētu sacīt, ka viņš nepazīst pasaules mākslu. Šis nodoms bija izsludināts pat laikrakstos. Meistars izslējās pilnā milža augumā, un mācekļi saslēdzās cieši ap viņu.

Ko darīt? — Pirmā doma bija iet visiem barā un izdauzīt pie-nāpuikas izstādi, lai ne skrandas nepaliek. Bet šādai rīcībai varēja būt nelabas sekas. Labi. Lai stāv tā nelgas šaujambūda

vesela, bet tukša. Upenāja izstāde jāizkonkurē. Visnadzīgākais salautaurietis, mazais, platais un sarkanģimīgais Kazimīrs Okmiāns, jau bija saklaušinājis turpat otrpus ielai tukšu garāžu, kādreiz piederējušu tai pašai izputējušai autofirmai, kuņas veikala telpās Pušmucovs iekārtoja izstāžu salonu. Tur Okmiāns aicināja vislielākajā steigā sarīkot Salautaura izstādi, kas bez šaubām galīgi aizēnotu nepazīstamā un neievērojamā Malienas iznirēja Upenāja nožēlojamo diletantisma paraugklāstu.

Lieliska doma! Salautaurš jūta, ka viņā atgriežas dzīvības siltums un prieks. Lai notiek! Viņa darbnīca stāvēja pilna gataviem darbiem, kuņiem netrūka nekā cita kā rāmju.

„Pie darba!” sauca vadonis Salautaurš. Okmiāns un daži citi pa galvu, pa kaklu metās uz policiju un pilsētas valdi pēc atļaujām, citi devās uz rāmju meistaru, kam Pušmucovs bija pasūtījis rāmjus Salautaura gleznām, tos pašus, kuņu dēļ iznāca visas nesaprašanās un ilgās maratona dzīres. Pats Salautaurš ar atlikušajiem pavadoņiem devās aplūkot garāžu.

Tā bija milzīga telpa vismaz divdesmit mašīnām, eļļu nošķīstām sienām, bedrēs izdauzītu cementa kulu un briesmīgi piedrazota. Logeļi gan bija mazi un tumši, bet garāžu varēja apgaismot ar elektrību, cik spoži patika. Te nebija ko gudrot. Telpu noīrēja uz veselu mēnesi. No tuvējās papīru tirgotavas atgādāja pelēkas papes rullus, izmēza grīdu un noklāja netīrās sienas ar papi. Jau pēc dažām stundām garāža ieguva gluži pieklājīgu izskatu. Bedrainā grīda darija vairāk rūpju, bet arī to izdevās pielīdzināt ar smiltīm, aizklāt dēļiem, un daži salautaurieši apsūtījās sameklēt uzklāšanai pītus un lupatu kājceļņus. Salautaurš varēja doties atpakaļ uz darbnīcu pārraudzīt gleznu ielogošanu. Bet viņu atkal sagaidīja briesmīgs sitiens: Pušmucovs bija izpircis visus rāmjus, pamezdam tikai dažus vislielākos vienkārši tāpēc, ka Upenājam nebija tik lielu gleznu ko likt iekšā, bet sazāgēšanai šie kokgriezumiem rotātie rāmji šķita par dārgiem. Nu Salautaurš pārskaitās tik briesmīgi, ka palīgi tik tikko novaldīja meistaru, lai tas nesagrauj savu mītni. Ja lāsti, lamas un zākājumi, kas veselu stundu nepārtraukti gāzās pār Pušmucova un Upenāja galvām, toreiz būtu pierakstīti, tad nākošo paaudžu rīcībā atrastos vispilnīgākais dzēlīgāko, mežonīgāko, rupjāko, negēlīgāko un izsmalcinātāko lamu vārdu katalogs. Veselas paaudzes varētu izrupjināties pie šī krājuma, un valodu zinātnieki pavadītu mūžus, pētījot un atšķetinot neiedomājamus samezgļojumus, kādos lielais gleznotājs pīna un mežģīja mūsu mīlo latviešu valodu.

Ar lāstiem vien nebija līdzēts. Vislielākajā steigā no malkas laukumiem un koktīgotavām tika atvestas dažādas listes, daudzos podos ievārīta līme un iejauktas raibu raibās līmes krāsas. Pēc stundas gleznotava bija pārvērtusies istā galdnieku darbnīcā vai rāmju rūpnīcā, kur zāģēja, nagloja, kala, tēsa, krāsoja, bronzēja, berza, skrāpēja un vaskoja.

Manīdams, ka pie Salutaura kaut kas notiek, uzklīda arī Orfejs Fausts, bet gauži vilās, redzēdams, ka taisās nevis uz dzīrēm, bet tikai uz izstādi.

„Ak jūs rāmju nabagi,” viņš nonievāja čaklos salutauriešus, „kā jūs mūžīgi gar tiem nomokāties. Man jau sen ir padomā teicams izgudrojums: universālrāmis, ko var piemērot katra lieluma gleznai.”

„Stāsti vaļā, ko plāties,” teica Salutaurš, slaucīdams sviedrus.

„Gudrinieki, lai es par velti izbārstu savas idejas. Maksā ragā.”

„Cik gribi?” jautāja Salutaurš.

„Tūkstoš latu.”

„Ej, piesoli savu izgudrojumu Posam, citam nevienam tik daudz naudas nav.”

„Labs ir, tev kā draugam es pateikšu par krietnām vakariņām.”

„Bet man nav vaļas vakariņot. Redzi, kā jāsteidzas.”

„Nu, tad samaksā man vakariņu vērtību. Divi lati.”

„Puikas, vai nav kādam divlats?” jautāja Salutaurš, „grūdiet viņam iekšā, varbūt no tiesas kas derīgs nāks ārā.”

„Lieta vienkārša,” sacīja Orfejs Fausts, iebāzis divlatu vestes kabatā, „taisiet rāmjus no gumijas. Mazai glezniņai rāmis būs plats un resns kā riepa, lielām izstīvēsies arvien mazāks...”

„Kad tevi ratā, tu viltus pravietil” nospļāvās Salutaurš un, neievērodams vairs Fausta, ķērās pie tām pašām koka listēm.

Rīgas mākslinieki no laika gala bijuši lieli rāmju meistari; kaut pārmērīgās steigās labad dažs rāmis padevās greizāks, citam negadījās piemērota krāsa, pret vakaru lielākā daļa Salutaura gleznu bija ielogotas un nogādātas garāžā.

Pats Salutaurš apstaigāja redakcijas, personīgi uzlūgdams redaktorus un kritiķus, jo nodrukāt ielūgumus vairs nebija laika. Te lielais meistars varēja apskaust nicinātā Pušmucova izveici. Salutaurš iegāja redakcijās pārāk varens un stalts. Viņš runāja bargi un skaļi, nevis lūgdams, bet drīzāk norīkodams ierasties, pavēlēdams izsludināt izstādi mākslas chronikā un iespiest brangas recenzijas. Redaktoriem tādi ļaudis nepatīk. Redaktori mīl klusus, pazemīgus apmeklētājus, kas nebāžas virsū,

bet pagaida, kamēr viņus ievēro, un tad izmeklētos vārdos lūdz cienījamā laikraksta neaizstājamo atbalstu. Ja Salutauram nebūtu visās vietās un malās tik daudz dzīvu draugu, tad viņa izstāde droši un galīgi izgāztos, jo visi sludinājumi, paziņojumi un atsauksmes novilcinātos un varbūt tiktu iespiesti tikai pēc izstādes slēgšanas.

Arī kritiķi ne pārāk mīl, ka viņiem bez kādas goda parādīšanas vienkārši sit uz pleca un uzsauc:

„Nu brālīti! Šoreiz saņemies! Netecini šķidro, bet saki reiz prāta vārdus!”

Īpaši Atkašūns domīgs braucēja liesos vaigus. Pēc nesenās Salutaūra viesošanās viņš bija piedzīvojis smagas nepatīkšanas ar sievu; vēl tagad tie nebija pilnīgi izliguši, un Atkašūnam katru vakaru vismaz vienu stundu vajadzēja zvērēt, ka viss, ko Salutaurš samuldējis, ir tīri un jēli dzērāja murgi. Arī nelabā, senizmirstā akadēmijas palama Ciska vai Ciskiņš, ko sieva, dūsmīga būdama, tagad lietoja, Atkašūnam briesmīgi nepatika. Un tāpēc viņš gan apsolīja Salutauram rakstīt, cik labi vien mācēs, bet savā prātā nolēma par nepatīkšanām drusku atspēlēties.

Šā vai tā, pa nakti Salutaūra izstāde bija gatava, un Upenājs, kas, kā zināms, savas izstādes atklāšanu bija nogulējis, otras dienas rītā agri devās aplūkot savu klāstu, baiļu stulbeņa pārņemts, vaļēju muti palika stāvam ielas vidū.

Pilni divi metri augstāk pār Upenāja izstādes transparentu vējā plīvoja četras reizes platāks audekla uzraksts, sludinādams, ka divdesmit soļu no Upenāja izstādes atvērta „Salutaūra 15 gadu darbības atceres izstāde.” Lūk, tur jau zvēroja uzrakstiem nolīmētā sēta, un pagalma dibenā kā milzīga, negausīga zivs gulēja garāža un, plaši atvērusi pašzīmētiem plakātiem pušķotās iebraucamās žaunas, draudēja norīt nabaga Upenāju kā Jonasu. Kamēr Upenājs stāvēja un brīnījās, garāžas durvīs, rokas sānos iespriedis, parādījās pats milzenis Salutaurš, uzticamo instinktivu ielenkts. Pamanījis Upenāju, viņš nejauki iesmējās un pacēla varenu dūri. Viņa smiekliem piebiedrojās viss bars. Upenājs apsviedās apkārt un steidzīgi iemuka Pušmucova salonā.

Kad Upenājs ienāca savā izstādē, Pušmucovs sēdēja uz kases galdiņa un, pieliecies Pļavārei, aizrautīgi čukstēja. Citādi telpas bija gluži tukšas.

„Sumināti, mans maestro Bēda,” pamanījis Upenāju, rūgti sacīja antreprenieris. „Esmu pamatīgi izgāzies. Esmu īsts stulbuma ģenijs. Kurcums mani tā piezābakojis kā vēl nekad. Sešas stundas vecs zīdāinis paredzētu, ka jūsu izstādē neviens nenāks. Jūs gudri darijāt, nogulēdami atklāšanu. Sapulcējās veseli divdesmit cilvēku. Piecpadsmit no tiem bija salautaurieši, kas gāza riņķi vai visu klāstu. Viņi gānījās tik briesmīgi, ka parketam bija jāsarkst.”

„Vienīgi Ciemalda aiz tīras spītības jūs aizstāvēja,” piebilda Pļavāre un pievērsās Pušmucovam, acīm redzot turpinādama pasākto strīdu: „Ja jūs domājat, ka es trīs nedēļas nīkšu tukšās telpās, tad ļoti maldāties. Meklējiet citu kasieri, vislabāk kādu mūķeni. Jūs man solījāt vienmēr jaunu kompaniju, ļaudis, burzmu...” Pušmucovs metās viņu mierināt, bet Upenājs apsēdās nomaļus. — Ciemalda jau bijusi viņa izstādē un to pat aizstāvējusi. — Visas izstādes nelaimes, uztraukumi un Pušmucova pārmetumi nelikās vairs ne pusē tik rūgti. Arī neatzīta mākslinieka stāvoklim piemīt savs saldums — saprotams, ja ir kaut viena dvēsele, vislabāk sievišķīga, kas drusku tic. Tā pārdomādams un sevi smaidīdams, Upenājs tikko pamanīja ienākam staltu, ļoti moderni tērptu, iesirmu kungu, kuŗa priekšā Pušmucovs noliecās vai līdz jozmenim. Domīgi vērodams plakātu „Pīpot liegts”, kungs aizsmēķēja papirosu, paņēma tāpat nemaksādams katalogu un iegāja zālē. Pušmucovs tūdaļ pieklupa Upenājam:

„Augšā, augšā! Tas ir „Tautas Taurētāja” kritiķis Vītols-Vītulis, steidzieties, stādieties priekšā, esiet pazemīgs, ja viņš uzraksta labi, viss būs glābts.”

„Ja būs labi, tad viņš arī rakstīs labi,” atteica Upenājs, kas rīgā vēl nebija nodzīvojis pietiekami ilgi, lai uzlūkotu kritiķi par ko citu nekā augstākas taisnības izjūtu apbalyotu būtni. „Ubagot pēc nepelnītas atzīnības es neiešu.”

Pušmucovs saķēra galvu.

„Ubagot? Iepazīšanos viņš sauc par ubagošanul Kā tad var ko labu rakstīt par svešu cilvēku? Nekavējieties — Dieva dēļ, ejiet!” Bet Upenājs negāja.

„Klausaities, sevis dēļ stāviet vai uz galvas, bet negāziet nelaimē mani. Veikala pēc, manas naudas dēļ jums jāiet. Tas ir ārprāts, ko jūs darāt. Celms, par atvainošanu, teikt, ir attapīgāks par jums. Var jau cilvēks būt laucinieks, taču visam ir robežas..”

Nabaga Pušmucovam vienkārši pietrūka vārdu. Viņa piere sagrumbojās tūkstoš krokās kā putnu sunim, lūpu kakti nokārās — īsts sāpju un sirdsēstu tēls stāvēja Upenāja priekšā. Arī Pļavāre, plecus raustīdama, raudzījās nelaimīgajā māksliniekā tik nicinošiem skatiem, kādiem vien sievietē spēj apveltīt nelgu.

Šinī lielajā posta brīdī atkal reizi īstā laikā durvīs parādījās Kurcums. Pušmucovs izstiepa pret viņu lūgšanai saliktas rokas un izdvēsa tikai vienu vienīgu vārdu: „Vītols-Vītulis.” Kurcums pamāja un tūdaļ iegāja zālē.

Izplatītās avīzes līdzstrādnieku Vitolu-Vītuli uzlūkoja par vienu no gudrākiem kritiķiem. Viņš bija izstrādājis ļoti dziļdomīgu vērtēšanas veidu un, to ilgu gadus kopdams, ieguvis neklūdīga kritiķa slavu. Viņa metode bija vienkārša kā Kolumba ola. — Vecākus, jau atzītus un iztīrātus māksliniekus, lai tie gleznotu ko gleznodami, Vītols-Vītulis slavēja, pie kam uzslavas daudzumu noteica mākslinieka tituls: par profesoru viņš jūsmoja, par docentu priecājās, par netitulētu slavenību izteicās atzinīgi. Apce-rot māksliniekus ar vēl svārstīgu, bet tomēr pazīstamu vārdu, Vītols-Vītulis atstāstīja tikai darbu saturu, bet no sprieduma gudri atturējās. Visgrūtāk bija ar iesācējiem. Nogaidīt nevarēja, jo „Tautas Taurētāja” gods prasīja iespiest kritiku pirmam. Bez tam katram kritiķim laiku pa laikam nepieciešami jāparādās bargā soģa lomā, un neviens nestridēsies, ka šim nolūkam iesācēju izstādes visnoderīgākās. Bet ir iesācēji un iesācēji. Dažam pēkšņi izrādās tāda aizmugure, ka kritiķis gadiem kož sev pirkstos. Tāpēc Vītols-Vītulis iznīreļiem tuvojās uzmanīgāk nekā svaigi izskalotai mīnai un jo labprāt uzklausi ja katru baumu un padomu. Bet viņš nebūt nepiederēja pie tās garā nabago kritiķu sugas, kuņiem, kā mēdz sacīt, varēja uzlikt plati kā patafonam. O nē! No savāktiem padomiem Vītols-Vītulis reizēm izvilka tādu kvadrātsakni, ka visiem padomniekiem un aizbildņiem pavērās mutes līdz ausīm. Dzēlīgās mēles labad Vītols-Vītulis tāpat kā daudzi citi Kurcumu neieredzēja, bet sarunājās labprāt, jo ne no viena nevarēja dzirdēt tik daudz jaunu tenku un dīvainu atziņu.

Kurcums labi apzinājās, cik grūts šoreiz viņa uzdevums. Atzinīgu kritiku no slīpētā laikrakstu vīra laikam gan nevarēja iz-

mānīt, tātad vajadzēja panākt labi sliktu, vislabāk tik sliktu, lai ļaudīm taisni gribētos nākt paskatīties; māksliniekam, kas pirmo reizi parādās atklātībā, nekas tā nekaitē kā pāris remdenu un nenozīmīgu vārdu.

„Sakiet, ko tas Pušmucovs blēņojas?” jautāja lielais kritiķis, žēlīgi apsveicinājies. „Izsludina Salutaura izstādi un tad apmaina pazīstamo mākslinieku pret gluži nezināmu. Tā var zaudēt pēdējo publikas uzticību. Un par daudz tās Pušmucovam nekad nav bijis.”

„Pušmucovs nav vientiesis,” atteica Kurcums, „kāds apbrīnīgs viņam vienmēr. Un šoreiz tas ir — pārsteigums.”

„Tādi pārsteigumi tikai sadulķo mākslas dzīvi. Kam tie vajadzīgi?”

„Lai arī jums, kritiķiem, kādreiz vajadzētu smadzenes pavīngrināt!” Vītols-Vītulis izlikās, ka piezīmi nav dzirdējis.

„Vai šim Upenājam ir kāda aizmugure?”

„Tikai paša nekaunība, cik man zināms.”

„Hm. Tas nav daudz.”

„Bet šais laikos pietiekami. Viņš apbrīnojamu veikli izmantoja Salutaura un Pušmucova domstarpības. Jūs redzēsīt, viņš tiks galā arī ar kritiku.”

„Nu, nu, lēnām pār tiltu. Es jau izstādi pavirši aplūkoju — bāla.”

„Bet vai jūs neievērojāt mūsu mākslā gluži neparastu mēģinājumu apvienot labu zīmējumu ar kolorītu?”

„Vai var būt kas naivāks? Mūsu laikmetā ir jāspeciālizējas.”

„Jāspeciālizējas? Drīzāk gan jāapbruņojas ar asiem elkoņiem.”

„Es, Kurcuma kungs, runāju tikai par sekmēm tirā mākslā.”

„Viņam ir lielas darba spējas un pacietība. Palūkojieties tikai.”

„Ko tas līdz, ja skolas nav? Ko viņš īsti grib? Neredz ne beļģu, ne franču iespaidu... vai šis provincietis nedomā gleznot tāpat no sevis vien?”

„Taisni to viņš skaļi apliecina.”

„Ar citiem vārdiem — sludina diletantismu.”

„Ja šī izstāde izdosies, viņam sekotāju netrūks.”

„Ja izdosies...” nosminēja Vītols-Vītulis, „kamēr es vēl spēju noturēt spalvu, neviens iznīreļis neapgānīs mūsu mākslas dzīvi. Redziet, tur ienāca salutauriešu runājamā caurule; ar to es nevēlētos satikties,” sacīja Vītols-Vītulis, atsveicinājās un gāja.

Salutauriešu runājamā caurule nebija neviens cits kā „Masu Balss” kritiķis Ātkaušs. Melnīgsnējs, liess, diezgan apdilis, viņš

bija īsts sīko laikrakstu žurnālistu pārstāvis, kam jācinās pēc maizes kumosa allaž ar visu sparū. Atkašūna spalvas asumu nebija izbaudījuši tikai viņa tuvākie draugi. Šajā kritiķī sēdēja pretrunātāja gars. Kurcums savā laikā viņam pareģoja vecpulsību, jo, kad pie altāra noprasīšot jā, viņš, saprotams, atbildēsot nē. Nepavisam Atkašūns nevarēja ciest, ja kādu slavēja; tūdaļ metās uzbrukumā un dzīrās noraut vainagu vēl pirms tas bija uzlikts. Ja kādu nopēla, tad pretrunas gars gan nēcēlās tik varens, bet dažu labu reizi Atkašūns iecirtās un slavēja āremdamies dažu it nelevērojamu vīru vai gleznu tikai tāpēc, lai pierādītu savu patstāvību. Bet lielākie Atkašūna ienaidnieki bija un palika kritiķi, kas rakstīja lielākās un iespaidīgākās avīzēs. Šoreiz no salutaurieša sliktā atsaucsmē par Upenāju bija nodrošināta. Kaut tikai tā nebūtu pārāk īsa. Kurcums pazina Atkašūna lauvas niknumu un baidījās, ka tā saplosīs nabaga malēnieti dažos teikumos. Kur ņemt barību garākam rakstam? Vienīgi uzbrukumos citiem kritiķiem. Kurcums nolēma mēģināt

„Jūsu draugs iedzīts garāžā,” viņš sacīja, piegājis kritiķim. Atkašūna atbilde viņu drusku pārsteidza:

„Jā, vecītim smalki iezāģēts. Bet, starp mums minot, tas viņam veselīgi — pārāk sāka plātīties. Malacis Pušmucovs. Ar to puiku Upenāju viņš gan iesēdisies līdz kaklam.”

„Nevar vis zināt, Vītols-Vītulis teica, ka...”

„Ko tas var sacīt, šis „Tautas Taurētāja” ķēžu suns? Viņš saprot no mākslas tikpat maz kā no kritikas.”

„No mākslas maz, bet no mākslas politikas labu tiesu. Starp citu viņš teica, ka varot nodot jūsu kritiku slēgtā aploksnē.”

„Bet es taču to vēl nemaz neesmu uzrakstījis.”

„Taisni tāpēc. Neko neesot vieglāk uzminēt, kā jūsu domas.”

„Tā ir nekaunība!”

„Vai arī asprātība. Jūs, bez šaubām, Upenāju saslavēšot.”

„Un kā viņš pats domā raksīt?”

„Droši vien kā parasti — ne jā, ne nē.”

„Remdenais, ko Dievs izspļauļ! No slēgtās aploksnēs viņš izņems kritiku par sevi, par remdenību mūsu kritikā. — Katrs, kas tik iedomājas izlēkt publikas priekšā, tūdaļ saņem remdenu kritiku — ar citiem vārdiem, pieklājīgu atzīšanu. Vienreiz jāizmēž „Tautas Taurētāja” Augija stallis. Vienreiz jāpieliek Vītula ļaundarbībai pelnītā resnā minus zīme priekšā.”

„Un ko jūs darīsiet ar Salutauru?” jautāja Kurcums, „slavēsīt debesīs?”

„Nu, pazīstams daļdaris, piecpadsmit gadu atcere... labs draugs arī... bet iedomīgs gan kļuvis pāri katram mēram.”

„Nu, pakutiniet viņu, gažām ejot, kādā vārīgākā vietā...”

„Vai zināt, iesim, aplūkosim vēlreiz viņa klāstu.” Un, nepagavis uzmet ne skatienu Upenāja gleznām, Atkašūns saņēma Kurcuma pie elkoņa un izvilka pa durvīm.

Pēc šiem apmeklējumiem salonā iestājās ilgs, drūms miers, ko pārtrauca vienīgi nelaimīgā antrepreniera nopūtas. Bet brīdī, kad klusums likās visdziļāks un vientulība vissmeldzošāka, plaši atsprāga durvis un uzmanīgi, elkoņus ieplētuši, ienāca divi ekspresī, nesdami palielu, paklājā iesaiņotu gleznu. Viņiem līdzī iespurdza — te Pušmucovs kā rautin rauts uzsprāga kājās — koša kā pavasaņa tauriņš Daģa kundze. Aplaidusi žiglu mirkli telpai, viņa taisnā ceļā devās pie Upenāja, jau pa gabalu bargi saukdama:

„Tā! Lieliskil Smalkil Jūs rikojat izstādes, bet es to uzzinu tikai no malas. Piezvana Kurcums, piezvana Veips: ko teiksīt par izstādi? — Man pirmā dzirdēšanai Tiešām galantil Es piedodu jums bezkaunības pret savu meitu, es uzņemu jūs savā namā, es došu jums gleznot savu dēlu, bet jūs — nospēlējat vizdeguņi. Nepateicīgais puika! Jūs mani esat smagi apvainojis!”

Taisnība, Pušmucovs bija iedevis Upenājam ielūgumus tālāk nodošanai kundzei — tā būšot smalkāk nekā pa pastu — bet vai briesmīgajā steigā visu varēja atcerēties un pagūt?

„Kundze,” izmisis vaidēja Upenājs, neredzēdams izstādes nelaimēm ne gala, ne malas, „es nedrīkstēju jūs traucēt ar tādiem niekiem!”

„Nemulķojieties, es jums redzu caurī! Jūs esat nepieklājīgs un ļaundabīgs! Bez tam, kā jūs iedrošinājāties neizstādīt mana zēna ģimetni?”

„Kundze, es izstādīju vairākus akvareļus ar jūsu zēna attēliem, un lielo gleznu jūsu namā jau izlasītākā sabiedrība aplūkoja...”

„Tā! Skaisti! Un izlasītā sabiedrība lai nodomā, ka jūs man esat iemānījis tādas blēņas, ka ne izstādīt nedrīkst?” Kundzes dusmas pieauga, un pārmetumi brāzās ar joni. Pušmucovs svaidījās no viena stūra otrā kā tikko sagūstīts zvērs, nesaprazdams, vai likt ādu uz spēles un skriet uz Salutaura izstādi pēc Kurcuma vai mesties ar žēlabām un lūgsnām Daģa kundzei valodā. Upenājs, pie sienas piespiests, smagi elpoja. — Cik viegli Kurcums savaldītu kundzes niknumu — viņš domāja, savas nevarības satriekts un apkaunots. — Pat Kurts Roberts zināja recepti, kā pievarēt māti. Vai tiešām viņš Rīgā it nekā nebija mācījies? — Un pēkšņā iedvesmē nobēra:

„Kundze, jūs esat skaista. Šis rudens tērps jums brīnišķīgi pietāv. Cik labprāt es jūs nogleznotu.” Tas viss iznāca tik nožēlojami sausi, bez mazākās izteiksmes, nemaz nerunājot par sajūsmu, ka Upenājs dziļi nodūra galvu.

Bet Daģa kundze bija tikai sieviete un pie tam, kā saka, labākos gadus, bet Upenājs — kaut gan neuzvedīgs, tomēr glīts zēns pašā jaunības svaigumā.

„Lišķis arī jūs esat!” sacīja kundze vēl skaļi, bet jau gluži citā tonkārtā. Viņa piedūra smalkcimdotos pirkstgalus savām bronzas sarkanajām cirtām, sakārtoja tikliņu pār acīm un piebilda parastā balsī:

„Bet Kurta Roberta ģimēne jums jāizstāda un pie tam tūlīt.” Ācumirkli pieteidzās Pušmucovs, kas sarunā klausījās ar izsalkušu uzmanību:

„Jā, kundze, ārpus kataloga kā speciālnumuru. Un, ja vajadzēs, mēs iespiedīsim jaunu katalogu.” Brīnumveikli attinis gleznu, antreprenieris to nolika gaismā.

„Mākslinieks, mākslinieks, neizstādīt savu labāko darbu, kas par neizprotamu kautrību!” viņš pārmezdamas sauca. — Šis neizdevies un sasteigtais darbs mani iegāzis galīgi — skumīgi domāja Upenājs, saprazdamas, ka pretošanās veltīga. Pušmucovs iznesa no noliktavas glītu glezturīti, nostādīja zāles gaišākajā stūrī, uzcēla uz tā gleznu kā darbu, ar ko mākslinieks sevišķi lepojas un tiši izceļ kā izstādes naglu. Nabaga Upenājs kodīja lūpas, lai kaut cik novaldītos, bet kundze jutās apmierināta. Viņa izņēma zelta lorneti un, nopētīdama tukšo zāli, apsviedās uz pabežā tik meitenīgi, ka dārgās ādas plaši noplandījās, un sacīja:

„Es skatos, jums gauži maz apmeklētāju.”

Pušmucovs kaunīgi nolaida acis:

„Vēl jauns mākslinieks, kundze, neprot reklāmu taisīt. Nav sakaru laikrakstos...”

„Es piezvanīšu Melmeņa kundzei.”

„Melmeņa kundzei...” svētlaimē nočukstēja Pušmucovs, acis aizvēris.

„Un tagad, gleznotāja kungs, izrādiet man izstādi visos sīkumos,” sacīja kundze un devās uz priekšu. Pušmucovs iegrūda Upenājam dunku mugurā:

„Melmeņa kundzei,” viņš čukstēja, „Melmeņa kundzei.”

„Kas tā tāda?” tāpat čukstot jautāja Upenājs.

„Tu mīļā debess, pat to viņš nezina! „Tautas Taurētāja” izdevēja kundze!”

„Tautas Taurētājs” iznāca pēcpusdienā. Ar vismodernākajām mašīnām apgādātā spiestuve spēja pasakaini īsā laikā pār-

vērst manuskriptu laikraksta slejā. Tomēr, ja recenzijas par Salutauru un Upenāju gribēja vēl šovakar redzēt iespēstas, Vitols-Vitulim derēja pasteigties. Taču pa ceļam uz redakciju viņš mierīgi iegriezās kafejnīcā „Timbuktū”, izdzēra tasi kafijas, noklausījās jaunākās tenkas un anekdotus un tikai tad izklaidīgā solī devās uz savu laikrakstu. Bet līdzko viņu apšāla redakcijas steiga un jezga, kritiķis pilnīgi pārvērtās. Gausās, liganās kustības pēkšņi kļuva asas, gandrīz drudžainas, svaidītā, garlaikotā seja savilkās cieta un spīva. Kā zvērīnāts žurnālists, ko gadiem diendienā malusi rotācijas mašīna, Vitols-Vitulis varēja strādāt tikai trauksmē un iegrimt sevī vienīgi burzmā. Jo steiga auļoja trakāk, jo troksnis rībēja neciešamāks, jo darbs veicās labāk. Jau pēc dažiem malkiem biežā redakcijas gaisa, šī dīvainā jaukuma no tabakas dūmiem, drukas krāsas, vecas līmes, svina izgarojumiem un putekļiem, kritiķa spalva sāka deļot pa loksnī kā vilcīņš.

Vienā elpā viņš uzrakstīja simtpiecdesmit rindas par Salutaura 15 gadu atceres izstādi. Tad mirkli apstājās. Ko darīt ar šo nezināmo Upenāju? Vai pieminēt tāpat bez sprieduma, bez pelšanas un atzišanas? Nevarēja zināt, par ko zeņķis dienās izvēršas. Kurcums viņu noraksturoja kā ļoti nekaunīgu — tātad bīstamu. Parasti gleznotāji pirms izstādēm apmeklēja iespaidīgo „Tautas Taurētāja” kritiķi redakcijā un, viņam ierodoties izstādē, tūdaļ steidza pateikties par apmeklēšanu. Upenājs turpretim nebija licies ne zinīs. Ko tas nozīmēja? Vai viņš to varēja atļauties vai vienkārši nepratās? Viss, ko „Timbuktū” par viņu varēja saklaušināt, bija gadījums ar kvēpiem. Neglīta un iedomīga rīcība. Tā brēca pēc soda, Vitols-Vitulis jau labi ilgi bija rakstījis tikai mēreni, izteicis vienīgi vispār atzītus spriedumus; pat Kurcums atļāvās iedzelt — laiks kritiķiem pavingrināt smadzenes. Labi, pietiek laipot, pietiek uzmanīties! Šoreiz rakstīsim atklātu un skarbu vārdul — Un Vitols-Vitulis apcerēja Upenāju kā bēdīgu piemēru tam, kas notiek, ja jaunekļi necenšas vis pēc mākslas mūžīgām vērtībām, bet, pasaulīgās slavas kāres apsēsti, priekšlaicīgi un par katru cenu spraucas publikas priekšā.

Tikko izsūtāmais aiznesa šo pamācīgo rakstu uz saliktuvi, pie kritiķa pienāca redakcijas fotogrāfs un nolika viņa priekšā četrus vēl gluži mitrus gleznu attēlus. Trīs no tiem Vitols-Vitulim likās kaut kur redzēti, bet ceturto — gadus desmit vecu zēnu troņmantnieka pozē un matroža uzvalkā viņš nepazina.

„Kas tās par gleznām?” jautāja kritiķis.

„Kāda Upenāja darbi. Kundze aiztrieca mūs pa galvu, pa kaklu uz izstādi. Viņa vēlas, lai katrā ziņā ievietojot arī puikas attēlu. Tas esot Daģa kundzes dēlēns.”

Vitolam-Vitulim neiedrebējās ne skropsta. Vienīgi baltā, koptā roka šāvās pēc zvana podziņas.

„Manuskriptu aiznesāt?” viņš jautāja ienākušajam skrejzēnam.

„Tieši tā.”

„Tūlīt nesiet atpakaļ.” Zēns aizskrēja. Vītols-Vitulis izvēlējās divus uzņēmumus un nosūtīja uz cinkografiju.

„Kas tas par Upenāju, nav dzirdēts?” jautāja fotogrāfs, kas, ilgus gadus laikrakstā strādādam, pazina māksliniekus ne sliktāk kā paši kritiķi.

„Jauns, apdāvināts gleznotājs,” sausi atteica Vītols-Vitulis un stājās pie recenzijas labošanas. Vispirms viņš nosvītēja teikumu par bēdīgo piemēru. Tad lūkoja iespraust šur tur pa „visnotaļ krietns veikums”, „iejutīgs sniegums”, „teicams risinājums”, bet recenzija bija uzrakstīta tik asi un pejoši, ka nekas labs neiznāca. Vitulis iemeta to papīrkuŗvī un sāka rakstīt jaunu:

„Tikami pārsteidz jaunatnes rosība, kas līdzīgi pavasara asnu dzietiem nekavējas nebaidīties atklātības sprieduma, lai kritikas atziņu krustugunis rastu jaunu spraigsmi mākslas metu un pieredzes ārdējuma izkopsmei, arīdzan paplašinot amplitūdas diapazona mērogu kritēriju. Apdāvinātā Upenāja jauneklīgos otējumos zīmīgu kopsakara izpausmi rod zīmējuma apveidu kontūru līniju svītras ar toņu krāsuzieda kolorītu. Kā no dzīves ņemti, tie liekas atburti tiešamībā. Visnotaļ glezniskā ivertnē guļ veikums Nr. 14, kur zaļoksnās augu veģetācijas lapotne un skujotnes anatomijas formu veidi pārliecinoši iestīdž gaisa atmosfērā un piekļaujas pamatdomas koncepcijas uztverei un traktējuma tulkojumam. Tikamu izsmēlēju triepienu saistīgā secinājumā iznirst zēna (matroža tērpā) ģīmja sejas vaibstu pantu risinājums, liksmi izjustu kontrastu pretmetos...”

Vītols-Vitulis bija sava aroda mākslinieks. Viņš aizrāvās. Iedvesmes pilns dziļi pārliecās pār lapu, pilnīgi iegrimdams savu vārdu mūzikā. Ne par velti viņa kritisko rakstu valoda skaitījās visizsmalcinātākā, un, kaut gan jaunie recenzenti kāri uztvēra katru jaunradīto vārdu vai izteicienu, neviens nespēja piešķirt izteiksmei tādu spožumu kā Vītols-Vitulis. Šos mākslas vēstījumu vajadzēja minēt kā mīklas, tie bija neizprotami un neizsmejami kā orākula zintis. Bet noslēpumainība, kā zināms, ir visu lielo garu neatņemama īpašība, un to Vītols-Vitulis bija labi iegaumējis. Tomēr būtu netaisni apgalvot, ka saprast nevarēja gluži nekā. Klausoties svešā valodā, mēs nojaušam, vai runātājs dūsmīgs vai vēlīgs; tāpat domas virzienu varēja noprast arī Vitola-Vitula kritikās. Un galu galā, ko gan vairāk var vēlēt?

Kad lielais kritiķis pēdīgi atmodās no savas vārdu maģijas, viņš satrūkās; par Upenāju bija uzrakstījis tikpat daudz kā par jubilāru Salutauru. Kad recenzijas nonāca aplauztuvē, izrādījās, ka tās jāsaīsina par pilnām divdesmit rindiņām. Vitols-Vitulis ar stingru roku nosvītroja tās no Salutaura recenzijas.

Tā notika, ka par Upenāja izstādi jau otrā dienā varēja lasīt divas atsauksmes, vienu Vitola-Vituļa — ļoti labu, otru Atkašūna — ļoti sliktu. Bez tam Atkašūns, gan vārdā nesaukdāms, taču citādi visiem labi saprotami, bija pamatīgi sapluinījis „Tautas Taurētāja” kritiķi. Bet izstādi vai izrādi nekas nereklāmē labāk kā pretēji uzskati. Kad Upenājs, nodevis savas stundas Knabena skolā, garām ejot ar bailēm un bažām ielūkojās savā izstādē, Pļavāre viņu apsveica ar visburvīgāko smaidu, bet Pušmucovs paklanījās gandrīz tikpat zemu kā Vitola-Vituļa priekšā: salons vai lūza no apmeklētājiem. Arī ievietotajām reprodukcijām piemita maģisks spēks: pie Upenāja gleznām, kuŗu cenas bija pazemīgi lētas, jau sāka parādīties mazas zīmites: „Ieguvis dr., prof. vai zv. adv. tāds un tāds.” Tirgošanos Upenājs nodeva pilnīgi antrepreniera rokās. Viņam pašam bija vienkārši kauns runāt par cenām un peļņu. Bet tāpēc garlaikoties nevarēja. Barā sastapa vairākas dāmas no Daģa kundzes kompānijas un līdz krēslas stundai saņēma četrus ielūgumus uz dažādām kafijām.

Viņš steigšus aizskrēja pie Ciemaldas dalīties priekos, bet saņēma tādu bārienu, ka gluži apstulba. Ciemalda pārmeta pārdrošību steigties ar izstādi, kas iznākusi tik nenoskaņota no salasītiem gadījuma darbiem, ko nevienojot nekāds kopējs nodoms. Pārmeta nekaunību spiesties Salutaura vietā un galīgi nevarēja saprast, kā Upenājs iedrošinājies izstādīt tik sliktu gleznu kā Daģa kundzes dēlēna ģimetni.

„Bet... Pļavāre man stāstīja, ka jūs esot atklāšanas dienā mani... aizstāvējusi,” gluži sašļucis, iebilda Upenājs, nespēdams atspēkot nevienu pāmetumu.

„Toreiz, kad visi tikai pēla, kādam tak vajadzēja pateikt arī ko labu. Pēc gada vai diviem jūs nāktu klajā ar tiešām teicamu izstādi. Es zinu, tas ir Kurcums, kas jūs kūda uz visādām muļķībām.”

„Bet līdz šim viss izvērties man par labu,” tiepās Upenājs.

„Redzu, panākumi jums sāk kāpt galvā. Bet pieminiet, kas ātri ceļas, vēl ātrāk krīt.”

Taču šoreiz Ciemaldas parēģojums nemaz netaisījās piepildīties. Vitols-Vitulis nemēdza piedot apvainojumus. „Tautas Tau-

rētājā" nekavējoties parādījās atbilde „Masu Balsij”, kuŗā viņš gluži tāpat kā Atkašūns, neminēdams nedz laikrakstu, nedz pretinieku vārdā, pamatīgi izvētīja pretinieku avīzi ar visu tās kritiķi, nostāju un mākslas politiku. Nu abu mākslas tulku starpā iedegās polemika uz dzīvību un nāvi, un tā vairs nebija tikai divu vīru lieta vien, bet skāra jau veselus nogrupējumus un virzienus. Vitols-Vitulis uzbruka ne tikai Atkašūnam, bet visai viņa aizmugurei — Salutauram un instinktīvistiem. Instinktīvisti, iedvesmes un laimīgo nejausību dievinātāji, tika nokristīti jaunā vārdā un kā fortūnisti iegāja mūsu mākslas vēsturē. Par karstāko un no Vitola-Vituļa viedokļa visļaudabīgāko fortūnistu tika izslavēts Mintauts Brička — vīrs, kuŗa devīze skanēja „ģenijam skolas nevajaga”, kam, ķeŗoties pie gleznošanas, nevajadzēja pat visneskaidrākā nodoma. Ļaudamies acumirkļa iedvesmām, fortūnists Brička zieda un kleķēja krāsas uz audekla, pāršķieda ar eļļu vai lakām un samudžināja ar otas kātu. Tad atkāpās un vēroja, kas iznācis. Patiesi — triepienu jūklī, ja labi piespiedās, varēja saskatīt dažādas fantastiskas ainas un tēlus, laime — gadījums, fortūnas dievišķās rotaļas, bija iemetušas audeklā domu un veidolus, kuŗiem tikai drusku jāpiepalīdz iznirt no chaosa un nebūtības, papildinot kādu kontūru, padziļinot kādu ēnu vai uzspodrinot pa gaismai. Uzbūris lasītāju priekšā fortūnismu visā izdzimušajā ļaudabībā, Vitols-Vitulis to nocirta ar loģikas aso cirvi un piededzināja celmā vietu ar nicināšanas šķīdinājumu žulti.

Atkašūns savukārt stostēja un kūla ar fantazijas un izdomas skarpjiem Vitola-Vituļa draugus, kas bija patvērušies „Tautas Taurētāja” varenajā aizvējā. Viņš nodēvēja tos par aplēsistiem, atvasinādams šo nosaukumu no vārda aplēst, jo šie ļaudis pretēji fortūnistiem gleznoja plāni, rūpīgi, sīki un „dabīgi”. Viņš izsludināja aplēsistus par sausiem bezatjautas dabas kopētājiem, kas aplēš katru otas vilcienu un, lai sasniegtu galīgu tiešamības illūziju, nekautrējas darināt savus darbus pēc fotogrāfijām. Par aplēsistu galvu iedaudzināja Posu.

Saistīgi bija vērot, kādā nozīmē abas nometnes lietoja vārdu „akadēmisks”. Fortūnistiem tas bija negantākais lamu vārds, atpalcības, neapdāvinātības un mākslas bankrota simbols, aplēsistiem turpretim augsts cildinājums, burvju sauklis, kas pagodināto pacēla nemirstīgo kārtā un ko vienīgi vēl varēja pārspēt tituls „profesors”.

Kaut gan Upenāju nevarēja iedalīt ne tiros fortūnistos, nedz aplēsistos, viņa vārds allaž zibēja polemiku slejās, jo tieši viņa izstādes dēļ mākslas kari bija iesākušies un ilga pilnas desmit

dienas. Pa tam arī citos laikrakstos parādījās atsauksmes par izstādi. Dažas vieglprātīgas, dažas patiesi rūpīgi un lietišķi vērtējošas, bet vairs nevienas sliktas. Kādas Malienas studentu organizācijas žurnālists Upenāju saslavēja par Malienas cerību un dižgaru, gandrīz ģeniju, tā ka Upenājs, to lasīdams, sarka un bālēja. Izstādes panākumus veicināja arī tas, ka turpat tuvumā atradās Salutaura klāsts, kurā allaž pulcējās instinktivisti un fortūnistu un katram, kas tikai vēlējās klausīties, nopulgoja Upenāju pašu un viņa darbus viszaīmojošākā veidā. Brička un Okmiāns radija veselu leģendu par mākslas vampīru un bezgodīgo iznīreli Upenāju. Saprotams, pēc tādas ieteikšanas ikviens tūdaļ steidzās aplūkot šo briesmoni vai vismaz viņa nelietīgos darbus. Varēja droši apgalvot ka, pateicoties instinktivistu — fortūnistu centībai, visi Salutaura izstādes apmeklētāji iegriezās arī Upenāja skatē.

Un kur tad meitenes, Upenāja audzēknes no Knabenava skolas! Tās apmeklēja izstādi reižu reizēm, gūstīja viņu pašu kur varēdamas un spieda stāstīt un izskaidrot savus darbus. Tā pati klase, kas pirmajā stundā viņam bija sagādājusi tādu pirti, sameta naudu un ieguva nelielu aīnavu, ko vēlāk svinīgi pakāra klasē. Vienīgi Astrīdi Upenājs ne reizes nemanīja izstādē, bet taisni viņas priekšā visvairāk gribējās palepoties. Ieradās arī pats direktors Knabenavs un, apsveikdams mākslinieku, apsveica arī savu tālredzību zīmēšanas skolotāja izvēlē.

Vislielāko gandarījumu Upenājam sagādāja vēstules no Cesvaines, no mātes un brāļa, no viņa otra bērības drauga vai kaimiņa. Kā jau daždien mēdz būt, laucinieki Upenāju, kas vasarās pastaigājās ar krāsu kasti plecos vai skiču grāmatu rokā un tikai reti ķērās pie kāda darba rīka, mūžam visādi zoboja un niecināja. Īpaši kaimiņš, Zuitiņu māju saīmnieks, pagasta labākais lopkopis, visādi strādīgs un centīgs vīrs, nevarēja ciest Upenāju „blēņojamies”. Vairākkārt viņš bija ņēmis Upenāja māti pārrunāt, lai māca savu Juri kādā godīgā amatā un pēdīgi radīna pie darba. Satiekoties ar jauno gleznotāju, Zuitiņam nekad netrūka dzēlīga vārda, un tā kā viņš bija arī draudzes pērminderis, tad viņa valodas labprāt atkārtoja viss pagasts. Bet nu Upenāju mātes plencīgo dēlu daudzīnāja laikraksti. Tas bija pagastā vesels notikums. Nevarēja nobrīnīties vien, ka Upenāja gleznas, kuļas Cesvainē neviens neņēma nopietni, Rīgā pīrka un pie tam par „traku” naudu. Kāds laikraksts bija atzīmējis dažu gleznu cenas. Otrā dienā bargais kaimiņš bija apciemojis Upenāja māti un teicis: „Es no mākslas nekā nesaprotu. Darīšanas ar to man nav bijis un nebūs. Bet ja tavš dēls var uztaisīt tādu

bildi, par ko dod trīs labākos sugas teļus, tad es, Juņa māt, ņemu savus padomus atpakaļ. Prāta darbi par bildēm naudu izsviest nav, bet, ja ir, kas dod, lai tad ņem ar Dievu."

Iztādi apmeklēja Zuitiņa radniece no Vārnas ielas, un Upenājs parūpējās, lai Pļavāre viņu ielaistu bez maksas.

Vērodama daudzās pārdotās gleznas, gultas vietu iřētāja ne reizes neņēma mutē vārdu mākslinieks, tikai aizejot nopūtās: „Nu jau gan jūs dzīvojat kādā labā viesnīcā."

Šad tad izstādē iegriezās viens otrs no vecākās valdošās paaudzes meistariem. Tie ātri soļoja cauri. Ar dažiem Upenājs mēģināja iepazīties, bet laikam neprata izdarīt to pietiekami pazemīgi. Nekādas sarunas neiznāca. Reiz Upenājs nejauši dzirdēja, kā divi lielas mākslinieku biedrības locekļi savā starpā nopēla kritikas nepaidagoģisko izturēšanos un neapdomību izcelt, tātad izlutināt, samaitāt un pazudināt iesācēju: „Desmit gadījumus viņam vajadzēja pa apakšu rāpot, tad mēs paskatītos, vai ir kas iznācis vai ne." — Pajautājuši Pļavārei, lai parāda mākslinieku, viņi paslepus to labi nopētīja un, atraduši, ka tas nav nekas vairāk kā „puika", apmierināti devās projām.

Vienīgi vecais, salikušais Piegāzs, gleznotājs, kam nebija nekāda amata un neviena titula, kas nebija nevienas biedrības loceklis un tomēr jo plaši pazīstams, kuŗa darbi kritikai allaž darīja galvas sāpes, jo nekad neatkāŗtoja jau reiz atrisināto, pakāvējās salonā ilgāk. Troksnis ap izstādi, pastāvīgā apmeklētāju drūzma bija iespaidojusi arī Upenāja izturēšanos. Daudz statāks nekā senāk viņš pastaigājās, rokas uz muguras salicis, tikpat necaurredzamu un akmeņainu seju kā vienam otram no neļāvīgajiem kolēģām. Šā vai tā, katrs nezinātājs tūlīt noprata, ka staigātājs un neviens cits ir izstādes saimnieks. Vecais gleznotājs rūpīgi aplūkoja izstādi un labu laiciņu vēroja Upenāju tā soļojam. Vecais stāvēja pret logu kā tumša ēna, bet sirmie, drusku izpūrušie mati un pelēkā bārda asajā gaismā vijās ap viņa galvu kā starojums. Acīs, kuŗām piemita neparasts siltums, bet allaž drusku aizdomīga, iztrūcināta izteiksme, šoreiz iedzirkstījās ironijas liesmiņa.

„Meistar!" negaidīti vecais vīrs uzrunāja Upenāju, kas spēji pietvīka, pazaudēdams savu akmens masku, „atļaujiet apsveikt ar skaisto izstādi. Tādu ilgi nebiju redzējis." Visgaŗām nosarcis, Upenājs kratīja vecā vīra roku. Ironijas dzirksts viņa acīs nodzisa, tās vērtās atkal siltas: „Bet jūs taŗu nedomāsit, ka viss jau sasniegts, slava rokā? Tagad tikai jāsāk. Šī izstāde pierāda, ka tiešām vērts tālāk strādāt."

„Kāpēc tad jūs mani saucāt par meistaru?” jautāja Upenājs, kuņam, jāatzīstas, kolleģu augstprātība patika labāk, jo tad vismaz izskatījās, ka no viņa drusku baidās.

„Meistars jūs esat. Amata meistars. Bet tas jau vēl nav viss. Jūs vēl gleznojat visu vienādi.”

„Kā tā?” no tiesas izbrīnījās Upenājs, norādidams uz gleznām, kas vizēja visdažādākās gammās un skaņojumos. •

„Tām visām viena pati meldija, tikai vārdi citi. Tas ir jūsu krāsu prieks, jūsu vingrā roka, kas vienādi tiksmi izvelk kaudzi košu un dārgu siltzemju augļu un nabaga azaidu — repģes un rupju maizi; meitenes gludo sejiņu un veča sakrokoto ģīmi. Bet katra šī lieta ir pasaule par sevi ar citu skaņu un citu garu. Jūs gleznojat vēl tikai lietu virspusi, mans draugs.” Un, paspiesis Upenājam roku savādā glāstam līdzīgā slidošā tvērienā, aizgāja. Upenājs ilgi nevarēja aizmirst šo spiedienu. Taisni tā reiz bērniņā paspieda roku vecais Cēsaines ārsts, apmeklēdams viņu grūti saslimušu un nobijušos. Spiediens sacīja — iet grūti, bet turieties, cerība nav jāzaudē. — Viena meldija, tas bija bargs spriedums — bet ilgi šo lietu Upenājs nepaguva pārdomāt — tur jau nāca kāda kundze, ar ko viņš bija iepazinies pie Daģiem. Vajadzēja uzklaut komplimentus un pastāstīt, cik ātri un viegli viņam veicies uzvest visus šos darbus...

Pēdējā izstādes dienā Upenājs piedzīvoja īstu triumfu. Jezga laikrakstos un runas sabiedrībā izvilināja no municipālās pinakotēkas paceres pašu daiļglezniecības nodaļas vadītāju profesoru Kantemīru Dūnikeru. Daudzinātais ģīmetņu gleznotājs savā gaŗajā mūžā bija pieredzējis neskaitāmu mākslinieku pacelšanos un krišanos un tāpēc pirka savai nodaļai darbus tikai no gluži droši un vispārīgi atzītiem autoriem. Tā kā pinakotēka bija viena no lielākām Latvijas gleznu krātuvēm, tad iekļūt tajā savukārt nozīmēja: tikt atzītam. Ar gadiem Dūnikeram vairāk un vairāk izveidojās maza vāģība; klūdams vecs, viņš sāka baidīties, vai tikai viņu nedomā vecmodīgu un laikam atpalikušu. Tāpēc abu izstāžu slēgšanas dienā, apmeklējis Salutaura izstādi un nopircis tur vislielāko gleznu — profesors parādījās arī Pušmucova salonā.

Tā bija sensācija. Apmeklētāju bars, to vidū daudzi mākslinieki un Upenāja paziņas, atkāpās gar sienām un apkļusa. Liels, kalsns, sirms, ļoti vecs, atbalstīdamies uz spieķa, kuŗa apkaltais gals skaļi knaukšķēja uz parketa, profesors lēnā soli nogāja gar Upenāja klāstu. Godbijīgā attālumā sirmo mākslas veterānu pavadija divi daiļglezniecības nodaļas darbinieki, privātsekretārs un izdaudzinātais restaurators Kaļķītis-Kolķītis, ko mākslinieki

paklusām saukāja par gleznuķirmi. Pulciņam visā pazemībā sekoja salona īpašnieks Pušmucovs, paklanīdamies pie katra profesora soļa. Dažus mirkļus profesors asi vēroja gulošo Bicēnu, pirmo gleznu, ko Upenājs bija uzgleznojis Rīgā, ne vārda ne teicis, dūra uz tās pusi ar spieķi un izgāja tikpat lēni un cienīgi kā ienācis.

„Nu es arī beidzot iekļuvu mūzejā,” nopūtās Bicēns, ar visu savu labsirdību nespēdams apspiest balsi skaudības trīsu.

„Pie tam — aizmidzjs,” piemetināja Eižēns, kas pēdējā nedēļā ieradās izstādē katru dienu, kā allaž visur tur, kur drūzmējas laudis.

„Kā likts, šī mūzeja glezna pagādījusies uz vissliktāk sagatavotā audekla,” nogaudās Upenājs.

Pēc Dūnikera aiziešanas publika kā sadzelta metās uz atlikušajām Upenāja studijām, un Pušmucovs rāvās kā īsts liel-tirgotājs.

Pēc laiciņa izstādē ienāca Kurcums, kas kopš pirmās dienas nebija manīts, acīm redzot, lai parādītu, ka visa šī izstādes lieta viņu saista tikai starp citu.

„Vai” zināt, jaunekli?” viņš, noslēpumaini sminēdams, sacīja Upenājam, kas priecīgs steidzās savu labvēli apsviekt, „man ir dažas idejas. Patiesībā — smalks plāns. Ja jūs mācētu visu kā nākas izdarīt, tad tiešām iesēstos seglos. Vispirms vajadzētu iepazīties ar Melmeņa kundzi. Tas nav viegli, bet, ja mēs mēģinātu...”

„Ir jau darīts, Kurcuma kungs.”

„Tā?” Kurcuma seja aptumšojās. Visvairāk viņam nepatika, ja kaut kas notika bez viņa ziņas. „Un jūs man neesat nekā teicis? Nu labi, bet tagad raugiet viņai tiktāl patikt, lai jūs ielūdz uz lielo pēcpusdienas tēju aizparīt... es no savas puses mēģināšu...”

„Esmu jau ielūgts, Kurcuma kungs.”

Tas Kurcumu jau gandrīz apvainoja. Kā nepūlējās, viņš nespēja noturēt vīzīgo smaidu uz lūpām. Beidzot saņēmās un turpināja:

„Šajās viesībās būs arī profesors Dūnikers. Jūs pats, saprotams, nekā nevarat darīt, bet ja Melmeņa kundze ierunātos...”

„Ir jau darīts,” pārtrauca viņu Upenājs un parādīja „Mākslinieka atpūtu”, pie kuŗas greznojās zīmīte ar jauno gleznotāju sapni, burvju formulu „Aizrunājusi municipālā pinakotēka”.

Kurcums spēji saliecās kā kāsis un pieklupa gleznai. Viņš atsitā rokas uz muguras, nokrakšķināja tās gluži baltas un atkal iešāva kabatās. Divas istas sāpju rievās apsviedās ap viņa lūpu

kaktiem, un labu mirkli viņš neatgādināja vairs kā parasti palaidņa puiku, bet norātu vecīti. Upenājs viņu vēroja, gluži iztrūcināts.

„Šoreiz jūs, visziņa kungs, nokavējāties par veselu pusstundu,” sacīja Eižēns, pienācis un nopratīs, kas par lietu. Nebija vēl Kurcums atguvies, kad saņēma jaunu triecienu.

Nejauši gaŗām braukdams, izstādē ienāca arī lielais Mačernieks. Visi ceļi patlaban vērās šī sekmju meistara priekšā vai, pareizāk sakot, viņš tos sev bija pavēris. Šī vīra vispusību un apsviedību varēja tikai apbrīnot. Viņš gleznoja, cēla pieminekļus, rotāja fasādes un greznoja iekštelpas. Vēl apbrīnojamāks bija ātrums, ar kādu viņš strādāja. Dažā labā sacensībā, kad citi dalībnieki kaulēja termiņa pagarināšanu meta iesniegšanai, Mačernieks atveda jau gatavu darbu — bronzas tēlu vai uz milzīgas brezenta buŗas uzgleznotu sienas gleznu, kuŗu atlika tikai piestiprināt tanī vietā, kur bija paredzēta freska. Visās Baltijas valstīs viņš dekorēja greznākās teāŗta zāles, lepnākās kafejnīcas. Zeltīti cilņi, amoretu un kailu dukņu tēli, vienradži un grīfi, palmas, pilnas pērtiķu, džungļi, pilni nēģeru, trakā un brāzmojošā veidu un krāsu jūklī virpuļoja gar šo telpu sienām. Mačerniekam bija gluži vienalga, vai pieburt plafonus un panno ar romnieku plivojošām togām un puskailiem gladiātoriem vai ar rokoko krinolinu ligošanos un roŗainā pūdeŗa mākoņiem, ar puķoto geiŗu rotaļām un Uzlēcošās saules zemes ķirŗziedu puteni, vai moderno fraku melnbalto zibsnīŗanu un limuzīnu un lidmaŗīnu lakoto mirgu. Un, ja mūsu arĥaiologi, centīgi rakdami kapu laukus un izalodami pilskalnus, cēla gaismā pa zāļi nosūbējuŗai rotai, pa noslēpumainai ogļu vai akmeņu kaudzei, vēl nepagūdami to visu galīgi izvērtēt un pārbaudīt, tad jau nākošā modes kafejnīca izrādījās veidota kā milzīga un drūma ozolbakŗaina senlatvju pils, un tuvākā izstādē ļaudis pulcējās ap kolosālu senlatvju bronzas karotāju, kas bija apbrunots ar visiem jaunatrastajiem ieroŗiem un rotas lietām.

Bet ne jau darba ātrumā, veiklajā ķēŗienā un apdāvinātajos palīgos slēpās Mačernieka sekmju noslēpums. Tas mīta viņa smaidā. Mačernieks smaidīja. Smaidīja augstiem un smaidīja zemiem, smaidīja prezidentam un sava nama sētniekam, smaidīja draugiem un smaidīja ienaidniekiem. Ar vienādi mīļu smaidu viņš spīda kritiķiem rokas pēc labas, kā arī pēc sliktas recenzijas un — aicināja tos uz vakariņām visdārgākajā restorānā. Smāids staroja kā saule, kad Mačernieks runāja konkursu komiteju un žūŗiju priekŗā, ieteikdams savus metus, un bija mīļāks par mīļu, kad viņš spīda rokas uzvarētajiem konkurentiem. Ja radās kāds nopietns nelabvēlis, Mačernieks uzsmaidīja viņam kā līgavai un,

kad nabaga ienaidniekam piepeši sāka visādi vilties — te viņa nodomi un vārdi tika gluži aplami iztulkoti, te par viņu ienāca visādas sliktas ziņas, tika uzsildītas vecas un aizmirstas lietas, pasākumi nesaprotamā kārtā novilcinājās, pat redakcijās viņu saņēma ar aizdomām, — tad smaidu lielmeistars Mačernieks smaidīja — vai savu sirdi no krūtīm ārā.

Mačernieks rūpīgi vēroja jauno paaudzi — viņam vajadzēja daudz palīgu. Viņš prata teicami izvēlēties un vēl teicamāk atalgot. Meistara slava atblāzmojās palīgos, meistara varenība tos sargāja, tikai no vienas lietas viņiem vajadzēja atsacīties — pašiem no sevis. Meistars veikli prata likt vietā citu spējas, atradumus, iedomas un pabāzt tos zem savu lielo pasākumu kopīgā jumola. Mačernieks smaidīdams izstiepa roku. — Ja Upenājs iesistu sauja, viņš būtu paēdis, padzēris, eleganti tērpies, cienīts un daudzzināts — saprotams, gan tikai sakarā ar meistaru un aiz meistara. Tomēr nevienu mirkli Upenājam nelenāca prātā pievienoties šim izredzēto pulkam. Viņš atsmaidīja cik mācēdams piemīlīgi, noliekdamies paspieda sniegto roku un palaida atkal vaļā, labi apzinādamies, ka otru reizi Mačernieks to viņam nesniegs. Vecā Piegāza teiciens bija Upenājam daudz ko paskaidrojis. Ko viņš būtu mācījies no Mačernieka, kas arī prata tikai vienu vienīgu meldiju *allegro in tempo marcia*?

Arī Pušmucovs pamanīja šīs sasveicināšanās nozīmību. Tikko Mačernieks pagriezās uz durvju pusi, viņš piesteidzās Upenājam:

„Jūs palaidāt varenu šansi. Pie tā vīra jums vajadzēja palikt.”

„Palīga loma nav pa manai garšai,” atteica Upenājs itin lepnī. —

„Jaunais cilvēks,” sasita rokas Pušmucovs, „jums ir sekmes, bet tās sāk nākt par ļaunu. Ja ne vairāk, tad mākslu dzīvot jūs iemācītos no viņa, mākslu slēgt līgumus, saņemt pasūtījumus un mākslu — noturēt reiz iegūto.”

Kurcums, pēkšņi saslējies, aizturēja Mačernieku pie izejas.

„Ko tu saki, vecais draugs, par manu roku darbu?” viņš vaicāja, plašā mājiēnā ietverdams visu zāli, „vai tas nav meistardarbs no nekā radīt izdaudzīnātu mākslinieku? Tu pats tā nevarētu.”

Mačernieks brīdi smaidīdams vērās Kurcumā.

„Savādi,” viņš laipni, bet slepeni indīgi sacīja, „tavi padomi der tikai citiem? Pats tu vēl arvien esi bešā. Un bešā arī paliksi.” Nenogaidījis atbildi, viņš izgāja lepnī, stalti kā daždien dižmākslinieks.

Kad Upenājs atkal lūkojās pēc Kurcuma, jo vēl nebija dzirdējis viņa domas par savu izstādi — tas bija nozudis.

Pēc sarunas ar Mačernieku Kurcums gandrīz skrīšus izskrēja no Pušmucova salona un nekā ne redzēdams, ne viesdams traucās pa ielām uz priekšu. Tā vairs nebija parastā nicības sajūta, kas brīžam viņam uzklupa, vērojot svešas sekmes vai laimi. Lai to padzītu, pietika tikpat niecīga iemesla kā tā, kas to uzsūtīja. Negaidīta sastapšanās, jauns anekdots, jocīgs novērojums atkal ļāva atdabūt vizīgo smīnu un izaicinošo stāju, bet šoreiz viņš jutās kā mazvērtīga čaula, līdz malām pielietā ar verdošu žēlabu, skaudības un izmisuma viru. Mačernieka sminīgā liecība — Tavi padomi der tikai citiem; pats tu vēl arvien esi bešā un bešā arī paliksi — griezās kā smalka aukla miesā. Viņš atcerējās arī Upenāja teicienu — Jūs saista tikai sīkdaļas un drumstalas, es neredzu neviena darba, kas būtu noslēgts, sevī nobeigts — un likumoja caur Vecrīgas sapelējušām noliktavu ielām, arvien pielikdams soli un teju teju neapgāzdams ļaužu, kas gadījās ceļā.

Kas es esmu? Ko gribu? Ko varu un ko nevaru? Viņš jautāja simto reizi. Viņam bija četrdesmit gadu. Viņu pazina visa Rīga, asā mēle un indīgā spalva gādāja ienaidniekus visās malās, un tomēr viņš nebija nekas. Aprijis milzumu grāmatu, viņš nebija arī savus studiju ceļojumus nonīcis krodziņos, notvīcis kairinošās izrādēs, nosapņojis kalnos vai Vidusjūras malā, bet pavadījis neatlaidīgā darbā un pētniecībā. Viņš bija apdāvināts ar milzīgu atmiņu, apķērīgs, kustīgs, godkārīgs, pazina ļaudis. Ar desmito daļu no viņa dotībām un zināšanām ļaudis tika uz priekšu un kļuva slaveni; viņš varēja pat atrisināt un izskaidrot šo sekmju mehānismu, viņš varēja to iemācīt otram, bet kāpēc pats visur, kur pieskārs, piedzīvoja tikai vilšanos? Kas par lāstu gulās pār viņu?

Cik daudz savādāks bija viņa tēvs. Stalts, biezs inženieris melnu bārdu un draudīgu kunga valodu. Netikdams dzimtenē uz zaļa zara, viņš isi pirms piektā gada izceļoja uz Krieviju. Kā visi latvieši cara valstī inženieris Kurcums aši gāja augšup un jau pēc pāris gadiem vadīja zemes bagātību pētīšanu milzīgajā Per-

mas guberņā. Kur viņš ieradās ar lielo pavadoņu baru un vēl lielākām pilnvarām, tur rikojās kā mazs ķeizars. Viņš drikstēja nojaukt un pārcelt sādžas. Ja viņam vajadzēja strādnieku vai zirgu, viņš pavēlēja visiem, kas dzīvoja piecdesmit verstu apkaimē.

Inženieris pelnīja lepni un, ja pieņemtu tikai daļu kukuļu, ko viņam piedāvāja, būtu sapircis muižas un raktuves. Ne tik daudz taisnības vārdā, kā nevēlēdamies saplūst ar apkārtni, inženieris Kurcums nepieņēma nevienu vietējo ieražu un vismazāk kukuļu ņemšanu, ko cara Krievija bija izkopusi par sevišķu mākslu: kukuļa devējs ar visādiem pasniegšanas smalkumiem kā milnieks puķu vai pastmarku valodā varēja izpaust visdažādākās noskaņas un cerības. No inženiera baidījās, bet slepeni ienīda. Visvairāk to sajuta viņa vienīgais dēls Felikss savās skolas gaitās.

Kā visi latviešu zēni krievu skolās Felikss bija pirmais skolnieks. Skolā viņu sargāja disciplīna, bet ārpus skolas tikai žiglas kājas. Akmeņi bira kā krusa, tā ka ne izlocīties nevarēja. Viņš arī vasarā valkāja vatētu cepuri un svārkus ar iepopētu kupra tiesu, lai mūkot nesargātā mugura mazāk ciestu. Gandrīz pie katra ielas stūra lūrēja pulciņš krievēnu, kas to vien gaidīja, kā piedunkāt ienīsto latvieti. Lai no rītiem sasniegtu skolu un pēc stundām atkal atgrieztos mājās, Feliksam vajadzēja izvēlēties gaŗas likloču gaitas. Ja viņš mēģinātu ieiet dzīvoklī kā klājas pa durvīm, tad saņemtu veselu akmeņu birumu; tālab viņš tuvojās mājām pavisam no citas puses cauri vairākām svešām sētām, rāpās pāri malkas grēdām un kaimiņu šķūniņu jumtiem, līdz varēja nolaisties savā pagalmā. Nelūkojoties uz visu piesardzību, dažu labu reizi viņu pamanīja, un tad strupkājainie krievi, kaukdami kā kveķšķu bars, dipināja biezos velteņus vai kāilos papēžus viņam pakā, un Felikss varēja pateikties Dievam, ka viņa soļi bija slaidāki. Bet gadījās, viņu tomēr ielenca. Tad Felikss izrāva no svārkapakšas īsu nūjeli no sīkstas un smalkzarainas kalnu egles serdes, no kuŗas kā naglas uz visām pusēm žuburojās nosmailinātas zaru serdītes, un trakās izbailēs un izmisuma varonībā vēzējās un cirta uz visām pusēm kā āprātīgs, kamēr izsitās klājumā, kur varēja izmantot savu kāju pārkumu. Savukārt arī Felikss uzglūnēja vajātājiem un darīja to ar viltu un centību. Dažs labs katapultas raidīts akmens sāpīgi punoja krievu pakaušus un zilināja sānus. Arī, saķeroties vīrs pret vīru, Felikss pastāvēja labi, jo nelauzās vientiesīgi ar spēku, bet žņaudza, lauza pirkstus, izgriezta locītavas. Krievēni bija viņam bīstami tikai baros, bet baros tie vienmēr turējās. No vecākiem, kas vienīgo dēlu ļoti lutināja, Felikss savas ne-

gaitas slēpa, pa daļai kaunēdamies, pa daļai saprazdams, ka labojams nekas nebūs.

Totiesu vasarā, izbraukdams tēvam līdzī Uralos, Felikss dubulti izbaudīja pārmērīgo, gandrīz austrumniecisko godināšanu un iztapību, kādu darbinieki parādīja inženiera kundzēnam.

Tā Felikss auga kā divdabīs. Mājās lutināts, uz ielas trenkts un vajāts. Bez draugiem. Gaŗas dienas viņš kavējās istabā un lasīja. Tēva ienākumi bija pietiekami, lai izrakstītu dēlam un sievai, kas tāpat cieta no svešādās apkārtnes, ko vien viņi vēlējās. Felikss pieķērās mākslai un mākslas fantastikai.

Apkārtejā dzīve viņam likās rupja, naidīga, nicināma. Feliksam bija apsolītas studijas ārzemēs. Viņš mācījās valodas un gaidīja ceļojumu kā atpestīšanu. Bet izcēlās pasaules karš un varēja iestāties tikai Maskavas augstskolā. Tēvs vēlējās, lai dēls studē ko praktisku, bet Feliksu valdzināja pavisam citas lietas. Beidzot viņi vienojās par matemātiku. Taču augstskolā Felikss daudz biežāk klausījās mākslas vēsturi.

Felikss iepazinās ar krievu studentiem, tagad nozudušo inteligentu — fantastu slaku, kas protestēja pret visu protesta dēļ, disputēja caurām naktīm tikai strīdīdā dēļ, iztērēdami vārdu un uztraukumu plūdus visus spēkus tā, ka darbībai nepalika nekā. Viņš iepazinās ar māksliniekiem, tiem dīvainajiem epikūriskajiem pesimistiem, kas pirms lielās katastrofas Krievijā bija sevišķi savairojušies. Tie pētīja savas mīlestības infuzorijas, atzina, ka dzīvot nav vērts, un pavadīja laiku dzīrēs. Gluži nēmanot, arī Kurcums ieelpoja kaut ko no šīs iznīcības indes.

Revolūcijas sākumā inženieris Kurcums gāja bojā nelaimes gadījumā, par ko runāja, ka tas sarīkots ar nodomu. Felikss ar māti paguva atgriezties dzimtenē, kur nelaika inženieris, cerēdams vecumdienas pavadīt dzimtajos Ērgļeniešos, bija iepircis īpašumu.

Latvijas sākumā kā teicams krievu valodas pratējs Kurcums iekļuva Latvijas sūtniecībā Maskavā. Tā bija lieliska loŗa revolūcijas asins izrādē — apkārte trako nāve un elle, bet diplomātiskā korpusa loceklis kā pasaku varonis burvju aplī mierīgi vēro un vīpsnā. Kurcums pētīja ar saltu ziņkāri — tā nebija viņa tauta, kas raustījās krampjos, tā nebija viņa zeme, kas piesūcās asinīm.

Savas pārdrošās ziņkāres dēļ viņš vairākas reizes tika apcietināts un, kamēr noskaidrojās viņa diplomāta neaizkaramība, iepazīties patvarīgās čekas pagrabos pat ar nāves bailēm.

Viņš kāri krāja retas grāmatas un mākslas priekšmetus, kas, īpašniekus zaudējuši, svaidījās revolūcijas vilņos.

Daudz pieredzējis, vēl pilns neievainojama cilvēka apziņas, Kurcums atgriezās dzimtenē. Neizlēmis, ko īsti darīt, nodoties kādai mākslai vai atjaunot studijas, viņš ķērās pie žurnālista spalvas, lai atvieglotu galvu un sirdi no sakrātām idejām un domām.

Toreiz tikko nodibinātajā Latvijas brīvvalstī dzīve un mākslas, verda augšup ar kaislīgu sparū. Norimstot brīvības cīņām, tikko šautenes nolikuši, mākslinieki strādāja un traucās klajā ar traku skubu kā dzieti pēc pavasaļa pērkonā. Katrs prasīja savu tiesu un uztiepa savu domu. Kurcuma pašapzinīgo sludinātāja valodu uzklausa ar naidu un izsmieklū. Par katru pamācību viņš saņēma belzienu. Bet katru cīņu vieglāk iesākt nekā nobeigt. Par kodieniem vajadzēja atkosties. Kurcums izrādījās meistars pieķert pretiniekus pretrunās, pienaglot viņus aiz kāda sūkuma, aizmārsības vai sen izpirkta, rūpīgi slēpta grēciņa. Pēc pusgada viņam bija vesels mākonis ienaidnieku.

Veiklais žurnālists Melmenis, pasākdams savu lielo izdevniecību, aicināja Kurcumu vadīt mākslas nodaļu. Bet viņš neizlietoja šo reto izdevību izlīdzināt sīkos ienaidus. Kurcums varēja lepoties ar gaumi un zināšanām, viņa caurlūkotās grāmatas bija skaistas, bet katrs izdevums vai nu priekšvārdā, ilustrāciju izvēlē vai kā citādi tika apgādāts ar slepenu dzeloni, domātu zināmam vīram vai zināmai draudzei. Kurcums necieta padomus, sevišķi, ja tie bija labi. Viena vienīga izdevēja piezīme izraisīja sadursmi un šķiršanos. No tās reizes izdevēja vārdu Kurcums minēja tikai nievādams.

Kurcums iestājās operā par drāmaturgu. Daudz dzirdējis par lielo dziedotņu neiecietību, baidīdamies no uzbrukumiem, viņš nolēma uzbrukt pirmais. Mēneša laikā operā ievārījās tāda vira, ka Kurcums steigšus pārgāja pie kāda laikraksta, lai kā teātra recenzents kaut drusku atmaksātu iedomīgajiem operniekiem, bet arī šini vietā viņš nerimās ilgi.

Nolēmis pamest cīņas un naidu, Kurcums nobēga pavisam klusā vietā — pilsētas archīvā. Bet kā par postu viņš sāka rakņāties vecos papīros, pārbaudīt dažādus datus un biografijas. Pēc dažiem mēnešiem iznāca brošūra „Latvju teikas un pasakas”. Patiesi, tur varēja lasīt dažu labu vērtīgu pārlabojumu un atklājumu, bet cik pirdzīgā veidā tika piemests visiem, kas šīs klūdas pielaiduši vai tām ticējuši! Aizkarto vidū bija iespaidīgi ļaudis, kas gādāja, lai Kurcums archīvā nepaliktu. Kurcums sāka strādāt Mākslas nodaļā... kas lai uzskaita visas vietas un amatus, kādus viņš gadu gaitā neizmēģināja. Ideju viņam netrūka, apsviedības arī, bet tikai sākumam. Viņš dibināja biedrības, mākslas kooperatīvus un veikalus. Ierīkoja tautisku audumu

austuvi, atvēra Latgales māla izstrādājumu veikalu Rīgā; Latgales podniecība rīdziniekiem iepatikās, izveidojās vesela māla mode, veikals lieliski plauka, bet pats Kurcums jau sen bija sanīdies ar līdzdalībniekiem un dibināja filmu pārstāvniecību. Tikko kantoris, sīvi kaņodams pēc muitas atļaujām, sāka zelt, Kurcums atkal darbojās valsts dienestā un kā sēnalu mākslas apkaļošanas biroja vadītājs — aizturēja un aizliedza paša ievestās filmas.

Rīga ir pārāk maza, lai daudz nīstos. Kurcums devās uz ār-
zemēm. Mūzejos un bibliotēkās pavadītais gads bija jaukākais
viņa mūžā. Bet velti viņš cerēja, ka dzimtenē aizmirsīs viņa dar-
bus un nedarbus. Viņš pārliecinājās, ka latviešiem ir labākā at-
miņa pasaulē. Ceļojuma parādi spieda. Kādu brīdi gāja pavisam
nelāgi, tad Kurcums atcerējās, ka ir matemātiķis, un iesāka skol-
meistara gaitas. Savu pārākuma smīnu viņš tāpēc nepameta.
Visu zināt, visu paredzēt un pirmam pateikt dzēlīgu joku bija
viņa godkārtība; sakūdit laudis vienu pret otru vai uz visādiem
jauniem un trakiem nodomiem bija viņa kaislība, jo nekā vairāk
pasaulē viņš nealka, kā noteikt un grozīt citu likteņus. O, dražs
joks bija lieliski padevies! Vai viņš nesakūdīja Daģa kundzi spē-
lēt lielu dāmu un rīkot mākslinieku pieņemšanas? Vai viņš neie-
galvoja, ka Eižēna sūtība ir kļūt par dzīves mākslinieku, vai ne-
pierādīja, ka pēc pases viņš ir franču muižnieks? Sprototams,
viņš bija arī tas, kas sūtniecībā pastāstīja jautro anekdotu par
jauncepto aristokrātu de Žibeikā kungu. Vai viņš nebija reiz
gluži pa jokam ieteicis Mačerniekam mūžīgo japāņu smaidu kā
dzīves sekmju atslēgu? Vai Mačernieks to neizmēģināja un vai
ar šo brīdi patiesi nesākās viņa augšupeja? Un tagad Upenājs!
— Vai nebija smalks joks iestādīt šo nevarīgo dēstu treknā zemē
un izaudzēt par tādu pupulēkšķi, kas... pie velna, draudēja at-
stāt savu radītāju gluži ēnā? Tiešām, šis joks gāja par tālu. Par
zeņķi runāja visa Rīga, mūzejs nopirka viņa darbus, Melmeņa
kundze viņu ieaicināja, un, kas trakākais, pat Ciemaldu tas
drikstēja apmeklēt. Ciemaldu, kas viņu — gudro Kurcumu, vēl ne
reizes nebija ieaicinājusi. Tiešām, viņa padomi, viņa izdoma de-
rēja visiem, tikai ne viņam pašam. Kad tad viņš beidzot taisīs
savu karjēru? Jā, kad? Četrdesmit gadu ir beidzamais laiks, lai
cilvēks kaut kas būtu. Bet viņš bija tikai Felikss Kurcums. Fe-
likss Laimīgais! Kāda ironija slēpās jau viņa vārdā. Un ko no-
zīmē Kurcums? — Budelis, ķekatnieks, jokupēteris, nerrs. Laimi-
gais nerrs. Jā! Tas viņš tiešām bija.

Pēkšņi krūtīs iesītās spēcīga vēja brāzma — viņš bija izskrē-
jis Daugavmalā. Mētelis saplīvinājās kā buķa, izrisušais kaklaufs

iesitās sejā. Norāvis platmali pār acīm, viņš uzskrēja uz dzelzs tiltu.

Skaudra, salta novembra saule lija pār kailo, viegli nosarmojušo un noledojušo ainavu, skaudrs, salts novembra vējš brāzās pāri zemei un ūdeņiem, iekšķīga saltuma sagrābts, Kurcums skrēja pār tiltu. Brižiem viņš apstājās, iekērās margās un pavērās lejup. Tirpiens izšāvēs cauri visam ķermenim līdz pat kāju pēdām; kas par varenu lēcieni te iznāktu! Vispirms viņš mežonīgi iekauktos ho ho! un uzlēktu uz margām. Tilta gājēji klupdami mestos glābt, izstieptos vesels biezoknis roku, bet pēdējā mirklī viņš atspertos un lidotu, rokas izplētis, mēteli plandīdams. Kāds liktos šāds kritiens? Ilgs kā verga mūžs? Iss kā jā vārds baznīcā? Bet tai vajadzētu būt varenai sajūtai — tā brīvi un visu apbrīnotam līdināties gaisā. Bet ja nu kritiena brīdī iešaujas prātā kāds labāks padoms un tad — šis briesmīgais nožēlu mirklis...?! Atkal tirpas nokutināja visu augumu. Viņš spēji atgrūdās no margām un paskrēja gabaliņu tālāk. — Hm. Visos laikrakstos treknēm burtiem stāvētu: — Sensācionāla pašnāvība. Nedzirdēta traģēdija. Vakar ap pulksten trijiem pazīstamais... hm, hm, jā, kas tad... pazīstamais... mākslas darbinieks Felikss Kurcums, pilnīgi pārsteigdams daudzos garāmgājējus, nolēcis no vecā dzelzs tiltā Daugavā. Šī pērkona spērienam līdzīgā vēsts radījusi sabiedrībā neiedomājamu uztraukumu... — Vismaz vienu dienu viņi būtu aizmirsti, šie Upenāji un Mačernieki, bet viņa vārdu daudzinātu visās malās. Vismaz vienu dienu! Ziemas saules apmirdzētie ūdeņi meta saltas dzirkstis.

No šādiem brīžiem viņš baidījās. Kāpjot tornī, stāvot pie piektā stāva loga, skatoties lokomotīvē, kad tā nepielūdzama maļ ratus pret sliedēm, redzot zāgētavas mežonīgi kaucošās, kodīgās ripas, kāda neizprotama, tikko tikko apslāpējama vara vilināja viņu mesties un iznīcināt sevi. Tāpat melnā acs pistoles stobra galā fascinēja viņu ar čūskas skatu. — Cik koši tā uzliesmotu, ja nospiestu mēlīti... Reizēm šie vilinājumi kļuva tik mocoši, ka Kurcums izmisis rāva aizkarus logiem priekšā, bēgtin bēga no stacijām un lūdza pievākt ieročus, kur tādus redzēja. Reiz kāds paziņa mediķis viņam parādīja šķirstiņu ar dažādām indēm, un Kurcums nekad viņu vairs neapciemoja, pat izvairījās satikties.

Viņš iekērās margās ar visu spēku un ar varu rāva nost acis un domas no ledainās vizmas. — Nē, nē. Tāda maksa par augstu. Ja lec, tad ar vēl lielāku pompu valsts svētkos no Pēterja torņa

vai vismaz operā no trešā balkona. Vaļā pasprukušās marionetes var savaldīt tāpat. Kas par to, ka pavedieni, aiz kuņģiem viņš tās raustīja, samezglojušies? Vajaga tikai labi nomērķēt cirtieņu, un leļļu varoņi saļims ar troksni un jandāliņu. Viņa smadzenes sāka darboties citā virzienā. Jau dažāda doma, dažāda kombinācija ielēca prātā. Sārtums sāka atgriezties nobālušajā vaigā, lūpās atkal ielocījās vīzīgais smaids. Pietvīcis, priecīgi uzbudināts, aizmirsis visus pirmītējos pašpārmējumus un raizes, Kurcums ieskrēja atpakaļ lekšrīgas ieliņu labirintā.

Ar saltu nicināšanu Salutāurs vēroja, kā no bēdīgā mēslu spaiņa nesēja izaug bīstams konkurents. Staigādams pa savu izstādi, ar sāju smaidu uzklausīdamies draugu dienišķos izgudrojumus, kā nozāķāt Upenāju, viņš pats līdz pelšanai nekad nenolaidās. Konkurenta vārdu neņēma ne mutē. Tikai reizi, izstādes slēdzot, abas puses satikās uz ielas. Tad Salutāurs nenoturējās un teica:

„To tu, puika, man piemini. Tagad tevi kritika parāvusī gaisā kā pasakā dzērve lapsu, un tu domā, ka jau proti lidot. Kad dzērve tevi, tu lapsa, palaidis vaļā, tad Kurcums varēs kliegt pārraudamies, — kruķi kvasti, kruķi kvasti — tu nonāksi rēmē kā celms.” Pakalpīgas mēles meistara izteiku tūlīt iznēsāja pa visām malām, un tas Upenājam kaitēja vairāk nekā visas fortūnistu briesmu pasakas.

Par izstādes sekmēm Salutāurs sūdzēties nevarēja. Gan ļaudis neplūda viņa garāžā tik nemitīgi kā Pušmucova salonā, bet neviena no viņa līdzšinējām izstādēm nebija ne pusi tik labi apmeklēta kā šī. Un, kad profesors Dūnikers ieguva pinakotēkai izstādes lielāko gleznu, bez kaulēšanās samaksādams pārdošo cenu, Salutāurs jutās gandrīz samierinājies ar likteni. Saprotams, nejaucā ziņa, ka Dūnikers nopircis arī Upenāju, piešķāca žulti viņa malkam, bet draugu nīrgāšanās par zīdaini mūzejā palīdzēja to pārciest.

Slēgšanas brīdī palielajā garāžā neatlika vairs vietas kur apgrīzties, visa iela murdēt murdēja no cerību pilnu balsu gulgošanas. Pulcējās visi draugi, jo raža bija ievācama, ienākumi skaistāmi, apkūlības svinamas. Ieejas naudas gan rādījās palielas, bet izstādes rīkošana bija diezgan maksājusī un, kā zināms, skaidrs atlikums māksliniekam mēdz būt tikai no pārdotajām gleznām. Tāda Salutauram bija tikai viena, kaut arī pati lielākā un dārgākā. — Šis vienīgais pirkums Salutauram stipri kremtās, jo pāri pretim Upenājs bija izpārdevis pusizstādes. Arī Kurcums zobojās, ka Salutāurs esot kā rakstnieks — klasiķis, ko visi slavējot, bet neviens nelasot. Šodien savējo vidū Salutāurs ar nāvīgu ironiju un varenu balsi apsūdzēja un šauta bagātnieku

tumsību un pilsoņu bezgaumību. Draugi korī piebalsoja. Bet kad karstie lāsti bija nokaitējuši garāžas gaisu tīri baltu, fortunisti pēkšņi pamanīja savā vidū svešnieku. — Labi ģērbies kungs ar karakula apkakli un gluži jaunu katliņu galvā, atspiezdami uz grezna spieķa, svarīgi staigāja gar gleznu klāstu.

„Lūk, kur staigā viens tāds naudas maiss“, nicīgi noņņāca Mintauts Brička, „ko gan tāds meklē mākslas templī un laboratorijā?”

„Ak tu sasodītā tauku piesta,“ paklusām izlamājās Salutaurš, „taisni tagad, kad izstāde jāslēdz, šitāds tumsas kurmis te pinas mums pa kājām!” Un, vēl pilns nesaprasta mākslinieka rūgtuma, meistars piegāja vientuļajam skatītājam un bargi uzsauca:

„Ej, tu, beidz boķēt, izstāde jāslēdz!”

Kungs ar karakula apkakli palūkojās apkārt, laikam domā-dams, ka sauciens tēmēts kādam citam, un sacīja ļoti pieklājīgi:

„Vai drikstu izlūgties vēl īsu acumirkli, es vēlētos aplūkot dažas atlikušās gleznas. Vai jūs... vai man tas gods runāt ar gleznotāju Salutaura kungu?”

„Tas gods tev ir, bet izstāde ar to pašu cauri. Varēji atnākt pie laika. Ne tev tiks, ne man kas no tādas skatīšanās,“ nodārdēja Salutaurš, sevišķi nīcīgi uzsvērdams vārdū „skatīšanās”. Draugu bars piekrīzdams sminēja.

„Vai es drikstētu mākslinieka kungam jautāt, cik maksā šis siena ārdītājs?” jautāja kungs, ne mazumu satrūcies no mākslinieka skaļuma. Salutaurš sapurināja savas krēpes un laida vaļā tik mežonīgus smieklus, ka smalkais kungs nevilus palēca sānis.

„Ak tu spoks tāds! Šitāds karakula krāģis nu ies gleznas pirk! Tur jau supiem jāsmējas! Nes vien vesels savu naudiņu uz krogu vai banku, kur nu labāk patik, bet nemaitā asinis gar mākslu. Šitādu „pircēju” sugu es pazīstu! Nekaitini mani un pazūdi.”

„Jūsu izturēšanās, mākslinieka kungs, mani pārsteidz,“ atteica kungs drebošu balsi, „tā ir vienkārši nekorrekta, lai neteiktu rupja. Pie tam, es redzu, jūs nebūt neesat iereibis... Katram apmeklētājam ir tiesība apjautāties par cenām.”

„Katram vis nav tiesība!” sauca mākslinieks, saskaizdamies arvienu vairāk. „Es te necietīšu ākstīšapos, saproti, tu zelta brille! Ja pērc, tad pērc, ko jautā”. Salutaurš neķītri mēdījās: „Cik maksā, cik maksā? Un tad: mēs padomāsim, mākslinieka kungs, mēs pienāksim vēlāk, gleznotāja kungs, varbūt dosit par pusce-nu un uz nomaksu?... Pietiek man, sasodīts tevi ārā, kaulēties ar krapādām, kam santīmi delnās ieauguši, bet kas, čabatās būdami, grib kungus spēlēt!”

Ap strīdniekiem ciešā aplī bija sastājušies visi fortūnistu un, nikni caur pierēm blenzdami, nicinoši vēroja nelaimīgo izstādes apmeklētāju, kas, samulsis un sarāvēs maziņš, stāvēja kā Dānielis starp lauvām.

„Ak, aizsita gan muti ciet?” uzbrēca viņam Salutaurš, „nau-
das nav vis, ko, tikai kunga niķi! Tā ij būtu sacijis, nevis: cik maksā, cik maksā?...” Beidzot kungs atguvās un, spēji piesar-
cis, saslējās:

„Es, mākslinieka kungs, atnācu šurp ar cietu nodomu iegādā-
ties vismaz vienu gleznu... lūk, te ir tūkstoš-latu...” viņš drebo-
šām rokām izrāva maku un pacēla galvā simtnieku žūksni, „Dievs
sodi, Dieva vārds, es biju noskatījies to siena ārdītāju...”

„Tas ir mēslu ārdītājs...” kāds barā dobjī iebildās.

„Vienalga, to mēslu ārdītāju, bet... bet pēc tādas izturēša-
nās, pēc tādas saņemšanas... nē, tas ir neiespējami.”

„Dod naudu un sit padusē!” sauca Salutaurš, stipri pārsteigts,
„ko tad tu uz reizes skaidru valodu nerunāji?”

„Nē, mākslinieka kungs, kad jūs mani šeit tā apstrādājat...
nē, es nepirkšu!”

„Paklausies, tu te neesi mulķu mājā ienācis. Še mēslu vīrs
un ej ar mieru.” Salutaurš norāva gleznu no sienas, ka stieples
nodžinkstēja vien, un sniedza pircējam. Taču katliņotais kungs
nu savukārt bija saspītējies:

„Nē! Mans kungs, tas tomēr vairs nevar notikt! Man ļoti žēl.”

„Bet man nav žēl, tu melīgais surķiņ!” briesmīgi pārskaities,
ieblāvās Salutaurš un belza nelaimīgajam pircējam ar gleznu,
tiekdami to uzmaukt viņam galvā. Ar izmisuma veiklību pir-
cējs paklupa sāņš, tā biezi apziestais un vēl nožūt nepaguvušais
audekls nobrāzās tikai gar viņa muguru, notraipīdams dārgo mē-
teli visās varavīksnes krāsās. Pat neatskatīdamies, nelaimīgais
mākslas draugs metās uz izeju un ārā.

Kad durvis ar lielu blikšķi aizsītās, viss bars labu brīdi stā-
vēja kā sastindzis. Tikai lēnām apjukušās sejas pagriezās pret
meistaru, kas samulsis raudzījās samaitātajā gleznā, ko jopro-
jām turēja rokās.

„Vella būšana”, viņš pēdīgi sacīja, „nu gan izdevās tā, kā ne-
vajadzēja. Laikam jau vīrs bija labi domājis.”

Kāds nule atsteidzies nokavējies fortūnists zināja vēstīt, ka
padzītais pircējs bijis pazīstams provinces kolekcionārs, kas
bez kaulēšanās nopircis vairākus darbus no Upenāja un tur se-
višķi jūsmojis par Salutauru, solīdamies nevien pirkt dažus žan-
rus, bet likt nogleznot arī visu savu ģimeni.

cc
m
st

de
m
ci

tie
šč
so

nō

,k

nē

un
no
uu

ek
ie
ēj
ru
el
nō

ēj
ne
ān

aj

ac
ez
išl
us

06

„Sērga tevī parāvusi,” zūdījās meistars, „tā man iet ar pircējiem. Ar blēžiem tu izkļanies, bet goda veci ņem un padzen.” Taču darīts bija darīts.

Un raugi, nevis noskumšana un sūrošanās nāca pār meistaru un fortūnistiem, bet, taisni otrādi, pacilātība un lepnums. Acis iemirdzējās, balsis tika atklepotas un paceltas. Pircēji? Peļņa? Karjēra? Kādi pišļi un niecība pret īsto mākslu un tās vienīgo pareizo virzienu fortūnismu, kuŗa apustuļi viņi bijal! Un meistars Salutāurs lieku reizi bija nesapratīgajai publikai pierādījis, ka patiesš mākslinieks nav vis kaut kāds kalpināms lempis, bet dara, ko grib, un runā, ko grib. Un visi ar lepnumu nojauca, ka par šo Salutāura darījumu, kuŗa liecinieki viņi bija bijuši, vēl gadiem ilgi runās un stāstīs pie glāzes alus, līdz tas pārvērtīsies brīnumainā legendā. Un sakarā ar visu to bija paredzamas jo brangas slēgšanas svinības. Ārkārtīgs gadījums prasīja ārkārtīgu iesvaidīšanu.

„Vai nav labi, ka mēs šoreiz iztikām bez antrepreniera?” priecājās fortūnisti, pulcēdamies ap vadoni, „visa naudiņa paliek pašiem. Stāsta, ka Pušmucovs esot Upenāju pamatīgi aptīrījis, aprēķinājis visādus izdevumus, komisijas, transporta un ielogošanas procentus, tā ka vīrelim no visas lielās izpārdošanas nekas daudz neesot atlicis.”

„Jā, mūsu kasītē viss paliek pašiem,” ar labpatiku norūca Salutāurs, milīgi apglaudīdams naudas lādīti. Bet gluži negaidīti ieradās Salutāura sieva, kas parasti nekad nejaucās vīra darīšanās, un kasi apķīlāja.

„Nē, draugi,” sacīja pamazā, ducīgā kundze, „ar šo naudu manējais samaksās parādus un brauks uz ārzemēm, kā to jau sen draugi un nedraugi viņam ieteic.”

„Tā viņš taisās braukt pēc katras izstādes...” paklusām mērināja vilušos draugus Mintauts Brička, bet kundze to dzirdēja:

„Šoreiz es lietu ņemšu savās rokās, pati nokārtošu visu kārtojamo un iedošu naudu tikai vilcienā, lai būtu droša, ka viņš tiešām aizbrauc.”

„Bet ja es izkāpu Torņkalnā?” mēģināja jokot Salutāurs.

„Neizkāpsi vis. Ko tu Torņkalnā iesāksi ar frankiem, lirām un markām?”

Nu visiem fortūnistiem un arī pašam Salutāuram nekas neatlika kā bēdīgi nokārt degunus un vismaz pieklājības pēc atzīt, ka kundzei taisnība. Uz vietas tika nolemts, ka meistaram jādodas ceļā vistuvākajā laikā, jo nauda paliek nauda arī kundzes rokās un trīs četri tūkstoši latu var izdoties pavisam nemanot.

Tikko kāds pakalpīgs draugs aizskrēja paziņot laikrakstiem, ka „pazīstamais gleznotājs Salutauris, sekmīgi slēdzis izstādi, pārdodams municipālai pinakotēkai ievērojamāko darbu, aizbrauc vairāk mēnešu studiju ceļojumā uz ārzemēm,” garāžā iedrāzās Okmiāns. Mazais vīrs bija gluži bez elpas un labu brīdi nevarēja izkliegt nekā cita kā vien aizsmakušu — Upenājs, Upenājs. —

„Kas atkal par negalu ar to uzpūsteni?” saīga Salutauris, „ko Upenājs?”

„Brauc uz ārzemēm,” beidzot izgrūda Okmiāns. „Mākslas nodaļa piešķirusi viņam trīs mēnešu stipendiju. Izbrauks jau tuvākās dienās.”

Garāžā kļuva tik kluss, ka dzirdēja vēlinu rudens mušu pie griestiem spindzot.

„Lai velns par mācītāju top!” iedārdējās Salutauris dobji kā negaiss pamalē. „Tas par traku! Man pēc trešās izstādes jābrauc par savu naudu, bet šitam vēja zaķim ar varu spiež dukātus saujā! Puiši, nekad neesmu jūs mudinājis runāt to vai citu, bet šito netaisnību gribu dzirdēt visā Rīgā daudzīnām.”

Skaļš piekrišanas brāziens tikko nesagāza garāžu.

Kad Upenājam todien pirmais pasts atnesa vēstuli rilsētas Mākslas nodaļas aploksnē, viņa rokas, to atverot, drusku drebēja. Melns uz balta stāvēja:

— Mākslas nodaļa pagodinās paziņot, ka š. g. 19. novembra sēdē nolemts māksliniekam Jurim Upenājam no kultūras kapitāla summām piešķirt studiju ceļojuma stipendiju Ls 1.500 — apmērā, kas jāizņem un ceļojums jāuzsāk septiņu dienu laikā no paziņojuma saņemšanas.

Apakšā parastie nesalasāmie paraksti un zīmogi.

Upenājs izlasīja vienu, otru, trešu reizi, tad nolika vēstuli uz galda un sāka staigāt pa darbnīcu. — Āri tas vēl, Mākslas nodaļas atklāta atzišana un atbalsts. — Ārzemju studijas — katra mākslinieka sapnis un nepieciešamība. Un visu to viņš, nezināms provinces jauneklis, bija sasniedzis nepilnā pusgadā, pareizāk sakot, pussezona. — Juris lekaņotājs! Tā viņš ar pilnu tiesību varēja sevi saukt. — Upenājam pār vaigiem noritēja divas aizkustinājuma asaras.

„Ko tu pinkšķi?” brīnījās Bicēns, kas, pie graviera galda sēdēdams, novēroja draugu. Upenājs pasniedza viņam vēstuli. To lasot, Bicēna seja saskuma. Lai cik labsirdīgs un izpalīdzīgs, tik

aklu biedra laimi pat viņš nespēja sagremot. Viss, ko pēc laiciņa Bicēns varēja nomurmināt, bija — ka darbnīca diviem kļūstot tā kā par šauru un bez tam viņš drīzumā taisoties nopietni gleznot.

Upenājs pārvarēja aizkustinājumu un vienaldzīgi pasludināja, ka, atgriezies no ārzemēm, nemaz nedomā Bicēnu apgrūtināt. — Un tagad pie lietas! Laika sarīkoties un aizbraukt bija tikai septiņas dienas. Acīm redzot nodaļa gudri paredzēja, ka, ilgāk mājās dzīvojot, vismaz daļa no piešķirtās naudas var notērēties. Cik nebija dzirdēts par ārzemju stipendijām, kas iebūvētas gan jaunceļamos nāmelos, pēc kuņiem tā ilgojas katrs latvietis, gan vienkārši notērētas uzdziņojot. Senāk, sapņojot par ārzemju ceļojumu, Upenājs allaž domāja par sabiedrošanos ar citiem braucējiem, jo svešā malā pulcīnā drošāk un ērtāk. Bet tagad — skaidrs, viņš varēja ceļot tikai viens. Tā izskatījās daudz cienīgāk. Ceļojuma grūtības viņu nebaidīja nemaz. Untumainās Rīgas pievarētājs tiks galā ar visām ārzemēm. Diez kāds valodnieks viņš nebija, bet ja veicās atburtot vācu un franču grāmatas, tad izrunās arī to nieku, cik viesnīcās vajaga. Tagad, kad viņa dzīve tik spēji sviedās augšup, viņam jābūt savas laimes un spēju cieņīgam, jārikojas ātri un noteikti.

Izaudzis par galvu garāks, viņš steidzās pie tālruņa.

„Atkal tālsaruna ar Cesvaini? Jau tā tikko var rēķinu samaksāt,” kaktā ievaidējās Bicēns, kas vairs nespēja pieskarties ar sticheli vaļam. Pieteicis tālsarunu, Upenājs piezvanīja Kurcūmam.

„Lieliski! Brīnišķīgi! Vēlu laimes!” jūsmoja Kurcūms, „tikai... aicerieties, ko saka Horācs: ievēl bučas, ja vējš pūš pārāk labvēlīgi...”

Tālāk Upenājs atsacīja Daģa kundzei ģimenes gleznošanu. Pie tam viņš bija tik nevalīgs un steidzīgs, ka nevarēja apsūlīties kundzi gleznot, arī atgriezies no ārzemēm. Ar Kna-bēnavu pa tālruni saprasties nevarēja. Upenājs devās uz skolu un veselu stundu kaulējās ar direktoru, kas neparko negribēja tik negaidīti slavenu kļuvušo zīmēšanas skolotāju atlaist pašā gada vidū. Runāt varēja tikai par vietnieka pieņemšanu uz dažiem mēnešiem. Meitenes, uzzinājušas par skolotāja ceļojumu, apsveica viņu ar steigā sadabūtiem ziediem un sarīkoja istas ovācijas. Ļoti cēls un stalts Upenājs grozījās Astrīdes priekšā. Viņa sēdēja kā allaž stinga un nicīga un tikai, kad klases gavi-les kļuva pārāk jūsmīgas, teica pār plecu kaimiņienei — pietiekami skaļi, lai arī Upenājs dzirdētu: „Māte apsūlījās vasaru pēc skolas beigšanas pavadīt ar mani Francijā — Nicā, Doviļā, Parīzē...”

„Tad jau tu sastapsi tur Upenājul” atsaucās draudzene. Astrīde salti pasminēja:

„Liekas gan ne: ārzemēs mēs dzīvosim dārgā viesnīcā. Un līdz vasarai nodzīvot viņam tikpat nepietiks naudas.”

To dzirdot, Upenāja vaigos, zobiem sakožoties, ietūka apaļi kukuliši, bet viņš norija nelabo kumosu ar rūdīta rīdzinieka savaldīšanos.

Atvadijies no skolas, Upenājs tāpat ar visu ziedu pušķi devās pie drēbnieka, kur pasūtīja smalku ceļojuma uzvalku un mēteli, kiietni piemaksādams par steigu. Viņš ieskrēja arī „Timbaktu” parādīties un papaust vienam otram, kas vēl nezināja, par ceļojumu. Satika tur Vītolu-Vītuli. Tas vēlīgi apsoliņās ievietot paziņojumu „Tautas Taurētājā”.

Kad Upenājs, nopircis skaistu ādas ceļa somu, patlaban dzīrās sēsties ormanī un braukt mājās, viņu sagūva Pušmucovs.

„Mākslinieka kungs,” sauca antreprenieris jau pa gabalu, „man ir lielisks priekšlikums, meklēju jūs visu rītu... apsveicu ar ceļojumu... piedāvāju divsimti latu mēnešalgas ar noteikumu, ka viss, ko uzgleznosit, pieder man.”

Upenājs pārsteigts apstājās. Pirms trim nedēļām viņš šādu priekšlikumu ar prieku pieņēmtu. Pušmucovs izmantoja viņa svārstīšanos:

„Tas ir pēc labākiem franču paraugiem. Tā tur visi darot, Eižēns apgalvo. Nu, divsimt divdesmit. Ko? Divsimt trīsdesmit pieci. Lai iet visi divsimt piecdesmit! Vairāk gan es nevaru. Tā ir septītās katēgorijas ierēdņa alga! Tādu saņem ministru sekretāri!”

„Bet ne mākslinieki,” lepni atteica Upenājs. „Neskumstiet, viens otrs labprāt pieņems jūsu priekšlikumu, piemēram, Veips; viņš franču tikumus sevišķi ciena.”

„Veips, Veips,” plātīja rokas Pušmucovs, „man vajaga Upenāja. Upenājs ir modes sauciens. Parakstiet kontraktu vismaz uz vienu gadu. Gleznojiet, cik gribat, es jūs nespiedišu, kaut vienu skiciņu mēnesī...”

Bet Upenājs nebija pielūdzams, un Pušmucovam atlika tikai noskatīties, cik cēli jaunā slavenība iekāpj ormanī un, žēlīgi atsveicinoties, pieder divus pirkstus pie tikko pirktais platmales malas. — Cik tur trūkst no Eižēna? — nopukojās Pušmucovs. — Tā ir, dari tu cilvēkus slavenus vai apgādā ar naudu spožai, bezrūpīgai dzīvei, un viņi apiesies ar tevi kā ar sulaini. —

Taisni brīnums, cik daudz varēja paspēt vienā dienā, ja droši un izveicīgi ķēras pie lietas. Vakars Upenājam atlikās gluži brīvs un taisni piemērots aiziet apmeklēt Ciemaldu, kurū pēc saņemta

bāriena par vieglprātīgo izstādi nebija saticis. Bet slaveni vīri nemēdz staigāt apkārt bez īstas vajadzības un tā tikai vēl trūktu, ka viņš skrietu pie Ciemaldas priecāties par savu ceļojumu. Bet laime, kam laime; pēcpusdienas pasts atnesa pavēsti, ka stacijā pienācis pieprasītais porfirīta blūķis, ko Upenājs necerēja saņemt ātrāk kā Ziemsvētkos.

Jau pēc stundas Upenājs rīkoja veselu baru eksprešu iestīvēt smago blūķi Ciemaldas darbnīcā.

Tēlniece saņēma Upenāju un akmeni, nerādīdama pārsteiguma. Brīnišķīgajam porfiram, par ko Daģa kundzes kafijā tik ļoti priecājās, viņa vienaldzīgi pārvilka ar roku un norādīja tumšu kaktu, kurā novietot. Arī maksāt pagaidām nemaz netaisījās, un tā Upenājam no lieliskās atlīdzības noraidīšanas un džentlmeņa spēlēšanas nekas neiznāca. Tas viss vēl būtu paciešams, bet arī notikums ar stipendiju, ko Upenājs cēla priekšā kā skaisti sagatavotu stāstiņu, neatstāja nekāda iespaida. To Ciemalda jau bija dzirdējusi no Pļavāres.

Ģīmi, nezinādams, ko runāt, kā izturēties, Upenājs grozījās darbnīcā. Tā dalījās divās telpās: šķembām piekaisītā, granīta blūķiem piekrautā kaltuvē un veidotavā, kur uz augstiem grozāmiem kebliem stāvēja zālānā mālā veidotie mēti, apsegti mitriem maisiem. Šos maisus Ciemalda netaisījās ņemt nost un tā kā arī pāris iesāktie kalumi bija apsegti, tad no lielākiem darbiem Upenājs atkal nekā nedabūja redzēt. Bet veidotavā uz gara galda rindojās vesels mežs nelielu tēlu un galvu gan vienkārši patinēta ārpša, gan atlietu bronžā, terrakotas un vāpētu. Te atklājās visa Ciemalda. Elegance, vieglums un visur klāt kāda kaprise. Visas sejas bija skaistas, bet neviena nelikās pareiza pēc parastā klasiskā kanona. Viedās dzīlš, apskaidrots miers, un tomēr visas lūpas tikko manāmi mīklaini un zinoši smīnēja. Visas formas likās vienkāršotas, visi sikumi nozuduši, to vietā stājusies allaž savādāk, bieži vien ļoti rupji nograudota virsma.

Ciemalda lika uzliesmot un nodzist dažādām spuldzēm, jo arī krēšļojās. Mainīgā ēnu rotāla veidojumu izteiksmi dīvaini pārgrozīja, vienu pašu tēlu varēja lasīt kā stāstu. Cik dīvainas ēnas pārstiepās pāri sejām, cik savādi iedobulojās vaigi un acis, cik baciāti graudojās virsma. Upenājs skatījās un brīnījās, ka tikai te Ciemaldas darbnīcā viņam atāust atziņa, ka smacās, lieliskās skulptūras dvēsele ir netveramā gaisma, visgaistošākā no visām pasaules parādībām. Un viņš brīnījās arī, kāpēc taisni šeit pie Ciemaldas viņam noskaidrojusies jau daļa laba neizprasta lieta? — Taču izrādījās, ka Ciemalda nemaz netaisās izrādīt savus tēlus vai pasniegt skulptūras izpratnes stundu.

„Jums ir diezgan pateicīga galva veidošanai,” viņa sacīja, vērodama Upenāju gaismas maiņās, „sevišķi partija ap acīm un pieri. Lūpas gan drusku par plānām. Kādreiz, kad būs vaļa, varbūt pamēģināšu.”

„Jūs gan laicam veidojat tikai ļoti ievērojamus modeļus, piemēram, Eižēnu...” gribēja ironizēt Upenājs.

„Tādā gadījumā, jūs, jauno slavenību, būtu pēdējais laiks izcirst sarkanajā Cesvaines porfīrā. Varbūt jūs to man atvedāt ar gudru ziņu?”

Neraugoties uz Ciemaldas nepārprotamo ironiju, patikams glaimu siltums izplūda cauri gleznotāja ķermenim, vārdam slavenība arī ironija nespēja laupīt tiksmīnājumu. „Manis pēc”, piemētināja tēlniece, „šovakar man nekā nav priekšā, un jūs pārveidojaties tik ātri, ka drīzi vien es jūs vairs nemaz nepazīšu. Palieciet apmēram turpat, kur stāvat.” Viņa izvilka no stūres stāvi ar grozāmo ripu un māliem un sāka rīkoties.

Upenājs pārsteigts šķielēja: patiesi, Ciemalda apvilka baltu darba ķiteli, atlocīja piedurknes un patlaban noraisīja rōkām sprādzi un pulksteni.

„Jūsu nodoms mani paaugstina, bet vai tā nebūs galu galā pašuzpurēšanās”, sacīja Upenājs, rūpīgi kārtodams vārdus, jo slavenībai piederējās runāt mākslotā un glumā pazemībā, „esmu sevi daudzas reizes gleznojis un zinu, ka manai sejai piemīt tieši tā gaļcīgā samērība, no kuŗas jūs tā vairāties. Dīvaina vai neredzēta manos vaibstos par nožēlošanu nav itin nekā.”

„Meklēt raksturu bezraksturībā, vai tas jums neliekas interesanti? Lūk, te tas ir — jūsu iestingušais, biklais smaids... jā, tagad tas vairs nav tik bikls un iztrūcināts kā senāk. — Es varu strādāt tikai tad, ja cilvēku labi pazīstu: ja man ir kas, ko par viņu teikt. Nekad man nav gribējies veidot svešu galvu, lai tā būtu cik raksturīga būdama. Tāpēc es nekad neveidoju pasūtīnātas ģimenes.”

„Saprotams, mani jūs redzat cauri un cauri...” sminēja Upenājs. — —

„Tik iedomīga es neesmu. Es neticu, ka otru cilvēku vispār iespējams izdibināt līdz galam. Bet nav nemaz svarīgi, vai jūs patiesībā esat tāds, kā domāju. Es neveidoju jūs, bet savu iedomu. Par to, nevis par jums man jābūt skaidrībā. Šī skaidrība,” viņa piebilda pēc brīža, „man radās jau pašā pirmajā mirklī, kad es jūs ieraudzīju Bicēna darbnīcā — lielo, brammanīgo dzērāju vidū, sabaidītu, sarāvušos, bet izmisīgi apņēmušos izturēt līdz galam. Pa šiem mēnešiem neesmu nekā piemācījusies klāt.”

„Tas neskan glaimojoši. Toreiz es izskatījos visai nožēlojams.”

„Jūs izskatījāties tāds, kam vērts palīdzēt. Un tas ir ļoti daudz. Tagad jūs esat labāk tērpies, ātrās sekmes jums piešķirušas pašapziņu, jūs nesamulstat vairs uz katra soļa, bet vairs neesat ne tuvu, tik simpātisks.”

„Hm.”

„Toreiz jūs bijāt sevi viengabals. Patlaban esat saskaldījies. Jūs neesat vairs vientiesīgi dūšīgais provincietis, bet vēl mazāk slīpētais pilsētnieks, par kādu vēlaties kļūt. Es mēģinu atveidot zudušo, jauko Upenāju, nevis šo, kas jaunā uzvalkā, izpārdevis izstādi, apbalvots ar ārzemju stipendiju, ielūgts uz kafijām pie Daģa, Melmeņa un daudzām citām kundzēm, pozē tik pašapziņīgi un cēli.”

„Tātad es kļūstu arvien sliktāks?”

„To negribu apgalvot, bet neinteresantāks gan. Jūs arvien vairāk tuvojaties ļaudīm, kurus es līdz apnikumam pazīstu.”

Upenājs neatbildēja. Ciemaldas valoda bija skārusi kādu vietu, ko viņš nemaz nezināja tik vārīgu esam. — Viņš kļūst neinteresantāks, parastāks, Ciemaldai vienaldzīgāks un tālāks, taisni tagad, kad domājās tuvojamies viņai ar septiņjūdžu zābakiem. Pēdējās, panākumiem tik bagātās dienās Upenājs jutās kā uz pilssliekšņa — vērdamies greznu svētku zaļu virknē, caur kuņģam visies viņa nākošās gaitas. Bet nu Ciemaldas valoda nodzēsa dažas visai svarīgas spuldzes, iznesa pašus košākos vainākus. Istabas bija lielas un lepnas, bet ne pusi vairs tik piemiļīgas...

Upenājs saguma, ievilkdamies sevī tikpat bikls un sīks kā pirmo reizi Bicēna darbnīcā blaurā Salautaura priekšā. Laikam Ciemaldai tas likās īsti pa prātam: arī viņa nebilda vairs ne vārda, un ilgu laiku darbnīcā varēja dzirdēt tikai mālu slapjo plukšķēšanu tēlnieces plaukstās. Pamazām Upenājs sāka pie sevis sparoties. — Vai tik traki bija, kā Ciemalda iztēloja? Vai arī šeit nekremtās viņa lieliskās sekmes? Skaidība ir tik cilvēcīga. Un vispār — vai viņš savā provincieša pazemībā nebija uzcēlis šo Ciemaldu uz pārāk augstas pakājes? Līdz šim viņš tikai apbrīnoja, laiks paraudzīties vēsāk. — Upenājs slepus paškielēja uz tēlnieces pusi. Drusku izpūrušiem matiem, piemiegtām acīm viņa spēcīgiem grābieniem mīcīja lielo mālu pikuci savā priekšā. Deguns un piere, ko allaž klāja tik rūpīgi nokopta pūdeļa kārtiņa, jau sāka maķenīt spīdēt, un no sakniebtajām lūpām gaisin pagaisa košā krāsa. Līdz elkoņiem atlocītās, māliem notasķītās rokas likās zaudējušas citkārtējo maigumu un smalkumu. Pirkstiem sparīgi un tiksmi spiežoties sīkstajā mālā, caur apaļo delmu viegli nopūkoto ādu, kas nebija vēl gluži zaudējusi vasaras

nodegumu, varēja vērot spriegu muskuļu spēli. Lūk, atglaužot atrisušu sprogu, mālainās rokas atstāja mazu picīņu pie vaiga, kas pamazām izžuva, pārvēršdamās gaišā krevelītē. Reizēm, mālus spēcīgi spiežot, Ciemalda iešņācās, ciets, nesievišķīgs solis te pacirtās uz priekšu, te atklupa atpakaļ. Galu galā Ciemalda bija tāda pati mirstīga sieviete kā kuŗa katra cita, veltī viņš tik daudz domājis un uztraucies. — Bet Ciemalda spēji iesita stipru plīķi māla pikai, kas jau stipri vien sāka izskatīties pēc Upenāja, samīcīja un salaitīja tās vietas, kur vajadzēja būt ausīm, un gleznotājs sarāvās, it kā tēlniece būtu sapliķējusi viņu pašu. Kāda smaga, neatminama un nolādēta smeldze pinās visam pāri. Tagad viņš aizbrauks. Uz vairākiem mēnešiem, pa kuŗiem, velns zinā, kas varēja notikt. Kaut ko tomēr vajadzēja noskaidrot, norunāt. Bet ko tad — tur Upenājam atkal pietrūka padoma. Neziņā un spaidos viņš sāka elpot smagi, grūdieniem, jūtās tik nožēlojami nelaimīgs un nikns, pats nezinādams par ko, ka pat sviedri aprasināja viņa pieri.

„Piekusāt?” vaicāja Ciemalda ar smīnu. „Tā ir, jo veselīgāks un spēcīgāks modelis, jo ātrāk pāgurst. Atlēti, gadās, pat nogībst.” —

Kamēr Upenājs stomijās ap atbildi, spēji ietarkšķējās klusinātais zvans pie Ciemaldas durvīm. Tēlniece izgāja palūkoties, un Upenājs atguva elpu.

Caur vaļā palikušajām durvīm uz dzīvojamo telpu varēja redzēt, ka ienācējs bija Eižēns. Tērpies gaŗā melnā vakara mētelī ar zīda atlokiem, viņš izskatījās ļoti slaidš un smalks. Uzmetis melno platmali savam krūšu tēlam, viņš nopūtās:

„Cik mulķīgi, ka Rīgā nav pieņemts valkā t cilindru. Vakara tērpā ar platmali es jūtos kā huzārs naktsmicē. Ak, Parīzē viss citādi, tur ļaudis saprot, kas ir stils...” Viņš, novilkā mēteli, apžilbinādams Upenāju ar patlaban modernā, gauži grubulainā krekla un baltās vestes spožumu. Eižēns bija tērpies smalkā frakā un patiesi prāta to valkā t. Pamanījis Upenāju, viņš nicīgi pāraustīja ūsoto virslūpu:

„Mūsu jaunais stipendiāts arī šeit. Tiešām, Ciemiņ, tu proti iet laikam līdzī.”

Ciemalda gribēja atkal ķerties pie māliem, bet Eižēns izrāva platina pulksteni, plānu kā apelsīna mizu, un iesaucās:

„Kad tu saposīsies, pulkstenis jau deviņi?”

„Strādājot pavisam piemirsu. Bet nu esmu piekususi. Lai paliek.”

„Nelesi? Atkal ne? Mūžam tev ir kāds nikis.”

„Redzi pats — ar mani nav viegli.”

c
n
s

d
m
c

ti
g
s

n

,,l

n

u
n
nt

e
ic
c
u
e
n

e
n
ā

c

o
e
i
u

C

„Paklausies, es Mačerniekam noteikti apsoliļos, ka būsim. Viņš nav vīrs, ar ko var tā blēpoties.”

„Mačernieka dzīres man nekad nav patikušas. Kāpēc viņš šoreiz riko?”

„Vārda diena...”

„Saki iemeslu, nevis attaisnojumu!”

„Nu — prof. Kremīzera pieminekļa konkurss —”

„Bet tas taču vēl nemaz nav izsludināts.”

„Ko līdzēs suni barot, kad vilks jau lopos? Cik noprotu, Mačernieks panāks, ka konkursu nemaz neizsludinās, bet komiteja pasūtīnās pieminekli tieši viņam.”

„Tad gluži mierīgi var neiet.”

„Viņš to ievēros un ieskaitīs tevi savos pretiniekos.”

„Viņš ļoti labi nojauš, ka nebūt nejūsmoju par viņu. Bez tam tur būs visi tie garlaicīgie Posas un Veipi. Es neiešu. Uzvēri labāk kafiju. Tā ir lieta, ko tu patiešām proti. Mēs vēl drusku pastādāsim.”

Eižēns pastomījās, kā pārlikdams, vai tāds rikoļums pārāk neķeras pie goda, apsviedās uz papēžiem, tā ka garās līpas skaisti noplandījās, un izgāja virtuvē. Tur sāka šķindēt burkas un trauki, elektriskās kafijas dzirnaviņas norūca savu rūcāmo, un katliņš noburbuļoja burbuļojāmo. Vēl pēc laiciņa Eižēns atgriezās darbnīcā, nesdams uz paplātes divas tasītes melnas kafijas, un paklanījās Ciemalda priekšā.

„Kur tad trešā tasīte man?” viņa iesaucās. Eižēns pašķielēja uz Upenāju un, ne vārda neteikdams, izgāja pēc trešās tasītes.

„Nav viegli restaurēt bijušo. Jūsu senā, aizkustinoši biklā smaida vietā man iznāk tikai iestindzis ķīnieša smīns, kāds jums tagad ievilkas arvien biežāk, piemēram, Daģa kundzes viesistabā,” sacīja Ciemalda, pārsedza nepabeigto veidojumu ar mitru maisu un sasēdināja ciemiņus uz augstiem darbnīcas ķebļiem. Kādu laiciņu visi trīs klusēdami strēba no savām tasēm. Upenājs — neseno sajūtu nospiests, bet arī Eižēnam likās kas uz sirds.

„Tā tu mani vienmēr iegāz, Ciemiņ,” viņš beidzot sacīja. „Saprotams, nav jau patīkami rādīties kopā ar mani pēc tēvoča testamenta atvēršanas.”

„Eižēn,” atteica Ciemalda, „tu nēvari pārņēst, ka mana izturēšanās būtu mainījusies, kopš tevi...”

„Tur par ubagu,” nobeidza Eižēns. „Tomēr, tomēr. Tu man sprediķo tik bieži, ka sāku domāt — tevī atdzimis tēvoča Kaspara gars.”

„Ko lai dara, ja katrs prātīgs cilvēks tev sacītu to pašu?”

„Jūs visi maldāties. Es laimēšu prāvu. Vēl šodien mēs ar Pušmucovu bijām pie viena advokātiņa... Mākslas nodaļa maksās ragā raudādama... Bet es zinu... tu vēlies spožumu uz vietas. Hm,” viņš sacīja, izdzēris savu tasi un piecēlies staigāt, „varbūt tev taisnība: labāk zīle rokā nekā mednis kokā.” Viņš piegāja pie sava krūšu tēla un brīdi to vēroja. „Jā, ar veidošanu tas iesākās...”

„Eižēn,” nevērīgi, bet ar slepenu draudīgumu izmeta Ciemalda, „tu kļūsti pavisam bērnišķīgs.”

„Tātad tu tomēr paliec mājās? Bet iedomājies — pie Mačernieka būs visa Rīgas spožākā sabiedrība, šampanietis, mūzika, mēs ieradīsimies taisni pusnaktī, kad visi iesiluši, trokšņaini, tas būs pārsteigums, furors... ak, ko nu ar tevi.”

„Nu ej taču viens pats,” teica Ciemalda.

„Bez tevis? Lai domā, ka atkal esmu izmulķots? Paldies!” Eižēns apvilka virsdrēbes un devās uz izeju. Pie durvīm viņš tomēr apstājās.

„Upenāja kungs,” viņš sacīja gleznotājam, kas joprojām nekustīgs un kluss sēdēja savā vietā, „vai neiesim reizē? Ir diezgan vēls.”

„Jā, ejiet abi,” piekrita Ciemalda, „varbūt man izdosies ko pastādāt vienai pašai. Reizēm modelis vairāk traucē nekā palīdz.”

Pēc mirkļa Ciemaldas viesi stāvēja uz ielas. Upenājs gribēja atsveicināties, bet Eižēns cieši satvēra viņa elkoni:

„Kurp steidzaties? Vēl nav ne desmit. Pasēdēsim kaut kur.” Un, pirms Upenājs paguva ko iebilst, Eižēns pamāja taksametram un lika braukt uz kādu lekrīgas būru.

Zelttresotais šveicars zemu paklanījās frakotā džentlmeņa priekšā. Eižēns izvēlējās galdiņu slēgtā nišā, ar neatdarināmi vienaldzīgu kustību izvilka no īpaša pīta ādas portsigāra necilvēcīgi garu un tievu Virdžīnijas cigāru ar salma iemuti, kādi visā Rīgā bija vienīgām viņām, izklaidīgi aizsmēķēja un pavēlēja viesmīlim lasīt priekšā ēdienu karti.

„Pilnīgi nav ko ēst,” iesaucās Eižēns, noklausījies garo sarakstu. „Taisni traģiski. Īsts patversmes kopgalds. Nu, nesiet to nelaimīgo Šatobriānu. Dārgais mākslinieks,” sacīja Eižēns, kad viesmīlis bija aizgājis, „kad sastapsimies Parīzē, tad aiziesim pie Pajāra vai uz la Kupol, tur reizēm var ģluži labi iekost. Bet šeit... pat austeres nevar dabūt. Man liekas, ilgi es vairs Rīgā neizturēšu... Paskatīsimies, kas tas par vērmeļu vīnu, ko mums atnesa? Viarengo. Es jau domāju,” nopūtās Eižēns. „Kas te dos svēto Rafaēli vai Dibonē?” Viņi sadzēra, un Upenājam vīns gar-

šoja pārlietu. Iedārdējās mūzika, nožilba krāsainas gaismas, ieskrēja vesels lēvenis tumši tērptu deļotāju ar tik neķaunīgi uz-sistām kleitām, ka Upenājs, kas šādas kroġus deļas redzēja pirmo reizi, palika vaļā muti. Deļotājas mežonīgā steigā spēra kājas pa apġaismoto stikla grīdu un svieda tās atkal ġaisā, tik tikko nepiesizdamas stilbus pierēm. Eižēns ġagrieza viņām mu-guŗu. —

„Šausmigi! Šis lēķājošās kumodes, šis noziestās virtuvenes un vecmāŗu izpalidzes! Un tas esot šarms, tā esot ġrācija, tas esot kankāns... Āi Bal Tabarēn, tu kankāna cietoksnis un svēt-nīca burvīgajā Massē ielā!” Un, ġluži traġiski nopūties, Eižēns ķērās pie kūpošā raġū.

Bet, kad vakariņas bija paēstas un pa starpu tukšots daŗs kauss laba bordo un vēlāk pie kafijas daŗs malciņš plūmju li-ķieŗa, Rīġas deļotājas, kas laiku pa laikam virpuļoja pa visās krāsās kvēlojošo grīdu, pamazām ieguva žēlastību Eižēna acīs. „Nudien,” viņš smējās, „šis maziņās nemaz nav sliktākas par ġerlām no Kazino de Paris. Vajadzētu pasauķt kādu šurp.”

„To tik ne,” nobijies protestēja Upenājs, „pie tam ir jau vi-sai vēls.”

„Vai tad sievietes jūs nemaz neinteresē, meistar?”

„Ne šādas sugas...”

„Bet...?”

„Vispār nekādas.”

„Bet Daġa kundze?” pēķņpi ļautāja Eižēns.

„Daġa kundze... Ko jūs saucat par patikšanu? Es viņai esmu pateicību parādā, bez viņas palidzības manu izstādi varbūt ievērotu... mazāk. Bet, ja runājam par patikšanu, tad viņas iedomīgā Astrīde man patīķ daudz labāk.”

„Ĥm, arī Astrīde! Un ko jūs sakāt par Cieŗaldu?”

„Es viņu apbrīnoju.”

„Tā? Sakiet mām, Upenāj, jūs esat dūšīġs zēns un man pati-ķat. Es nezinu neviena iesācēja, kas prastu tik velnišķi ātri kul-ties uz priekšu. Jums, lieķas, skuķi piņēm vien skreļ pakal?” Upe-nājs paraustīja plecus. Eižēns satvēra viņa roku:

„Ja ne, tad skries! Ātbildu ar katru summu. Vēl tikai āŗsku šīķa. Drusķu vēriena. Drusķu nonšalances. Mums vajadzētu aiz-laisties uz āŗzemēm kopā. Divās nedēļās es jūs izskolotu. Mate-riāls lielīķs... Ātzīstīties man kā draugam, vai jūs esat ar Cie-ŗaldu... skūpstījies?”

„Ār Cieŗaldu?” saŗutis iesaucās Upenājs. „Ne mūŗam! Kā jūs varat tik aplami runāt? Cieŗalda ir ġavisam savādāķa sieviete.”

„Bet ko tad jūs pie viņas darāt?”

„Ko daru? Aprunājos par šo, par to. Par mākslu, par dzīvi. Viņa jau prot runāt, nevis kā Kurcums-tikai pirgt vai Daģa kundze diedelēt komplimentus.”

To dzirdēdams, Eižēns pārvērtās. Drūmais ignums, kas visu vakaru viņu māca, pazuda kā nebijis. Aizmirsis, ka aristokrati nekad neizpauž savas jūtas vai garastāvokļus, Eižēns skaļi smiedams iezvēla Upenājam pa plecu, nosauca viņu par veco šakāli un tukšoja vairākas glāzes uz Ciemaldas, sieviešu un draudzības veselību.

„Kas nekait dzīvot pasaulē?” viņš sauca. „Advokāts mani lieliski iedrošināja. Un tagad salaidīsim tā pa krietnam! Parādīsim eiropisku vērienu, Parīzes skolu.”

Parīzes nostāsti, Berlīnes dēkas, Briseles piedzīvojumi, Copotas spēles sāka plūst aumaļām. Eižēns prata jūsmot un kuriņāt. Ārzemes uzmirdzēja burvīgā gaismā kā nemitīgu, brīnumainu dēku un izpriecu pasaule. Arī Upenājs iesila. Kas gan varēja būt brīnišķīgāks par nākošo ceļojumu? Pēc pāris pudelēm Eižēns galīgi nolēma doties Upenājam ja ne tūlīt līdzī, tad noteikti sekot pēc pāris dienām, lai tad apgrieztu visu Parīzi otrādi.

Kā īsts nemiera gars Eižēns nemilēja vienā vietā palikt ilgi. Drīz vien abi dziļotāji iznāca no pagraba. Upenājs atkal vedināja iet mājās, bet Eižēnam tas nenāca ne prātā.

„Ko? Pusnaktī iet gulēt? Parīzē visa dzīve tikai pusnaktī sākas! Nē, šonakt mēs vēl lielas lietas strādāsim. Kas tas par nameli?” viņš jautāja, iespēris ar smalko lakkurpi Ģildes namam, kas pacēlās viņu priekšā. Pa augstajiem glāžu logiem plūda gaisma un mūzika, tur notika kāda amatu balle.

„Ko tad vēl vairāk?” jautāja Eižēns, „iesim iekšā un pievāksim visas glītākās meičas.”

Bet balle izrādījās slēgta un pie ieejas stingri noprasīja ielūgumu.

„Tagad es rādišu, kā rikojas meistars. Gaidiet mani priekšnamā,” čukstēja Eižēns un nevalīgiem soļiem traucās garām kasei. Plati atrautais mētelis plīvoja, atklādams balto frakas krūti.

„Es no žūrijas komitejas,” viņš nevērigi izmeta, un neviens neiedrošinājās smalko kungu aizturēt, kaut gan par tādu komiteju nebija nekas dzirdēts. No ģērbtuves Eižēns izsūtīja kādu kārtības uzraugu, lai palūkojoties, vai neesot atnācis Upenāja kungs. Saprotams, Upenāja kungs priekšnamā jau gaidīja un steigšus tika atvests pie Eižēna. Saglaudūši matus un saraustījuši kakla saites, abi iegāja drūzmainajā zālē. Lieliskā fraka, viselegantākā šajā ballē, kur fraku vispār redzēja pamaz, tūdaļ sacēla ievēribu. Upenājs ar skaudību vēroja, ka visur, kurp Ei-

žēns gāja, pārlūkodams zāli un blakus telpas, meitenes sačukstējās un rītin aprija viņu acīm. Un, kad viņi abi soļoja blakām, abi vienādi stalti un vienādi glīti no vaiga, visi sievišķīgie skatieni tomēr piederēja frakai un nevis glītajam brūnajam uzvalkam, ko Upenājs nule bija pašuvīis par izstādes naudu.

„Tagad paskataities, kā dejo Parīzē,” sacīja Eižēns un, uzlūdzis kādu skaistu meiteni, ienīra drūzmā. Par nelaimi glītā meitene, domādama, ka viņai pietiek ar skaistumu vien, dejojot nebija neko mācījusies un Eižēna krusta un virpuļsoļos tikai klupa un streipuloja. Sapīcis un saerrojies Eižēns lūdza otru, trešu un tikai ar ceturto ieguva jēstru dejojāju, kas varēja viņam izlocīties līdzī. Kur nu viņi laidās, tur drūzma pašķīrās, un Eižēns varēja brīvi izplīvināt frakas līpas. Dejoja viņš tiešām teicami, tur vārdam nebija vietas. Un pēc kāda sevišķi ligana tango amatnieki viņam braši noaplaudēja.

Izdejojies Eižēns uzveda Upenāju balkonā. Atspīdis elkoņus pret margām, ieguldījis seju plaukstās, viņš ar mefistofelisku smīnu noraudzījās raibajā drūzmā apakšā kā chimēra no Parīzes katedrāles dzegas.

„Riebīga nēballe. Jā, Parīzes operas balle, Minchenes mākslinieku karnevāls, tur ir liksmība, virpulis, dzīvība, spožums. Bet te... phē.”

„Nemaz nav slikti arī šeit,” iebilda Upenājs, vērodams, kā raībā drūzma spēji sakustējās un sāka vārtīties varenā valsī.

„Ja es saku, ka nav, tad nav. Bet pirms aizejam, vajadzēja parādīt, kas šo balli pagodinājuši. Lai piemin.”

Bīdī Eižēns lupināja mazus kaļķa gabaliņus no margām un birdināja lejup zālē, kur gumzījās un kamolojās valsētāji. Tad pēkšņi saslējās, pārkārās margām, izplēta rokas un sauca pilnā balsī:

„Klusumu, kungi un dāmas, klusumu!”

Dejojāju rindas saļodzījās, orķestris aprāvās. Pūlis pavērās augšup.

„Visi šeit esošie frizieri tiek laipni lūgti sapulcēties blakus zālē, kur notiks apbalvošana,” pasludināja Eižēns un paklanījās ar apbrūošu smaidu.

Zāli pārņēma nesaprašanas rūkoņa. Dažas balsis prasīja tuvākus paskaidrojumus, bet Eižēna balkonā vairs nebija. Pa tam viens otrs frizieris sāka stomīties un mīnāties un pēdīgi doties kur likts. Drīz tiem sekoja pārējie. Sanāca cilvēku divdesmit. Eižēns satvēra Upenāju pie rokas un čukstēja:

„Mudīgi! Sagrieziet savu kakla saiti strēmēlēs un sadabūjiet bufetē kniepes. Kad viss gatavs, nāciet šurp, pa tam es noturēšu uzrunu.”

Lēni un lieliski Eižēns iegāja blakus zālē. Ne velti viņu Parīzē pazina un pieņēma kā de Žibeikā kungu; ne velti viņš savā laikā darbojās kā artists interesents vairākās filmu sabiedrībās. Smails vien bija ambasadora cienīgs, apburoši laipns un ledaini vēss — jo visiem veltīts. Lepnā fraka piešķīra katrai kustībai kā slepena reglamenta nosacītu negrozāmu svinību. Tiešām, liels un smalks kungs ienāca zālē. Uzmetis skaudības pilnu mirkli, Upenājs aizsteidzās izpildīt pavēli.

„Kungi frizieri, lūdzu sastāties rindā,” norīkoja Eižēns, slaidi pamādam, un pulciņš tūdaļ paklausīja. Aiz viņiem kā ciešs mūris sadrūzmējās skatītāji. Eižēns tikko manāmi palocījās un iesāka:

„Ekselences, eminences, direktori, kuratori, redaktori, inspektori, cienītie svētku viesi, dāmas un kungi un jūs brašie figaro, galvu griežēji un bārdū cirpēji...”

Uzruna skanēja savādi, visi zināja, ka pulkā nevienas ekscelences nav, bet runātāja glumie žesti, žēlīgās pašapziņas pilnā balss un fraka, elegantā, fascinējošā fraka, darīja maģisku iespaidu; visi klausījās, mutes pavēruši. Eižēns atmeta galvu, piemiedza acis un čukstēja saldi un kaisli:

„Frizieris... frizieris... vai dzirdiet, vai viediet, cik burvīgas, saldās jausmas modina šis vārds? Ai, cik bieži, nesdami uz galvas riebiņas izpūrušu matu vārnu lizdas, bet uz pietūkušām sejām zili melnus vai sarkanbrūnus rugājus, gūrdi un nomocīti, pilni riebuma pret sevi, mēs dotos pašiznīcībā, gatavi pakārties paši savos necirptajos matos kā Absalons, ja nebūtu brīnīgāgo cerības enkuru — frizieru.

Drūmi kā, pašposta ģeniji mēs atgrūžam frizētavas durvis un — liegs smaršu vilnis un daļu friziereņu gulbju baltās rokas mūs apskauj kā sapnis, kā teiksma. Mūs nogulda ērtā atzveltnī, apsedz ar baltmaigu drānu, apmiļo mūsu sāpju izgrauztos vaigus ar putām, glumām, mīkstām un karstām kā eksotiskās mīlākās skūpst. Mūsu galvas sāk aplidot dzirkles kā šņakstinošs metalla tauriņš, laipnas, naskas sukas vēlīgi izieskā sacekulotos matu cerus, atrisinādamas tūkstoš Gordija mezglu. Mūs apsvaigo odekolons, apmiglo bērzuādens, apmaigo breolīns, un mēs pieceļamies no friziera brīnumkrēsli daļi, cēli, labāki un līksmi dodamies pretim laimei, dailei un grācijai.”

Atskatījies un redzēdams, ka Upenāja vēl nav, Eižēns turpināja: „Brīnumdarīgie meistari, savā neapvaldītā pazemībā jūs neapzināties neizmērojami izcilo stāvokli, kādā atrodas bārdskuvju amats. Kādu neiedomājamu uzticību dāvā frizierim! Visāzdomīgākais tirāns, slēpdamies aiz mūra, dzeloņstieplu un

durkļu žogiem, priedīgs ļauj frizierim vilkt ar šaušalīgi asu nazi sev pār kaklu, izjuzdams nevis asinsstindzinošas šausmu trīsas, bet vienīgi uzticības lieglaimi. Kam visā pasaulē, tiek jautāts, parāda kaut mazu daļu no šādas aklas uzticības? Bet cēlā frizieru cilts to godam pelna. Vēsture stāsta par tūkstoš atentātiem un ļaundarībām, kādas veikuši sazvērnieki, tuvodamies pasaules vareniem vissarežģītākos un noslēpumainākos veidos, bet neviens no tiem nav bijis frizieris, kas ik dienas kasījis valdnieka rīkli!"

Upenājs vēl joprojām kavējās. Eižēns ievilka dziļu elpu un runāja tālāk:

„Cildenie meistari, pieminiet savas cilts vareno pagātni — atcerieties gadu simteņus, kad bārdskuvīši, būdams vēl ādercirtējs, zobu rāvējs, pulksteņmeistars un ziņnesis, pārvaldīja visu cilvēka dzīvi. Viņš darīja cilvēku daļu — skūdams un sukādams, darīja veselu — cirzdam āderi, darīja baudspējīgu — izraudams pūstošos zobus, darīja zinošu — ievadīdams viņa ausī kā mīkstākās eļļas visjaunākās un saldākās ziņas, bet, pārvaldīdams pulksteņa mākslu, turēja izveicīgajās saujās pašu mūžīgo laiku...”

Šajā brīdī, kad, nonācis pie mūžības sliekšņa, Eižēns sastomījās, nezinādams, kā vēl kāpināt frizieru slavu, Upenājs viegli piedūrās viņa elkonim. „Viss kārtībā”, viņš čukstēja.

„Un tāpēc,” teica Eižēns, pāriedams no pacilātās deklamācijas uz parastu sarunas valodu, „atļausit pateicīgās valdības vārdā pasniegt jums šīs mazās atzinības nozīmes, kuŗas drīkst un visnotaļ vēlams valkāt visos gadījumos, kā svinībās, tā darbā.”

Piegājis pie rindas gala, Eižēns ņēma pa kakla saites strēmelei, salocīja cilpiņās, ceremoniāli piesprauda katram rindā stāvētājam pie svārku atloka, ilgi un sirsnīgi kratīdams roku. Apspraudis visu rindu, viņš dažus soļus atkāpās, sirsnīgi smaidīdams aplaudēja tik ilgi, kamēr pievienojās visi skatītāji. Tad atpāpās arī frizieri un uzsauca brašu Lai dzīvo! Pateicies ar daudz smaidiem un gaisa skūpstiem, Eižēns pamāja Upenājam, un abi izsteidzās ģērbtuvē. Tikko viņi paguva atstāt balles namu, pa logu varēja redzēt, ka ģērbtuvē iebrūk vesels bars sanīknotu vīriešu. Frizieri acīm redzot jau bija nopratuši, ka izāzēti. Abi dzīrnieki steidzīgi pasauca taksometru un drāzās prom.

„Skat, kādi gudrinieki, nepaļet ne pusstunda, un šie jau apķēras. Un es savā sirds vientiesībā cerēju rīt noskūt bārdi pie kāda friziera, kas šo balvu nēsātu ar lepnumu!”

„Tā rīkojas veikli zēni! Un ir vēl ļaudis, kas domā, ka es nevinnēšu to nieka prāveli,” lielījās Eižēns. Pulkstenis vēl nebija divi, un nepildāmais miljonu mantinieks lika taksim pieturēt pie kāda krogu. Nostājušies pie letes, viņi pasūtīja alu.

„No manis var pamācīties? Vai nē?” jautāja Eižēns. „Jūs, Upenāj, esat vēl pārāk bailīgs, pārāk rāms. Bet nekas, viss nāk ar laiku. Sākumā es arī nebiju nekāds drošais. Totiesu vēlāk! Ail Ko es Parīzē vien neesmu pastrādājis! Un Grenoblē un Nicāl Dievs, stāvi man klāt! Ar nēģerietēm, siamietēm, kreolietēm, arabiem... Marseļas ostas kvartāls mani ilgi pieminēs! Un San Pauli Hamburgā, Roterdamas Šidamstraate...” Te Eižēns, rokas plīvinādams, aiztenterēja no letes, aizraudams līdzī Upenāju. Krogu bija ienācis necilvēcīgi liels vīrs un diezgan varmācīgi atbrīvoja sev vietu pie letes. Milzenis pamanīja gan savu pārķāpumu, bet laikam Eižēns viņam izlikās par sīku, lai atvainotos.

„Vai nav bezkaunīgs svempis?” čukstēja Eižēns, „tik liels cilvēks nemaz nevar būt.” Patiešām, bezgalīgi plati svārki apņēma vīra krāsns muguru, kājas kā ozola celmi izauga no grīdas, neskaitāmo makaronu un dubultnelsonu nospodrinātais kakls, sarkans un spīdīgs, gluži nemanot, pārgāja smailā, kailā pakausī, kam gar abām pusēm rēgojās biezas, satukušas ausis. Tas bija cīkstonis no čempionāta, kas patlaban risinājās Rīgas cīrkā.

„Ar divdesmit frizieriem es tiku galā kā pa niekam, bet ar šito nekā,” prātoja Eižēns, atgriezies pie letes un slepus mērodams savu augumu pie milža stāva, „šeit jāsaka, ka gars vairs nespēj uzvarēt matēriju.”

Upenājs mirkli pārlika. Dēku kāre arī viņu bija sakampusī, un Eižēna lielības kremtās. Gribējās parādīt, ka arī provincieši ir īsti zēni. Atlētu dzimumu viņš drusku pazina. Daugavpils mākslas skolā tie dažu labu reizi pozēja aktu klasē. Arī milži ir tikai cilvēki, un arī spēka vīriem bija savas vājības.

„Garam vienmēr jāuzvar matērija, citādi tas nav nekāds gars,” sacīja Upenājs un droši piegāja milzim:

„Kungs, vai nevēlaties tukšot ar mums kādu kausu? Mēs jūs apbrīnojam.” Milzis drusku šaviebās kā smīnā, kā nicināšanā un kaut ko pie sevis norūca.

„Trīs kausus!” uzsauca Upenājs bufetes vīram. „Šitādi muskuļi, šitāds augums! Jūs jau varat vērsim apgriezt kaklu kā cālim.”

„Es pagājušo gadu uzstājos ar vērsi Varšavas cīrkā. Katru vakaru noliecu aiz rāgiem pie zemes,” nevēlīgi izmeta cīkstonis.

„Ak, pie zemes gan? Nu, bet šitādas rokas, var domāt!” brīnījās Upenājs. „Atļausīt...” viņš bailīgi pataustīja milža bicepsu

un pēc tam savu roku. „Kaut kas traks un neredzēts! Muskulis kā labs ķirbis un ciets kā ķieģelis. Un te, un te arī!” Upenājs rādīja uz milža krūtīm un muguru. Pa vēderu laikam var sist cik uziet?”

„Pamēģiniet,” sminēja milzis, un gleznotājs, krietni atvēzējies, iebelza pāris reizes. Cīkstonis gardi smējās:

„Dūrite kā knipsis.”

„Bet vai jūs varat arī šitā?” jautāja Upenājs, izplēta rokas un salika dūres abpus galvai, „likt pelītēm staigāt?”

„Kā tad. To prot katrs no mūsējiem.”

„Nekā nebija! Tā ir liela māksla. To tikai Ļeskinovičs prot.”

„Kas par blēņām!”

„Bet šitie kluči, kā tie staigātul!”

Nabaga milzim nebija nekā cita kā vienīgi viņa muskuļi; no tiem viņš dzīvoja, ar tiem lepojās. Viņš saslējās lepns un varens, bet Upenājs pēkšņi iedūra kā ar īlenu:

„Pie jūsu krūtīm laikam savs nopelns arī drēbniekam?”

„Nu, brālīt, atnāc rīt uz cirku, tad redzēsi.”

„Man jau no rīta jābrauc projām. O velns, o velns,” zūdījās Upenājs, vēlreiz aptaustīdams milža rokas, „plikus muskuļus redzēt laikam gan ir pavisam kas cits? Es cirkā vēl nekad neesmu bijis.”

Milzis nicīgi noplātīja rokas. Upenājs pieliecās viņam un iečukstēja:

„Ieiesim kungu istabā, parādiet?”

Teju teju milzis nesaskaitās un nepasūtīja Upenāju galīgi pie velna. Bet gleznotājs prata tik veikli nospēlēt vientiesīgo un uzplīties tik neatlaidīgi, un glaimot tik nekaunīgi, ka beidzot pēc trešā alus kausa milzis bija pievarēts un gāja abiem nebēdniekiem līdz cauri plašai restorāna zālei uz kungu istabu. Tur iegājis, milzis novilka svārkus un iedeva paturēt Upenājam, kas tos, godbījīgi salocījis, pārlika pār roku. Tālāk cīkstonis noraisīja milzīgo apkakli, novilka vesti un kreklus, ko visu Upenājs glīti un kārtīgi pārmeta pār roku. Beidzot milzis līdz pusei kails kā draudīgs muskuļu un tauku koloss stāvēja abu draugu priekšā un, resnās roku siekstas sānos iespraudis, lika varenajām galvas klīmpām gan uz krūtīm, vēdera, kakla un rokām diet un raustīties tik baigi, ka likās, zem biezās, tūkstoš cīņās saskrambātās un noberztās ādas šaudās vesels sesku bars vai lokās pierījies pītoms.

„Velnišķīgi! Neticami! Necilvēcīgi!” jūsmoja Upenājs. „Un tagad muguru.” Milzis paklausīgi pagrieza muguru, publicānu kā gurķu maisu, un lika katram klucim dejojot atsevišķi. Upenājs pa-

māja Eižēnam un uz pirkstgaliem izgāja no kungu istabas. Ar milža drānām uz rokas Upenājs mudīgi izlocījās caur zāles galdiņu rindām gērbtuvē.

„Šeit būs viens virssvārciņš,” viņš sacīja, ielocījis vesti un kreklu milzīgo svārku kabatās. Garderobjērs, pabrīnījies par mēteļa divaino veidu, pakāra to vadzī. Saņemto numuru Upenājs pie izejas iespieda šveicaram dzeļamnaudas vietā. Uz ielas gaidīja taksis. Pēc divdesmit sekundēm krogus palika tālu aiz murguras.

„Nē, tas ir galīgi un neatsaucami nolemts, es braucu tev līdz!” sauca Eižēns. Bet Upenājs, atgāzies sēdekļī, domāja — tā tad arī Eižēnu es varu pārspēt... Un, kas attiecas uz fraku, dodiet tikai šurp un apskatieties, kā tā jāvalkā. Cik lieliski ir sajūties par daudzīnātu gleznotāju, par izveicīgu uzdzīvotāju un nicīgi smīnošu, dēkainu ceļotāju... ar vienu vārdu sakot — par lielu vīru. — Kad Upenājs gāja caur sava nama vārtiem, viņš pieliecās, lai ar galvu nesagāztu velves kā dienās Konstantins Lielais, braukdams caur Triumfa arku.

Upenājs bija pārāk jauns un pārāk svaigs, lai negulēta nakts viņu iespaidotu. Ritā viņš jau agri šāvās kājās, vakardienas dūša likās tikai pieaugusi. — Tagad visiem būs redzēt, kas viņš patiesībā par vīru. — Gaitu arī šodien netrūka. Vispirms viņš nopirka „Tautas Taurētāju”. Vitols-Vītulis turēja vārdu. Bija ievietots vesels rakstiņš par gleznotāja Salutaura un Upenāja nākošajām ārzemju studiju gaitām. Bet — kāpēc viņu, valsts stipendiātu, minēja tikai pēc Salutaura? Un kāpēc Salutauram bija velītas septiņas, bet viņam tikai četras ar pusrindas. Nolēmis Vitolu-Vītuli turpmāk nemaz vai tikai ļoti vēsi sveicināt, Upenājs devās uz iekšlietu ministriju iesniegt lūgumu pēc ārzemju pases un pēc tam uz Mākslas nodaļu pēc stipendijas.

„Es esmu Upenājs!” viņš sacīja vīram, kas sēdēja mazā aizgaldā pie durvīm.

„Ko jūs vēlaties?”

„Naudul!”

„Ejiet kasē.”

„Upenājs!” iesaucās gleznotājs, iegājis kasē, „lūdzu manus tūkstoš pieci simti latus.”

„Nekā nezinu, ejiet kancelejā,” norūca kasieris.

„Šeit Upenājs!” Kancelejas ierēdnis pašķirstīja papīros un pieteica mākslinieku priekšnieka palīgam. Bet arī palīgs nekā nezināja, un beidzot Upenājs nonāca paša Mākslas nodaļas vadītāja vaiga priekšā.

„Mans vārds Upenājs,” sacīja gleznotājs, jau diezgan samulsis.

„Ā,” novilkā priekšnieks, „tā kā dzirdēts vārds... vai jums nebija izstāde kopā ar Salutauru?” Upenājam piemita nelāga īpašība reizēm pēkšņi un spēji uzķūstāt dūsmās. Tā tas notika arī šoreiz:

„Ja nevar citādi, tad Mākslas daļai vajaga algot vienu cilvēku, kas lasa avīzes, un otru, kas atceras, kas notiek pašā Mākslas nodaļā,” viņš sacīja un noklāja uz galda saņemto Mākslas nodaļas paziņojumu par stipendiju. Plats, drukns, iesirms Mākslas nodaļas vadītājs sēdēja tik mierīgi, it kā būtu daļa no

sava smagā melnā ozola rakstāmgalda. Aceņu stikli ar tikko manāmu svītriņu bija pārdalīti divās daļās. Viņš pavēras caur stiklu apakšējo daļu ziņojumā, izlasīja to vienreiz, tad vēl rūpīgāk otru reizi. Viņa vaigi un lūpas savādi notrisēja un norautījās. Tad acis pacēlās, un cauri stiklu augšdaļām viņš brīdi vēroja drusku pietvikušo, stulto jaunekli, kuŗa spulgaiss, nepacietīgais, gandrīz niknais skatiens nebūt nenolaidās.

„Gleznatāja kungs,” runāja vadītājs, „šo paziņojumu nav sūtījusi Mākslas nodaļa. 19. novembrī nekāda sēde nav notikusi. Jūs esat izjokots. Ja jūs būtu uzmanīgāk papētījis šo papīru, tad ievērotu, ka visi zīmogi tiši paslīdināti, lai tos nevarētu salasīt. Tomēr, ja papūlas, var saziņēt: Skatuves... māks... slinieku... krāji... aizdevu... tālāk gan traips. Tāda kase dažus gadus atpakaļ likvidējās. Otrs zīmogs ir — Rīgas... he... hipodroms... Palūkojieties pats. Īsta ir tikai blanka, uz kuŗas rakstīts, bet to nav grūti iegūt.”

Kad priekšnieks pacēla acis no papīra, viņš satrūkās, kas tas par sašļukušu, bālu nīkula pulku sēž viņa priekšā? Kur palicis staltais, vīzdegunīgais jauneklis? Nikulis sakustināja lūpas, bet tā kā nekāda skaņa neatskanēja, tad paknāba ar galvu stīvi kā riekstu kodējs un trīcošām kājām izstreipuloja ārā.

Upenājam sametās gluži tumšs priekš acīm. Viduci atvērās tāds tukšums, ka likās — aprīs viņu pašu. Mākslas nodaļas grīda dega zem kājām. Lieliem, greiziem soļiem viņš guņģoja pa gaiteņiem, un ik durvju aizkrišana skanēja kā nirdzīgu smieklu pērcons. Nokļuvis uz ielas, viņš, galvu ierāvis, zaglīgi cirtās ap stūpiem, kamēr nokļuva nomaļās šķērsielīnās. Īsti viņš vēl nebija attāpies. Par šo lietu nemaz nedrīkstēja domāt. Tā lika sarauties kā karsta dzelzs. Viņš palūkojās garām-gājējos, vai tie nesminēja? Neizsakāmi riebīga sajūta viņu smācēja — tā pati, kas pēc pirmās neizdevīgās stundas Knabenava ģimnazijā, tikai vēl daudz daudz negantāka. — Levelc buŗas, ja vējš pūš pārāk izdevīgi. — Vai tā nebija Kurcums sacījis? Bet viņš savā veldzībā bija jāvis, lai šis viltus vējš tās piepūš kā balonu. Un nu tas plīst. Bet kas ir šis slepenais ļaundaris? Salutaurš? Eižēns? Kurcums, kuŗam sirds dziļumos viņš nekad nebija uzticējies? Taisni šermuļi sakratīja, iedomājoties, ka varbūt nekad neuzzinās vainīgo. Nē! Tas nedrīkstēja notikt. Bez atreibības vairs nebija dzīves. Vispār, ja vēl varēja elpot un dzīvot, tad tikai atreibībai. Ienāca prātā Cesvaine, kaimiņa Zuitiņa smīnīgais ģimnis, ar kādu tas iztīrās šo gadījumu. Arī atpakaļ uz dzimteni ceļš bija slēgts.

Viņš pārnāca mājās. Te varēja pārliecināties, cik tenkām ātras kājas. —

„Vai tev nebūs pagaidām kāds laiciņš jāpadzīvo vēl tepat pie manis?” jautāja Bicēns ar smaidu, no kuŗa pat šī iemiesotā lab-sirdība nespēja izdzēst ļaunu prieku. Upenājs atkal izskrēja lau-kā, izlikumojās pa pilsētu un beidzot ar krēslu ielida paspārnē, kuŗā darbnīcas īpašnieks savā laikā glābās no kvēpu briesmām.

Var iedomāties salautauriešu gaviles. Tie jauno ziņu uztvēra un piepūta neticamā ātrumā. Jau pēc dažām stundām „Timbuk-tu” sēdētāji zināja stāstīt ne mazāk kā sešpadsmit dažādu va-riantu, kā Upenājs pieprasījis nodaļai savu stipendiju, kā ālējies, kā draudējis, cik briesmīgi nožēlojami izgāzies un kā aiztriekts ar kaunu un negodu. Līdz šim viņu reizēm saukāja par Kvēpu Juri, reizēm par Augstkāpi, reizēm, sekojot Kurcumam, par Iekā-rotāju, bet tagad visi vienā mutē tikai par Juri Ārzemnieku. Drīz vien visi atzina, ka visskaistāk Ārzemnieka izgāšanās stāstu prot stāstīt Kurcums, pēc viņa Eižēns, bet vissirsnīgāk priecājās un smējās dāmas, kas nupat bija aicinājušas Upenāju savās kafijās.

Dažās dienās Salutauris bija saposts ceļojumam. Viņš devās taisnā ceļā tieši un bez apstāšanās uz Parīzi. Instinktīvistī prata godināt savu meistaru. Trīsdesmit ormaņu korso braucieni, kas neaizmirsā trokšņaini nolikumot arī gar Bicēna darbnīcu, aizvi-zināja meistaru uz staciju. Ar dziesmām un urjavošanu viņu iesē-dināja vilciņā, ar ziediem un mutautu plivināšanu palaida tā-lajā ceļā. Tā bija lieliska un neredzēta izvadīšana. Un vakarā, kad piekusušie pavadītāji atpūtās ierastajās vietās „Timbuktū” pag-rabā, tie ar labpatiku lasīja avižžēnu pienestos vakara laik-rakstos, cik vareni un sirsniņi aizvadīts studiju ceļojumā fortū-nistu vadonis, pazīstamais gleznotājs Salutauris. Bet meistara rū-pīgā sieva apmierinājās tikai otrā dienā, kad no Meitenes at-griezās konductors, kas par labu dzeļamnaudū bija apņēmis Salutauru slepeni pieskatīt. Tas ziņoja, ka pats savām acīm redzējis meistaru laimīgi pārbraucam Lietuvas robežu pie pilnas samanas un paskaidrā prātā, sēdot restorāna vagonā pie letes.

Upenājam likās, ka ar Salutaura aizbraukšanu ļaunākais būs pārciests, un otrā rītā pamodās itin jestr. Viņš tagad gulēja pie-putējušā paspārnē, lai vakaros nebūtu jāklausa Bicēna mieri-nājumi.

— Labi, — viņš prātoja, pētīdams slipos, zemos neēvelēto dēļu griestus, kuŗiem no katras šķirbas karājās pa zīrnēļa tiklu lanckai, — pieņemsim, es esmu izāzēts. Pat diezgan ļauni izāzēts. Bet vai tāpēc viss pagalam? Vai es, gleznoju sliktāk, vai esmu kļuvis dumjāks, vai... neizskatīgāks? Liekas gan, es uzņēmu pārāk augstu toni, bet kam tas savu reizi negadās? Tagad skau-

giem gandarīts — man bija sekmes, viņiem smieklī. Katrā ziņā Ciemalda mani sapratīs, un Kurcumam varbūt būs padomā kāds līdzeklis, kā šo nesmukumu labot. Bet viltus paziņojuma rakstītājus jāizdibina par katru cenu. Arī tad, kad viss jau būs apklusis, viss aizmirsts, viņš klusu pētīs un klausinās. Viss reiz nāk gaismā, reiz atklāsies arī rakstītājs. Un tad lai sargās! Arī provincieši prot jokus dzīt, un viņš ir papildinājies arī Rīgas skolā.

Bet Upenājs vēl nezināja, cik tenkas indīgas un cik lielu nozīmi tām piešķir rīdzinieki. Kad, gandrīz apmierinājies, viņš traucās celties augšā, pavērās paspārnēs durvis, un Bicēna tuklā roka iesniedza divas aploksnes — mazu cieta, dārga papīra un lielu kancelejas aploksni. Mazajā Melmeņa kundzes sekretārs ziņoja, ka nolemtās viesības atceltas. Tik vientiesīgs Upenājs nebija, lai nesaprastu, ko tas nozīmē. Viesības bija atceltas tikai viņam. Lieta tomēr izrādījās nopietna. Ar smieklīgiem vien un jaunu palamu viņš netiks cauri. Lielākais Rīgas laikraksts uz priekšu nebūt nedomāja viņu atbalstīt vai saudzēt. Nebija grūti paredzēt, ka Vītols-Vītulis, kaunēdamies par neseno centīgo Upenāja slavēšanu, izlietos pirmo gadījumu, lai kļūdu izlabotu. Un pārējās sabiedrības dāmas, saprotams, sekos Melmeņa kundzes piemēram. Upenājs domīgs burzīja vēstuli. Viņa dūša atkal noplaka. — Vai tikai varēs Rīgā noturēties? Viņš bija sasniedzis, pēc kā centies, daudz ātrāk nekā cerēja — kļuvis plaši pazīstams, tikpi — bēdīgi pazīstams. Tagad dabūt darbu būs vēl grūtāk. Izstādes nauda iztērēta par dārgo ceļojuma uzvalku, jauno mēteli, visādiem niekiem, ko sapirkās gan ceļam, gan brālim un mātei. Atlikušā pietiks tikai pāris mēnešiem. Labi, ka vēl krāsas bija bagātīgi sagādātas. Kāds iedomības velns viņu toreiz didīja atteikt Pušmucovam? Varēja parakstīt kontraktu uz vienu gadu. Kas tagad kaitētu? Saņemtu katru mēnesi septiņās katēgorijas ierēdņa algu un dzīvotu padziedādams. Varbūt atgriezties atpakaļ pie Knabenava? Bet kādu seju lai rāda meitenēm, kas viņu tik svinīgi izvadīja ar puķēm un lai dzīvo saucieniem? Astrīde būs parūpējusies, lai stāstā par viņa nelaimi neplemirstu neviena sikuma, neviena izpušķojuma. Nē, — skolā atgriezties nevarēja. — Viņš atplēsa otru vēstuli: direktors Knabenavs paskaidroja, ka Upenāja vietnieks stājies darbā un pasniegs zīmēšanu līdz pat mācības gada beigām, jo neesot lietderīgi bieži mainīt skolotājus.

Kaut gan Upenājs skolas lietu jau bija izlēmis pats, paziņojums viņu nesaprotamā kārtā nejauki sarūgtināja. — Tā, vēl vakar es biju apdāvināts, neaizstājams, priekšzīmīgs, slavens, bet pietiek vienas muļķīgas tenkas, un no manis kratās nost kā no spītālīga. Tā laikam ir tā Rīga. Tiešām, nav vērts par viņu kaņot.

— Upenājs izņēma savu skolotāja apliecību un saplēsa kopā ar abām vēstulēm.

— Un tomēr! Nelūkojoties uz visu, viņa spējas bija publiski un skaļi apliecinātas. Ne laikrakstos — avižu raksti uzzib un aizmirstas, avižu slava ir viendienas slava; viņam bija cits pierādījums, nevīstošs un nezūdošs — viņa darbs atradās pinakotēkā, un tur nu neviens skauģis nekā nevarēja padarīt. Katrs, kas pastaigāsies pa krātuves amfilādēm un ieies pēdējā, visvairāk apmeklētajā šāsdienas glezniecības zālē, nenovēršami ieraudzīs viņa „Mākslinieka atpūtu”. — Ko? — vaicās sev šis skatītājs, — Upenājs? Tas nelga, kas tik nejauki izgāzās ar viltus stipendiju, tomēr ievietots mūzejā? Tad taču viņš šo to prot un tāds aplamnieks nemaz nevar būt! Jā! „Mākslinieka atpūta” viņu glābs! Varbūt palēnām, bet droši. Un tagad viņš dosies to aplūkot, vēlreiz novērtēt un salīdzināt ar citu atzītu gleznotāju darbiem. Drusku atelpot, palepoties, kaut tikai savā priekšā, patlaban bija gluži nepieciešami.

Upenājs izrāpoja no paspārnies un sāka posties. Bicēns mēms un liks knibinājās pie gravējamā galda un, laikam baidīdamies nevilšus aizkart tramīgo draugu, ne reizes nepacēla acis. Bicēns nekad nerunāja daudz, reizēm veseliem cēlieniem nebilda ne vārda, bet šoreiz Upenājam viņa klusēšana likās tiša un kaitinoša.

„Ko nu dirni, smieklus rīdams, laid vien vaļā. Ilgi jau nenoturēsi,” viņš iesaucās un ieskrēja virtuvē mazgāties.

Nomazgājies un sagērbies Upenājs iztraucās atkal darbnīcā.

„Ieēd nu,” sacīja Bicēns, rīkodamš brokastis. Bet Upenājam likās, ka biedrs, smaidu slēpdams, nodur galvu pārāk zemu.

„Ej pie velna!” viņš iesaucās un aizskrēja tāpat tukšā dūšā.

Diena bija saulaina. Maiga, kā izsijāta gaisma rāmi plūda caur pinakotēkas matstikla rūtīm, likdama dziļi zaigot krāsām un rāmi mirgot ielogu zeltam.

— Lūk, Hūns, pašapzinīgais Rozentāls, krāscainais, daudzveidīgais Purvītis, saulrieta gaismas pielietais Štrāls... lūk, Tones savādās, skumjās un klusās izbaīlēs iesapņojušies tēli, Noriša ēnainie audekli, Tidemaņa puķu pušķi apžilbinoši kā ielogos iešautas raķetes... Vai tiešām visus tos viņš tagad varēja apsveikt kā līdzīgs līdzīgus! Tālāk gar Upenāja acīm nozibēja Anša Cīruļa saules meitas, Annusa lielās, sidrabainās figūras... gaļa ainavu zāle, Latvijas akadēmijas izaudzinātie dabas gleznotāji. Beidzot — pēdējā telpa. Posas raudošie vītolī, Veipa šķidrām krāsām, smalkām otām pārdomāti nevērīgi uzšņipātās mon-dēnas dāmas, tievas un bālas kā pagraba laksti: kā vienīgie košie traipi palsenajās gleznās dega krāsotu lūpu sirdis... Pa-

šas galvenās sienas vidū karājās Salutaura jaunā glezna. Baismīgs pirmcilvēka un gorillas krustojums, sarkanu kā svaigi nodīrātu seju viebdams, mežonīgi apstrādāja ar dakšām oranžu vezumu. Fona ainava grima biezā pelēkzilā dūmakā, uz kuņas skaļi atplaksnījās baigā strādnieka baltais, atrotītais krekls. Figūras un priekšmetu gluži melnās ēnas veidoja reizē stingru un rēgainu gleznas uzbūves stiegrāju. Upenājs atkāpās līdz pretējai sienai. Neuzdrošinādamies apmeklēt Salutaura izstādi, viņš šo gleznu nebija redzējis. — Jā, tajā viedās tiešām varens spars. Ja vien platās otas un lielais paletes nazis nebūtu deļojuši pār audeklu tik nevaldāmi izaicinoši, ja vien Salutaurš nebūtu piemirsis padomāt arī par gleznas šķietami nesvarīgajiem stūriem, tagad vienaldzīgi pietrieptiem, ja Salutaurš būtu savu strādnieku darinājis kaut drusku cilvēcīgāku, kaut drusku būtu papūlējies pie grūtākām vietām gleznā, pie pirkstu vijumiem ap dakšu kātu, pie pretskatā izsperto kāju pleznām, pie drānu krokojuma — ar vienu vārdu sakot, ja māksliniekam būtu bijis tikai drusku vairāk pacietības, būtu radies tiešām iespaidīgs, pat varens darbs. Un šim darbam arī viņš, Upenājs, bija izredzēts stāties blakus... bet kur tad ir „Mākslinieka atpūta”?

Upenājs vēlreiz pārlaida acis sienām. Nē, šai telpā viņa gleznas nebija. Bet tā varēja atrasties vienīgi šeit — pēdējā zālē. — Lieta bija diezgan skaidra. Tenkas par viltus ceļojumu bija izspiedušās cauri arī pinakotēkas mūriem. Tās vadītājs nebūt nevēlējās, lai krātuvē karātos apšaubāma gleznotāja darbi. „Mākslinieka atpūta” tāpat mierīgi atdusēsies mūzeja magazinās vai līdz pastarai tiesai.

Upenājs tvēra pie apkakles, viņam likās, ka jāsmok nost. Dusmas, kas viņā spēji uzmutuloja dažā labā grūtā vai netaisnā brīdī, tagad laužās ārā ar gluži nevaldāmu sparū. Nudien, viņš saberztu katru, kas tagad stātos ceļā. Bet apkārt bija tikai gleznas un sienas, mēmas un smīnošas. Upenājs savicināja dūres.

„Pagaidiet!” viņš draudēja Salutaura baigajam laukstrādniekam un līdz ar to visiem saviem Rīgas nelabvēļiem. „Ceļu Upenājam! Es tagad gleznošu darbus tik neredzēti lielus un varenus, ka pats Salutaurš būs tīrais ukris manā priekšā. Un kaut man tikai sapuvuši kartupeļi būtu jārij, es atsperšos te Rīgas stenderēs rokām un kājām, es strādāšu un strādāšu, es izstādīšu kaut vai uz ielas, es belzīšu ar savām gleznām pa jūsu biežajiem prauļiem, pa jūsu tukšumiem, kamēr jūs kauksit un dosit man to, kas man pienākas!”

Vecais apkalpotājs, ietipinājis blakus zālē, staipīja kaklu un brīnījās par dīvaino jaunekli, kas sarkans un izpūris grieza dūres ap galvu un aizsmacis bārās ar gleznām.

Labā sieva ir tāda, kas samierinās ar to, ka viņai slikts vīrs. Salutaura laulātā draudzene bija samierinājusies ar savējo. Nelūkojoties uz visu Salutaura dzeršanas negalu, viņa laulību varēja saukt par laimīgu. Šķiet divaini, bet gadās diezgan bieži, ka mākslinieki, apprecējuši sievas, kuņām nav ne jēgas, nedz intereses par mākslu, jūtas un dzīvo laimīgi. Dažs trakulis tikai tāpēc vien neaiziet bojā, ka palaikam var patverties pavisam citā pasaulē, kur nav ne viņas no tā, kas viņu maļ un plosa darbā un gaitās ar biedriem. Salutaura Pārdaugavas dzīvoklis sievas pūra nameli ne ar ko neatgādināja mākslinieka mītni. Tas bija tīrs un rūpīgi kopts mazpilsoņu dzīvoklis ar pulētām riekstu koka mēbelēm, kupliem aizkariem un lētām grīdsegām. Tur Salutaura draugiem ieeja bija aizliegta, un viņam pašam tūlīt vajadzēja pārģērbties un apaut mīkstas rīta kurpes, kā apmeklējot mošeju. Savukārt Salutaura laulātā draudzene nekad nerādījās vīra darbnīcā. Tā tas bija cieši norunāts jau pirms kāzām un noruna stingri turēta tepat sešus gadus. Salutaura dzīve noritēja divās pavisam dažādās plāksnēs. Darbnīcā viņš strādāja un dzīvoja, mājās bija rāms, kārtīgs vīrs un triju bērnu laimīgs tēvs. Četrdzīvokļu namlis zīmējās uz sievas vārda, ap to plētās dārzs ar mazu siltumnīcu, tā ka sieva varēja justies diezgan neatkarīga no vīra untumainajiem ienākumiem. Par godu Salutauram jāteic, lai cik lielos spaidos, viņš nekad neizstiepa roku pēc sievas darba augļiem.

Kaut gan Salutaurš itin bieži pa trim dienām un pat pa pilnai nedēļai nerādījās mājās, šoreiz, apzinādamās, ka vīrs neklīst vis tepat pa Rīgu, bet maldās tālās zemēs, sieva jau pēc četrām dienām sajūtās gaužām vientulīga. Pēc sērīgām pārdomām viņa nolēma pārkāpt tik ilgi un cieti turēto norunu un vienreiz palūkoties vīra darbnīcā. Ne ziņkārības vai iespītīgas nebēdības dēļ, bet zinādama, ka tur atradīsies šis tas, kam pielikt savu rūpīgo un gādīgo roku. Lāga sieviete! šķita, ka starp labā vīra mantām un darbiem tā nejutīsies tik atstāta. Sameklējusi atslēgu, viņa paņēma līdzī groziņu ar putekļu slaukāmo, pāris rīklupatām, ie-

tina arī dažus spēka pīrādziņus gadījumam, ja dzīvot pa darbnīcu iznāktu ilgāk, un devās ceļā.

Darbnīcu viņa atrada bez pūlēm, bez kļūmes to atslēdza un droši spēra kāju pāri vīra svētnīcas sliekšnim.

Brīnumā un sirdssāpēs viņa sasīta plaukstas. Nekāds kārtīgais un tīrīgais jau viņas laulēnis nebija, bet šitādu postažu, šitādu grabažu krautuvi, čūsku perētavu gan ne sapņos nevarēja iedomāties. Bēdās un pārsteigumā viņa uz vietas būtu atkritusi kādā sēdekli, ja vien laikus nepamanītu, cik tie briesmīgi sadriskāti, notraipīti un noputējuši. Vaidēdama un asaras slaucīdama, viņa staigāja pa darbnīcu gar pudeļu grēdām, lupatu apkrautiem galdiem, gar veco skārda krāsni ar neglīto, izdegušo caurumu tās priekšā, gar sadriskāto grāmatu plauktu, gar baigo midzeni — dīvānu... Bet kas tad tas? Tur jau kāds gulēja! Vai beigts? Negantās izbaillēs nabaga sieviete laida vaļā skaļu blāvienu. Jau ar lielu lēcienu viņa gribēja mesties no briesmīgās darbnīcas laukā, kad guļošais ķermenis uz dīvāna sakustējās un ar pūlēm saslējās sēdus. Ak debess, tas bija parīzietis Salutauris!

Redzot tik spocīgu ainu, katra cita sieviete droši nogāztos gībonī, bet dūšīgā Salutaura kundze paguva ievērot, ka sēdētājs gaužām kaunīgi nolaiž acis un nokaļ galvu. Zinādama, ka spokiem kauna jūtas piemīt tikai ļoti mazā mērā, viņa tūdaļ apķērās, ka dīvānā sēdētājs nebūs neviens cits kā viņas vīrs no mīssas un kauliem, kaut gan negaidīts un necerēts. Mēma no pārsteiguma viņa nokrita uz dīvāna blakus vīram.

„Ko tas nozīmē?” viņa jautāja tikai pēc laba brīža. „Kur tad Francija?”

„Izbraukāju. Apskatīju,” norūca Salutauris, galvu nepaceldams.

„Četrās dienās?! Tu jau runā kā drudzi.”

„Nuka apskatīju. Kā latviešu puikam tik daudz ko brīnīties? Iziet cauri un pietiek. Kas tur var būt? Zeme kā zeme, tāda pati kā te.”

„Stāsti visu pēc kārtas,” uzstājās sieva, „stāsti sīki un pa solītim — kad izbrauci no Rīgas stacijas...”

„Nu redzi! Šitā tas notika: kad jūs visi mani tā tik mīlīgi izvadījāt, man palikās tik žēli, tik žēli ap sirdi, raudāt vien gribējās. — Brauc nu viens pats tik tālu ellē. Vai savu mīloto sievu vairs maz atkal redzēšu?... Kad vilciens pārbrauca pāri Daugavai, iegāju bufetes vagonā un izdzēru uz tām bēdām kausu alus. Un kamēr izkūlāmies tiem leišiem un prūšiem cauri, arī padzēros alus. Berlīnē iebraucām naktī, un tur nekā nevarēja redzēt kā tikai ugunus. Bet bija ar viena daļa. Spietiem vien dzirk-

steļojās. Un tad es aizgāju atpakaļ uz savu vietu vagonā, un visas mantas stāvēja veselas. To nakti es nogulēju un no Vāczemes nekā neredzēju, jo ar agru rītu jau bijām Francijā. Tad es atkal gāju uz bufetes vagonu un padzēros alus. Un vakarā ar tumsu iebraucām Parīzē. Pataustīju, vai maks ar pieciem tūkstošiem franku kabatā, paņēmu ceļa somas un iznācu no stacijas."

"Un iegāji Parīzē!" pussajūsmināta, pusneticīga iesaucās laulātā draudzene. "Vai bija ar kā brīnumzeme?"

"Kas par brīnumzemi? Pilsēta kā pilsēta. Platas ielas aizmirdz uz visām pusēm kā stari. Autiņu — kā melnais mākonis. Bet citādi — tāpat kā Rīgā."

"Ko tad tu dariji? Vai neapjuki? Vai varēji sameklēt viesnīcu?"

"Viesnīcu? Pašu velnu es tev sameklēšu! Izeju no stacijas. — Kas par desām, saku, kārtības te nav, kam taisijāt staciju nomalē? Centrā jāiebūvē kā Rīgā! Spēros tūlīt apakšzemes dzelzceļā iekšā — tas viņiem tramvaja vietā, un pavēlēju, lai ved mani uz pašu Elfeja torni."

"Ko tad tornī nakts laikā?"

"Nu... tur zem tā torņa tās smalkākās viesnīcas."

"Vai nevarēji vienkāršākā iet? Kam tērējies?"

"Kas tad es tāds par nabagu būtu? Ja esmu Parīzē, lai dod priekšā vislabāko! Bet bija ar brauciens pa to apakšzemi — rīb un dimd kā deviņi pārkoņi, smird pēc velna, dūmi un dzirksteles šķīst mutuļu mutuļiem, tā ka ne paelpot..."

"Bet apakšzemes dzelzceļš taču esot elektrisks, no kā tur dzirksteles?" iebilda sieva.

"Nu tu ar nekā nesaproti. Vai tad elektrībai nav dzirksteļu? Gatavie zibeni! Pa olekti isāka neviena neredzēju. Es tev saku, manies tikai, ka mati nenosvilst. Labi, ka tu līdzī nebiji."

"Bet no kā tie dūmi?"

"Dūmi? Vai es teicu dūmi? Putekļi, es domāju. Ar to briesmīgo ātruma vēju nevis pīšļus vien, bet oļus sit gaisā. Ka es tev saku, akmeņi dūres lielumā iet pa gaisu rūkdami kā lodes. Tā vien skaties, ka pa galvu nenokēr. Piebraucam pie viesnīcas — pils kas pils. — Vai ir labākā? — prasu. — Labākā, kungs, labākā. Visā Parīzē labākā. — Nu, tad vediet ar iekšā. — Un ļipainie, ak tu manu dienīņu, nemaz nezin' kā izlocīties. — Grand mētr de Lettonī, artist pēntr, maestro illustrissimus. Ziemeļzemes varonis, — tā vien mani godina. — Esam dzirdējuši, pazīstam. — Pats dižviesnīcas priekšnieks teju teju rūpus nepakrita no lielas godbijības. — Luvrs jūsu rīcībā, Grand Palē un Trokadero tepat ap stūri, apskatāmi katrā laikā! — Nu, tad nāc līdzī, izrādī, — saku. Apskatāmies. Es tev sacīšu, ne vellal Katrs krāso tikai tā, kā

prot, ne par matu labāk. Aplūkoju arī večus, Ticiānu: jā, tā kā būtu, tā kā nebūtu. Dažā bildē pavisam tik tādus slaistīpus iepļirinājis kā ģilkas. Nospļāvos un teicu — ka nav, nav kazai piena, braukšu mājās pie savas labās sievas...

Pamanījis laulātās draudzenes savādi urbīgo skatienu, kas tēmēja viņam taisni acīs, meistars sastomījās un apklusā.

„Stāsti nu taisnību,” nopūtās sieva. „Cik tālu aizbrauci? Vai līdz prūšiem tiki?”

„Līdz pašai Parīzei, Dievs sodi, Dieva vārds! Šitos divi pirkstus pacēlis varu apzvērēt,” karsti noliecināja Salutaurš, svinīgi paceldams roku, un sieva zināja, ka šoreiz var ticēt.

„Nu, un pa apakšzemi arī brauci?”

„To nu tīri nedarīju, virszemē paliku,” atzinās meistars jau daudz klusākā balsī.

„Un kas bija ar smalko viesnīcu?”

„Nu redzi... iznāku stacijas laukumā, paskatos — pulkstenis tikai desmit. Kur tik agrā vakarā skriesi? Parīzē dzīve tikai naktī sākoties. Turpat pāri pretim, skatos, tādi kā mazi krodziņi. Derētu pasēdēt. Ko tas nieku var maksāt? Diezgan par tiem Parīzes krogiem sadzirdēts. Jāpaskatās. Sak', vai nu tie āpši apaši latviešu puiku pāraus?... ”

„Kā no vilciena, tūlīt krogū,” nopūtās laulātā draudzene. „Un kā palika ar viesnīcu?”

„Ar viesnīcu nekā, iegāju krogū. Bija tāds mazs skabūzītis pusapaļu leti vidū. Sienas vienos spoguļos. — Bon žūr misjē, donne muā de vēm šampaņ, de apertif, de konjak, de vēm rūž, de... velns viņu sazina, ko es tur viņam saskaitīju. Tas, ko deva, nebija slikts. Bet redzi, tā patukšā dūšā un kopā ļaucot, mudīgi kāpa galvā. Tad tur piesitās tādi braši puikas, šēr musjē, artist pēntr, grān metr, tā vien mani godāja. Un tad...” Salutaura balss kļuva klusāka, „tad tūf piesitās tādi uzkrāsoti skuķi un muldēja — žolī garson, amūr tužūr... Vajadzēja tā kā sadzert, kā ne. Tad izgājām no šitā krogus ārā un iegājām otrā krogū turpat blakus iekšā. Tur bija atkal vēm šampaņ un o de serīz un viss tās pārējais. Un tad atkal mēs kaut kur gājām un bijām. Un tad es jutu, tā kā drebuļi krata. Tā kā aplam auksti. Piecēļos sēdus. Tas bija tāds mazs dārziņš turpat pie stacijas. Un es tur... kavējos uz sola. Galva sāpēja. Slikta dūša... Vidū spieda... Nez', ko tie velni man bija sagrūduši iekšā. Skatos — mantu nav. Ķeŗu pie kabatas — maks ir. — Velku laukā — tukšs. Visa nauda iztīrīta. Tikai kā pase un atpakaļ biļete atstāta. Pulkstenis prom. Laulības riņķis nomaukts. Tikai vienu piecfranku gabalu maitas bija vestes kulē ielikuši, laikam smieklam. Pēc saules vēroju — var

būt ap sešiem. Ieeju stacijā — kā tad, pēc pusstundas aiziet ātrvilciens uz Berlīni-Rīgu. Nu, ko tad citu? — Kāpu iekšā un braucu mājās. Iegāju bufetes vagonā un izdzēru par tiem pieciem franķiem alu. Rūgts tas franču alus: nav labs. Un tukšā dūša...”

Te meistars sāka savādā šņaukāt un rīstīties, iekunkstējās, nosēcās, un beidzot lielajam Salutauram paspruka raudas no visas tiesas kā mazam puikam.

Nav daudz sieviešu, kas spētu vienaldzīgi noraudzīties vīriešu asarās, sevišķi, ja tās lej tik varens un stiprs vīrs kā Salutaurš. Līdzjutības pārņemta, laulātā draudzene maigi apkampa un balstīja savu lielo vīru un lika norīpot dažai asarai arī no savas puses.

Kad meistars sievas apkampienos bija izraudājies, viņš prasīja ēst, jo jau trešo dienu neesot ne kripatas baudījis.

„Bet kāpēc tad tu pārbraucis nenāci tūlīt mājās?” sieva brīnījās.

„Tu ar nekā nesaproti! Kauns tak bija. Domāju — nocietišos vismaz nedēļu.”

Apēdis spēka pīrādziņus, gleznotājs drusku apmierinājās.

„Kā pie bikts,” viņš sacīja, atkal roku zvērestam pacēlis, „ar šīto pašu dzeršanai gals. Ne piliena mutē neņemšu. Un tad, Parīzē braukdams, jau tos blēža āķus zināšu. Saņemšu tajā pašā krogū visus ciet kā cāļus.”

„Labi, labi,” atbildēja sieva, daudz neklausīdamās, „tagad celies, iesim mājās. Es tevi ņemšu drusku rokās. Šitādā postnīcā kā te tu arī vairs nedzīvosi. Rītdien atnāksim abas ar mammu un raudzīsīm sakopt. Laba puse no visām grabažām krāsni sviežama.”

Skaļbalsīgais vīrs, kas vēl pirms piecām dienām tik brēcošu norunas pārkāpšanu būtu atsitis ar bargu dusmu pārkonu, šoreiz pamāja tikai ar galvu un sašļucis, salicis paklausīgi sekoja sievai uz Pārdaugavu.

Ienu nevar paslēpt maisā un lielu vīru aiz sievas brunčiem. Kaut gan Salutauru laulātam pārim, uz Pārdaugavu braucot, neviens paziņa negadījās ceļā, neviens aizkars nesakustējās kaimiņu logos, tikai viņšētas runcis no vārtapakšas domīgi nopētīja neveiksmīgo Parīzē braucēju, tomēr jau otrā rītā kafejnīca „Timbuktū” vārijās kā čuguna lietuve, pārspriežot dīvaino, neizskaidrojamo Salutaura atgriešanos. Salutaurieši mulsa galīgā nesaipāšanā; pretinieki smējās dūrē, bet Kurcums, zaļš aiz sapūkuma, ka ziņu nebija pasludinājis pirmais, centās visiem iegalvot, ka sen paredzējis un ilgi iepriekš priecājies par šo joku. Gods kam gods, atgriešanās cēloņu iztulkošanā viņš tiešām nonāca patiesībai pavisam tuvu.

Bet vēl nebija izveidojušies ne divdesmit dažādu spriedumu par jauno sensāciju, kad „Timbuktū” sabiedrību pārsteidza cita vēl pērkonspērigāka ziņa — Mākslas nodaļa izsludināja gleznotāju sacensību Kristapa Žibeikas prēmijas dēļ.

Sīksti, izmanīgi un klusu cenzdamies, nodaļas vadītājs bija panācis pilsētas valdes piekrišanu izpildīt Žibeikas testamentu priekšlaicīgi. Ja nodaļa zaudētu Eižēna ierosināto prāvu, pilsēta apņēmās samaksāt godalgu no saviem līdzekļiem. Terminš saskaņā ar testamentu bija nolikts pēc sešiem mēnešiem. Nākošā gada Vasarsvētkos godalgai vajadzēja atrasties uzvarētāja kabatā.

Sacensība tika izkārtota visai lietpratīgi. Vispirms nodaļas vadītājs izņēma no rokām ieročus visiem, kas uztraucās par to, ka prēmiju piespriež nespeciālisti. Testamentā nekur nebija sacīts, ka sacensība jāriko atklāta, un Mākslas nodaļa rīkoja to slēgtu aicinātiem dalībniekiem. Izraudzinātā nespeciālistu komisija sevišķi smagu kļūdu nemaz nevarēja vairs izdarīt, bet tikai godalgot vispārsaprotamāko no pazīstamu mākslinieku vidus. Trīsdesmit sacensības dalībnieku izvēle bija īsts meistardarbs. Jaunās paaudzes jēdziens nebija ne pārāk skopi sašaurināts, ne smieklīgi izstiepts. Neviens nogrupējums nevarēja zūdīties, ka būtu aizmirsts. Nebija aicināts neviens, kas atdusējās

tikai uz veciem vai savītušiem lauriem. Kā pirmo un visdarbīgāko saraksts minēja Salutauru. Viņam sekoja Veips, kas arī nesen bija rikojis izstādi, un Posa, kuŗa gleznas redzēja visās mālās. No salutauriešiem bija izredzēti vēl Mintauts Brička un Okmiāns, tiem sekoja vairāki jaunekļi no Mačernieka palīgiem un tā tālāk līdz pat Upenājam, kuŗu pēc visa lielā trača ap viņa izstādi nekādi nevarēja neaicināt. Varbūt Upenāja dēļ tomēr saceltos kņada, ja sarakstā nebūtu minēts vēl viens vārds, kas uz rāviena izraisīja veselu nesaprašanas viesuli, aizēnodams visu pārējo. Tas bija Orfejs Fausts, simt mākslu mākslinieks un savienoto mākslu pravietis. Kopš testāmenta nolasīšanas atklātajā tiesas sēdē Orfejs Fausts, ik dienas apmeklējams nodaļu un nemitīgi sludinādams savu priecās mācību par savienoto mākslu būtību, priekšrocībām un labumiem, bija galīgi nokausējis visus darbiniekus, sākot no vadītāja līdz durvju sargam. Pamazām Mākslas nodaļa pierada pie domas, kas sākumā likās savāda. Galu galā arī savienotām mākslām bija tiesība dzīvot un cīnīties pēc atzišanas un godalgām, ja nākotnes mākslā ietilpa glezniecība, kāpēc tai jāliedz izredzes uz Kaspara Žibeikas godalgu?

Vēl atlika jautājums — kam ierādīt testāmentā minētās četras brīvdarbnīcas? Nodaļa nevēlējās izšķirties pati, bet uzaicināja tos dalībniekus, kas turēja sevi, kā testāments minēja, par „trūcīgiem un spējīgiem”, iesniegt lūgumus. Brīvdarbnīcu noteikumi skanēja vilinoši: „audeklu, krāsas un otas, cik vajaga, paēst un padzerties, cik gribas, un, ja nepieciešams, vienu kārtu drēbju mugurā.” Kuŗš no sacensoņiem gan bija tik bagāts, ka negribētu paēst un padzerties, cik gribas, un kam nederēja vēl viens lieks uzvalks? Arī tāds mākslinieks vēl nav dzimis, kas neturētu sevi par ļoti spējīgu.

Jau labu laiku kafejnīcā „Timbuktū” par šīm darbnīcām runāja brīnišķīgas lietas. Apgalvoja, ka tās būšot skaļš plikis bagātajai sabiedrībai, kapteinis rādīšot, kā esot jācienī un jāvērtē mākslinieka darbs. Vecais ar naudu esot tieši trakojis. Gadiem ilgi amatnieki klabinājušies viņa nama bēniņos, un tikai retais bagātnieks vai varas vīrs būšot dzīvojis tik izlaidīgās ērtībās, kādas baudīšot četri izredzētie mākslinieki. Darbnīcās esot novietoti milzīgi turku dīvāni, tik mīksti, ka tur iegrimušais cilvēks nedz tiekot, nedz arī vairs gribot tikt augšā. Jo vairāk tāpēc, ka blakus atrodoties galdiņš ar labāko kafiju, saldiem cepumiem, vīniem un tabaku. Bez tam modernos metalla glezturus, kas esot daudz sarežģītāki nekā zobārsta krēsla ierīces, varot pieskrūvēt un piegāzt klāt pie dīvāna un gleznot guļus. Rokas tvēriena tālumā atrodoties sienā iebūvēti radio grozekļi un telefons, tā ka

dīvānā gulētājs ik brīdi varot likt atskanēt vissaldākajai mūzikai un iztēzēties ar draugiem un draudzenēm. Apslēptas spuldzes šķiežot telpā brīnummaigu iekrāsotu gaismu, ko arī varot noskaņot piemēroti garastāvoklim un vajadzībām. Grīdas sedzot tik kupls paklājs, ka tajā varot paslēpties mazāks šunelis, bet sienas līdz pat griestiem esot iztapsētas ar sarkanu oāzes kazās ādu. Saprotams, pie katras istabas esot vannas istaba ar basein vannu un masāžas dušām. Žibeika esot parūpējies arī par kopēju vingrotavu, somu pirti un skaistuma kopšanas kabinetu, kuŗā dežūrēšot frizieris un glīta masiere. Greznās atpūtas telpas un bibliotēka esot veidotas pārmodernā gaumē pēc pasaules lielākā luksa tvaikoņa „Kvīn Elizabet” visdārgākām miljonāru kabinēm, kur netrūkstot ne bāra, nedz īpašas dejas grīdas.

Žibeikas nama sētnieks un pārvaldnieks Reinis Urpulis, sagatavodamies mākslinieku uzņemšanai, nupat kā esot nobeidzis viesmīļu skolu, bet viņa sieva Made smalkās galda klāšanas kursus. Vislieliskākais vecā kapteiņa — savādnieka namā tomēr esot viņa viņpagrabs, kuŗā sakopotas ievērojami lielākas vērtības un retumi nekā viņa mūzejā. Saprotams, ka arī tas nodots mākslinieku rīcībā.

Nebija ko brīnīties, ka, pieteikšanās termiņam beidzoties, nodaļas vadītāja priekšā gulēja trīsdesmit lūgumu.

— Vai tad tiešām tik daudzi jaunie mākslinieki nebija apmierināti ar savu pašreizējo darbnīcu? — gluži iztrūcināts, jautāja sev vadītājs. Pat Posa, ko visi uzlūkoja vismaz par turīgu, ja ne tieši bagātu, bija atsūtījis lūgumu. Posam piederēja pašam savs nams, viņš ražoja un pārdeva neticami daudz... bet izrādījās, arī viņa pārticība bija tikai šķitums.

Vadītājs atvēra lielā vītoli gleznotāja lūgumu kā pirmo un lasīja:

„Augsti godājamam Mākslas

Nodaļas Vadītāja Kungam

Gotlība Gvīdo Posas, dzīvojoša Pulkveža Brieža ielā,

lūgums.

Laipni lūdzu piešķirt brīvdarbnīcu ar pilnu pansiju, jo Kaspara Žibeikas sacensības darba darināšanai man tā galīgi un visaugstākā mērā nepieciešama. Mitinos šaurās, tumšās un neērlās telpās, kur gleznošana tikpat kā neiespējama. Noīrēt darbnīcu nevaru līdzekļu trūkuma dēļ, jo uzturu visai slimu māti un ļoti nespēcīgu tēvu. Mans namiņš apkrauts ar nesamērīgiem parādiem, atrodas tik sabrukušā posta stāvoklī, ka par remontiem izdotā un vēl izdodamā summa jau daudzkārt pārsniedz ēciņas

vērtību. Ienākumi no īres naudām smieklīgi mazi, to nepietiek pat slimās mātes zālēm. Nameli pārdot nevaru, jo neviens nekā par to nedod. Nodarbodamies ar glezniecību, es ne tikai nekā nepelnu, bet vēl pastāvīgi piemaksāju, jo strādāju tikai ar vislabākajiem materiāliem un patērēju ļoti daudz darba stundu pie katra gabala. Gleznojot sacensības darbu, būšu spiests burtiski ciest badu, ko neatļauj mākslai ziedojoties smagi iedragātā veselība...”

Izlasījis vēl divas lappuses, nodaļas vadītājs noskurinājās. Kāds posta akacis atvērās viņa priekšā. Patiesi, nebija joks sapīties ar mākslu, un vadītājs nopriecājās, ka jaunības dienās, svārstīdamies, kādu arodu izvēlēties, nav iekritis viltīgo mūzu nežēlīgajās skaujās. Slava varoņiem, bet viņu ādā vadītājs nevēlējās līst. Pilns cienības viņš uzvilka ar sarkanu zīmuli uz Posas raksta maģisku ķeksi, kas nozīmēja, ka lūgums ievērots, un, grūti nopūties, atvēra nākošo — Veipa aploksni.

Tur atklājās vēl jaunākas lietas. Arī Veipa māte smagi sirga, bet tas bija tikai salds pīrāgs, salīdzinot ar visu pārējo. Ar mocēkļa uzpurēšanos Veips balstīja uz saviem platajiem kamiešiem visu viņa daudzgalvaino Krāslavas ģimeni un arī saimniecību; laboja sabrukušās mājas, gādāja sēklu, ārstēja pussprāgušos lopus un sūtīja skolās mazos brāļus un māsas. Tieši patlaban ģimeni bija piemeklējušas neraža, sērgas un ugunsposts, tā ka gabaliņš brīvdarbnīcas veidā bija atmirdzējis uz pašas bojāejas sliekšņa. — Mākslas nodaļas vadītājs būtu necilvēks, ja liegtu palīdzību.

Salutaura lūgums bija negaidīti strups. Bet, ja mācēja lasīt starp vārdiem — rinda bija tikai viena pati — atkal atvērās smags posta atvars, kurā mākslinieka iedzimtā bīkliba kautrējās dziļāk izgaismot:

„Lūdzu piešķirt brīvdarbnīcu, jo man tā vajadzīga. Salutaurš.”

Kā ceturto lūgumu nodaļas vadītājs atplēsa Orfeja Fausta biezo aploksni.

Ievadam lieku reizi bija iztīrāta savienoto mākslu būtība, nozīme un nepieciešamība, tālāk atkal pavērās graužošas posta ainas, jo Orfejs Fausts bija precējies un bez obligātās slimās mātes un gaudeno radu bara uzturēja vēl neveselīgu sievu un vairākus kustus bērnus. Arī pats Orfejs Fausts jau daudzus gadus sirga ar grūtām un neārstējamām kaitēm, kā mirdzošo skotomu, diabētu, lumbāgo, pneumoniju un vēl citām vainām. Daudzas lappuses garais lūgumraksts nobeidzās šādi:

„Neapņēdami milzīgajam un nesalīdzināmi atbildīgajam uzdevumam — sarīkot pravielīgo, apvērsumu radošo un jaunu mā-

slas ēru iesākošo savienoto mākslu parādi — man nepieciešamas deviņas zāles, jo deviņas mūzas apstāv savienoto mākslu šūpulī. Bet augstsirdība ir ģenija medaļas kreisā puse. Es zinu, brīvdarbnīcas kāros vēl daudzi, un pēc ilgas iekšējas cīņas nolēmu apmierināties ar vienu vienīgu darbnīcu, kaut gan tādos apstākļos man nāksies pārvarēt tik neizmērojamas grūtības, ka sāku šaubīties, vai savienoto mākslu vārdā drīkstu tādas upurus uzņemties."

Vai te varēja ko iebilst? Nodaļas vadītājs piešķīra brīvdarbnīcas Posam, Veipam, Salutauram un Orfejā Faustam.

Noteiktā laikā visi četri brīvdarbnīcnieki satikās pie Kaspara Žibeikas. Posas mantas veda ratiņstūmējs, bet pārējie trīs, zinādami visu gatavu priekšā esam, nesa tikai nelielas rokas somas. Pārvaldnieks viņus jau gaidīja. Jāsaka, nevienam no atnācējiem Reinis Urpulis lāgā nepatika. Tas bija vecs jūras vilks, ilgus gadus braucis uz kapteiņa Žibeikas kuģa un reizē ar savu priekšnieku apmeties krastā. Viņš bija ļoti garš un, lai kaut cik salīdzinātos ar citiem cilvēkiem, valkāja lielu kūkumu. Stiegrainais kakls izvirzījās no plecu starpas pilnīgi līmeniski un likās, ka tas pievienojas galvai no pakauša puses. Visu mūžu pavadījis uz klāja ar dziļi pār acīm uzmauktu cepuri, Urpulis dienvidu saulē un ziemeļu vējos bija nobrūninājis tikai sejas apakšdaļu. Piere un kailais galvvidus blāvoja mironīgi bāli. Platos vaigus, kuņģos dziļas svērtēniskas krokas ielocījās kā ermonikas, piestaroja sīku sarkanu dzīslīņu micēlijs. Veča norepējušie vaibsti stinga ne-caurredzami kā peruāņu māla maska, un piemiegtajās acīs glūnēja skatiens kā ievilkts dzelonis. Vienīgi, kad viņš brīnījās, bet jūrnīki brīnās ļoti reti, seja it kā atslāba, krokas atlaidās platākas un varēja redzēt, ka grumbu dziļumā āda daudz bālāka. Tad veča ģimis izskatījās strīpains kā indiānim kaķa gaitās.

Vecais rūpīgi un lietišķi salīdzināja atnācēju pases ar sarakstu, ko bija saņēmis no Mākslas nodaļas, un, laizdams gar ausīm mākslinieku zobgalības par aizdomību, uzveda viņus bēniņos pie darbnīcām.

Tās bija četras gluži vienādas telpas, plašas un augstas, lieliem, gaišiem griestu logiem. Vienā stūrī aiz audekla aizkariem atradās vienkārša koka gulta ar spilvenu, segām un visu pārējo, kas vajadzīgs gulēšanai. Tai blakus stāvēja neliels skapis un kraģis ar ūdensbļodu. Katrā darbnīcā bija vēl pa lielam galdam ar divi krēsliem, glezturis un podiums modeļiem; viss no nekrāsota, brūni iebeicēta priežu koka.

Kādu laiku gleznotāji kavējās katrs savā darbnīcā, tad sāka klaudzēt durvis no vienas uz otru, un beidzot visi sapulcējās pie Posas. Vītolu meistars izskatījās gauži vilies. Viņš nesacīja ne vārda, tikai traģiski pasvārstīja galvu, izplēta rokas un ļāva tām atkal nokrist gar sāniem. Orfejs Fausts bija daudz nesavaldīgāks:

„Sakait, par ko tas velna kapteinis māksliniekus turējis, par spartiešiem, askētiem, flagelantiem vai dervīšiem, kas vingrinās atsacīšanās mākslās?”

„Tam cilvēkam nav bijis ne mazākās gaumes,” drūmi piezīmēja Veips.

„Bet kas par nelieti izlaidis muļķīgās baumas par greznību?” Izrādījās — visi to bija dzirdējuši no Kuŗcuma.

„Izpērt to meli ar siksnām no viņa paša ādas būtu par maz!” rūca Salutaurš.

„Pēc viņpagraba, bāra un somu pīrtīm, liekas, velti taujāt,” noskuma Orfejs.

„Ja jūs domājat, ka es šautiņu savu miesu uz šī cietumnieku salmu maisa un palagiem, kas tik rupji, ka draud noraut ādu, tad jūs maldāties,” pasludināja Poša. „Savu karjēru es gribu taisīt kā gleznotājs, nevis kā fakirs. Te nav ko iesākt. Pieņemot pircējus nedrīkst — tie nodomās, ka jūs esat nonācis galīgā nabadzībā, un piedāvās par gleznām tikai puscenu. Vienīgais, ko te vēl varētu darīt, ir — strādāt.”

„Cūcība!” noteica Veips.

„Būtu paklusām kādam jāizirē,” prātoja Orfejs Fausts.

„Tik briesmīga tā lieta nerādās,” sprieda Salutaurš. „Kamēr sieva un sievasmāte tīra manu veco darbnīcu, es te iztikšu gluži labi. Te ir silti un gaiši. Paēst un padzert mēs dabūsim labi, tas testamentā īpaši uzsvērts. Lai nekas nekļūmētos, veco ņemsim pie dzeršanas līdzī. Tad ies augsti. Es jūrniekus pazīstu. Jūs te vēl brīnumus redzēsīt, cāliši.”

Salutaura brašā valoda iedvēsa jaunu sparū arī pārējiem.

„Un kur tad jaunais uzvalks?” iesaucās Veips. „Es izvēlēšos labāko Rīgas drēbnieku un likšu pašūt vismodernāko divrindu smokingu.”

„Un es — fraku. Tā man nepieciešama rautā pēc savienoto mākslu parādes,” teica Orfejs Fausts.

„Nezi, vai drēbnieks nāks noņemt mēru un uzlaikot šurpu vai mums vajadzēs iet uz veikalu?” jautāja Poša.

„Viss jānes klāt!” cieti noteica Salutaurš un pie tā palika.

„Nez, ko dos pusdienās?” ierunājās Orfejs Fausts, norīdams siekalas.

„Liekas, mēs pielaidām lielu kļūdu, nenorādot tieši, ko vēlamies,” prātoja Posa. „Tepat netālu ir „Eldorādo”, lielisks restorāns, kur var dabūt itin visu. Es vēlētos zivi. Teiksim, sviestā ceptu lini,” sacīja Posa.

„Zivs par liesu,” iebilda Orfejs Fausts, „man labāk patiktu pāris kārtīgas Vīnes šniceles.”

„Kas tu par Faustu, kas tu par jaunu ceļu meklētāju? Tev taču galīgi nav fantazijas. Ja jau ēd, tad vismaz titaru ar baltvīnu vai medijumu ar labu bordo,” sacīja Veips ar Parīzē skolota gardēža pārākumu.

„Labi, ēdisim bezdelīgu līgzdu viru, ātro klopsi no haizivs spurām un ragū no yaržu stilbiņiem!” sauca Fausts, gluži saskaities. Šaubas par savu fantaziju viņš necieta.

„Man, draudzīni, vienalga, es ieķēpēšu kaut biezputru, ja tikai netrūks alus un degvīna,” sacīja Salutaur, diemžēl, jau sen aizmirsis visus sievai dotos solījumus.

„Nezīmē nu velnu uz sienas,” uztraucās Posa, „ka nepiesola ar biezputru. Tas vecis izskatījās diezgan aizdomīgs. Droši vien domā no mūsu provīzijas naudas iedzīvoties? Un prastu alu jau nu gan es neiešu plītēt.”

„Ne, nel! Nekad arī nel!” sauca Veips un Orfejs vienā balsī. „Mēs dzersim tikai pirmklasīgus ārzemniekus.”

„Šodien es vēlētos Šambertēnu vai Merso,” piemetināja Veips: Šinī brīdī pie darbnīcas durvīm kāds klauzdzināja. Tā bija Urpuļa sieva — salikusi, sika vecenīte. Ja uz viņas vīra āimja krokas šķērsojās svinīgi un cieti kā cietuma skariņi, tad Urpuļmātes denīnos staroja divas saulītes: smaidu no sejas viņa nemaz vairs nevarēja izdzēst. Viņa mīlīgi aicināja kungus lejā pusdienā.

Izejot uz kāpnēm, māksliniekiem nāsīs iesitās grauздētas cūkgaļas smarža.

„Redzi nu, Salutaur, būsi vēl plesaucis nelaimei,” sacīja Orfejs Fausts.

Drūmi kā ūpi viņi sastājās ap baltu noberztu dēlu galdu, uz kuŗa kūpēja četri smagi fajanss šķīvji ar varenu griķu biezputru, kuŗas vidos spīdēja platas tauku peļķes, pilnas brūni nograuzdētiem gaļas gabaliņiem. Pie šķīvjiem stāvēja četras lielas māla krūzes ar rūgušpienu. Galda vidū bija bloda ar miežu plāceni.

„Tas viss?” jautāja Salutaurs pērkona balsī.

„Vēl būs dzērveņu ķiselis,” atteica Urpulis.

„Un dzeramais? Vai nezini, kas testāmentā stāv, ēst un dzert, cik patīk? Tūlīt duci alus šurpul Živail!”

„Testāmentā stāv — ēst un dzert, cik gribas, nevis, ko gribas,” dzedri sacīja vecais. „Šodien jādzer rūgušpiens.”

Salutāurs atstiepuļoja atpakaļ.

„Vai tu, veci, esi pilns... vai baptists?” pēdīgi atjēdzās Salutāurs.

„Ne jau nu krogus apustulis.”

„Nedzer?”

„Ne pillena.”

„Jūrnieks būdams?”

„Ne visi jūrnieki plenči.”

Salutāurs piegāja vecim pavisam klāt un, nicīgi apbrīnodams, ilgi aplūkoja to kā dabas retumu.

Bet vecais jūrnieks savā raibajā mūžā bija skatījies acīs leduslāčiem un haizivīm, uzrunājis Polinezijas virsaišus un ticis galā ar Singapūras ostas blēžiem. Rimti un pieklājīgi viņš paskaidroja, ka saskaņā ar testāmentu kārtību Žibeikas namā nosaka Reinis Urpulis, bijušais bocmanis, un ka tā stipri vien līdzinās mācības kuģa režīmam. Pilnīga atturība, Pedantiska kārtība. Pulksten desmitos vakarā tiek noslēgtas durvis un izdzēsta elektrība. Vecais runāja skopi, bet katru vārdu noskaidrāja kā ar veseri. Norunājis sakāmo, Urpulis aizgāja, atstādams māksliniekus pie kūpošajiem šķīvjiem.

„Te tev nu bija turku divāni, vingrotava un medījums ar labu bordo,” sacīja Veips, gluži satriekts. „Velti cerēt, ka dzīvē kādreiz piepildīsies arī kas skaists. Visur valda tikai bezgaumība un stulbums.”

Visiem ļoti gribējās ēst. Tīrā pienā vārītā putra un grauzdētais speķis smaržoja itin tikami, bet rūgušpienu sedza bieza krējuma kārtā. Urpulmātes azāids bija vienkāršs, bet brangs. Tēlodami vaibstos dziļu riebumu un nepatiku, vīri sēdās klāt un sāka ēst. Vienīgi Posa atsacījās, jo kuņģis nepanesot rūgušpienu. Kaut gan putra bija bez vainas un šķīvji ātri tukšojās, reti kāds ēdiens piedzīvojis tik briesmīgu zaimošanu un nicināšanu. Nabaga Urpulmāte, kas klausījās aiz durvīm, gauži apraudājās. Izēdis savu šķīvi un vēl lieku reizi izgānījies, Salutāurs piecēlās.

„Tā to spēlīti nespēlēsim! Ja tas nolādētais presbīteris nekā neatvēl, gādāsim paši. Bet darbnīcas jāiesvēti.”

Ātri salasījis no biedriem naudu, Salutāurs aizsteidzās uz „Eldorādo” un pēc plecām minūtēm traucās atpakaļ Žibeikas namā ar augstu piepūstām mēteļa krūtīm. Ēdamistabas durvīs pēkšņi iestājās Urpulis.

„Pudelītes, kungs, atstāsīt ārpusē,” viņš sacīja savādi cietli.

„Nost no ceļa, diega zeķe!” iesaucās Salutāurs ar parasto brammanību, bet Urpulis pat nepakustējās. Salutāurs atkāpās soli un aplūkoja veco. Tas izskatījās milzīgi liels. Ja viņš iz-

taisnotu kūkumu, tad droši būtu savu plaukstu tiesu lielāks par pašu Salutauru. Viņa seja bija šķautnaina kā akmens klucis, pleci plati un augsti kā vārti, rokas gaŗas, milzīgām kaulainām dūrēm kā bungvālēm galos. Tas bija ļoti stiprs vecis, paradis viens stāties pretim veselai kuŗa komandai un pieradis, ka viņam klausā uz pirmā teiciena. Šoreiz pat Salutaurš redzēja, ka vecais bocmanis nebūs uzveicams.

„Ak tu nelaimes gars, vai tad pats vecais Žibeika nemaz nedzēra?”

„Kad darbu darija — nekad. Un man cieši piekodināja, lai viņa nams, darbam ritot, paliktu sauss. Kamēr es dzīvošu, tā būs. Kapteiņa griba man svēta.”

„Nu tad sapūsti, tu nolādētais rūgušpiena nerīdēli, ar visām savām cietuma darbnīcām un sauso kapteini. Savu kāju es nesperšu šinī mākslinieku mocītavā,” briesmīgi pārskaities, kliecda Salutaurš. „Puiši, parādisim, ka esam zēni uz goda! Prom no šitās svētdienas skolas pekles dībenā, kur slepkavnieks par vāgari mūs grib kā teķus jādēlēt!”

„Projām gan! Tev taisnība! Gods paliek gods!” piebalsoja pārējie.

„Pagaidiet mirklīti!” pietrūkās Posa un ļautāja Urpulim, kas stāvēja pie durvīm, nemirkšķinādams ne acu. „Es vēlos sev pasūtīt uzvalku, kādu drēbnieku jūs domājat aicināt?”

„Jums, kungs, ir labas drānas mugurā.”

„Vai jūs neatceraties, kas testāmentā stāv?”

„Testāmentā stāv — „Ja vajag, kārtu drēbju mugurā.” Jums, kungs, nevajag.”

Nu visi četri savā sašutumā bija vienoti. Kaisīdami visžultainākās asprātības, savāca savas mantas un nokratīja no kājām Kaspāra Žibeikas brīvdarbnīcu pišļus.

Kad Mākslas nodaļas vadītājs saņēma Reiņa Urpuļa sīko ziņojumu par brīvdarbnīcu iemītnieku uzvešanos, viņš noskaitās ne pa jokam. — Ak, tad tādas bija tās slimās mātes, parādiem apkrautie nami, smagi piemeklētās veselības? Nevis darbnīcas viņi prasījuši, bet atpūtas telpas. Urpuļa mātes ēdiens izrādījies nederīgs, kaut gan viņa jau daudzus gadus vārījusi pašam kapteinim Žibeikam. Bet vistrakākais, viņi grasījušies pārvērst mākslas templi dzīrotavā. Kā piedzīvojis vīrs nodaļas vadītājs pieņēma, ka dievbijīgais un tikumos stingrais Reinis Urpulis pārspilē, bet ar visu nobirumu viņa ziņojums bija dusminošs.

Cetras brīvdarbnīcas nu atkal bija svabadas un gaidīja jaunus iemītniekus. Rūgti izmācīts, nodaļas vadītājs šoreiz nolēma rīkoties savādāk, neklausīties vaimanās, bet piešķirt darbnīcas tieši tiem, kas zūdisies vismazāk. Viņš ķērās atkal pie lūgumiem, pētīja tos sīki un pamatīgi. — Žēlabas un žēlabas. Beidzot, kad lūgumu kaudze kļuva jau gluži plāna, pavidēja cerības stariņš.

„Dzīvoju ļoti lielā un gaišā istabā, kuņģa cauru dienu iespīd saule. Tādējādi gleznot iespējams tikai apmākušās dienās. Iegādāties visiem logiem pamatīgus aizkarus patlaban nespēju. Lūdzu brīvdarbnīcu. Vītolds Pauksts.”

Lūk, tas bija vīrs, kam varēja ko dot. Dzīves apstākļi teicami, veselība laba. No tāda varēja kas iznākt. Bet — Pauksts... Pauksts... kas viņš bija?... Mākslas nodaļas vadītājs piederēja pie retajiem vadītājiem, kas interesējās un arī pazina savus vādāmos. Viņš atcerējās... Pauksts bija diezgan pazīstams sportists, viņš lēca, skrēja, grūda un meta, spēlēja basketbolu un pagājušajā pavasarī bija beidzis arī Mākslas akadēmiju. Vadītājs uzvilka uz Pauksta lūguma piekrišanas ķeksi.

Pēc diviem raudātājiem vadītājs atkal piedzīvoja patīkamu pārsteigumu:

„Lūdzu piešķirt man brīvdarbnīcu. Dzīvoju pansijā, kur mīksto mēbeļu, paklāju un aizkaru dēļ man neļauj gleznot. Arī manas saimnieces ēdieni pārāk smagi un trekni. Likieņi un vīni, kas man bagātīgi jālieto pusdienās un vakariņās, iespaido nelabvē-

līgi, bet tos noraidīt, saimnieci neapvainojot, nav iespējams. Sīrsnīgi vēlētos pa sacensības laiku dzīvot vienkārši. Ilmārs Aperāts."

Aperātu nodaļas vadītājs pazina labi. Tas bija pats lepnākais no Mačernieka puisiem. Gaŗš, taisns un tik tievs, ka uzvalks plandījās uz auguma kā drēbju pakaŗamā. Vienmēr džentlmens. Pat viskarstākajā vasaras svelmē viņš staigāja, ieŗņaudzies kakla saitē, cūkādas cimdos, katliņā, baltos getros, mēteli un lietussargu uz rokas. Bet vadītājs atcerējās arī, ka vienā lielā izstādē, kad Mākslas nodaļa iepirkās darbus, Mačernieks, kā parasti rūpēdamies par saviem zēniem, jo silti ieteica pirkt no Aperāta, kas esot apdāvināts un trūcīgs. — Džentlmeŗa āriene daudz maksājot... Tātad zēns pēdīgi ticis pie pārticības. Lieliski — darbnīca Nr. 2 — Aperātam.

Nākoŗšais lūgums arī patika.

"Ja brīvdarbnīcas griesti augstāki par 4 metriem, tad lūdzu to man piešķirt. Telpa, kuŗā patlaban strādāju, maniēms nodomiēms par zemu. Krāsas, apģērbs un viss pārējais ir pašam. Juris Upenājs."

Loti labi. Tikai ņēl, ka ņšo lūgumu rakstījis Upenājs. Nodaļas vadītājs vēl skaidri atcerējās augstprātīgo jaunekli, kas tik leŗņi pieprasīja savu viltus stipendiju un nekautrējās izrāt viņu — paŗšu nodaļas vadītāju, par nezināŗšanu. Upenājs varēja būt laimīgs, ka vispār uzņemts sacensībā. Arī tas vadītājam bija maksājīs niknu iekŗēju cīniņu. Bet tad viņš atcerējās, cik pārsteidzoŗā kārtā pēc ļaunās ziņas saņemŗanas staltais jauneklis bija saplacis un sabrucis. Un tā kā pārējo lūgumu vidū neatradās vairs neviena kaut cik dzīves priecīgāka, tad vadītājs, apsveikdamis sevi kā ļoti cēlu un bezkaislīgu cilvēku, piešķīra darbnīcu Upenājam.

Ilgi vadītājs pūlējās, kamēr sameklēja ceturto cienīgo. Beidzot viņš izvēlējās Kazimiru Okmiānu, kas aiz pārskatīŗšanās bija minējis, ka viņa vecākiem pie Beļavas ir lauku īpaŗšums, un aiz nevīŗības nebija piedēvējis sev nevienas slimības.

Sviedrus nobraucīdams, vadītājs atkrita atzveltnī: grūtā izvēlē atkal reiz laimīgi galā: Pauksts, Aperāts, Upenājs, Okmiāns.

Kad Upenājs sāka iekārtoties Kaspara ņibeikas namā, pārējie brīvdarbnīcnieki jau bija priekŗšā. Pavēruŗi durvis, viņi smīnīgi lūkojās, kā Upenājs nes augŗā milzīgu izjauktu ķīŗāmi, savu koka mantu lādi un visādas ķārbas un saiŗņišus. Aperāts aristokratiski vīpsnāja. Mazais, ducīgais Okmiāns nīrdza īstu plēbēja smieklu — plati atplētīs lielo muti un parādīdams divus pirkstus platas sarkanās smaganas, kuŗās retie zobi rēģojās

kā baltas nagliņas. Pauksts kā daždien spēka vīrs, lunkani kā bez kauliem kustēdamies, steidzās palīgā. Nebija nemaz tik viegli pa šaurajām kāpnēm uzstīvēt četrus metrus gaŗo, neganti smago ielīmētā un iekrītotā audekla rulli.

„Tam jau kāposti saskrējuŗi galvā,” čukstēja Okmiāns Aperātam, „viņŗ gleznos Pēterļa baznīcu dabīgā lielumā. Un skaties, tev būs sāncensis elegancē,” atkal čukstēja Okmiāns, redzēdams, ka Upenājs ienes darbnīcā lielu spoguļi. Bet tam nebija nekāda sakara ar švītību — Upenājs vienkārŗi turēja pats sevi par labāko un pacietīgāko modeli.

Viņŗ nelikās ne ko dzirdam, ne redzam. Tikko apsveicinājies, ieslēdzās darbnīcā un sāka rīkoties. Viņa nodoms patiesi milzīgs. Lai to seŗos mēneŗos veiktu, nedrīkstēja zaudēt nevienu dienu, nevienu stundu. Jau pirmajā vakarā lielais rāmis bija sastādīts, audekls uzstiepts, tā ka varēja ievilkst pirmās kontūras.

Upenājs gatavojās uz naidu un karu, seviŗķi ar Okmiānu, bet jau pirmajās kopējās vakariņās noskaidrojās, ka lieta nebūs tik ļauna. Okmiāns piederēja pie to ļauŗu sugas, kas var gan būt ļoti neganti, bet tikai pret sveŗiem. Līdzko Okmiāns ar savu pretinieku iepazīnās, naidŗ pāgaisa. Okmiāns sīta viņam uz pleca, sniedza roku, sauca par tu, un viņa sarkano smaganu smaids bija tik sirsnīgs, ka pat rūgtuma un aizdomu pilnais Upenājs nespēja to atvairīt. Arī lepnaŗs Aperāts pēc pāris dienām visai mīkstināja savu angļiski vēso stāju, tā ka otra brīvdarbnīcnieku maiņa, kā par brīnumu, izvērtās satīcīgā draudzē.

Sīrojumos pa pasaules jūrām Reinis Urpulis bija dzirdējis, ka Ķīnā studentus pirms eksāmeniem ieslogot apsargātās cellēs, lai tie no ārpusē nesāņemtu padoma un palīdzības. Apmēram tādā pašā garā vecais bocmanis pildīja arī savus pienākumus. Ciemiņus gauŗām stingri nopratināja un tikai pavisam neaizdomīgos — sirmgalvjus vai bērņus — pielaida darbnīcās. Bet arī tikai ļoti reti.

Aperātam vienkārŗie ēdieni, pēc kādiem viņŗ ilgējās savā lūgumā Mākslas nodaļai, tieŗām nāca par labu. Viņŗ manāmi atspīrga, asās šķautņes seļā nogludinājās, aristokratiskais kaļķa bālums pāgaisa, un drīz vien arī uzvalks vairs neplandījās kā uz tukŗā pakaŗamā, bet svabadi krita kā daždien ap paēduŗa cilvēka miesām. Uz maltītēm viņŗ sen vairs neieradās džentlmeņa izskātā, bet galīgi izdēdējuŗā peldmēteli un filca čabatās. Viņŗ paskaidroja, ka esot uznācis splīns spēlēt nodzīvojuŗos bohēmietī. Toties viņpus Ķībeikas nama sliekŗņa Aperāts allaŗ bija gludi skūtais, sevī noslēgtais džentlmens nevainojamā uzvalkā, lielu, neīstu pērli kakla saitē un zīmogredzenu pirkstā. Tikai ļoti asa acs ie-

vērotu, cik rūpīgi bija nokasīts spīdums no elkoņiem un bikšu dibena, cik rūpīgi salāpīti cūkādas cimdi. Ka lietussargs bija salauzts un neizplešams, to no elegantā bambuka roktura nevarēja redzēt. Aperāts joprojām strādāja dažādos Mačernieka darbos un mūžam rēķināja, cik, kur un kad saņems naudu. Kad Okmiāns pārmeta sīkstulību, viņš lepni paskaidroja, ka krājot naudu automobilim — divvietīgam rodsterim. Pie sava sacensības darba „Pēcpusdienas tēja uz Ķemeņu viesnīcas terases” — viņš strādāja, izmantodams katru brīvu brītiņu ar lielu dedzību.

Sportists Pauksts gleznoja pareti, jo mūžam skraidīja pa vī-sādiem treniņiem un sacīkstēm. Toties tad viņš dūšīgi grabināja glezturi, skaļi soļoja pa darbnīcu, svilpoja un dziedāja, tā ka tūdaļ viss nams manīja, ka mākslinieks Pauksts atkal reiz strādā. Viņš gleznoja grūtu lietu: „Latvijas basketbola komanda iegūst Eiropas meistartību”.

Dūšīgākie strādātāji izrādījās Okmiāns un Upenājs. Viņi pē-mās caurām dienām. Okmiāns gleznoja Latgales sētu. Bet kā īsti to parādīt, vēl arvien nevarēja izšķirties, lai gan godalgas dar-bam nolemto audeklu jau daudzas reizes bija pārgleznojis. Kā īsts salutaurietis Okmiāns uzbruka audeklam ar visu sparū. Viņam piemita tikai viena indeve: ja no rīta ķērās pie darba, tad vakarā audeklam vajadzēja būt noklātam, lai tas būtu, cik liels būdams. Pamest kādu vietu nepabeigtu vai gleznot vienu stūri vairākas dienas viņš nespēja. Tādā veidā viņš vienu uz otras bija uzglezno-jis vismaz divdesmit gleznas, un krāsa krājās puspirksta biezumā. Pirmo reizi viņš attēloja savu dzimto sētu novakarē. Lopus dzina mājās, tiem sekoja noguruši, salikuši plāvēji. Otrā dienā, pamo-dies sevišķi spīdīgs un možs, Okmiāns pārlēma, ka labāk parādīt skanošu, cerību pilnu rītu, un steigšus pārgleznoja govīs otrādi — pielikdams galvas, kur bija astes, un pagarinādams ragus par astēm. Nu lopi braši soļoja uz ganībām, tiem sekoja darbinieki, kuŗu likās muguras bija pārvērstas par sprauņiem izriestām krūtīm un pie pirmītējiem pakaušiem piegleznoti jauni, smaidoši ģimji. Daždien Okmiāns pārlēja savu ainavu ar košu saules spožumu un izraibināja zilām ēnām, bet nākošajā dienā pagīrās vai kādos sirdsēstos ietina visu rudens miglā un dūmakās. Arī pašas mājas reizēm aizgrima tālu ainavā, reizēm pietuvojās lielas un izriezušās pašai rāmja malai. Par savu darbu Okmiāns mūžam runāja un prātoja, katram rādīja un prasīja padomus, kuŗiem nekad neklau-sīja, nevis iecirtības dēļ, bet tāpēc, ka tūdaļ visu aizmirsa.

Okmiāns bija vienīgais, kas prata izspiest no sīkstā Reiņa Ur-puļa jaunas drānas. Viņš atnāca uz brīvdarbnīcu tik notaukots, ka Urpulis bez vārda runas pašrocīgi noņēma viņam mēru un

dzīrās iet uz sīkumtirgu, kur pie kāda sena paziņas, kas tirgojās ar gataviem uzvalkiem, cerēja nopirkt pilnu kārtu par 40 latiem. Ar lielām pūlēm Okmiāns, kas jau nu reiz nebija nekāds smalku drānu cienītājs, pierunāja bijušo bocmani iet uz Marijas ielas sīkveikaliem un izdot par uzvalku kaut 80 latu.

Upenājs nelaida neviena savā darbnīcā un nerunāja ne vārda par to, ko glezno. No sākuma biedri, sevišķi Okmiāns, ņēma to ļaunā, bet ar laiku pierada: galu galā katram taču ir tiesības uz kādu savādību. Viņa glezna „Darba apoteoze” aizņēma visu darbnīcas dibena sienu; tā bija savus četrus metrus augsta un apmēram sešus gara.

Gleznas vidū zemkopis, strādnieks, mākslinieks un zinātnieks paceltiem darba rīkiem sveicināja skatītāju. Zem šīs vidus grupas atvērās kā lūkas, kā skatlogi, pa kuriem varēja ieskatīties dažādās darbnīcās: kalēja, galdnieka, ķīmiķa laborātorijā, spiestuvē. Gleznas kreisajā spārnā zem pielidmašīnotām debesīm zilojās piekuģota jūra, rēgojās bākas, bagari, pulcējās jūrnīeki, zvejnieki, plostnieki ķekšiem rokās, ūdenslidējs skafandrā un citi ļaudis, kuŗu darbs saistās ar ūdeni. Labajā pusē plētās druvas un dārzi, kuŗos kustējās pļaujammašīnas, traktori vilka kuļammašīnas. Pašā dziļumā varēja saviest Rīgas torņus un daudzu rūpnīcu dūmeņus, bet priekšā atkal pulcējās dažādi darbinieki — mežkopis, modere slauceni rokā, bitinieks ar dūmekli un sietu, mērnieks ar teodolītu. Pašā stūrī ābeļu pavēnī, iespiedies starp zaigājošiem granīta blūkiem, sirms vīrs rīkojās ar kaltu un veseri. Vecā darbā nolūkojās mazs puišelis.

Upenājs bija nolēmis uzvarēt par katru cenu, un „Darba apoteozei” vajadzēja būt lielākajam, varenākajam, vispamatīgāk nostrādātajam darbam sacensībā. Viņa gleznā nedrīkstēja būt nevienas vājas vietas. Daudzās rokas, grūtos pretskatos sarežģītie, drānu krokojumi, sejas neparastos pagriezienos bija izzīmētas sīki un pareizi kā anatomijas grāmatā. Cik Upenājs tur nenopūlējās ar modeļiem, manekenu un pats ar sevi — spogulī. Lai pamēģina kāds to atkārtot! Visnelabvēlīgākie tiesneši nespēs atteikt godalgu, redzot šo milzu darbu, šo neticamo rūpību. Jau palūkojoties vien savā darbā, Upenājs jutās noguris. Ķerties pie gleznošanas ikreizes nozīmēja sakopot visus spēkus un gribu. Tie nebija tikai darba milzu apmēri un neskatāmie iezīmējamie sīkumi, kas biedēja, bet dīvaina, nesaprotama nepatika strādāt pie šī darba, kas reizēm pieauga līdz īstam riebumam. Brižam viņš tā ienīda šos gludos, sārtenos ģīmjus, sīki sašķipsnotos matus, izlikumotās drānu krociņas, ka tikko spēja sevi pārvarēt un nebēgt prom no darbnīcas. Īsā laikā Upenājs gluži izdēdēja. Bieži

viņš izmisis gudroja, ko nozīmēja šis riebums? Prasīt kādam padomu? Parādīt gleznu? Nē! Viņš bija cieši nolēmis savu cīņiņu šoreiz izcīnīt bez padomniekiem. Viņš strādāja ieslēdzies un pat ēdienu reizēs, iedams lejā, ne tikvien durvis noslēdza, bet vēl iebāza atslēgas caurumā patentpulķi „koboldu”, kas novērsa katras ļaunprātīgas vai nevilšas atslēgšanas varbūtību. Kad ieradās modelis, Upenājs aizvilka gleznai priekšā gultas aizkaru.

Nelūkojoties uz visu slēpšanu, viens cilvēks tomēr aplūkoja Upenāja darbu.

Kādu dienu pie Žibeikas namdurvīm piezvanīja rātņa ģimnaziste un paskaidroja Urpulim, ka ir modelis, kas par mērenu maksu nolīgst Upenājam pozēt. Bijušajam bocmanim šī lieta tūlīt likās aizdomīga. Visi līdzšinējie Upenāja modeļi bija bijuši vīrieši, kur nu uz reizes varēja rasties vajadzība pēc meitenes? Bez tam ģimnaziste Urpulim likās par glītu un nokopušos, lai to izlietotu tikai gleznošanai. Viņš iesauca modeli savā vārtnieka istabā un sīki izprašāja. Ģimnazistei bija līdzī Upenāja parakstīta vēstule ar noliktu ierašanās vietu un stundu. Iztaujāt pašu Upenāju Urpulim nelikās lietderīgi, jo sazvērestība varēja būt arī abpusīga. Bet sarunas laikā ģimnaziste prata uzvesties tik nopietni un laipni, ka Urpulā bardzība stipri vien atkusa un, kad meitene aplicināja, ka Upenājam vajadzīga tikai viņas seja, kas būšot jāzīmē „anfas” un „truakār”, tad šie nekad nedzirdētie svešvārdi Urpuli beidzot pārliecināja, un viņš atļāva modelim doties pa jūraszāļu celiņiem apklātajām kāpnēm Žibeikas nama visusvētākajā vietā — darbnīcu augšstāvā.

Ar to vien vēl nekas daudz nebija panākts, jo Upenājs, kā jau sacīts, strādāja ieslēdzies un uz četrus augšstāva darbnīcu durvīm nebija nekādu atzīmju, kurš kurā dzīvo. Modelis tomēr ar mēnešsērdzīgā noteiktību atrada istās durvis un pieklauvējis resnā balsī sauca:

„Urpulā kunga vārdā, atvērt! Jāpārbauda krāsns!”

Spēji iztraucēts ignajā un sirdīgajā darbā, Upenājs gluži automātiski paklausīja, un darbnīcā viegla un raita ienāca Astrīde. Dejojošu soli izlaipojusies starp detaļu zīmējumiem, ar kuriem bija pieklāta grīda, viņa istabas vidū apsviedās uz smailā papēža, slaidi noplandīja teicami piegrieztu tumšzilo skolnieces mēteli, pārlaida telpai paviršu, bet ļoti redzīgu skatienu un, nelikdamās par pašu saimnieku ne zinīs, pievērsās gleznai. Upenājs, izspūris, neskuvies, notriep tā ķiteli, mēms sastindzis, stāvēja pie durvīm, žņaudza elļainajās sauļās otas un skatījās Astrīdē kā parādībā. Pirmais, kas aizsniedza viņa apziņu, bija atskārtums, ka darbnīca ir baigā nekārtībā. Galds, krēsli, modeļu pacilnis no-

bērti ar izspiestām krāsu fubām, nokrauti apķepušiem podiem un kārbām, piemētāti pieslaucītām lupatām. Viss noliets ar eļļu, nobērts ar krāsu pulveriem. Viņš pameta acis uz gultas stūri, paldies Dievam, vismaz aizkari bija aizrāvušie cieti. Bet tad viņš attapās un saskaitās — ko gan Astrīde bija iedomājusies, tik patvaīgi ielauzdamās viņa paslēptuvē? Viesības pie Daģiem un valsis ar nejauko nobeigumu vēl nebūt nebija aizmirsti. Saprotais, Astrīde atkal bija izgudrojusi jaunu nekaunību, lai viņu izsmietu un sāpinātu. Bet šoreiz viņš bija savās mājās! Viņš paspēra strauju soli uz Astrīdes pusi, lai bargi uzaicinātu traucētāju nekavējoties atstāt darbnīcu, kad viņa nevainīgi iejautājās:

„Kas tas par vīru te šinī alā, kas pūš ziepju burbuļus?”

„Tas ir ķīmiķis pie retortēm!” atcirta Upenājs, drusku apjucis.

„Hm, hm. Un kāpēc šie vīri lauka vidū izkrauj akmeņus?”

„Tie ieceļ ratos kartupeļu maisus.”

„Cik interesanti, šis bargais vīrs tik rātņi cep krāsni desinās!”

— Tas ir kalējs, kas izņem no ēzes pakavul — gribēja paskaidrot Upenājs, bet, jauzdamš, ka tiek zobots, nīgri klusēja.

„Tā ir vēsturiska glezna, vai nē? Vecmodīgie tērpi izdevušies teicami,” turpināja Astrīde, „piemēram, šis,” viņa norādīja uz cildeno mākslinieku, kas raidīja savu iedvesmoto skatienu gleznas aplūkotājam tieši sejā, „pilnīgi atgādina manu tēvu jaunības uzņēmumos: šauras, īsas bikses, apspīlēti svārciņi, trūkst tikai salmu platmales un tievā melnā spieķīša ar sudraba rokturi. Hm. Savādi, ka visi tvaikoņi, kas ienāk un iznāk no ostas, brauc tukšā, kā to norāda augstu redzamās ūdens līnijas un sarkani krāsotie sāni zem tām...” Te Upenājs ar nepatiku atcerējās, ka Astrīdes tēvabrālis bija pazīstams rēders un Astrīde pati jau vairākkārt vasarās braukusi gan uz Dāniju, gan Zviedriju.

Tādā veidā Astrīde nesatricināmā mierā izņēma cauri visu gleznu, un bieži vien Upenājam, neraugoties uz visām dūsmām, nācās atzīt, ka daudz ko no attēlotajām, sarežģītajām izdarībām varēja arī pārprast, sevišķi, ja skatītājs bija noskaņots nelabvēlīgi. Bet kā lai parāda, ka matrozis kāpj mastā uz augšu, nevis zemē? Kas galvo, ka zemes bagātību pētnieks patla' an uzstāda savus urbjus, nevis tos novāc, lai dotos prom? Upenājs noskārst, ka būs ar savu darbu ietiecies reģionos, kur glezniecībai nav nekā ko meklēt. Šī atziņa viņu sagrāba tik spējī, ka labu brīdi viņš pat aizmirsa, ka darbnīcā ir Astrīde, un vērās sastingušu skatu savā darbā.

„Kad būsīt sacensībā izkritis cauri”, atkal iztraucēja Astrīde, „es palūgšu tēvam, lai viņš jūsu darbu nopērk. Būtu žēl, ja tik daudz pūliņu izrādītos izšķiesti velti. Audums liekas ļoti stiprs

un rūpīgi nokrāsots, tō varētu lietot kā vaskadrānu. Piemēram, Kurta Roberta istabā. Tās būtu lieliskas un pie tam pamācošas mazgājamās tapētes." Un, pirms Upenājs paguva ko atbildēt uz šo jauno nekaunību, Astrīde piegāja istabas vienīgajam šaurajam sānu logam, atvēra to, tālu izliecās un savicināja abas rokas. Apakšā atskanēja smieklus un saucienus brāziens.

Piesteidzies Upenājs ieraudzīja mazajā šķērsielīnā, uz kuŗu logs vērās, sapulcējušos vai visu Astrīdes klasi, kas, ieraugot savu bijušo skolotāju, uzgavilēja tik skaļi, ka atsprāga arī blakus darbnīcu logi un izšāvās izspūrušās Pauksta un Okmiāna, un gludi nopomādētā Aperiāta galvas.

Astrīde piedauzīja skārda palodei, un meitenes drusku norima.

„Tagad aplieciniet, ka esmu derības laimējusi un izstaigājusies pa šo noslēpumaino namu kā pa savu.”

„Jā! Jā! Apliecinām! Vareni, Astrīde!” sauca meitenes, un Upenājs, gluži piesarcis, atbīdīja Astrīdi un aizrāva logu.

„Jūs uzvešanās ir taisni neticami!” viņš sauca, „mulķīgu dēribu dēļ jūs traucējat...”

„Ģeniju darbā.” Nobeidza Astrīde un piemetināja ļoti laipni: „Jūs uzvedaties tā, it kā joprojām būtu mans skolotājs. Atļaujos aizrādīt, ka tas tagad ir pazīstamais gleznotājs Emanuels Veips. Vienīgi viņam ir tiesība izteikt man pārmetumus tādā tonī. Jūsu darbu it kā vēl neviens neesot redzējis. Jūs to ļoti slēpjot. Nesaprotu, kāpēc. Izņemot to, ka tas liels, nekā sevišķa neatrodu.”

Un viņa devās uz izeju. Tad spēji apsviedās, piestaidzās galdam, uz kuŗa lielā māla krūzē sabāztas stāvēja tīras otas, paņēma vienu no tām, vīpsnādama piedūra pīerei it kā amerikāniskā sveicienā un veikli, kā svīngu dejodama pārļaiņojusi piebilžotajai grīdai, nozuda kāpņu telpā.

Pēc mirkļa aiz loga atkal atskanēja smieklus un saucieni, kuŗiem piebiedrojās arī Pauksta un Okmiāna balsis. Tad viss apklusā, tikai lielais, vecmodīgais darbnīcas modinātājs sausi skatīja pazaudētās darba sekundes.

Upenājs bija satriekts. Tik satriekts un sadusmots, ka nevarēja un nevarēja rimties, līdz beidzot atskārta, ka šoreiz ir diezgan patīkami dusmoties un nerimties. Pasaule viņu vēl nebija gluži aizmirsusi. Vēl kaut kur par viņu runāja un sprieda. Un, kaut gan droši arī apsmēja un zoboja, taču pat viņa vietnieks, pazīstamais gleznotājs Emanuels Veips, nebija spējis pilnīgi izdzēst no viņa skolnieču piemiņas nezināmo iznirēju Upenāju. Un viņam kļuva zēl, ka nebija meitenēm zem loga rādījis laipnāku vaigu un arī ar Astrīdi parunājis pieklājīgāk.

Bet tūdaļ Upenājs apcietinājās. Tagad varēja sagaidīt visnepatīkamākās tenkas par viņa darbu. Visi zinās, cik tas pārmērīgi liels un par varēm varens. Metās drusku tā kā kauns. Pie tam Astrīde bija bijusi ļoti nekaunīga un beigās vēl aiznesa vienu no viņa dārgākajām un labākajām otām. Tādas nelietības nedrīkstēja atkārtoties. Upenājs noskrēja lejā pie Urpuļa un rājās. Vecais bocmanis bija gluži sagrauzts, atzina savu kļūdu un apsoliļās neļaut vairs iekšā neviena paša, kaut tas būtu vai pats Mākslas nodaļas vadītājs. Uz kāpnēm Upenāju apsveica Pauksts ar Okmiānu, šķelmīgi miegdami acis un saukdami par viltus mūku. Tikai tagad Upenājs atcerējās, ka Pauksta māsa gāja Knabenava ģimnazijā un no viņas Astrīde varēja iegūt visas vajadzīgās ziņas.

Beidzot nekas cits neatlika kā ķerties atkal pie darba. Viņš centās nemaz nedomāt par lietām, ko bija sarunājis Astrīde. Kas gan varēja būt muļķīgāk kā pārtaisīt to, ko nopēlis kāds nelga nelietpratējs? Tomēr viņš aizkrāsoja dažu kuģu sarkanās pavēderes, pavīlka vienam otram vīram gaŗākus svārkus un platākas bikses. Taču darbs nevedās. Likās pašam smieklīgi, ka tagad sācis gudrot par svārku gaŗumu, nevis toņiem un to attiecībām. Drīzi vien Upenājs kļuva pavisam izklaidīgs. Iebrukums no ār pasaules bija viņu satraucis daudz stiprāk, nekā gribējās atzīties. Laiks, kad viņš vēl bija skolotājs jautrajām, kas nupat vēl smējās uz ielas, likās tik bezgala tāls un jauks. Vientuļības sajūta, kurai visu laiku bija tik varonīgi pretojies, tagad uzmācās ar joni. Velti viņš atkal un atkal ķērās pie otām. Lielais darbs riebās vairāk nekā parasti, un todien pirmo reizi Upenājam ienāca prātā senāk pavisam neiedomājamā atziņa, — vai ar to konkursā vispār bija nozīme piedalīties? Bet tad viņš atkal saslējās: lai nu kā, bet izturības nedrīkstēja pietrūkt. Tikai neatkāpties. Glezna jāved tālāk kā iesākta un kā nodomāta. Pie tam kaut ko pamatīgi pārveidot likās jau par vēlu, todien pagāja tieši trīs mēneši — puse no sacensības darba darināšanai atvēlēta laika.

Šo svarīgo dienu atzīmēja arī salautaurieši: Okmiāns posās uz ledzeršanu. Pēc centīga darba nedēļām Okmiāns priecājās un taisījās uz to jau no agra rīta. Viņš bija sarunājis biedros arī Paukstu. Iekrita, ka todien arī Mačernieks par godu kādam nule nodotam lielākam pasūtījumam rīkoja viesības, kuŗās, saprotams, bija ieaicināts arī Aperāts. Abi uzticamie ieročnesēji nevarēja vien noslavēt katrs savu meistarību un viņa dzīres. Vakariņas noritēja tik skaļi, ka pat Urpulis pāris reizes pabāza ēdamistabā galvu palūkoties, par ko tāds troksnis.

Aperāts bija nonācis pilnā džentlmeņa godībā, smalkā smokingā, kas sakarā ar Urpilmātes taukaļām putrām, kļūdams par

šauru, apspīlēja mākslinieka augumu tā, ka ne vilīte nekur neļemetās. Okmiāns viņu izsmēja:

„Kas tās par dzīrēm, kur salasās šādas izbāztas lelles? Kas tā par jautrību, ja tikai jāuzmanās, ka neuzlīst uz baltās krūts? Pat dīvānā tu nedrīksti kārtīgi atlaisties, baidīdamies saburzit iegludinātās bikses. Mēs darām taisni otrādi: apvelkam visvecākās drānas un tad tikai zēvelējam līdz rīta gaismai un atkal līdz rīta gaismai! Aperlāts ievilkā nicīgu krociņu koptajā džentlmeņa sejā:

„Tādus suselnieku jampadračus mēs nicinām. Pie Mačernieka viss ir smalks. Lieliskas lustras parketā, kas laistās kā sasalīs zelts. Uz aukstā galda slaidos kristalla pokālos dārgi viņi dzirkstī un smaržo. Dāmas, šalkdamas zīdos un mirdzēdamas rotās, iepeld kā vāravas, un kungi kā melnie gulbji slaidi noliecas par viņu rokām... atskan liega mūzika, sākas deja, lēna un līgana kā brauciens gondolā. Zāle čalo kā ezers vasaras naktī; neviena skaļa sauciena; vāri nodzirkstulo smiekli, noplaksnās smalkas asprātības, pilnas paslēptiem glaimiem un jaukiem vārdiem. Un tad vidū iznāk pats meistars Mačernieks. „Draugi!” viņš sauc, „manu lepno palīgu izlasītais bars, šurpu šampanietil”... ak, ko, tu, Okmiān, nemūžam nesapratīsi, kas ir īstas viesības un īsta liksmība.”

Tā strīdēdamies un smiedamies, viņi devās atkal darbnīcās, un jautrība beidzot kļuva tik skaļa, ka Upenājs tikko valdījās, nesācis dūrēm dauzīt sienu. Bet, kad visi trokšņaini nodrāzās pa trepēm un nams apklusā, vientulības skumjas saārba Upenāju ar neciešamu smeldzi. Beidzot, nezinādams nekā darīt, arī viņš izskrēja pastaigāties.

Visus šos mēnešus, kamēr strādāja Žibeikas darbnīcā, Upenājs tikai reti un vienīgi vakaros gāja pastaigāties. Viņš izvairījās no lielajām, apgaismotajām ielām, kurās arvienu varēja satikt kādu pazīstamo. Žibeikas nams atradās Šarlotes ielā, un Upenājs bija iemīlojis mazās, pa daļai vēl neapbūvētās ieliņas gar plašajiem klajumiem ap hipodromu.

Sovakar, vērojot, kā vējš trenkā sausa sniega strūklas pār ieputinātiem puvukokiem āimenu dārzinos, kā čabina sausos zirnājus, kā smīkst ap dārzīņu dēļu būdām, viņš tik tikko nesāka smīkstēt līdzī. Kā būtu, ja aizbrauktu uz Cesvaini? Kaut vienu dienu! Pietiktu ieraudzīt tik pazīstamo sarkano ķieģeļu staciju ar plašo pagalmu un daudzajām slītām zirgu piesiešanai, mīers un mājība viņu apņemtu... Pat rakstījis uz mājām viņš nebija nekā, izņemot īso paziņojumu, ka sākarā ar Kaspara Žibeikas

novēlējuma sacensības izsludināšanu savu ārzemju braucienu atliek. — Varēja jau cerēt, ka līdz Cesvainei Rīgas tenkas un joku stāsti par viņa viltus stipendiju nemaz nebūs aizgājuši. Bet, ja viņš aizbrauks, tad droši nenoturēsies un izstāstīs visas nelaimes. Mazais brālis jau nu ziņāja, kas jānoklusē, kas ne, bet māte pasūdzētu bēdas kādai kaimiņienei, un tā tas ietu pa visu pagastu. Un kāpēc tuviniekus vispār sāpināt? Tie turēja no viņa tagad tik lielas lietas. Nē, uz mājām nevarēja braukt. Sirds bija tik grūta, ka likās labāk nosēsties tepat sniegā un ļaut, lai vējš pamazām tevi aizputina.

Ierāvis vēja nosvīlināto seju apkaklē, Upenājs sāka soļot citā virzienā. Jau daudzas reizes savās pastaigās viņš bija uzņēmis šo virzienu, bet allaž piespiedis sevi atgriezties. Šoreiz viņš ļāva kājām valū. Šķērsojis dažas ļoti gaišas, platas, drūzmainas ielas, viņš apstājās pie augstiem vārtiem, caur kuņu dzelzs kalumu varēja sablenzt dziļu pagalmu ar pāris kailiem, staklainiem kokiem un kādu garāžai līdzīgu nameli. Stikla jumā viedēja gaisma. Tātad Ciemalda bija mājās. Upenājs gribēja vēlreiz jo rūpīgi pārcilāt iemeslus, kāpēc nebija drīkstējis visu laiku Ciemaldu apmeklēt, no jauna apsvērt attaisnojumus, kāpēc to varētu darīt tagad, bet bija tik nejauki vēss, ka pat domas stinga. Tā viņš mīņājās, mīņājās, sala, dauzīja kājas un beidzot lēnām, gandrīz zagligi iegāja sētā un piezvanīja.

„Pazudušais dēls beidzot atradies, man jau bija apnīcis ik dienas laistīt iesākto veidojumu,” sacīja Ciemalda tā, it kā viņš nebūtu rādījis tikai dažas dienas, nevis trīs briesmīgi grūtus mēnešus. Bet šāda uzruna, nevērīga un pavirša, bija taisni tā, kādas viņam visvairāk vajadzēja — it kā nekas nebūtu noticis, it kā viņš nekad nebūtu skrējis pēc savas viltus stipendijas uz Mākslas nodaļu, it kā viņš būtu apmeklējis Ciemaldu tikai vakar un nevis pirms trim mēnešiem.

Viņš apsēdās. Ciemalda turpināja pasākto darbu, slīpēt svai-gai bronzai lējuma šuves. Pēkšņi gleznotāju pārņēma brīnum-jauka sajūta — tā viņš allaž jutās, atgrieždamies no Daugavpils mākslas skolas Upenājos. Tad lielajā, krēslainajā virtuvē viņš mēdza apsēsties pie pavarda. Pirms pusdienām vai pievakarē virtuvē sapulcējās visi mājinieki. Māte rīkojās gar pavardu, tēvo-cis sēdēja pie balti noberztā galda, mazais brālis ar ādas pletni rokā gaiņāja mušas. Ābeļzari viegli sitās pie rūtīm, no pavarda šād tad uzmutuloja tvaiki, noskanēja trauki, nopliukšķēja pletne, iečīkstējās tēvoča krēsls — miers nolaidās dvēselē kā daždien mājās, ilgotās un sasniegtās...

Viņš atsila kā spāre piesaulē un sāka plāpāt. Par šo, par to. Pirmo reizi pēc ilgiem laikiem sajūtās atkal kā cilvēks, nevis te-
kulis un bēgulis. Tikai par vienu lietu viņš neminēja ne vārda
— par savu gleznu.

Pēc šī vakara Upenājs atkal atjaunoja savus apciemojumus
pie Ciemaldas reizi, pat divas nedēļā, jo viņam nu bija svarīgs
lemesls — veidojumu taču nevarēja pamest iesāktu. Diezgan
bieži Ciemalda pie tā arī strādāja, jo viņas dabā nebija pavadīt
vakarus bezdarbīgās valodās.

Glūži nemanot, Kaspara Žibeikas novēlējuma godalgas piešķiršanas brīdis bīstami pietuvojās. Sacensības dalībniekus tikai reti vairs redzēja atklātībā, tie visi bija nozuduši darbnīcās, un Kurcums veltī nīka kafejnīcās cerībā kādu notvert. Bet reiz, garlaikojoties „Timbuktū”, viņam uzsmaidīja negaidīta laime: ienāca Orfejs Fausts. Kurcums viņu tūdaļ ievīlka nomaļā nišā.

„Nu, kā iet? Vai savienoto mākslu parāde būs drīz gatava?”

„Idejiski teorētisko daļu nupat nobeidzu,” atbildēja Fausts, „un tāpēc atnācu šurp uz kafejnīcu drusku atpūsties. Jo vairāk es strādāju, jo dziļāk jāsasausminās ne tikai par mūsu, bet, ai, pārāk bieži arī par visas pasaules mākslas seklumu. Ir pilnīgi nepieciešami likt jaunas, padziļinātas aistētikas vētrai pārbrāzties šiem piepelējušajiem olimpiem. Cik sekli ir rakstniekil Kāds ideju trūkums! Kādus niekus, kādus nolādētus sīkumus viņi apraksta! Cik necilas viņu apcerētās jūtas! Iecerēdams savas parādes tekstu, es gandrīz raudāju par pasaules mākslas niecību.”

„Kāpēc raudāt? Vajadzēja radīt ko diženāku,” piezīmēja Kurcums.

„To es arī dariju!” iesaucās Orfejs Fausts ar kaislību, „un ideju man ir tik daudz, ka vienīgā grūtība ir izvēlēties vislabāko no labām. Vai gribi dzirdēt savienoto mākslu parādes literārā mugurkaula vai libreta konspektu, kas uzņemts tetraloģijas veidā? Tur jūtas ir padziļinātas, norises sublimētas. Tur es ļauju sirdij runāt valdonīgi un iz pašām dzelmēm. Milas un draudzības problēmu, atļaušos piezīmēt, esmu tvēris tik būtiski un totāli kā neviens kopš senajiem grieķiem!”

Saprotams, ka neko pasaulē Kurcums nevēlējās kaislīgāk, un Orfejs Fausts satraukts pielēca kājās, izplēta rokas un jūsmīgā balsī, kas auga, krita un locījās līdzī stāsta aukainajai norisei, aizrautīgi deklamēja:

„Italiņā, saulainajā, bezgalīgajā Venecijā jaunā, burvīgi skaidrā kontese Asuntabella Cuccereloni stāv pie sava palaco loga un ieskā matus. Pazīstamais uzdzīvotājs jaunais, draiskais Fio-

rello Bellimbusto, apkampis daudzīnāto kurtizāni Paskučinu Fučikato, brauc gondolā gar palaco...

„Kur tu ņēmi tik skaistus vārdus saviem varoņiem?” pārtrauca Kurcums.

„Tos man izvēlējās brāļadēls, kas mācās itāliski. Apdāvināts zēns. Bet nepārtrauc mani. Tātad — brauc gondolā gar palaco. Sirdsskaidrā Asuntabella grib novērsties no piedauzīgās ainas, bet — nevilus sastop ugunīgo Fiorello skatienu. Notiek gadsimta lielākais milas brīnums: divas sirdis savienojas pārvarīgā visuaprijējā mīlā. Abi mīlnieki kaisles šķīstītājā varā izplaukst un pārvēršas, viņu talanti atmosfēras. Fiorello kļūst slavens komponists un komponē ģeniālu operu „Amore, amore, tutto di amore”. Asuntabella kļūst brīnišķīga dziedone un iestudē operas pirmo lomu Evangelīnu Amorosi. Mīla un laime sit augstāko vilni. Bet nelaimīgā, pamestā Paskučina Fučikato greizsirdības izmīsumā piesūta Asuntabellai melīgu vēstuli, ka Fiorello viņu krāpj. Seko šausmīga traģēdija. Asuntabella pārmet Fiorello neuzticību, bet mežonīgajās sirdsmokās, izrunājot briesmīgos vārdus, pēkšņi zaudē balsi un kļūst mēma. Nevainīgais Fiorello, neizsakāmi sāpināts, dvēseles satrauktībā zaudē dzirdi. Nespēdami izskaidroties, mīlnieki šķīras, liktenīgi pārpratušies. Fiorello, ārprāta sāpju plosīts, sadedzina ģeniālo operu un aizdrāžas pasaulē. Viss ir beigts! Pagalam mīla, pagalam opera, mēma ir Venēcijas lakstīgala... Fiorello izmisis klist pa pasauli. Visu zemju un rašu skaistules dāvā viņam savu mīlu, viņš kļūst fantastiski bagāts, kļūst par kādas Dienvidamerikas republikas prezidentu, aplaimo tautu (taisni tāpēc, ka ir kurls, jo nepieejams glaimiem un tenkām), viņš piesavinās dziļākās gudrības un atziņas, kļūst vieds, bet — tikai atmiņas par Asuntabellu ļauj viņam elpot. Kādā brīnišķīgi greznī ierīkotā telpā viņš ik dienas un ik nakts meditē un kontēmplē par zudušo mīlu. Bet sāpes beidzot kļūst nepaciešamas, viņš pamet visu un — pēc 25 gadiem atgriežas Itālijā. Tikko viņš pieskarina kāju Itālijas zemei, senās mīlas sāpes sagrābj viņu ar aumalīgi postītāju spēku. Mežonīgā negaisa naktī viņš traucas augšā Pizas šķībajā tornī un vaimnādams skrej pa galerijām, ļaudams aukai plosīt matus, bet lietum un krusai pērt sāpju izvagos vaigus. Vīna ievainotā sirds trako līdzī negaisam. Pēkšņi, kas tad tas? Kāds tumšs stāvs stājas viņam ceļā. Tā ir Paskučina Fučikato, kas, 25 gadus nožēlojusi savu baigo grēku un nododama mūžīgās klusēšanas solījumu, iestājusies trappistieņu klosterī. Neremdināmo sirdsapziņas moku plosīta, arī viņa tonakt meklē glābiņu negaisā. Zibeņu gaismā viņa pazīst Fiorello! Senā mīla, senais naids pēkšņi uz-

brāzmo. Pazib stilets, un viņa cērt to krūtīs vīram, ko reiz tik karsti mīlējusi. Bet aklo dusmu un izmisuma vadītais dūriens skar tikai Fiorello greznās drānas. Paskučina Fučikato zaudē līdzsvaru, krīt un neviļus ietriec stiletu pati sev zem sirds. Mirstot šī krāšņā un grēcīgā sieviete zīmēm atzīstas, ka nosūtījusi nelietīgo vēstuli, zvēr, ka viss tas darīts tikai mīlas dēļ, ka tikai neprātīgā mīlā viņa pacēlusi asmeni pret savu dievekli. Karstās nožēlās šī samulsusi dvēsele lūdz piedošānu un skūpstā Fiorello zābakus.

Fiorello raud, piedod un svētī. Viņa rokās Paskučina Fučikato mirst kā svētā, un tajā brīdī negaiss rimst, mākoņi pašķiras, un pilns mēness lej savu šķīsto gaismu kā gloriu pār daudzcietašās netaisnības apskaidroto un vēl skaisto seju, bālu kā Karraras marmors...

Bet Fiorello ir uguns un liesma. Viņš drāžas kā vētra uz Venēciju. Viņš nojāj līdz nāvei desmit zirgus, salauž vairākas karietes un droškas, bet viņš ir tur, noirē gondolu un airējas uz palaco Cuccerelone. Mēmā kontese Asuntabella 25 gadus, noslēgusies no pasaules, sēro par neaizmirstamo Fiorello... Ik dienas tai stundā, kad pirmo reizi saskatījās ar savu mīlāko, viņa, būdama vēl arvienu it pievilcīga un sprauna, sēž pie loga un ieskā matus. Un, raugi, šodien, kad sāpes to plosa briesmīgāk kā jebkad, kad viņa piesauc nāvi un iznīcību — ko viņa redz? — Fiorello! Fiorello airējas gondolā tāpat kā toreiz! Viņa pietrūkstas un kliedz, jā, kliedz, jo pārdabīgā dvēseles satricinājumā atkal atgūst balsi: „Fiorello! O, mio caro!” Un sāk dziedāt skaistāko un kaislāko Evangelīnas ariju no sadedzinātās operas „Amore, amore, tutto di amore”. Un lūk, ko nespēja ārstu izmaņa, nedz visdārgākie dziedniecības avoti, to dara mīlas un mūzikas vara. Fiorello atgūst dzirdi! Laime un mīlas gandarījums ir tik pilnīgs, ka dievi kļūst skaudīgi. Pēkšņi saceļas viesulvētra. Viļņu kalni sabango kanale Grande, tie šļācās pāri pat Rialto tiltam un apsviež Fiorello vieglo gondolu. Asuntabella, to redzēdama, izkliedz savu dvēseli satricinošā izmisības brēcienā un metas dzestrajā dzelmē pie sirdsmīlotā. Bet Fiorello spēcīgām rokām šķel viļņus un izpeld — ar Asuntabellas liķi rokā. Visa Venēcija mirkst asarās. Un vēl daudz, daudz gadu pēc tam venecieši rāda svešniekiem kluso, viedo sirmgalvi Bellimbusto, kas, dziļās skumjās nogrimis, katru dienu airējas gar palaco Cuccerelone kā dzīvs pieminekļis mīlai un tās neiznīcīgajai varai. Nu, ko teiksi?” jautāja Orfejs Fausts, „man liekas, ka pat tu, apcietinātā un smējīgā dvēsele, esi satricināts.”

Atgāzies atzveltnī, Kurcums klausījās, acis pievēris, un viņa sārtajā sejā atspoguļojās dziļa un patiesa bauda. Reizu pa reizei mūsainie vaigi notrīsēja un noraustījās, bet nevarēja pateikt, vai tā bija šausmināšanās vai varonīgi nožņaugti smieklī.

„Vai tu domā, ka kritika varētu neatzīt šo darbu par dziļu un vērtīgu?” bažīgi jautāja Orfejs Fausts, nevarēdams sagaidīt no Kurcuma ne vārda.

„No Dieva puses!” sauca Kurcums, „kritikas acis tu būsi bezdibens. Neviena neuzticās iespīestam vārdam tik ļoti kā kritika, un par dziļiem rakstniekiem sauc tos, kas, rakstot vārdus „jūtas” un „domas”, allaž piemetina apzīmējumus „dziļš”, „gudrs” un „īsts”. Tu dari to uz katra soļa, un nav ko būties, ka tevi kāds noturēs par seku vai mākslotu. Tavs darbs ir lielisks žilbinātājs un varens saistītājs, bet... tomēr augstāka vērtējuma priekšā nepietiekami iespaidīgs.”

„Kā tad tā!” uztraucās Fausts, „šīnī gabalā dziedone zaudē un atgūst balsi, kurlie top dzirdīgi, un mēmie sāk runāt: mīlas spēks un izturība sasniedz cilvēkam iespējamās robežas, bet tu saki — nav iespaidīgs! Tevi runā tikai skaudība, nekas cits! Bet, ja tev vēl nepietiek, tad labi! Es paralizēšu Paskučinu Fučikato un visefektīgākajā brīdī to atkal iedarbināšu...”

„Tā visa par maz, mīlo Faust. Ja tu gribi iezvanīt jaunu laikmetu, tad tev vajaga spert vaļā vēl gluži nebijušus reālistus. Liec mīlas sāpēm trakot patiesi kā vēl nekad. Liec, lai Asuntabella zaudē nevien balsi, bet kļūst arī akla, kurlmēma un paralizēta. Liec, lai viņu 25 gadus baro caur šļūteni ar buljonu un tad, kad Fiorello airējas gar palacco, lai viņa pielec kājās brāša, vesela un kairā!”

„Jā... bet kā tad viņa vispār kurlmēma un akla lai pamana, ka Fiorello brauc?” jautāja Fausts samulsināts.

„Ak, ko, mīlas vara iespēj visu!”

„Vai zini, kad tikai tev nav taisnība,” teica Fausts domīgs, „es pārdomāšu šo lietu. Bet tagad klausies otru daļu. Tā kā es pārceļšu pasaules kultūras centru šurp uz ziemeļiem, tad darba centrālo posmu veidos ziemeļu zemnieku traģēdija. Tie ir vareni, stipri, sevi klusi dabas cilvēki, saauguši ar velēnu, uz kuras tie stāv. Traģēdija sāksies apmēram tā:

Un atkal modās pavasaris! Saule ēda sniegu. Upes salauza ledus bruņas. Visur urdzēja brūni strauti. Pumpurī brieda un plīsa. Bērzos svilpoja strazdi. Miķelis Milna lēniem soļiem aizgāja aiz kūts un dziļi ieelpoja auglīgo gaisu. Uhū! Tas ir pavasaris! — gribējās iesaukties puisim. Pa olnīcu liganā gaitā nāca pagasta skaistākā meita Made Dzilna. Viņas briedošās krūtis plē-

sa nēburu vai pušu, un zilās acis zem zelta matu kodeļas draiski mirdzēja. Un pēkšņi, nevaldāmas liksmes sagrābts, puisis norāva cepuri no savas linu galvas un sauca:

— Labdien, Made Dzilna! — Un meita viņam atbildēja:

— Labdien, Miķeli Milna!...

„Par tādiem tēlojumiem tevi ierindos klasiķos, bet tu taču gribi būt jaunradītājs,” sacīja Kurcums.

„Pagaidi, pagaidi, redzēsi, kas nāks tālāk.”

„Kas nu tur var nākt? Miķelis Milna mīl Madi Dzilnu, un Made Dzilna mīl Miķeli Milnu,” pasmaidīja Kurcums.

„Tas gan. Bez mīlestības jau nevar pastāvēt ne savienotās, ne nesavienotās mākslas, bet paklausies, kā es to veidoju! Tā ir briesmīgi dziļa un tumši kaislīga mīla. Kad tāda cilvēku saķer savos žņaugos, tad spiež, kamēr beigts! Un lūk, Madi Dzilnu mantkārīgi vecāki spiež precēt bagāto krodzinieku Vili Vilnu. Kad pāris jau uzsaukts, Miķelis Milna slepeni satiekas ar Madi Dzilnu. Viņu sirdis deg zilās ugunīs, un nemākslotajos vārdos, ko tie izmaina, izpaužas dzelmaina un nenovēršama liktenība. Miķelis Milna saka dziļā balsī:

— Labdien, Made Dzilna! — Uz ko Made Dzilna satriecēji atbild:

— Labdien, Miķeli Milna!

— Nu, kā tad tev iet, Made Dzilna? —

— Nu, diez' kā jau neiet, Miķeli Milna. —

— Nu, tad ardievu, Made Dzilna!

— Ardievu, Miķeli Milna! — Un ar šiem vienkāršajiem vārdiem stiprie cilvēki šķīras uz mūžu. Made iziet pie krodzinieka Vilnas, dzēmdē tam daudz bērnu, bet Miķelis paliek visu mūžu vecpuisis.”

„Un tas viss?” vilies jautāja Kurcums.

„Atkal nepietiek? Labi, turpināsim! — Pēc 25 gadiem Miķelis Milna satiek Madi Dzilnu, tagad Vilnu, pie baznīcas. Pats krodzinieks Vilna ir miris, bet aizgājušais šķīr viņus vēl vairāk nekā dzīvais. Made ir vēl arvienu iekārojama sieviete pilnīgām krūtīm un līganiem gurniem, bet Miķelis pasmags, bet brašs puisis stiprām rokām un lēnu valodu. Varenas jūtas cilā Mades krūtīs un bango Miķeļa sirdī, un viņš kaunīgi saka:

— Labdien, Made Dzilna, tas ir, Vilna!

— Labdien, Miķeli Milna!

— Nu, kā tad tev iet, Made Vilna?

— Nu, tā pamazām, Miķeli Milna.

— Nu, tad ardievu, Made Vilna.

— Ardievu Miķeli Milnai — Un šie stiprie cilvēki atkal šķirās uz mūžu, kaut gan laime bija tik tuvu.

„Vājš pulveris, mīlo Faust,” kratīja galvu Kurcums.

„Sasodīta, nejutīgi dvēsele! Nu, liksim, pie velna, lai viņi dabūjas. Miķelis Milna uzliek savu cieto delnu uz Mades Vilnas sastrādātās rokas un aizkustinātāji saka:

— Labdien, Made Vilnai — Un Made atdevīgi izdveš:

— Nu, labdien, Miķeli Milnai...”

„Pietiek, pietiek, mīlo Faust!” sauca Kurcums, „par daudz vārdu, par daudz sīkumu. Ja tu gribi tvert šo traģēdiju gluži vienkāršās, monumentālās līnijās, tad vārdi vispār kļūst lieki. Pilnīgi pietiek, ja varenie zemnieku tēli viens pret otru tikai iekunkstas vai ierūcas. Varbūt vislabāk viņus nemaz nelaist kopā. Siržu vētras jau var iztrakoties tāpat klusumā un vientulībā, vienam sēdot, piemēram, pūnītē, otrai gulot kūtsaugšā.”

„Tu ēsi velns, Kurcumi!” sauca Orfejs Fausts, gluži satracināts. „Tu pats nezini, ko gribi! Vislabākais tev nav diezgan labs!”

„Jātveŗ dziļāk, mīlo Faust!”

„Vēl dziļāk?! Es taču esmu iegrābis līdz pašam dibenam!”

„Tad grāb tam cauri! Nedomā, brālīt, ka jauns laikmets mākslā uz veca trumuļa iezvanāms. Ja tu nevari vienā ģeniālā atvēzienā parādīt visa cilvēcīgā, velnišķā un dievišķā būtību, tad labāk nemaz neiesāc.”

„Dievišķā, velnišķā un cilvēcīgā būtību? To es parādu trešajā daļā, likdams savam mistiskajam varonim līdzīgi Ģētes Faustam noiet pazemē pie mātēm un tēviem un tur rast atbildes uz visiem mūžības jautājumiem, kā arī gūt vērtīgus tīkumiskus norādījumus un vēsturīgus paredzējumus.”

„Tad gan saņemies, mīlais! Parasti šādās reizēs izrādās, ka pēc grūtās nolaišanās pazemē jāpiedzīvo liela vilšanās. Mātes un tēvi arī paši neko lāgā nezina, parasti sapareģo aplami, un varonim ar garu dēgu jāraušas atkal dienas gaismā. Nekas cilvēku tā nesaķībelē kā gudras runas un pareģojumi.”

„Nu, vai zini, tā ir gatavā katorga būt par mākslas pravieti,” nopūtās Orfejs Fausts no sirds.

„Bet atmaksājas”, atteica Kurcums. „Bet, mīlo Faust, tu par daudz noņemies ar literātūru. To ir grūti parādīt uz skatuves, un lielāko daļu skatītāji tikpat nesaprātis.”

„Mākslinieka uzdevums ir pacelt pūli, nevis nolaisties pie tā,” drūmi atbildēja Fausts.

„Pacelt gan, bet ne uz rāvienu. Ja tu gribi vēl līdz Vasarsvētkiem sarīkot izrādi un saņemt godalgu, tad tev viss ir jāvienkāršo un jāsaīsina. Jādara mums, vienkāršajiem mirstīga-

jiem, vieglāk sagremojams. Un to, kā jau tu pats esi atzinis, visvieglāk panāk — apvienojot mākslas. Liec vairāk lietā mūzikai! Tur taisi tikai droši skaņas, mūzika ir jūtu lieta, jūtām viss atļauts, un no tām katrs sev kaut ko izlopa. Rādi vizijas! Arī tās ikviens labprāt skatās. Un, kad tu kaislīgās skaņas un burvīgās vizijās būsi atklājis pasaulei savienoto mākslu kodolu, saņemis godalgu, kļuvis slavens, tad būs laika diezgan iztīrīt idejas, aplūkot tēlus, gludināt sīkumus. Tu varēsi pat par mērenu atlīdzību pieņemt cilvēkus, kas pēc taviem norādījumiem paveiks šo melno un garlaicīgo darbu."

"Vai zini, šis padoms nav slikts. Nudien, tu neesi bez savas āķības. Man jau pašam sāka likties, ka praktiskai izrādei mani nodomi pa lieliem. Ko iesāks rupjais pūlis ar domu pērlēm? Tam vajaga vispirms krietna zvēliena pa atrofētajām smadzenēm, lai atmostos un sāktu ģist. Un tās būs skaņas un vizijas! Tu pats, Kurcum, nevari radīt nekā. Tu esi neauglīgs. Bet kritizē — nekas. Man ideju vienkārši ir par daudz. Patlaban pat — galva taisni rūc. Un tāpēc burzmā grūti atrast īsto. Tad ir labi, ja gadās pie rokas tāds kā tu, pavisam bez talanta. Tu nezini, cik grūti, ja talanta par daudz — jāsmok vai nost."

Kurcuma seja, klausoties par savu beztalantību, drusku aptumšojās, bet tūdaļ jautrības dzirkstis salēca acīs atpakaļ: pazīdams Fausta skopumu, viņš smīnēja:

"Bet, ja tu, pateicoties maniem padomiem, iegūsi godalgu, tad taču samaksāsi kādu procentu? Vai nē?"

"Procentu? Es domāju, ka tu esi ideālists. Nu, un tie padomi gan nebija nekādi sarežģītie," uztraucās Fausts.

"Visas lielās atziņas ir vienkāršas."

"Tu taču negribēsi mani izputināt. Man ir ģimene." Nē, to Kurcums negribēja. "Nu, tad palaujies uz manu augstsirdību," cienīgi teica Fausts. "Vai gan patiesībā katra padomdevēja augstākais atalgojums nav apziņa, ka viņa sēkla kritusi auglīgā zemē? Un tu redzēsi, ka manas parādes jaunajā variantā nebūs neviena trūkuma."

"Neviena trūkuma?" atkārtoja Kurcums, tēlodams izbāiles, "žēlīgais Dievs! Tad jau tu būsi beigts cilvēks! Mākslinieks var kļūt liels tikai ar saviem trūkumiem. Vai tad tu neesi dzirdējis Ģētes teicienu, ka trūkumi ir jāpārvērš īpatnībās? Palūk, cik labi to izprot sievietes. Meitene, kurai vienaldzīgā daba iedalījusi šķības un šauras ačeles, uzrautu, strupu deguneli, nesaka par to ne pieci, bet iekrāso acis vēl šķībāk un splinīgi piemiedz vēl šaurākas, saslej degunu pavisam mākoņos un iztaisās par tādu eksotisku skaistuli, ka puikas skrej viņai pakal biezās ba-

ros. Un vai tad mākslā ir savādāk? Kur slēpjas mākslinieku divainā pievilcība? — Kļūdās! Dažs neprot zīmēt. Tāpēc grūž un šķoba zīmējumu, jo slimāk, jo labāk, tik bezdievīgi, ka beidzot visi sāk brēkt: tā ir viņa īpatnība, un tur viņš ir liels! Ar laiku tāds pieloka pat visuzinātājus kritiķus, un tie svētī viņa darbos ar skaistiem vārdiem, kā „deformācija” un „ekspresīvs”, un vēl daudziem citiem. Dažs, par piemēru sacīt, ir daltonists un krāso zāli sarkanu, bet ģimjus zaļus. Bet, ja gadu no gada neskatās ne pa labi, ne kreisi un vico tikai vaļā, laudis beidzot sāk plaukšķināt: cik īpatnas un burvīgas gammas! Gadās arī tādi superdaltonisti, kam acis ir tā pierīkotas vai pārstieptas, ka tie visu savu mūžu un visā pasaulē nevar nekā vairāk saskatīt kā tikai vien lupatas, mēslus un nelietību. Tie atkal krāso, jebšu vēl biežāk apraksta, tikai tos. Un raugi, netrūkst nelgu, kas arī viņiem saklīdz urrā. Un tā iznāk, jo kādam vairāk trūkumu un jo viņš šis savas vāitis vairāk uzplēš un diktāk sit pie krūtīm, saukdams: raugaities pilsoņi, cik lieli un baigi ir mani augoņi, jo ātrāk tiek pie goda, atzinības un godalgām. Miļo Faust, ja tev ir pāris krietnu trūkumu, tad tu esi gatavs vīrs un laimīgs cilvēks!”

„Klausies, Kurcum, man reizēm ir ap dūšu tā, ka es-tevi varētu kailām rokām nožņaugt! Ko tu jāuc man galvu?! Te tu saki neder, jālabo, bet tagad atkal — gādā lai būtu trūkumi?!”

„Neizprotamā alkst cilvēka sirds, miļo Faust, dod viņai to, un tu būsi liels!”

„Bet ko tad lai es īsti daru, tu sasodītais varizej?!”

„Tver mūžībā un runā simbolos. Tas vienmēr ir drošākais un arī ērtākais ceļš,” to teicis, Kurcums cēlās un gāja, pamezdams Orfeju Faustu satracinātu un apjukšu.

Tomēr visu mākslu mākslinieks nebija no nātņa austs un nebūt nepadevās apjukumam, bet, atcerējies, ka viņam taču vēl arvienu ir intuīcija, uz ko grūtā brīdī paļauties, nikni metās darbā.

Jau pēc īsa laika viņš varēja visās kafejnīcās stāstīt, ka savienoto mākslu parāde esot pārstrādāta un nobeigta, teksts, mūzika, tēlotājs ietērps, režija un filozofija galīgi iecerēti un gatavi īstenošanai, pie kam jaunais variants pārspējot iepriekšējos tikpat pārliecinoši, kā pilna mēnesnīca spožumā pārspēj skārda šķīvi. Bet tagad iznira kāds pavisam mulķīgs, bet totiesu jo grūtāk pārvarams šķērslis. Parādes sarīkošanai vajadzēja naudas un pie tam diezgan daudz, — skatuves noīrēšanai, dekorācijām, mūziķu, aktiešu, statistu algošanai un vēl daudzām citām lietām. Pat Kurcums labu laiku nerada padomu, līdz reiz gluži neviļus

kafejnīcā „Timbuktu” saskrējās ar Pušmucovu. Antreprenieris bija brangi nopelnījis ar Upenāja izstādi un prata novērtēt Kurcuma padomu jo vairāk tāpēc, ka ar nākošo uz savu roku rīkoto izstādi bargi iekrita. — Ar paša slavenā vītolu Posas izstādi! Bet ko bija Kurcums teicis, ierazdamies atklāšanā, vienīgajā dienā, ko publika kaut cik apmeklēja? Jūs esat beigts cilvēks, Pušmucov. Ar Posas bildēm ir pilnas visas pakaktes, visi viņa vītulus atskatījušies tiku tikām, ko gan meklēs vairs izstādē? — Pušmucovs toreiz bija pasmējies, bet notika taisni tā, kā Kurcums pareģoja, un tāpēc šoreiz antreprenieris klausījās vērīgi un paklausīja bez ierunām.

Turpat kafejnīcā tika nolemts parādi rīkot nevis kādā nieka skatuvītē, bet noīrēt pašu operas zāli. Tā kā uz spēles tika likti prāvi līdzekļi, tad arī reklāmai vajadzēja būt spožai, un tur nu pēc Pušmucova domām bālais sauklis „savienoto mākslu parāde” nepavisam nederēja. Nepieciešami vajadzēja atrast ko iespaidīgāku, cēlāku, miklaināku, vislabāk kādu varenu svešvārdu. Pēc īsas pārdomas Kurcumam tāds bija rokā: „Sintetiskās mākslas”, bet pati izrāde: „Lielais Sintetikon”. Pēc šī laimīgā atraduma Pušmucovs neredzēja vairs nekāda iemesla lietu kavēt, un trijotne devās uz operas namu un likās pieteikties pie direktora.

Saprotams, opera nav nekāda cirka būda, ko var noīrēt katrs, kam tas iekrīt prātā, un trijotne dabūja pamatīgi pacīnīties. Bet — kāds viesizrāžu cikls taisni bija atteikts, Orfejs Fausts sabiedrībā diezgan plaši pazīstams, kaut gan turēts par divainuli, un Kurcums prata attēlot Lielo Sintetikonu tik varenu, neparastu, interesantu, ka direktors pēdīgi piešķīra zāli kaut vai tāpēc, lai nepazaudētu iespēju Sintetikonu noskatīties. Pušmucovs steigā iemaksāja vajadzīgās drošības īri, baidīdamies, ka tikai direktors nepārdomā un zāli neatteic.

Šeit izcēlās maza ķilda. Kurcums domāja, ka Lielo Sintetikonu drīkstētu rādīt tikai reizi kā neatkārtojamu, vienreizēju notikumu pasaules mākslā. Pušmucovs, domādams, ka no vienas izrādes atleiks par maz peļņas, vēlējās noīrēt visas desmit atteiktā cikla izrādes. Fausts strīdu izšķīra, sacīdams, ka stubajam pūlim pat visvienkāršākās patiesības esot jāatkārto neskaitāmas reizes un tāpēc vislietderīgāki būtu noīrēt operu līdz sezonas beigām un izrādīt Lielo Sintetikonu ik vakarus, bet svētdienās un svētkos pat divas reizes dienā, pie kam rīta izrādē par puscenu. Kurcums mazgāja rokas nevainībā, un zāle tika noīrēta desmit izrādēm. Kad direktors apjautājās, kas un kā da-

rinās Sintetikona dekorācijas, kostīmus un visu citu, Orfejs Fausts lepnī sacīja:

„Ataiciniet apgaismotāju, bufaforu, skatuves meistaru un kōdu no diriģentiem, Lielais Sintetikons ieraus jaunu ceļu ne tikvien mākslas filozofijā un mākslās kā kopumā, bet apaugļos visas atsevišķās nozares, līdz ar to arī teātra un dekorāciju mākslu. Man dekorācijas, piemēram, būs no gaismas! Jā, mans direktor! No gaismas! Kolumba ola atkal reiz ir nostādīta uz galā!” Kad ieradās apgaismošanas meistars, Fausts viņam strikti noprasīja:

„Vai jums ir 24 starmetēji?”

„Ir,” atbildēja meistars.

„Man būs vajadzīgs gara gaismas šķīstās mīlas templis. 24 baltas kolonnas, kuŗas jūs radīsīt no 24 gaismas strūklām. Kas gan ir skaistāks un šķīstāks par starmešu staru melnā tumsā! Tas ir simbols jau pats par sevi!”

Tācu apgaismotājs domīgi purināja galvu:

„Lai vēidotos gaismās kolonnas, staram vajaga kaut ko apstarot — miglu, mākoņus, dūmus, putekļus...”

„Putekļus? Tie būs. Pirms mīlas templa parādīšanās var no-dejot dažas velnu dejas, tie sacels putekļu cik uziet.”

„Bet tie drīz izklīdīs. Bez tam 24 starmeši pārvērtīs skatuvi gaišā dienā, un nekāds templis vairs nebūs redzams.”

„Lūk, tas ir, ko es allaž sastopu savu nodomu ceļā — neizpratni, negribu un neapdāvinātību!” rūgti zūdījās Orfejs Fausts. Bet apgaismotājs bija mierīgs un laipns vīrs, saprata nespeciālista vilšanos un tūdaļ noteica stundu, kad skatuve būs brīva un Lielā Sintetikona autors pats varēs izmēģināt un pārbaudīt starmetēju spēli.

„Labī. Bet vai jūs varat ātri mainīt krāsainas gaismas?” prasīja Orfejs Fausts tālāk.

„Ko jūs saucat par ātri?” atjautāja apgaismotājs.

„Lielā Sintetikona norises laikā tiks runāts teksts. Katram burtam ir sava krāsa. A ir balts, B brūns, C dzeltens un tā tālāk, x zaļš, y sarkans uz z oranžs. Reizē ar burtiem jāmainās arī gaismai, kas pludos ja ne pār visu skatuvi, tad mazākais pār runātājiem.”

Diemžēl, arī šeit Orfejam Faustam nācās piedzīvot vilšanos, tik ātra krāsu maiņa nebija iespējama. Neatlika nekas cits, kā gaismas mainas palēnināt vai nu sakarā ar pantu pirmajiem, vai pēdējiem burtiem. Ar to dekorāciju un gaismu jautājums pagaidām bija galā. Galdā nāca kostīmi.

„Velni ir spalvaini, melni un dejo pa tumsu, par tiem nav daudz ko bēdāt, šķīstās mīlas priesteriene savā šķīstībā, saprotams, ir kaila, un par viņu arī nav ko bēdāt...”

„Kaila?” izbijās direktors, „nekādā ziņā! Pat ja es kā direktors jums to atļautu, policija nekavējoties slēgtu izrādi.”

„Cik drausmīga ir jaunradītāja gaita: visi ir pret viņu — indivīds, sabiedrība un valdība,” gaudās Fausts un viņam līdzī antreprenieris, jo, mīlas priesterieni apģērbjot, izrāde zaudēja daudz no pievilcības.

Pateicoties operas plašajiem kostīmu krājumiem, apģērbu lieta tomēr nokārtojās viegli. Parunājies ar butaforu un skatuves meistaru, noskaidrojās dažas pacelšanas un gremdēšanas iespējas, Orfejs Fausts pievērsās mūzikai. Viņš dziļi nopūtās un brīdi klusēja.

„Viss tas, par ko mēs runājam līdz šim, bija sīkumi, kurus var atrisināt tā un citādi, bet ar mūziku, kas ir Lielā Sintetikona mugurkauls, lieta ir daudz nopietnāka. Vispirms visa mūsu mūzikas sistēma ne velnam neder. Tā ir novecojusies, pret dabīgu un reformējama ar vislielāko skubu.”

Direktors un diriģents acis vien izplēta.

„Matēmatikā un visās citās zinībās jau sen pieņemta decimālsistēma, vienīgi mūzikā neizprotamā un atpakaļrāpīgā veidā pastāv vecu vecā grabaža — septiņu toņu sistēma. Bet kas būtu mūzikā dabīgāks par desmittoņu sistēmu? Pianistam ir desmit pirkstu, notīm piecas līnijas...”

„Bet toņu tāpat kā krāsu ir tikai septiņi! Kur tad jūs ņemsit trūkstošos trīs?” jautāja diriģents.

„Vai klavierēm trūkst taustiņu? Sadaliet tikai pa desmit — nevis oktāvās, bet decimās, un lieta darīta. Saprotams, tad būtu vajadzīgs visu mūzikas literātūru pārstrādāt, transponējot decimālsistēmā... bet ar valsts atbalstu tas būtu nieks, pieņemtu cilvēkus un darīts. Es kā patenta izgudrotājs vadītu darbus un nopelnītu labu naudiņu.”

„Šo melno darbu gan varētu mazāk ģeniāli cilvēki vadīt,” piezīmēja Kurcums, kas visu apspriedes laiku bija tikai klausījies, „jums pašam piemērotāki ir citi slavas pilnāki uzdevumi.”

„Es, draudzīn, esmu sasniedzis jau tādu stāvokli, ka slavas vairs nevajaga, tikai naudas,” atteica Orfejs Fausts. „Bet, ja mēs patlaban runājam par mūzikas reformēšanu, tad es jums atklāšu vēl vienu izgudrojumu, kas sevišķi noderētu dziesmu svētkos, kad jādiriģē milzu kori. Dziedātāji pastāvīgi sūdzas, ka nespējot saredzēt diriģenta kustības. Es iesāku konstruēt trīsdesmit metru augstu manekenu-sēmaforu, kas, elektriski vadīts, izvicinātu vi-

sas diriģenta kustības, kas pats sēdētu apakšā ērtā atzveltnī un spēlētu uz kontaktu klaviatūras.”

Tomēr tika norunāts, ka, cik jau nu Lielajam Sintetikonam vajadzēs mūzikas, to komponēs un arī spēlēs vēl tajā pat vecajā septiņtoņu sistēmā, jo laika līdz izrādei vairs nebija tik daudz, lai mūziķi varētu pārmācīties. Orfejs Fausts paziņoja, ka patiesi, iekalkulēdams savos plānos cilvēces atpakaļrāpulību, lielāko tiesu jau sakomponējis parastajā sistēmā, bet visi zolo gabali būšot improvizācijas, kuŗām nekādu nošu nevajadzēšot un, tā kā tos viņš izpildīšot pāts personīgi, tad par bažām vai pārdomām būtu smieklīgi pat runāt.

Pieskaroties reklāmas lietai, Orfejs Fausts, saprotams, vēlējās operas programmas grāmatiņā ievietot savu ģimetni pār visu lappusi, bet Pušmucovs piekodināja:

„Gādājiet, lai avīzes raksta par Lielo Sintetikonu un viņa autoru kaut vai tikai dažas rindiņas dienā. Reklāma homeopātiskās devās vislabāk nodrošina slavu un populāritāti.”

Ar to pirmā un svarīgā apspriede bija galā. Orfejs Fausts atvadījās no visiem vēlīgi, laipni un pacilāti, pamezdam direktoru diezgan nelāgās pārdomās par to, vai nebūs pārsteidzies, izīrēdams dīvaīnājam izrādei operas zāli.

Nedēļu pirms Vasarsvētkiem Mākslas nodaļa paziņoja, ka par šķirējtiesnešiem izraudzīti: attiecīgā policijas iecirkņa ilggadējais priekšnieks atvaļinātais kapteinis Ingušs, savā rajonā iecienītais mēbeļgaldnieks Skapars un visā pilsētā plaši pazīstamā moderno deju skolotāja Ingrīda Apserde. Pret šiem darbīgajiem ļaudīm patiešām bija visai grūti ko iebilst. Vienīgi zemkopis no Žibeikas dzimtā pagasta vēl nebija izraudzīts. To Mākslas nodaļa uzdeva apriņķa priekšniekam, kas patlaban sazinājās ar Cesvaines pagasta valdi.

Tiesnešu izziņošana lieliski satrauca visus sacensības dalībniekus. Darbs uzkūsāja ar dubultu sparū. Vissirdīgāk strādāja brīvdarbnieki. Aperlāts atmēta visus peļņas darbus, Pārksts neapmeklēja vairs nevienu sacīksti, bet Okmiāns un Upenājs savu dedzību nemaz vairs nevarēja kāpināt, jo tā kā tā visu laiku strādāja no gaismas līdz gaismai.

Upenāja milzu glezna bija tikpat kā pabeigta; daudzās figūras izzīmētas visos sīkumos kā smalki mehanismi. Staltie strādnieki resniem, iedegušiem atlētu kakliem un braši vajā parautām kreklu krūtīm, ķeistie, salikušie zemnieki ar milzīgām, norepējušām siekstu rokām, iesirmie, gudri smīnošie aceņotie zinātnieki, brūnie jūras vilki ar izskūtajiem zodiem un svītīgi atlocītām vētras cepurēm... kā apnikuši un nelūgti viesi tie uzbāzīgi māja un pīrdza no audekla. Upenājs strādāja kā trenkts, bet nekad neapsēdās darbnīcas galā un nevēroja savu darbu stundām, kā to agrāk vienmēr mēdza darīt, lai gleznoja ko gleznodams. Šoreiz viņš savu Darba apoteozi vismilāk būtu nodevis jau tūlīt, lai nespokojas acu priekšā. Kaut to varētu parādīt vienīgi tiesnešiem, saņemti godalgu un tūlīt sadedzināt. Kaut vismaz varētu Ciemaldai nerādīt. — Strādādams Upenājs gudroja visādus teiksmainus veidus un paņēmienus, kā atvilināt Ciemaldu no paredzamās kopējās izstādes, un pēc brīža pats dusmojās par savu bērnišķību. Dažbrīd milzīgais audekls sāka rēgoties un glūnēt darbnīcas kaktā kā spokains astoņkājis, kā nepildāms daudzgalvains un daudzrokains elks, kam vajadzēja upurēt un upurēt.

Tādās reizēs Upenājs tikko valdījās, neņēmis platāko paletes nazi un netriepis biezu krāsu lēkšņi pāri nolādēti tirajiem un gludajiem ūdenslīdzījiem, inženieriem, mežkopjiem un moderēm.

Ciemalda jau sen manīja, ka ar Upenāju nav viss kārtībā. Viņa bieži apjautājās par sacensības darbu, bet Upenājs vai nu izvairījās, vai runāja tā, ka nekā nevarēja izlobīt. Tas, ko Astrīde kā lielu noslēpumu bija viņai papaudusi par milzīgo gleznu, likās pavisam aizdomīgi. Pēc tiesnešu izsludināšanas Upenājs saduga acīm redzami, kļuva tik tramīgs, izklaidīgs un drūms, ka tēlniece nolēma vairs velti neprāšāt, bet vienkārši palūkoties, kas īsti par lietu.

Un tā pāris dienas pirms Vasarsvētkiem Upenājs izdzirda pie durvīm svešādu klauvējienu un, ieraudzījis Ciemaldū, gandrīz nogāzās no kājām. Ka viņa bija tikusi garām Urpulim, kas sievietes nepavisam nelaida mākslas namā, tur nebija ko brīnīties: Upenāja acīs Ciemalda spēja gandrīz visu. Bet viņš nezināja, ka arī Urpultēvs ir nobažījies par savu pārāk uzkrītoši sadrūmušo darbnīcnieku un Ciemaldai nenācās grūti saprasties ar stingro sargu. Upenājs jutās pagodināts kā ķēniņš un reizē pārbijies kā viltotājs, pieķerts nozieguma vietā. Negants kauns apmutoļoja kā verdošs tvaiks, un savā apstulbumā viņš turēja durvis tik stingri, ka Ciemaldai nācās gandrīz ar varu ielauzties darbnīcā. Ļaudama Upenājam laiku attāpties, viņa lēnām izgāja cauri visai telpai, apsēdās gultas galā un sāka pētīt nelaimīgo gleznu.

Pēc pirmā pārsteiguma un baļu mirkļa Upenāju saqrāba karsta ziņkāre. Ciemalda taču bija pirmā un vienīgā svešā sapratēja acs, kas skatīja šo gleznu. Varbūt bāžas aplamas? — diendienā pie viena darba strādājot, visslīpētākais meistars var tā notrulināties, ka vairs nejēdz ne rīta, ne vakara. Varbūt viņš, pats nemanīdams, radījis ievērojamu darbu? Tas nekas, ka strādāt likās pretīgi, vai dienās pats Bēthovens neraudāja baltas asaras, kad viņu puikas gados spieda pie klavierēm? Cerības aizrāva Upenājam elpu. Katrā ziņā Ciemaldas spriedumam varēja ticēt. Viņas gaume bija neklūdīga, un viņa neliekuloja.

Ciemalda skatījās gleznā ļoti ilgi, tik ilgi, ka Upenājs tikko turējās, neiesaucies — „nu runājietaču!”

Beidzot tēlniece palūkojās viņā ar savādu smīnu un teica:

„Tik slikti jūs varēsiet gleznot tad, kad būsiet slavens.”

Upenājs nevarīgi paplātīja rokas, kā tverdams pagaisušās cerības.

„Kā jums ienāca prātā nelaimīgā doma gleznot plakātu?” turpināja tēlniece. Upenājs nosēdās viņai blakām, bet nebilda ne vārda.

„Kur palicis jūsu svaigums, jūsu retā spēja aplūkot vispazīstamākos priekšmetus no kādas vēl nepamanītas puses? Kur palikusi jūsu siltā krāsu izjūta, nepiespiestais un jūtīgais gleznojums. Jūsu gammas? Kur palikuši visi tie gleznieciskie uzdevumi, kas jūs nodarbināja vēl izstādes laikā? Pat jūsu citkārt tik vijīgais zīmējums kļuvis kokains kā rasēts.”

Upenājs neatbildēja.

„Vai jūs domājat, ka nemācītajiem tautas tiesnešiem jārāda nevis māksla, bet bilžu grāmata? Neaizmirstiet, ka sacensības gleznas izstādē aplūkos un vērtēs visi.”

Upenājs sēdēja un kodīja ikšķi.

„Es saprotu, jūs esat atvēzējies, lai ar šo milzu audeklu, ar šo figūru kalnu satriektu visus, kas jums darijuši pāri. Bet — no naida mākslā nedzimst nekas labs.”

Ciemalda pavērās Upenājā un sabijās: iekodis apakšlūpu un nejauki saviebies, gleznotājs kampa pēc elpas.

„Tā ir!” viņš sacīja svešādā balsī. „Glezna nekam neder. Tikai es visu laiku nedrīkstēju sev atzīties.” Viņš pacēla paletes nazi, kas, krāsas jaucot, bija notrinies spožs un ass kā bārdas nazis, lai slaidā vēzienā pāršķeltu „Darba apoteozi”.

„Kāpēc tik teātrāli?” jautāja Ciemalda. „Audekls nav jāmaītā tāpēc, ka mākslinieku romānos tiek graizītas gleznas. Lūk, šis vecais vīrs pie akmeņiem, liekas, gleznots gluži jauki, būtu žēl, ja grieziens skartu arī viņu.”

„Tas ir mans tēvabrālis, akmeņkalis. Un tas esmu es pats,” sacīja Upenājs, rādīdams uz zēnu, kas lūkojās akmeņkāja darbā. „Tās ir vienīgās vietas, kas man gleznojot darija kaut cik prieka”. Viņš noglāstīja ar pirkstgaliem nokaltušo krāsu. „Ko tas līdz? Ar sacensību esmu galā. Lai glezno citi.”

Šī glēvā padošanās liktenim Ciemaldu sakaitināja. Un šāda mīkstāuja dēļ viņa bija tik daudz pūlējusies! Bet viņa savaldījās un nesacīja nekā. — Patiešām, jaunu gleznu vairs nevarēja uzburt. Kaut viņa būtu atnākusi vismaz nedēļu agrāk. Tad visu vēl varētu glābt. Un beidzot viņa sadusmojās pati uz sevis.

Labu laiciņu viņi klusēja. Varēja dzirdēt, ka Pauksts blakus darbnīcā rībināja glezturi, staigāja. Otrā pusē Okmiāns svilpoja jaутru dziesmiņu.

Ciemalda bažīgi vēroja gleznotāju. Nolēmis, ka darbs nederīgs, Upenājs savādi ātri nomierinājās. Tagad viņa seja bija gluži rāma un necaurredzama, kā tas lauciniekiem bieži mēdz būt. Sabrucis viņš nelikās, tikai pilnīgi iestindzis sevī. Vai viņš vēl ko cerēja? Varbūt viņš nemaz neapzinājās, ko nozīmēja atteikšanās no sacensības — jo kas gan tad vairs viņam ticēs, kas

ņems par pilnu? Nedabūt godalgu, tas nebija nekas, bet neparādīt pat darbu nozīmēja beigas, atzišanos nespējā un niekalbībā. Taču pamest mākslas pasaules izsmieklam milzīgo, samocīto allegoriju likās vēl ļaunāk. Ciemalda nopūtās. Vai tiešām viss beigts? Taisni grēks būtu palaiet zēnu postā. Līdz termiņam trīs dienas... Vajadzēja vēl mēģināt. Bet tad tūdaļ jāatmostas no šī sastinguma. Vispirms laukā no darbnīcas, prom no nelaimīgās gleznas. Te nelīdzēja padomi. Upenāju vajadzēja iesviest pavisam citā pasaulē. —

„Es domāju, mums derētu drusku pastaigāties...” Ciemalda vedināja, un Upenājs bija gatavs gājēs.

Okmiāns un Pauksts pašāva galvas durvju šķirbās, brīnīdamies, ka pašā karstākā darba brīdī centīgais Upenājs aiziet pastaigāties.

„Manī ir kas sajucis,” sacīja Upenājs ar karātavnieka smīnu, kad viņi gabalu bija gājuši, „nekad neesmu sevišķi prātojis par to, kas ir māksla, kas glezna, es gleznoju vienmēr tikai to, kas man patika un darīja prieku, tāpat kā bērns cep smilšu kūkas. Man bija kāda nojauta, tai es vienmēr varēju pa'auties.”

„Šo nojautu jūs sadulkojāt, ķerdamies pie darba, kam nebija nekāda sakara ar mākslu, kam vajadzēja apmierināt jūsu ievainoto patmīlību.”

„Tā laikam būs,” piekrita Upenājs un turpināja pēc laicina, „kad es ierados Rīgā, biju nolēmis mācīties. Izvēlēties krietnu meistarū un daudz mācīties. Bet jo vairāk es iepazīnos ar slave-nībām, jo mazāk vēlējos ko pieņemt no tām.”

„Vai tad jūs ko meklējāt? Jūs darījāt tikai to, ko Kurcums lika. Sameklēt meistarū ir daudz grūtāk nekā izmācīties pašu amatu. Uz reizes atrast īsto skolotāju ir tāda pati laime kā piedzimt apdāvinātam.”

Kādu laiku viņi soļoja klusēdami, iegrīzās Stabu ielā, un Ciemalda apstāījās pie kādām durvīm.

„Kāpsim augšā,” viņa sacīja, „es jūs aizvedīšu pie meistara.” Upenājs paņirdza zobus:

„Par vēlu. Es pirmīt nenobeidzu savu domu. Pie meistara jāiet zēna gados. Tikai zēns drīkst visu pieņemt un visu atdardnāt. Vīra gados no meistariem nav jāmacās, bet ar tiem jācinās. Man atliek tikai izšķirties — gleznot vai negleznot.”

Ciemalda pirmo reizi paskatījās Upenāiā ne kā kopjamā un vadāmā zēnā, bet sev līdzīgā pieaugušā cilvēkā.

„Jūs nedrīkstat baidīties arī no meistara, kas dzīvo šeit,” viņa sacīja, redzēdama, ka Upenājs vilcinās ieiet. Viņš lāvās sevi vest.

Bēniņu durvis atvēra Piegāzs. Patiešām tas bija vienīgais cilvēks, kuŗu šinī brīdī Upenājs būtu vēlējies sastapt. Viņš sajūtās tik atvieglots, ka tikko nepasmaidīja. — Cik labi tomēr Ciemalda viņu pazina.

Sirmais meistars satvēra viņa roku tikpat zīmīgi vāri un silti kā toreiz izstādē, iesaukdamies:

„Man vienmēr likās, ka jūs mani vienreiz apciemosit. Savā izstādē gan likāties lepns, bet jums bija mīlīgas acis. Es drusku protu lasīt sejās.”

Meistaram varēja būt gadu sešdesmit, bet viņa gaitai un kustībām piemita apbrīnojams vieglums un žīgums. Viņš vedināja viesus dziļāk kā labs tēvs rātnus bērnus.

Upenājs bija Rīgā redzējis jau daudzas darbnīcas, kuŗās dzīvoja trauksmainā jaunatne, bohēma, spītīgie sevis meklētāji. Arī viņš pats nāca no nama, kas taisni kūšāja no sacensības sprieguma un drudža. Bet Piegāza darbnīcā gars bija pavisam cits — miers, nogrimšana sevī, klusums. Visā dzīves jezga likās palikusi aiz sliekšņa. Upenājs šķita ieejam drīzāk mūzejā nekā darbnīcā.

Koši tautas audumi, kas sedza gandrīz visas sienas, maigi ienēma ienācēju savās siltajās, rāmajās krokās un noglāstīja acis ar saskanīgajiem rakstiem un madarojumiem. Drāna un no liela vecuma pelēki vizošs koks bija viss, ko acis pirmā mirklī uztvēra. Varēja domāt, ka telpā visas mantas savīestas pajaukus, bet jau pēc mirkļa kļuva skaidrs, ka šķietamajā nekārtībā valda liela un savdabīga kārtība. Daudzie sīkie priekšmeti uz galdiem, plauktiem un visās malu malās rindojās cits caur citu tik samērīgi un saskanīgi, kā reizi par visām reizēm atradusi savas īstās un paliekamās vietas. Arī Ciemaldas darbnīcai piemita valdzinājums, bet tā bija moderni iekārtota; varēja just, ka tā ir daļa no dzīves, kas pludoja aiz sienām. Turpretim Piegāza mājas likās savrupa pasaule ārpus laika un parastajām vajadzībām, pilna senlaicības, izbalējuša, bet tāpēc jo grūtsirdīgāka un netveramāka daļuma. Visi soli, galdi, skapji bija tautas mantas, savāktas pa visiem Latvijas novadiem. Daudz visādu sakņu un salmu pīteņu, dažs Latgales trauks, ne no koši brūnajiem un zaļajiem, kādus Kurcuma sakūditie podnieki vairumā saražoja Rīgas daiļamatniecības veikaliem, bet ilgos sirojumos salasīti, bieziem taustāmiem rakstiem rotāti, brižam ļoti veci un sadiegti un salīmēti, toties brīnišķīgi krāsaini — gan pusgatavu pilādžu ogu dzeltenumā, gan naktstauriņu pelēkos lāsmojumos. Šur tur vizēja pa svešzemju mantai, dažs kalums, dažā Hehstas, Nimfenburgas, Sevras statuete, kuŗām Viduseiropas mākslā tā-

da pati vieta un nozīme kā antīkā mākslā Tanagras terrakotas sīktēliem. Visjaukāk tās izskatījās tieši blakus leišu dievdarbju kokgriezumiem. Arī kāda liela, franču bronzas apkalumiem rotāta Ķīnas porcelāna vāze ar gudru ziņu bija novietota blakus saplaisājušai, pussabirušai koka piestai.

Netrūka arī vecu grāmatu, iesietu vēdekļa vai fanfaru stilos, ko vecais meistars bija savācis savos daudzajos ceļojumos.

Tikai dažas gleznas rotāja sienas — balts audekls brīnumskaistā kokgrieztā renesanses ielogā, simtgādu mūru mitruma saēsta un spuldzītes nokvēpināta bulgāru ikona, caur kuņas nomelnējušiem eļļas lakojumiem krāsas spulgoja ar noslēpumaini tumšsarkanu kvēli; japāņu kokgriezums, kuŗa papīru laiks bija tā nobrūninājis, ka tikko vairs varēja saviest ainas apveidus; Lietuvas tautas mākslinieku rēgainie iedriksnījumi kritotā dēlī. Tikai viena vienīga paša Piegāza darināta glezna bezgala rūpīgi pašrocīgi grieztā un zeltītā rāmī atpūtās un gleztoja. Tā uz vietas iepatīkās Upenājam: divas ēnā iegrimušas sievietes sejas, kuŗu tumšais kļēģelkrāsas iedegums spilgti izcēlās pret baltajiem galvas lakatiem. Vaibstus, acis, lūpas dziļajā ēnā tikko varēja samanīt, tomēr skatieni neatlaidīgi kvēloja no acu dobumu tumsas — drusku gurdī, vērīgi un bezgala labsirdīgi. Šo paņēmienu Upenājs labi pazina — ēnainos dobumos paslēptas acis vienmēr raugās skatītājā neatlaidīgāk, urbigāk nekā skaidri un sīkumos izzimētas. Ne jau tas saistīja un pārsteidza Upenāju, bet šo divu seju pilnīgais latviskums. Nebija neviena tautiska raksta, nevienas saktas, kas norādītu uz abu sieviešu tautību, un tomēr, šo gleznu pat svešzemju krātuvē ieraudzījis, Upenājs tūdaļ iesauktos: tās ir latvietes!

Viņš pateica to Piegāzam. Vecā meistara acis pazibēja gandarījums.

„Uzminēt, sajust, tuvoties, attēlot savas tautas garu un noskaņas ir katra mākslinieka un arī mana mūža mērķis. To var tikai tautai piederīgais. Cik reizes cittautei gleznotāji, mūsu zemē kavēdamies, nav gleznojuši tautu meitas etnografiski pareizos tērpos, bet no latviskuma tur nav bijis ne vēsts. Svešu lietu nevar nedz īsteni iemīlēt, nedz apjaušt. Taču aplami domāt, ka viss, ko darina latvietis, ir latvisks. Pat burkāns vai dille jāatšķir no nezālēm, jākopj, kamēr izaudzē tos lielus... Tāpēc arī esmu savācis visas šīs mantas,” Piegāzs pamāja visapkārt. „Šīs galvas,” viņš turpināja, pievērsdamies savai gleznai, „esmu skatījis senā bērnībā, savus piecdesmit gadus atpakaļ. Tā ir mana māte un mātesmāsa, — viņas mēdza pēc darba dienas iziet istabpriekšā britiņu pasēdēt puķudārzā. Kad pieveŗu acis,

man tūlīt iesitas nāsīs asā lupstāju smarža, es sajūtu veco ābeļu, milzīgo jāņogu ceru un cerīpkrūmu ēnaino dzestrumu. Soli tālāk pie vecajiem zedējiem ligojas kāršu rozes, gaŗas kā grābekļu kāti... aiz dārza pļavā no Vēžupītes ceļas balta migla... Es parasti piesēdos viņām, mazs baskājis cūkgans, un māte mēdza uzlikt man smagu, sastrādātu roku uz pleca. Tas nemaz nebija glāsts. Viņa vienkārši uzlika roku un, nemaz manis neievērodama, sarunājās ar māsu vai citiem mājiniekiem, bet es jutot tik lieliski ieaudzis savā sētā un zemē, savs un vajadzīgs. Ilgi, ilgi esmu domājis par šo gleznu. Ilgi esmu pie tās strādājis. Un, man šķiet, galīgi to nemaz nepabeigšu..."

Visi trīs mākslinieki klusēja. Piegāzs pasmaidīja un turpināja: „Daži gleznotāji liek saviem tēliem mīklaini, kairi, neizprotami smaidīt un dziļiem, mirdzošiem skatieniem vērties it kā sevī pašā. Tas ir ļoti skaisti... Visskaistāk tas izdevies lielajam Leonardo. Bet man gribētos šādu smaidu, šādu vēršanos sevī ar savu darbu izvilināt skatītājam... Ja redzamais tēls tādā mērā piesātināts ar jūtām, ar saturu, ka kļūst par veselās pasaules simbolu, tad tam tiešām piemīt tāds ierosinātājs spēks.

„Jā, labs darbs var būt tikai ilgi, ilgi gleznots,” sacīja Upenājs drūmi.

„Jā un nē,” atbildēja Piegāzs. „Mēdz sacīt — ātri gleznots, ātri apnik. Tas nav pareizi. Svarīga ir tikai pamatība, ar kādu meistars sagatavojies savam darbam, cik lielā mērā samalis un pārstrādājis sevī savu vielu. Glezna var izlīst no otas arī dažos, mīkļos, tāpat kā vesela mūža jēgu un darbu var brīžam izteikt vienā vienīgā nevilšā teikumā.”

„Bet tad saturam jāietveŗas gluži pilnīgā formā,” sacīja Upenājs.

„Saturš... forma... es nemīlu šos vārdus,” atteica Piegāzs. „Strīdi par mākslas saturu un formu man atgādina baznīckungu ķīviņus par Dievu un trijādību. Jo vairāk šīs lietas šķiro un dala, jo vairāk attālinās no dzīvās mākslas.”

Piegāzs runāja gluži nepiespiesti, kā nevilus, kā starp citu. Brīžam likās, viņa teikumi veidojas neveikli, saraustīti, vientiesīgi, taču doma allaŗ izlobījās ļoti skaidra.

Upenājs lūdza meistarŗu parādīt vēl kādu darbu. Piegāzs rādīja, bet ne visai labprāt, atrunādamies, ka nekas neesot no-beigts. Viņš parādīja dažas ainavas, kurās zemes raksturs bija tik spilgti uzverts, ka Upenājs tūdaŗ iesaucās: Piebalga, Burt-nieki, Vestienal Novadu ģimetnes! Tas bija taisni tas, pēc kā viņš pats centās savās ainavās.

„Tie ir meti freskām Vidzemes zālei lielajā Tautas pilī. Tikai... palika neizpildīti,” meistars skumīgi piebilda.

Upenājs zināja, ka arī šinī konkursā bija uzvarējis smaidītājs Mačernieks.

„Jums vajadzēja cīnīties par savām tiesībām,” viņš iesaucās.

„Cīnīties?” jautāja Piegāzs, pacēlis sirmo, izpūrušo galvu.

„Kas cīnās ar mākslu, tam neatliek laika cīnīties ar ļaudīm.”

Kā starp citu meistars uzklāja galdus, nolika viesiem priekšā tasītes.

„Jūs jaunie apkārtlūkotāji, dzeriet no ārzemniecēm, es esmu jau tuvāks zemei un dzeršu no mūsu pašu Krāslavas māliem.” Nolicis sev ieplisušu iezilganu trauciņu, viņš izgāja salūkot tēju. Ciemalda pacēla savu tasīti un apgrieza otrādi — tur rēgojās zila zīme — divi sakrustoti zobeni.

„Meistars mūs šodien sevišķi pagodina,” viņa sacīja, „ši ir Meisenes tasīte ar tā dēvēto Zaļās lauvas un lidojošā suņa ķinisko rakstu. Un jūsējā?” Viņa apgrieza Upenāja tasīti. „C. T. — Kārlis Teodors; tas ir Frankentāles trauciņš. Ievērojiet košo zilo krāsu, sauktu Kēnina zilo, to prata izgatavot vienīgi Frankentālē; aplūkojiet reljefos zeltījumus, kas spodri nopolēti un izcelti ar iegravējumiem...” Kur Piegāzs ņēma visas šīs lietas? Nebija ko brīnīties, ka viņš mitinājās lētā bēniņu darbnīcā un valkāja apdilušas drānas. —

Piegāzs bija teicams namatēvs. Viņš izdabāja viesiem, it kā tie būtu nezin kādi augstmaņi. Uz Ciemaldas lūgumu viņš izkrāvāja vai visus savus retumus, rādīja un stāstīja stundām. Upenājs noprata, no kurienes Ciemaldai cēlusies viena otra neparasta un skaista iedoma viņas keramikā vai skulptūrā.

„Skan savādi,” runāja meistars, krāvādams savas mantas atpakaļ plauktos tieši tajās pašās vietās, no kurām bija izņēmis, „visvairāk ierosinājumu glezniecībai esmu saņēmis no daiļamatniecības. Jo vecāka manta, jo tā šķiet kļuvusi bagātāka, neizmēlamāka, noslēpumaināka.

Lūk, etrusku vāzīte, ko man iedāvināja labs draugs Itālijā, iepūtiet viņā un paodiet.”

Upenājs to izdarīja:

„Ož kā skurstenis pamestā namā...” viņš iesaucās.

„Tā ir zemes smarža, zīme, ka trauciņš īsts. Tā ir visvecākā lieta, kas man ir. Žēl, ka mūsu pilskalnos izrok tikai sīkas lauskas... Bet palūkojieties trauka virsmā. Katra vietiņa viz savādāk. Neviena vecmeistars, pats Rembrants man nav iemācījis tik daudz kā Meistars Laiks. Daba nemīl nekā vienāda. No krāsojiet sienu baltu — pēc mēneša tā saplankumosies, pēc ga-

da klūs raiba, pēc desmit — noklāsies visdīvainākajiem rakstiem, un no baltās krāsas paliks tikai atmiņa. Laiks apmīļo un apstrādā katru vietu, katru sīkumu. Tā dara arī krietni gleznotāji."

Upenājs pavisam sadrūma, iedomājoties savu lielo audeklu, gleznotu tik vienaldzīgi, veikli un gludi.

"Skaistas lietas vienmēr atgādina, ka arī gleznai vispirms jābūt skaistai lietai. Dabā jāieskatās, tā jāizprot, jāiemīl, bet, darinot gleznu, jāvēro ne tik daudz modelis kā lieta, kas veidojas uz audekla. Tā ir svarīga tikai pati par sevi un nevis par cik attēlo modeli. Dabas patiesība vienmēr jāupurē mākslas patiesībai.

Ir jau labi, ja jums izdodas ietvert jūsu gleznā kādu ideju, simbolu, atmiņu, bet viss tas ir jāupurē uz vietas un bez žēlastības, ja traucē saskaņot divas krāsas. Milzu gleznu ar valdnieku visā spožumā, ar karogiem, ieroču zaigu un mirstošiem varoniem var būt gluži nevērtīgs, samaitāts audekls, bet mūžīgā māksla mirdz no niecīga darba, kuŗā gleznoti, varbūt, tikai pāris ābolu. Lai to sev vienmēr atgādinātu, es labprāt pārcilāju lietas, pie kuŗām strādājuši sava aroda meistari, bet pēdējo slīpējumu devis lielais Meistars Laiks, bez saudzēšanas iedams pāri visam, kas reiz bija „saturs", „simboli", „idejas". Un vēl vienu padomu es gribētu jums dot. Dieva dēļ, neklausieties mākslas teoretiku spriedelēšanā par modernās mākslas plakamību. Katra visvārākā krāsas pieskāšanās audeklam salauž mēmo plakni un veido telpu. Telpa ir tiklab vecās, kā visjaunākās glezniecības galvenā problēma, telpa, radīta ar līnijām vai krāsu, vienalga, bet vienmēr dziļuma attiecībās. Visskaistāk ir, kad telpu veido krāsa, spoža, skanīga un dziļa."

Viesi atvadījās tikai vēlā vakarā. Upenājs atceļā atkal klusēja, bet Ciemaldā viņu slepus vēroja. — "Gribētos zināt, kāds viņš būs vecākos gados — viņa pukojās, ja tik jauns jau iemācījies valkāt necaurskatāmu seju. — Lūk, viņa profils asi izgriezās uz apgaismota skatloga. Tas likās drīzāk apmierināts nekā nobažījies vai drūms.

"Tā bija laba doma aizvest mani pie Piegāza," viņš sacīja, kad bija pienākuši pie Ciemaldas nama. „Paldies. Ja pirmajā vakarā, kad iebraucu Rīgā, es būtu sastapis nevis Kurcumu, bet Piegāzu, manas gaitas noritētu pavisam savādāk. Bet..."

"Bet?" jautāja Ciemalda.

"Bet es tomēr negribētu būt tāds kā Piegāzs."

"Tā?" izbrīnījās Ciemalda un nicīgi jautāja, „kāds tad?"

"Es gribētu niknāk cīnīties arī ar ļaudīm. Par savām un mākslas tiesībām."

„Žēl, ka šoreiz par vēlu.”

„Kāpēc? Man ir veselas trīs dienas laika.”

Ciemalda satvēra Upenāja roku: „Es visu laiku gaidīju, ka jūs pēdīgi to teiksīti!” Un, noglaudījusi gleznotāja vaigu, pazuda savos vārtos.

— Kā brālim — domāja Upenājs, taustīdams vaigu, — bet varbūt arī ne kā brālim.

Kaimiņš Zuitiņš maldījās, liecinādams Upenāja mātei, ka viņam nekad nebūs darišanas ar mākslu. Nedēļu pirms Vasarsvētkiem viņš sapņema paziņojumu, ka Mākslas nodaļa saziņā ar apriņķa valdi izredzējusi viņu kā teicamāko un centīgāko Cesvaines pagasta zemkopi par vienu no pieciem tiesnešiem Kaspara Žibeikas novēlējuma lietā.

Vecais vīrs, acenes uzlīcis, vai desmit reižu pārlasīja vēstījumu un visus klātpieliktos paskaidrojumus par prēmijas lielumumu, noteikumiem un sacensības dalībniekiem. Beidzot viņa lielās, cietās rokas, kuru pirkstus sen vairs nevarēja atliekt taisni, smagi nokrita klēpī.

— Māksla? Nē, nē! Ar to lai viņu liek mierā. Ja ir nelgas, kas ar to noņem, par to spriedelē, lai ākstās vien tālāk, viņš tur nepiedalīsies. Te jau varēja vai no ādas izsprāgt — desmit tūkstoš latu nosviež zemē un pie sviešanas pulcē vēl prātīgus cilvēkus klāt! Desmit tūkstošus par sešu mēnešu blēņošanu! Cik pūliņu, cik gadu nevajadzēja patērēt zemkopim, lai nopelnītu tādu naudu? Bet mākslinieks — tas tev pavicinās otu, un nauda rokā. To pašu pusgadu godīgi nenostrādās, bet tikai tā — šad tad, kad iznāk un iegribas. Vai viņš nebija redzējis, kā Upenāju Juris strādāja? Slaistās gar plavmalu, vēro, sēduļo gar ežmalēm, kamēr beidzot sarosās un taisa krāsu kasti vaļā. Bet pie godalgām, jā, tur viņš tev piemanīsies pirmais. It kā Rīgā labāku mākslinieku nebūtu. Kauna dēļ sarakstā arī pats pēdējais minēts.

Kam tādu gleznu vispār vajadzēja? Vai tās varēja ēst vai kur citur prātīgi lietot? — Vienu lietu vecais Zuitiņš pavisam neizprata — kā tas varēja notikt, ka, sacisim, pods, labs, vesels māla pods, kurā varēja visu ko ielikt un glabāt, maksāja tikai dažus grašus, bet uzgleznots pods, kurā nekā nevarēja ielikt un kas itin nekam nederēja — maksāja velns zina cik, dažubrīd vai vesela zirga cenu. Kur te jēga un saprašana? Un tagad viņu, kas visu mūžu, godīgi strādādams, savu maizi pelnījis, vecuma dienās grib iejaukt tik šaubīgās padarišanās. Par to viņš patēlcas. —

Gluži sašutis, Zuitiņš piegāja istabas logam un vērās laukā. Varēja pāredzēt plašu paugurainu un biržainu apgabalu līdz pat tumšajam koku lēvenim, ko veidoja Karātavu kalns un tālāk kuplo aleju un parka biezokņu ielenktā Cesvaines muiža. Pāri robotajam apvārsnim pacēlās šaurā Cesvaines baznīcas smaile un pils resnais tornis ar apgāztai piltuvei līdzīgo cepuri. Jā, meži bija krietni izretināti. Zuitiņa jaunībā pa šo logu neredzēja nekā cita kā vienīgi kokus, bet tagad skats vietumis izrāvās līdz pat nebeidzami plašajam Lubānas līdzenumam, zilgmē gaistošajām Žūkļa plāvām, cauri kuņām vijās teiksmainā, zivīgā, dūpainā Kujupe, visu Cesvaines zeņķu sapnis. Zuitiņa skatiens nolaidās pagalmā, ko iežogoja ceriņu krūmi, kas patlaban bija pilnos ziedos. Tālāk ziedēja ābeļdārzs. Milzīgas, vecas izriezušās ābeles un bumbieres, augstas un resnas kā gobas. Dievs vien zina, kad stādītas, jo Zuitiņš tās vēl bērna gados atcerējās tikpat augstas un tikpat izriezušās. Tādas šķirnes tagad neviens vairs neaudzēja un nepazīna, tikai veci ļaudis zināja tās vārdā dēvēt: Vēderpūšļi, Zaķapurni, Vēžakājas... Nokalnē uz dienas vidu varēja redzēt jauno dārzu. Jau krietna stilba resni ziedoši kociņi taisnās nošņorētās rindās aizņēma savas divas pūrvietas. Visa nokalne izskatījās kā piesnigusi. Šur tur starp koku rindām saulē mirdzēja spilgti krāsoti bišu koki. Gar zedējiem kā kupls dzīvžogs zaļoja dēstītās lazdas. Aiz dārza mirdzēja kalmēm apaudzis mārkss kā spurainās uzacīs un skropstās paslēpusies milzīgā aca, vēl tālāk zemā plāvā locījās strauts, un pāri tam otrā pusē, arī piekalnē, tāpat dārzu un koku puduru ielenktas, Upenāju mājas mirdzināja savus sarkanos dakstiņu jumtus. Tur saimniekoja Juņa brālis Arvīds Upenājs, jo vecākais, Juris, no šīs brīnumskaistās vietas un mājām bija aizskrējis pasaulē par plānā galdiņa urbēju.

Zuitiņš atņēma dziļu elpu. — Māksla? Lūk, bija māksla iekārtot mājas ērti, parocīgi un skaisti. Apstādīt ceļus un olnīcas ar ķirškokiem, liepām, baltērķšķiem, akacijām. Izveidot dārzus, laukus, plavas tā, lai nāktu no kuņas puses nākdams, aca neredzētu nevienas kailas, novārtā pamestas vietas, bet mājas, no tuvienes un tālienes skatītas, liktos kā... nu... kā glezna skaistā ietvarā.

Zuitiņš nelabi sarāvās — tik tālu, līdz gleznai viņš bija aizdomājies, apcerēdams māju skaistumam! Bet ko nozīmēja šīs ceriņu, jasmīnu krūmu un akaciju virknes, ko nozīmēja puķu dobes un maurāji viņa durvju priekšā? Vai viņš pārdeva ceriņu sēklas, vai ēda akaciju pākstis? Bet cik tie neaizņēma zemes un cik viņš nebija locījies, tos ieaudzējot? — Viss tikai acu pamielo-

stāvis galdniekmeistars Skapars, neliela, ducīga auguma, nekustīgs un mazrunīgs vīrs, likās ļoti nopietns. Sievietības pārstāve dejas skolotāja Ingrīda Āpserde, zīdota, sudrablapsota, sprādzēta, vecumā, kad cilvēks vairs nav vieglprātīgs, bet vēl ļoprojām dzīvespriecīgs.

Kad beidzās apsveicināšanās, atvaļinātais kapteinis Ingušs kā sēžu vadītājs noturēja mazu uzrunu:

„Godātā tiesnese un cienījamie tiesneši, atcerēsīties lieku reizi, cik goda pilns, atbildīgs un mūsu līdzšinējām nodarbībām neparasts uzdevums mums piešķirts, un pieliksim visas pūles, lai to atrisinātu labvēlīgā garā. Lieki aizrādīt, ka visam, ko spriedīsim, lai nedotu vielu dīkām valodām, jāpaliek dziļā noslēpumā. Par mūsu cienījamo tiesnesi Āpserdes jaunkundzi es baidos vismazāk, jo māksla klusēt sievietēm ir iedzimta, kamēr vīrieši to tikai iemācās. Āpsolisīties viens otram un katrs sev neiespaidoties ne no kā cita kā vienīgi no sirdsbalss. Bet iespaidotāju diemžēl, netrūkst. Kopš, nolasot testamentu, atklātībai kļuva zināms, ka būšu tiesnešu kolēģijas priekšsēdis, esmu piedzīvojis pāris nejaušas iepazīšanās, pie kam jaunie draugi izrādījās gleznotāji, kas piedalās sacensībā. Saņēmu pat ielūgumus viesoties darbnīcās.”

Izrādījās, ka arī meistars Skapars pēdējās dienās pieredzējis vairākus māksliniekus, kas pasūtīnājuši dažādus mēbeļu gabalus un bijuši ļoti runīgi un laipni.

„Arī manā dejas skolā”, liecināja Ingrīda Āpserde, „pietiecās jauni skolēni — gleznotāji. Saprotams, viņi bija ļoti galanti un, lai kapteiņa kungs neļauņojas, ja ielūgumu ziņā es būšu viņu pat pārspējusi.”

„Jūsu šarms ir tam ķīla,” galanti palocījās Ingušs, „bet, lai mūsu vidū kristu visi plīvuri, es atļaušos, cienītā Āpserdes jaunkundze, atklāt mazu noslēpumu: man ir zināms, ka viens no galvenajiem konkurentiem šinī sacensībā — mākslinieks Gotlībs Gvido Posas jau no pirmās dienas, kamēr jūs esat tiesnese, ņem pie jums privātsiņas un pēdējā nedēļā pat divas reizes dienā.”

Āpserdes jaunkundze drusku pietvīka.

„Mans kompliments jūsu policejiskai modrībai. Ir tiešām prieks dzīvot jūsu iecirknī, kur viss tiek tik labi uzraudzīts. Nebūt nenoliegšu, ka mākslinieks Gvido Posas kungs apmeklē mani arī ārpus darba laika. Posas kungs ir džentlmenš, un ļoti iespējams, ka es jau tuvākā nākotnē sniegšu viņam savu roku, kuŗu viņš lūdza. Bet nekādā ziņā,” Āpserdes jaunkundze pacēla balsi, redzēdama, ka Ingušs grib ko iebilst, „šis apstāklis neiespaidos manu lēmumu. To es jums apsolu, mani kungī.”

Ingušs palocījās, bet lielu ticību viņa vaigs nepauda.

„Bet, mana dāma un kungi,” viņš turpināja, „kā redzat, pie gaida ir vēl viena neaizņemta vieta; jūs visi zināt, ko tas nozīmē. Tieši šis brīdis pirms kopējā azaida man šķiet vispiemērotākais piektā tiesneša pieaicināšanai. Ja jums nekā nav pretim,” viņš uzlika formas cepuri, „tad dosimies meklēt mūsu piekto biedru.”

Iebildumu nebija, un visi tiesneši devās priekšnamā. Satvēris ārdurvju rokturi, Ingušs sacīja:

„Esmu pusi mūža pavadījis ciņā ar nelikumībām. Atļausos ieteikt mazu uzmanību. Pirmo gājienu veltīsim mēģinājumam. Ar citiem vārdiem, sēde vēl nav atklāta un pirmo gaŗāmgājēju šoreiz vēl neuzlūkosim par savu biedru”. To teicis, viņš spēji atvēra durvis.

Tikko tiesneši parādījās uz Žibeikas nama kāpnēm, no dārza stūriem, no pretējā nama durvīm un vārtiem virzienā uz tiesnešiem raiti izsoļoja apņēmīgi vīri. Burzmā viens pakrita, cik varēja vērot, tam aizlika kāju priekšā. Viņu pūles tomēr izrādījās veltas. Pie pašām kāpnēm stāvēja piebraukti rokas divriči, kuŗos atradās ar brezentu pārsegtas mantas. Tikko atskanēja daudzso skrējēju soļi, brezents pašķīrās, un no ratiņiem izlēca drukns, melnīgsnējs vīrs un nostājās tiesnešu priekšā. Viņam aiz muguras sapulcējās pārējie, kuŗu vidū bija vairāki ekspresī.

„Ko jūs te darāt?” bargi noprasīja iecirkņa priekšnieks.

Skrējējs samulsa, tikai vīrs no ratiņiem lepni atcirta:

„Pastaiģājos.”

„Labi. Ejiet tālāk,” teica Ingušs, bet vīrs no ratiņiem plati smaidīja.

„Tiesnešu kungi, vai nu gribat vai ne, jums vajadzēs pieņemt mani jūsu pulkā par piekto tiesnesi. Jūs taču nevarat še visu priekšā noliegt, ka es nebūtu pirmais gājis šim namam gaŗām.” Ingušs gardi smējās un pamirkšķināja pārējiem tiesnešiem:

„Šoreiz, draugs, jūs pievilāties. Sēde vēl nemaz nav atklāta. Mēs iznācām tikai palūkoties neliģās, kas gribēs mūs piekrāpt. Dodieties atpakaļ pie saviem uzpircējiem un tenciniet manai labai omai, ka nelieku jūs nogādāt iecirknī.”

Izmulķotais bars izklīda, bet tiesneši atgriezās namā, nezinādami, ko vairāk slavēt — iecirkņa priekšnieka asprātību vai kapteiņa Žibeikas tālredzību aicināt talkā policiju.

„Kungi,” sacīja Ingušs, „Žibeikas parādes durvis nekad nebūs pilnīgi drošas, tāpēc ieteicu iet cauri dārzam blakus namā, kas veŗas uz šķērsielas pusi, un sagaidīt piekto tiesnesi tur. Testāments nosaka: „Piektais ir tas, kas, sēdi slepeni atklājot, pirmais noiet gar namdurvīm.” Nekur nav minēts, ka tās būtu

tieši Žibeikas nama durvis." Visi piekrita un sekoja Ingušam dārzā un tālāk kaimiņu namā. Atkal satvēris ārdurvju rokturi, Ingušs svinīgi sacīja:

„Ar šo atklāju Kaspara Žibeikas novēlējuma godalgas piešķiršanas sēdi," un atrāva durvis. — Šķērslēla bija gluži tukša. Tiesneši sasprindzināti klusēja. Tikai pēc laba brīža kaut kur noklaudzēja vārti, un tiesnešu virzienā nāca salikusi, ļoti veca sieva ar liekšķeri un slotu rokā. Apserdes jaunkundze nepatīkā nokrimšķinājās. Arī Ingušs, kā sāpes ciezdams, vilka gaisu čaur zobiem. Par laimi tikai dažus soļus no durvīm vecene apstājās un, veikli apsviedusi slotu otrādi, sāka ar dzelzs kaltiņu, kas bija iestiprināts slotas kāta galā, urbināt bruģa akmeņu starpas. Visi atviegloti nopūtās. Bet tūdaļ uz ielas atskanēja dīpoši soļi un dzelzs šķindoņa — mazs baskājains puika dzina dzelzs stīpu tieši uz tiesnešu pulciņu. Šoreiz pat nekustīgais meistars Skapars uztraukumā savicināja rokas:

„Nāk kā velns ar vējlukturil!"

„Posts un nelaime," gandrīz zobus griezdam, čukstēja Ingušs, „testaments neko nenosaka par gadiem. Piektajam tiesnesim jābūt tikai latvietim, nesodītam un pie pilnas samanas. Šis nolādētais puika, liekas, tāds ir." Bet laime nebija novērsusi savu vaigu no tiesnešiem, atkal pašā pēdējā mirklī sētniece uzbārās zenķim, kas acīm redzot piederēja pie viņas ģimenes:

„Ko skrien kā plēsts un trokšņo dienas laikā?!" Puišelis veikli apsvieda ripu otrādi un aizdrāzās pretējā virzienā.

„Nevarēju ne iedomāties, ka šis tiesneša medības būs tik aizraujošas," karsti nočukstēja Apserdes jaunkundze, kuņģi uztraukumī patika. Bet neviens nepaguva atbildēt — tuvojās atkal jaunas briesmas — pagalam skrandains vecis ar netīru maisu pār pleciem un īsu ķeksīti rokās. Ingušs panācās drusku uz priekšu un mēmi izslējās visā uniformas godībā. Vecais, pamānījis policijas virsnieku, palēnināja soļus, apstājās un atrada par labāku griezties atpakaļ.

„Lai Žibeikas ēna man piedod," sacīja priekšsēdis, „bet tas bija lietas labā. Bez tam nekur nav sacīts, ka tiesnešiem, gažamgājēju gaidot, būtu jāpāslēpjas."

„Ilgi tomēr tas nav izturams," noteica Zuitiņš, noslaucīdams sviedrus.

Sarunas pārtrauca pakavu klabēšana un ormanā ratu klusā graboņa. Vecs, salns zirgēlis gudri rikšoja. Uz bukas pasaizsnaudies klanījās sirms ormanis, bet ratos, lepnī atgāzies, sēdēja vareni plecīgs, glīti ģērbies vīrs katliņu galvā.

„Šo vai nevienul!" iesaucās Ingušs. „Testamentā gan sacīts „kas noiet gar namdurvīm", bet, liekas, to var saprast arī — no-

brauc. Svarīgs taču ir tikai pirmais cilvēks; kādā veidā viņš nokust garām, pēc būtības vienalga. Jo vairāk, palūkojieties, kas seko ormanim," Ingušs norādīja uz aklu lejerkastnieku, kas, grūti salicis, suņa vadīts, nesa savu instrumentu. Visi piekrita, un iecirkņa priekšnieks sāka rīkoties.

Pavēlējis ormanim nobraukt pie malas, viņš cietī noprasīja katliņotajam: „Latvietis? Nesodīts?” Un, saņēmis apstiprinošu atbildi, isos, bet ļoti kodolīgos vārdos paskaidroja, kas par lietu. Tomēr tikai ar trešo vai ceturto reizi katliņotais sāka saprast. Un, kad aptvēra pavisam, pagalam nobijās, strauji lūdza atsvabināt no tiesneša goda un ļaut braukt tālāk. Gluži negaidot, viņam radās palīgs. Uz bukas sarosījās vecais ormanis. Mēļais ģimīis ar neredzētu ugunssarkanu, bezveidīgu izaugumu deguna vietā sāka pamazām atdzīvoties. Sasprēgājušās ādas krokās pazudušās pilsas ačeles iegailējās, viņš nosēcās kā vecas plēšas un ļautāja balsī, kas dzerkstēja kā desmit gadu ierūsējušas viras:

„Policista kungs, jūs meklējat mākslas tiesnesi?”

„Kas jums par daļu,” atcirta Ingušs, nepatīkami traucēts.

„Tādu, kas pirmais nogājis garām?”

„Jā. Netraucējiet mūs.”

„Kungs, bet buka jau brauc pa priekšu un tad tikai kaleša.”

Tiesneši pārsteigti saskatījās. Ingušs samulsis berzēja pieri. Vecais nošļūca no bukas un sacīja:

„Tad jau, kungi, es pats būšu tas īstais, neņemiet par ļaunu.”

„Nē, nē,” mēģināja iebilst Ingušs. „Ormanis neskaitās. Kučieris uz bukas tāpat kā zirgs pieder pie pajūga.”

„Kungam patīk jokot,” iebilda vecais ar neparastu drosmi, „kučieris vai nekučieris, uz bukas vai nebukas nav vis, kungs, zirgs, bet kristīgs cilvēks un pēc pases un dokumentiem tāds pats pilsonis kā visi citi, tikai savā darbā. Un ka buka iet ratiem pa priekšu, to kungi gan man nenostīdēs.” Tiesneši klusēja. Vecais turpināja:

„Nemaz, kungi, nesukumstiet, ka es jums tāds muļķa vecis izskatos. Man māksla patīk, es to cienu un mīlēju. Kur māksla, tur ēdieni un dzērieni. Viņruden ar vienu mākslinieku pa visu Rīgu braukājām un bildes krāsojām. Tā sadzīvojamies, ka ir man pa reizei padoma prasīja. Es jums tā iztiesāšu, kungi, ka pašiem nekas nebūs jādara...”

„Klausies, veci, tu jau esi pilnā,” iesaucās iecirkņa priekšnieks, kuŗa vērīgai acij un nāsij nepalika nekas apslēpts. „Testaments nosaka, ka piektajam tiesnesim jābūt pie skaidras samanas.”

„Kas par samaņu,” rājās ormanis, „man samaņas pietiks vai divdesmitiem. Ko jums vajaga: noiet pa svītru, atsacīt taksi vai reizesrēķinu? Ar šņabi es varbūt tikai zobus skaloju.”

„Nekā nevarēs darīt, kopteīņa kungs,” sacīja Skapars, „testaments jācienī. Iemetis vēl nav nesamaņā. Varbūt sadziedāsimies gluži labi. Amats jau netiek lamāts.” Bet Ingušam neparko negribējās biedroties ar veco ormani. Piepeši kapteinis atjēdzās:

„Sodīts?” Vecais sastomījās.

„Tā nu ir, kungs, sodīts esmu, bet par niekiem, par takses pārkāpšanu...”

„Vienalga,” cieti sacīja iecirkņa priekšnieks un piemetināja vēl pāris tik bargu vārdu, tā ka nelaimīgais tiesneša amata kārotājs mudīgi vien rausās atpakaļ uz bukas.

„Sodīts? Pilna samaņa,” viņš šņaukādams buldurēja ūsās, „kad mana samaņa vēl pilnāka bijusi? Un ja būtu nepilna, tad pie mākslas tūdaļ papildinātu. Kungiem skaudība, ka ormaņa cilvēks arī dabū savu lāsīti.”

„Kungs,” iecirkņa priekšnieks uzrunāja katliņoto milzi, „jums tomēr vajadzēs mums sekot. Par jūsu pūlēm un laiku tiks atlīdzināts.”

„Nekad!” sauca katliņotais, „nekad es labprātīgi nepadošos. Es godīgi pelnu maizi kā profesionāls cīkstonis un nēvēlos jaukties mākslas lietās, no kuņģam nekā nesaprotu. Vienīgi, lietojot policejisku varu, jūs mani piespiedīsīt paklausīt.”

„Es lietoju policejisku varu,” sacīja iecirkņa priekšnieks ļoti nopietni. Cīkstonis nopūtās tik spēcīgi, ka ormanim uz bukas paltraki vien noplīvoja.

„Tādā gadījumā es padodos varai,” viņš sacīja un izkāpa no ratiem. „Atļausit stādīties priekšā: profesionāls cīkstonis Eiropas čempiona smagā svarā San Federigo de Vaporetto, istā vārdā Fricis Vārpiņš. Pēdējā čempionātā Rīgā, uzstādamies kā Zaļā maska, ieguvu trešo vietu, jo, kā zināsīt, maska nekad nedrīkst čempionātos iegūt pilnīgu uzvaru.”

Kad piektais tiesnesis ieraudzīja krāšņi klāto vakariņu galdu, viņa platajā, nāvīgu skumju pilnajā vaigā atvizēja maza cerība. Pirms ķerties pie nažiem un dakšiņām, priekšsēdis Ingušs vēlreiz ņēma vārdu:

„Lūdzu tūkstoškārt piedošanu par nepatīkamo kavējumu. Tikai mazu piezīmi: es redzu, ka mūsu viesmīlīgais namatēvs mums par godu pušķojis vakariņu galdu ar dažām pudelēm. Lai neviens neiedrošinātos sacīt, ka mēs nebūtu izturējušies pret savu uzdevumu ar vislielāko nopietnību, lūgsim novākt visus stipros dzērienus.”

Saprotams, tādu priekšlikumu atlika tikai apsveikt, un Reinis Urpulis, kas tiesnešus personīgi apkalpoja, to izpildīja ar prieku un gandarījumu.

Apserdes jaunkundze un Ingušs noņēmās ar cīkstoni un beidzot apvārdoja viņu tiktāl, ka, atmetis savu negribīgo drūmumu, arī viņš sāka lūkoties nākotnē it jautri.

Kad maltīte bija galā un tiesneši vēl kavējās pārrunās, Reinis Urpulis paziņoja, ka piebrauktas mašīnas, lai aizvestu tiesnešus uz Lielā Sintetikona izrādi, pirmo darbu, ko pienācās apspriest.

Bez steigas, cienīgi un lēni tiesneši sagērbās un devās pie mašīnām, labi zinādami, ka var arī drusku nokavēties, jo izrādi nevarēja sākt bez viņiem. Ieraugot lieliskos, mirdzošos astoņvietīgos Pakkardus, Zuitiņa drusku satrauktā sirds savādi norautījās: visas šīs ceremonijas, visa šī greznība tika rīkota mīklainās, daudzīnātās mākslas deļ. Un viņš iegāzās mīkstajos sēdekļos ciešā apņēmībā izurbties šai mīklai līdz dibenam.

Novietojis lielajā zālē savu gleznu pats beidzamais un noskatījies, ka Urpulis telpu noslēdz, Upenājs devās atpakaļ darbnīcā, kārodams beidzot izgulēt triju dienu un nakšu nepārtrauktā darba nogurumu. Taču jau pēc īsa mirkļa Okmiāns un Aperiāts klaudzināja pie durvīm, aicinādami līdzī uz Lielā Sintetikona izrādi. Kad Upenājs atbildēja, ka viņam nav ieejas kartes, tad ne tikvien Aperiāts piedāvājās iedabūt viņu operā ar Mačernieka ļaudīm, bet pat Okmiāns domāja, ka šai gadījumā pat Salutauris liktos nemanām, ja Upenājs neuzkrītoši piebiedrotos viņu pulkam. Bet Upenājs neatvēra, un abiem labvēļiem kā jau nogrupējumu ļaudīm nebija laika ilgi kavēties, un tie aizsteidzās pievienoties katrs savam baram. Pauksts bija neatlaidīgāks. Ar visu pēdējo dienu trako steigu un nokavētajiem termiņiem arī viņš bija aizmirsis iegādāties ieejas karti, bet totiesu pazina apkalpotāju, kas strādāja trešajā balkonā un katrā laikā varēja viņu ielaist. Trešais balkons arī Upenājam beidzot likās pietiekami paslēpta vieta un, tā kā redzēt izdaudzināto izrādi tomēr gribējās, tad pēdīgi ļāvās pierunāties.

Kad abi gleznotāji ieradās balkonā, pirmais, ko viņi dzirdēja, bija satraucošā ziņa, ka Lielā Sintetikona izrāde draudējusi izputēt, jo viens no galvenajiem tēlotājiem pēkšņi atteicies spēlēt. Stāvokli pašā pēdējā brīdī izglābis kāds entuziasts, kas tagad uzstāšoties pirmo reizi mūžā un pie tam pat bez mēģinājuma.

„Uzmanīgi un slēpdamies aiz sava drauga, Upenājs pārlaida ātru skatienu zālei. Lai nesaskaldītu iespaidu, Fausts bija licis atvietot parasto priekškaru ar antikā tempļa attēlu ar svinīgi melnu samta drānu. Parters bija pārpildīts. Vienā stūrī redzēja pulcējamies salutauriešus, kas nēmierīgi grozījās sēdekļos, savīcinājās un smējās. Patlaban, mādams un svelcinādams uz visām pusēm, stalti ienāca Mačernieks, zibinādams sniegaini balto smokinga krūti, un aiz viņa visa elegantā palīgu draudze. Varēja nojaukt, kas bija viņa ideāls — mākslinieku karalis Rafaēls, kas arī vienmēr parādījās Romas ielās tikai skaistu un grezni

tērptu mācekļu pavadīts. Ložās Upenājs pamanīja Daģa kundzi lepnā sudrablapsu apmetnī, Melmeņa kundzi, kas savas lielās bagātības dēļ varēja atļauties ģērbties pavisam vienkārši, un daudzas citas dāmas, kuŗu kafijas viņš kādreiz bija apmeklējis. Ciemalda sēdēja kopā ar Astrīdi. Bet kas bija virišķīgā ēna, kas ložas pustumsā noliecās pār viņām? — Eižēns! Upenājs vīstīja kabatās sabāztās dūres. Tāda, lūk, bija Ciemalda, it kā rūpējās un gādāja par viņu, bet ļāva arī Eižēnam gādāt par sevi. Upenājs vairs nenolaida dusmīgo acu no trijotnes. Pēc trešā zvana ložas durvis pavērās, kāds ienāca un pieliecās Eižēnam. Varēja noprast, ka viņš manāmi satraucās un, atvainojies dāmu priekšā, steidzīgi atstāja ložu.

Pēkšņi zāles vidū pietrūkās kāds melni tērpts vīrs, sākdam skaļi aplaudēt. Upenājs pazina — Kurcums. Viņa aplausiem pievienojās visa zāle, saceldama īstu vētru. Direktijas ložā bija ienākuši Kaspara Žibeikas novēlējuma tiesneši. Diemžēl, loža atradās tajā zāles pusē, kuŗu Upenājs no balkona nevarēja redzēt. Steigdam darbu, viņš par tiesnešiem nebija nemaz interesējies, vienīgi zināja to, ka viņam nelabvēlīgais kaimiņš Zuitiņš ir to vidū. Tūlīt arī atskanēja gongs par zīmi, ka Sintetikons sākas, un zāle iegrimā pilnīgā tumsā. Uz Orfeja Fausta sevišķu lūgumu bija nodzēsti pat sarkanie signālu lākturiši pie izejām.

Paģāja brītiņš, varbūt minūte, tad otra, zālē joprojām valdīja tumsa un klusums, lai skatītājs jo pilnīgāk varētu izslēgt visas nepiedienīgās domas un sataisīties uzņemt jaunās mākslas pravietojumu. Taču cilvēks ir pilns sīkmanības un palaikam grūti pacilājams augstākās plāksnēs, — atskanēja nepacietīga šņaukšana, programmu čaukstināšana. Beidzot it kā no tāla aizkapa zālei pārvēlās kluss, baigs gonga rībiņš. Vienreiz, otrreiz, trešreiz, allaž pieaugdams spēkā. Tad atkal klusums un tumsa. Pēkšņi sēdētājus skāra it kā vieglas vēsmas, šķita, it kā vīrs viņu galvām klusi švikstētu spāni, it kā vēzētos milzu šūpoles. Zālē ieplūda pastīpra zēveles smaka, un tanī pat brīdī augstu gaisā kaut kas sāka zilgani spīguļot. Patiesi, kāda plēvspārņaina, smātkiem spīgulišiem nobārstīta ēna šūpojās augšup lejup varenos vēzienos pāri visai zālei. Skatītāji atgūzās sēdekļos un, uz priekšu un atpakaļ klanīdamies, kustējās. Lidonis nebija nekas cits kā pats nelabais — Ļaunā princips, iznīcības ģenijs. Lai papildinātu efektu, princips laida vajā spiedošus un smilkstošus, neķītrus velna smieklus, kam atbildēja varena gonga rībēšana, kas pieauga tik bargā, ka plēsa vai ausis pušu.

Pēkšņi ar sevišķi slaidu vēzienu velns apstājās savā lidojumā vīrs pašas skatuves, atbrīvojās no glumi spīdošajiem sīkspārņā

spārniem un nolaidās samta aizkara priekšā. (Skatuves meistara virvju mākslai varēja izteikt tikai atzinību). Apžilbinošs prožektora stars pienagloja velnu priekšskaram un skaidri parādīja drukno augumu, tērptu pieguļošā ātrslidotāju triko, ar zelta ragiem virs baigā dzeltenzaļā viepļa. Spodri lakota sarkana vijole zībēja velna rokā.

Orķestrim klusu pavadot, velns iesāka spēlēt vismežonīgāko vijolkoncertu, kāds vien jēkad bija dzirdēts. Sensansa Nāves deja, Rubiņšteina Daimona kaislibu joni un Sarasates velna treļi liktos kā saldās pavasara jūsmas pret šo baismo Orfeja Fausta skaņdarbu. Programmā bija paskaidrots, ka ar to Ļaunā princips izsmej visu radību un izaicina Labā principu uz nāvīgu cīņu. Ja nelabajam kas vilās spēles teknikā, tad to pilnā mērā atvietoja velnišķā izjūta, un lielākā klausītāju daļa sprieda, ka daimoniskais spēlētājs nebūs neviens cits kā pats Orfejs Fausts, visu mākslu meistars un visu instrumentu virtuozs. Bet tās nebija tikai skaņas vien, kas fascinēja publiku. Spoži lakotais instruments starpeša gaismā laistījās kā spogulis, žilbinādams skatītājus; elles vijolnieks cirta lociņu stīgās ar āprātīgā žestiem, viņš izklupa pa labi un kreisi, pietupās un locījās un beidzot neizprotamā kārtā sāka slīdēt pa skatuvi un, tuvojoties finālam, griezties riņķi kā vilciņš. Nu vijole sāka smilkt, gaudot, kaukt, žņirgstēt, dzerkstēt, gārdzēt, zviegt un blēt tik traki, ka, likās, šajā lociņa zirga astru sacīkstē ar vijoles aitas zarnām aiz kulisēm piedalās kāds zvērīgs bucefals un teiksmaina milzu aita, izcīnīdami savu nāves cīņu ar zobiem un nagiem.

Ar mežonīgu lociņa cirtlenu, kas pārsīta trīs stīgas, koncerts beidzās. Sašausminātie klausītāji atkrita sēdekļos, rausa sviedrus un kampa pēc elpas.

Sausi šņākdams, pāršķīrās melnais priekšskars, un velns jebšu Ļaunā princips zibensātrā, slidošā gaitā šāvās pāri tumšajai skatuvei un lielos lokos riņķoja pa to. No vieglās dēļu rūkoņas skatītāji noskārta, ka Ļaunā princips apgādājies ar ritenšlidām un veikli prot tās lietot. Skatuves vidū sāka šķīst visu krāsu ugunis, tur kamolojās vīriešu un sieviešu stāvi, kas dziedāja darba, prieka un bēdu dziesmas, dejoja dzīves deju, kuņai Ļaunā princips, spalgi taurēdams, joņoja krustiski un šķēršām cauri, pa reizei nosmiedams savus velnišķos, smilkstošos smieklus. Tad ļaudis nozuda. Ļaunā princips bija nonācis pie paša Milas un šķīstības tempļa, un tas parādījās uz skatuves gan ne kā Fausta iecerētais gaismas pilārojums, bet, arī resnās marles šļūtenes itin jauki vizuļoja un trīsēja maigajā gaismā, veidodamas

skaistu kolonnādi. Tempļa vidū dusēja un plauka sniegaini baltais, mistiskais šķistības lotoss.

Tagad Ļaunā princips mainīja taktiku, pārvērzdams daimonā kārdinātājā. Viņš satvēra mežragu, kas ieslīdēja viņa ķetnā it kā no pašas nebūtības un, riņķodams arvien ciešākos lokos ap templi, pūta kaislu un saucošu serenādi, nelietīgi dzīdams pamodināt mistiskajā, lotosā paslēptajā sievietīgajā šķistībā mulsās asiņu tvīkas. Nopūtis āriju, pie kam surdinētais mežrags tumsā skanēja jo noslēpumaini un aizkapaini, Ļaunā princips turpināja vilināt mutvārdiem.

Vispirms neredzamais koris paskaidroja:

Visnotaļ, kurmēt, uzmašām
Velnš krej ar vieglām kamašām.
Un tur, kur šķistie lotosziedi,
Jau staigā velnišķīgie biedi.

Velnš dziedāja:

Nav tiesa, velns ka šķistu nīstu,
Uz četrām, redzot īstu, listu.
Ne velti es te pūšu tušu,
Gan lotospuķi gūšu pušu.
Lai izput visa elles kukņa
Ja tikai mana esi, dukņa!

Patiesi, baltais lotosa zieds nosarka rožains, sagrīļojās un pāršķēlās, bet aiz tā iznāca, gan ne kaila, kā sākumā bija domāts, bet, policijas norādījumu izpildot, balti tērpta Milas un šķistības tempļa vaidelote un sāka tikli diēt himnisku deju par godu Labā principam un pašas šķistībai.

Velnš turpretim nemitējās riņķot ap templi, deklamēdams kaislīgus pantus:

Es laimīgs spēšu sevi skaitīt
Tik tad, kad gūšu tevi laītīt,
Griež mani it kā vile sili
Par to, ka debess mīli dzili.
Ja cieni tikai garu staru,
Tad nezūdiēs, ja daru varu!

Tā teicis, nelietīgais Ļaunā princips metās virsū šķistības vaidelotei, mēģinādams īstenot savas nekrietnās tieksmes ar varu. Bet vaidelote pat nedomāja padoties. Būdama stipra ne tikai tikumā, bet arī miesās, viņa uzsāka laušanos ar Ļaunā principu, ko atbalstīja orķestra draudīgā šalkšana un ribēšana. Bet kā jau tas, diemžēl, allaž notiek, Labā principa aizstāvē sā-

ka pagurt, velns, kuņam uz skrituļu slidām jau nācās pagrūti turēties, ieguva arvienu lielāku virsroku un beidzot grasījās nabaga vaideloti paraut pavisam. Tad ciņas dimdoņu pārskanēja griezīgas fanfaras, augstu pie pašiem skatuves griestiem atmirdzēja zelta staru kronis un to vidū pats Labā princips, žilbīgs sudraba erceņģelis ar varenu uguns milnu rokā. Milzīgus baltus spārnus sasizdams, Mūžīgās taisnības pārstāvis metās lejup tieši uz ciņas vietu un, neviena vārda velti netērēdams, zvēla ar savu uguns vēzdu velnam pa pakausi tik spēcīgi, ka zelta ragi nokrita un pati milņa nodzisa. Laikam jau sitiens bija izdevies drusku par stipru, jo Ļaunā princips, augstu pasviezdams riteņslidotās kājas, nokrita augšpēdu uz dēļiem, netrāpīdams pat elles atvarā, kas, uguni un sēra smaku izvemdams, bija atvēries zem viņa kājām. Taču Labā princips veikli ar savu nodzisušo milnu ieraksa velnu elles rīklē, kur tas smilkstēdams pazuda, uzšaujoties jo augstam liesmu stabam. Vēl labu brīdi no pazemes atskanēja velna smilkstošie, neķītrie smiekli, kas pārgāja vaidos un vaimanās, bet arī tās drīzi pagaisa gonga dimdoņā. Atskanot jaukām arpas skaņām, Labā princips laipni un tikli apskāva samocīto mīlas un šķīstības priesterieni, viņi abi dejoja prieka deju ap lotosu un fanfarām, zelta gaismas un stipras vīrāka smaržas sumināti, noslēdza izrādi ar izjustiem, cerību un gandarījuma pilniem pantiem.

Apoteozi uz Labā principa mājienu atkārtoja vēl reizi un, vērojot principa noteikto nevēlēšanos tik drīzi atstāt skatuvi, Upenājam sāka likties, ka tas, nelūkojoties uz bagātīgi nokalkoto seju un ļoti plati iekrāsoto muti, aizdomīgā kārtā atgādina Kurcumu. Paraudzījies zālē, kas apoteozes gaismā bija ļoti pārredzama, Upenājs ievēroja, ka Kurcuma sēdeklis ir tukšs, un saprata, kas tas bijis par entuziastu, kas pēdējā mirklī izglābis Lielā Sintetikona izrādi.

Pagāja labs brītiņš, līdz publika attapās, bet tad vispirms salutauriešu stūrī un tad arī citur atskanēja skaļi aplausi, kas pārņēma visu zāli, un daudz pieredzējušais vecais operas nams trīcēja tā, kā reti kad. Atkal un atkal uz skatuves parādījās un klanījās Labā princips, līdz beidzot, no pazemes izraisies, vēl drusku grīlodamies, uzskrēja arī Ļaunā princips un ar plašu žestu norāva sev velna viepli, lai visi varētu pārliecināties, ka tas nav neviens cits kā pats sintetisko mākslu pravietis un Lielā Sintetikona autors — Orfejs Fausts.

Skatītāji šķīrās lielā jautrībā. Daži gan domāja, ka izrāde bijusi pārāk īsa, citi, kas lietu bija ņēmuši nopietnāk, šaubījās,

vai tikai jaunais laikmets būšot iezvanījies, jo Sintetikons pārāk stipri atgādinājis pārmoderu simbolisku operu ar rečitatīviem. Kritiķi gardi savīpsnājās un berzēja rokas, jo tāds iegansts izrakstīties pēc sirds patikšanas kā Sintetikons gadījās reti. Ar vienu vārdu sakot, katram bija ticis savs prieks, bet vislielākais Kurcumam. Viņš apbrīnojami ātri bija atbrīvojies no grima un kostima un ieradās skatītāju ģērbtuvē, vēl pirms ļaudis bija paguvuši izklist. Ap viņu tūlīt sabiezēja apsveicēju pūlis, kas laiku pa laikam uzbrāzmoja varenos smieklos.

Te kā dobja šalka pāri burzmai pārbrāzās ziņa, ka spriedums Kaspara Žibeikas mantojuma prāvā sagaidāms vēl šovakar. Tas bija Mākslas nodaļas pirksts. Nodaļa katrā ziņā vēlējās, lai prāvu iztiesā vēl pirms novēlējuma godalgas piešķiršanas. Pat mākslinieki satraucās, neraugoties uz to, ka pilsētas valde bija godalgu garantējusi katrā gadījumā. Drīzi vien liels bars ziņkārīgo ar Kurcumu priekšgalā aizsteidzās uz tiesu pili.

Pārnākusi no izrādes, Ciemalda jutās savādi nemierīga. Rēgainā izrāde, mākslinieku un mākslas mīletāju pūļa elektrizētā noskaņa, ko radīja gan lielās prāvas, gan daudzinātās godalgas tuvā izšķiršanās, bija pielipusi arī viņai. Viņa pacilāja vienu otru grāmatu, pārvilkā plaukstu vienam otram iesāktam kalumam, nekam nespēdama piesaistīt izklaidētos prātus. Viņa pavērās pat guļamtelpā, domādama iekārdināt sevi gulētiešanai, bet arī velti. Tad viņa devās virtuvē un sarīkoja kafiju. Šovakar labprāt būtu vēlējusies kādu viesi, bet, kā jau tādās reizēs mēdz būt, neviens nelikās sasniedzams. Pļavāre no izrādes kaut kur nozuda, un pat Astrīdi māte bija aizvedusi sev līdzi.

Tieši tad, kad pamestības sajūta iesmeldzās vissīvāk, pie durvim atskanēja zvans. Bet divainā kārtā, kad ciemiņš bija klāt, tas pēkšņi likās pavisam nevajadzīgs un netikams. Brīdi Ciemalda pārlīka, vai neizlikties, ka nemaz nav mājās; uguns logos jau varēja būt arī piemirsta. Bet zvans varen nepacietīgi atskanēja vēl un vēl, un Ciemalda, tiši vilcinādamās, ar nepatiku cēlās no vientulīgā, bet tik patīkami klusā kafijas galda.

Pārsteigta viņa labu mirkli palika stāvam uz slieģšņa: atnācējs bija Kurcums. Sagumis greizs, cepuri rokās turēdams, viņš nervozi šķobīja plecus, izceldamies savā slikti piegrieztajā uzvalkā pret apgaismoto pagalmu kā ērmīgs, nesamērīgs siluets. Pamiņājies viņš sacīja balsi, no kuņas nevarēja saprast, vai zobojas, vai grib būt sevišķi laipns un svinīgs:

„Augsti cienījamā māksliniece, piedodiet, ka necienīgs viesis iedrošinās tik vēlā stundā lūgt atļauju pārkāpt jūsu svaidīto sliekšni. Bet tas notiek pirmo reizi manā... bēdīgajā mūžā un... ar labu nodomu.”

„Ienāciet,” teica tēlniece, kuŗu negaidītais apmeklējums drusku mulsināja. Viņa bija gandrīz vienīgā Rīgas mākslas pasaulē, ko nekad neskāra Kurcuma zobgalības. Šo stāvokli viņa centās uzturēt cik spēdama, izvaiŗīdamās no katras gaŗākas sarunas ar Kurcumu un griezdama viņam ceļu, kur vien varēja.

Nekas nelikās neērtāk par šādu neapbrēķināmu, savā ziņā pat bīstamu ciemiņu. Lai sakoptu domas, viņa klusēdama sāka rīkoties ap kafiju.

Arī Kurcums nesteidzās ar valodām, pāris reizes pārgāja istabai, viņa sejas izteiksme nemitīgi un nervozi mainījās, acis nemierīgi lēkāja no priekšmeta uz priekšmetu, pa zīmējumiem pie sienas, veidojumiem uz grāmatplaukta un pēdīgi dziļdomīgi apstājās pie lielā Eižēna krūšu tēla.

Ciemalda pa tam bija iejutusies stāvoklī, pasniedza viesim tasīti un jautāja:

„Ar ko varu kalpot, Kurcuma kungs?” Kurcums pavērās viņā ar tik izmisušu un nelaimīgu skatienu, ka Ciemalda gluži satrūkās.

„Tā prasa tikai nepatīkamam viesim,” viņš bēdīgi sacīja.

„Vai arī — neparastam viesim,” piebilda Ciemalda cik spēdama laipni, bet tūlīt to nožēloja: Kurcums, spēji atplaucis, iegāzās atzveltnī vēl izlaidīgāk, nekā Eižēns to mēdza darīt, uzsvieda vienas kājas pēdu uz otras ceļgala un teica ar savu vissmīnīgāko smīnu:

„Ja jūs zinātu, no kurienes es nāku, tad gan vēlētos, lai drīzāk es pakalpoju jums.”

„No kurienes tad jūs varētu nākt? Ak jā, no tiesas nama.”

„Redziet nu, prava ir galā, un tās iznākums man zināms. Vai tas jūs neziņkāro?”

„Ne tik ļoti, lai es lūgtu kādam pakalpojumu. Rīt no rīta to varēs lasīt visos laikrakstos.”

„Jūs esat „meitene ar raksturu”,” teica Kurcums, drusku vilies, „un tā ir viena no daudzajām īpašībām, kuŗu dēļ es jūs apbrīnoju.”

„Pateicos. Bet taču ne vēlēšanās sacīt man komplimentus atvedusi jūs šurp,” piezīmēja Ciemalda, kuŗai Kurcuma pēkšņā pārvēršanās vīzīgajā tērzētājā neko nepatika.

„Esmu atnācis... starp citu, runāt ar jums pazīstamā rakstnieka un tirgoņa Dāvida Daģa vārdā,” to teicis, Kurcums brīdi smīnīgi klusēja.

„Jūsu paņēmiens lietot negaidītus ievadus ir pazīstams. Turpiniet.”

„Bet varbūt jums tomēr vispirms gribētos zināt Eižēna prāvas iznākumu?”

„Es nemīlu lēkāt no domas uz domu. Stāstiet vien tālāk par Daģi.”

„Daģis dibina trauku rūpnīcu un sevišķi lepnu un plašu dailkeramikas nodaļu.”

„Tiešām? Un ne Astrīde, nedz Daģa kundze man nav minējusas par to ne vārda!”

„Jūsu draudzenes ir nevainīgas kā Tā Kunga aitiņas. Viņas pašas nekā nezina. Daģis jau nav nelga, ka ies veikala noslēpumus izpaust ģimenei. Tikai tad, kad viss būs gatavs un viņam vajadzēs iedarbināt spēcīgākas reklāmas taures, viņš šo lietu iečukstēs savai laulenei, nozvērīnādams to nevienam nestāstīt. Es esmu izredzēts par šīs daiļkeramikas nodaļas direktoru, atbildīgu par personālu un māksliniecisko vadību.”

„Āpsveicu.”

„Nodaļa būs ļoti plaša ar porcelāna, fajansu un biskvīta darbnīcām. Tiks koptas visas svina, cinka, kristalla un kraklē glazūras, virsglazūras un zemglazūras gleznojumi, bet it sevišķi — majolika un terrakota. Es redzu, jums iemirdzas acis. Vai patiesi keramika ziņkārō jums vairāk pat par Eižēna prāvas iznākumu?!”

Zoboties par Ciemaldu bija diezgan bīstami. Viņa prata piešķirt balsij tik salti vienaldzīgu nokrāsu, ka tā ievainoja vairāk nekā tiešs nonicinājums. Viņa piecēlās un sacīja ar vieglu smīnu:

„Atstāsim arī Daģa uzņēmumu sīkumus rīta laikrakstiem. Nav ieteicams klausīties uztraucošas ziņas pirms miega.”

Kurcuma seja tūdaļ kļuva tikpat nelaimīga kā ienākot:

„Piedodiet, es negribēju zoboties, bet es laikam esmu kaut kā izjodzījis savu runas veidu, viss, ko saku, sācis skanēt it kā ļaunprātīgi. Tas nāk no tā, ka visi no manis sagaida tikai zobgalības...” Viņa balss skanēja kā dzisdama, un Ciemaldai likās, ka tajā vīd patiesa sirsnība. Tad balss atkal strauji skrēja augšup: „Šāda keramikas direktora vieta ir tieši tas, pēc kā esmu ilgojies. Vara, iespēja īstenot idejas, eksperimentēt... es atbalstīšu vispārgalvīgākos mēģinājumus, es piespiedīšu Daģi dot līdzekļus, cik vajaga... jūs redzēsīt, cik lieliski vārsies manas darbnīcas. Viss, kas vēl vajadzīgs, ir apdāvināti līdzstrādnieki! Nāciet un rīkojieties manā vārdā. Es zinu, visi zina, kas jūs esat, ko jūs varat. Nevienam citam nav ne jūsu gaumes, ne izdomas. Un jūsu miers, jūsu prasme satikt ar cilvēkiem. Ja mēs strādātu kopā... varbūt man neizceltos neviens tracis.”

Keramika bija tēlnieces Ciemaldas sirdslieta. Rīgas rūpnīcu dedzināmās krāsnis allaž bija aizņemtas, ražojot parastos saimniecības traukus, un tikai retumis atvērās mākslinieku vajadzībām. Darbnīcas un krāsnis tikai keramikai bija istā lieta, lai viņu ieinteresētu. Bet darbs neaplēšamā, nemierīgā, visur iejaukties kārā Kurcuma vadībā nesajūsmināja, kaut gan, kā jau Kur-

cums teica, viņa tiešām prata sadzīvot ar ļaudīm. Ciemalda arī nojauca, ka jaunceptais direktors nebūt nav vēl ar visu galā. Viņa neatbildēja nekā un gaidīja. Arī Kurcums pētīja iespaidu, kādu atstājis viņa priekšlikums.

„Es varu pilnīgi nodrošināt jūsu eksistenci,” viņš piebilda pēc mirkļa.

„Jūs esat ļoti laipns, bet esmu visu laiku eksistējusi bez svešas palīdzības.” Kurcums savilka pieri.

„Tā? ... Bet — jūsu nākotnes izredzes senāk bija daudz rožainākas. Eižēns prāvu zaudējis!” viņš strauji izgrūda.

„Nabaga Eižēns. Tas jau bija domājams. Tas ir grūts sitiens. Bet viņa dzīve negāja labā slīdē. Pārmaiņa bija vajadzīga, lai vai kāda. Un kas beigu beigās cilvēkam nāk par labu, to nemaz nevar zināt,” teica tēlniece, runādama vairāk pati sev.

„Visu cienību. Jūs esat aukstasinīgāka nekā Eižēns. Tās bija bēdas, redzēt viņu tiesas zālē... Tiesa, viņš jau nezaudēja mantu vien, bet arī...”

„Bet arī...” jautāja Ciemalda. Kurcums neatbildēja, piecēlās un sāka staigāt pa istabu. Apstājies pie Eižēna krūšu tēla, viņš teica:

„Lai savienotos divi tik dažādi elementi kā sievietē un vīrietis, nepieciešams kāds spēcīgs katalizators. Parasti tā ir nauda. Reizēm profesija, kopējs noslēpums, retāk kāda ideja...”

„Kāpēc jūs aizmirstat visparastāko katalizatoru — mīlestību?”

„Mīlestību?” satraukti atkārtoja Kurcums, šķiebdams plecu un it kā knosoties grozīdams kaklu — „Mīlestība nav līdzeklis. Mīlestība ir mērķis. Tā ir vīstīga, kas spēj tīties tikai ap stipru balstu. Tikai tad viņas lapas plešās pret sauli. Zemē, nebalstīta, tā iznīkst. Un tagad... jums nepieciešams padomāt par sevi. Pie Eižēna jūs nesaista vairs ne... nauda, ne kas cits. Tur nekas vairs nevar iznākt. Savu palīdzību un keramiķes vietu es piedāvāju no sirds. Kas gan var būt teicamāks un sekmīgāks par kritiķu un mākslinieces savienību?”

„Kurcuma kungs, jūs patiesi esat neizprotams cilvēks. No vienas puses, jūs brīžam novērtējat cilvēkus un viņu rīcību tik asi kā neviens, no otras, dzīvojat pilnīgā iedomu pasaulē.”

„Ļaujiet man šo iedomu pasauli īstenot!” iesaucās Kurcums ar kaislību. Gaišie un smalkie kā pūkas mati acumirkli izspūra, seja pletvika koši sārta kā pēc draiska skrējiena, mazā mute salikās pavisam bērnišķā, kaprisā vaibstā, kad viņš strauji novēlēja: „Topiet mana sieva! Es jūs mīlu. Es lūdzu jūsu roku!” Un, iztrūcināts no pārsteiguma, gandrīz baiļu vaibsta, ko Ciemaldai neizdevās noslēpt, steigšus piebilda: „Es mīlu jūs jau sen... vienmēr... kopš redzēju...”

Ciemalda tagad satrūkās ne pa jokam. Lieta svērās gluži nevēlamā virzienā, tēlniece ievēroja, ka Kurcuma seja noraustās, zobī sakožas... Šo stāvokli vajadzēja izbeigt uz vietas, un te bija tikai viens līdzeklis. Viņa jautri iesmējās: „Jūs esat lielisks aktieris, Kurcum. Pirmo reizi jūs šodien mani pārsteidzāt, tik vareni improvizēdams lomu Lielā Sintetikona izrādē, un tagad daudz netrūka, es būtu noticējusi, ka jūs mani baidināt no tiesas.”

„Es daru to no tiesas! Es...”

„Jūs jokojat,” sacīja Ciemalda ar zīmīgu uzsvāru, un Kurcums beidzot saprata. Viņa spārs un straujums noplaka kā zeltē, izliets glāzē. Viņš parāvās zem spuldzes, lai seja iesliegtu ēnā.

„Jā! Es jokāju. Piedodiet, ka traucēju jūs tik vēlu. Bet... varbūt manas ziņas jūs saistīja... sveiki!” Un, roku nepasniedzis, viņš metās uz izeju.

„Lūdzu šeit,” sacīja tēlniece, redzēdama, ka viesis ieskrej virtuvē. Steidzīgi Kurcums grābstījās ap ārdurvju rokturiem, nepajaudādams atvērt, un iemetās ārā tumsā tik strauji, kā ķermenis aizbēgošu laimi.

Ciemalda atgriezās istabā gluži domīga. Viņa vēl arvienu nebija attāpusies. Tagad atcerējās dažu slepenu, īlenīgi vērtīgu Kurcuma skatienu, dažu diezgan neveiklu mēģinājumu tuvoties, dažās sarunās, kas visas bija beigušās ar kādu Kurcuma izlēcienu vai netaktisku piezīmi. Viņas klātbūtnē Kurcums it kā zaudēja savu pārāko valodību un tad centās būt asprātīgs ar varu. Bet nekad neaprunāja viņu aiz muguras, ko mēdza tik labprāt ar visiem darīt. Ja pieminēja viņu rakstos, tad allaž īsi, kā gažāmejojot, bet tomēr ar cienību, it kā visi jau zinātu un nevienam vairs nebūtu jāpaskaidro tēlnieces Ragnijas Ciemaldas vērtība un nozīme. Patiesībā taisni šāds kritikas veids viņai patika vislabāk un arī — glaimoja. Bet viņa nevarēja neiesmieties par Kurcuma naīvo iedomu — sadarbspējo precēto pāri, kritiķi un mākslinieci. Nekas tā negremdētu mākslinieci kā viņa-kritiķa uzslavas. Kā veiklais Kurcums to šoreiz neapķēra? Ciemalda gluži labi saprata, ko patmīlīgajam un jūtīgajam Kurcumam bija maksājis šis baidinājums. Cik rūpīgi, sekodams savam raksturam, viņš bija aplēsis un nogaidījis pēc viņa domām visizdevīgāko brīdi. Tik daudz vērtīgu pūļu! Un Ciemalda drusku noskuma par savu aso rīcību. Bet ko gan citu varēja darīt? Ātrs grieziens šādās reizēs labāks par visiem plākštiepiem. Tikai — Daģa jaunās krāsnes tagad būs viņai slēgtas. Par tik viņa Kurcumu tomēr pazina. Kaut gan Ciemaldai bija nelaimīgā precinieka savā ziņā

žēl, viņa atlaidās zvilnī patikami glaimota, jo bīdinājums paliek bīdinājums un pret to neviena sieviete nav gluži vienaldzīga. Tad viņa sāka domāt par Eižēnu.

Līdzko viņa bija ērti ierīkojusies spilvenos, atkal iedzīnkstējās zvans. Augstās debesis! Vai patiesi trakais Kurcums vēl neatlaidās? Bet zvanišanas veids bija cits. Zīpkārīga viņa steigās ielaist vēlino viesi. Tas bija Eižēns.

Viņš nevis ienāca, bet ieklupa istabā. Pirmo reizi Ciemalda redzēja viņam sagriezušos kaklautu un pajukušus matus. Viņš sastinga savādā pozē — plecos ierautu galvu un izstieptu roku.

„Tu zini?” viņš jautāja. Ciemalda pamāja.

„Es pārsūdzēju uz palātu. Bet... cerību maz. Mēs ar Pušmucovu esam izdarījuši briesmīgu kļūdu. Jau pirmo reizi vajadzēja izņemt nabadzības apliecību... jā jā... iedomājies, man — nabadzības apliecību!” viņš sauca ar skaudru rūgtumu, sīzdams sev pie krūtīm. Dažu stundu laikā Eižēns bija pilnīgi pārvērties un izskatījās it kā no grūtas slimības gultas piecēlies. Viņa sejā bija ievilkušies nepazīstami vaibsti, īpaša sūra kroka ap kreiso lūpu kaktiņu, dobumi zem acīm noslidējuši līdz pusvaigiem. Kustībām piemita strauji un aprauti vēzieni kā dažam akterim, spēlējot klasiskus. „Tagad mēs to izņēmām, bet Pušmucova nauda pagalam. Vai tu zini, ko tas nozīmē?”

„Tev jāmeklē darbs?” Šis vienkāršais jautājums uz mirkli samulsināja Eižēnu.

„Tas mani vairs nevar glābt,” viņš sacīja traģiski, „esmu pazudis.”

„Cilvēks, kam pieder lauku mājas, nevar pazust.”

„Bet testaments aizliedz tās pārdot!”

„Tās var kopt. Tur var dzīvot. Cik tu esi Pušmucovam parādā? Desmit tūkstošu? Dūšīgi strādādams, pāris gadus atdosi.”

„Un to tu saki man?” sacīja Eižēns, sabrukdams krēslā. „Patiešām, man jau dažreiz ir licies, ka tev nav sirds. Eižēns Žibeika lai staigā basām kājām, nātnās biksēs, lai aprušina sipolus, vago kartupeļus un retiņa cukurbietes? Velna kapteinis!” viņš iesaucās, dūres sažņaugdams. „Viņš mani ienīda. Jau no mazotnes. Māte mani arvien paturēja pie sevis, kamēr šis... ļaunais rūķis pie mums ciemojās un... nekad netika pie... izrunāšanās. Viņš ir prātis atriebties. Tagad viss drupās, mana dzīve, mani nodomi, mana mīlestība.”

„Hm,” teica Ciemalda.

„Ciemini!” sauca Eižēns pavisam traģiski, „mums jāšķīrās!” Un, kad Ciemalda neko neatbildēja, piemetināja: „Tev vienai?”

„Ko tad tur var darīt? Tu pēdējā laikā tā kā tā iegriezies pie manis tikai reti.”

„Jā... prāva, rūpes...”

„Liktenis.”

„Jā, liktenis, šausmīgs, nesaudzīgs, nirdzīgs liktenis! Ciemiņ! Es precēšos. Man jāprecas. Man tagad jāprec nauda. Tas ir mans vienīgais glābiņš. Vienīgais! Saproti mani.”

„Var jau arī būt, ka tas ir tavs vienīgais glābiņš.”

„Bet es milu tevi. Un zini? Pēc pāris gadiem, kad es laimēšu savu prāvu, es šķiršos un tad precēsimies. Vai ne? Norunāts?” šoreiz Eižēna balsi iedrebējās nedzirdēta, silta skaņa. Viņš satvēra Ciemaldas rokas.

Ciemalda palūkojās viņā ļoti skaudri.

„Būs jau labi. Ne tikai labi, bet labāk. Tu taču redzēji, ka tā isti mēs kopā nesaderam.” Eižēns vērās viņā stīvu skatu — samulsis un gandrīz noskumis, ka lielā traģēdijā atrisinās tik viegli un vienkārši.

„Nesaki vis, bija dažas lietas, kuņas tu tikai ar mani varēji pārrunāt.”

„Par tēriem?” pasmaidīja Ciemalda.

„Un te?” Eižēns norādīja uz keramikas veidojumiem, kas greznoja grāmatplauktu. „Vai es tev šo to neaizrādīju? Vai nepagādāju žurnālus, grāmatas? O, es Parīzē šo to arī iemācījos.”

„Taisnība. Gaume tev ir.”

„Redzi nu. Varbūt es nemaz neesmu tik mazvērtīgs?”

„Mēs esam tādi, par kādiem sevi padarām,” domīgi sacīja Ciemalda.

Eižēns pagājās uz durvīm.

„Ciemiņ! Nudien, es nezinu, kā es iztikšu bez tevis?”

„Es jau tepat būšu.”

„Tas vairs nebūs tas. Tagad vēl viss iespējams, tad vairs ne. Vai tu nožēlo to laiku, ko esi pavadījusi ar mani kopā?” Jautāja Eižēns jau pie durvīm. „Es tomēr biju viens no brašākiem Rīgas zēniem.”

„Un esi vēl tagad,” sacīja Ciemalda, drusku piesmakusi, un steidzīgi izlaida Eižēnu laukā. Šis pēdējais, gluži bērnišķīgais teiciens Ciemaldu aizkustināja. Eižēns pazina Ciemaldu jau vairākus gadus, bet nebija izpratis, ka nevis spožais dēkainis un izgudrais ceļotājs bija tas, kas saistīja Ciemaldu pie viņa, bet uzslavas izslāpušais bērns, kas šad tad paspīdēja caur blazētā džentlmeņa fraku. Tā pati bērnišķība, kas pie Kurcuma tā nepatika, Eižēnā valdzināja. Būtu Eižēns prātis ielūkoties arī citos, ne tikai sevī, kas zina, kā vēl šīvakara šķiršanās būtu noritējusi un beigusies.

Ciemalda neatlaida durvju rokturi. Savāda smeldzīte pēkšņi viņu sagrāba. — Tagad vēl viss iespējams, bet tad vairs ne. — Viņa pavēra durvis un palūkojās laukā. Eižēns šķērsoja pagalmu raitiem, noteiktiem soļiem kā cilvēks, kas steidzas un zina, kurp steigties. Tas Ciemaldai vairs nepatika. Viņa aizcirta durvis.

Tikko Ciemalda atgriezās istabā, pie durvīm atkal zvanīja.

Trauslais aizkustinājuma mirklis bija pagājis. Ar nepatiku un vilcināšanos viņa atvēra un pārsteigta atkāpās. — Upenājs.

Šauru, novārgušu seju, asām acīm.

„Eižēns nupat izdrāzās no jūsu sētas. Kā apmāts. Gandrīz mani pagāza gar zemi.”

„Viņš bija pie manis,” sacīja Ciemalda un gurdēni atlaidās sēdekli.

„Ko viņš teica?”

„Diezgan daudz...”

„Un jūs? Ciemalda. Klausieties. Man jums beidzot kas jā-saka...”

„Dieva dēļ, tikai par mīlestību nel Šovakar pietiek. Runāsim par... mākslu.”

Upenājs paklausīgi nolieca galvu.

Sestdienas rītā jau it paāgri tiesneši sapulcējās Kaspara Zi-
beikas namā. Iecirkņa priekšnieks Ingušs nekavējoties paslu-
dināja godalgas piespriešanas sēdi atklātu, Apserdes jaun-
kundzi ievēlēja par protokolisti, Zuitiņu par balsu skaitītāju.
Pirms doties lielajā viesistabā, kur bija izstādītas sacensības
gleznas, Ingušs sacīja:

„Cienījamie tautieši, vakar vakarā mēs jau redzējām vienu
no sacensības darbiem, Lielā Sintetikona izrādi, un, man liekas,
būtu lietderīgi to apspriest kā pašu pirmo. Es lūdzu tiesnešus
izteikties.”

Visi domīgi klusēja. Tikai pēc vairākiem priekšsēža aicinā-
jumiem piecēlās San Federigo de Vaporetto:

„Godātā sapulce! Man ir zināmi iebildumi pret savienotajām
mākslām vispār. Neviens atlēts, lai viņš būtu diezīn cik spēcīgs,
nevar sekmīgi veikt visus vingrinājumus. Ja vajadzētu laužties
grieķu-romiešu vai arī brīvajā amerikāņu stilā, es apņemtos no-
likt uz pleciem 99,9 procentus no šīs pilsētas iedzīvotājiem, bet
skriešanā un augstlēcšanā, nelūkojoties uz Eiropas čempiona
zelta jostu un pulka citām goda zīmēm, mani pārspētu jau dau-
dzi pusaudži, pie kam augstlēcšanā ar kārti es nevarētu pie-
dalīties nemaz, jo kārts zem mana svara tūdaļ salūztu. Par to,
kā man veiktos, ja es turklāt pūlētos vēl dejojot, dziedāt un spēlēt,
pat domāt negribas. Par citām mākslām Lielā Sintetikona izrādē
neņemtos spriest, bet laušanās māksla tur tika rādīta tik nožēlo-
jami, ka visu laiku bija taisni jāsarkst. Ciņā ar Šķistības tempļa
priesterieni pagalam nemākulīgais velns neparādīja neviena
paņēmienu, kaut gan viņam bija vismaz divdesmit reizes pirm-
klasīga izdevība priesterieni mest.”

Atlēta ieskatam pievienojās arī amata meistars Skapars, kas
visai apšaubīja daudzu amatu amatniekus, bet Apserdes jaun-
kundze domāja, ka velns mūsu dienās kļuvis stipri nemoderns
un tā rādīšana uz skatuves vairs neizraisot pilnīgāku mākslas
baudu. „Citādi”, viņa piebilda, „par Milas un šķistības tempļa
priesterienes drosmīgo pretošanos jaunumam es varu liecināt
tikai visu labu, un, ja priesteriene šajā nevienādajā ciņā nepa-

rādīja paņēmienus, tad nevienam nepalika paslēpta viņas patiesi labā griba."

"Un kādas ir jūsu domas, Zuitiņa kungs?" jautāja priekšsēdis. Sirmais zemkopis nopūtās.

"Jāatzīstas, visvairāk man nepatīka tas, ka pēc izrādes neredzēja nevienas nopietnas sejas, kaut gan Lielais Sintetikonš nebija nekāds joku gabals. Tāpēc man liekas, ka, godalgotdami šo izrādi, varam viegli krist apsmieklā arī paši."

"Gluži manas domas," sacīja priekšsēdis Ingušs. „Redzēdams, ka izrāde maz vien sajūsminājusi cienījamos tiesnešus, un ievērojot tās pārāk trauslo saskari ar glezniecību un to, ka neilgi godalgas novēlētājs Kaspars Žibeika bijis tieši glezniecības milētājs, lieku priekšā Lielo Sintetikonu noņemt no dienas kārtības."

Tiesneši ar lielu atvieglojuma sajūtu priekšlikumu vienbalsīgi pieņēma, jo izrāde tos bija stipri vien mulšinājusi un dažs labs no viņiem bija pavadījis nemierīgu nakti, pūlēdamies izlobīt tās jēgu un izveidot spriedumu.

Visi, priecīgi sačalodamies, devās lielajā viesistabā, kur bija izstādītas gleznas. Bet, tikko pārkāpuši sliekšni, tie apžilbināti apstājās, ar iztrūcināšanos atzīdami, ka Lielā Sintetikona noraidīšana nebūt nav vēl viņus atpestījusi no apjukuma, bažām un šaubām.

Trīsdemit košas gleznas bija sametušās gar visām četrām sienām kā milzīgi siltzemju tauriņi. Zuitiņš apgriezās uz papēžiem riņķi. Trīsdemitkārtīgais veidu un krāsu muskulis sapūdzējās, sakamolojās kā dzīvs un iezibsnījās tik spilgti, ka, gluži nevilot, pacēlās roka, lai aizsargātu acis. Gleznu sagūstīts, Zuitiņš saprata, kā jūtas skarpis uguns lokā. Un šini bezgalīgajā raibumā viņam vajadzēja iedziļināties, iejusties, atrast labāko gleznu. Tas likās tikpat neiespējami kā ienirt verdošā metallā un sameklēt kauseņa dibenā pērli. Zuitiņš trīskārt nolādēja savu godkāribu, kas viņu bija dzinusi uzņemties šo tiesneša posta amatu.

Gleznas jāskatās no tālienes vai arī caur caurulē saliektu delnu — Zuitiņš atcerējās kaut kur dzirdējis. Izmēģinājās visādi bet, jo vairāk skatījās, jo dziļāks izmisums viņu pārņēma. Stundu nepārtraukti vērojis, pagalam paguris, viņš nevarīgs atkrita krēslā. Uz zaļa galdauta stāvēja karafē, rakstāmlietas un zvaņiņš. Zuitiņa acis atpūzdamās kāri glāstīja šos vienkāršos un pazīstamos priekšmetus. Pārējiem tiesnešiem negāja neko labāk. Visdūšīgāk turējās mazais galdniekmeistars Skapars. Viņš rūpīgi nopētīja gleznu pēc gleznas, aplūkodams pavisam tuvumā.

"Cienītie tiesneši!" viņš, nobeidzis apgaitu, lēni un svarīgi sacīja, „skatīdamies vien, mēs netiksim nekādā galā. Es ieteiktu

gleznas pasijāt. Vairākas man liekas it pavirši darinātas, un no dažām nevaru nekā īsti saprast. Var jar būt, ka tajās slēpjas tādi mākslas smalkumi, ko es nejaudāju iztulkot, bet, ja netaisnīgi novēlētājs aicinājis spriest mani, nemācītu cilvēku, tad lai ņem par labu, ka es to daru pēc savas saprašanas. Lūk, šīs lielās gleznas man liekas aplam steidzoties krāsotas, jo lielu daļu audekla nav nemaz pagūts apziest. Un tad vēl es novērtētu zemāk tādas gleznas, kurās nav attēlots neviens cilvēks vai lops."

"Te nu gan jūs maldāties," viņu pārtrauca Apserdes jaunkundze, „pats galvenais gleznā ir skaisti saskaņotas krāsas. Un dažā no šīm ainām tas veikts īsti teicami. Es pati, ja man nāktos darināt jaunu tērpu, neko labāku nespētu iedomāties kā šīs brīnummaigās baložzilganās un perlamutrā vizošās krāsas kā, piemēram, šajā ziemas skatā."

"Tas jau viss netraucētu parādīt arī savu lopu un cilvēku krāsošanas māku," tiepās Skapars. „Es pats jaunos gados esmu mēģinājis bilžu darināšanā. Gan vēl kādu koku vai zemes pauru, kaut slikti, tomēr varēju izvilkt, bet cilvēku it nemaz. Redziet, tas vienalga, vai kokam zari sākas collu augstāk vai zemāk, bet cilvēkam aci un degunu vajaga uz mata īstā vietā ietēmēt. Un no tam tūlīt redz amata meistaru, jo visu amatu pamats ir noteiktība. Sacensības gleznas uzlūkojamas par meistartīkiem, un katra zēlla gods ir izvēlēties nevis vieglāku, bet iespējamī grūtu uzdevumu, lai parādītu savu mācēšanu no visām pusēm."

Izrunājis garāko runu savā mūžā, meistars Skapars, sviedrus slaucīdam, iekrita krēslā blakus Zuitīnam. Taču Apserdes jaunkundze nepadevās:

"Mākslas darbu nevar vērtēt pēc sviedru daudzuma, kas šķiesti, to veicot. Viens labs ķēriens var atsvērt mēnešiem ilgu pūlinu."

"Var jau būt," sacīja Ingušs, kas bija uzmanīgi klausījies, „bet man gan gribētos, ka pie tā paša labā ķēriena mākslinieks vilktu savu otu tā, lai varētu pazīt, vai, piemēram, šis koks ir egļe vai ozols un vai tas vispār ir koks vai siena kaudze. Es pievienojos Skapara kunga domām, nesijādami mēs tiešām netiksim uz priekšu."

Tā nolēmuši, tiesneši sāka atkraut nopeltās gleznas pie malkas, ko uzņēmās San Federīgo Vaporetto, priecādamies, ka var likt lietā savu spēku. Līdz ar nesaprotamām gleznām aizgāja fortūnista Mintauta Bričkas „Saules meitas Zilā kalnā", ko Apserdes jaunkundze noturēja par Vezuva izvirdumu — virs smailās Zilā kalna galotnes plātījās spoži kāvi. Ieskatoties biežajos triepienos, varēja saviest krāsainas drānas, dzeltenus matus,

baltas sejas, bet viss tas vijās juku jukām, un nebija izprotams, vai saules meitas plandās cilvēku lielumā pašā priekšā vai kā milzenes līdinās virs tālā kalna. Aizgāja arī kāds pārdabiski liels puķu pušķis, ko atvaļinātais kapteinis un brīvības cīņu veterāns Ingušs noturēja par granātas sprādzienu, bet Zuitiņš par ugunošānu valsts svētkos. Tikai Apserdes jaunkundze kā puķu milētāja pēc kātiem un citām pazīmēm sazīmēja saulespuķes, gladiolas un kliņģerītes. Aizgāja arī kāds ostas skats, kuņģā gandrīz visu gleznu aizņēma milzīga kuģa melnais sāns, tik augsts, ka dūmenis un komandtilts sīciņi un tikko saredzami vidēja kaut kur augstu debesīs pašā gleznas augšmalā. San Federigo de Vaporetto, kas savās cikstoņa gaitās bija šķērsojis daudzas jūras, apgalvoja, ka tik augstu kuģu neesot un nevarot būt. Gan Apserdes jaunkundze iebilda, ka tad jau vajadzētu novākt arī visas fantazijas un brīvās ieceres ainas, bet Vaporetto bija nepielūdzams. Aizgāja arī Okmiāna Latgales sēta kā pārmērīgi biezi un pikaini ziesta. Daudzreiz pārgleznotās govīs šoreiz bija pārvērstas par apsnigušiem krūmiem, bet salikušie darbinieki — viens par akas vindu un citi par malkas grēdu. Baiga zilgana mēnesnīca lija pār šīm atliekām. Vēl Ingušs lūdza novākt kādu senlatvju kaņavīru pulku, bruņotus rungām, vizēs un apkārtus zvēru zobiem.

„Prom ar šiem hotentotiem! Katrs skolas zēns zina, ka senlatvju kareivji cīnījušies ar zobeniem, valkājuši zābakus, godīgas caunu cepures un rotas lietas no košas bronzas,” viņš sapīcis bārās. Arī kāda glezna, kur garā baltā kreklā tērpies Kristus svētīja zemniekus un rūpnīcu strādniekus, neatrada viņa acīs žēlastības: „Tas neiet. Vai nu jāģērbj visi kreklos kā Palestīnas arabi, vai jādod arī Tam Kungam kārtīgas drānas mugurā.” Beidzot palika tikai milzīgā Salutaura glezna, Veipa, Posas, Apeŗāta, Pauksta un Upenāja darbi. — Jā, cīnīties ar sešām gleznām, tā bija cita lieta. Tas likās pa spēkam arī Zuitiņam, kas, blakus minot, pa šo laiku pie gleznām bija jau mazliet pieradis, tāpat kā medicīnas students pierod pie asinīm un jaunkaŗeivis pie ložu svilpošanas.

„Dāmas un kungi,” sacīja Ingušs, „man šķiet, tagad lietderīgi būtu apspriest katru darbu sīkāk un tūlīt balsot, vai tas cienīgs saņemt godalgu vai ne. Tā kā testaments nenosaka balsošanas veidu, tad, lai neaizvainotu mūsu kautrības jūtas, balsosim aizklāti. Šeit būs katram trīs zīmītes: balta — jā, zila — nē un pelēka — atturos. Ņemsim darbus pa kārtai pēc saraksta, kas mums iedots un kas rāda, kādā kārtībā šie mākslinieki, ievērojot viņu agrākos nopelnus, aicināti sacensībā.

Visi sapulcējās pie Salutaura darba, lielākās sacensības gleznas.

„Liekas, tā ir kāda nikna kauja,” sacīja atvaļinātais kapteinis Ingušs, vērodams figūras, kas, mežonīgi ieročus vērējot, sturmēja pelēkbrūnu torni, ko garnizons ne mazāk nikni aizstāvēja. Patlaban pieaulekšoja kaļa rati pilni cīnītājiem, kuļu starpā redzēja arī dažas amazones.

„Cik vēroju,” turpināja kapteinis, „visiem rokās tikai aukstie ieroči, liekas, šie tēlota kāda drūma senvēstures lappuse. Vai tikai tā nebūs „Tērvetes ieņemšana”? Paraudzīsimies sarakstā.” Bet sarakstā bija atzīmēts „Siena vešana”. Visi nobrīnījās, bet tad ieskatījās, ka cīnītājiem rokās nevis pīķi, bet sekumi, ka tie purina gaisā nevis uzdurtos pretiniekus, bet siena klēpjus un ka Tērvetes tornis tiešām atgādina siena kaudzi un piebrauktie kaļa rati pusizkrautu siena vezumu.

„Spars šajā darbā tomēr ir varens,” sacīja Ingušs, un viņam bija taisnība.

„Aplūkojiet šo vīru pašā priekšā,” piekrita arī Vaporetto, „tas ir īsts atlēts. Muskuļi gan liekas drusku it kā nošķiebušies no parastajām vietām, bet tie ir ļoti lieli. Arī seja — briesmīga. Čempionātā mēs viņam iedalītu jaunā dubultnelsonu meistara žņaudzēja lomu. Jums tikai vajadzētu redzēt, kā galerija trokšņotu un kartupeļi birtu manēžā pūriem.”

„Atļaujiet aizrādīt, ka gandrīz visi darbinieki ir kreili un dakšu kātus saķēruši aplam neparocīgi,” liecināja Zuitiņš.

Meistars Skapars pētīja gleznu no tuvienes un, ievērojis, ka darbinieku krekli, gleznoti pārmērīgi biežām cinka baltām pikām, jau paguvuši saplaisāt, tikai domīgi grozīja galvu. Zuitiņš apstaigāja tiesnešus ar skaistu Ķīnas porcelāna vāzi, ko bija aizguvis no Žibeikas kolekcijas, un savāca zīmītes. Vāzi iztukšojot, galdā izbīra piecas pelēkas zīmītes. Visi pārsteigti sauskatījās. Pēc laba laiciņa priekšsēdis ņēma vārdu:

„Kungil Mēs visi esam atturējušies. No vienas puses tā ir labākā liecība par mūsu godprātību. No otras puses tā ir glēvulība. Es nebaidos izteikties asi, jo esmu tikpat vainīgs kā jūs. Te jāspeļ noteikti pretsoļi. Es uzaicinu pelēkās atturēšanās zīmītes atmetēt pavisam un balsot tikai jā vai nē. Kuļam no mums liksies, ka šo gleznu viņš labprāt skatītu vēl un vēl, ka vēlētos parādīt to saviem draugiem un radiem par laika kavēkli, bet bērniem par pamācību, tas lai droši saka — jā. Bet ja viņš tā nedomā, lai mierīgu sirdi nobalso — nē.” To sacījis un visu cildināts, priekšsēdis iemeta pelēkās zīmītes papīrkurvī, bet Zuitiņš apstaigāja tiesnešus otru reizi. Šoreiz no vāzes izbīra piecas zilas zīmītes. Atkal visi labu brīdi pārsteigti klusēja. Pirmais attapās priekš-

sēdis. Uz spēles bija desmit tūkstošu, viņa balss mazliet drebēja, pasludino:

„Tātad Salutaura „Siena vešana” vienbalsīgi noraidīta. Lūdzu protokolējiet, Apserdes jaunkundze.”

Arī mondēno dāmu gleznotājs Veips, šoreiz vēlēdamies būt tautisks, bija izvēlējis siena grābšanu. Bet cik ļoti viņa samērā nelielais darbs atšķirās no Salutaura kaujas. Vijīgas, smudras, sārtsmīnošas, lielacainas daiļavas, skaisti krokodamas dzidrs tērpus, vēdināja graciosus grābekļišus. Šķelmīgs Adoniss, tiksmi un daimoniski smaidīdams, rotaļājās ar sidraba dakšām pašā gleznas vidū, nemaz nelikdamies redzam smailkrūtaino un rudmataino vampu, kas, kairi izvidamās, sniedza viņam skābputras krūzi un maizes rīku.

„Izskatās kā balets plāvā,” prātoja Ingušs.

„Cik skaistas, slaidas meitenes! Cik jaukas pozes, cik modernas kleitīņas!” jūsmoja Apserdes jaunkundze, un gods kam gods, dažu sīkdaļu, dažu puķaino tērpu, dažu pārļu virkni, dažu krāšņu matu vilni Veips bija gleznojis ar brīnišķīgu vieglumu un gaumi. Bet visas grūtākās vietas viņš kā parasts paslēpa perlamutra miglīnā vai vienkārši lika tām izkust kādā gaismā vai ēnā.

„Nē, nē, tā sienu nekasa. Tādus sprukstiņus es plāvā neesmu redzējis,” noteica Zuitiņš un novērsās. Arī Vaporetto, kas visur meklēja spēku un varenību, Veipa glezna nepatika.

Pēc balsošanas Ingušam atkal bija jāpasludina: „Noraidīts. Nākošais darbs Posas „Krāšņā vasara”.

Sinī gleznā Posa bija sakopojis visu, ko vien cilvēka sirdij var sniegt vasaras jaukumi. Zem zilām debesīm vilņojās krāšņas druvas un mirdzēja skaistas sarkanjumbainas ēkas. Priekšplānā brīnumkupla vītolāja pavēnī sēdēja ģimene. Kusls bērniņš, vecāku priekš, nevarīgās rociņas izstiepis, spēra pirmos soļus pretīm smaidošajai mātei. Tēvs, izkapti trīdams, laimīgs viņos noskatījās. Tālāk ganījās brangas un pienīgas govīs, ganiņš, piet kviešu statīņu atspiedies, savā nodabā stabulēja, skaists dzeltenš suns tupēja pie viņa kājām un vēriģi sekoja spēlei. Vēl tālāk čaloja strautiņš, kāds makšķernieks patlaban izcēla lielu zivi. Saule, lieglaime, viegla saldsērība pludoja pār šo gleznu, nostrādātu tik rūpīgi un sīki, cik vien Posas veiklās un strādīgās rokas to spēja.

„Nu, draugi, pret šo gleznu gan nebūs iebildumu,” sacīja Ingušs.

„Glezna nostrādāta visrūpīgāk,” sacīja Skapars.

„Par šo es balsošu — nodomāja Zuitiņš, sajūsmināts vērodams milzīgos statīņus. Cik viss te bija košs un spilgts. Cik rudzi

dzelteni, cik zāle zaļa, cik debess zila, cik govis sarkanas. Vecais zemkopis tiksmi aizvēra acis, gribēdams atcerēties savu dzimto novadu, ko nesen, pārdomādams, vai pieņemt tiesneša godu, tik labi bija pārlūkojis. Bet atmiņā uzpeldēja gluži citāda aina. Tur lauki, pļavas un koki savādi maigi iekusa viens otrā un veidoja ko nedalāmu, plašu un lielu. Zuitiņš atvēra acis un atkal blenza Posas darbā. Kaut kas tomēr nebija kārtībā. Saule spīdēja par daudz spoži, zāle zaļoja pārāk koša, kvieši vilņojās pārāk zeltaini, kā saukdami — lūk, cik mēs skaisti vienādi kā cirptin cirpti, priecājieties par mums! Arī pārāk tīri un glīti tērpiajos ļaudis likās kas neīsts. Šis darbīgais tēvs, kas, pat dēlēnā raudzīdamies, nemitējās asināt izkapti, šis makšķernieks, kam smaidīja tik reta laime, šis ganiņš, kas stabulēja pašā saules tveicē, un kur, pie velna, viņš bija rāvis stabuli? Ap kviešu pļauju, taču kārkli vairs nemaucas. Zuitiņš nopūtās, un, gluži nemanot, viņa roka iemeta vāzē zilo zīmīti.

Arī Vaporetto iemeta zilo zīmīti, jo viņš bija pamanījis Pauksta atlētus un nolēma pataupīt savu balsi tiem. Kad Zuitiņš pasniedza vāzi Apserdes jaunkundzei, viņa pēkšņi to satvēra un izbēra galda.

„Divi pret divi,” iesaucās Ingušs. „Cienītā jaunkundze, jūsu zīmīte izšķīr. Jūs savu solījumu esat pildījusi, ne ar vienu vienīgu vārdu neesat mūs iespaidojusi labvēlīgam lēmumam. Mēs apbrīnojam jūsu drosmi balsot atklāti.”

Apserdes jaunkundze ar graciozu kustību nometa zilu zīmīti. Ja būtu pašķīrušās nama sienas vai nocēlies jumts, tiesneši nebūtu vairāk pārsteigti. Tā svaidīties ar desmit tūkstošiem?! Zuitiņš vērās Apserdes jaunkundzē ar šausmām kā pārdabiskā būtnē.

„Vai jūs nepārskatījāties, cienītā?” jautāja Ingušs, kad bija atguvis valodu.

„Nebūt,” smaidīja dejas skolotāja. „Atzīstos, es tomēr biju partejiska. Spriediet paši — saņēmis godalgu, mans līgavainis dotos uz ārzemēm. Bet tagad es pārliecināšos, cik vērta ir mīla no pirmā acu uzmetiena. Ja Posas kungs uzturēs savu bildinājumu, es būšu iemantojusi īstu mīlu un īstu vīru, un par to, mani kungi, katra sieviete, kas... nav vairs gluži meitene, ar mierīgu sirdi samaksās nieka desmit tūkstošus.”

„Jaunkundz,” galanti sacīja Ingušs, „ja mēs visi jau nebūtu prēcējušies, arī mums desmit tūkstoši liktos nieka nauda par laimi iegūt jūsu roku.”

Pēc drāmatiskas cīņas ap Posas gleznu tiesneši atspirdzināja ar bezalkoholiskiem dzērieniem un turpināja darbu.

„Beidzot redzam gleznu, kas iespriečinās katru veselīgu cilvēku!” iesaucās San Federīgo de Vaporetto, norāidāms uz Pauksta lielo darbu „Latvijas basketbola komanda iegūst Eiropas meistarību.”

„Bet tie nabaga cilvēki jau izskatās kā nodirāti!” sacīja meistars Skapars, „tik skaidri tiem saredzama katra dzīslīņa un stiegri.”

„Tiktāl jums taisnība,” piekrita cikstonis, „drusku savādā kārtā spēlmaņi, liekas, vienlaicīgi sasprindzinājuši muskulatūru.”

„Tas nebūtu nekas,” piezīmēja Apserdes jaunkundze, „es esmu bieži apmeklējusi basketbola un arī citas sporta sacensības un novērojusi, kā jauni vīrieši sasprindzina ķermeņus, bet nekad es neesmu redzējusi tik resnas un neģilītas potītes, tādas stampām līdzīgas kājas un rokas, kas neveiklībā pārspēj pat ledus hokeja spēlētāju cimdus.” Apserdes jaunkundzei bija sava taisnība, jo Pauksta tēliem patiesi trūka spēlētāju žiglā viegluma, tos bija pazudinājusi mākslinieka pārmērīgā vēlēšanās parādīt savas teicamās anatomijas zināšanas. Pārējos tiesnešus sports saistīja mazā mērā, un Pauksta gleznu noraidīja ar četrām balsīm pret vienu.

„Lūk, elegantā, lielā pasaule!” jūsmoja Apserdes jaunkundze par Aperāta gleznu „Pēcpusdienas tēja uz Ķemeņu viesnīcas terases”. „Dzīves prieks un gaume elpot elpo no šī darba. Dejojāju stāvokļi pilnīgi pareizi, smalkās frakas atbilst visiem smalkā toņa noteikumiem, bet dāmu tērpi tieši žilbina!”

„Lūdzu, neļauņojieties”, sacīja San Federīgo de Vaporetto, kas bija saīdījis par sporta ainas noraidīšanu, „ja man šie neticami tievie un garie frakaiņi atgādina melnas dēles, kas lokās ap dīvaini izstīdējušām un raibām aļģēm. Neviena man neie-stāstīs, ka tās būtu dzīvot spējīgas sievietes. Un Ķemeņu viesnīca! Tā šeit attēlota vismaz 6 reizes augstāka kā patiesībā un iestīdī mākoņos kā debesskrāpis. Es ļoti labi pazīstu šo grezno celtni, jo mēdzu pēc katra čempionāta kādā laiku tajā atpūsties.”

„Ak,” nopūtās Apserdes jaunkundze, „vēl ar jums stīdēties, ka mākslas patiesība nav dzīves patiesība. Kāpēc jūs gribat māksliniekam ņemt tiesību tēlot dzīvi spožāku un skaistāku nekā patiesībā?”

„Labi, es jūsmoju līdz ar jums, cienītā jaunkundze, par vis-teiksmainākajām ainām, bet lai tad mākslinieks tā arī paraksta „Teiksmains faifokloks zem iedomāta debesskrāpja,” tiepās at-lēts, un balsojot viņa viedoklis uzvarēja

„Liekas, būs jāsāk viss no gala,” sacīja Ingašs, sviedrus slau-cīdāms, kad stipri pagurušā kollēģija sapulcējās pie pēdējās — Upenāja gleznas „Vecais akmeņkalis.”

— Te nu ir Upenāju Juŗa diŗdarbs, pasminēja Zuitiņŗ sirmajās ūsās. Ja es piecus slavenus vīrus izgāzu, tad pie tevis, Benjamiņ, jau nu neapstāŗšos. — Viņŗ sāka vērot: ābeļu pavēni starp rudiem, pelēkiem un tumŗzāļiem granīta blūkiem strādāja salicis, sirms veŗuks. — Tīri pēc vecā Briŗa Upenāja, Dievs mielo viņa dvēseli — nodomāja Zuitiņŗ. — Skaties, vecā zilā naŗene arī galvā; to viņŗ ne istabā neŗēma nost. Bārda savēlusies, mati nospurājuŗies, jā, tāds viņŗ bija.

„Te ir kas no mūsu amatnieku dzīves,” piezīmēja Skapars. „Redziet, kā kalta dzelzs gals no dauzīšanas atspurējies, to tas krāsotājs labi ievērojis. Hm. Tā pabiezi gleznots. Ja nu stipra drēbe...” prātoja meistars, aplūkodams darbu arī no kreisās puses un pārbaudīdams brezenta labumu. „Apgleznots līdz pat malai. Tā vien liekas, ka šī glezna būtu izgriezta no kādas lielākas.”

Mazs pulka sēdēja uz granīta kluča un raudzījās akmeņkaļa darbā. — Nu, tu gatavais spoks, Upenāju Juris pats sevi uzkrāsojis, — norūca Zuitiņš, aplūkojot zenķi. — Tāds viņš toreiz bija izstīdējis, šaurs. To pelēko prāķi viņam izšuva no tēva mežsarga svārkciem...

Granīti meta platas, aukstas ēnas, visas gaismas saplūda veča sirmajos matos, vecišķi rāmajā, nopūtējušajā vaigā, vaibstī tik tikko iezīmējās mirdzošajā gaismas masā un darīja viņu gaišu kā rēgu vai garu. Dīvaini skumīgi un siltu skatienu vecais vērās, kur vizulojošos granīta graudos urbās viņa kalta gals. Gleznas dziļumā tvika ainava, trīsēdama pusdienas karstumā. — Tā kā pazīstama vieta — kā tad, vecā Briča akmeņkalve, lūk, dzeltenais, nobrukušais grantskalns ar lielo pārkārušos priedi. Pakalnē lokās strauts, ko šķērso lielceļš pa smagiem akmeņiem velvētu, nopūtējušos sunaburķšķos iegrimušu tiltiņu. Ļoti vecs ir šis tiltiņš, sapiepējis un sagumis kā gadiem žuvis knapsierīnš. Zem ēnainās velves, no kuņas nokarājas zalpētāja lāstekas, senos senos zēna laikos bradājis arī pats Zuitiņš. Toreiz upelē bija daudz vēžu, un patiltes akmeņos reizēm varēja vilkt labu lomu. Viņpus tilta ceļš paslid zem milzīgas sērmūkšas un sadalās divos zaros. Viens ienirst kuplā ošu gatvē un aizlokās uz Grašu muižu, otrs gar milzīgi gaļo Sakuma krogu aizvijas uz Kārzdabas pusi. Pa šo ceļu ejot, jāpakāpjas tikai kalnā un tūdaļ varēs saredzēt Upenāju māju jumtus. Un tad turpat aiz birzs ir arī Zuitiņi... cik tūkstoš reizes te nav iets un braukts... cik labi pazīstama, cik mīļa šī aina. Zuitiņš skatījās: ainavā nebija neviena sūkuma. Otas triepieni gulās bieži, iekusdami viens otrā; tas bija taisni tas gleznošanas veids, kas

Zuitiņam likās nevižīgs un lielmanīgs, bet šoreiz netraucēja. Bet tā nebija tikai dzimtenes ainava, kas Zuitiņu aizkustināja tik ļoti, ka viņš tajā vairs nemeklēja ne trūkumu, ne nepareizību, kā citkārt būtu darijis — tas bija kāds īpašs mīļīgums un siltums, ko gleznotājs, aizguvis no savas bērnu dienu saules, tagad mirdzināja gan lielceļa putekļos, gan sirmgalvja matos un sejā, kad tas pelēks, pazemīgs un vērīgs kā pasaku dieviņš darbojās ap savu akmeni. Tas vidēja arī zeņķa augumā, kas kļāvās pie akmens, vērojot tēvoča darbu. Taču savāds valdzinājums piemita arī pašām krāsām; tās nelikās ne par skaļām, ne bālām, ne par raibām, ne vienmuļām un patīkami glāstīja skatienu. Un tad piepeši likās, ka krāsu nemaz nebija, bet tikai telpa un priekšmeti, pilni savādas teiksmainības un mirdzuma, kas staroja it kā no neredzamiem avotiem. Zuitiņš paklusām nosēcās, aizkustinājumi viņam nepatika, un viņš bezgala kaunētos, ja kāds būtu ko pamanijis. Bet viņā spēji pamodās novadnieka gods. — Sak, ja mūsu puikas tā krāso, kāpēc jādod godalgas svešiniekiem? — Un Zuitiņš nemaz īsti neapņērās, kad jau bija iemetis vāzē balto zīmīti.

„Tam vajag būt stipram vecim, kas sirmā vecumā tādus akmeņus kaļ. Skat, kas par veseļiem guļ kaktā. Jaunībā tas būs bijis varens vīrs...” prātoja Vaporetto, „tikai tas puika man nepatīk.”

„Zēns ir itin glīts, lai gan izskatās pārāk rātns kā meitene,” piezīmēja Apserdes jaunkundze.

„Bet viņa seja nezin kāpēc man tieši pretīga...” norūca Vaporetto.

„Toties vecais vīrs ir brīnum jauks. Patiesībā no visām sejām, ko šodien esmu redzējis, šī ir vissilvēcīgākā. Žēl tikai, ka glezna darināta tik... moderni; viss, kas moderns, noveco un pāriet.”

„Tā gluži nav, jaunkundz,” domīgi atbildēja meistars Skarpars, „arī viss paliekošais, ko apbrīnojam kā paraugdarbus, reiz bija moderni. Vaina nav modernībā, bet pašā lietā — vai tā pagatavota pārdomāti un pamatīgi vai pavirši.”

Vēl savas apmātības varā Zuitiņš apstālgāja balsotājus un, kad vāzi apgāza, galdā izbira četras baltas un viena zila zīmīte.

Spriedēji pārsteigtī saskatījās.

„Tjā... tātad piespriedām gan,” sacīja Ingušs, smakru berzēdams. „Protokolējiet, jaunkundze: ar četrām balsīm pret vienu Kaspara Žibeikas novēlējuma godalga piesprieda Jurim Upenājam par gleznu „Vecais akmeņkalis”.

Pirmo Vasarsvētku rītā visa mākslinieciskā Rīga pulcējās Kaspara Žibeikas namā, pieblīvēdama telpas *stāvgrūdām. Lie-lajā gleznu zālē pie zaļi klāta un lauru koku apēnota galda no-sēdās Mākslas nodaļas vadītājs un tiesneši. Ieraugot San Fe-derigo de Vaporetto vareno augumu, kas apēnoja citus sēdētā-jus kā Monblāns kaimiņu galotnes, skatītājos atskanēja daudzi ol un ail

Mākslas nodaļas vadītājs uzrunāja sanākušos. Pakavēda-mies pie novēlējuma neparastajiem noteikumiem, viņš salidzi-nāja piecus tiesnešus ar zvērīnātiem, kuriem — nezinātajiem li-kumu zinībās — tik daudzu valstu tiesās piekrit izšķirīgais vārds. Cik divaini neliktos, runāja vadītājs, speciālistu zinībās iz-gudrinātais prāts, izsmalcinādamies sīkdaļu un dažādu smalku-mu vērtēšanā, brīžam zaudējot to vientiesīgo un cilvēcīgi sirsnī-go kopskatījumu, kāds piemītot gadījuma vērotājam. Kā labā runā pieklājas, priekšnieks atgādināja cildenos vēstures pie-mērus — senās Atēnas, kur slavenajās tragēdiju un komēdiju sa-censībās godalgas piesprieduši nevis dzejnieki, priesteri vai fi-lozofi, bet gan pilsētas stratēģi jebšu, mūsdienu valodā runājot — ģenerālitate. Par šo spriedumu pareizību liecinot Aischils, Sofokls, Euripids, kas savā laikā uzvarējuši šajās mākslās sa-cīkstēs. Tālāk priekšnieks pārstaigāja Romas imperiju, Bizantiju, viduslaiku galmus un renesansi, pie kam sevišķi cildināja Flo-rences siņoriju, kur mākslas lietas tik sekmīgi izlēmuši tirgoņi, un piemetināja, ka tas pats noticis arī Rembranta laika Holandē un Rubensa dienu Flāmijā. Tālāk priekšnieks deva vārdu tiesne-su priekšsēdim atvaļinātam kapteinim Ingušam.

„Cienītā sanāksme,” sacīja policijas iecirkņa priekšnieks, „ja go-dātais Mākslas nodaļas vadītājs laipni atzinis mūsu izvēli par pieņemamu, tad tā ir gan laime un reta izdošanās, bet nepa-visam mūsu izmaņa vai gudrība. Atzīstos, nekad man un laikam arī maniem līdztiesnešiem (te visi pārējie tiesneši piekritoši pa-locija galvas) nav bijis vairāk jāmulsť nežinā, kā vērtējot šīs skaistās gleznas. Un visvairāk mums trūka īstas vadītājas rokas.

Esmu pārliecināts, ka cienījamais nelaikis Kaspars Žibeika, ieteikdams par sēžu vadītāju iecirkņa priekšnieku, būs domājis mākslas iecirkņa, tas ir, Mākslas nodaļas priekšnieku. Tādā veidā es ieteiktu nākamā sacensībā tiesnešu vidū uzņemt arī mākslas lietpratēju."

Šinī brīdī San Federīgo de Vaporetto pēkšņi lūdza atļauju ko piebilst.

"Kungi, to bilžu speciālistu pavisam viegli iedabūt tiesnešu vidū, nemaz nepārkāpjot testāmentu. Pie mums čempionātos uzstājas melnās, zilās maskas... pagājušo reizi es biju zaļā maska. Skatītāji domā, ka maska ir no tiesas noslēpumains cīkstonis. Nebūt! Viņš ir pie direktora uz algas tāpat kā visi citi, tikai ienāk manēžā pa sevišķām durvīm. Lai bilžu meistars noiet gar durvīm, kad ķer to piekto tiesnesi."

Pēc atlēta piezīmes, ko apsveica nerimīgi aplausi, Ingušs paludināja, ka godalga piesprieda Jurim Upenājam.

Mirkli zālē valdīja pilnīgs klusums. Tad atskanēja daži atsevišķi plaukšķieni, kas pieņemās, sakuploja un beidzot uzkušāja par istu vētru. — Tāda ir publika, tik grozīgs tās prāts. Ja vien ciņa bijusi neviltota, gaviles vienmēr pieder uzvarētājam. Tagad plaukšķinātājiem likās sevišķi zīmīgi, ka godalgots tieši nesen smjetais neveiksminieks.

Piepeši pašu drošāko aplausu brīdī uz paaugstinājuma, kur sēdēja tiesneši, uzlēca Orfejs Fausts un, samirdzinājis lielās zelta acenes un zelta zobus, lūdza vārdu, ko arī saņēma. Skaļā zāle acumirkli norima, un no smaidiem un ziņkāres, ar kādu visi vērās runātājā, Orfejs Fausts varēja noprast, cik pazīstams un izdaudzzināts viņš patiesībā bija. Tas lika viņa elpai iesmelties krūtīs dziļāk, zodam pasisties augšup lepnāk un balsij ierūkties vissulīgākajā reģistrā:

"Lai atļauts uz šīs brūklienāju vītnēm greznotās katedras pēc izsmēlēju, saistītāju un aizrāvēju runu noklausīšanās, kas iepriecēja, piepildīt daudzu vēlējumiem izteikt piebildes arī no caurkritēju un pametēju vidus. Mēs visi, šeit sapulcējušamies, esam vienprātīgi, ka māksla ir cilvēka iras cēlākais istenojums. Pie tam tāpat kā ira un esme tā ir bez gala un malas, kāds apstāklis garantē mūžīgu augšup tieci un pilnīgošanos. Bet kas tad nu iraid tādā gadījumā uzvara mākslas sacensībā? Katrs daudz maz viedāks cilvēks bez ilgas meditēšanas pateiks, ka tā ir visnotaļ pabaiga lieta. Uzvara nozīmē, ka kaut kas ir nobeigts. Bet kas nobeigts, tas ir beigts. Un kas ir beigts, tas ir galīgs. Bet galīgais, kā jau augšā minēts un apakšā būs paskaidrots, vairs neietelp mākslas katēgorijās. Tāpēc svētīgi ir tie caurkritušie,

jo tiem pieder cerība. Bet, kam pieder cerība, tam pieder nākotne. Un, kam pieder nākotne, tas ir īstenais un patiesais uzvarētājs. Uzvara daļē rodas, kad viens mākslinieks spēji izspiežas cauri vērotāju un tiesnešu apziņai. Bet kad kaut kas var caur kaut ko izspiesties? Tad, ja tam piemīt kāds smails izaugums. Bet visi izaugumi ir ļaundabīgi, jo nevar citādi attīstīties kā vien uz harmonijas un pilnības lēses. Vientiesīgais ilens viegli izlien cauri maisam, kurmet jau divzaraina dakša ieķeras, bet kuplā un daudz vērtīgākā skate vai suka labi, ja var parādīt arī kādus zarus vai saru galiņus. Ja nu pieminētajā maisā atrastos patī pilnība, tad tās klātieni vispār nemaz nemanītu, jo pilnībai ir vismazākās caurspiedības spējas: pilnība ir apaļiska un vienāda uz visām pusēm. Apaļš ir viss, kas labs, gards, tikams un aplaimotājs. Tāds ir universums, tādas ir saule un planētas, ieskaitot mūsu mīļo dzimteni zemes lodi, ciktāl to cilvēki nav paguvuši samaitāt, apaļi ir auglības simbols īkri, apaļi ir barojošie kartupeļi, teicamās olas un garšīgie augļi, tādi ir tiksmīnātāji apaļumi pie daļām miesām. Bet nelaimīgā cilvēce savā neapdāvinātā apmātībā nav nekā cita pratusi izgudrot klāt kā vien nemīlīgo, smailstūraino, asmalaino āometriju un baigās, tā saucamās eksaktās zinātnes. Nav tāpēc nekāds brīnums, ka, novērsdamās no visa, kas apaļš un maigs, cilvēce ne tikvien neklūst laimīga, bet, iedama aplamo smailības un cietības ceļu, draud nogrimt galējā postā. Un tā nu iznāk, jo kāds ir slavenāks un lielāks, jo lielāki un ievērojamāki ir viņa trūkumi un caurspiedīgākas smailēs. Turplikām patiesās mākslas cildenais un harmonīgais gars iemīt vienīgi neatzītajos un caurkritušajos, kas nopūlas izlīdzināt savus trūkumus, iedzīvināt saskaņību un piekopt pilnību, mīdami mākslas mocekliības un mazatziņas saldi rūgto ceļu, tāli no pūļa urjavām, laikrakstu uzslavas un visādām goda algām. Un tāpēc, ja viens no mums, sacensušajamies daiļniekiem, uzdailojis godalgojamu un tādā veidā no īstās mākslas brālības atkritis, lai skaļāk uzga vilējam mums, tiem divdesmit deviņiem caurkritušajiem! Mūsu trūkumi vēl nav tik lieli un izteikti, lai tiktu godalgoti, mums pieder nākotne, jo mums ir alkas un cerības pēc pilnības un mums ir taisnība arī tajā ziņā, ka esam vairākumā. Un tā kā visvairāk pēc pilnības alcis un cerējis savienoto mākslu Lielais Sintetikon, tad katram ir skaidrs, ka tikai izkritis un neatzīts tas ir patiesi uzvarējis. Tikai jauni izķengāts kā, piemēram, šī rīta laikrakstu veldzīgajās recenzijās vai nekrietni noklusēts un neviena nesaprasts un nepamanīts, ir tiešām iezvanījies lielais atdzemdinātājs savienoto mākslu jaunais laikmets, kas vienīgais

vedis cilvēci atpakaļ pie dievišķās apaļības. Tālab lai uzsau-
cam divdesmitdeviņiem caurkritušajiem mākslas bruņiniekiem
un savienoto mākslu Lielajam Sintetikonam trīskārtēju sveiks,
sveiks, sveiks!”

Saucieni atskanēja ar diezgan šķidru piebalsošanu un paju-
kušiem aplausiem. Orfeja Fausta runa, kurā viņš ielika daudz
kaislības un nesatricināmu pārliecību, klausītājus samulsināja.
Pēc neilga apjukuma brīža tiesnesis Zuitiņš izstiepa pret Māk-
slas nodaļas vadītāju roku ar divi paceltiem pirkstiem par zīmi,
ka savukārt lūdž vārdu.

Piecēlies viņš nesteidzīgi nokrekšķinājas un runāja pasmal-
kā, vienaldzīgā balsī, it kā stāstīdams pašas par sevi saprota-
mas lietas, kas norādīja, ka viņš ne vienu vien reizi jau runājis
publikas priekšā Cesvaines lauksaimniecības sanāksmēs un arī
sakarā ar sava pārmindeņa amatu. Tiesa gan, uz rīdziniekiem un
tik lielam barām viņš runāja pirmo reizi un tāpēc pret runas beī-
gām bija jau stipri vien aizsies.

„Godātie sanākušie! Mans priekšrunātājs ar savu teicamo
balsi un maz parasto domu gājienu atstāja uz cienījamo sapulci
palielu iespaidu. Tā kā viņa spriedums vissmagāk ķēr mūs,
tiesnešus, kas būtu no sacensoņu vidus izmeklējuši pašu visslik-
tāko, tad jūtos spiests sacīt dažus vārdus par aizstāvēšanos.
Priekšrunātājs apgalvoja, jo lielāka taisās darbiniekam kāda
vainā, jo lielāka par to slava un atzinība. Tiesa gan, vainas
un trūkumi daždien nosaka amatu: klibie bieži kļūst skroderi,
mēmie kurpnieki, ar trūkuma kaiti slimie skrīverī, bet tāpēc
nemaz nav sacīts, ka viņi, savos amatos darbodamies, kļūst ar-
vienu klibāki, mēmāki vai vārgāki. Vainas un trūkumi gan var
noliekt cilvēku kāda viena ceļa sākumā, bet ko viņš, pa to ie-
dams un savā amatā citīgi vingrinādamies, sasniedz, tā atkal ir
pavisam cita un reizēm it paapaļa un maiga lieta. Bet, ja jau
pilnību, tas ir, apaļību, neizdodas sasniegt, pat vienu vienīgu
amata lodīti slīpējot, kā to dzejnieki daudzreiz pantveidā it val-
sirdīgi pasludinājuši atklātībai, tad ko gan var cerēt, vingrino-
ties visos amatos vai visās mākslās uz reizi? Vai tur neiznāks ti-
kai tādas īsti asmalainas drupačas? Bet mocekliība, vai tā būtu
mākslās, vai kāda cita, it īpaši bez vajadzības un nespiestā veī-
dā piekopta, nevar būt nekas vairāk kā vien sevis izniekošana.
Arī priekšrunātājs ieskatīs, ka mocekļi un askēti nekļūst apaļi,
bet savā sarūgtinājumā un grūtībās izkalst un noliesē arvienu
smailāki un stūraināki. Par nesaprastajiem ģenijiem man kā ne-
mācītam cilvēkam jāsaka, ja kādu nesaprot, tad tas vienkārši
nav mācējis runāt diezgan skaidri vai arī nav papūlēties iemācī-

ties to cilvēku valodu, ar kuņiem runā. Ja nu mēs beidzot gribētu piebilst vēl kādu vārdu par godalgoto Upenāja gleznu, tad cienījamā sanāksme pati redz, ka tajā nemaz nav tādu briesmīgu vainu vai izaugumu, par kādiem stāstīja priekšrunātājs, bet tā iepriecina ar savu laipno un manis pēc „apaļo” samērību. Tāpat Upenājam pieder ir cerības, ir nākotne, jo tās vienmēr pieder jaunībai un modram garam. Tāpēc mēs, tiesneši, joprojām domājam, ka, gan pēc aplam grūtas izvēles starp visai vienvērtīgiem darbiem, esam godalgojuši pēc savas saprašanas labāko.”

Zuītiņa runu apsveica skaļi un ilgstoši aplausi, pēc kuņiem Mākslas nodaļas priekšnieks pasludināja runas par izbeigtām un uzaicināja sanākušos aplūkot sacensības izstādi. Kritiķi sabruka ap Upenāja gleznu un diezgan vienbalsīgi atzina, ka izvēle tiešām teicama. Vienīgi mūžīgais pretrunātājs Atkašūns vēl ilgi aizmugurē sauca: „Skandals! Skandals! Bodīte!” bet pie viņa bija pieraduši un neko daudz neklausījās. Vītols-Vītulis kā allaž veikli savilka vienkopus vispārības domas:

„Upenāja „Akmeņkalis” gan nav tik liels, garš, plats un augsts darbs kā Salautaura „Siena vedēji”, tik stilizēti graciozs kā Veipa „Pļavā”, tik... hm, hm, dabisks? Nē... tik ortodoksi reālnaturālistiski-ideālistiski traktēts kā Posam, bet tam piemīt dažas visai jaukas īpašības, proti: pārdomāts un telpīgs gaismu un ēnu sadalījums, dzidras krāsas un,” — ko Vītols-Vītulis gan turēja visai mazsvarīgu — „pareizs un vingrs zīmējums.” Dziļo iejūtu, kas piešķir dzīvību un spožumu visam darbam, kritiķis neminēja, jo tā pēc viņa domām neietilpa mākslas formas katēgorijās.

Paši sacensības dalībnieki kā allaž tādās reizēs jutās diezgan neērti. Dažs pēla tiesnešus, dažs pats sevi, ka vispār ielaidies tik nedrošā lietā kā sacensībā, dažs izlikās, ka savu nebūšanu būtu jau paredzējis un piedalījies tikai tāpat splīna vai izklaidēšanās pēc. Rūgts un sadrūmis Salautaurš labu brīdi nostāvēja Upenāja gleznas priekšā, nopūtās un sacīja caur zobiem:

„Tam pīkstulim tomēr ir pīpars.” Pēc laiciņa to zināja visa zāle. Salautaurš bija balamute, bet nekad apzinīgs viltnieks vai intrigants, kā domāja, tā teica. Taču, pārāk ticēdams savai uzvarai, jutās vilies un saskumis. Viņa brammanīgajai balsij nebija vecās, draudīgās dūkoņas, viņš drīzi nozuda kopā ar uzticamajiem Bričku un Okmiānu.

Skatītāji un tiesneši vēl ilgi kavējās pie gleznām un pārrunām. Nabaga gudrā Apserdes jaunkundze velti gaidīja māksli-

nieku Posu, kas arī nozuda tūlīt pēc lēmuma pasludināšanas. Zuitiņš staigāja ar dalītām jūtām. — Pareizi tomēr dariju — viņš ple sevis daudzina — pašu novadnieks jāizstāv. — Bet mazu skaudības krimtēju tomēr nespēja noslēpēt. Un vēl vienu lietu viņš nēsāja uz sirds:

„Nezi, kas bija tas vienīgais pretbalsotājs?” viņš iejautājās, kad visi pieci tiesneši, pa zāli staigādami, atkal reiz satikās. Neviens neatsaucās. Pēc tam, kad izvēle bija visu atzīta un cildināta, šāds jautājums skanēja, neteiksim nepieklājīgi, bet ļoti nepiemēroti. Laikam tāpēc priekšsēža Inguša vaigs tikko manāmi apmācās.

Visliksmākais zālē bija vecais bocmanis Reinis Urpulis, pārlietu lepodamies ar to, ka uzvarētājs nāca no viņa uzraudzīto gleznotāju pulciņa. Un, kad Zuitiņš ar Skaparu un vēlāk arī Piegāzs ar Ciemaldu, sarunādamies ar viņu, uzsvēra, ka Upenājs par savu panākumu droši vien daudz parādā stingrajai rūpībai un kārtībai, kāda valdījusi Žibeikas namā, cietā jūrnieru acis kļuva gluži valgas.

Viņa labo omu nespēja samaitāt pat Okmiāns, kas bija ieradies izstādē nevis Urpuļa pirktajās drānās, bet rūtainas modes drēbes pašā uzvalkā, tā atzīdamies, ka tērpu viņam bijis diezgan. Arī Aperiāns izrādījās viltnieks, kaut gan savādākā veidā. Urpulis bija izpētījis, ka smalkais un iedomīgais ienākumu un augstmaņa goda tīkotājs nekrāja vis naudu divvietīgam sporta auto, kā lielījās, bet patiešām uzturēja nevarīgu māti un skoloja mazgadīgus brāļus. Vēlēdamies vienmēr un visur spīdēt kā dendijs un lielās pasaules cilvēks, viņš savas rūpes slēpa kā jaunāko kaunu. Urpulis nelika viņam neko manīt, tikai atvadoties kratīja roku sevišķi silti.

Mākslas mīlētāju bars raiti valodoja, nāms murdēja un dunēja, bet visi juta, ka kaut kā trūkst. Domām trūka pēdējā no-smailinājuma, slēdzieniem ekstravagances, secinājumiem indes, tā piliena everģēlības, kas visur vajadzīgs kā sinepju piedeva, lai ēdiens nekļūtu pārāk salkans. Un pēkšņi visi attapās: pulkā taču nebija Kurcuma! Ko tas nozīmēja? Ļaudis vai apstulba. — Neatnākt uz mēnešiem gaidīto un ilgoto godalgošanu!? Vai tas gan izskatījās pēc Kurcuma? Bet tad neviens cits kā Bicēns pārsteidza visus vēl daudz vairāk, jautādam: „Jūs prasāt pēc Kurcuma, bet kur tad ir pats godalgotais?!” Jā! Kur bija Juris Upenājs?

Upenājs bija nolēmis palaist šo dienu vientulībā, ne par kādu naudu negribēdams rādīties svinīgajā izstādē, jo katrs pirmais tūlīt jautātu, vai viņš atkal atnācis pēc stipendijas? Viņš aizbrauca uz Krīdenera dambi pagleznot ainavas. Bet nedz ap-

kārtējo zemo pļavu holandiskais miers un gaistošās mākoņu celtnes pāri tām, nedz svētdienīgi apklusušās kokzāgētavas spodrie dārzniecību stiklāji, pavasarīgi košzaļie koki ar Rīgas torņu kaparkaltajām smailēm pāri tiem nespēja saistīt nemierīgo un uztraukto garu. Lai cerība cik vāja, to pilnīgi nomākt nav iespējams. Nekādas sakarīgas domas viņš nespēja domāt. Tūkstoš smelgu, tūkstoš iedomu un bažu par savu darbu, par Ciemaldu, par turpmākajām gaitām nekārtīgi šaudījās prātā, kausēja un gurdināja. Tā viņš visu dienu sēduļoja un klaiņāja dīks, savādi iztukšojies, un tikai pievakarē, kad sāka krēšļot un liņāt, griezās uz Žibeikas nama pusi.

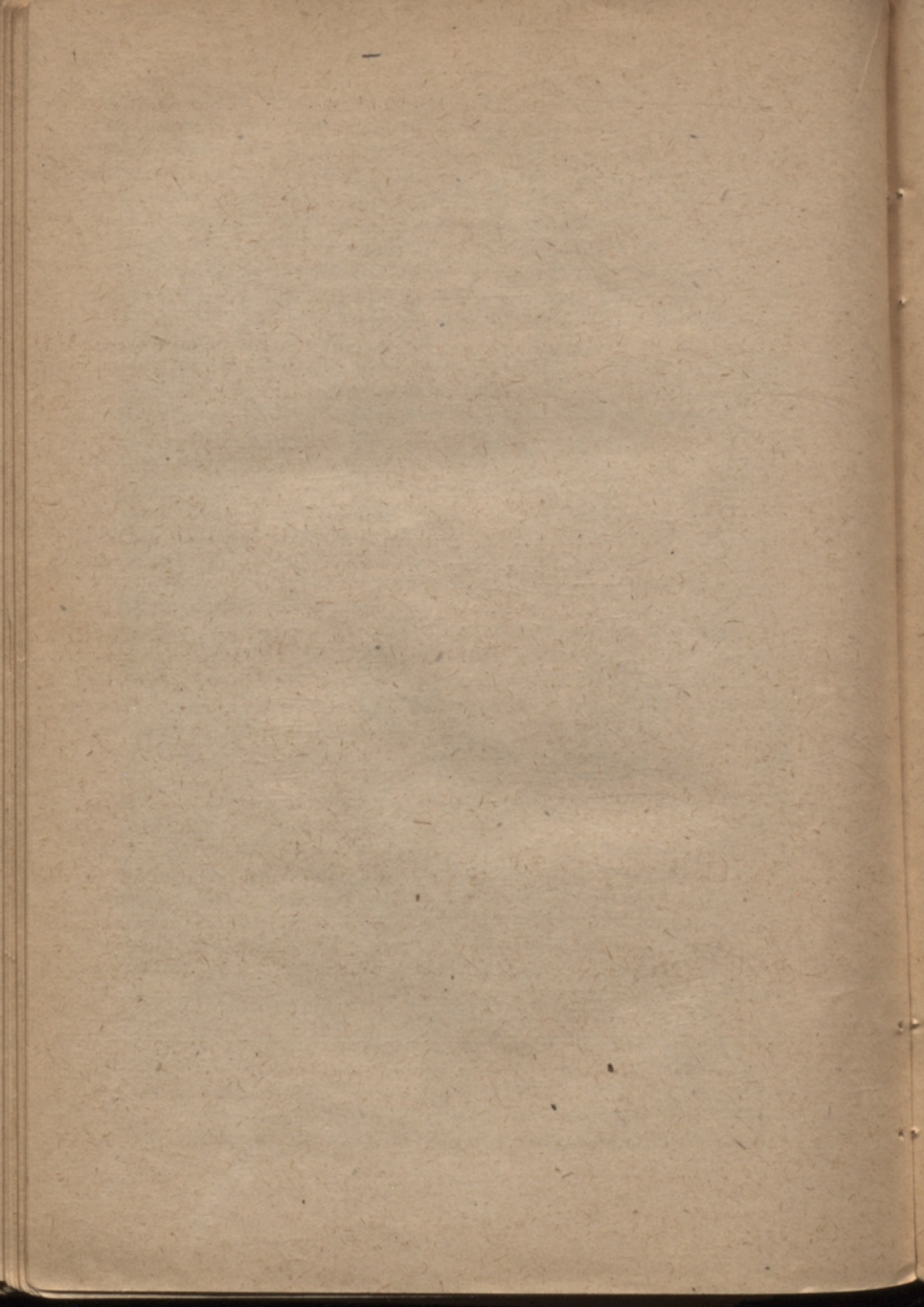
Pa ceļam kāds paviršs paziņa smīnēdams apsveica viņu ar godalgu. Igns un aizdomīgs Upenājs nemaz neklausījās. Bet apsveikums izrādījās indīgs. Upenājs pēkšņi viscauri nosvīda; pēc izmisuša mēģinājuma savaldīties ieskrēja tuvējā tālruņa būdīnā, drebošām rokām un pārgrozītā balsī zvanīja uz Žibeikas namu. Atbildēja: „Ko? Ko? Ko vajaga? Kas runā? Jā, jā, godalgotš „Vecais akmeņkalis”. Bet tā taču bija kaimiņa Zuitiņa balss. Upenājs nikns nosvieda klausuli. — Saprotams, vecais smīnīkis viņā galā bija saziņējis viņa balsi un ķircinājās. — Taču jau pēc divdesmit soļiem Upenājs skrēja zvanīt atkal, bet nebija vairāk desmitsantimu gabalu.

Nu viņam iekrita prātā aiziet pie Ciemaldas, kas droši zināja spriedumu. Bet, aizskrējis līdz tēlnieces vārtiem, sakauņējās. Ja nu godalgas nav un pie Ciemaldas vēl pagādās kāds svešs, tad „Timbuku” atkal būs smejamās vielas veselam pusgamam. Saguris, salijis, Satraukts, īsts nelaimes kamols, viņš mulsa neziņā un mīņājās Ciemaldas pavārtē. — Ne iet, ne stāvēt, visur, šķita, glūnēja nīrgas un izsmiekls. Beidzot jau gluži melnā tumsā, stīvs nosalis, zaglīgi pavēra Žibeikas nama durvis.

Lauru kokiem izgreznotais priekšnams bija tukšs un kluss. Bet otrā stāvā, kur atradās lielā gleznu zāle, dzirdēja omulīgu balsu murmuļošanu, klusinātus smieklus, trauku iezvanīšanos. — Mākslas nodaļas vadītājs pacienāja tiesnešus atvādišanās maltītē. Augšā trešajā bēniņu stāvā, kas grima tumsā, atradās Upenāja darbnīca. Klusiem, lieliem soļiem viņš uzšmauca pa biezu sarkanu segu klātajām kāpnēm un zagās gar zāles durvim... Tās atvērās. Lielos guldzienos veldams augšup smieklus no sava milzīgā ķermeņa dzelmēm, parādījās San Federīgo de Vaporetto, profesionālais cikstonis un Eiropas čempions grieķu romiešu cīņā.

Kā pieskāries augstspraiguma vadam, Upenājs sastinga pusoli. Tajā pašā mirklī pārakmeņojās arī cikstonis. Viņa smieklī pēkšņi afzcirtās. Kā Eģiptes daimonu kolosāltēls, kā milzu ak-

dija, vai nav kas laužts. Urpulmāte steigšus atnesa ūdens blodu un divieli. Lūzis nekas nebija, bet labā roka stipri sagrūzta un tūka acīm redzot. Urpulis aizsteidzās sameklēt pārsienamos un plāksteri, jo Upenājs uz asā jūraszāļu paklāja bija nobrāzis pieri un vaigu. Urpulmāte viņu gādīgi novietoja veselā spilvenu kaudzē un apsedza ar savu labāko un siltāko segu.

Mirkli palicis viens, gleznotājs vēlreiz rāvās kājās un tvēra pēc svārkkiem, lai muktu, bet, sāpēs iesēkdamies, noslīga atkal gulus. Bet tur jau nāca viss bars. Mielasta dalībnieki sapulcējās ap dīvānu. Upenājs uzvilka segu līdz pat acīm. Ingušs sacīja ierēdnieciski dzestri:

„Liekas, cietušā stāvoklis atļauj iztaujāšanu. Ķersimies nekavējoties pie lietas noskaidrošanas. Vaporetto kungs! Kāpēc jūs uzbrukāt šim nevainīgam jauneklim?” Jautājums pasvieda cīkstonim, kas jau bija sācis nomierināties, jaunu petardi.

„Nevainīgam? Šim izdzimtenim! Šim elles svempim! Cietumā! Spaidu darbos! Cietoksnī! Katorgā goda laupītāju!” Kad pārliedais dusmu tvaiks bija noplūdis, atlēta valoda kļuva sakarīgāka. Viņš atstāstīja nepatīkamo gadījumu visos sīkumos.

Upenājs gulēja ne dzīvs, ne miris. Klausoties cīkstoņa uzbudinātajā stāstā, sapulcēto sejas brīžam noraustījās, bet nevarēja saprast, sašutumā vai jautrībā. Visvairāk pārsteigts likās kaimiņš Zuitiņš. Viņš visu laiku zvāroja galvu, kā sacīdams: tad, lūk, kā Rīgā dzīvo Upenājmātes palaidnis.

„Minētā Upenāja nodarījums vērtējams kā patvarība un visnotaļ sodāms,” sacīja Ingušs, „bet arī Vaporetto kungam jāatbild likuma priekšā par miesas bojājumu nodarīšanu.”

„Loti nepatīkama lieta,” novilkā Mākslas nodaļas vadītājs. „Nākdama gaismā, tā gauži kaitēs ne tikai Kaspara Žibeikas novēlējuma labajai slavai, bet vispār visai mākslas sadzīvei. Tāpēc es lūgtu abus pretiniekus izlīgt un visu notikumu paturēt slepenībā.”

„Nekādu izlīgšanu!” dārdēja cīkstonis. „Sodu es prasū. Augstāko mēru! Publisku kaunu. Atņemt godālgū un cilvēka tiesības! Priekšnieka kungs, Apserdes jaunkundze! Vai atceraties, es jums teicu, ka mazā puikas ģimīs gleznā man rieb, tikai es nesapratu, kāpēc? Nu es zinu — tas briesmonis tur bija uzgleznojis pats sevī!”

„Godālgū mēs vairs nevaram atņemt. Vienīgi sodīt vainīgo par augšminēto nodarījumu ar ne vairāk kā divām dienām aresta.”

„Ko?! Tikai divas dienas?! Desmit gadu par mazi!”

„Baidos, ka pat divas dienas nāksies grūti piespriest. Pie jums taču nav pastrādātas nekādas vardarbības; arī jūsu īpa-

šums nav ticis nedz nolaupīts, nedz bojāts... lietai trūkst īsta nozieguma pazīmju. Jūs taču labprātīgi paklausījāt aicinājumam izģērbties..."

"Par to es vēl parunāšu ar savu advokātu!" sasarcis atcirta atlēts, "bet vispirms es ņemšu atpakaļ savu balsi!"

"Arī to jūs vairs nevarat," paskaidroja Ingušs nesatricināmā mierā. "Un tam tā kā tā nebūtu nozīmes, jo Upenājam godalgu piesprieda ar četrām balsīm pret vienu."

Upenājs gulēja un klausījās. — Godalga? Šie vīri visu laiku pieminēja godalgu. Beidzot viņš pamāja Reinim Urpulim un iečukstēja jautājumu. Vecais jūrnieks nekad nemeloja un neniekojās, un, kad viņš apliecināja, ka Žibeikas godalga tiešām piesprieda "Vecajam akmeņkalim" un apsveikdams slepšus paspieda savā milzīgajā plaukstā Upenāja veselo roku, gleznotāju pārņēma nevaldāmas prieka un uztraukuma trīsas, patiesībā nežēlīgi drebuli, kas kratīja viņu tik stipri, ka zobi skaļi klabēja un ilgu laiku viņš nevarēja izrunāt ne vārda. Bet ne sāni, ne roka, ne kāja vairs nesāpēja, un plākssteri, ko Urpulis rūpīgi lipināja uz viņa pieres, likās gluži nevajadzīgi.

Vaporetto vēl arvien bārās. Upenājs saslējās spilvenos un sacīja: "Cikstoņa kungs. Esmu ar mieru atvainoties un visādi gandarīt savu pārkāpumu, bet es lūgtu jūs atcerēties, ka jūs tonakt tik varmācīgi atbrīvojāt sev vietu pie letes, ka mēs ar biedru aizstreipulojām vai līdz pusistabai."

"Ko? Varmācīgi? Es vienkārši iegrozījos drusku ērtāk. Neesmu vainīgs, ka jūs esat tik viegli spaiļi."

Beidzot iejaucās Āpserdes jaunkundze. Viņa aizrādīja milzīm, ka nekad soda bardzība nedrīkst pārsniegt noziegumu, — aci pret aci, zobu pret zobu. Viņa uzsvēra, ka Upenāja bīstamais kritiens jau tā kā tā vairākkārtīgi atsveņ nepatikšanas, kādas pārcietis čempions. Bet San Federigo de Vaporetto bija sīksts cikstonis un tik viegli nepadevās. Ļoti ilgi viņu vajadzēja vārdot, lūgt un mierināt. Vienīgi Āpserdes jaunkundzes sievieteiskā burvība un viltīgā piezīme, ka, atklātībā izziņots, šis gadījums darīs spēka vīru drīzāk smieklīgu nekā mākslinieku, pārliecināja milzi pieņemt Upenāja atvairinošanos. Tad pretinieki sadēvēs rokas, Mākslas nodaļas vadītāja uzaicināti, sabučojās, un beidzot cikstonis pārvarēja sevi tiktāl, ka pat apsveica savu ienaidnieku ar godalgu. Vaporetto bija goda vīrs; ja ko piedeva, tad tiešām bez atlikuma.

"Kungil!" priecīgi sauca Āpserdes jaunkundze, "maltītes sākumā mēs pieminējām, ka patiesībā arī godalgotajam vajadzētu

atrasties mūsu vidū. Nu tas ir noticis, kaut gan ne gluži tādā veidā, kā varbūt cerējām. Cik redzams, Upenāja kunga stāvoklis nav tik ļauns, lai, iesēdināts ērtā krēslā, viņš nevarētu piedalīties mielastā.”

Āpserdes jaunkundzes priekšlikumu visi skaļi apsveica un Upenāju pārsēdināja atzveltnī, ko Vaporetto sagrāba klēpī un jo viegli uznesa pa tām pašām kāpnēm, pa kurām pirms stundas bija gleznotāju nogāzis. Vakariņas turpinājās lielā paciltībā. Beidzot abi nāvīgie ienaidnieki vēl sadraudzējās, jo Upenājs pazina dažus atlētus, kas pozēja Daugavpils mākslas skolā, un kā daždien kustību pētnieks bija apmeklējis visas tur rīkotās grieķu romiešu un brīvās cīņas. Galu galā cīkstonis pat apsoliņās pozēt ģimetnei cīņas tērpā ar zaļo masku rokā un Eiropas čempiona zelta jostu ap vēderu.

Tas bija pavisam rēgains vakars, kas Upenājam pagāja kā murgs. Šī diena bija viņu izlīgojusi vistrakākajās šūpolēs: bezcerīgā drūmē, mocošā neziņā, trakās cerībās un beidzot likusi piedzīvot tīri dzīvnieciskas izbailes, sāpes un pēdīgi gaviles. Vesela sajūtu un jautājumu vētra viņu plosīja un dedzināja. Nu patiesi bija jādodas svešumā. Taisni tagad, kad viņš ar tādām pūlēm un ciešanās bija uztāustījies uz istā ceļa, sācis apjaukt savu darbu ar pilnu apziņu kā vīrs un mākslinieks. Bet tas bija noticis Ciemaldas un Piegāza tuvumā. Vai pamest viņus un varbūt tūlīt nomaldīties atkal? Taisni tagad savas mākslas, sava sirdsmiera dēļ viņš nedrīkstēja atstāt dzimteni. Ar visu varu viņš rāvās prom no mielasta galda sakārtot prātus, bet viņam bija jādēd šeit taisni ar tiem ļaudīm, kuŗu vidū viņš jutās tik šausmīgi neērti. Arī Mākslas nodaļas vadītājam viņš bija parādā atvainošanos par kādreizējo vīzdegunību. Un kaimiņš Zuitiņš bija neizprotams — vienā acī viņam mirdzēja gandarījums un simpatija, otrā zibsnīja skaudības liesmiņa. Upenājs kā automats atbildēja un skaidroja, klausīdamies sevī kā svešā cilvēkā. Brīžam viņš pavisam aizsapņojās savās domās un ilgās, bet ķermeņa, kas mielojās pie galda labumiem, pasniedza, piedāvāja, lūdza, tencināja, smaidīja un sacīja komplimentus Āpserdes jaunkundzei. Šis rēgainais mielasts šķita velkamies bez gala ilgi; sākums sajuka ar beigām, beigas ar sākumu. Tikai to vien Upenājs skaidri atcerējās, ka šķīroties Mākslas nodaļas vadītājs, tēvišķi saņēmis viņa roku, sacīja:

„Dārgo laureāt, divas reizes mēs esam tikušies, abas man bija jādzird no jums un par jums pavisam trakas lietas. Dariet, lai tiekoties trešo reizi, es dzirdētu ko jaukāku.” Un Upenājs bija viņam to svinīgi apsoliņis.

Otrā rītā uzmodies, Upenājs, atrada uz sava galda vēstuli, ko vakarvakarā nemaz nebija pamanījis. Viņš lasīja:

„Salva, Victor, moriturus te salutant!

Jūsu uzvara ir pārāk dabīga, lai kādu pārsteigtu. Nav konkurences. Salutaurs savu ģeniju atdevis krogum, bet mākslai tikai talantu. Veļps nodzēries dāmu kafijās. Posa pārcukurojies. Rikšojiet bez bažām nākotnē, tā piederēs Jums. Jūs esat par daudz zemnieks, lai panīktu pilsētnieku netikumos, un par daudz pilsētnieks, lai kļūtu vientiesis zemnieku tikumos. Ja nesāksit domāt, dzīvosit laimīgu mūžu.

Bet es — esmu izjaucis dzīvi kā šujammašīnu, un man netiek vairs to skrūvēt kopā, lai nebūtu atkal jāklausa šī dumjā kājminamā daikta pretīgajā klaboņā.

Es varētu iesākt šo lapu: manis vairs nebūs, kad lasīsiet šīs rindas... bet tas būtu tikpat smieklīgi kā viss cits. Un es Jums rakstu tikai tāpēc, ka šāda „pēdējā” vēstule ir tāds pat refleks kā kāju noraustišanās, dvēseli izlaižot.

Ko lai nabaga nelga cilvēks iesāk šinī pasaulē? Katrs viņa pasākums, labs vai ļauns, jau dzimst ar iznīcības dīgli serdē. Cēlā māksla? — Renesanse alka pilnīga skaistuma, un tas kļuva tik pliekans, ka mēs pa galvu, pa kaklu metāmies atpakaļ pie neglītā un kroplā. Kā nabaga fovi, kā visa modernā māksla moca Dieva pasaulītes veidus izmisīgajās bailēs no skaistuma banālības! Mīlestība? Kas gan vēl vairāk atkailina cilvēkā pērtiķi, ja ne šī „viscēlākā no jūtām”? Pat domāšana mūs pazudina. Cilvēks, kas nedomā, nav nemaz cienīgs saukties par cilvēku. Bet, jo vairāk un jo patstāvīgāk un nesavtīgāk viņš domā, jo nemaldīgāk nonāk pie atziņas, ka ne tikai dzīve nav dzīvošanas vērtā, bet ka visai esībai nav jēgas. Kaut būtu mazākā pazīme, ka cilvēks mums pārredzamajos gadu tūkstošos kaut par putekli būtu pieņēmis prātā un cienībā. Velti! „Viņu kļūdas pieauga ar to skaitu”, sacīja Napoleons par mamelukiem. Bet tas, diemžēl, attiecas uz visu cilvēci.

Gleznējiet, mīliet, bet nedomājiet; nesekojiet man, es negleznoju, nemilēju, bet domāju un saņemu par to pelnīto sodu.

Bet, ja es zinātu, ka pasaulē ir kāds, kas spēj uzgleznot daļu sievieti, neklūdams banāls, uzrakstīt dzeju par mīlu, neklūdams salkans, sacerēt romānu ar morāli, neklūdams uzbāzīgs kā spindzošs ods, tad es atgrieztos dzīvē, kaut būtu jau tūkstoškārt sabiris atomos.

Felikss Kurcums, pirmajos Vasarsvētkos."

Pirmā Upenāja kustība bija skriet pie telefona un zvanīt policijai, kādai slimnīcai, Mākslas nodaļai, Ciemaldai, vienalga kam, tikai pasludināt atklātībai briesmīgo vēsti un saukt palīgā, lai varbūt vēl kaut ko saglābtu. Bet tad atguvās. — Vai viņš jau reiz nebija tūlīt un bez aizdomām noticējis kādai vēstulei un izdarījis nelabojamas muļķības? Labu brīdi Upenājs cīnījās ar sevi, jo šoreiz uz spēles bija cilvēka dzīvība un nebija cēli būt savtīgi piesardzīgam. Bet tad viņš atcerējās Kurcumu kā visizgudrāko un slīpētāko no visiem rīdziniekiem, kādus vien bija sastapis, un atzina, ja tas būs nolēmis nogalināties, tad gan prātīs ierīkoties tā, ka neviens nespēs aizkavēt. Pie tam vēstulei bija vakardienas datums.

Liels rūgtums un liela nožēla spēji uzplūda Upenājam un labu mirkli nikni mocīja. Viņš kļuva gandrīz pikts uz Kurcumu, tāpēc ka tas lika asarām sakāpt acīs. Nekad Upenājs nebūtu domājis, ka šī Kurcuma varētu kļūt tik žēl, tik žēl, ka viņš vairījās pat pārdomāt savas nedaudzās, bet zīmīgās kopējās gaitas ar šo grūti izprotamo un tomēr nelaimīgo vīru.

Ilgi Upenājs nosēdēja ar vēstuli rokā un mocošu tukšuma sajūtu krūtīs. Tikdaudz zemnieka asiņu joprojām tecēja viņa dzīslās, ka pašnāvību viņš vienkārši nespēja saprast. Katra nelaime, katrs šķērslis taču tikai aicināja to pārvarēt, nevis atkāpties, un dzīves tukšums sauca to piepildīt vismaz savā šaurajā aplokā.

Beldzot Upenājs cēlās, lai dotos savās gaitās. Viņš nolēma nevienam nekā neteikt un vēstuli nerādīt. Viņš tomēr šodien jutās pārāk laimīgs, lai staigātu apkārt ar nelaimes vēsti. Gan jau viss, kam jānāk, nāks gaismā arī bez viņa.

Pēc neveiksmīgās gaitas pie tēlnieces Ciemaldas Kurcums nebija vairs atgriezies savā Rīgas dzīvoklī, bet tūdal ar nakts vilcienu devies uz Mellužiem. Tur pašā jūrmalā pie Mellužu vecās kapsētas viņš pastāvīgi irēja noplukušu divistabu nameli, kur atpūtās vasarā un arī citā laikā, kad negribēja neviena ne redzēt, ne satikt, un tas gadījās diezgan bieži. Paslēpta, aizaugušā dārzā, šī pundurvasarņica allaž stāvēja aizslēdota; ja riebas visa pasaule, tad riebas arī dienas gaisma, un Kurcums sē-

dēja pie svecēs. Neviena par šo paslēptuvi nekā nezināja, īpašnieki bija nozvērināti neizpaust, un tiem bija cieti aizliegts iņnieku traucēt. Vienīgi saimniece, paveca zvejnieksieva, drīkstēja klusām nolikt ēdienu uz virtuves galda.

Vadīdams visriebigākā garastāvoklī jau otru dienu, Kurcums sēdēja pie maza, šaura galdiņa, ko apgaismoja pudelē iesprausta, aptecējusi svece; naminā nebija elektrības. Uz galda atradās vēl spogulis un liela iztukšota kafijas kanna uz atdzisuša pīmusā. Visa istaba stipri smaržoja pēc mokkas. Kurcums vēlējās uzturēt savu garu mundru un domāšanu skaidru līdz pašam beidzamajam brīdim. Arī pusē iztukšotās „rekrežāla” un „enerģena” tablešu kārbas liecināja par viņa cīņu ar miegu un nogurumu. Totiesu domas tagad tiešām malās ar baigu un nežēlīgu skaudrumu.

Divās naktīs un divās dienās viņš bija izdomājis un izanalizējis uz priekšu un atpakaļ savu pagātni, nākotni, dzīvi vispār un ko no tās vēl varēja cerēt, un atradis, ka viss pasaulē ir nīcināms, viss ģeķiba un nieki. Cieši nolēmis, no tik nevērtīgās esības atteikties uz mūžu, Kurcums tomēr nebija varējis noturēties neaiztriecis saimnieces puiku uz pastu piezvanīt uz Rīgu un iztaujāt, kas uzvarējis Kaspara Žibeikas novēlējuma sacensībā. Kopš pilnas stundas Kurcums zināja iznākumu, un svaigi uzrakstītā vēstule Upenājam gulēja viņa priekšā.

Tas bija pēdīgais viņa rokas rakstītais dokuments, vienīgais, kas paziņos atklātibai iemeslus, kāpēc viņš labprātīgi noiet no skatuves. Kurcums brīnījās, kādēļ pēc tam, kad pasaules likteņu un cilvēku izdarību nevērtība bija tik pārliecinoši noskaidrota, viņam tomēr tik ļoti iegribējās uzrakstīt šo vēstuli un pie tam tieši Upenājam. Ar zināmu pārsteigumu nācās atzīties, ka visā Rīgā nezināja neviena paša cilvēka, kas būtu viņam sirsnīgi draudzīgs. Bet Upenājs bija, to Kurcums skaidri juta katru reizi, kad viņi satikās. — Nelga vientiesil — Kurcums igni norūca un saviebās: saulei griežoties vakarpusē, nevilšs stars izšāvās caur kādu spraugu slēģos un iešļācās telpā kā mirdzoša strūkliņa no neredzama pulverizatora. Kurcums pietrūkās un steigšus aizsedza šķirbu.

Kaut pasaule bija acīm redzami un neglābjami nelietoājama, tajā gadījās tomēr pa cilvēkam, kam nolādēti laimējās. Piemēram, — vai kāds varēja iedomāties, ka šis pats nelga provincietis, ko viņš pagājušā rudenī sastapa stacijā tikko iebraukušu un paņēma līdzī uz mākslinieku dzīrēm, lai būtu par ko pasmielies un papriecāties, ņems un aiznesīs lielo godalgu, viņa, Kurcuma, tā sakot, meistartīki? — Kurcums mīlēja savādniekus un,

iepazīnies ar veco kapteini Žibeiku, gadiem ilgi ņēmās ap to, kurinādams kolekcionāra kaislību un beidzot pierunādams iemūžināt Žibeikas vārdu savas tautas mākslas vēsturē ar lielo novēlējumu.

Bet kāpēc šis nelga un vientiesis Upenājs patika ne vien viņam, bet tik daudziem? Un atkal ar skumjām nācās atzīt, ka jaunajam gleznotājam piemita vairākas īpašības, pēc kurām Kurcums veltī ilgojās: cerīgs, visiem labvēlīgs gars, noteikts dzīves nolūks un sīksta neatlaidība pieķerties vienai lietai. Nelūkojoties uz visu pazemību, puika cieti ticēja sev un tāpēc nekaunēdamies pieņēma palīdzību un padomus, nenoskuma par nopelšanu un bez aizdomām priecājās par uzslavām. Laimīgs cilvēks! Senāk Kurcums bija turējis par tādu laimes putnu, kam viss pašķīrās, Eižēnu. Taču Eižēna dzīvei trūka īsta satura, bet šis cesvainietis bija pratis atrisināt arī šo visgrūtāko lietu. Un, salīdzinot ar Upenāja gaitām, Kurcums izjuta savu mūžu melnāku par darvu un sūrāku par cūkpieni. Skaidrs, viņš darīja pareizi, pats nolemdams sev galu. Kas gan būtu muļķīgāk kā nīkt gaļu neveiksmīnīka mūžu un gaidīt, kamēr tevi parauj kāda riebīga slimība? Īsts vīrs aiziet no dzīves tad, kad viņam tas patīk. Kurcums parāva kādu stiepli, kas, nobeigdamās ar dzelzs gredzenu, karājās istabas stūrī. Tas bija signālvzans, izvilktis cauri pamestajam dārzam, gar reņģu būdām līdz pat zvejnieka virtuvei.

Kurcums ielocīja aploksnē vēstuli Upenājam, pameta domīgu mirkli spogulī, pavēroja, kā noliesējušais atspogs ievēl lūpās velnišķīgi nicīgu vīpsnu, un paņēma vēl vienu lapu. „Rūpniek Daģil” Kurcums rakstīja, „turu sevi pārāk labu, lai vergotu Jūsu podnīcā. Kurcums.” Noklaudzēja durvis, un piesmakusi sievietes balss ierunājās blakus telpā:

„Vai, vai kungs, pusdienas neapēstas. Kam tad jūs tā? Tumsā sēdot, jau ar' negribas. Ārā tik skaista saulīte. Kungs, nudien grēks...”

„Te būs vēstules. Lai Alfreds aiznes.” Kurcums izbāza saimniecei caur durvju šķirbu abas aploksnas.

„Labi, kungs, kad Prīda pievakarē ies uz pastu, paņems līdzī.”

„Nevis pievakarē, bet tūlīt. Lai puika iemet tieši pasta vagonā.”

„Vai nu, kungs, tik aplam steidzīgi, svētdienas dienā...”

„Nevis steidzami, bet briesmīgi steidzami! Vislabāk lai Prīda aizbrauc uz Rīgu un aiznes tieši saņemējam. Te ir divi lati. Šodien svētku dienā vilcieni iet katru ceturtdaļstundu. Prom!”

„Labi, labi, kungs, es pasacišu. Puika jau tepat pa mājām slaištās. Tikai tad nesūtiet atkal mani ķert viņu rokā un nest vēstules atpakaļ kā jau dažu labu reizi. Es jums uzsildišu pusdienas, kungs.”

„Man nevajaga nekādu pusdienu! Man vispār nekā vairs nevajaga!” traģiski iesaucās Kurcums. „Lieciet mani mierā!”

Vecā murminādama aizgāja, Kurcums steigšus ieņēma divas rekrežāla tabletes, uzdzēra ūdeni un atslīga krēslā. Tad lēnām atšāva atvilktni, izņēma aluminiņa cipiņu, novārpstoja vāciņu un iztīna no vates brūna stikla pudelīti ar baltu pūdercukuram līdzīgu pulveri un iebēra to pusglāzē ūdens. Apmaisīdams ar skaliņu, kas, acīm redzot šim nolūkam jau iepriekš nodrāzts, gulēja atvilktnē, sataisīja nāves zāles un tās ilgi aplūkoja. — Kas gan varēja iedomāties, ka šajā atspirdzinoši vēsajā glāzē ar dzidro šķidrumu, kas tik dzirkstelīgi vizēja sveces vaskainajā gaismā un liegi smaržoja pēc rūgtām mandelēm, mājoja nāvēklis? Vai šī glāze nebija visas dzīves simbols?

Kurcums vēroja spoguļi, ka visu laiku viņa roka nebija pat iedrebējusies, un apsveica sevi ar šo romnieka cienīgo mieru. Pirms celt likteņa kausu pie lūpām, Kurcums vēl lieku reizi pār-laida gara acis visam jau tikdaudz reižu pārdomātajam un izlemtajam. — Skaidrāks par skaidru, cita ceļa nebija. Ciemaldas atteikšanās pat godīgi uzklāusīt viņa senizlolotos nolūkus — pārgrieza beidzamo šķiedru virvē, kas viņu saistīja ar dzīvi, pie-likā punktu saplosītā mūža pēdējai rindai. — Šie pacilātie vārdi, kurus viņš izrunāja, paskalī čukstēdams, aizkustināja. Vai lai viņš tagad līdzīgi daudzizsmietajam Posam lec augšā no viesī-bu galda vai metas uz ielas ap stūri, izdzirdējis pieminam Ciem-aldu? Cik neldzīgi viņš bija iedomājies, ka Ciemalda tik uzkrī-toši vairās no viņa... aiz kautrīgas simpatijas... par šo lietu nedrīkstēja nemaz domāt, tā dzinās dzīvā miesā kā nokaitēts iesms.

Bet — arī bez šīs briesmīgās caurkrišanas un pazemošanās visa turpmākā dzīve plētās satricinoši un necerīgi pelēka. Ko solīja nākošā vasara? Tukšu, klusu, bezdibenīgi gāpalcīgu Rī-gu. Viss, kas vēl satrauca un saistīja — pagājis. Lielā godalga un lielā prāva izspriestas. Upenājs aizbrauks uz Parīzi. Eižēns uz laukiem. Pat Pušmucovs, kas šoziem nepārtraukti izklaidēja Rī-gas mākslas pasauli ar saviem projektiem un klizmām, nobank-rotējis kopā ar Eižēnu, ievilksies kādā klusā stūrī laizīt rētas. Dzīvojot tuksnesī Kurcumam nebija ne mazākās patikas. Viņš sa-tvēra glāzi un atsēdās uz gultas malas, lai nodzēries tūdaļ va-rētu atlikties kārtīgi gulus.

Saprotams, varēja jau aiziet arī citādā veidā. Nozust bez pēdām. Būtu noslēpumaināk. Piemēram: piepildīt kabatas ar akmeņiem un pameklēt Babītes ezerā kādu dūpāinu atvaru. Nevienš viņu neatrastu tik ilgi, kamēr galīgi sairtu drānas, bet ūdenī tas notiktu tikai pēc gadiem desmit, kad visi jau sen būs viņu aizmirsuši. Aizmirsuši! Kāds briesmīgs vārds.

Bet vai gan nāves veidam priekš mūžības vaiga ir kāda nozīme? — Necienīga meklēšanās un spriedelēšana! Mēģināt izsist efektu no savas beidzamās stundas bija vienkārši bezgumība. Kurcums rūgti pasmīnēja par savām kādreizējām iedomām sarīkot pašnāvību pavisam trakā, neredzētā veidā. Viņš jutās izaudzis un nobriedis. Viņš indēsies šepat, savās mājās, vienkārši un cēli atturīgi. Tā arī saimniece, kas viņu mūžīgi apgrūtināja ar muļķīgiem jautājumiem un padomiem, dabūs krietni trūkties. Drusku biedēja vienīgi isais sprīdis no indes iedzeršanas līdz galam. Tikai bailes no šīm sekundēm jau dažu labu reizi bija atturējušas viņu mesties uz galvas no kāda torņa vai kādā krācē. Ne jau sāpes vai mokas biedēja, bet iespēja pēkšņi atklāt kādu lietu, kuņas dēļ tomēr izrādītos vērts dzīvot. Un tad šis mirklis visbriesmīgāko nožēlu! Kurcums šausmās noskurinājās, kaut gan skaidri zināja, ka tādas lietas, kuņas dēļ būtu vērts kavēties, pasaulē nebija.

Tūkstoš pirmo reizi Kurcums aplēsa, kā noritēs notikumi, kad viņa vairs nebūs. — Lāga zēns Upenājs, vēstuli izlasījis, tūda! sacels trauksmi. Ai, kas tas būs par uztraukumu, telefoni vārsies, reportieži aulekšos. „Timbaktu” vienā mirklī būs pilna stāvgrūdām. Vistrakākās baumas, visnejēdzīgākie minējumi spietos no galdiņa uz galdiņu... bet viņš visu to ne redzēs vairs, ne dzirdēs.

Kurcums nopūtās. Kaut piepildītos vismaz mūžīgās dzīvošanas brīnums, un viņš kā gars drīkstētu papriecāties par šo jezgu. Bet, ja jau šinī pasaulē piepildās tik maz no cerētā un ilgotā, tad aiz kapa jau nu ne tik. Visur rēgojās priekšā tikai necerība un bezizeja. Ar jaunu prieku Kurcums tiksmīnājās ap savu nenovēršamo galu: visi tilti bija nodedzināti. Zvejnieces Prida ar vēstulēm jau sen sēdēja vilcienā, un nekāda vara pasaulē nevarēja apturēt iekustināto lavīnu. Ja nekā cits, tad šo patētisko vēstulu dēļ vajadzēja dzert indi, gribi vai nē. Putra bija ievārīta par traku.

Roka, kas strauji cēla liktenīgo dziru pie lūpām, pēkšņi sastinga pusceļā. — Par traku? Bet — vai tas nebija īsts uzdevums viņam, daudzīnātajam ēverģēlim Kurcumam, izlocīties no šīs cilpas, ko viņš pats samezglojis ap savu kaklu? Vai tagad

bēgt no atbildības un cīņas nebija vienkārši glēvi? Viņam jāprot tikai apgriezt iesmu otrādi, un Upenājs atkal reiz būs izjokots un visa Rīga viņam līdzīl

Kurcums pielēca kājās, viens dzirkstījiens un straujums. — Viņš nemaz nedrīkstēja dzert indi, ja vēl gribēja nekaunēdamies sev skatīties acīs! Paldies Dievam, ka tas vēl pašā pēdējā mirklī iekrita prātā: jāaizliek aiz auss: pirms nāvēšanās nekad nav par daudz trīs un četrkārtīgi visu pārlikt. Viņš jutās kā doktors Fausts, ko eņģeļu dziesmas pēkšņi aizkavējušas tukšot indes kausu. — Izrādījās, ka patiesībā darba ir pilnas rokas. Tagad tikai reiz bija izdevība parādīt, ko viņš var! Un, ja labi apskatījās, nākošā sezona solīja neparasti daudz interesanta. Ko īsti iesāks Eižēns ar Pušmucovu? Nav domājams, ka bijušais miljonu mantinieks padosies bez cīņas. Gan viņam vēl būs kāds trumpis padomā. Un Orfejs Fausts? Ja nu iecerētais jaunais laikmets mākslās tomēr neiezvanās, kā viņš aizbaidināsies? Un Upenājs! Kā puika tagad piepūtīsies, gribēdams atspēlēties par blamāžu ar kultūras nodaļas viltus stipendiju. Tieši tāpēc derēja viņu atkal drusku iegāzt. Tādas lietas nāk jaunekļiem tikai par labu. Un Ciemaldal — Nonāvēties pēc atraidīta baidinājuma, tā tomēr bija pārāk liela goda parādīšana. Bet ko viņa dara? — Kurcums nopūtās, — neviena sieviete, ja vien nav pagalam neglīta, nekad nav gluži brīva. Un tik ass un noteikts noraidījums, kādu viņš bija saņēmis, nepārprotami norādīja uz kādu noteiktu saistību. Bet kādu? Vai patiesi ar Eižēnu? Te nu būtu jājautā — kas vispār tēlniecei Ciemaldai varēja būt kopējs ar šo pūtvējiņu Eižēnu?

Tik daudz mīklu gaidīja atrisinājuma, ka vismīlāk Kurcums būtu tūdaļ steidzies uz Rīgu, bet pagājušo dienu uztraukumi, divas negulētās nakts, mīlzīgais vairums kafijas, „enerģena” un „rekreāla” darīja miesu vārgu. Brīdī, kad asprāta un apķēribas mundrums būs vajadzīgāks kā jelkad, viņš vēl ņēms un sabruks. Atpūta bija nepieciešama.

Kurcums pavērās gultā. — Cik jauki būtu atlaisties un pēc divpadsmit vai vēl labāk astoņpadsmit stundām atkal pamosties atspirgušam un svaigam. Bet tagad būs neganta nīkšana, mocīšanās ar bezmiegu, kafijas sirdsklauvē un domām. No domām Kurcums baidījās visvairāk. Ja nu atkal atgriežas drūme un baismā bezizejas sajūta? Bet tad viņa novājējušais vaigs apgaismojās. Viņš izrāva galdam atvilktni un steidzīgi grāba kārbu un papīru jukli. Te tas bija: miega līdzeklis „neodorm”. Par postu tikai mazā kārbīņa. Jautājums bija, vai devai izdosies pieveikt kafiju un „rekreālu”?

Mirkli, kad Kurcums izlēja indes glāzi, prātā pazībēja maza nožēla, vai tikai nevajadzēja pataupīt? Pie labas indes tikt nemaz nebija tik viegli. Un mirkli viņu pārņēma dīvaina sajūta, ka reiz viņš to tomēr iedzers... Bet šoreiz padarīts bija padarīts: izlietu indi vairs nesasmelsi. Rūpīgi izskalojis glāzi, Kurcums norija visas astoņas „neodorm” tabletes un uzdzēra virsū krietni ūdens, mudīgi noģērbās un, saldi nosēkdamies, kā pēc grūta darba atlaidās gultā. — Ja es tā atlaistos ar indi vēderā — viņš nodomāja, tiksmi iegrozīdamies, — tad gan laikam guļas ērtība un matrača mīkstums vairs neiekristu prātā. — Kādu laiciņu Kurcumam metās tā kā nelabi un rāva žegi. Tad vēderā sāka gurstēt, „rekrezāls” un „energēns” sīvi aizstāvēja savas pozīcijas pret „neodormu”. Pēc pusstundas uzvarēja pēdējais, un piekusušais pašnāvnieks ieņēma dziļā miegā.

Jaukajā rītā Astrīde tikko bija saposusies, kad apteksne ienesa viņai orchideju pušķi un pieteica Eižēnu. Jā, tur jau viņš stāvēja, stalts un grezns, atkal gluži jaunā, nikni rūtotā uzvalkā, skaisti izceldams savu eleganto siluetu uz viesistabas brokāta aizkaru mirdzošā fona. Astrīde palēnināja soļus. — Tiešām, varēja apbrīnot, kā viņam viss tik labi un tik brīvi piegulēja, nekad neviena krociņa neieņmetās tur, kur nevajadzēja, un tomēr kustībās nemanīja ne mazākā stīvuma, ne mazākās uzmanības, tās bija nevērīgas, garlaikotas un reizē svinīgas, negrozāmas. Šodien viņš likās sevišķi smalks un pašapzinīgs. — Patiesi augsta klase — nolēma Astrīde. Daģu namā viņš jutās gandrīz kā mājās. Pēdējos mēnešos nāca gandrīz katru dienu, un Daģa kundze bez viņa nevarēja vairs nemaz iztikt. Viņš pavērsās Astrīdē ar vēlīgu, gandrīz piedodošu smaidu kā daimons, kas aiz tīras labsirdības, nolaidies no saviem debešķīgajiem augstumiem, grib neuzkrītoši un rātņi pastaigāties cilvēku vidū:

„Nu Astrīde! Vasara ir klāt. Rīga sāk smacēt. Man liekas, šoreiz būtu jābrauc uz ezeriem. Lago Madžore... Garda... tur sapulcēsies filmu ļaudis, aristokrātija... Kas ir, brauksim.”

Astrīdes augums tikko jaužami nodrebēja. Kaut kas spēji bija aizņaudzis elpu un balsi. Tas, ko Eižēns sacīja, viņu nebūt nepārsteidza. Šo brīdi viņa bija paredzējusi, gaidījusi un tam gatavojusies. Bet, ka tas būs tik satraucošs, tas pārsteidza. Viņa nolaida acis, mirkli kopoja spēkus un tad teica tik bērnišķi vienkārši, cik vien prata:

„Mēs brauksim gan, ar mammu.” Eižēns garšīgi nosmējās:

„Bet, Astrīde, kas gan ņem mammu līdzī kazu ceļojumā?”

„Kazu ceļojumā?” Astrīde brīnījās, varonīgi vērdamās Eižēnam tieši acīs.

„Bet kāda nozīme ņemt kazu ceļojumā līdzī mani? Ar ko jūs precēsities?”

Eižēns pasmaidīja savu labāko smaidu: liksmo, zinošo, sološo rotaļīga sazvērnīka smaidu:

„Tu esi ļoti jauka, Astrīde, un izlikšanās tev lieliski pietāv.”

„Es arī domāju, ka esmu jauka un ka man daudz kas pietāv, bet ar ko jūs precēsities?”

Kā visa viņa paaudze Eižēns ļoti nemilēja tiešus vārdus. Bet šoreiz Astrīde acīm redzot nevēlējās saprast viņu pusvārdā, viņš komiski nopūtās:

„Mēs, Astrīde.”

„Vai tas ir oficiāls baidinājums?” viņa izdvēsa.

„Ja vēlies, tad pilnīgi oficiāls.”

Slaika un zīdota Astrīde atļaidās atzveltnī. Smalkie pirkstiņi cieti aptvēra spodrās aproces. Ar visu spēku viņa centās paturēt sejā vieglo, paviršo smaidu. — Jā, bet ko tad viņa bija nolēmusi atbildēt? Savus teikumus bija daudzreiz pārdomājusi un izslīpējusi katru vārdu. Kur tie tagad palikuši? Astrīdes atmiņā iedegās tik neskaitāmo romānos aprakstītie smieklīgie apjukuma brīži, līdzīgi patreizējam; viņa nosarka aiz nikna kauna par sevi un — tajā pat mirklī vajadzīgie vārdi uzzibēja, gan ne tik slaīdi un sakarīgi, bet tos varēja sākt runāt ar visu to neapzinīgo cietsirdību, kas piemīt ļoti jaunām meitenēm:

„Žibeikas kungs, jūs šodien esat apburoši laipns. Jūsu brīnišķīgās orchidejas... pateicos. Es jūs apbrīnoju. Apbrīnoju jūsu drosmi, kā dzejnieks teicis: lieluma ābolā kost. Jūs gribat precēt bagātu un skaistu. Parasti spiedīgos naudas apstākļos apmierinās ar tikai bagātām.”

Eižēna bezkaislīgajā džentlmeņa maskā iesprāga plaša, pavīdēja mulsa nesapratne, tad izmisusi trīsa kā slīcējam, kas redz glābšanas laivu airējam garām.

Eižēna mulsa samulsināja arī Astrīdi. Izmisīgi dzeldama tumšās acis bijušajā miljonu mantiniekā, viņa gaidīja ilgu, riebīgu, mocošu brīdi, vienādi mocošu viņiem abiem, un tad izgrūda vienā paņēmiēnā:

„Jūs esat nokavējies. Ja es vēlētos precēties, tad izvēlētos kaut vai... Upenāju, kas tagad ir slavā un modē. Bet par Eižēnu Žibeikas kungu Rīgā neviens vairs nekā nedod. Glābšanas rīķa lomai Astrīde Daģis ir par labu.” Tikko valdīdamās neskriet, viņa izsteidzās no istabas.

Divdesmit soļus no Daģa namdurvīm stāvēja mirdzošs astoņvietīgs taksamētrs. Mīkstajos ādas sēdekļos dīdījās un pendelējās antreprenieris Pušmucovs. Viņa vēl nesen zeltaini treknā sejas āda bija kļuvusi liesa un zilgani caurspīdīga kā sviestpāpīrs. Mažās svina ačeles apaļajā ģimī drudžaini lēkāja un šaudījās kā lodītes ruletes šķīvī. — Pēdējā trumpa bija izspēlēta, un savās gaidās un neziņā Pušmucovs žņaudzās vai nost.

Pēkšņi taksamētra durvis atsprāga. Eižēns smagi iezvēlās sēdekļos.

„Brauc! Uz „Timbuktū” pagrabul!” viņš izšņāca caur zobiem.

„Stop!” uzsauca antreprenieris šoferim, kas jau iedarbināja motoru. Pušmucova acu lodītes atmetās Eižēnā, un visas baiļu jūras un bažu okeāni spēji iešļācās vienā vienīgā balsienā:

„Nu?”

„Pagalam!” izdvēsa Eižēns. „Tas... skuķis drīzāk precēšot kaut vai... Upenāju. Uz „Timbuktū”! Ātri!”

„Stop!” atkārtoja Pušmucovs, plaši atvērdams mašīnas durvis. „Svētki beigušies! Lūdzu kājām!” Eižēns palūkojās viņā briesmīgām acīm, bet paklausīja. Naudas viņam nebija.

„Vai es tev nesacīju, ka baidināt vajadzēja pirms prāvas?” šņāca antreprenieris, pirmo reizi mūžā uzrunādams Eižēnu ar tu. Tad, saķēris galvu, vaidēja: „Esmu beigts! Beigts un pagalam! Bankrots! Tu man noviji auklu, un es, nelga, pats to ieziepēju. Un deviņas Lielā Sintetikona izrādes, kuŗas neviens neapmeklē, izspeŗ man pēdējo balstu zem kājām. Ārdiŗvu salons, izstādes, antikvāriāts... Bet no prāvas mēs neatteiksimies, kaut vai tūkstošķārt būtu jāzaudē,” viņš čukstēja ar visu kaislību. „Cilvēks, kas cīnījies pēc miljoniem, sabiedrības acīs arvien vēl būs kaut kas.”

Miljonu mantinieks un antreprenieris aizklimta kājām. Viens — elegants modes siluets slidēja nekustīgs, otrs — mazs, ducīgs zīrnēklis zveŗģelējās rokām kā titavas.

Neviena sieviete, lai cik slīpēta, nespēŗ uzklausīties baidinājumu bez uztraukuma. Astrīdei šis bija pirmais. Pirmā uzvara. Ieskrēŗjusi savā istabā, viņa nevarēja un nevarēja rīmties. Viņa jutās īsta maza plēsoņa. Cik lieliski viņa bija nospēŗlēŗjusi savu lomu. Ne mirkli nezaudēŗdama savaldīšanas, ar pārāku un dzēŗlīgu ironiju noraidījusi daudzīnātāko Rīgas kavalieriŗ! — Jā! Ar plānīem cīŗpdiem viņa vis nebija tverama. — Eižēna centību un galanci pēŗdēŗjos mēneŗšos viņa viegli atšīŗfrēja un savu dzeloni prata paglabāt līdz īstajai reizei.

Astrīde uztraukta skraidīja pa istabu. Ilgi šo lietu pie sevis nevarēja novaldīt. Tā rautin rāŗvās klajā. Bet kam papaust? Ar māŗti viņa par nopietnām lietām nemēŗdza runāt. Brāŗlis Robčīks bija vēl mazpuika. Skolas biedreneŗ domāŗs, ka viņa lielāŗs. Atlika vienīgi Ciemalda. Bet vai viņai maz drikstējā ko sacīt? Eižēnu un Ciemaldu vēl nesen tik bieŗži minēja kopā. Nebija skaisti atņēŗmt līgavaini un tad iet ar to lielīties. Bet — Eižēns bija izturējies nodevīgi. Vai draudzības pienākums nespīeda to nekaŗvēŗjoties atklāt?

„Mīlo Ciemiņ,” sauca Astrīde, kāpdama pār Ciemaldas darbnīcas sliekšni, „man tev jāpastāsta pavisam trakas lietas. Patiesi, es nemaz nedrīkstu runāt...”

„Saki vien droši. Vai Eižēns tevi bildināja?”

„Tu jau zini?!” pagalam pārsteigta un vilusies, iesaucās Astrīde.

„Nebija grūti uzminēt.”

„Un tu? Neko?”

„Kā redzi. Un tu?”

„Es arī neko... Tas ir, es sacīju, ka viņš nokavējies. Iedomājies, savā modes karaļa un dendiņa godībā viņš nenoģida, ka bildināt Astrīdi Daģi pēc prāvas zaudēšanas ir vienkārši nepieklājīgi. Es nesaprotu, kā cilvēkam var būt tik maz gaumes... Viņš bija galīgi un pagalam satriekts. Kā viņš nobālēja! Kā viņš sagriļojās! Vēl viens mirklis un cēlais džentlmenis saļīmtu kā marionete, kurai pārcirsti diegi... Un tad piedevām es viņam vēl pamatīgi sajaucu galvu.”

„Nabaga Eižēns! Nav joks nokļūt tavos nādziņos.”

„Es paziņoju, ka... drīzāk gan precētu Upenāju nekā viņu.”

Nu beidzot bija pienākusi reize izbrīnīties arī Ciemaldai.

„Tu kļūsti nopietna, Ciemiņ? Nedomā taču, ka man ar šo iznīrēli Upenāju kas kopējs. Tas ir visiedomīgākais un neapdāvinātākais maļēnietis pasaulē. Bez šaubām, tikai galīgi neprāšas varēja viņam piespriest Žibeikas godalgu. Tu nemaz nevari iedomāties, cik mēs skolā esam laimīgas, ka viņš vairs nav mūsu skolotājs! — Iezagās klasē tāds uzķūcies, glūnīgs uzlīda katedrā kā ūpis, sarāva ar varu lūpu kaktus smīnā un ņurrāja savus: lūdzu, vai jūs nebūtu tik laipnas... Paldies. Lūdzu... Šis jociņš jums neizdevās... Skolas skuķiem es sacītu tā... bet jums, pieaugušām jaunkundzēm, saprotams, tikai tā... Fuil Salkanil Riebigil Pretīgs tips! Vismulķīgākais ir tas, ka pēc eksāmeniem mēs ar mammu brauksim uz Parīzi un tur tas nelaimīgais jau būs priekšā.”

„Tavs pārmērīgais naidis kļūst aizdomīgs, Astrīde.”

„Ciemiņ! Lūdzu, nezobojies! To puiku es patiešām nicinu.”

„Bet ja viņš tev tagad sniegtu roku?”

„Tad es teiktu, ka mani tikpat maz pārliecina nepelnīti iegūtas godaldziņas kā... nokavēti bildinājumi.”

Šinī mirklī pie durvīm atskanēja zvans.

„Man liekas, tas būs Upenājs,” mierīgi sacīja Ciemalda.

„Kopš godalgots, viņš pie manis vēl nav bijis.”

„Ir gan tev gaume pīties ar tādu cilvēku,” pukojās Astrīde, tverdama savas mantas un iebēgdama kaltuvē. „Dāri, lai viņš labi drīz tiek projām, man vēl daudz ar tevi jārūnā.”

Ciemalda devās pie durvīm. Tam vajadzēja būt Upenājam. Šis iedomīgais zenķis lika gaidīt uz sevi jau otru dienu. Ciemalda bija diezgan patmīlīga.

Viņas nopelni pie Upenāja uzvaras gan bija pietiekoši, lai uzvarētājs drusku prastos. Katrā ziņā ironija un vēsums šoreiz likās vjetā. —

Ļoti lēni un uzmanīgi Upenājs pārcēla savainoto kāju sliekšnim. Neveiklā smaidā krokodams plato plāsteri uz vaiga, viņš nocēla platmali ar kreiso roku, jo labā karājās saitē. Šodien jau otru reizi pārsteigta, Ciemalda atkāpās plānvidū.

„Kas tad jūs tā apstrādājis?”

„Tiesnesis...”

„Tad jūs laikam ar dūrēm esat izcīnījis savu godalgu.”

„Tā draud sagādāt man vairāk posta nekā svētības,” atteica Upenājs gluži grūtsirdīgs. „Ācumirkli man nepavisam negribas aizbraukt no Rīgas. Tik ļoti negribas, ka esmu ar mieru pat at-sacīties no godalgas.”

Iestājās klusums. Šādu — sadauzītu un nobažījušos uzva-rētāju Ciemalda nebija gaidījusi. Viņa jau gandrīz nožēloja, ka uzbrukusi tik asi. Trīs Upenāji pazibēja viņas domās: biklais provincietis, kas daudz, daudz jaunāks par saviem gadiem pa-gājušā rudenī mulsa Bicēna dzīrēs; bravūrīgais viltus stipen-diāts, kas tik lepni rīkoja eksprešus iestīvēt sarkanā porfirīta bluķi, viņas kaltuvē; apjukušais nelaimes putns Žibeikas darb-nicā milzīgās negleznas priekšā; un tagad ceturtais sēdēja te, sadauzīts, sagumis, bet pilns slepena sprieguma kā pulvernīca. To varēja noģist no drudža viņa acīs. Pa šo ziemu, ļoti garo un ļoti grūto ziemu, viņš bija pamatīgi pārvērties, panācis savus gadus, nē, kļuvis pat drusku vecāks par tiem. Savāds vīrs, brī-žam tik nevarīgs, samulsis. Bet pietika dot vai tikai parādīt vis-mazāko pieturu, viņš iekērās, ieērcējās tur rokām un kājām, kaut elsdams un mocīdamies, tomēr turējās un panāca savu. Šajā dzīvīgumā, priecīgi sīkstajā cīnīties gribā iemīta kaut kas gandrīz aizkustinošs. Un beidzot Ciemalda nolēma — viņš to-mēr man patīk. Viņa jautāja:

„Sakiet man, tikai nemelojiet. Ko jūs izvēlētos, iemīlētu sie-vieti vai mākslu?”

„Tas ir ļaunprātīgs jautājums. Taisni tā mani bērībā tin-cināja ciemiņi — ko tu, Jurīti, vairāk mīli, tēti vai memmi? To-reiz spītīgi atbildēju — abus. Cilvēka daba jau nemainoties; to pašu teikšu arī tagad.”

„Bet ja vajadzētu izšķirties?”

„Kāpēc? Cilvēkam vai nu ir laime, vai nav. Ja ir, tad nemaz nebūs jānomokās ar izšķiršanos, un ja nav, tad arī visa izšķiršanās neko nepalīdzēs. Un ja, kā Kurcums apgalvo, man esot laime, tad šīs abas lietas var gadīties, tā sakot, vienā personā.”

„Vai jūs domājat Astrīde...?”

„Kāpēc Astrīde?”

„Klusāk, klusāk,” rājās Ciemalda, bet Upenājs nerimās:

„Kāds sakars tam ar Astrīdi, ar kuŗu es pie tam esmu naidā?”

„Bet ja pēkšņi nebūtu?”

„Tad...? Arī tad nekā. Ko es iesāktu ar viņu un viņa ar mani? Padomāji, mēs tagad braukātu pa Eiropu — es caurām dienām sēdētu mūzejos, viņa ilgotos pēc lielajiem preču nāmiem; es pētītu Rembranta gaismas, viņa Antuāna frizūras; es Renuāra krāsas, viņa Puarē modeļus; es gribētu svēceļot uz Barbizonu, viņa uz Biaricu...” Un Upenājs izverda veselus vārdu plūdus, apliecinādams, ka Ciemalda alojas.

„Es tomēr šo lietu pārbaudīšu,” viņa sacīja un iesteidzās kaluvē. Plašā telpa bija tukša, smagās dzelzs durvis pievērtas. Pa šķirbu ievirpuļoja vējš, notraukdams zīmīti, pieslietu pie sarkanā porfirīta blūķa, kas jau sāka pārveidoties Upenāja krūšu tēlā.

„Atņemt tev vienā dienā divus būtu pārāk cietsirdīgi. Astrīde Daģis.”

Ciemalda pasmaidīja un saplēsa zīmīti.

Kāda prāva ota gulēja salauzta un nomesta uz grīdas taisni zem gandrīz jau pabeigtā Upenāja krūšu tēla. Ciemaldas darbnīcā tādu lietu nebija. — Kā tā šeit gadījās? — viņa nobrīnījās un devās atpakaļ istabā.

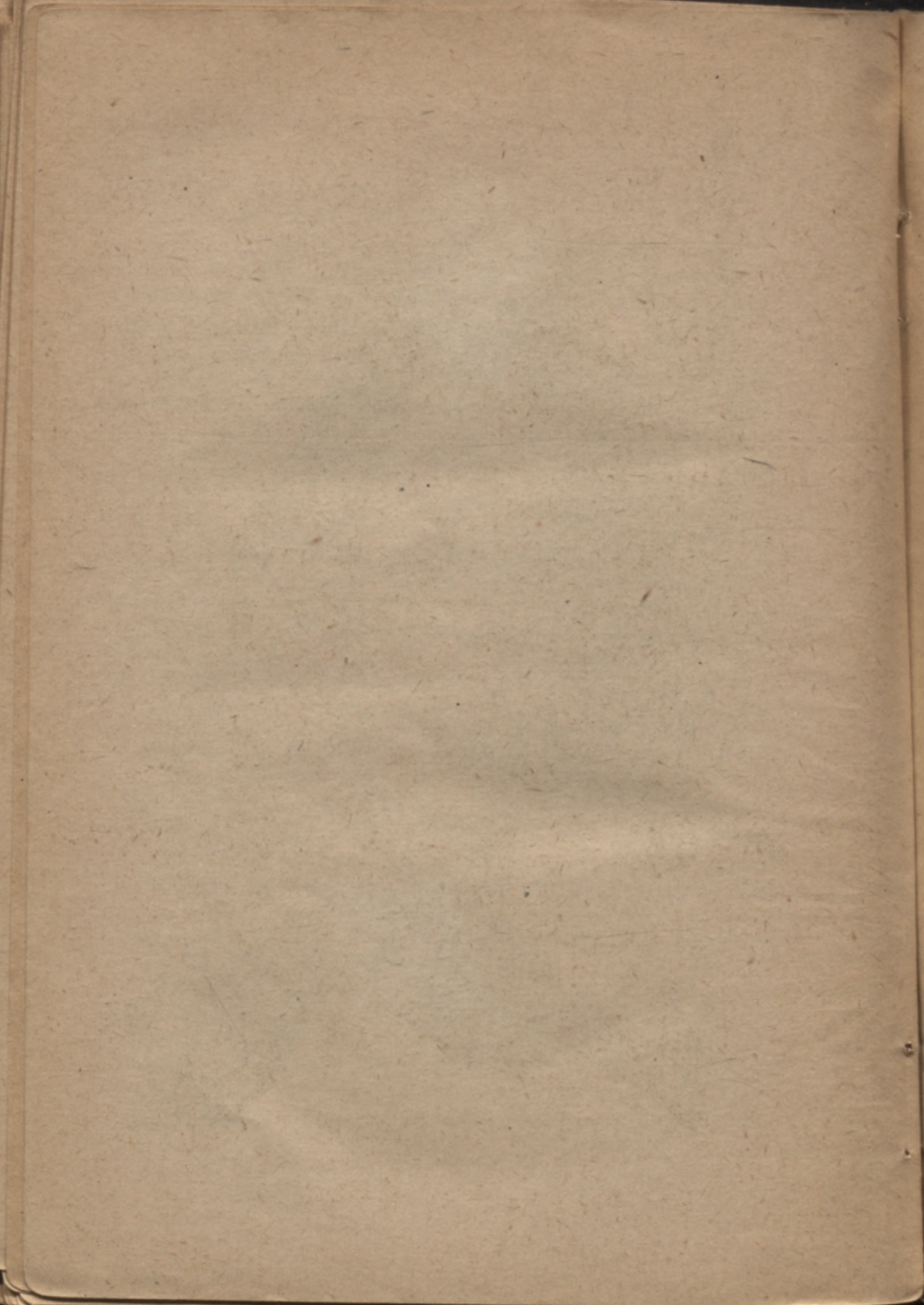
„Tātad jūs domājat atsacīties no godalgas?” viņa jautāja Upenājam. „Varbūt tas tiešām prātīgi. Ne katram ārzemes nāk par labu. Ko jūs tur iesāksit? Apjuksit. Pazudīsit. Atgriezīsities kā dažs labs vairs ne pats, bet viena vienīga iespaidu krustvārdu mikla.”

„Nekādi iespaidi man nekaitēs!” sauca gleznotājs, „bet Rīgā man jāpaliek pavisam citu iemeslu dēļ...”

„Āk, jums ir vēl citi iemesli? Nu, tad palieci, katrā ziņā! Kas uz mani attiecas, es gan došos studiju ceļojumā uz Franciju. Jau divas vasaras nekur neesmu bijusi, un sakarā ar dažiem nodomiem keramikā man svaigi ierosinājumi nāks visai par svētību...”

„Mēs braucam kopā!” sauca Upenājs, beidzot apķēries, kas par lietu.

„Kopā? Nekādā ziņā! Kāpēc dot „Timbuktū” plāpām vielu? Es izbraukšu dažas dienas ātrāk.”

Pārsteigusies mājās, Āstrīde pikta un satraukta ieskrēja pie mātes:

„Mēs nebrauksim uz Parīzi! Es vēlos redzēt Ungāriju... Budapeštu!”

Daģa kundze izbrīnā sasita rokas:

„Bērns! Kas tev noticis? Tu taču visu laiku jūsmoji par Elizejas laukumu, par Foliberžē, par Monmartru, par Floriāna kafejnīcu...”

„Es gribu klausīties čigānu mūziku. Kaislās un smeldošās melodijas.”

Kad izgulējies un atspirdzis Kurcums ieradās Rīgā, viņa pirmais gājiens tūlīt no stacijas bija uz „Timbuktū”. Slīdošo kāpņu sagrābts un augšup celts, viņš izjuta arī brīnumainu garīgu pacilāšanu. — Nu tikai ies vaļā! Augstprātīgi paceltu galvu, seju, pilnu vīzīgām vīpsnām, viņš iegāja ļaužu pilnajā telpā, apstājās visredzamākajā vietā un sveicināja pirmo ieraudzīto paziņu ar lielisku žestu.

Daudzas acis pacēlās pret Kurcumu, nošvīkstēja apspiesti čuksti: „Rau, Kurcums parādījies! Kur tad viņš bija pazudis visu laiku?” Bet tad acis atkal novērsās, ļaudis sarunājās tālāk, smēķēja, skandināja traukus, it kā nekas nebūtu noticis. Pārsteigts un apstulbis Kurcums sarāvās gluži mazs un steigšus nolīda garām savai parastai, labi pārskatāmai vietai pie loga un nolīda pavisam pamestā stūrī.

Ko tas nozīmēja? Kur tad palika sagaidītais un ilgotās bumbas sprādziens? Neviens nekā nezināja! Vai patiesi nelietīgais saimnieces puika, ko viņš tik bieži lutināja ar dzeļamnaudām, nebija izpildījis pavēli? Kurcums iesteidzās telefona kabīnē un piezvanīja rūpniekam Daģim.

„Al! Tas esat jūs!” atskanēja klausulī īgna balss. „Vēstuli saņēmu. Jūsu vietā par keramikas daļas vadītāju uzaicināju Rag-niju Ciemaldu,” un sarunu izbeidza noliktā klausuļa knikšķis.

Kurcums izstreipuloja no kabīnes. — Viņa vietā Ciemalda, un viss kārtībā! Jā! Neviens, neviens nav tik svarīgs, lai bez viņa nevarētu iztikt! Nu, dienišķi kārtīgais vadītāja darbs arī nebūtu viņa gaumē. Ar Daģi tā kā tā drīzi vien saskrietos. Un šis nebija ne pirmais, ne pēdējais postenis, no kuŗa viņš atteicās. Vēstules tā tad bija nonestas. Bet kā lai izskaidro vienaldzību, ar kādu viņu saņēma kafejnīcā?

„Vai parasto mokku, Kurcuma kungs?” jautāja apteksne, brīnīdamās, ka ilggadīgais viesis nesēž savā parastajā vietā.

„Nē. Šoreiz šokolādi. Pagaidiet, jaunkundze! Vai par mani šinīs dienās neviens nekā nerunāja? Stāstiet visu droši.”

„O, runāja gan. Teica, ka jūs tiši neesot rādījušies godalgas piespriešanas aktā, lai neceltu ievērību. Daži jūs stipri nopēla.

Bet daudzi apgalvoja, ka jūs nebūt neesot slikts cilvēks. Beidzot visi vienojās, ka bez jums būtu daudz gaļaićigāk. Jūs esot derīgs, kā... kā..."

„Nu, nu, droši laukā!”

„Kā līdaka karpu dīķī. Lielāko daļu zivju jūs tomēr nespējot ierīt, bet patramdīt gan.”

Kurcums apmierināts pasmaidīja. Būt par līdaku viņam patīka, bet par viņa nāvi neviens nekā nezināja. Tā bija, kā Mačernieks sacīja: pats viņš sev nekā nespēja pakalpot. Bet nebija slikti arī tā; atkrita liela jezga un skaidrošanās. Ir gluži patīkami atgriezties dzīvē arī parastā un klusā veidā. — Upenājs paturējis vēstuli pie sevis. Vai tā bijusi nejaušība vai neticami smalka psiholoģiska aplēse un indīga atreibība? Bet lieta ar Daģi un Ciemaldu izdevusies taisni brīnišķīgi. Cik tas izskatās cēli — viņš augstirdīgi atteicies no savas vietas par labu atraidītājai. Ātmaksājis jaunu ar labu.

Apmierināts Kurcums saberzēja rokas un pārlaida vērīgu skatu pūlim. — Kas tagad varētu vissīkāk un pilnīgāk pastāstīt notikumus godalgas piešķiršanas aktā un visu pārējo? —

Pirmais iedūrās acīs Orfejs Fausts, kas drūms kvernēja pie nomaļa galdiņa. Kurcums piesteidzās viņam:

„Nu? Kas? Kā? Ko?” Savienoto mākslu pravietis pacēla tumšu skatienu:

„Es esmu cilvēcē vilies,” viņš teica, „baidos, ka savienoto mākslu cēlajai idejai velti ko meklēt pasaulē. Laikrakstu skribenti joprojām uzjautrinās par mani un Lielo Sintetikonu. Izrādes bija jāpārtrauc, un peļņas vietā pilnīgs bankrots. Bet es esmu izdomājis jaunu mākslas teoriju un virzienu, piemērotu cilvēka garīgajai jaudai. Vēl neesmu īsti izlēmis, kā to nosaukt, par animālismu, fizioloģismu vai funkcionālismu. — Cilvēks ēd, dzer, gul, izpilda pārējās fizioloģiskās funkcijas, un ar to viņam pietiek. Ja pievienojam vēl sugas uzturēšanas dziņu un arī pie kustoņiem novērojamo varaskāri, tieksmi izcelties citu vidū un tīri pērtiķisko zīpkārību, tad visas cilvēka nodarbības, cik dažādas tās neizskatītos, beidzot novedamas pie šiem nedaudzajiem saucējiem. Šīs tieksmes cilvēkam piemitušas no laika gala un negrozīsies, kamēr vien nekomplīcētā divkājaiņu cilts pastāigāsies pa zemes lodi. Mana jaunā animālā fizioloģisma vai fizioloģiskā animālisma uzdevums būs bez žēlastības tēlot un nesaudzīgi izskaidrot cilvēku viņa niecībā.”

Bet Kurcumu šoreiz mazāk zīpkāroja mākslas teorijas un virzieni kā pavisam ikdienišķas lietas, viņš prasīja, ko ļaudis runājuši par viņu, Kurcumu, par Upenāju, Eižēnu, Ciemaldu, Salutauru, Pušmucovu...

„Atstāj mani, tu fizioloģiskais cilvēks un manas teorijas labākais pierādījums. Apmierinājis savu pirmo prasību — slāpes, tu steigies apmierināt otru — zīpkāri, lai nodarbotos ar trešo — sevis izcelšanu.” Un Orfejs Fausts nogrima drūmā klusēšanā. Velti izmēģinājis viņu uzpurināt, Kurcums devās pie citiem galdiņiem. Tur veicās labāk, un pēc pusstundas sasarcis un satvīcis viņš kā vējš izdrāzās no kafejnīcas.

Pulksten astoņos četrdesmit no Rīgas centrālstacijas nobrauc divi vilcieni uz Parīzi un Vecgulbeni, 193... gada pirmajā jūnijā uz šiem vilcieniem steigās divi jaunekļi vienos gados un puslīdz vienā augumā. Ātrvilciena Rīga-Berlīne-Parīze pasažieris, tērpies vienkāršā smilšu pelēkā mētelī, ar nelielu ceļa somu priecīgi soļoja cauri plašajām stacijas priekštelpām. Vecgulbenes vilciena tīkotājs, plandīdams uzkrītoši platstīrpainu mētelī, elsdams nesa katrā rokā pa milzīgam sainim, kuŗu rokturi grauzās cauri divaini sacaurumotiem zivs ādas cimdēm tik stipri, ka ik pēc divdesmit soļiem nešļavas vajadzēja nolikt un rokas atpūtināt. Kā baidīdamies drūzmā ieraudzīt netīkamas sejas, viņš, dziļi pār acīm novīlcis plātmali, skatījās tikai tieši uz priekšu, brīžam nervozi kodīdams mazām franču ūsiņām roīāto virslūpu. Jauneklim uz pēdām sekoja neliels, apaļšgals vīrelis pīktu, viegli bakurētainu seju. Sviedriem aumaļām plūstot, arī mazais stīvējās ar diviem milzu saiņiem, caur kuŗa maīsa apvalkiem varēja saviest dažādus lauksaimniecības rīkus: dakšas, izkaptis, lāpstas. Kamēr jauneklis visu laiku nebilda ne vārda, pavadonis runāja un bārās vienā laidā:

„Nolādēts! Ja jau rīki vien tik smagi, cik smaga nebūs pati lauksaimniecība?... Un tas viss tikai tāpēc, ka tu man neklaušīji. Nabadzības apliecība un Astrīde istā laikā — lūk, bija mūsu laimes atslēgas...”

Pie ieejas uz peroniem visi trīs nācēji sastapās un nevilus apstājās. Tajā pašā mirklī no drūzmas iznīra sāta, vīzīgi smīnoša seja. Gaiši zilās acis liksmi iedzirkstījās. —

„Visu cienību laureātam!” sacīja Kurcums. „Ā! Kāds prieks! Arī nākošais fermers de Žibeikā kungs ir šeit un arī Sprīzdēnu māju antreprenieris! Sveiki! Jūsu piemērs satracinājis arī mani. Esmu nolēmis šovasar nedzīvot jūrmalā, bet mist pie dabas krūts lauku klusumā, kaut kur... Cesvainē. Es vērošu tautas dzīvi. sevišķi iebūviešus un jaunsaimniekus... Nebaidieties!” viņš piebilda, redzēdams apjukumu un bažas antrepreniera un Eižēna sejās, „es nebraukšu jums līdzī tūlīt. Es sekošu tikai pēc dažām dienām. Tagad jau modē ceļot solo,” viņš šķelmīgi pamirkšķinā-

ja Upenājam. „Bet klausaities! Vai pērnuden mēs jau' reizi ne-sastapāmies un tieši šajā pašā vietā?”

„Jā,” nopūtās Pušmucovs, „sastapāmies gan. Bet toreiz apstākļi bija daudz savādāki...”

„Taisni otrādi. Pavisam līdzīgi,” norūca Eižēns, „tikai toreiz es braucu pēc savas naudas, un tagad Upenājs brauc ar manu naudu.”

„Atļausim to izspriest kapteinim Kasparam Žibeikam,” atteica gleznotājs, paceldams cepuri atvadu sveicienam.

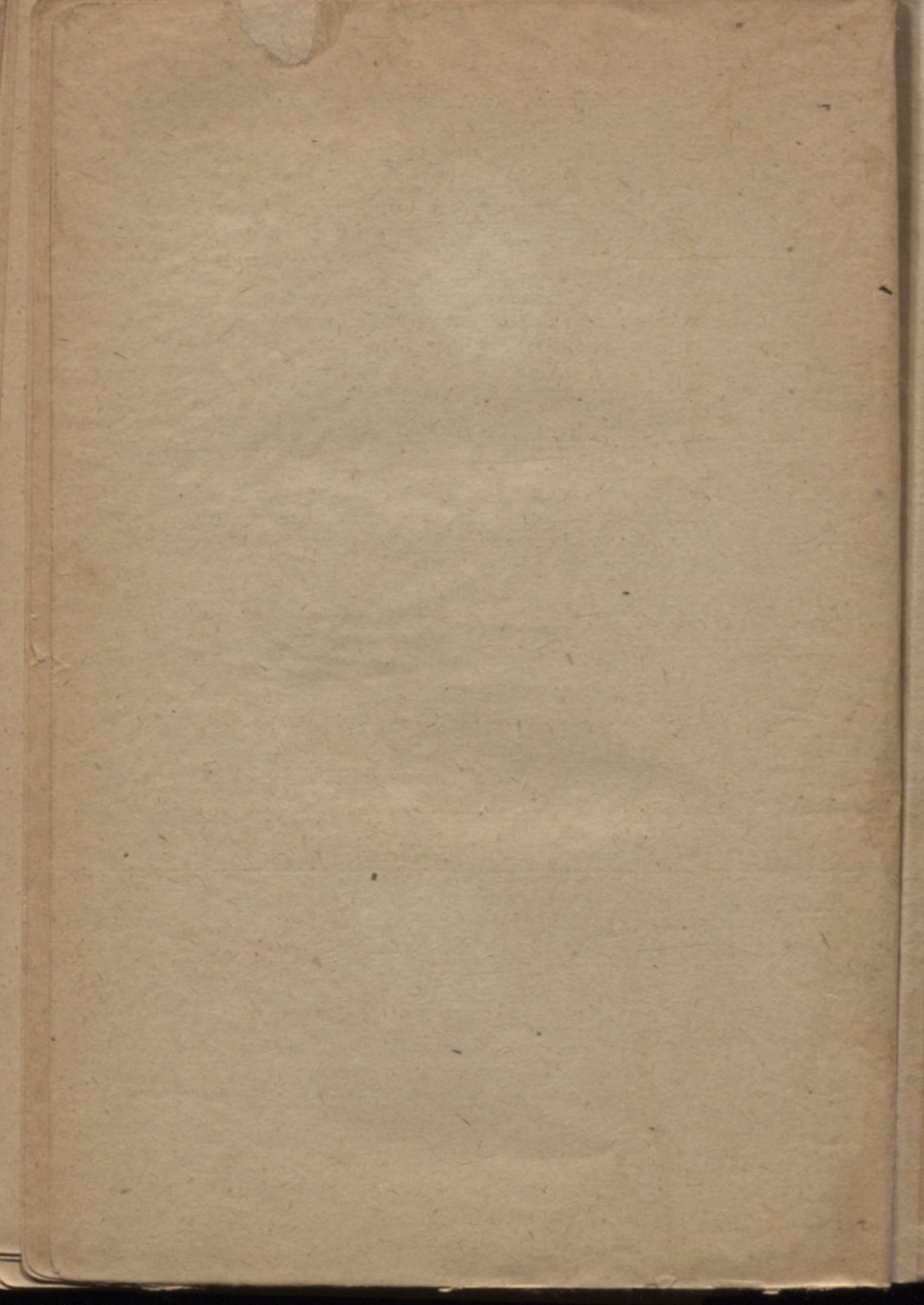
„Te būs mana ceļa velte,” čukstēja Kurcums, slepus iespiez-dams viņam sauļā aploksni.

Vilcienā Upenājs lasīja:

„Viss, kas mūs nesalauž, nāk mums par labu.”

Tas stāvēja rakstīts uz Mākslas nodaļas blankas un bija apstiprināts ar tiem pašiem zīmogiem, kā kādreizējais viltus pa-ziņojums par stipendiju.

Dūres sažņaudzis, pēkšņā dusmu uzplūdā Upenājs metās uz vagona durvīm, bet vilciens, iznīris no stacijas krēslas, jau ripoja pa augsto uzbērumu caur saules pielieto Rīgu. Dūres atlaidās, un Upenājs pasmaidīja.

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTĒKA

0306118470

